

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TRABZONLU MEHMED MA'RÛF'UN ŞERH-İ KASÎDETU'T-
TÂ'İYYE'Sİ
(METİN-İNCELEME)**

DOKTORA TEZİ

Hassan Abdallah ALZYOUT

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ozan YILMAZ

ARALIK – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

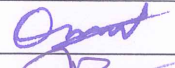

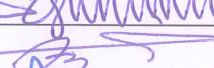

TRABZONLU MEHMED MA'RÛF'UN ŞERH-İ KASİDETU'T-
TÂ'İYYE'Sİ
(METİN-İNCELEME)

DOKTORA TEZİ

Hassan Abdallah ALZYOUT

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 18/12/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ozan YILMAZ	BASARILI	
Prof. Dr. Bayram Ali KAYA	BASARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem GÜLŞEN	BASARILI	
Prof. Dr. Mücahit KAÇAR	BASARILI	
Prof. Dr. Sadık YAZAR	BASARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı : Hassan Abdallah Ahmad ALZYOUT

Öğrenci Numarası : 1660D11009

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Enstitü Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Programı : YÜKSEK LİSANS DOKTORA

Tezin Başlığı : Trabzonlu Mehmed Ma'rûfun Şerh-i Kasîdetü't-Tâ'iyye'si: Metin-İnceleme

Benzerlik Oranı : %5

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

...../...../20.....

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....

Uygundur

Danışman

Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Ozan YILMAZ

Tarih: 25.12.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatındaki şerh geleneği göz önünde bulundurulduğunda, şerh geleneğine kaynaklık eden eserler arasında Arapça, Farsça ve Türkçe kasîdelerin olduğu da görülür. Bahsi geçen şerh geleneğine kaynaklık eden kasidelerden biri de İbnu'l-Fâriz'in Tâ'iyye Kasîdesidir. *El-Kasîdetu't-Tâ'iyye* ya da *et-Tâ'iyyetu'l-Kubrâ* adıyla bilinen bu kasîdenin Türkçe ilk şerhi XVI. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biri olan Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye* isimli eseridir.

“Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'si (Metin-İnceleme)” başlığını taşıyan bu tez bahsi geçen şerhi çevriyazı alfabesine aktarıp analitik bir incelemeye tabi tutarak onun özelliklerini ve Türk edebiyatındaki önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu vesileyle, öncelikle hem konu seçiminde hem de tezin bir kısmını okuyarak kontrol edilmesinde emeği geçen, ancak özel sebeplerden dolayı yatay geçiş yapmak zorunda kaldığım için danışmanlığımdan ayrılmak durumunda kalan muhterem Prof. Dr. Sadık Yazar hocama içten şükranlarımı sunmayı bir vefa borcu görüyorum. İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nden Sakarya Üniversitesi'ne geçiş yapmam hususunda yardımlarını ve desteklerini cömertçe sunan, danışmanlığımı kabul etme fedakarlığında bulunan, tezimi satır satır okuyarak tamamının kontrol edilmesinde kıymetli vakitlerini ayırarak büyük destek veren değerli Prof. Dr. Ozan Yılmaz hocama minnettarlığımı arz ederim. Tez izleme komitemde bulunan ve görüşleriyle tezime yön veren değerli Prof. Dr. Bayram Ali Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Gülşen hocalarıma, eğitim hayatım boyunca üzerimde emeği geçen başta Prof. Dr. Cihan Okuyucu olmak üzere bütün hocalarıma en samimi duygularıyla teşekkür ediyorum.

Her zaman bana maddi ve manevi destek olan başta babam olmak üzere ailemin tüm fertlerine, özellikle bu zorlu süreçte sabır ve anlayış gösteren, elindeki her türlü imkânı benim için seferber eden sevgili eşim Hala Shloul'e, biricik oğluma minnet borçluyum. Ebedî istirahatgahinde olan canım annemi özlem, rahmet ve minnetle yad ediyorum. Rabbim ona rahmet eylesin, mekânı inşaallah cennet olsun diye dua ve niyaz ediyorum.

Hassan ALZYOUT

18.12.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: İBNU'L-FÂRİZ VE TÂ'İYYE KASİDESİ.....	8
1.1. İbnu'l-Fâriz'in Hayatı ve Divanı.....	8
1.2. Tâ'iyye Kasidesi.....	11
1.2.1. Tâ'iyye Kasidesi Hakkında Genel Bilgi	11
1.2.2. Tâ'iyye Kasidesinin Muhtevası.....	11
1.2.3. Tâ'iyye Kasidesi Üzerinde Yapılan Çalışmalar	12
1.2.3.1. Tâ'iyye Kasidesi Üzerinde Yapılan Arapça Çalışmalar	13
1.2.3.2. Tâ'iyye Kasidesi Üzerinde Yapılan Farsça Çalışmalar	17
1.2.3.3. Tâ'iyye Kasidesi Üzerinde Yapılan Türkçe Çalışmalar	18
BÖLÜM 2: TRABZONLU MEHMED MA'RÛF.....	20
2.1. Hayatı.....	20
2.2. Eserleri.....	26
2.2.1. Terceme-i Reşehâtu 'Ayni'l-Hayât.....	26
2.2.2. Tekmiletu'r-Reşehât	31
2.2.3. Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye	31
2.2.4. Kasîde-i Bürde Türkçe Şerhi.....	31
2.3. Şiirleri.....	31
BÖLÜM 3: ŞERH-İ KASİDETU'T-TÂ'İYYE'NİN İNCELENMESİ	35
3.1. Esere Dair.....	35
3.2. Gramer Terimleri.....	41
3.3. Edebî Sanatlar.....	83
3.4. Söz Varlığı.....	86
3.4.1. Arapça Söz Varlığı.....	86
3.4.2. Türkçe Söz Varlığı.....	106

3.5. Şerh Metodu.....	111
3.5.1. Şerhin Aşamaları.....	112
3.5.1.1. Kaynak Metin.....	113
3.5.1.2. Kaynak Metnin Kelimelerinin İncelenmesi	113
3.5.1.3. Kaynak Metnin Arapça Olarak Açıklanması	118
3.5.1.4. Kaynak Metindeki Kelime/Kelime Gruplarının Türkçeye Aktarılması.....	121
3.5.1.5. Kaynak Metnin Türkçe Olarak Açıklanması	122
3.5.1.6. Yorum ve Değerlendirme.....	124
3.5.1.7. Kaynak Metnin Anlamını Destekleyen Bir Farsça Rubainin Verilmesi	124
3.5.1.8. Sonraki Beyte Hazırlık	126
3.5.1.9. Şerh Şablonu	128
3.5.2. Darb-ı Meseller	131
3.5.3. Soru Cevap Yöntemi	132
3.5.4. Şiir Dilinin Standart Dile Çevrilmesi	133
3.5.5. Şârihe Ait Şiirler	134
3.5.5.1. Şârihe Ait Arapça Şiirler.....	135
3.5.5.2. Şârihe Ait Farsça Şiirler.....	136
3.5.5.3. Şârihe Ait Türkçe Şiirler	137
3.5.6. Göndermeler	138
3.5.6.1. Metin içi Göndermeler	138
3.5.6.2. Metin Dışı Göndermeler	139
3.5.7. Nüsha Farklılıklarının Değerlendirilmesi	139
3.5.8. Beyit/Beyitlerin Farklı Şerh İhtimâllerinin Değerlendirilmesi.....	140
3.5.8.1. Kelime Anlamlarına Göre.....	140
3.5.8.2. İrâba Göre	141
3.5.8.3. Zamirlerin Farklılıklarına Göre.....	143
3.5.8.4. Nüsha Farklılıklarına Göre.....	144
3.5.9. Yapılan İktibasların Anlamının Verilmesi	144
3.5.10. Arapça Gramer Öğretimi	145
3.5.11. Beyitler Arasında Bağ Oluşturulması	146
3.5.12. Reddiyeler (Eleştiriler)	147

3.5.12.1. İrâbla Alakalı Reddiyeler	148
3.5.12.2. Anlamla Alakalı Reddiyeler	149
3.6. Kitabî Malzeme	153
3.6.1. Coğrafi Malzeme	153
3.6.2. Tarihî Malzeme	154
3.6.3. Tasavvufî ve Felsefî Malzeme	155
3.6.4. Tefsir Malzemesi	162
3.7. Kaynak Kullanımı ve Yararlanılan Kaynaklar	164
3.7.1. Kaynak Kullanımı	164
3.7.2. Yararlanılan Kaynaklar	166
3.7.2.1. Kur'ân-ı Kerîm	166
3.7.2.2. Hadis-i Şerifler	167
3.7.2.3. Şerh Metinleri	168
3.7.2.4. Diğer Kaynaklar	170
BÖLÜM 4: ŞERH-İ KASİDETU'T-TÂİYYE'NİN METNİ.....	173
4.1. Yazma Nüshanın Tavsifi	173
4.2. İmlayla İlgili Hususlar	174
4.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem	178
4.4. Transkripsiyon Alfabesi.....	179
4.5. Metin.....	180
SONUÇ	452
KAYNAKÇA	456
ÖZEL ADLAR DİZİNİ	464
ÖZGEÇMİŞ	468

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agt.	: Adı geçen tez
b.	: İbn/bin
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dr.	: Doktora
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Miladi
nr.	: Numara
.	: lm
r.	: rnek
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sdl.	: Sadeleştiren
TDK	: Türk Dil Kurumu
Thk.	: Tahkik eden
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
vd.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
v.	: Varak
YL	: Yüksek Lisans

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Reşehât Tercümesinin Yazma Nüshaları	28
Tablo 2: Reşehât Tercümesinin Matbu Nüshaları	30
Tablo 3: Mehmed Ma'rûf'un Kâşânî'nin Şerhinden Tercüme Yoluyla İstifade Etmesi	115
Tablo 4: Şerh Şablonu	128
Tablo 5: Transkripsiyon Alfabeti	179

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☒
Tezin Başlığı: Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un <i>Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye</i> 'si (Metin-İnceleme)			
Tezin Yazarı: Hassan ALZYOUT		Danışman: Prof. Dr. Ozan YILMAZ	
Kabul Tarihi: 18/12/2019		Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 468 (tez)	
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı			
<p>Türk edebiyatındaki şerh geleneğine kaynaklık eden başta Hamriyye, Râ'iyye ve Tâ'iyye olmak üzere birden fazla kasîdenin sahibi ve dinî Arap edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan İbnu'l-Fâriz'in ruhânî seyrini, manevi miracını tasvir eden ve et-Tâ'iyyetu'l-Kubrâ veya Nazmu's-sulûk diye tanınan Tâ'iyye Kasîdesinin Türkçe ilk şerhi Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un <i>Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye</i> isimli eseridir. XVI. yüzyılın sonlarında yazılmış bu şerhi çeviriyazı alfabesine aktarıp analitik bir incelemeye tabi tutarak onun özelliklerini ve Türk edebiyatındaki önemini ortaya koymayı amaçlayan bu tez Giriş, dört bölüm ve Sonuç'tan oluşmaktadır.</p> <p>İbnu'l-Fâriz'in şerh geleneğindeki yeri ile çalışmanın amacının, yönteminin ve öneminin ele alındığı bir girişle başlayan bu tezin ilk bölümünde, İbnu'l-Fâriz'in hayatı ve divanı hakkında kısaca bilgiler verildikten sonra çalışmamıza konu edindiğimiz şerhe kaynaklık eden Tâ'iyye Kasîdesi hakkında bilgiler verilip üzerinde yapılan Arapça, Farsça ve Türkçe çalışmalar sıralanmıştır.</p> <p>İkinci bölümde, şerhin yazarı olan Trabzonlu Mehmed Ma'rûf hakkında farklı kaynaklarda dağınık bilgiler bir araya getirilerek onun olabildiği kadar edebi portresi çizilmeye çalışılmıştır.</p> <p>Üçüncü bölümde, <i>Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye</i>'nin muhtevası ve yöntemi çeşitli başlıklar altında ele alınmış ve yararlanılan kaynaklar gruplandırılarak değerlendirilmiştir.</p> <p>Tezin son bölümünde bahsi geçen şerhin ulaşabildiğimiz Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye (4007/1) numarada kayıtlı olan tek nüshası tavsif edilip imla özelliklerine değinildikten sonra şimdiye kadar transkripsiyon alfabesine aktarılmamış olan bu şerhin metni transkripsiyon alfabesine aktarılmıştır.</p> <p>Tez, çıkarım ve varılan en önemli neticeleri ihtiva eden bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Şerh, İbnu'l-Fâriz, Tâiyye, Mehmet Marûf, Ârifî, İbnu's-Şerîf, Reşehât Tercümesi, Tâiyye şerhi.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree		Ph.D.	X
Title of Thesis: Muḥammad Ma‘rūf al-Ṭrābzōnī's Sharḥ al-Qaṣīdah al-Tā'īyyah (Text-Analysis)			
Author of Thesis: Hassan Alzyout Supervisor: Professor Ozan YILMAZ			
Accepted Date: 18/12/2019 Number of Pages: vii (pre text)+468 (thesis)			
Department: Turkish Language and Literature			
<p>Ibn al-Fāriḏ has several poems explained and translated in the Turkish language; such as: " <i>al-Tā'īyyah</i> ", " <i>al-Rā'īyyah</i> " and " <i>al-Khamriyyah</i> ". In addition to Ibn al-Fāriḏ's poem called " <i>al-Tā'īyyah al-Qubrā</i> " or "Nazm al-sulouk" was first explained in the turkish language by <i>Muhammad Ma' ruf al-Trābzōnī</i> in his book named "<i>Sharh al-Qasīdah al-Tā'īyyah</i>". This poem has depicted Ibn al-Fāriḏ's spiritual journey and his moral ascension. At the first place, this study is mainly about to make a conversion on the commentary of the poem " <i>al-Tā'īyyah al-Qubrā</i> " into the latin letters, then to analyze the commentary and to display its characteristics that consist of: introduction, results and four major parts.</p> <p>This study begins with an introduction that demonstrates in it Ibn al-Fāriḏ's high value in the Turkish commentaries. Then the study's goals, importance and techniques has also been clarified. the first part of the study; gives some information about Ibn al-Fāriḏ's life and divan and talks about the major subject of the study which is the poem " <i>al-Tā'īyyah al-Qubrā</i> "; it's commentaries and translations in Arabic, Parsee, and Turkish.</p> <p>The second part of the study has collected the whole information in different sources and references about the writer of the commentary, it also wrote his biography corresponding with the information given. Thereafter the commentary has been studied and analyzed to display its content and the technique through different subtitles as sources and references has also been studied while they have relied on them in explaining and narrating. The last part in the study has described the only copy.</p> <p>Final chapter of our work comprises of the actual text of the said commentary converted from Arabic script to the Latin script. The copy of the text present in Süleymaniye Library, Nuruosmaniye section with reference no (4007/1) has been adopted as base for reading.</p>			
Keywords: Commentary, Ibn al-Fāriḏ, al-Tā'īyyah, Muḥammad Ma‘rūf, al-‘Ārifī, Ibn al-Sharīf, The Translation of al-Rashaḥāt, al-Tā'īyyah's Commentary.			

GİRİŞ

İbnu'l-Fâriz'in Klasik Türk Edebiyatı Şerh Geleneğindeki Yeri

“Açma, ayırma; açıklama, yorumlama”¹ anlamlarına gelen Arapça “ش ر ح” kökünden türeyen ve İslami edebiyatın oldukça önemli yapı taşlarından biri olan şerh mefhumu, Kur’ân-ı Kerîm’in ve hadis-i şeriflerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak maksadıyla yapılan tefsir faaliyetlerinden sonra doğmuş bir açıklama sistemi olup zamanla dinî, ilmî ve edebî metinleri açıklamak, yorumlamak ve anlaşılmasını sağlamak maksadıyla yazılan eserlere delalet eden bir terim olarak kullanılmıştır.

Her ne kadar ortak İslam kültür ve medeniyetindeki şerh geleneği içinde kaleme alınan eserlerin çoğu Arapça olsa da zamanla Farsça ve Türkçe pek çok şerh türü eserlerin telif edildiği görülmüştür.

İlk örnekleri XIII. yüzyılın sonundan itibaren görülmeye başlayan Türkçe şerh faaliyetleri XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra şekillenip bir gelenek haline gelmeye başlamıştır. XVII. yüzyılda daha geniş alanlardaki metinler üzerinde yapılarak bir hayli artan Türkçe şerh çalışmalarının XVIII. yüzyılda zirve yaptığı görülmektedir.

XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden Türk şerh geleneğine Arapça ve Farsça metinlerin yanı sıra tasavvufî manzumelerden müteşekkil Türkçe metinler kaynaklık etmiştir. Türkçe şerhlere kaynaklık teşkil eden Arapça metinlerin Ka‘b b. Zuheyr’in (ö. 24/645 [?]) Bânet Su‘âd Kasîdesi, Ahmed b. Abdurrezzâk et-Tantarânî’nin (ö. 485/1092) Kasîde-i Tantarâniyye’si, İbnu'n-Nahvî’nin (ö. 513/1119) Kasîde-i Munferice’si ve Bûsîrî’nin (ö. 695/1296) Kasîde-i Bürde’si ile Kasîde-i Mudariyye’si gibi edebî manzumeler olduğu görülmektedir.²

¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, 2003, s. 2087.

² Klasik Türk edebiyatı şerh geleneği hakkında detaylı bilgi için bkz. Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, 2011, s. 41-75; Ozan Yılmaz, “Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2007, 271-304.

Türk edebiyatında şerh geleneğine kaynaklık eden başta Hamriyye, Râ'yye, Yâ'yye ve Tâ'yye olmak üzere birden fazla kasîdenin sahibi meşhur Arap mutasavvıf şairlerinden biri olan İbnu'l-Fâriz'dir.

İbnu'l-Fâriz'in hayatı hakkında bilgi vermeden önce onun Türk edebiyatı şerh geleneğindeki yerine ışık tutmak maksadıyla, konuyla ilgili bilimsel çalışmalar ve yazma eser kütüphanelerini tarayarak onun divanı ile bahsi geçen kasîdelerinin her biri üzerine Batı Türkçesi ile yazılmış olan tüm şerhler tespit edilmeye gayret edilecektir. Tespit edilen şerhleri yüzyıllara göre tasnif etmek suretiyle sıralayacağız.

1. İbnu'l-Fâriz'in Hamriyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

Türk edebiyatı şerh geleneği içerisinde çok önemli bir yer kazanan metinlerden biri ilâhî aşkın şarap olarak tasvir edildiği İbnu'l-Fâriz'in "Hamriyye" kasîdesidir. Beyitlerin "Mim" harfiyle son bulduğu için "Mîmiyye" olarak da bilinip 41 beyitten oluşan bu kasîdenin Türkçe şerhlerini yüzyıllara göre tasnif ederek şöyle sıralayabiliriz:³

• XVI. Yüzyılda Hamriyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

- Abdusselâm b. Numan b. Halîl, *Şerh-i Kasîde-i Hamriyye*.⁴

• XVII. Yüzyılda Hamriyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

³ İbnu'l-Fâriz'in en önemli kasîdelerinden biri olan Hamriyye kasîdesi üzerinde Türkçe olarak yapılmış birçok çalışma vardır. Bahsi geçen kasîdenin Türkçe bir veya birden fazla şerhinin yahut tercümesinin bilimsel neşrinin yapılmasının yanı sıra onun Türk Edebiyatına yansımalarının veya Klasik Türk edebiyatı şerh ve tercüme geleneğindeki yerinin ele alındığı şu çalışmalarda birçok katalog ve kütüphane taranarak Hamriyye'nin tüm Türkçe şerhlerinin tespit edilip tanıtıldığı görülmüştür. Biz de onlardan yararlanarak listemizi oluşturduk. Bkz. Süleyman Deliktaş, *Salahaddin-i Uşşaki ve Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 1990; Abdelmaksoud, agt.; Yekta Saraç, "Tasavvuf Edebiyatına Ait Temel Bir Metin ve Türk Edebiyatına Yansımaları", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXX, İstanbul, 2003, s. 445-468; Yazar, agt.; Yusuf Yıldırım, "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", *İSTEM (İslâm, Sanaat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi) Dergisi*, Sayı: 25, 2015, s. 151-175; Ahmet Akdağ, "Abdüsselâm b. Nu'mân b. Halîl'in Kasîde-i Hamriyye Şerhi", *SOBİDER (Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı: 4, Ekim 2017, s. 465-500; Muhammet İnce, *İbnü'l-Fâriz'in Hamriyye Kasîdesinin Arapça, Farsça ve Türkçe Şerhleri*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, SBE, 2018.

⁴ Yaklaşık olarak 988/1580 senesinde yazıldığı tespit edilen bu şerhin metni ve hakkında detaylı bilgi için bkz. Akdağ, s. 478-500; İnce, s. 77-80; 144-173.

- İsmail b. Ahmed er-Rüshû el-Ankaravî (ö.1631), *Şerh-i Kasîdetu'l-Hamriyye ve'l-Mîmiyye*.⁵

- Şifâî Mehmed Dede (ö. 1671), *Hediyyetü'r-Rahme (Şerh-i Kasîde-i Hamriyye)*.⁶

• XVIII. Yüzyılda Hamriyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

- Salâhî, Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî (ö. 1782), *Tercemetu'l-Işk (Terceme ve Şerh-i Hamriyye)*.⁷

• XIX. Yüzyılda Hamriyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

- Mehmed Sa'îd (ö. 1871), *Tarab-Engîz (Şerh-i Kasîde-i Hamriyye)*.⁸

- Alâiyyevî Kara Mustafâ b. Abdullâh –Mustafâ Hulûsî Alâiyyevî- (ö. 1885), *el-Lemâ'atu'l-Berkiyye fî Şerhi'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye*.⁹

• XX. Yüzyılda Hamriyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

- Resûlzâde Ahmed Nâcî, *Tavzîhu't-Tarîka bi's-Şerî'a fî Şerhi'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye*.¹⁰

- Mehmed Nazım (ö.1345/1926), *İbn Fâriz'ın Yâ'iyye Mîmiyye ve Râ'iyye Kasîdelerinin Şerhi*.¹¹

2. İbnu'l- Fâriz'in Râ'iyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

⁵ Şerhin metni için bkz. Abdelmaksoud, agt.

⁶ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Yazar, s. 578.

⁷ Şerhin metni için bkz. Deliktaş, agt.

⁸ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. İnce, 96-99. Ayrıca şerhin metni için bkz. İnce, s. 323-339.

⁹ 1310/1892 senesinde neşredilen bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. İnce, s. 99-105. Ayrıca Şerhin Metni için bkz. İnce, s. 340-403.

¹⁰ Bu şerhin nüshası için bkz. Mısır Milli Ktp. Eş-Şi'rüt-Tîmuriyye, nr. 1006.

¹¹ 1328/ 1911 yılında neşredilen bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldırım, s. 164. Ayrıca şerhin metni için bkz. Fatih Güllüce, *Mehmed Nâzım Paşa'nın İbn Fâriz Tercümesi ve Şerhi: Metin ve İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 2008.

On bir beyitten müteşekkil bu kasîdede, sevgiliye seslenilerek şairin aşk yolunda çektiği sıkıntı ve ıstıraplardan ve bu yolda ulaştığı ustalıktan söz edilir.¹² Sevgilinin güzelliği anlatılarak son bulan bu kasîdenin Türkçe olarak XX. Yüzyılda yazılmış yalnız şu şerhi vardır:

- Mehmed Nazım (ö. 1345/1926), *İbn Fâriz'in Yâ'yye Mîmiyye ve Râ'yye Kasîdelerinin Şerhi*.¹³

3. İbnu'l-Fâriz'in Yâ'yye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

151 beyitten ibaret olan bu kasîdede, bir sürücünün hevdecli develeri ile yaptığı yolculuk mecazi olarak anlatılmaktadır. Hevdecli develeri süren bir kişiye hitap edilerek yazılan ve bahsi geçen sürücünün Allahu Teâlâ'ya, hevdecli develerin ise insanlara benzetildiği bu kasîdenin¹⁴ XX. Yüzyılda yazılmış tek Türkçe şerhi vardır:

- Mehmed Nazım (ö. 1345/1926), *İbn Farız'ın Yâ'yye Mîmiyye ve Râ'yye Kasîdelerinin Şerhi*.¹⁵

4. İbnu'l-Fâriz'in Dîvân'ının Türkçe Şerhleri

İbnu'l-Fâriz *Dîvân*'ı üzerine Türkçe yapılan tek tercüme ve şerh, Ali Selâhaddin Yiğitoğlu'nun (ö. 1939) “*el-Menhelul-Fâ'iz fî Tercemeti Dîvâni İbni'l-Fâriz*” adlı eseridir.¹⁶

¹² Kasîdenin Arapça orijinal metni ile Türkçe anlamı ve hakkında detaylı bilgi için bkz. Sultan Şimşek, “Şâirlerin Efendisi Kimliğiyle İbnu'l-Fârid ve Kasîde-i Râiyyesi'nin Arap Belagati Açısından Tahlili”, *Sufi Araştırmaları -Sufi Studies*, Sayı: 14, Manisa: 2016, s. 33-54.

¹³ 1328/ 1911 yılında neşredilen bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldırım, s. 164. Ayrıca şerhin metni için bkz. Fatih Güllüce, agt.

¹⁴ Bkz. Fatih Güllüce, 39-40.

¹⁵ 1328/ 1911 yılında neşredilen bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldırım, s. 164. Ayrıca şerhin metni için bkz. Fatih Güllüce, agt.

¹⁶ Bu eser hakkında bilgi veren Mehmet İnce şunları söylemektedir: “*Yazma hâlinde olan eser, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 1088 numara ile kayıtlıdır. Müellif hattıyla yazılmış bu nüsha iki defter hâlinindedir. Birinci defter 153 varaktan oluşur. 21 Kanunievvel 1936 yılında tamamlanmıştır. İkinci defter 153-213 varakları arasında yer alır. 3 Şubat 1937 yılında tamamlanmıştır. Eserin, Lütfü Akman tarafından istinsah edilmiş bir nüshası Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 1771 numara ile kayıtlıdır*”. İnce, s. 113.

Yiğitoğlu'nun İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın talebi üzerine yazdığı hal tercümesinde, 1936 yılında telif edilen bu eserin İbnu'l-Fâriz Dîvanı'nın -Abdulganî en-Nâblusî'nin (ö.1143/1731), *Keşfu's-Sirri'l-Gâmir fi Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz* adlı şerhine bağlı kalınarak- tercüme ve şerhinden ibaret olduğu bildirilmektedir.¹⁷

5. İbnu'l- Fâriz'in Tâ'iyye Kasîdesinin Türkçe Şerhleri

Çalışmamıza konu edindiğimiz şerhe kaynaklık eden Tâ'iyye Kasîdesinin Türkçe şerhleri ayrı bir bölümde ele alınacaktır.

Çalışmanın Konusu

Meşhur Arap mutasavvıf şairlerinden biri olan İbnu'l-Fariz'in et-Tâ'iyyetu'l-Kubrâ ya da Nazmu's-sülûk diye tanınan Tâ'iyye Kasîdesinin Türkçe ilk şerhi XVI. yüzyılın sonlarında vefat eden Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye adlı eseridir.

Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'si: Metin-İnceleme başlığını taşıyan bu tezin ana konusunu; İbnu'l-Fâriz'in bahsi geçen Tâ'iyye Kasîdesine Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un XVI. yüzyılın sonlarında *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye* adıyla yazdığı şerhin transkripsiyonu ve kapsamlı incelenmesi teşkil etmektedir.

Çalışmanın Önemi

Kasîde-i Bürde başta olmak üzere Bânet Su'âd, Tantarâniyye, Munferice, Mîmiyye (Hamriyye) ve Tâ'iyye gibi Arapça kasîdelerin Klasik Türk edebiyatındaki şerh geleneğine kaynaklık eden metinler arasına dahil edildiği daha önce ifade edilmişti. Klasik Türk edebiyatında şerh geleneğine kaynaklık eden birden fazla kasîdenin sahibi olan İbnu'l-Fâriz'in Türk edebiyatında "tâ" kafiyeli kasîdesi üzerine yazılmış ilk şerh mahiyetinde olan Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye* adlı eserinin şimdiye kadar transkripsiyon alfabetine aktarılmamış olması ve içerisindeki malzemenin akademik bir şekilde incelenmemesi eseri çalışma konusu olarak seçmemizin başlıca sebebidir.

¹⁷ İbnülemin Mahmûd Kemâl, *Son Asır Türk Şâirleri*, 3. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970, c. 3, s. 1609.

Ayrıca, Klasik Türk Edebiyatının şerh geleneği bakımından büyük önem arz eden bu eserin bilimsel bir incelemeyle literatüre kazandırılması önemlidir.

Çalışmanın Amacı

Bu tez, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış *Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'sini* transkribe edip analitik bir incelemeye tabi tutmak suretiyle okuyucunun istifadesine sunmayı ve onun Türk edebiyatındaki önemine ışık tutmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu tez içerisinde el-Ma'rûf b. Mehmed b. eş-Şerîf b. Abdulganî ile tanınan müellifin, Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye (4007/1) numarada bulunup 151 yapraktan oluşan *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye* isimli eserini bilimsel neşre uygun şekilde hazırlamaya çalıştık.

Çalışmamız, “İbnu'l-Fâriz ve Tâ'iyye Kasîdesi”, “Trabzonlu Mehmed Ma'rûf”, “Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin İncelenmesi” ve “Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin Metni” olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. İki alt kısma ayırdığımız bu çalışmanın ilk bölümünde, İbnu'l-Fâriz'in hayatı ve divanı hakkında kısaca bilgiler verildikten sonra çalışmamıza konu edindiğimiz şerhe kaynaklık eden Tâ'iyye Kasîdesi hakkında bilgiler verilip üzerinde yapılan Arapça, Farsça ve Türkçe çalışmalar sıralanmıştır.

“Trabzonlu Mehmed Ma'rûf” başlığını taşıyan ikinci bölümde, şerhin yazarı olan Trabzonlu Mehmed Ma'rûf hakkında farklı kaynaklarda dağınık bilgiler bir araya getirilerek olabildiği kadar edebi portresi çizilmeye çalışılmıştır.

“Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin İncelenmesi” başlığını taşıyan üçüncü bölümde, Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin muhtevası ve yöntemi, çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, eserin Arapça-Türkçe söz varlığı, eserde bulunan gramer terimleri, göndermeler, reddiyeler, kitabi malzeme metin içerisinde geçtikleri yerlerden örneklerle verildiği gibi şerhte uygulanan yöntem ele alınmış ve yararlanılan kaynaklar gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

Tezimizin son bölümünde XVI. yüzyılın sonunda telif edilen *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin* ulaşabildiğimiz tek nüshası tavsif edilip imla özelliklerine değinildikten sonra bahsi geçen şerhin metni transkripsiyon alfabesine aktarılmıştır.

Tez, çıkarım ve varılan en önemli neticeleri ihtiva eden bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

BÖLÜM 1: İBNU'L-FÂRİZ VE TÂ'İYYE KASİDESİ

1.1. İbnu'l-Fâriz'in Hayatı ve Divanı¹⁸

Aslen Hamalı olup Kâhire'de doğan, asrın büyük şair ve mutasavvıflarından biri olan Ömer İbnu'l-Fâriz hakkında bilgi veren hemen hemen bütün biyografik kaynaklar,¹⁹ onun tam isminin Ömer b. Ali b. Murşid el-Hamevî el-Mısrî olup künyesinin Ebu'l-Kâsım ve Ebû Hafs ancak babasının, mahkemelerde kadınların eşlerinden alması icap eden hakları tespit işiyle uğraşmasından dolayı “Fâriz” olarak anıldığı ve bu nedenle onun İbnu'l-Fâriz ismiyle tanındığı hususunda ittifak etmektedir. Ancak biyografik kaynaklarda onun doğum tarihi ile ilgili, birincisi Zilkade 566 (Temmuz/Ağustos 1171),²⁰ ikincisi 4 Zilkade 576 (22 Mart 1181),²¹ üçüncüsü ise 4 Zilkade 577 (11 Mart 1182)²² olmak üzere üç farklı görüşe rastlanmaktadır.

İlk eğitimini babasından alıp hadis, fıkıh, dil, edebiyat ilimlerinde de eğitim gören İbnu'l-Fâriz genç yaşlarından itibaren tasavvuf yoluna girmiş, Kâhire'nin doğusundaki

¹⁸ Arap edebiyatının yanı sıra İslam düşüncesinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan İbnu'l-Fâriz'in hayatı, tasavvufi kişiliği, divanı üzerine yapılmış birçok Türkçe çalışma vardır. Biz bu çalışmalarda yer verilen bilgileri aynen yinelenmekten kaçınarak İbnu'l-Fâriz hakkında kısa bilgiler vermekle yetineceğiz. Türkiye'de İbnu'l-Fâriz hakkında yapılan çok önemli dört çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda İbnu'l-Fâriz'in hayatı, tasavvufi kişiliği, eserleri üzerinde detaylı bilgiler bulunduğu gibi, onun hakkında yapılan araştırmalar için de geniş bir bibliyografya sunulmaktadır. Bkz. Süleyman Uludağ, “İbnü'l-Fâriz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2000, c. 21, s. 40-42; Belâl Abdelmaksoud, *İbnü'l-Fâriz ve İsmâil Ankaravî'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, 2000, s. 5-27; Y. Seracettin Baytar, *İbnu'l-Fârid, Hayatı ve Divânı*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, SBE, 2008; Zeliha Öteleş, *Abdülganî en-Nâblusî Şerhi Bağlamında İbnü'l-Fâriz'in Kasîde-i Tâi'yye'sinde Seyr u Sülûk*, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 2014, s. 15-60.

¹⁹ Bkz. Ahmed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân mimmâ Şebete bi'n-Nakli evi's-Semâ' ev Eşbetehu'l-'Ayân*, thk. İhsân Abbâs, Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978, c. 3, s. 454; Şemsuddîn ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk. Muhammed eş-Şebrâvî, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006, c.16, s. 235; Abdulhayy b. Ahmed İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*, thk. Mahmûd Arnaût, Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 1986, c. 7, s. 260-261; Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm: Kâmûsu't-Terâcimi li-Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâ mine'l-'Arabi'l-Mubta'rribîne ve'l-Musteşrikin*, 15. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 2002, c. 5, s. 55-56.

²⁰ İbnu'l-İmâd, c. 7, s. 261.

²¹ İbn Hallikân, c. 3, s. 454.

²² Şeyh Alî b. Yusuf Sibtu İbni'l-Fâriz, “Dîbâcetü'd-Divân”, *Divânü İbni'l-Fâriz*, thk. Abdulhâlik Mahmûd, 3. Baskı, Kâhire: Mektebetü'l-Âdâb, 2007, s. 5.

Mukattam dağında yer alan bir mescitte ibadet ve tefekkürde bulunmaya başlamıştır. Yaşlı bir bakkalın (sebze satan adam) feyz ve keşf kapılarının Mekke'de açılacağını belirtmesi üzerine muhtemelen 613/1216 yılında Mekke'ye intikal edip orada on beş yıl kadar kaldıktan sonra yine sözünü ettiğimiz yaşlı adamın onu rüyada çağırması üzerine Kâhire'ye dönen İbnu'l-Fâriz,²³ ömrünün kalan kısmını Kâhire'deki el-Ezher Camii'nde sohbet ve vaazlarla geçirmek suretiyle salı günü 2 Cemaziyelevvel 632'de (23 Ocak 1235) vefat edip Mukattam dağında bulunan Karâfe'de defnedilmiştir.²⁴

Biyografik kaynaklarda asil duruşlu, güzel giyimli, ince tabiatlı, cömert, hoş sohbet, bilge ve dilin inceliklerine vakıf biri olarak nitelenmektedir. Ayrıca hoş kokular sürünmesinin yanı sıra etrafında gördüğü güzelliklerden çok etkilendiği ve akşam saatlerinde denizi seyretmeye meftun olduğu rivayet edilmektedir.²⁵

Mısır devlet adamları tarafından sevilen ve çok saygı gösterilen şaire “Sultânu'l- ‘âşıkîn” (âşıkların sultanı) ve Şerefuddîn lakapları verilmiştir. Sadece sevenleri değil düşmanlarınca bile asrının “Seyyidu’ş-şu‘arâ”sı yani şairlerin efendisi olduğunda ittifak edilen²⁶ İbnu'l-Fâriz'in bilinen tek eseri Arapça Divan'ıdır. Daha sonra kızından torunu Şeyh Ali tarafından derlenen bu eserin Şeyh Ali'nin yazdığı Dîbâce'nin yer aldığı nüshalarında yirmi dört kasîde varken bahsi geçen Dîbâce'nin yer almadığı nüshalarında ise on beş kasîde bulunmaktadır.²⁷

“El-Kasîdetu't-Tâ'iyye” ya da “et-Tâ'iyyetu'l-Kubrâ” ile “el-Kasîdetu'l-Mîmiyye” ya da “el-Hamriyye” diye bilinen bu iki kasîde şüphesiz divanın en önemli kasîdeleridir.

İlahi aşk konusu üzerinde yoğunlaşan ve tasavvufî bir içeriğe sahip bu divan büyük ilgi ve teveccüh görmüştür. Pek çok nüshaya sahip olmasının yanı sıra pek çok tahkiki yapılan

²³ Sibte İbni'l-Fâriz, s. 23.

²⁴ İbn Hallikân, c. 3, s. 454.

²⁵ Bkz. İbn Hallikân, c. 3, s. 454; Zehebî, c.16, s. 235; İbnu'l-İmâd, c. 7, s. 260-261; Hayruddîn ez-Ziriklî, c. 5, s. 55-56.

²⁶ İbnu'l-İmâd, c.7, s. 261.

²⁷ Bkz. Öteleş, s. 38.

bu eserin²⁸ tasavvufî ve edebi niteliği taşıyan pek çok şerhi bulunmaktadır.²⁹ Yakın zamana kadar medreselerde okutulduğu ve özellikle mutasavvıflar tarafından ezbere bilinip bazı tasavvuf meclislerinde hatta Mekke'de seher vaktinde minarelerde makamla okunduğu rivayet edilen³⁰ bu eserdeki bazı kasîdeler Farsça ve Türkçenin yanı sıra Almanca, Latince, Fransızca, İngilizce ve İtalyancaya çevrilmiş.³¹ üzerine Arapçanın yanı sıra Farsça ve Türkçe şerhler de yazılmıştır. Bu divana olan ilginin, üzerinde yapılan akademik çalışmalarla devam ettiği görülmektedir.³²

İlahi aşkın sırlarını, beşerî aşkı ifade eder görüldüğü şiirleri arasına ustaca yerleştirmeyi başarabilen İbnu'l-Fâriz, şiirlerinde söz sanatlarını ve bedî sanatlarını aşırı derecede kullanmış, kinayelere ve mecazlara geniş yer vermiştir. Bununla birlikte, şiirlerinde akıcılık, sağlam ve zarif hayal, derin düşünceler, ince manalar, içten ve samimi söyleyişlere yer vermiştir.³³

Sembolizmin önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen İbnu'l-Fâriz'in şiirlerinden onun mecazi ve hakiki aşk yolunda ciddi ve derin tecrübeler yaşamış biri olduğu hükmüne kolayca varılabilir.³⁴ Dolayısıyla bütün bu hususların, şiirlerinin geniş bir çevreye yayılmasına ve aradan asırlar geçmesine rağmen insanlar üzerinde tesir bırakmasına neden olduğu söylenebilir.

²⁸ Bkz. Muhammed Mustafa Hilmî, *İbnu'l-Fâriz ve'l-Hubbu'l-İlâhî*, 2. Baskı, Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, Tarihsiz, s. 89; Abdelmaksoud, s. 22-23; Baytar, s. 91-93.

²⁹ Bkz. Hilmî, s. 90, 95-97; Abdelmaksoud, s. 23-24; Baytar, s. 93-94.

³⁰ Bkz. Hilmî, s. 103; Abdelmaksoud, s. 24.

³¹ Detaylı bilgi için bkz. Hilmî, s.104-110; Abdelmaksoud, s. 25-26.

³² Bu çalışmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Öteleş, s. 50-58.

³³ Bkz. Hilmî, s. 83-85; Abdelmaksoud, s. 21.

³⁴ Hilmî, s. 93.

1.2. Tâ'iyye Kasîdesi

1.2.1. Tâ'iyye Kasîdesi Hakkında Genel Bilgi

İbnu'l-Fâriz'in divanındaki en önemli şiir olarak nitelenip “el-Kasîdetu't-Tâ'iyye” ya da “et-Tâ'iyyetu'l-Kubrâ” diye bilinen bu kasîde, şâirin manevi yolculuğunun ve ruhani seyrinin tasviridir. Kasîde, öncelikle “*Enfesu'l-cenân ve nefâisu'l-cinân*”, akabinde “*Levâ'ihu'l-cenân ve revâ'ihu'l-cinân*” diye isimlendirilmiş. Fakat bir süre sonra şairin rüyada gördüğü Peygamber Efendimizin emri üzerine “Nazmu's-sulûk” olarak isimlendirilmiştir³⁵ ki bu ad tasavvufî muhtevaya (seyr ü sülûk) işaret etmektedir.

Aruzun Tavil Bahrinin *fa'ûlün mefâ'ilün fa'ûlün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılan bu kasîde 761 beyitten oluşmaktadır.

1.2.2. Tâ'iyye Kasîdesinin Muhtevası³⁶

وكأسي محيًّا من عن الحسن جلت

سقتني حميًّا الحبِّ راحةً مقلتي

(Göz bebeğim olan sevgili, bana aşkın şarabını içirdi. Halbuki benim kadehim o sevgilinin anlaşılabilir somut güzellikten yüce ve üstün olan yüzüdür) beytiyle başlayan kasîdenin ilk 6 beytinde ilâhî aşk şarabı ve bunun etkisinde bulunan sâlikin halleri tasvir edildikten sonra 7-83 beyitlerinde, sevgiliye hitap edilerek şairin sevgisinin şiddeti büyük yeminlerle ifade edilip bir yandan duyulan özlem, aşk ve muhabbet yolunda yaşanan acılar anlatılır diğer yandan çekilen ıztırapların aktarılmasının şikâyet nedeniyle değil ferahlamak için olduğu hatta bu ıztırapların nimet olduğu dile getirilmektedir.

Sevgilinin (hakiki maşuk) dilinden ilahi sevginin şartlarının sıralandığı 84-102. beyitlerde, cismani isteklerden kurtulma ve nefsanî arzulardan tamamen sıyrılmının gerekliliği vurgulanırken 103-174. beyitlerde şairin aşk yolunda maşuka olan aşk ve

³⁵ Uludağ, "İbnü'l-Fâriz", c. 21, s. 40.

³⁶ Bu bölüm hazırlanırken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Abdülhâlik Mahmûd, *Tâ'iyyetu İbni'l-Fârizi'l-Kubrâ ve Şurühuhâ fi'l-'Arabiyye*, 1. Basım, Kâhire: Ayn li'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye, 2009, s. 259-393; İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makâsıd-ı Aliyye fi Şerhi't-Tâ'iyye)*, haz. Mehmet Demirci, 2. Baskı, İstanbul: Vefa Yayınları, 2008; Öteleş, s. 163-300.

özleminde sadık olduğu ve aşk yolunda ölmeyi iftihar nedeni olarak gördüğü ifade edilmektedir.

175-285. beyitlerde Hak yolunun sâliklerine emir fiilinde nasihatlerde bulunan İbnu'l-Fâriz, 286-440. beyitlerde eşsiz bir ilim olarak nitelediği “tevhîd”in menbaı ile ilgili bilgi verip yaşadığı cem‘ ve fark gibi yüksek hallerden ve bu zıt hallerin tek hakikat olmasından söz ettikten sonra 441-503. beyitlerde esmâ ve sıfâtın yok olması ve Zât-ı İlâhî’nin hakikati ile ittihat durumuna yükselmenin hâsıl olduğunu, kalbinin Beytullah, sağ elinin ise Haceru’l-Esved ve Ruknu’l-Yemânî olduğunu, riyazet ve sülukunun ise ruhunun Safâ’sından nefsinin Merve’sine olduğunu yanı sıra kutbu’l-aktâb mertebesine ulaştığını ifade edip Kutbiyet (kutupluk) mertebesi ile bu mertebenin vasıflarını anlatmaktadır.

504-588. beyitlerde esmâ, sıfât, ef‘âlin kendi zatında tek hakikat olduğunu belirtip üç yakın mertebesinden söz eden şair, 589-629. beyitlerde Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Süleyman, Hz. Yakup, Hz. Mûsâ, Hz. İsa, Hz. Yusuf, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’yi ismen zikrederek peygamber ve evliyaların cem‘ makamında meydana gelen tayy-i zaman ve tayy-i mekân hâllerinden bahsetmektedir.

629-650. beyitlerde bütün yaratıkların, Hz. Muhammed’in nuruyla yaratıldığı, enbiya ve evliyaya varit olan hâdiselerin bu nurdan olduğu manasına işaret etmek amacıyla Hakikat-i Muhammediye diliyle salike hitap eden İbnu’l-Fâriz, kasîdenin 651-731. beyitlerinde el-Kâsim b. Ali el-Harîrî’nin (ö. 516/1122) *Makâmât* adlı eserinde Ebû Zeyd es-Serûcî isimli kahramanın yaşadığı muhtelif hikâyeleri örnek vererek, Serûcî farklı suretlerde görünmesine rağmen onun gerçekte tek kişi olduğunun altını çizer, sâlik ve talibin seyr ü sülukunda makamdan makama, hâlden hâle seyri üzerine düşünmesini ister. Akabinde (732-761. beyitlerde) muhtelif dinlerde ibadet edenlerin tapındıklarının, gerçekte tek hakikat olan “el-Vucûdu’l-Hakk” olduğunu örneklerle anlatarak kasîdesine son verir.

1.2.3. Tâ’iyye Kasîdesi Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Yazıldığı dönemden itibaren çok önem kazanan bu kasîde üzerine başta Arapça olmak üzere Farsça ve Türkçe farklı çalışmalar (şerh, nazire ve tercüme) yapılmıştır. Ancak Allah’tan gelen feyz ve tecellinin kuvveti nedeniyle, şairin kendinden geçme durumunda

yazılan bu kasîdenin, kapalı bir takım nükte, işaret ve tasavvufî semboller içermesinin yanı sıra bu tür işaret ve sembollerin şiir olarak başka dillere aktarılmasındaki zorluk, şâirin bu eseri üzerine yapılan çalışmaların tercümelerden çok şerh türünde olmasına sebep olmuştur.

Bu bölümde, konuyla alakalı bilimsel çalışmalar ve yazma eser kütüphaneleri taranacak, Tâ'iyye Kasîdesi üzerinde klasik üslupla yapılmış Arapça, Farsça ve Türkçe çalışmalar tespit edilip başlıca üç bölümde sıralanacaktır.

1.2.3.1. Tâ'iyye Kasîdesi Üzerinde Yapılan Arapça Çalışmalar

❖ Tâ'iyye Kasîdesinin Arapça Şerhleri

Yazıldığı dönemden beri birçok şârih tarafından Arapça olarak şerh edilen bu kasîdenin tespit ettiğimiz şerhleri telif tarihine göre şu şekilde sıralanabilir:

1. Afîfuddîn Süleymân b. Alî et-Tilimsânî'nin (ö. 690/1292) şerhi.³⁷
2. Sa'duddîn el-Fergânî (ö. 700/1301), *Munteha'l-Medârik fî Şerhi Tâ'iyyeti İbni'l-Fâriż*.³⁸
3. Abdurrezâk el-Kâşânî (ö. 730/1329), *Keşfu'l-Vucûhi'l-Gurr li-Me'ânî Nazmi'd-Durr* adlı şerhi.³⁹
4. Sirâcuddîn Ebû Hafs Ömer b. İshâk el-Hindî'nin (ö.773/1335) şerhi.⁴⁰

³⁷ Bu şerhin tek nüshası, Kâhire'deki Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Tasavvuf-Talât bölümünde, 1328 numarada kayıtlıdır. Şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Öteleş, s. 76-77.

³⁸ İstanbul'da (1293/1876) ve Beyrut'ta (2007) senelerinde yayımlanan bu şerhin, Mustafa Yalçınkaya tarafından Türkçeye çevrildiği görülmüştür. Bkz. Saîdüddin Fergânî, *Munteha'l-Medârik*, Mustafa Yalçınkaya (çev.), İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018. Ayrıca bu şerh hakkında detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 69-76.

³⁹ Bu şerh hakkında detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 77-82.

⁴⁰ İsmi *Keşfu'z-Zunûn*'da geçen bu şerhin nüshasına ulaşlamamıştır. Bkz. Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâ'mi'l-Kutubi ve'l-Funûn*, Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, 1941, c.1, s. 266.

5. El-Celâl Muhammed b. Abdurrahmân el-Kazvîni eş-Şâfi'î (ö. 739/1338), *Şerhu'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye li-İbni'l-Fâriz*.⁴¹
6. Şerefuddîn Dâvûd b. Mahmûd el-Kayserî (ö. 751/1350), *Şerhu Tâ'iyyeti İbni'l-Fâriz el-Kubrâ*.⁴²
7. "Es-Serrâc el-Hindî" diye bilinen Ömer b. Ishâh el-Gazvî'nin (ö. 773/1372) şerhi.⁴³
8. Sâ'inuddîn Ali b. Muhammed et-Türke'nin (ö. 835/1431) şerhi.⁴⁴
9. Sadruddîn 'Alî el-Asfahânî'nin (ö.836/1433) şerhi.⁴⁵
10. Ulvân el-Hamevî, Ali b. 'Atiyye b. Hasan el-Hamevî el-Heytî (ö.936/1527), *Şerhu Tâ'iyyeti İbni'l-Fâriz*.⁴⁶
11. İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Hanefî el-Halebî (ö.955/1549), *Şerhu'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*.⁴⁷
12. "Emîr Padişah" diye tanınan Muhammed Emîn'in (ö. 986/1579) şerhi.⁴⁸
13. Eş-Şems el-Bestâmî el-Mâlikî'nin (ö.??) şerhi.⁴⁹

⁴¹ İsmi İbnu'l-İmâd'ın *Şezerâtu'z-Zeheb* adlı eserinde geçen bu şerhin nüshasına ulaşılamamıştır. İbnu'l-İmâd, c. 7, s. 263.

⁴² Bu şerh hakkında detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 82-87.

⁴³ İsmi İbnu'l-İmâd'ın *Şezerâtu'z-Zeheb* adlı eserinde geçen bu şerhin nüshasına ulaşılamamıştır. İbnu'l-İmâd, c. 7, s. 263.

⁴⁴ 2012'de İran'da neşredilen bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Öteleş, s. 88.

⁴⁵ İsmi *Keşfu'z-Zunûn*'da geçen bu şerhin nüshasına ulaşılamamıştır. Bkz. Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c.1, s.266.

⁴⁶ Bu eserin nüshası Süleymaniye Ayasofya koleksiyonu 1906 numarada kayıtlıdır.

⁴⁷ Bir nüshası Süleymaniye Ayasofya koleksiyonu 4088 numarada kayıtlı olan bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Öteleş, s. 92-94.

⁴⁸ Bu eserin nüshası Kahire'deki Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye'de Edeb bölümünde, (No: 5122) bulunmaktadır.

⁴⁹ İsmi İbnu'l-İmâd'ın *Şezerâtu'z-Zeheb* adlı eserinde geçen bu şerhin nüshasına ulaşılamamıştır. İbnu'l-İmâd, c. 7, s. 263.

14. Ruknuddîn eş-Şîrâzî'nin (ö. ??) şerhi.⁵⁰
15. Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultân Muhammed (ö. 1013/1605), *Şerhu'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye li-İbni'l-Fâriz*.⁵¹
16. Zeynu'l-Âbidîn b. Abdurraûf el-Minâvî el-Misrî'nin (ö. 1022/1614) şerhi.⁵²
17. Ömer b. Abdulvehhâb el-'Arzî (ö. 1024/1615), *Şerhu't-Tâ'iyye li-İbni'l-Fâriz*.⁵³
18. Muhammed b. Ömer el-'Alemî (ö. 1038/1629), *el-Cevâhiru'l-Meddiyye 'Ala't-Tâ'iyyeti'l-Kubra'l-Fâriziyye*.⁵⁴
19. Abdullâh Abdî b. Muhammed el-Bosnevî (ö. 1054/ 1644), *Kurretü 'Ayni's-Şuhûd ve Mir'âtu 'Arâ'isi'l-Gaybi ve'l-Vucûd fî Şerhi't-Tâ'iyyeti'l-Kubrâ*.⁵⁵
20. Abdulganî b. İsmail b. Abdulganî en-Nâblusî (ö. 1143/1731), *Keşfu's-Sirri'l-Gâmir fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fâriz*.⁵⁶
21. Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî (ö. 1162/1749), *Şerhu't-Tâ'iyye li-İbni'l-Fâriz*.⁵⁷

⁵⁰ Bu eserden *Keşfu'z-Zunûn* haber vermekle beraber nüshasına ulaşamamıştır. Bkz. Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c.1, s. 266.

⁵¹ Bu eserin nüshası Süleymaniye Nuruosmaniye koleksiyonu 4955 numarada kayıtlıdır.

⁵² İsmi *Keşfu'z-Zunûn*'da geçen bu şerhin nüshasına ulaşamamıştır. Bkz. Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c.1, s. 266.

⁵³ Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemu'l-Mu'ellifin: Teracimu Musannifi'l-Kutubi'l-'Arabiyye*, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsi'l-'Arabî, c.7, s. 296.

⁵⁴ Tek nüshası Almanya'daki Leipzig Kütüphanesinde bulunan bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Öteleş, s. 94-96.

⁵⁵ Bkz. Baban-zade Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-'Ârifin: Esmâ'u'l-Mu'ellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsi'l-'Arabî, c.1, s. 476; Zirikli, *el-A'lâm*, c.2, s.259. Ayrıca Muhammed el-Bosnevî, bu eserin bir nüshasının Dimaşk'taki el-Mektebetü'z-Zâhiriyye'de bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. Muhammed b. Muhammed bin Sâlih el-Bosnevî, *el-Cevheru'l-Esnâ fî Terâcimi 'Ulemâ'i ve Şu'arâ'i'l-Bosneh*, thk.Seyyid Kesrûy Hasan, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, t.s., s. 156.

⁵⁶ Yirmiye aşkın nüshası bulunan bu şerh hakkında detaylı bilgi için bkz. Öteleş, s. 121-137.

⁵⁷ Bu şerh hakkında bilgi için bkz. Öteleş, s. 137.

22. Abdurrahîm b. Ali er-Rûmî (ö. 1303/1886), *Şerhu't-Tâ'iyye li-İbni'l-Fâriz*.⁵⁸
23. Kara Mustafa el-'Alâ'î (ö. 1304/1887), *Şerhu't-Tâ'iyye li-İbni'l-Fâriz*.⁵⁹
24. Ebu'sâmât ed-Dimaşkî el-Hanefî (ö. 1341/1922), *Şerhu't-Tâ'iyyeti'l-Kubrâ*.⁶⁰
25. El-Hüseyn b. Ahmed el-Fetî et-Tebrîzî'nin (ö. ??) şerhi.⁶¹
26. İbnu'l-'Abbâs b. Alî el-Ma'arrî'nin (ö.??) şerhi.⁶²
27. Ebû Nasr Muhammed b. Abdirrahmân el-Hemezânî'nin (ö.??) şerhi.⁶³

❖ Tâ'iyye Kasîdesine Yapılan Arapça Muarazalar (Nazireler)

Bu kasîdeye muaraza yazan şairler şunlardır:

1. Abdulganî b. İsmâîl b. Abdulganî en-Nâblusî (ö. 1143/1731).⁶⁴
2. Alî b. Hicâzî b. Muhammed el-Beyyûmî (ö. 1183/1769).⁶⁵
3. Ebû Abdillâh Muhammed el-Harrâk (ö. 1261/1845).⁶⁶

⁵⁸ Kehhale, c.5, s.208.

⁵⁹ Kehhale, c.12, s.262.

⁶⁰ Zirikli, c.7, s.187.

⁶¹ Bu şerhin varlığından haber veren Abdülhâlik Mahmûd, onun tek nüshasının Kâhire'nin Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Edeb 5846 numarada bulunup kütüphane sisteminde -nüshanın Hamriyye kasîdesinin şerhiyle başlamasından dolayı- "*Risâletu'l-Mahabbeti'l-İlâhiyye fî Şerhi Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Fârizzye*" olarak kayıtlı olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Mahmûd, s. 91 (2.dipnot), 93 (5. dipnot)

⁶² Bu eserin varlığından haber veren Brockelmann, onun tek nüshasının Berlin 7730 numarada kayıtlı olduğunu ifade eder. Bkz. Carl Brockelmann, *Târihu'l-Edebi'l-Arabî*, Abdulhalîm en-Neccâr (çev), 5. Basım, Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, t.s, c. 5, s. 73.

⁶³ Brockelmann, bu şerhin nüshasının Rampur (1349) 149 numarada kayıtlı olduğunu söylemektedir. Bkz. Carl Brockelmann, c. 5, s. 73.

⁶⁴ Bkz. Âsim İbrahim el-Keyyâlî, *el-Hakâ'iku'l-İlâhiyye fî Tâ'iyyâti's-Sûfiyye*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007, s. 147-152.

⁶⁵ Bkz. Keyyâlî, s.153-162.

⁶⁶ Bkz. Keyyâlî, s.184-191.

4. Muhammed b. Abdilkebîr el-Kettânî (ö.1327/1909).⁶⁷

5. ‘Âmir b. ‘Âmir el-Basrî (ö. ??).⁶⁸

1.2.3.2. Tâ’iyye Kasîdesi Üzerinde Yapılan Farsça Çalışmalar

❖ Tâ’iyye Kasîdesinin Farsça Şerhleri

Tâ’iyye'nin tespit ettiğimiz Farsça şerhleri telif tarihine göre şu şekilde sıralanabilir:

1. Sa ‘duddîn el-Fergânî (ö. 700/1301), *Meşâriku'd-Derârî: Şerh-i Tâ’iyye-i İbn-i Fâriz*.⁶⁹
2. Sâi’nuddin Ali b. Muhammed et-Türke'nin (ö. 835/1431), *Şerhu Nazmi’-d-Durer*.⁷⁰
3. Molla Abdurrahmân Câmi (ö. 898/1492), *Şerh-i Kasîde-i Tâ’iyye-i Fâriziyye*.⁷¹
4. Muhammed b. İshâk (ö.?), *Şerh-i Kasîde-i Tâ’iyye-i İbn Fâriz*.⁷²
5. Sa‘duddîn Sa‘îd b. Muhammed b. Ahmed el-Karabâğî (ö.?), *Şerh-i Kasîde-i Tâ’iyye*.⁷³

❖ Tâ’iyye Kasîdesinin Farsça Tercümeleri

⁶⁷ Bkz. Keyyâlî, s. 192-197.

⁶⁸ Brockelmann, bu zatın kasîdesinin “Zâtul-l-envâr” adında olup nüshasının Viyana (481) ve Berlin/Beril (131) numaralarında kayıtlı olduğunu bildirmektedir. Bkz. Brockelmann, c. 5, s. 73.

⁶⁹ Bu şerh 1960 ve 1987 yıllarında İran'da yayımlanmıştır. Bkz. Sa‘iduddin Fergânî, *Meşâriku'd-Derârî: Şerh-i Tâ’iyye-i İbn-i Fâriz*, tashih ve ta‘lik: Celâluddîn Âştîyânî, Kum: Defter-i Tebligât-ı İslâmî, 1379/1960; Fergânî, *Meşâriku'd-Derârî: Şerh-i Tâ’iyye-i İbn-i Fâriz*, Meşhed: Encümen-i Felsefe ve İrfan, 1987.

⁷⁰ Bu şerh 2005 yılında İran'da neşredilmiştir. Sâ’inüddin Ali İbn Muhammed et-Türke el-İsfehânî, *Şerhu Nazmi’-d-Durer: Şerh-i Kasîde-i Tâ’iyye-i Kubrâ-i İbn-i Fâriz*, thk. Ekrem Cûdî Ni’metî, Tahran: Merkez-i Neşr-i Mirâs-ı Mekûb, 1384/2005.

⁷¹ Tâ’iyye'nin sadece ilk 77 beytinin ele alındığı bu şerhin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Ayasofya koleksiyonu, nr. 4209/7'de bulunmaktadır. Bu şerh hakkında daha detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 88-92.

⁷² Bu şerhin tespit ettiğimiz nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab koleksiyonu 470 numaralı demirbaşta kayıtlıdır.

⁷³ Bu şerhin tespit ettiğimiz nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tevfik koleksiyonu 1613 numaralı demirbaşta kayıtlıdır.

Tâ'iyye'nin tespit ettiğimiz tek Farsça tercümesi İsmail b. İbrahim b. Temcîd'in manzum olarak yaptığı tercümedir.⁷⁴ 761 beyitten oluşan bu tercüme kaynak metnin kafiyesiyle yazıldığı halde vezni kaynak metinden farklı olup *mefâ 'ilün fâ 'ilâtün mefâ 'ilün* kalıbıdır.

1.2.3.3. Tâ'iyye Kasîdesi Üzerinde Yapılan Türkçe Çalışmalar

Arap ve Fars kültüründe büyük önem taşıyan Tâ'iyye Kasîdesi, Türk kültüründe de oldukça önemli bir yer tutup üzerinde birden fazla şerh çalışması yapılmıştır. Birden fazla alim tarafından Türkçe olarak şerh edilen bu kasîde üzerinde yapılmış hiçbir tercüme çalışmasının bulunmaması dikkatimizi çekmiş olup kasîdenin havi olduğu sembollerin başka bir dile aktarılmasının çok kolay olmadığından kaynaklandığını düşünüyoruz.

Tâ'iyye'nin Türkçe **şerhleri** telif tarihi sırasına göre şu şekilde sıralanabilir:

1. Mehmed Ma'rûf b. Mehmed Şerîf et-Trabzonî, **Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye**.
2. İsmail b. Ahmed er-Rüshû el-Ankaravî (ö. 1041/1631), **el-Mekâsıdu'l-'Aliyye fi Şerhi't-Tâ'iyyeti'l-Fârîziyye**:⁷⁵ Yazma eser kütüphanelerinde onu aşkın nüshası⁷⁶ bulunan şerh Tetimme kaydına göre Şaban ayının sonlarında 1025 (Eylül 1616)'te bitirilmiştir.

Eserin isminin ve yazılış sebebinin anlatılıp “Vücûd” kavramı, “esmâ ve sıfât” “hazarât-ı hams”, bir takım tasavvuf ıstılahları ile İlâhî muhabbetin izah edildiği bir mukaddime ile başlayan bu şerhte Tâ'iyye Kasîdesinin tüm beyitleri şerh edilmektedir.

Genellikle beytin veya beyitlerin “el-Luğât”, “el-İ'c râb”, “el-Ma'nâ” ve “et-Taḥkîk” olmak üzere dört başlık altında incelendiği bu eser, Mehmet Demirci tarafından

⁷⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya koleksiyonu 1902 numaralı demirbaşta *el-Kasîdetu't-Tâ'iyye Ma'a Tercemetiha bi'l-Fârîsiyye* adıyla kayıtlı olan bu eser 55 varak ve talik bir nüshadır.

⁷⁵ Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Öteleş, s. 96-100.

⁷⁶ Eserin tespit ettiğimiz nüshaları şunlardır: Süleymaniye Kütüphanesi: Hacı Mahmud Efendi, nr. 3914; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3348; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3422, Süleymaniye Ktp. Hamidiye, nr. 654; Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, nr.220; Halet Efendi, 221/1(Ankaravî'nin kendi el yazısıyla tashih ettiği nüsha); Halet Efendi, nr. 322; Süleymaniye Ktp. Nâfiz Paşa, nr.550; Nâfiz Paşa, nr. 468/2; Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa, nr. 276M; Nuruosmaniye, nr. 4039/3; Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbi, nr. 702/2; Süleymaniye Ktp. Lala İsmail, nr. 159; Bayezid Kütüphanesi, nr. 3661.

sadeleştirilerek *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makāsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâ'iyye)* ismiyle yayınlanmıştır.⁷⁷

3. **İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) Şerhi:**⁷⁸ Yazma eser kütüphanelerinde, Şerh-i Nazmu's-sulûk,⁷⁹ Şerhu Evâ'ili Nazmi's-sulûk li'bni'l-Fâriz,⁸⁰ Şerh-i Dîbâce-i Kasîde-i Fâriziyye⁸¹ ve Şerh-i Kasîdeti's-Sulûk li-İbni'l-Fâriz⁸² olmak üzere dört farklı adla kaydedilmiş dört nüshasıyla karşılaşılan bu eserde Tâ'iyye Kasîdesinin yalnız dört beyti şerh edilmiştir.

4. (Şârihi belirsiz), **Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i İbnu'l-Fâriz:**⁸³ Nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi (3732) numarada bulunup 222 varaktan oluşan bu şerhin kime ait olduğu bilinmemektedir. Tâ'iyye'nin yazılış ve adlandırılış hikayesinin anlatıldığı bir mukaddimenin ardından Tâ'iyye'nin tüm beyitlerinin şerh edildiği bu şerhin sonunda Mustafâ b. Murâd el-Yenişehrî tarafından Ramazan 1138 (Mayıs/Haziran 1726) tarihinde istinsah edildiği kaydedilmektedir.

5. (Şârihi belirsiz), **Terceme-i Kasîde-i Tâ'iyye li'bni'l-Fâriz:**⁸⁴ Nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan (221) numarada bulunup *Tercüme-i Kasîde-i Tâ'iyye li'bni'l-Fâriz* ismi altında kaydedilen bu şerhi incelediğimizde, onun tercüme değil şerh olduğu ve Tâ'iyye'nin bütün beyitlerinin şerh edildiği görülmüştür. 337 yapraktan oluşan ve kime ait olduğu bilinmeyen bu eser, Mustafa Rüşdî adlı biri tarafından 1201/1787 senesinde istinsah edilmiştir.

⁷⁷ Bkz. İsmail Rusûhî Ankaravî, *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makāsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâ'iyye)*, haz. Mehmet Demirci, 2. Baskı (İstanbul: Vefa Yay., 2008).

⁷⁸ Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Yazar, s. 582; Öteleş, s. 100-102.

⁷⁹ Bkz. İstanbul Üniversitesi, Nâdir Eserler Kütüphanesi, nr. NEKTY T02136.

⁸⁰ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi: Hacı Mahmud Efendi, nr. 2672/1.

⁸¹ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi: Mihrişah, nr. 189.

⁸² Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi: Hüdai Efendi, nr. 466/2.

⁸³ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. Yazar, s. 582.

⁸⁴ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. Yazar, s. 583.

BÖLÜM 2: TRABZONLU MEHMED MA'RÛF

2.1. Hayatı

XVI. yüzyılın mutasavvıf ve şairlerinden biri olan Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un teşhisiyle alakalı ilk bilgiler yine onun kendi eserlerinde mevcuttur. Nitekim yaptığı *Reşehâtu 'Ayni'l-Hayât* tercümesinde adının Muhammed olup el-Ma'rûf b. Muhammed adıyla tanındığı anlaşılmıştır. Araştırmamızın konusu olan Tâ'iyye şerhinin sonunda yer alan müstensihin ifadelerinden de "Ma'rûf Efendi" diye bilindiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler göz önünde bulundurularak çeşitli kaynaklardaki "Mehmed Ma'rûf", "el-Ma'rûf", "Ma'rûf Efendi" ve "Ma'rûf" maddeleri taranmış ve muhtelif biyografik kaynaklarda⁸⁵ bu zatın hayat hikayesiyle ilgili sınırlı bilgilere ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bilgiler incelendiğinde, Mehmed Ma'rûf'un *Ârifî* mahlası ile şiiirler söylediği ve şuara tezkirelerinde bazı şiiirlerinin bulunduğu⁸⁶ anlaşılmaktadır. Yaptığımız taramalarda *Ârifî* mahlaslı Mehmed Ma'rûf'un, biri Kınalızâde Hasan Çelebi'nin (ö. 1016/1607) tezkiresi,⁸⁷ diğeri de bu tezkirenin kısaltılmış şekli olan Beyânî (ö. 1006/1597) tezkiresi⁸⁸ olmak üzere kendisinin yaşadığı XVI.

⁸⁵ Bu zatın hayat hikayesi, *Fezleke-i Kâtib Çelebi*'de "el-mevlâ el-Ma'rûf", eş-Şekaiku'n-Nu'maniyye'nin zeyli olan *Hadaikü'l-Hakaik*'te "el-mevlâ Ma'rûf", *Hulâsatu'l-Eser fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdî 'Aşer*'de "Mehmed Ma'rûf" ve *Osmânî Müellifleri*'nde "Mehmed Ma'rûf Efendî" madde başlıkları altında ele alınmıştır. Bkz. Kâtib Çelebi, *Fezleke-i Kâtib Çelebi*, İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası, 1287, c. 2, s. 36-37; Nev'izâde Ataullah Efendi Atâî, *eş-Şekaiku'n-Nu'maniyye Ve Zeyilleri: Hadaikü'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şekâ'ik*, neşre haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989, c. 2, s. 327-328; Muhammed Emîn el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdî 'Aşer*, Mısır: el-Matba'atu'l-Vehbiyye, 1868, c. 4, s. 144; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Yekta Saraç, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, 2016, c.1, s. 443.

⁸⁶ Nev'izâde Atâî, c. 2, s. 328.

⁸⁷ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, haz. İbrahim Kutluk, 2.basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1978, c. 2, s. 600-601.

⁸⁸ Mustafa Beyânî, *Tezkiretü's-Şuara*, thk. İbrahim Kutluk, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997, s.162-163.

yüzyılda yazılan iki tezkirede anıldığı gibi birden fazla kaynaktan da “‘Ârifî”⁸⁹, “Ma‘rûf Ârifî Efendi”⁹⁰ ve “‘Ârifî Mehmed Ma‘rûf”⁹¹ başlıkları altında yer aldığı tespit edilmiştir.

Mehmed Ma‘rûf’un hayat hikâyesine geçmeden evvel, Muhammed Emin el-Muhibbî’nin (ö. 1111/1699) *Hulâşatu'l-Eşer fi A‘yâni'l-Ḳarni'l-Hâdî ‘Aşer* adlı eseri dışında bu zatın hayatından bahseden bütün kaynaklarda verilen bilgilerin, Kınalızâde Hasan Çelebi, Nev‘izâde Atâî (ö. 1045/1635) ve Kâtib Çelebi’nin (ö. 1067/1657) bahsi geçen eserlerindeki bilgilerin tekrarından ileri gitmediğine dikkat çekmek gerekir.

Mehmed Ma‘rûf’tan söz eden biyografik kaynaklarda, onun tam adı hakkında bir bilgiye rastlanmazken bu bilgi, kendisinin yaptığı *Reşehâtu ‘Ayni'l-Hayât* tercümesinin hem mukaddimesinde hem de bazı nüshaların sonunda bulunan telif kaydında yer almaktadır.

Zira eserin incelediğimiz nüshasının mukaddimesindeki kayıt “محمد معروف بن محمد شريف” şeklinde iken aynı nüshanın sonunda yer alan kayıt ise “محمد المعروف بالمعروف بن محمد”

şeklindedir.⁹³ “الشهير بالشريف ابن عبد الغني العباسي نسبًا و الطرابزوني مولدًا ونشأة

⁸⁹ Bkz. Şemsettin Samî, *Kâmûsü'l-A‘lâm*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1891, c. 4, s. 3042; Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Naili: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001, c.2, s. 610; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul: 1936, c.1, s. 88-91; Ezel Erverdivd vd., “‘Âifî (Trabzonlu)”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1977, c. 1, s. 158-159; Ayşegül Çelebioğlu, “‘Ârifî”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002, c.1, s. 439-440.

⁹⁰ Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, c.3, s. 932.

⁹¹ Bkz. Murat Yüksel, *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri: Osmanlı Dönemi*, Trabzon: Yunus Dergisi Yayınları, 1993, c.1, s. 42-46.

⁹² Mehmed Ma‘rûf İbnu’ş-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, Edirne Selimiye Yazma Eser kütüphanesi, nr. 4637, vr. 3b.

⁹³ İbnu’ş-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr.347b.

Bu iki kayıttan, mevzubahis zatın asıl adının Muhammed olup el-Ma'rûf b. Muhammed adıyla⁹⁴ tanındığı anlaşılmaktadır. Beyânî, onun adının Muhammed olduğunu söyledikten sonra, Ma'rûf Çelebi diye tanındığını ilâve eder.⁹⁵

Bahsi geçen iki kayıтта Mehmed Ma'rûf, kendi babasının isminin Muhammed olup eş-Şerîf b. Abdulganî veya eş-Şerîf el-Abbâsî künyesiyle şöhret kazandığını açıkça ifade etse de biyografik kaynaklarda bu kişiyle alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Reşehât tercümesinin sonundaki telif kaydında yazar kendisiyle ilgili “العباسي نسبًا والطرايزوني”⁹⁶ ifadelerini kullanarak soyca Abbâsî⁹⁷ olduğunu fakat Trabzon'da dünyaya gelip büyüdüğünü haber vermektedir. Ancak onun ailesi ve doğum tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Sözünü ettiğimiz biyografik kaynakların hiçbirinde, Ma'rûf'un eğitim hayatına dair bir bilgi verilmesi de başta Kınalızâde Hasan Çelebi ve Nev'izâde Atâî'nin eserleri olmak üzere birden fazla kaynaktan onun birçok ilme özellikle de tasavvufî ilimlere hakim olduğu bilgisine rastlanır.⁹⁸ Aşağıda üzerinde durulacağı üzere, şârihin tercüme ettiği Ali b. Hüseyin'in *Reşehâtu 'Ayni'l-Hayât*'ının Nakşibendî büyüklerinin süluk ve hal tercümelerinden bahsetmesi ve daha önemlisi Ma'rûf'un bu çevirinin mukaddimesinde; “*Binâ'en 'alâ hâzâ bu bâbda (tasavvuf ilmi) niçe kitâb-ı hikmet-nişâbı kıble-i mekâşid ve niçe faşlü'l-ĥitâb-ı 'ibret-nümayı 'umde-i meĥâlib ü merâşid kılup nefehât-i nesâyim-*

⁹⁴ Mehmed Ma'rûf'un yaptığı *Reşehâtu 'Ayni'l-Hayât* tercümesini sadeleştiren Mustafa Özsaray, onun tam adını (Kâşî Mehmed el-Ma'rûf b. Mehmed Şerîf el-Abbâsî) diye kaydetmektedir. [Mustafa Özsaray, *Reşehat: Hayat Pınarından Can Damlaları*, 2. Basım, İstanbul: Semerkand, 2006, s.27, 32]. Ma'rûf'un adının başına Kâşî kelimesinin eklenmesi, Özsaray'ın, Ma'rûf'un *Reşehât* tercümesinin mukaddimesinde adını verirken -gelenek gereği- kendini tanımladığı sıfatlardan biri olan ve “*duygusuz, katı, sert*” anlamlarına gelen kâsî (قاسي) kelimesini Kâşî (قاشي) olarak okuyup adının bir parçası olarak düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Özsaray'ın, eseri sadeleştirirken esas aldığı baskıya (İstanbul: Sarigezede Taş Matbaa, 1291/1874) dönünce o kelimenin –diğer yazma ve matbu nüshalarda olduğu gibi- kâsî (قاسي : قاسي) şeklinde olduğu görülmüştür. bkz. s. 5.

⁹⁵ Beyânî, s. 162.

⁹⁶ İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 347b.

⁹⁷ Şârihin soyca Abbâsî olduğu bilgisi, ondan söz eden biyografik kaynakların hiçbirinde yer almamaktadır.

⁹⁸ Hasan Çelebi, c. 2, s. 600; Nev'izâde Atâî, c. 2, s. 328.

muṭāla‘alarından ḳalb-i ḡam-gīn her-dem ḡonce-miṣāl ṣūküfte vü ḥandān...olmuş idi”⁹⁹ diyerek kendisinin tasavvuf ilmine dair çok sayıda kitap okuduğunu ve onların hoş esintileri yardımıyla hüzünlü kalbinin gonca gibi açıldığını dile getirmesi onun tasavvufi ilimlere vâkıf olduğu yönündeki bilgiyi teyit etmektedir. Ayrıca *Reṣehâtu ‘Ayni’l-Hayât*’ı Farsçadan çevirip özellikle eserin mukaddimesinde¹⁰⁰ ve sonunda¹⁰¹ kendisine ait Arapça ve Farsça şiirlere yer vermesini ve elimizdeki eserde İbnu’l-Fâriz’in Tâ’iyye’si gibi bir metni şerh ettiğini dikkate aldığımızda onun Türkçenin yanında Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir yazacak kadar bildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bahsi geçen Tâ’iyye şerhinde yer yer Arapça nahiv, sarf ve belagate yönelik açıklamalarda bulunması ve kendisinden önce o kasîdeyi şerh eden bazı Arap şârihlerini bu konularda eleştirip onlarla hemfikir olmadığını dile getirmesini¹⁰² göz önünde bulundurarak onun bütün bu ilimlere vakıf olduğunu söylemek de mümkündür.

Başta Kınalızâde Hasan Çelebi'nin tezkiresi¹⁰³ olmak üzere birden fazla kaynak¹⁰⁴ Ma‘rûf’un meslekî kariyeri hakkında bilgi verse de bununla ilgili en kapsamlı bilgiyi Nev‘izâde Atâî vermektedir. Onun verdiği bilgilere göre, çocukluk yaşlarından itibaren çeşitli ilimleri öğrenen şârih, Şâh Efendi'ye¹⁰⁵ mülazemet ettikten sonra Sultan Süleyman Camisinin yakınında yer alan Baba Çelebi medresesinde kırk akçe karşılığında müderrislik kariyerine başlayıp 987 yılının Muharrem'inden (Şubat/Mart1579) 989'un Ramazan'ına (Eylül/Ekim1581) kadar İbrahim Paşa medresesinde; 989 yılının Ramazan'ından (Eylül/Ekim/1581) itibaren 591 yılının Safer ayına (Şubat/Mart1583) kadar Haseki medresesinde ve 591 yılının Safer ayından (Şubat/Mart 1583) 592 yılının Şaban'ına (Ağustos/Eylül/1584) kadar o zaman Bursa'da yer alan Muradiye medresesinde

⁹⁹ İbnu’ş-Şerîf, *Tercüme-i Reṣehât*, vr. 4a.

¹⁰⁰ İbnu’ş-Şerîf, *Tercüme-i Reṣehât*,vr. 3b.

¹⁰¹ İbnu’ş-Şerîf, *Tercüme-i Reṣehât*, vr. 346b, 347a.

¹⁰² Bkz. İbnu’ş-Şerîf, *Şerh-i Kasîdetu’t-Tâ’iyye*, vr. 3b,37b, 42a-42b, 43a, 91b-92a, 145a

¹⁰³ Hasan Çelebi, c.2, s. 600.

¹⁰⁴ Bkz. Muhibbî, c.4, s.144; Kâtib Çelebi, *Fezleke-i Kâtib Çelebi*, c. 2, s. 36; Şemsettin Sami, c. 4, s. 3042; Ergun, c. 1, s. 88; Erverdi vd., c. 1, s. 158; Celepoğlu, c. 1, s. 439.

¹⁰⁵ Biyografik kaynaklara başvurularak bu zatın, Kepenkçizâde Şâh Mehmed Efendi (ö.1006/1597) olabileceği düşünülmüştür. Bkz. Nev‘izâde Atâî, c. 2, s. 408-409.

altmış akçeye müderrislik görevini sürdürmüş ve veziriazam Sinân Paşa'nın hocası, müşaviri ve sırdaşı olmuştur. Miladi Ağustos/Eylül1584'e tekabül eden hicri 592 yılının Şaban'ı itibarıyla İzmir'de kadılık görevine başlayıp Recep/994 (Haziran/ Temmuz1586) tarihinde Yenişehir'e atandıktan dört ay sonra azledilen Ma'rûf, 995 yılının Şevvâl ayında (Eylül/Ekim1587) Âmid (Diyarbakır) kadılığı görevine getirilse de 598 yılının Şaban ayında (Haziran/ Temmuz1590) tekrar görevinden alınmıştır. Miladi Mart/Nisan1591'e tekabül eden hicri 599 senesinin Cemaziyelahir'inde Şam'a atanan¹⁰⁶ fakat bir ay sonra Bursa'ya tayin olunan bu zat yine bir ay sonra azledilmiştir.¹⁰⁷

1593'e tekabül eden hicri 1001 yılında Kâhire'ye tayin olunup ertesi senenin sonlarında görevinden alınan¹⁰⁸ Ma'rûf'un Kâhire'de vefat ettiği konusunda ittifak edilirken kaynaklarda ölüm tarihine ilişkin farklı rivayetlere rastlanmıştır. Zira Türkçe kaynaklarda onun ölüm tarihi için hicri 1002¹⁰⁹ ve Zilkade/1002¹¹⁰ tarihleri verilirken¹¹¹ Muhibbî, onun Kâhire kadılığı görevinden alındıktan sonra felç olup Kâhire'de Pazartesi günü, milâdî 23 Ocak 1595'e tekabül eden 12 Cemaziyelevvel 1003 tarihinde vefat ettiğini bildirmektedir.¹¹² Bahsi geçen zatın ölüm tarihi için hicri 1002 ve Zilkade/1002 tarihlerini

¹⁰⁶ Hem Nev'izâde Atâî hem Muhammed el-Muhibbî, onun 599/1591 senesinde Şam'a atandığı konusunda ittifak etse de el-Muhibbî, onun oraya hiç gitmediğini ilave etmektedir. [Bkz. Muhibbî, c. 4, s. 144]. Nev'izâde Atâî'nin, onun Şam'a atandığı ayın (Cemaziyelahir) hemen sonraki ayda (Recep) Bursa'ya tayin edildiğini söylemesi, el-Muhibbî'nin iddiasının doğru olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁷ Nev'izâde Atâî, c. 2, s. 328.

¹⁰⁸ Nev'izâde Atâî, onun azledilişinin Zilkade ayında gerçekleştiğini söylerken, Muhammed el-Muhibbî onun azledilişinin 9/Zilhicce tarihinde gerçekleştiğini bildirmektedir.

¹⁰⁹ Bkz. Şemsettin Sami, c.4, s. 3042; Bursalı Mehmed Tahir, c.1, s.443; Mehmet Nail Tuman, c. 2, s. 610; Ergun, c.1, s.88.

¹¹⁰ Bkz. Mehmed Süreyya, c. 3, s. 932.

¹¹¹ Ma'rûf'un vefat ettiği hicri 1002 yılı 1593/1594'e tekabül ettiği için olsa gerek bazı kaynaklarda, onun ölüm tarihi (1002/1593) şeklinde gösterilmektedir. Son dönemde yazılan bazı biyografik kaynaklarda Ma'rûf'un ölüm tarihi için miladi 1593 senesinin verildiğine rastlanmaktadır. Bu durumun, o kaynakların yazarlarının, Ma'rûf'un ölüm tarihinin (1002/1593) olarak gösterildiği kaynaklara bağlı olduğunu düşünüyoruz. Eski kaynakların, Ma'rûf'un en az miladi Temmuz-Ağustos 1002 senesinin Zilkadesinde Mısır kadılığından azledildiği konusunda ittifak etmesinden hareketle, (1002/1593) olarak gösterenlerin miladi tarihe çeviri konusunda yanıldığını, dolayısıyla bahsi geçen kaynaklarda gösterilen 1593 tarihinin de doğru olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

¹¹² Muhibbî, c. 4, s. 144.

ilk defa veren Şemseddin Sâmi ve Mehmed Süreyya'nın her ikisi bu tarihleri, Nev'izâde Atâî'nin "... *biñ iki Zilkade ref' olup yerine Duḡaḡin-zâde 'Osmân Efendî terfî' olındı, ol eṣnâda bigâne-i meclis-i şühûd ve sûtürde-i*¹¹³ *ṣahîfe-i vücûd olup Ḳarâfe-i kübrâda 'Ömer İbnu'l-Fâriḡ cenbinde defn olındı'*¹¹⁴ ifadelerinden çıkararak vermişlerdir. Fakat yukarıda görüldüğü üzere Ma'rûfun meslekî kariyerine ilişkin detaylı tarihleri veren Atâî'nin onun ölüm tarihini de vermeyip genel olan (*ol eṣnâda*) ifadesini kullanmakla yetinmesinin, o konuya dair kesin bir bilgisinin bulunmaması ve sadece Ma'rûfun azledildiği tarihe yakın bir zamanda vefat ettiği bilgisine sahip olmaktan kaynaklandığını, dolayısıyla o ifadeden "zikredilen tarihin aynısı değil de o tarihe yakın bir tarihte" anlamı kastedildiğini tahmin etmekteyiz. Bundan hareketle el-Muhibbî'nin, Ma'rûfun ölüm tarihi için verdiği tarih -12 Cemaziyelevvel 1003 (23 Ocak 1595)- ile Atâî'nin onun azl (görevden alınma) tarihi olarak verdiği tarih -Zilkade/1002 (Temmuz-Ağustos 1594)- arasında sadece altı ayı geçmeyecek bir sürenin olması hasebiyle her ikisinin verdiği bilgilerin çelişkili olmadığına dikkat çekmek isteriz. El-Muhibbî'nin bu zatın ölmeden önce yakalandığı hastalığı, vefat ettiği tarihi detaylı bir şekilde söyleyip cenazesine gelenlerle ilgili bilgi vermesi, onun bu konuda kesin bir bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Buna istinaden Ma'rûfun, Pazartesi günü, milâdî (23 Ocak 1595)'e tekabül eden 12 Cemaziyelevvel 1003 tarihinde vefat ettiği kanaatine varılmıştır.

Bu zat hakkında bilgi veren Nev'izâde Atâî ve Muhibbî, Ma'rûfun Kâhire'de bulunan İbnu'l-Fâriḡ'in türbesi civarında defnedildiği konusunda ittifak ederken¹¹⁵ Muhibbî, onun cenazesine Müezzinzâde Hafız Ahmet Paşa'nın katıldığı bilgisini de eklemektedir.¹¹⁶

¹¹³ Yontulmuş, tıraşlanmış.

¹¹⁴ Nev'izâde Atâî, c. 2, s. 328.

¹¹⁵ Bkz. Nev'izâde Atâî, c. 2, s. 328; Muhibbî, c. 4, s. 144.

¹¹⁶ Muhibbî, c. 4, s. 144.

Bazı kaynaklar onu Bayramiye tarikatına mensup ve “Ahlāk-ı hamīde ve evşāf-ı pesendīde ile mevşūf ve fezā’il ü mekārīm ile enīs ü me’lūf”¹¹⁷ ve “Evşāf-ı cemīle ile mevşūf”¹¹⁸olarak nitelemektedir.

2.2. Eserleri

Yaptığımız taramalar neticesinde, Ma’rūf’un şu dört eserini tespit etmiş bulunmaktayız:¹¹⁹

2.2.1. Terceme-i Reşehâtu ‘Ayni’l-Hayât

Özellikle Nakşibendî büyüklerinin hâl ve usullerinin anlatıldığı ve Allah'a ulaştıran diğer tarikatların usullerine işaret edildiği¹²⁰ eser, Bursalı Mehmed Tahir'in ifadesiyle, Ma’rūf’un eserlerinin başlıcası olup¹²¹ Fahrüddîn Alî Safi b. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin (ö. 939/1532-33)¹²² *Reşehâtu ‘Ayni’l-Hayât* adlı eserinin tercümesidir.¹²³

Ma’rūf, Reşehât tercümesine başlamadan evvel, çevrilen kitabın adına uygun bir Arapça ve Türkçe münacat ve salve içeren bir mukaddimeye yer vermektedir. Bu mukaddime adını veren Ma’rūf, tercümesine kaynaklık eden eser hakkında bilgi verip kıymetini belirttikten sonra, bu eseri tercüme girişmesinin sebebini anlatmaktadır. Buna göre, mütercim herkesin ve özellikle Türklerin, onun yararlı bilgilerinden faydalanması, mana

¹¹⁷ Hasan Çelebi, c. 2, s. 600.

¹¹⁸ Beyânî, s. 162.

¹¹⁹ Ali Rıza Karabulut, bu zatın “*Risâle fî Reddi’n-Nasârâ*” adlı bir Arapça eserinin bulunduğunu ve bu eserin nüshasının Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Koleksiyonu (226) numarada kayıtlı olduğunu söylemektedir. [Bkz. Ali Rıza Karabulut, *el-Mahtûtâtü’l-Mevcûde fî Mektebâti İstanbul ve Anadolu= İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, Kayseri: 2005, c. 3, s. 1482] Ancak bahsi geçen eseri incelediğimizde, onun bu zata değil, İskender b. Ahmed Feylesof et-Trabzonî'ye ait olduğunu tespit ettik.

¹²⁰ Bkz. İbnu’s-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 6b.

¹²¹ Bursalı Mehmed Tahir, c. 1, s. 443.

¹²² Bu zat hakkında daha fazla bilgi için bkz. Özsaray, s. 14.

¹²³ Kaynak metin olan *Reşehatu ‘Ayni’l-Hayat* hakkında detaylı bilgi için bkz. Özsaray, s. 14-19; Necdet Tosun, “Reşehât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2008, c. 35, s. 8-9.

güzelliğinden zevk alması ve içindeki hikmetlerden yararlanması amacıyla eseri Farsçadan Türkçeye tercüme etmiştir.¹²⁴

Eserini ithaf ettiği III. Murad'ın adını verip öven Ma'rûf, tercüme esnasında takip ettiği yolu anlatıp tercümede bulunabilecek hata ve kusurlardan dolayı okuyuculardan özür diler: “... *mefhûm-ı kelâm hasbe'l-îmkân sühûletle fehm olunmağa sa'y ü ikdâm olunmuşdur. Ve mâ-dâm ki ihtilâfât-i mevârid ü isti'mâlât-i elsine muqtezâsınca kelâmda ta'kîd olmaya lafzen bi-lafzin terceme olunup şol yerde ki fehm-i ma'nâda şu'ûbet ola bi-lafzin tercemededen mefhûm-ı kelâm-ı tercemeye 'udûl olunmuşdur. Ve ba'zı keşf ü tezyile muhtâc olan mevâzi'-i müşkilesi tâkat yetdükçe îzâh u tafşîl olunup mütercim kelâmı ile mü'ellif kelâmı beynini lafz-i "kâşife" ile fasl idüp ve her kâşifenüñ nihâyetine "intehâ" lafzıyla işâret olunmuşdur, her-çend ki bu bâbda bu faķîr-i bî-miķdâr kuşûr-i bizâ' ata iķrâr ve ķillet-i istiķâ' ata i'tirâfla i'tizâr eyleye”.*¹²⁵

Reşehât'ı “Âğâz-ı Terceme-i Reşehât-ı 'Aynu'l-Ĥayât” başlığı altında çevirmeye başlayan Ma'rûf, çevirisini kaynak metnin yapısını koruyarak yapar; yani eserinin tercüme kısmı kaynak metin gibi, “Makâle” ve üçer faslı ihtiva eden üç “Maksad” ile “Hâtıme”den oluşmaktadır. “Makâle”de Nakşibendî silsilesine mensup olan hocaların tabakaları anlatılmıştır. Birinci “Maksad” Hâce Ubeydullâh'ın ataları ve akrabaları ile doğum tarihi, çocukluğundaki halleri, tavırları, ahlakı, seferleri ve dönemin şeyhleriyle görüşmesi; ikinci “Maksad” Hâce Ubeydullâh'ın görüşleri ve bilgileri ile kendisinden vasıtasız olarak nakledilen hikâyeler, latifeler, haller ve rivayetler; üçüncü “Maksad” ise Hâce Ubeydullâh'ın kerametleri ve sıra dışı tavırları hakkındaki beyana havidir. Hâtıme bölümünde bahsi geçen zatın ölümü beyan edilir.¹²⁶

Manzum bölümlerin manzum olarak çevrildiği ve kaynak metne faydalı olduğu düşünülen bilgilerin ilâve edildiği bu eser, özellikle Kınalızâde Hasan Çelebi ve Beyânî

¹²⁴ Bkz. İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 7a.

¹²⁵ Bkz. İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 6a-6b.

¹²⁶ Bkz. İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 7b.

tarafından beğenilmiş ve sadece bir tercümeden ibaret olmayan ve benzeri bulunmayan bir eser olarak nitelenmiştir.¹²⁷

Sonunda yazarın tercümenin bitiş tarihine düştüğü Türkçe gazelin bulunduğu¹²⁸ bu eser, 27 Zilhicce 993 (10 Aralık 1585) tarihinde, Ma'rûf İzmir Kadısı iken bitirilerek¹²⁹ III. Murad'a ithaf edilmiştir.¹³⁰

Tespit ettiğimiz kadarıyla, elliden fazla yazma ve matbu nüshası bulunan bu eserin yazma nüshalarının kayıtlı olduğu kütüphane, koleksiyon ve numara, ile onların istinsah tarihi ve varak sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1:
Reşehât Tercümesinin Yazma Nüshaları

	Kütüphane ve koleksiyon	No.	İstinsah tarihi	Varak sayısı
1.	Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan	169	993/ 1585	338
2.	Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez	100	993/1585	289
3.	Topkapı, III. Ahmed	1592	993/1585	366
4.	Nuruosmaniye Ktp.	2310	995 /1586	303
5.	Süleymaniye Ktp. Murad Buhari	169	1031/1621	282
6.	Süleymaniye Ktp. Kara Çelebizade	216	1032/1622	281
7.	Süleymaniye Ktp. Esad Efendi	1344	1033/1623	346
8.	Manisa İl Halk Ktp. Manisa Akhisar Zeynelzade	60	1035 /1625	330
9.	Nuruosmaniye Ktp.	2306	1037/1627	253
10.	Nuruosmaniye Ktp.	2313	1038 /1628	272

¹²⁷ Hasan Çelebi, c. 2, s. 601; Beyânî, s. 163.

¹²⁸ Bkz. İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 347a.

¹²⁹ Bkz. İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 347b.

¹³⁰ Bkz. İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 7b.

11.	Milli Kütüphane-Ankara	86	1042 /1632	574
12.	Süleymaniye Ktp. Hekimoğlu Ali Paşa	712	1042/1632	276
13.	Süleymaniye Ktp. Hekimoğlu	712	1042/1632	276
14.	Süleymaniye Ktp. Yeni Câmi	697	1046/1636	240
15.	Süleymaniye Ktp. Fatih	2578	1061/ 1651	262
16.	Topkapı, Bağdat Köşkü	294	1082/1672	265
17.	Süleymaniye Ktp. Fatih	2579	1093/1682	245
18.	Millet Ktp. Feyzullah Efendi	1245	1112/ 1701	208
19.	Nuruosmaniye Ktp.	2309	1123/ 1711	279
20.	Süleymaniye Ktp. Murad Molla	1227	1157 /1744	437
21.	Topkapı, Emanet Hazinesi	1284	1157/1754	407
22.	Lala İsmail Efendi (Murad Molla Ktp.)	121	1162/1749	211
23.	Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddin Efendi	1649	1177/1763	342
24.	Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi	197	1199/1784	263
25.	Süleymaniye Ktp. Serez	1505	1208/1793	194
26.	Beyazıt Devlet Ktp. Bayezid	3290	Belirsiz	287
27.	Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddin Efendi	3608	Belirsiz	398
28.	Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi	4637	Belirsiz	351
29.	Manisa İl Halk Kütüphanesi	1541	Belirsiz	107
30.	Millet Ktp. Ali Emîrî Efendi	873	Belirsiz	400
31.	Millet Ktp. Feyzullah Efendi	180	Belirsiz	---
32.	Millet Ktp. Feyzullah Efendi	2/227	Belirsiz	---
33.	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu	426	Belirsiz	79
34.	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu	3930	Belirsiz	285
35.	Milli Kütüphane-Ankara, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu	3155	Belirsiz	386
36.	Nuruosmaniye Ktp.	2307	Belirsiz	27
37.	Nuruosmaniye Ktp.	2308	Belirsiz	542
38.	Nuruosmaniye Ktp.	2311	Belirsiz	312

39.	Nuruosmaniye Ktp.	312	Belirsiz	197
40.	Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi	152	Belirsiz	369
41.	Süleymaniye Ktp. A-Tekelioğlu	762	Belirsiz	351
42.	Süleymaniye Ktp. Esad Efendi	1346	Belirsiz	309
43.	Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi	4585	Belirsiz	180
44.	Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi	4591	Belirsiz	160
45.	Süleymaniye Ktp. Lala İsmail	121	Belirsiz	211
46.	Süleymaniye Ktp. Murad Molla Ktp.	2/1248	Belirsiz	---
47.	Süleymaniye Ktp. Şazeli Tekkesi	62	Belirsiz	296
48.	Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar	3881	Belirsiz	49
49.	Topkapı, Revan Köşkü	470	Belirsiz	359
50.	Veliyüddin Efendi Ktp. Hâlid Bey	63	Belirsiz	398

Ayrıca bu eserin Osmanlı Türkçesiyle çeşitli baskıları mevcuttur. Bu baskıların yapıldığı matbaa ve yeri ile onların basıldığı tarih şu tabloda verilmektedir:

Tablo 2:
Reşehât Tercümesinin Matbu Nüshaları

Sıra	Matbaa ismi	Yeri	Tarih
1.	Matbaa-i Âmire	İstanbul	1236/ 1820
2.	Bulak: Dâru't-Tibâ'ati'l-Bâhire	Mısır	1256/ 1840
3.	Emin Efendi Matbaası	İstanbul	1269/ 1852
4.	Matbaa-i Âmire	İstanbul	1279/1862.
5.	Sarıgazi Taş Matbaası	İstanbul	1291/1874

Reşehât tercümesinin bu kadar yazma ve matbu nüshasının bulunması ve o nüshaların farklı kütüphanelerde yer alması, bu tercümenin kabul görüp çok okunduğunu ve ona olan ilginin geniş bir coğrafyaya yayıldığını göstermektedir.

İlk defa (1971)¹³¹ yılında Necip Fazıl Kısakürek tarafından kısaltılıp sadeleştirilerek “*Reşahât: Can Damlaları*” ismiyle yayımlanan bu eser, (2005)¹³² yılında Mustafa Özsaray tarafından kaynak metne sadık kalınmak suretiyle yeniden sadeleştirilerek “*Reşehât: Hayat Pınarından Can Damlaları*” adıyla yayımlanmıştır.

2.2.2. Tekmiletu'r-Reşehât

Ali Rıza Karabulut, adı ilk defa *Keşfu'z-Zunûn*'da geçen¹³³ bu eserin nüshasının Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu (1411) numarada kayıtlı olduğunu haber vermektedir.¹³⁴ Ancak kütüphane sisteminde yazarı belirsiz ve *Tekmiletu'r-Reşehât* olarak kayıtlı olan bu nüshanın gerçek adının *Zeyl-i Reşehât* olup Şâh-ı Nakşibendiyye olarak tanınan bir zata ait olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla *Tekmiletu'r-Reşehât*'ın herhangi bir nüshasının henüz ele geçmediğini söylemek mümkündür.

2.2.3. Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye

Çalışmamızın konusunu oluşturan bu şerh, ayrı bir bölümde detaylı olarak tanıtılacaktır.

2.2.4. Kasîde-i Bürde Türkçe Şerhi

Fezleke'de ve *Osmanlı Müellifleri*'nde adı geçen ve Bursalı Mehmed Tahir tarafından “mükemmel” diye nitelenen bu eserin¹³⁵ de henüz herhangi bir nüshasına ulaşılammıştır.

2.3. Şiirleri

Yukarıda Ma'rûf'un Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde şiir yazdığı ve zaman zaman 'Ârifî mahlasını kullandığını ifade etmiştik. Bunun yanında, Kınalızâde Hasan Çelebi, “*Hüb eş'ârı ve fenn-i mu'ammâda hayli nâm u i'tibârı vardır*”¹³⁶ ifadelerini kullanarak onun güzel şiirler ve muamma söylemekle tanındığı ve bu konuda ona değer

¹³¹ İstanbul: Eser Kitabevi.

¹³² İstanbul: Semerkand.

¹³³ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c. 1, s. 904.

¹³⁴ Ali Rıza Karabulut, c. 3, s. 1482.

¹³⁵ Kâtib Çelebi, *Fezleke-i Kâtib Çelebi*, c. 2, s. 37; Bursalı Mehmed Tahir, c. 1, s. 443.

¹³⁶ Hasan Çelebi, c. 2, s. 601.

verildiğini dile getirdikten sonra “*Yādgār-ı kalem-i seḥḥār-ı mu‘ciz-āṣārıdur*”¹³⁷ diye nitelediği şu beyitlere yer vermektedir:

“Atma ḥadeng-i ḡamzeñi her bī-nevālara

Çekdürme bār-ı miḥneti bu ḡaddi yālara

Bī-gāneler maḥabbeti bilmez kenārda

Girdāb-ı baḥr-i ‘aşḡı sorun āṣinālara

Gösterme ṣāyed ola ki yavuz naḡar dege

Mir ‘āt-ı rūyuñı güzelüm ḥod-nümālara

Ve lehu

Belā bezminde bī-pervā ciger ḥūnın iḡen ‘āṣıḡ

Ferāḡat ‘iṣret-ābādında n’eyler cām-ı faḡfūrı

Surāḥī dökülüp saḡılmada bezmünde ey meh-rū

*Yanup yaḡılmada ṣevkünle her dem ṣem‘-i kāfūr”*¹³⁸

Ma‘rūf’un, Reṣehāt’ın müellifinin bir Farsça rubaisine nazire olmak suretiyle yazdığı şu Türkçe rubaide ‘Ārifî mahlasını kullandığı görülmektedir:

“Yā Rab beni erbāb-ı dile yār eyle

Bülbül gibi ‘aşḡıñda işim zār eyle

Hem-rāh idüp ehl-i derde bu ‘Ārifî’yi

*‘Azm-i reh-i kūyiñde sebükbār eyle”*¹³⁹

¹³⁷ Hasan Çelebi, c. 2, s. 601.

¹³⁸ Hasan Çelebi, c. 2, s. 601.

¹³⁹ Bkz. İbnu’ş-Şerîf, *Tercüme-i Reṣehāt*, vr. 347a.

Ayrıca Ma'rûf, Arapça, Farsça ve Türkçe olarak başka şiirler yazıp bir kısmına Reşehât tercümesinde diğer kısmına ise, çalışmamızın konusu olan Tâ'iyye şerhinde yer vermektedir. Reşehât tercümesinde yer verilen şiirlerden birer örnek vermekte yarar vardır.¹⁴⁰

Arapça beyit:

جبلت على حبِّ وأرضعتُ حَبَّهُ "

وأرجو لموتني أن أكونَ على حبي¹⁴¹

Tercüme:

“Senin sevginle yoğruldu, senin sütünle emzirildim

Gerekmez başka şey, aşkın yüreğimde ölmek isterim!”¹⁴²

Farsça Rubai:

“Ey bulbul-i cān nāle vu efğān tā key?

Feryād-kunān seyr-i gulistān tā key?

Esrār mekun fāş zebān bā-ğod dār

Der kūy-ı vey īn na‘ra-i mestān tā key?”¹⁴³

Tercüme:

“Ey can bülbülü! Ağlayıp inlemen ne zamana kadar sürecek?

¹⁴⁰ Tâ'iyye şerhinde yer alan şiirleri ayrı bir bölümde ele alacağımız için, burada Reşehât tercümesinde yer alan şiirlere yer vermekle yetinmeyi daha uygun gördük. Bkz. (2.3.6.5. Şârihe Ait Şiirler)

¹⁴¹ İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 3b.

¹⁴² Beytin tercümesi, “*Reşehat: Hayat Pınarından Can Damlaları*” adlı eserden alınmıştır. Bkz. Özсарay, s. 662.

¹⁴³ Bkz. İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 347a.

Gülistanı dolaşırken ettiğin bu feryatlar ne kadar devam edecek?

Sırları açıklama! Dilini kendine sakla

O sevgilinin köyünde bu sarhoş nârası daha ne kadar sürecektir?¹⁴⁴

Buna karşın, Mehmet Ma'rûf'un şiirlerini bir araya getirdiği divan veya divançesinin bulunup bulunmadığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁴⁴ Rubainin tercümesi, "Reşehat: Hayat Pınarından Can Damlaları" adlı eserden alınmıştır. Bkz. Özsaray, s. 662.

BÖLÜM 3: ŞERH-İ KASÎDETU'T-TÂ'İYYE'NİN İNCELENMESİ

3.1. Esere Dair

Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin incelemesine geçmeden önce, birincisi eserin Mehmed Ma'rûf'a aidiyeti, ikincisiyse Ma'rûf'un Tâ'iyye Kasîdesine yazdığı şerhin sadece elimizdeki nüshadan ibaret olup olmadığı olmak üzere esere dair önemli gördüğümüz şu iki husus üzerinde detaylıca durulacaktır:

❖ Besmele, hamdele ve salvelenin hemen ardından Tâ'iyye Kasîdesinin beyitlerini şerh etmeye başlayan şârih, eserinin mukaddime bölümünde kendi adını vermemektedir. Ancak şerhin sonunda, eserin adı ve yazarına dair bilgilerin verildiği şu Arapça ifadelere rastlanmaktadır:

تَمَّتْ هَذِهِ الْكِتَابُ الْمَسْمُومِ بِشَرْحِ الْفَصِيحَةِ النَّاتِيَةِ، لِمَوْلَانَا قَطْبِ الْعَارِفِينَ عَمْرِ بْنِ الْفَارِضِ، تَعَمَّدَهُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ الْغَامِضِ،
لِلْمَرْحُومِ الْعَارِفِ بِاللَّهِ مَعْرُوفِ افندي- رَحْمَةُ اللَّهِ- الْقَاضِي بِمِصْرَ الْخُرُوسَةِ سَابِقًا وَالْمُتَشَرَّفِ بِجَوَارِ النَّاطِمِ -عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ
والرَّضْوَانُ...¹⁴⁵

Tercümesi: Ariflerin en büyüğü olan Mevlânâ Ömer b. Fâriz –Allah onu, sınırı belli olmayan rahmetine büründürsün- tarafından kaleme alınan Tâ'iyye Kasîdesinin, Allah'ı tanıyan, eskiden Mısır kadılığı yapmış olan ve şu anda da (bu kasîdeyi) nazmedenin yakınında defnedilen Ma'rûf Efendi'ye –Allah'ın rahmeti ve rızası onun üzerine olsun- ait olup “Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye” olarak adlandırılan bu şerhi ... istinsah edilip tamamlanmıştır.

Müstensihin bu ifadelerinden, kendisine *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye* adı verilen bu şerhin Ma'rûf Efendi isimli bir zat tarafından ele alındığı ve bu zatın da Mısır kadılığı yapıp Tâ'iyye Kasîdesinin sahibi olan İbnu'l-Fâriz'in türbesi yakınında defnedildiği anlaşılmaktadır.

¹⁴⁵ Mehmed Ma'rûf İbnu's-Şerîf, *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, nr. 4007/1, 151b.

Bu eserden ilk defa söz eden Sadık Yazar, bu kayıttaki bilgilerden hareket ederek biyografik kaynaklara başvurup “*Bu zatın Mevlânâ Ali b. Hüseyin Safiyuddîn'in Reşehât adlı Farsça biyografik eserini de Türkçeye aktaran Trabzonlu Mehmed Ma'rûf b. Mehmed Şerîf*”¹⁴⁶ olduğunu tespit etmiştir. Biz de bu tespiti destekleyeceğini düşündüğümüz birkaç husus tespit ettik.

Aslında eserin sonunda verilen bilgilerin yanında eserin yazılış tarihinin de bize bu konuda çok faydalı olacağını düşünerek – eserin içinde ve dışında- buna dair bir ipucu yakalamaya çalışırken şerhin (122a-122b) varaklarında şu kayda rastladık: “... *Ve ma'â hâzâ nâzım kıddise sirruh hazretleri 'aşrından bu zamâna gelince ki üç yüz altmış yıldan ziyâdedür meşâyih-i müte'ahhîrîn ü 'ulemâ'-i 'âmilîn yanlarında kaşîde-i mezkûre mağbûle ve mergûbe olup muğallid olanlardan bir ferd reddi cânibine zâhib olmamışlardır*”.¹⁴⁷

Bu ifadelerden, şerhin İbnu'l-Fâriz döneminden en az üç yüz altmış yıl ve üç yüz yetmiş yılı geçmeyecek bir süre sonra yazıldığı açıkça anlaşılmaktadır. İbnu'l-Fâriz'in hicri olarak 632 yılında vefat etmesine nazaran bu şerhin 992 (1584)- 1001 (1593) tarihleri arasında yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Aşağıda durulacağı üzere, Kâtib Çelebi de bu şerhten bahsederken Ma'rûf'un Mısır kadısı iken yazdığını ifade etmektedir.¹⁴⁸ Ma'rûf'un Mısır'a 1593'e tekabül eden hicri 1001 yılında tayin olduğu bilgisini dikkate aldığımızda şerhin yaklaşık yazım tarihi olarak ortaya çıkan 1001/1593 tarihinin ilk kayıttan ortaya çıkan tarihle çelişkili olmadığı ve Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un (1595) yılında öldüğü şeklindeki tespit Sadık Yazar'ın tespitini desteklemektedir.

Bu şerhin Trabzonlu Muhammed Ma'rûf'a ait olduğu görüşünü destekleyen diğer bir husus ise Kâtib Çelebi'nin *Keşfu'z-Zunûn* adlı eserinde ve Muhammed Emîn el-Muhibbî'nin (ö. 1111/1700) *Hulâşatu'l-Eşer fi A'yânî'l-Şarnî'l-Hâdî 'Aşer* adlı eserinde bulunmaktadır. Zira *Keşfu'z-Zunûn*'da Tâ'iyye'nin şerhlerinden bahsedilirken bu zat

¹⁴⁶ Yazar, s. 581-582.

¹⁴⁷ İbnu's-Şerîf, *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye*, vr. 122a-122b.

¹⁴⁸ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c.1, s. 266.

tarafından da Türkçe olarak şerh edildiği bilgisi verilmektedir.¹⁴⁹ Muhibbî ise Mehmed Ma'rûf hakkında bilgi verirken, İbnu'l-Fâriz'in Tâ'iyye'sini şerh ettiğini bildirmektedir.¹⁵⁰ Hem Kâtib Çelebi hem de Muhibbî'nin bu şerhten bahsetmesi bu tespiti destekler niteliktedir.

Buna ilâveten, Mehmet Ma'rûf tarafından yazıldığında ittifak edilen *Reşehâtu 'Ayni'l-Hayât Tercümesi*'ni genel olarak incelediğimizde,¹⁵¹ hem Reşehât tercümesi hem de elimizdeki şerhin aynı zata ait olduğuna bir kanıt veya işâret olarak düşündüğümüz bazı üslup özellikleri şöyledir:

- Mehmed Ma'rûf, Reşehât'ı tercüme ederken izlediği yol hakkında bilgi verirken, tercüme ile kendisinin eklediği açıklamaların birbirine karışmaması için bu açıklamaların başına "kâşife" kelimesini koyduğunu şu ifadelerle anlatmaktadır: "... *Ve ba'zı keşf ü tezyîle muhtâc olan mevâzi'-i müşkilesi tākāt yetdükçe izāh u tafşıl olup mütercim kelâmı ile mü'ellif kelâmı beynini lafz-i "kâşife" ile faşl idüp ...*".¹⁵² Araştırmamızın konusu olan Tâ'iyye şerhinde de, zaman zaman beyit şerhi bitirildikten sonra şerhte açıklanması gerekli olduğu düşünülen yerler açıklanmaktadır. Bu tür açıklamaların birinin başına da "kâşife" kelimesinin konduğu görülmüştür.¹⁵³ Dolayısıyla her iki eserde yazara ait açıklamaların başına özellikle "kâşife" kelimesinin konması, iki eserin aynı zata ait olduğuna kuvvetli bir kanıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Her iki eserde "*Hafî buyurulmaya ki...*" ibaresinin sık sık kullanılması da iki eserin aynı zata ait olduğunu gösterebilir.

¹⁴⁹ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c.1, s. 266.

¹⁵⁰ Muhibbî, c. 4, s. 144.

¹⁵¹ Bkz. Mehmed Ma'rûf İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, Edirne Selimiye Yazma Eser kütüphanesi, nr. 4637.

¹⁵² İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 6a.

¹⁵³ İbnu's-Şerîf, *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye*, vr. 45a.

- Mehmet Ma'rûf, Reşehât tercümesine yazdığı mukaddimeyi “ومِنَ اللَّهِ الْعِصْمَةُ وَالتَّوْفِيقُ، وَيَدُهُ”¹⁵⁴ ibâresiyle bitirmektedir.¹⁵⁵ Tâ'iyye şerhinin (122b) numaralı varağında da, bir meselenin anlatımının aynı ibareyle bitirildiği görülmüştür.¹⁵⁶ Bu da iki eserin aynı zata ait olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

❖ 761 beyitten oluşan Tâ'iyye Kasîdesinin sadece ilk 192 beytinin şerh edildiği bu eserin tespit edilen tek nüshasının besmele ile kısa bir hamdele ve salveyle başlayıp müstensihin düştüğü ferâğ kaydıyla sona ermesi ve nüshadaki varak numaralarında hiçbir sorunun bulunmaması, nüshanın tam olduğunu baş ve son kısmında kopmuş varaklarının olmadığını göstermektedir. Elimizdeki nüsha her ne kadar tam görünse de Ma'rûf'un şerhinin bundan ibaret olmadığını düşündüren hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ma'rûf, eserin (124b) numaralı varağında; “*Ve bu mes'elenüñ (Vahdet-i vücûd meselesi) tevfiķı egerçi kim tavîlü'z-zeyldür, lâkin meşâyih-i kirâmdan mesmû'umuz olduğu üzre bî-şâyibe vü tebdîl ü tağyîr dîbâce-i kitâbda ta'lik ü tahrîr olunmuşdur, nev'-i vukûf hâşıl itmek isteyen ol mahalle mürâca'at eyleye*” ifadelerini kullanarak Vahdet-i vücûd meselesini dibace (giriş) bölümünde ele aldığını belirtmiş, onunla ilgili daha ayrıntılı bilgiler edinmek isteyen okuyucuyu oraya yönlendirmiştir. Bu da eserin bir dibacesinin olduğunu açıkça göstermektedir. Elimizdeki nüshada bir dibace bölümünün bulunmamasından Ma'rûf'un Tâ'iyye şerhinin sadece bu nüshadan ibaret olmadığı ve o nüshanın başında bir dibace bölümünün daha olması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır.

Bahsi geçen dibacenin muhtevasında nelerden bahsedildiği ve bu dibaceye nüshanın başında neden yer verilmediğini, şârihin büyük ölçüde yararlandığı Arapça şerhlerde ve Ma'rûf'un şerhinden yararlanılarak yazıldığı muhtemel olan Türkçe şerhlerde aramak gerektiği düşünülmüş ve o şerhlere başvurulmuştur.

İncelemeler sonucunda, hem Fergânî, Kâşânî ve Kayserî'nin kasîdeye yazdıkları Arapça şerhlerde hem de kasîde üzerine yapılan tüm Türkçe şerhlerde; kasîde beyitlerinin

¹⁵⁴ Başarı ve ismet Allah'tandır ve tahkik yuları yalnızca O'nun elindedir.

¹⁵⁵ İbnu's-Şerîf, *Tercüme-i Reşehât*, vr. 6b.

¹⁵⁶ İbnu's-Şerîf, *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye*, vr. 122b.

şerhinden önce tasavvuf yolunun bazı hâl, ıstılah ve işaretlerinin açıklandığı bir mukaddimeye (dibaceye) yer verildiği görülmüştür. Bunu ve şârihin vahdet-i vücûd meselesinden söz ederken o dibaceye gönderme yaptığını göz önünde bulundurarak, şârihin bahsettiği dibacede diğer şerhlerde de olduğu gibi tasavvufun bazı meselelerinin (vücûd, isimler, sıfatlar, hazarât-ı hams, ilâhî muhabbet vb.) ve ıstılahlarının (cem‘, cem‘u'l-cem‘, velâyet, tevhîd vb.) ele alındığını söylemek mümkündür.

Dibacenin nüshanın başında yer almamasının sebebine gelince; Arapça şerhler hakkında yaptığımız araştırmanın sonucunda, bazı müstensihlerin; Dâvûd el-Kayserî'nin yazdığı Tâ'yye şerhinin tasavvufa dair mesele ve ıstılahların açıklandığı mukaddimesini şerhten ayırarak müstakil bir risâle şeklinde “*Risâletu't-tevhîd, Risâle fî 'İlmi't-Tasavvuf, Risâle fî Beyâni Esrâri't-Tevhîd ve Envâ'ih, Risâletu Merâibi't-Tevhîd*” gibi muhtelif isimlerle istinsah ettiği dolayısıyla bu eserin, mukaddime ve beyitler şerhinin birlikte mevcut olduğu nüshalarının bulunduğu gibi mukaddimenin bulunmadığı ve sadece beyitler şerhinin yer aldığı nüshalarının da bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.¹⁵⁷ Bunları dikkate aldığımızda; müstensihlerin, Ma'rûf'un Tâ'yye şerhine yazdığı dibaceyi, belki de Kayserî'nin bahsi geçen mukaddimesine kıyas ederek ya da onu hacimli bulup müstakil bir risâle olacağına inanarak kasîde beyitleri şerhinden ayırıp müstakil bir risâle şeklinde farklı bir isimle istinsah ettiği kanaatindeyiz.¹⁵⁸ Dolayısıyla dibacenin elimizdeki nüshada bulunmaması, bu nüshanın ya müstensihinin dibaceyi Tâ'yye beyitleri şerhinden ayırmasından yahut sadece beyitler şerhinin bulunduğu nüshadan istinsah edilmesinden kaynaklanmaktadır.

- Şârihin, eserin (115a-115b) numaralı varaklarında; “*Hafî buyurulmaya ki nâzım kıddise sirruh [115b] hazretleri bu maħalde üzni menzile-i ‘aynda kılup rü’yet ki levâzim-i ‘ayndandur, aña isnâd eyledi. Zîrâ kaçan ki sâlik mağâm-ı cem‘e vâşıl olsa kuvâ ve cevârihinden her biri âħaruñ ‘amelin işlemege kâdir olur; nitekim bu mağâmuñ taħkîki ‘alâ vechi't-tafşîl maħallinde beyân olma gerekdür ki inşâ'allâh*” diyerek görme

¹⁵⁷ Bkz. Mehmet Bayrakdar, *Dâvud el-Kayserî: er-Resâil*, Kayseri: Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1997.

¹⁵⁸ Dibaceyi bulmak adına, Kayserî'nin Tâ'yye şerhinin mukaddimesinin istinsah edildiği isimleri yazma kütüphanelerde taradığımızı rağmen ona varılamamıştır. Dolayısıyla bahsi geçen dibacenin o adlardan biriyle istinsah edilip de günümüze ulaşmadığı veya başka bir adla istinsah edilip bir kütüphanede bulunabileceği düşüncesindeyiz.

vazifesinin kulağa isnat edilmesindeki ince mananın, cem‘ mertebesinde kuvvetler ve organların her birinin hükmünün ötekiler tarafından yerine getirilmesi olduğunu ve bu mananın detaylı bir şekilde anlatılacağını dile getirmesine rağmen nüshanın sonuna kadar bu konuya hiç değinmemesi, bize eserin devamının bulunabileceğini düşündürmektedir.

- Nüshanın son bulunduğu (152a) numaralı varakta; “Cild-i şānīnūñ ibtidāsı:¹⁵⁹

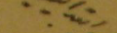
Fe-kun başaren ve'nzur ve sem‘an ve ‘i ve kun

Lisānen ve kul fe'l-cem‘u ehdā tarīkatī¹⁶⁰

şeklinde bir kayda rastlanmaktadır. Kaydın başladığı ve “İkinci cildin başlangıcı...” anlamına gelen “Cild-i şānīnūñ ibtidāsı...” ifadeleri ve özellikle kayıttaki beytin Tâ’iyye kasîdesine ait olup nüshada şerh edilen son beytin hemen sonrasında yer alması, eserin sadece elimizdeki nüshadan ibaret olmayıp birden fazla ciltten oluştuğu ve bu nüshanın, şerhin sadece birinci cildi olup devamının bulunabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

İlk maddede anlatılanlar, şerhe bir dibace bölümünün yazıldığı ancak şu ana kadar kayıp olduğu konusunda hiçbir şüphe ve ihtilafa mahal bırakmamaktadır. Fakat ikinci ve üçüncü maddelerde söz edilen hususlar, Ma‘rûf’un, kasîdenin diğer beyitlerinin şerhini yazdığı ihtimalini düşündürmeye kâfi gelse de onu ispata yeterli değildir. Zira daha önce 1001/1593 olarak ortaya koyduğumuz eserin yazılış tarihi ve Ma‘rûf’un ertesine sene felç olup 1003 tarihinde vefat etmiş olması dikkate alındığında; ikinci maddede bahsettiğimiz husus, yani eserin bir yerinde bir konudan bahsedileceği ifade edilip yerine getirilmemesi, şârihin böyle bir planı olduğu ancak felç ve ölümün bunu yapmasına mâni olmuş olduğu ile açıklanabilir.

Üçüncü maddede bahsedilen hususa; yani nüshanın sonunda rastlanan kayda gelince, bu kayıt incelendiğinde nüshayı istinsah eden müstensihne ait olmadığı sonucuna varılmıştır.

¹⁵⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁶⁰ Baştan ayağa göz ol ve (bütün varlıklara) bak; kulak ol ve (varlıkları) dinle, lisan ol söyle. Zira “Cem‘” yolun en hidâyetlisidir.

Dolayısıyla bu kaydın orada yer almasını onun müstensihden başka biri tarafından daha sonra eklendiği ile açıklayabiliriz.

Buna ilâveten, Kâtib Çelebi'nin *Keşfu'z-Zunûn*'ında Tâ'iyeye'nin şerhlerinden biri olarak bu şerhten söz ederken “Kısaca ve muhtasar olarak” anlamına gelen “*Muhtaşaran*”¹⁶¹ ifadesini kullanması dikkati çekmektedir. Çelebi'nin bu ifadeyi kullanması, şârihin kasîdenin beyitlerinin şerhine devam etmediği ve eserin devamının bulunmadığı yönündeki düşüncemizi destekler niteliktedir. Zira bu ifadeden, Çelebi'nin gördüğü nüshanın büyük ihtimâl elimizdeki nüsha olduğu anlaşılabilir. Beyitlerin detaylıca ele alındığı bu şerh hakkında böyle bir ifadenin kullanılması ise, Çelebi'nin nüshayı iyice incelemeyeceği ve 761 beyitten oluşan bir kasîdenin 151 yaprakta şerh edildiğini görünce beyitlerin kısaca şerh edildiğini düşünmüş olmasıyla açıklanabilir. Dolayısıyla o zamandan beri şerhin görülen nüshası onun hakkında “*Muhtaşaran*” denecek kadar küçük hacimli olduğuna göre Ma'rûf'un, elimizdeki nüshada anlatılan beyitlerden başkasını şerh etmediğini düşünmekteyiz.

3.2. Gramer Terimleri¹⁶²

Klâsik şerh metinlerinden biri olan Mehmed Ma'rûf'un bu eserindeki beyit/beyitler şerhinin, beyitte yer alan kelime veya kelime gruplarının Arapça gramer (nahiv-sarf) açısından tahlil edildiği bir bölümle başladığı ve bu bölümde kullanılan ifadelerin hemen hemen her birinin birer gramer terimi olduğu görülmüştür. Çalışmamızın bu bölümünde, eser boyunca bu tahliller yapılırken kullanılan gramer terimleri alfabetik olarak sıralandıktan sonra hem anlamları hem de kullanımlarına örnekler verilmiştir.

¹⁶¹ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, c. 1, s. 266.

¹⁶² Bu bölümde yer alan gramer terimlerinin anlamları verilirken şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Mustafa el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, 33. Basım, Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1997; Nusrettin Bolelli, *Arapça Dilbilgisi Nahiv- Sarf ve Terimleri*, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2006; Tacettin Uzun, *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*, Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2012; Ozan Yılmaz (haz.) *Sûdî Bosnevî, Gülîstan Şerhi*, 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012; Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1969; Ahmet Cevdet Paşa, *Medhal-i Kavâ'id*, haz. Nevzat Özkan, Ankara: TDK Yayınları, 2000; Ahmet Cevat Emre, *Türkçe Sarf ve Nahiv: Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv*, haz. Gülden Sağol, Erdal Şahin, Nurgül Yıldız, Ankara: TDK Yayınları, 2004; İlhan Ayverdi, *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)*, haz. Kerim Can Bayar, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010.

A/Ā/ʿ A/ʿ Ā

‘**Ahd**: Ya zikrî (daha önce zikretmekten), ya zihnî (akılda olan bilgiden), ya da huzûrî (aynı ortamda bulunmaktan) kaynaklanan belirliliktir. Şârih bu terimi belirlilik edatı olup ahdi bildiren “ا”-i ahdiyye için kullanmıştır.

Ör)

Fe-fî ḥāni sukrî ḥāne şukrî li-fityetin

Bihim temme lî ketmi'l-hevā maʿa şöhretî

El-hevā'da elif lām ʿahd içündür. Murād beyt-i sâbiḳda mezkûr olan maḥabbet-i ḥāşşadur.

[5a]

‘**Alā ḥilāfi'l-kıyās**: Kıyasa muhalefet. Bir kelimenin, dil kurallarına aykırı bir biçimde kullanılması.

Ör) *Meḥāsîn*: Feth-i mîm ile cemʿ-i hüsnüdür ʿalā ḥilāfi'l-kıyās. Bu maḥalde meḥāsîn mekârim-i aḥlâḳ dimekdür. [67b]

‘**Āmil**: Dâhil olduḡu isim ya da fiil üzerinde etki edip onun irâb deḡişikliğine uğramasına neden olan kelimedir. Āmillerden bazıları “fiil, mastar (masdar), ism-i fail, harf-i cerler, harf-i câzimler”dir.

Ör) *Ve mā taḥtahu*daki *mā* daḡı mevşüledür. Zâmîr ʿunvân'a râciʿdür. Şılası muḳadder *inderece*'dür; *inderece* taḥtında müstetir olan zâmîr *mā*'-i mevşüle râciʿdür. *Taḥtehu* ʿâmilî şıla-i muḳaddere-i mezbûredür. [29b]

‘**Aṭf-ı beyân**: Kendinden önce gelen kelime ya da cümleyi açıklamak için zikredilen kelimedir.

Ör)

Ve aḥlā emāni'l-ḥubbi li'n-nefsi mā ḳazat

ʿAnāhā bihi men ezkerethā ve enseti

‘*Anāhā*: Cāyizdür ki ‘atf-ı beyān ola *mā*dan, bu daḥı cāyizdür ki mübtedā’-i maḥzūfuñ ḥaberi ola; *huve* ‘*anāhā* taḥdīrinde ola. [108b]

‘**Āṭife**: İki kelime ya da cümleyi aynı hükme bağlayan edattır.

Ör)

Ve ḳad āne en ubdī hevāke ve men bihi

Žanāke bi-mā yenfi’d-di’āke maḥabbetī

Ve men bihi’deki *vāv* ‘āṭife’dür.

‘**Ayn-i mühmele**: Noktasız ‘ayn, yani “ع” harfi.

Ör) ‘*Idā*: ‘Ayn-i mühmelenüñ kesr[i] ile cem’-i *a’dā*dur. [38a]

B

Bāb: Kalıp, fiillerin harf sayıları, mücerret veya mezid olmaları bakımından ayrıldıkları grupların her biridir.

Ör) *Ve cānib*: Emr-i ḥāzırdur, mufā’ ale bābından; *bā’id* ma’ nāsınadır. [81b]

Bā’-i ta’ diye: Geçişsiz fiili geçişli yapan “be”dir.

Ör) *Bi-a’ nāḳihā*daki *bā* bā’-i ta’ diyedür; *teḳāvelet* ta’ diyesi içündür. [74b]

Bi-ma’ nā-yı fā’ il: Sıfat-ı müşebbehe sigası vezninde olduğu halde fâil (fâiliyet) anlamı yüklenen sıfat-ı müşebbeheler için kullanılmaktadır.

Ör) *Ḥamīde*: Fa’ ıldür *ḥamd*dan, *kāh* bi-ma’ nā-yı fā’ il olur. Bu maḥalde *bi-ma’ nā-yı* mef’ üldür, maḥmūd ma’ nāsınadır. [39b]

Bi-ma’ nā-yı mef’ ül: Sıfat-ı müşebbehe sigası vezninde olduğu halde mef’ül (mefûliyyet) anlamı yüklenen sıfat-ı müşebbeheler için kullanılmaktadır.

Ör) *Ḥamīde*: Fa’ ıldür *ḥamd*dan, *kāh* *bi-ma’ nā-yı fā’ il* olur. Bu maḥalde bi-ma’ nā-yı mef’ üldür, maḥmūd ma’ nāsınadır. [39b]

Binā’-i merreh: Bir olayın, eylemin kaç kere meydana geldiğini gösteren mastardır. “Fa’ le(tun)” vezninden türetilir.

Ör) *Ennetī*: Enīnden, binā³-i merrehdür. [26a]

Binā³-i nev⁶: Durum, hal bildiren mastar çeşididir.

Ör) *Kitletī*: Kesr-i kāfla katlden binā³-i nev⁶ dür. [60a]

Minhatun: Binā³-i nev⁶ dür, *menh*den. [40a]

C

Caḥd-ı muṭlaq: Arapçada muzâri fiillerin başına, onları cezm ederek anlamını olumsuz maziye çeviren “lem” edatı getirilmek suretiyle gerçekleşen kiptir. Bir işin olmadığını ve olmayacağını vurgulamak için kullanılmaktadır.

Ör) *Ve lem tesve*: Şülâşiden caḥd-ı muṭlaqdur, *ve lem tu*⁶*ādil* ma⁶ nāsınadır. [89a]

Cār: Dâhil olduğu ismi esreleyen harftir. Cerr harfleri yirmi tanedir; onlardan “min, fi, ⁶an, ilā”dır.

Ör) *Leḥ*deki zamīr *raḳṭbe* rāci⁶ dür. Cār ma⁶ a'l-mecrūr mef⁶ ülidür *zahertumuñ*. [22a]

Cem⁶: Çokluk.

Ör) *Ebev*: İbādan fi⁶ l-i māzī, cem⁶-i müzekker-i ğāyib[e]dür.[93b]

Cevāb-ı emr: Emir kipinden sonra gelen muzâri fiillere verilen addır.

Ör)

Ve emsi ḫaliyyen min ḫuzūzike ve'smu ⁶*an*

*Ḥazīzike ve'sbut ba*⁶*de zālike tunbiti*

Tunbiti: Cevāb-ı emrde vāḳi⁶ olduğundan ötüri meczūmu'l-āḫirdur, kesri zarūret-i vezn içündür. [139b]

Cezā³-i şart: Şartlı birleşik cümlelerin ikinci kısmına verilen isim. Bu kısım için “cevāb-ı şart” adı da kullanılmaktadır. Ayrıca bu tür cümlelerin ilk kısmına “cümle-i şartiyye” (şart cümlesi) ismi verilmektedir.

Ör)

Ne‘am ve tebārīhu’s-şabābeti in ‘adet

‘Aleyye mine'n-na‘mā’i fi'l-ḥubbi ‘uddeti

‘Uddet: Şuddet gibi fi‘l-i māzī-i mechūldür, ‘addeden ḥasebe ma‘nāsınadır, cezā’-i şartdur. [41b]

Cümle-i fi‘liyye: Arapçada fiil ile başlayan cümledir.

Ör)

Ve nefsun terā fi'l-ḥubbi en lā terā ‘anen

Metā mā teşaddet li’s-şabābeti şuddeti

Ve nefsur: Cümle-i fi‘liyye ile mevşūf nekredür, mübtedā vāқи‘ olmuşdur. [51a]

Cümle-i ḥāliyye: Fiil işlenirken fâilin veya mefulün durumunu bildirip zarf manası taşıyan isim veya fiil cümlesi. Cümle-i hâliyye mahallen mansûb olur.

Ör)

Ve bi'l-ḥadaқи’stağneytu ‘an ḳadeḫī ve min

Şemā’ilihā lā min şemūlī neşvetī

Ve min şemā’ilihā cümlesi cümle-i ḥāliyyedür. [3b]

Cümle-i ibtidā’iyye: Söze kendisiyle başlanan ve kendinden önce gelen sözle lafzen bağlantısı olmayan cümledir, Başlangıç cümlesi.

Ör) *Fe kullu ezen: cümle-i ibtidā’iyye. [40b]*

Cümle-i ismiyye: İsim ile başlayan cümledir.

Ör) *Ḥasbi’fiiḫārī cümlesi cümle-i ismiyyedür. [86b]*

Cümle-i menfiyye: Olumsuz cümle.

Ör)

Ve nefsun terā fi'l-ḥubbi en lā terā ‘anen

Metā mā tešaddet li's-šabābeti šuddeti

Evvelki *Terā* zann ma' nāsına olmağın mef' üleyn iktizā itmişdür. *En-i* muḥaffefe ile muşaddar olan cümle-i menfiyye mef' üleyn maḫāmına ḳāyim olmuşdur. [51a]

Cümle-i mu' teriza: İki cümle yahut bir cümlenin iki ögesi arasına getirilen cümle. Bu cümlelerin i'rabda mahalli (yeri) olmaz.

Ör)

Ve ḳultu ve ḫālī bi's-šabābeti šāhidun

Ve vecdī bihā māḫiyye ve'l-faḳdu muşbiti

Hebī ḳable yufni'l-ḫubbu minnī baḳiyyeten

Erāki bihā lī nazrate'l-muteleffiti

Bu cümle-i ḫāliyyelerüñ mecmū'ı *ḳultu* ile mef' ül[i] olan *hebī* mā-beyninde vāḳi' olmuş cümle-i mu' terizalardur. [9b]

Cümle-i şartiyye: Şart cümlesi.

Ör)

Fe-'indī li-sukrī fāḳatun li-ifāḳatin

Lehā kebidī levle'l-hevā lem tefetteti

Cümle-i şartiyye merfū' u'l-maḫal; ḫaberidür *kebidī*hüñ. [15a]

E

Ef' āl-i ḳulūb: Bilmek, düşünmek ve zannetmek gibi manaları taşıyan fiil türüdür. Bu fiiller, dâhil olduğu isim cümlesinin mübtedâsı ve haberini iki mefulü olarak nasb eder.

Ör) *Vecedtonī*: Ef' āl-i ḳulūbdandır, iki mef' ül iktizā eylemişdür. [97b]

Ef' āl-i muḳārebe: Rica ve mukârebe (yaklaşma) manasını taşıyan yardımcı fiillerdir. Bu fiiller isim cümlesine dahil olup mübtedâyı ismi, haberini de mansûb haberini yapar. Mukârebe fiillerinden bazıları “kâde, ‘asâ”dır.

Ör) ‘*Asā*: Ef̄ āl-i muḳāreb[e]dendür; inşā’-i recā ve muḳārebe içündür mevzū’ bir kelimedür; ‘*āsā en yukāle* taḳdīrindedür. [85b]

Ef̄ āl-i nāḳıṣa: Merfū mamūlü ile beraber tam bir anlam ifade etmeyip anlamının tamamlanabilmesi için ikinci bir kelimeye muhtaç olan fiillerdir. Nakıs (eksik) fiillerinden bazıları “kâne, asbaha, emsâ, bâte, kâde”dir.

Ör) *Zalle*: Ef̄ āl-i nāḳıṣadandır, *şāra* ma’ nāsınadır, ismi *vāşīye* müte’ allıḳ zamīrdür, ḫaberi *yehzī*’dür. [44b]

Emsā: Ef̄ āl-i nāḳıṣadandır, ma’ nāda ve ‘amelde *kāne* gibidür. [71a]

Ef̄ āl-i ‘āmm: Genellik anlamı taşıyan fiillerdir. Onlar “lābese, istaḳarra, vaḳa’a, şebete, vecede, ḫasala, kâne”dir.

Ör) *Minki* ile ‘*ankī*nūñ müte’ allıḳı fi’l-i maḫzūfdur; ef̄ āl-i ‘āmmeden. [60a]

Ef̄ al-i tafzīl: Müzekkerlerde “ef̄ al” vezninden türetilip birden fazla şey arasındaki müşterek ancak biri diğerlerinden üstün olan vasfı bildiren isim türüdür.

Ör) *Enfes*: *Nefāset*den ef̄ al-i tafzīldür. [71a]

Elsen: Ef̄ al-i tafzīldür; *lesenden*. [149b]

Emr-i ḫāzır: Olumlu emir kipidir.

Ör) Ve cānib: *Emr-i ḫāzır*dur, mufā’ ale bābından; *bā’id* ma’ nāsınadır. [81b]

En-i muḫaffefe: Enne (أَنَّ) edatının tahfif edilmesinden ortaya çıkan en (أَنَّ) edatıdır, şeddesiz (أَنَّ).

Evvelki *Terā* zann ma’ nāsına olmağın mef̄ üleyn iḳtizā itmişdür. *En-i muḫaffefe* ile muşaddar olan cümle-i menfiyye mef̄ üleyn maḳāmına ḳāyim olmuşdur. [51a]

F

Fā’-i ta’līyye: Sebebiyet ifade eden “fe”dir.

Ör)

Ve munnī ‘alā sem‘ī bi-len in menā’ ti en

Erāki fe-min kabli li-ğayrī lezzeti

*Fe-min kabli*deki fā: Fā'-i ta' liliyyedür. [13b]

Fā' il: Özne.

Ör) *İstagneytu*: Fi' l ve fā' ildir. [3b]

Feth(a): Üstün.

Ör) *Şemūl*: Feth-i şin ile hamrdur. [3b]

Mesma': Kesr-i mīm ile ālet, feth-i mīm ile ism-i mekāndur; ālet-i sem' u maḥall-i mesma' dimekdür. [114b]

Fezleke: Tafsilden icmale, ayrıntıdan özete gelindiğini belirtiş.

Ör) *Fe-vā ḥāyretā*deki fā; fezlekedür. [68a]

Fe-aḥbara'da fā fezlekedür. [24a]

(Fi' l-i) Lazım: Geçişsiz fiil.

Ör) *Hedere's-sultānu deme fulānin* dirler *ebāḥahu ve abṭalehu*¹⁶³ ma' nāsınadır *ve hedere'd-demu nefsehu* dirler *baṭule*¹⁶⁴ ma' nāsınadır; lāzımen ve müte' addiyen isti' māl olunur. [88a]

(Fi' l-i) Müte' addi: Geçişli fiil.

Ör) *Hedere's-sultānu deme fulānin* dirler *ebāḥahu ve abṭalehu*¹⁶⁵ ma' nāsınadır, *ve hedere'd-demu nefsehu* dirler *baṭule*¹⁶⁶ ma' nāsınadır; lāzımen ve müte' addiyen isti' māl olunur. [88a]

Fi' l: Eylem, fiil.

¹⁶³ Sultan, falan kimsenin kanını heder etti; yanı onun kanını mübah kılıp diyetini iptal etti.

¹⁶⁴ Kan heder oldu; yani diyeti ve karşılığı iptal oldu.

¹⁶⁵ Sultan, falan kimsenin kanını heder etti; yanı onun kanını mübah kılıp diyetini iptal etti.

¹⁶⁶ Kan heder oldu; yani diyeti ve karşılığı iptal oldu.

Ör) *Saḡatn̄r*: Fi'1 ve mef' üldür. Baña içürdi ma' nāsına. [1b]

Fi'1-i māzī-i müfred-i mü'ennes-i ḡāyibe: Geçmiş Zaman Üçüncü Teklik Kişi (dişi) eki alan fiildir.

Ör) *Ebdet*: İf' āl bābındandır, fi'1-i māzī-i müfred-i mü'ennes-i ḡāyibedür, *ažheret* ma' nāsınadır. [22b]

Şāhedet: Mufā' aleden Fi'1-i māzī-i müfred-i mü'ennes-i ḡāyibedür. [32b]

Fi'1-i māzī: Geçmiş zaman, (geçmiş zamandaki bir olayı bildiren fiil).

Ör) ikinci *ḡān*: Fi'1-i māzīdür *ḡāne yaḡīnū*'dan. [5a]

Fi'1-i māzī-i cem' -i müzekker-i ḡāyib: Geçmiş Zaman Üçüncü Çokluk Kişi eki alan fiildir.

Ör) *‘Aşikū*: Fi'1-i māzī-i cem' -i müzekker-i ḡāyibedür [19b]

Fi'1-i māzī-i müfred-i müzekker-i muḡāṭab: Geçmiş Zaman İkinci Teklik Kişi eki alan fiildir.

Ör) *Ḳaşadte*: Fi'1-i māzī-i müfred-i müzekker-i muḡāṭabdur. [69b]

Fe-ḡumte'deki fā' āṭife ve *ḡumte*: Fi'1-i māzī-i müfred-i müzekker-i muḡāṭabdur. [73b]

Fi'1-i māzī-i mechūl-i müfred-i mü'ennes-i ḡāyibe: Edilgen Geçmiş Zaman Üçüncü Teklik Kişi eki (dişi) alan fiildir.

Ör) *Surret*: Fi'1-i māzī-i mechūl-i müfred-i mü'ennes-i ḡāyibedür. [87b]

Fi'1-i māzī-i müfred ve mü'ennes-i ḡāyibe: Geçmiş Zaman İkinci Teklik (dişi) Kişi eki alan fiildir.

Ör) *Eblet*: Fi'1-i māzī-i müfred ve mü'ennes-i ḡāyibedür. [22b]

Fi'1-i māzī-i müfred-i ḡāyibe-i mechūle: Edilgen Geçmiş Zaman Üçüncü Teklik Kişi eki (dişi) alan fiildir

Ör) *Ub'idet*: İf' āl bābından fi'1-i māzī-i müfred-i ḡāyibe-i mechūledür; fā' ili rāci' dūr zamīr-i müstekin[e]. [53a]

Fi' l-i mechül: Edilgen fiil. (Öznesi bilinmeyen fiil).

Ör) *Surre:* Fi' l-i māzī-i mechüldür. *Sirr:* Kāyım-maḳām-ı fā' ilidür fi' l-i mechülüñ. [3a]

Fi' l-i muḳadder: Sözde bulunmamasına rağmen sözün gelişinden anlaşılan fiildir.

Ör)

Ve ebşeştuhā mā bī ve lem yeku ḫāziri

Raḳību beḳā ḫaẓẓin bi-ḫalveti celveti

B7deki bā ilşāḳ içündür, müte' allıkdür fi' l-i muḳaddere. [8a]

Fi' l-i muẓāri' -i nefsi-i mütekellim-i vaḫdeh: Şimdiki/Geniş Zaman Birinci Teklik Kişi eki (dişi) alan fiildir.

Ör) *Ebuşsu:* Şülāsīden Fi' l-i muẓāri' -i nefsi-i mütekellim-i vaḫdehdür. [29b]

Uḫālifir. Ḫālefe yuḫālifu muḫālefe'ten den fi' l-i muẓāri' -i nefsi-i mütekellim-i vaḫdehdür. [46b]

Fi' l-i şülāsī: Üç harfli fiildir.

Ör) *İḫcām:* *İmtinā'* ma' nāsınadır; *ḫacemtuhu fe-aḫceme*¹⁶⁷ dirler, *kebbeytuhu fe-ekebbe*¹⁶⁸ gibi, fi' l-i şülāsīnūñ muṭāva' atı *if' āl*den gelmek nevādirdür. [111a]

Ḫ/Ḫ/H

Ḫaber: Yükleme.

Ör) *Hevā:* *Maḫabbet* ma' nāsınadır. Mübtedā'-i maḫzūfuñ ḫaberidür; *huve hevā* taḫdīrinedür, rāci' dūr beyt-i sâbıkdaki *mā bī'ye*. Taḫdīr[i] *mā nezele bī huve hevā*¹⁶⁹ demek olur. [17a]

Ḫā' -i mühmele: Noktasız ḫâ, yani “ح” harfidir.

¹⁶⁷ Ondan imtina etmesini isteyince imtina etti.

¹⁶⁸ Birinin, bir şeye meyletmesini söyleyince meyletti (teveccüh etti).

¹⁶⁹ Başıma gelen şey aşktır.

Ör) *Hazri*: Hâ'-i mühmelenüñ fethi ve zâ'-i [28b] mu'cemenüñ sükûnıyla men' ma' nâsınadır. [28a-28b]

İhtertu: Hâ'-i mühmele ile *hâra yehâru hayreten*'den şîga-i nefis-i mütekellim-i vaḥdehdür. [68a]

Hâl: Fiil işlenirken fâilin veya mefûlün durumunu bildirip zarf manası taşıyan nekre isimdir. Hâl mansûb olur.

Ör) *Sâliken*: Nâfestu'daki zamîrden hâldür. [93a]

Hâliyye: Metinde genellikle bu ifade, hâl cümlesinin başındaki “vâv” harfi için kullanılmaktadır.

Ör)

Ecel, ecelî arza'nkizâhu şabâbeten

Ve lâ vaşle in şahḥat li-ḥubbiki nisbetî

Ve lâ vaşle'deki vâv hâliyyedür. [86a]

Hâliyyet: Metinde i'râbda hâl olmak üzere mansûb olan kelimeler için kullanılmaktadır. (Bkz. Hâl).

Ör)

Ve ci'te bi-vechin ebyazın gayrı muskîḫin

Li-câhike fî dârayke ḥâḫibe şafvetî

Ḥâḫibüñ intişâbı hâliyyet üzredür; tâ'-i ḥiḫâbdan. [76a]

Hâ'-i mu'ceme: Noktalı ḥâ, yani “ح” harfi.

Ör) *İhtertu*: Hâ'-i mu'ceme ile ke-zâlike nefis-i mütekellim-i vaḥdehdür, ihtiyârdan. [68a]

Harf-i 'atf: İki kelime ya da cümleyi aynı hükme bağlayan harf.

Ör) *Bel*: Harf-i 'atfdur. İzrâb içündür. [30b]

Harf-i gâyet: Gayet (son, intiha) anlamı bildiren harftir.

Ör) *Hattā*: Harf-i ğāyetdūr; *ilā* ma' nāsınadır. [97b]

Harf-i nüdbe: Ünlem edatı.

Ör) *Vā*: Harf-i nüdbedür; *yā* gibi; ol ecildendür ki *ḥāyretā*'deki elif ziyāde olınmışdır. [68a].

Harf-i taşdıķ: Onaylama bildiren harftir.

Ör) *Ecel*: Harf-i taşdıķdūr; *ne'am* ma' nāsına. [86a]

Harf-i tenbīh: Uyarı harfi.

Ör) *Ve hā ente'*'deki *vāv* hāliyyedür. Hā: Harf-i tenbīhdür. [81b]

Hemze-i if'āl: Üç harften oluşan bir fiili “if'āl” kalıbına sokmak için başına getirilen “hemze”dir.

Ör) *Le-eşket'*'deki hemze-i if'āl izāle içündür. [39a]

İkinci aḥallet: *Hulūl'*den *fi'l-i māzīdūr*, bunda daḥı hemze-i if'āl ca' l ve *vicdān* içündür; *ca'altuhu ḥāllen*¹⁷⁰ dimekdür. [96b]

Ḥurūf-ı müşebbehe bi'l-fi'l: Fiile benzeyen harflerdir. Bu harfler ismini nasb, haberini ref eder. Fiile benzeyen harflerden bazıları “ke'enne, inne, enne, leyte, lâkinne”dir.

Ör) *Enne*: Ḥurūf-ı müşebbehe bi'l-fi'ldür. [15b]

Ḥurūf-ı müşebbehe: Fiile benzeyen harflerdir. (Bkz. **Ḥurūf-ı müşebbehe bi'l-fi'l**)

Ör) *Ke'enne*: Ḥurūf-ı müşebbehedendür. [24a]

Ḥurūf-ı nefy: Olumsuzluk harfleri ki onlar “lem, len, lâ, mâ”dır.

Ör) Bu maḥalde kelime-i *len*'den murād olan “*len terān*”¹⁷¹dür. Ve *len* ifāde-i nefyde ğayr-ı ḥurūf-ı nefyden eblağdur. [13a]

¹⁷⁰ Nüzul ve ikamet ettirdim.

¹⁷¹ (A'râf, 7/143).

Hurūf-1 şart: Şart harfleri. Onlar “in, izmâ”dır.

Ör) *În menâ*‘t’deki *in*: Hurūf-1 şart [dan]dur. Cezâsı maḥzûfdur. [13b]

Hurūf-1 cārre: cer harfleri. (Bkz. cārr).

Ör) *Denā* kelimesinüñ isti‘ māl[i] hurūf-1 cārreden min ile; *ne ’ā* kelimesinüñ ‘an iledür, *denā minhu*¹⁷² [ve] *ne ’ā* ‘*anhu*¹⁷³ dirler. [146a]

Hurūf-1 cerr: Cer harfleri. (Bkz. cārr).

Ör) *Denā* kelimesinüñ isti‘ māl[i] hurūf-1 cerrden min ile; *ne ’ā* kelimesinüñ ‘an iledür, *denā minhu*¹⁷⁴ [ve] *ne ’ā* ‘*anhu*¹⁷⁵ dirler. [146a]

I

İzrâb: Söylenen söz veya hükümden vazgeçilip farklı anlamda başka bir sözün veya hükmün onaylanmasıdır. İzrâb (İdrâb) edatlarının en önlemlisi “bel”dir. Bu edatın iki isim veya iki cümle arasında kullanıldığı zaman, ikinciyi onaylamak adına birinciden vazgeçildiği anlaşılmaktadır.

Ör)

Şifâ ’iye eşfâ bel қаза’l-vecdu en қаzâ

Ve berdu galîlî vâcidun ḥarra gulletî

Bel: Harf-1 ‘atıdır. İzrâb içündür. [30b]

İ‘İ

İbtidâ’iyye: Şârih bu terimi, ibtidâ’iyye cümlesinin başında yer alan “vâv” için kullanmıştır.

¹⁷² Ona yaklaştı.

¹⁷³ Ondan uzaklaştı.

¹⁷⁴ Ona yaklaştı.

¹⁷⁵ Ondan uzaklaştı.

Ör) *Ve hā enā*daki vāv ibtidā'ıyyedür. [91a]

İbtidā'ıyyet: Şârih bu terimi, “mübtedâ olmak üzere” anlamında kullanmıştır. (Bkz. mübtedâ).

Ör) Kem-i haberıyye mevzi' -i ref' dūr; ibtidā'ıyyet ile. [94b]

İdgām: Birbirinin aynısı ya da boğumlanma noktası bakımından birbirine yakın olan iki harfin birincisi sakin, diğeri harekeli olarak bir araya geldiğinde, birinciyi ikinciye çevirip ikinciyi şeddeliymiş gibi okumaktır.

Ör) *Māhiyy:* İsm-i fā' ildir, *maḥā yemḥū maḥven'*den yā'-i mütékellime muzāf olup vāvdan maḥlūb olan ism-i fā' il *yāsı* yā'-i mütékellimde idgām olınmışdır. [9b-10a]

İfāde-i ihtisās: Aidiyet bildirmek.

Ör) Farz ve sunnetüñ yā'-i mütékellime izāfeti li-nüktetindür; ifāde-i ihtisās içündür. [63b]

İhtisās: Aidiyet.

Ör) *Lİ*deki *lām* ihtisās içündür; *ey şey'un maḥşūşun İr'⁷⁶* taḥdīrindedür. [83b]

‘İlletüñ ma' lüle izāfeti: İlletin (sebeup) malulle (sonuç/netice) tamlama kurmasıdır.

Ör)

Ve aḡnā yemīnin bi'l-yesāri cezā 'uhā

Mude'l-kaḥ' i mā li'l-vaşli fi'l-ḥubbi muddeti

Mudā lafzınıñ *kaḥ'*a izāfeti 'illetüñ ma' lüle izāfeti kabīlindendür.

İlşāk: Bitiştirme, bağlama. (İki şeyin birbirine ilgisini bildirmek, bağlamak)

Ör)

Ve ebşeştuhā mā bī ve lem yeku ḥāziri

¹⁷⁶ Yani, bana özel tahsis edilmiş bir şey.

Raķību beķā ĥazzin bi-ĥalveti celvetī

B7deki bā ilsāk içündür, müte^ç allıķdūr fi^ç l-i muķaddere. [8a]

İltikā 'i's-sāķineyn: İki harekesiz harfin yan yana gelmesidir.

Ör) *Teku*'nuñ aşlı *tekūn*'dür; lem-i cāzime dāĥil olmağla nūn sāķin olup li'ltikā 'i's-sāķineyn vāv düşüp keşret-i isti^ç malden ötüri taĥfifen nūn daĥı düşüp *lem teku* bāķī ķalmışdur. [55a]

İntişāb: Mansûb olma durumu. (Bkz. mansûb).

Ör) *Esā* kelimesinüñ [87b] intişābı temyīziyyet üzredür. [87b]

İsm-i ālet: Fiilin ifade ettiğı işin işlenmesinde kullanılan aleti gösteren isim yapısıdır.

Ör) *Mīsāk:* şıģa-i mif^ç āldür; ^ç ahd ma^ç nāsınadur, vuşūķdan ism-i āletdür, miftāĥ gibi; *mā yuveşşeku bihi'l-^ç ahdu mine'l-ķavli¹⁷⁷* ma^ç nāsınadur. [56b]

İsm-i cem^ç: Topluluk ismidir.

Ör) *Şaĥb:* Lafz-ı müfreddür, cem^ç -i *şāĥib* ma^ç nāsı için mevzū^ç ism-i cem^ç dūr. [2b-3a]

İsm-i fā^ç il: Fiilin ifade ettiğı işi işleyene delâlet eden isim yapısıdır.

Ör) *Māĥr:* İsm-i fā^ç ildür, *maĥā yemĥū maĥven*'den. [9b]

Hātib: İsm-i fā^ç ildür. [76b]

İsm-i meķān: Fiilin ifade ettiğı işin yapıldığı meķānı (yeri) bildiren isim yapısıdır.

Ör) *Maĥla^ç:* Lām'uñ fethi vü kesri ile maşdar-i mīmī ve ism-i meķāndur, ŧulū^ç ve maĥall-i ŧulū^ç ma^ç nāsınadur. [58a]

Mesma^ç: Kesr-i mīm ile ālet, feth-i mīm ile ism-i meķāndur; ālet-i sem^ç u maĥall-i mesma^ç dimekdür. [114b]

İstidrāk: Önceki sözden hasıl olan tevehhüm ve şüpheyi ortadan kaldırmak.

¹⁷⁷ Kendisiyle ahdin sağlam kılındığı sözler.

Ör) *Lākin*: *Lākinne'*den muhaffefdür, istidrāk içündür. [30b]

Lākin: İstidrāk içündür, Muşakkaleden muhaffefedür; anuñ için ‘amelden ilgā olındı.
[72b]

İstifhām: Soru sorma.

Ör) *Eyne istifhām* içündür, bir isimdür, muqaddem haberdür, qandadur ma‘nāsınadır.
[52a]

Žamīr-i *tekūne istifhām* için olan mā'ya rāci‘dür. [83b]

İstifhāmiyye: Soru edatı.

Ör)

Fe-ḳultu lehā rūḫī ledeyki ve ḳabzuhā

İleyki ve mā lī en tekūne bi-ḳabzātī

Mā: İstifhāmiyyedür. [83b]

İsti‘ānet: İstiane (yardım istemek).

Ör) *Bi-ṭal‘ātiki*deki *bā* sebebiyyedür, cār u mecrūr *envār’üñ* yāḫud *maṭla‘üñ* şıfatıdır.
Bā isti‘ānet için olmak daḫı cāyızdır. [58a]

*Bihī*deki *bā isti‘ānet* içündür. [75b]

İstisnā’-i müferrağ: Müstesnâ minhü'nün cümle içinde geçmemesi durumudur.

Ör)

Leki'l-ḫukmu fī emrī fe-mā şī’i fe-şna‘ī

Fe-lem teku illā fiki lā ‘anki rağbetī

*İllā fiki*deki *illā istisnā’-i müferrağ*dur. [55a]

İzāfet: İsim tamlamasıdır.

Ör) *Farz* ve *sunne’üñ* yā’-i mütekellime izāfeti li-nüktetindür; ifāde-i ihtişāş içündür.
[63b]

İzāle: Failin hadesini mefulden kaldırmak.

Ör)

Ve yemna‘unī ŧekvāye ħusnu taŧabburī

Ve lev eŧku mā-bī li‘l-e‘ādī le-eŧketi

Le-eŧketi’deki hemze-i if‘āl izāle içündür. [39a]

K/Ķ

Kāf-i ħiṭāb: Arapçada “seni, senin” anlamları bildiren “ك” eki.

Ör) *Ve ħarreke*’de *vāv* ibtidā’iyyedür. [70b] *ħarrehu yaħurru ħarāreten*’den fi‘l-i māzīdür; maġrūr kıldı ma‘nāsınadır. Kāf-i ħiṭāb mef‘ül[i], mıŧrā‘-i āħırdeki *lebsu*. Fā‘ ilidür *ħarreke*’nüñ. [70a-70b]

Ķāfiye: Harf-i revîdir.

Ör) *Muti*. *Māte yemütuden* emr-i ħāzırdu; *tānuñ* ħāreketi *ķāfiye* ri‘āyetinden ötüridür. [81b]

Ķarīne: Bir sözden kastedilen anlamı gösteren ipucudur.

Ör) *Dūnehu* zamīri li-ķarīnetihi *ķaŧadte*’nüñ maŧdarı olan *ķaŧda* rāci‘dür. [69b]

Min nuķṭati‘l-bā’’deki min muķadder *āħfezu*’ya müte‘allıķdür; ħafzaten ķarīnesiyle. [77b]

Ķasemün cevābı: Ant, yeminin cevap cümlesi.

Ör)

Le-‘amrī ve in etleftu ‘ömrī bi-ħubbihā

Rabiħtu ve in eblet ħaŧāye ebelleti

‘*Amrī*: Muķsemün bihdür, maħall-i ref‘de mübtedādur. Lām-ı te’kīd ibtidā içündür; *le-ħayātī* ma‘nāsınadır. Cümle-i ŧarṭiyyeler ķasemün cevābıdur. [96b]

Ķaşr: Memdūd isimlerin (elif hemze “ء)...” biten isimler) hemzesinin düşürülmesidir.

Ör) *Belā*: Memdüde iken zarūret-i vezn-içün kaşr olunmuşdur.

Ķāyim-maĶām-ı fā' il: MeĶul fiillerle (edilgen fiil) yapılmıř cümlelerde fāilin yerine geçen merfū isme denmektedir. Buna “nâ'ibu'l-fâ'il” de denmektedir.

Ör) *Sirr*: Ķāyim-maĶām-ı fā' ilidür fi' l-i mechülün. [3a]

Unsütü: řİĶa-i mechüldür, if' ālden. Tā'-i mütekellim Ķāyim-maĶām-ı fā' ildür, mef' ūli *ketm*'dür. [107a]

Kelime-i istifham: Soru edatı.

Ör) *Keyfe*: Kelime-i istifhāmdur. [72a]

Kelime-i taĶzīr: Uyarmak, bir şeyden sakındırmak için kullanılan kelimedir.

Ör) *İyyāke*: Kelime-i taĶzīrdür; muĶazzerün minh ekşeriyyen vāv ile isti' māl olunur ki “*ve'l-esede*”¹⁷⁸ gibi, gāhī bilā vāv daĶı isti' māl olunur; “*el-esede*”¹⁷⁹ gibi, *ıyyāke* ‘*allī* bu Ķabīldendür. [142a]

Kem-i Ķaberiyye: Çokluk bildiren “kem”dir. “Nice” ve “çok” anlamını verir.

Ör) *Kem teĶāvelet*deki kem kem-i Ķaberiyyedür, teĶşīr içündür. [74b]

Kem: Kem-i Ķaberiyyedür. Mümeyyez Ķatīldür. [94a]

Kesr(e): Esre.

Ör) *Finā*': Kesr-i fā'yla Ķavālī-i dāra dirler. [28b]

řemāyil: Cem' -i řimāldür; kesr-i řīn ile ĶulĶ ma' nāsınadır. [3b]

L

Lafz-ı müfred: Tekil lafızdır.

Ör) *řaĶb*: Lafz-ı müfreddür, cem' -i řāĶib ma' nāsı için mevzū' ism-i cem' dür. [2b-3a]

¹⁷⁸ Aslandan sakın.

¹⁷⁹ Aslandan sakın.

Lām-ı ‘ākıbet: Yapılan şeylerden varılan sonu bildiren “lâm”dır.

Ör) *Yeşî lî biye'l-vāşî ileyhâ ve lāyimî*

‘*Aleyhâ bihâ yubdî ledeyhâ naşîhatî*

*Lî*deki *lām*: Lām-ı ‘ākıbetdur; *lehu ve lî'l-mevt*deki lâmlar gibi. [132a]

Lām-ı ta‘lîl: Sebebiyet ve illet bildiren “lâm”dır.

Ör) *Li-ifâkatî*deki *lām*: Lām-ı ta‘lîldür. [15a]

*Li-‘izzetihâ*deki *lām*: Lām-ı ta‘lîldür. [86b]

Lām-ı ta‘rîf: Nekre (belirsiz) isimlerin başına gelip marifetlik (belirlilik) sağlayan “elif-lâm (ل)” takısıdır.

Ör) *Ve bi'l-ḥadaḳî*deki *lām* lām-ı ta‘rîfdür, muzâfun ileyhden ‘ivazdur *bi-ḥadaḳatî* dimekdür. [3b]

Bi'l-hevâ'daki *bâ* muşâḥabet içündür. *Lām*: Lām-ı ta‘rîf; muzâfun ileyhden ‘ivazdur, *bi-hevâ'l-ğayri* dimekdür. [109a-109b]

Lām-ı te‘kîd: Kelimelerin başına manayı pekiştirmek amacıyla getirilen fetha (üstün) harekeli lâm (ل) harfidir.

Ör) *Le-dukketî*deki *lām*: Lām-ı te‘kîddür. [16b]

*Le-‘amrî*deki *lām*: Lām-ı te‘kîd[dü]r. [96b]

Lāmu't-ta‘rîf: Belirlilik lâmı (bkz. Lām-ı ta‘rîf)

Ör) *El-ğınâ*'daki *lām*; Lāmu't-ta‘rîf; muzâfun ileyhden ‘ivazd[ur]. [137a]

Lem-i cāzime: Muzâri fiillere dahil olarak ref' halinden cezm haline sokan “lem” edatıdır.

Ör) *Teku*nuñ aşlı *tekûn*'dür; *lem-i cāzime* dâhil olmağla nûn sâkin olup li'l'tikâ'î's-sâkineyn vāv düşüp keşret-i isti' mâlden ötüri tahfifen nûn daḳı düşüp *lem teku* bāḳî kalmışdur. [55a]

Lev'üñ cevâbı: *Lev* ile başlayan şart cümlesinin ikinci kısmıdır.

Ör) *Le-aḥyeti: Lev'üñ cevābıdır.* [95a]

M

Maḥall-i ḥāliyyet: Metinde, hâl olmakla mahallen mansûb olan cümle veya şibh-i cümleler için kullanılmıştır.

Ör)

Fe-evhemtu şaḥbī enne şurbe şarābihim

Bihi surre sirrī fi'ntiṣā'ī bi-naẓretī

İntiṣā: Mestlükdür. Maḥall-i ḥāliyyet ile mansûbdur, Bi-naẓretī evhemtu'ya müte' allıkdır. [3a]

Maḥall-i ref: Metinde, mahallen merfû olan kelime, cümle veya şibh-i cümleler için kullanılmıştır.

Ör) *Ḥuffet. Uḥītat* ma' nāsınadır. Bi'l-mekāriḥ: Ḥuffet'e müte' allıkdır. Ḥuffet cümlesi ma' a mā ' amile fih maḥall-i ref de ḥaberidür mübtedānuñ. [52a]

' Amrī: Muḫsemün bihdür, maḥall-i ref de mübtedādur. [96b]

Maḥzūfū's-şadr: Başı hazfedilmiş (silinmiş).

Ör) *Mā ba' de kıṣṣatī*deki mā nekre-i mevşüfdür maḥzūfū's-şadr olan cümleye; taḫdīr[i] *şey 'un huve ba' de kıṣṣatī*¹⁸⁰dimekdür. [48b]

Maḫūl-i ḳavl: “قال” veya türevlerinin ardından gelen kelâmdır, mefulün bih olmak üzere nasb mahallindedir.

Ör) *Ḳultu:* Nefs-i mütekellim-i vaḥdehdür; didüm dimekdür. Maḫūl-i ḳavl beyt-i şānīde *heb*dür. [9b]

Manşüb: Nasb (mansûbluk) halinde olan kelimedir.

Ör) Maḥall-i ḥāliyyet ile manşübdur, *Bi-naẓretī evhemtu'ya* müte' allıkdır. [3a]

¹⁸⁰ Benim anlatmamdan sonra olan bir şey.

Evvele: Zarfiyyet üzere mansûbdur. [19b]

Şehīden: Temyīziyyet üzere mansûbdur. [88b]

Mā ‘amile fih: Âmilin etkisiyle sonu değişen kelime için kullanılmaktadır.

Ör) *Huffet*: *Uĥītat* ma‘ nāsınadır. *Bi’l-mekārih*: *Huffete* müte‘ allıkdür. *Huffet* cümlesi ma‘ a mā ‘amile fih maĥall-i ref‘ de ĥaberidür mübtedānuñ. [52a]

Mā’-i mevşûl: İki cümleyi birbirine bağlayan ve manası ancak kendisinden sonra gelen “sıla” cümlesiyle tamamlanan “ما” kelimesi.

Ör) Mā’-i mevşûl muĥadder şılası ile mef‘ ül-i şānīs[i]dur *ebşestu*’nuñ. [8a]

Ketmī de maşdar, fā‘ iline muzāf olmuşdur mef‘ ül[i] mā’-i mevşûldür. [107a]

Ma‘ mül: (bkz. Mā ‘amile fih)

Ör) *Ĥayşu*: Mekān-ı mübhemden ‘ibāretdür, *aĥziki*: Ma‘ mülidür. *Lem eben*’deki *eben*: Nefs-i mütekellim-i vaĥdehdür. [56b]

Ma‘ tūf: Atıf harflerinden sonra gelen kelimeye verilen isimdir.

Ör) ‘*An ĥadeĥi*: Mef‘ ül-i şarīĥ[i]dür *istaĥneytu* cümlesinüñ. Beyt-i evvele ma‘ tūfdur. [3b]

Maşdar: Bir durum veya hadiseyi zamana bağlı olmaksızın anlatan isimdir.

Ör) İkinci *ĥān*: Fi‘ l-i māzīdür, *ĥāne yaĥīnu*’dan. Maşdarı *ĥaynūnete* gelir. [5a]

Ketmī de maşdar, fā‘ iline muzāf olmuşdur. [107a]

Maşdar-ı maĥzūf: Hazfedilmiş masdar.

Ör) *Şehven*: Maşdar-ı maĥzūfuñ şıfatıdır; *ĥuĥūren şehven* taĥdīrindedür. [54a]

Maşdar-ı mīmī: Mîmli masdar. Üçlü fiillerden üretilen ve başında “م” harfi bulunan masdardır.

Ör) İkinci *mezheb* maşdar-ı mīmīdür; ol daĥı *zehāb* ma‘ nāsına. [54a]

Me’riben irb’den maşdar-ı mīmīdür. [82b]

Melām: Maşdar-ı mīmīdūr, melāmet ma‘ nāsınadır. [114b]

Maşdariyye (en-i maşdariyye): Dahil olduğu fiille birlikte tek unsur (mü’evvel masdar) haline gelen “en” edatıdır.

Ör) *En bedet*deki *en* maşdariyyedür. [125b]

Maşdaruñ fā‘iline izāfeti: Mastarın fâiliyle (öznesiyle) tamlama kurmasıdır.

Ör) *Ve min ihfā’i ħubbik’*deki vāv ħāliyyedür. *İhfānuñ ħubba* izāfeti cā’izdür ki maşdaruñ fā‘iline izāfeti қаbīlinden ola. [27b]

Mazmūm(e): Ötreli kelimedir.

Ör) ‘*Ahidtiħ’*deki *tā* meksüredür; müfred-i mü’enneş-i muĥātaba olmağ üzere. Mazmūme olup nefis-i mütekellim olmağ dağı cāyiz olur. [57a]

Mebnī: Sonu değışmeyen kelimelerdir.

Ör) *Ba‘dur*. Zarf-ı zamāndur, muzāfun ileyh menvīden olduğundan ötüri zamm üzere mebnīdür. [30b]

Mecrūr: Harf-i cerden sonra gelip esreli okutulan isimdir.

Ör) *Bihī*’deki *bā* sebebiyyedür. [Zamīr] *yedūru*’nuñ maşdarı olan deverān’a rāci‘dür. Cār ma‘ a’l-mecrūr *ağnet’*ye müte‘ allığdūr. [23b]

Mecrūretü’l-mağal: Cerr mahallinde olan cümledir.

Ör)

Fe-ğumte mağāmen ħuṭṭa ħadruke dūnehu

‘*Alā kademin* ‘*an ħazziħā mā tağatṭati*

Mā tağatṭati cümlesi mecrūretü’l-mağal, ‘*alā kadem* üñ şıfatıdır. [73b]

Meczūm: Cezm edici edatlardan (lâ, lem, men, lemmâ, haysumâ, mehmâ, vs.) birinin önüne gelmesiyle sonundan harekesi ya da lâme’l-fiili (fiilin son harfi illet harfi “او،وي” ise) yahut raf‘ alameti olan nûn’u (ن) düşmüş muzâri fiildir.

Ör)

Ve men yeteħarreş bi'l-cemāli ile'r-redā

Erā nefsehu min enfesi'l'ayşi ruddeti

Yeteħarreş men-i şartıyye ile meczūmdur. [50b]

Medd: Uzatma, uzun okumak.

Ör) *‘Alıyā* ʔ Feth-i *‘ayn* ile ve medd ile yüce ve yüksek yer dimekdür. [96a]

Mef'ül: Nesne.

Ör) *Saħatnī*: Fi'1 ve mef'ıldür. Baña içürdi ma' nāsına. [1b]

Mef'üleyn: İki meful (nesne).

Ebseştur: Fi'1 ve fā' ildür. Mef'üleyn iktizā eylemişdür. [8a]

Mef'ül-i evvel: Birinci meful (nesne).

Ör) *Evhemtu*: Fi'1 ve fā' ildür; *Evħa' tuhu fī vehmin ve ğala'*¹⁸¹ dimekdür. *İhām: İrādetu'ş-şey'i 'alā ħilāfī'l-vāķi'*¹⁸² ma' nāsına olduğından ötüri iki mef'üle ta' diye eylemişdür. Mef'ül-i evveli şahbī'dür. Mef'ül-i şānisi *enne* ile¹⁸³ muşaddar olan cümledür. [2b]

Mef'ül-i ğayr-ı şarīħ: Önünde cer harfi bulunan mefuldür.

Ör) *‘An ħadeħi*: Mef'ül-i [ğayr-ı] şarīħ[i]dür *istağneytu* cümlesinüñ. [3b]

Mef'ül-i muħaddem: Özneden önce gelen nesnedir.

Ör) *Ve bi'l-ħadaķı'*deki lām lām-ı ta' rīfdür muzāfun ileyhden *‘ivażdur bi-ħadaķatī* dimekdür. Mef'ül-i muħaddemidür *istağneytu*'nuñ. [3b]

¹⁸¹Onu, vehim ve yanlışa düşürdüm.

¹⁸²Bir şeyi gerçekliğine aykırı bir biçimde istemek.

¹⁸³Yazmada: “ile enne” şeklindedir.

Mef'ül-i mutlak: Fiilden sonra ya manasını pekiştirmek ya da fiilin türünü beyan etmek yahut da sayısını bildirmek amacıyla gelen ve o fiile aynı kökten üretilen mastardır.

Ör) *Zāhiren*: Mef'ül-i mutlakdur; *aḥbara iḥbāren zāhiren*¹⁸⁴ demekdür. [24a]

Mef'ül-i şānī: İkinci meful (nesne).

Ör) *Evhemtu*: Fi'1 ve fā' ildür; *Evka' tuhu fī vehmin ve galaḥ*¹⁸⁵ demekdür. *İhām*: *İrādetu's-şey'i 'alā ḥilāfi'l-vāki'* ma'nāsına olduğundan ötüri iki mef'üle ta'diye eylemişdür. Mef'ül-i evveli şaḥbī'dür. Mef'ül-i şānīsi *enne* ile muşaddar olan cümledür. [2b]

Mef'üliyyet: Meful (nesne) olmak üzere.

Ör) *Bezlehā* intişābı mef'üliyyet üzredür. [89a]

Mef'ülün bihi ğayr-ı şarīḥ: (bkz. Mef'ül-i ğayr-ı şarīḥ)

Ör) *'Alā kadem*'deki *kaḍem* bu maḥalde ḥāletden kināyetdür, mef'ülün bihi ğayr-ı şarīḥ[i]dür kumte'nüñ. [73b]

Mef'ülün leh: Bir fiilin neden olduğunu bildiren mansûb isimdir.

Ör)

Ve kem fi'l-verā mişli emātet şabābeten

Ve lev nazarat 'aḥfen ileyhi le-aḥyeti

'*Aḥfen* kelimesinüñ daḥı intişābı temyīziyyet üzredür, *nazarat* kelimesine mef'ülün leh olmaḥ daḥı cāyızdır. [95a]

Mehmüzü'l-lām: Son harfi “hemze” olan üçlü yalın fiildir.

¹⁸⁴ Açık bir şekilde haber verdi.

¹⁸⁵ Onu, vehim ve yanlışla düşürdüm.

Ör) *Şene ʿtuhu, ebġāẓtuhu*¹⁸⁶ dimekdür. Maşdar[1] *şen* ʿ gelür; şin-i muʿcemenüñ harekâtıyla ve nünüñ sükûnıyla, ve *şeneānen* daġı gelür; nünüñ sükûnıyla ve fethiyle mehmüzü'l-lāmdur. [84a]

Mehmüzü'l-ʿayn: İkinci harfi “hemze” olan üçlü yalın fiildir.

Ör) İkinci *şānī* *şe n*'dendür; mehmüzü'l-ʿ ayndur, emr ve ħāl maʿ nasınadır. [84b]

Meksür(e): Esreli harf.

Ör) ʿ *Ahidtiġ*'deki tā meksüredür; müfred-i müʿenneş-i muġāṭaba olmaġ üzre. [57a]

Memdüde: “ء” ile biten kelimelerdir.

Ör) *Belā:* Memdüde iken zarüret-i vezn-içün kaşr olınmışdur. [18b]

İbķā: Memdüdedür; zarüret-i vezn-içün kaşr olınmışdur. [79b]

Men-i mevşüle: İki cümleyi birbirine bağlayan ve manası ancak kendisinden sonra gelen “sıla” cümlesiyle tamamlanan “مَنْ” kelimesidir.

Ör) *Men:* Men-i mevşüledür, manşübetü'l-maġal; fiʿ l-i maġzūfuñ mefʿ ülidir. [93a]

Men-i şartıyye: Şart edatı olarak kullanılan “مَنْ”dir.

Ör) *Yeteġarreş men-i şartıyye* ile meczümdur. *Ve men yeteġarreş biʿl-cemāli* cümlesi cümle-i şartıyyedür, cevābı *erā nefseġu*'dur. [50b]

Mevşüf: Sıfat tamlamasında tamlanan unsurudur.

Ör) *Ve nefsun:* Cümle-i fiʿ liyye ile mevşüf nekredür, mübtedā vāķiʿ olmuşdur. [51a]

Mevşüf-i maġzūf: hazfedilmiş mevsuf.

Melāmin'deki tenvīn izāfetden ʿivazdur; *bi-tāyfīn ħāşale min melāmi reculīn* taķdīrindedür. *Zā ʿir:* Mevşüf-i maġzūfuñ şıfatıdır. [115a]

Mevşüfuñ şıfata izāfeti: Sıfat tamlaması.

¹⁸⁶ Ondan nefret ettim.

Ör)

Ve lī nefsu ḥurrin lev bezelti lehā ‘alā

Tesellīki mā fevka'l-munā mā teselleti

Nefs'üñ ḥurr'a izāfeti mevşüfuñ şifata izāfeti kabîlindedür. [52b]

Mevzi‘-i ref’ : İrapta ref’ mahallindedir.

Ör) Kem-i ḥaberiyye mevzi‘-i ref’ dür; ibtidâ’iyyet ile. [94b]

Mezkûretü'l-cezâ ve maḳdûretün bi’s-şart: Şart cümlesinin sadece ikinci kısmının (cezâ-ı şart cümlesi) var olması ve birinci kısmının cümlede yer almamasına rağmen (şart cümlesinin) sözün gelişinden anlaşılması.

Ör) Beyt-i mezbûr cümle-i şartiyyeden üç cümleyi mütezammındur; evvelki cümle *Fe-men şā’ē fe’l-yağzab sivāki* cümlesidür. *Fe-men şā’ē*deki *fā* ta‘ kıtîb içündür. İkincisi mezkûretü'l-cezâ ve maḳdûretün bi’s-şartdur; taḳdîri: *În yağzab sivāki fe-lā ezâ bî* dimekdür. Üçüncüsü mezkûretü’s-şart [66b] maḳdûretü'l-cezâdur; taḳdîri: *Îzâ razîti enti ve kirāmu ‘aşîretî ‘annî lem yazurranî gâzabuhum ve inkâruhum* dimekdür [66a-66b]

Mezkûretü’s-şart maḳdûretü'l-cezâ: Şart cümlesinin sadece birinci kısmının şart cümlesinin) var olması ve ikinci kısmının (cezâ-ı şart cümlesi) cümlede yer almamasına rağmen sözün gelişinden anlaşılması.

Ör) Beyt-i mezbûr cümle-i şartiyyeden üç cümleyi mütezammındur; evvelki cümle *Fe-men şā’ē fe’l-yağzab sivāki* cümlesidür. *Fe-men şā’ē*deki *fā* ta‘ kıtîb içündür. İkincisi mezkûretü'l-cezâ ve maḳdûretün bi’s-şartdur; taḳdîri: *În yağzab sivāki fe-lā ezâ bî* dimekdür. Üçüncüsü mezkûretü’s-şart [66b] maḳdûretü'l-cezâdur; taḳdîri: *Îzâ razîti enti ve kirāmu ‘aşîretî ‘annî lem yazurranî gâzabuhum ve inkâruhum* dimekdür [66a-66b]

Muḥazzerün minh: Kendisinden sakındırılındır.

Ör) İyyāke: Kelime-i tahzīrdür; muḥazzerün minh ekşeriyyen vāv ile isti‘ māl olunur ki “*ve'l-esede*”¹⁸⁷ gibi, gāhī bilā vāv daḥī isti‘ māl olunur; “*el-esede*”¹⁸⁸ gibi, iyyāke ‘allī bu kabīlendedür. [142a]

Muḳaddem ḥaber: İsim cümlesinde öne geçen yüklem.

Ör) *Eyne*: İstifhām içündür, bir isimdür, muḳaddem ḥaberdür, ḳandadır ma‘ nāsınadır. [52a]

Ve lī: Muḳaddem ḥaberdür. *Nefsu*: Mu‘aḥḥar mübtedādur. [52b]

Muḳadder şıla: Sözde bulunmamasına rağmen sözün gelişinden anlaşılın şıla cümlesidir. (İsm-i mevsûlden sonra gelerek manasını tamamlayan cümle).

Ör) *Ebşestu*: Fi‘l ve fā‘ ildir. Mef‘ üleyn iḳtizā eylemişdür. Maḥbübeye rāci‘ olan zamīr *ebşestu*’nuñ mef‘ ül-i evvelidür. *Mā bī*’deki *mā* mevşûldür *ellezī* ma‘ nāsına. Şılası muḳadder *nezele* veyā *ḥalledür*. *Mā* ‘i mevşûl muḳadder şılası ile mef‘ ül-i şānīs[i]dur *ebşestu*’nuñ [8a]

Muḳadder: Sözde bulunmamasına rağmen sözün gelişinden anlaşılın kelimedir.

Ör) Mef‘ ül-i evveli zamīr-i mütekellim olan yā‘dur, mef‘ ül-i şānī[si] bir muḳadderdür ki cümle-i ḥāliyye. [97b]

Muḳsemün bih: Kendisi ile yemin edilen.

Ör) *Le-‘amrī*’deki *lām*: Lām-ı te‘kīd[dü]r. ‘*Amrī*: Muḳsemün bihdür, maḥall-i ref‘ de mübtedādur. [96b]

Muḳsemün ‘aleyh: Aslında bu terim “Kendisi için yemin edilen şey” için kullanılmaktadır, ancak şârih bunu “Muḳsemün bih” manasında kullanmıştır. (Bkz. Muḳsemün bih).

Ör)

¹⁸⁷ Aslandan sakın.

¹⁸⁸ Aslandan sakın.

Ve s̄abīki ‘ahdin lem yaḥul muz ‘ahidtihi

Ve lāḥīki ‘aḡdin celle ‘an ḡalli fetreti

‘*Ahidtihi*’deki tā meksūredür; müfred-i mü’enneş-i muḡāḡaba olmak üzere. Maẓmūme olup nefsi-i mütekellim olmak daḡı cāyiz olur. Lākin muksemün ‘aleyh olan ‘ahdi kendüye nisbetden ma‘şūḡaya nisbet itmek evlā fehm olunur. [57a]

Mümeyyez: Temyizin, manasını açıkladığı kelimeye verilen isimdir.

Ör) **Kem:** Kem-i ḡaberiyyedür. Mümeyyez ḡatıldür. [94a]

Ör) *Kem:* Kem-i ḡaberiyyedür, Mümeyyezi maḡzūf; *raḡale*’dür, kem raḡale fi’l-verā taḡdīrindedür. [94b]

Mu’ahḡar mübtedâ: İsim cümlesinde haberden (yüklem) sonra gelen mübtedâ (özne).

Ör) *Ve İ:* Muḡaddem ḡaberdür. *Nefsu:* Mu’ahḡar mübtedādur. [52b]

Muraḡḡam: Sondan bâzı harfleri hazfedilen isimlerdir.

Ör) *ḡabīl...* Ba‘z-ı şurrāḡ, ḡabīle muraḡḡamdur, tā zarūret-i vezn içündür terḡīm olınmışdur dimişlerdür. [94a]

Muḡāḡabet: Yakınlık ve dostluk.

Ör) *Bi’l-hevâ*daki bā muḡāḡabet içündür. [109a]

Muḡahḡih: İsim cümlesindeki mübtedâ unsurunun marife (belirli) olması gerekir, nekre (belirsiz) olması yanlıştır. Ancak bazı durumlarda mübtedânın nekre olması câiz ve doğru olur. Mübtedânın nekre olmasını câiz ve doğru kılan bu durumlara muḡahḡih denilmektedir.

Ör) ‘*Abret:* Göz yaşıdır. Münekkeren mübtedādur. Muḡahḡihi fâ‘ ile müḡābehetidür. *Şerrun eherre zā-nāb*¹⁸⁹ḡabīlindendür. Taḡdīri *mā nemme bī illā* ‘*abretun* dimekdür. [17a]

¹⁸⁹(O) şer, keskin dişli hayvanların kızıp ses çıkarmasına neden oldu.

Muşakkaleden muhaffefe: Musakkale (şeddeli) kelimedden üretilen muhaffefe (cezimli) kelimedir. *Enne'den en/ lâkinne'den lâkin* kelimelerinin üretildiği gibi.

Ör) *Lâkin*: İstidrâk içündür, Muşakkaleden muhaffefedür; anuñ için ‘ amelden ilgâ olındı. [72b]

Ör) *En lâ terâ*deki en muşakkaleden muhaffefedür. [77b]

Muṭāva‘at: Geçişli fiilin işlenmesi neticesinde bir şeyin eserinin meydana gelmesidir.

Ör) *Rağbet. İrâdet* ma‘ nâsınadır. İçcâm: *İmtinâ‘* ma‘ nâsınadır; *ḥacemtuhu fe-aḥceme*¹⁹⁰ dirler, *kebbeytuhu fe-ekebbe*¹⁹¹ gibi, fi‘l-i şülâşinüñ muṭāva‘atı *if‘âkden* gelmek nevâdirdür. [111a]

Muzâf: İzafetlerde (tamlamalarda) tamlanan unsurudur.

Ör) *Ve vaşfi kemâlin*deki *vaşf* şıfat ma‘ nâsınadır. Muḳsemün bih olan *kemâl* kendü olmak cāyizdür. Bu daḥı cāyizdür ki *vaşf* maşdar olup *kemâl*e muṣâf ola; bu taḳdîrce muḳsemün bih olan *vaşf* olur. [59a]

Muzâfun ileyh: İzafetlerde tamlayan unsurudur.

Ör) *Kullun*daki tenvîn muṣâfun ileyhden ‘ivażdur; *fe-kullu'l-maḥâsini* taḳdîrindedür. [67b]

*El-ğınâ*daki *lâm*; lâmu't-ta‘ rîf; muṣâfun ileyhden ‘ivażd[ur]. [137a]

Mübtedâ: İsim cümlesine kendisiyle başlanan merfû isimdir.

Ör)

Ve sir zeminen ve'nhaż keşîren fe-ḥazzuke

El-baṭâletu mâ aḥarrte ‘azmen li'-şihḥati

Ḥazz: Mübtedâ, *El-baṭâletu*: Ḥaberidür. [142b]

¹⁹⁰ Ondan imtina etmesini isteyince imtina etti.

¹⁹¹ Birinin, bir şeye meyletmesini söyleyince meyletti (teveccüh etti).

Mübtedâ'-i mahzûf: Hazfedilmiş mübtedâ.

Ör) *Hevâ:* Maḥabbet ma' nâsınadır. Mübtedâ'-i mahzûfuñ ḥaberidür; *huve hevâ* taḳdîrinedür. [17a]

Müfred: Tekil.

Ör) müfred-i mü'ennes-i gâyibedür. [95a]

Müfred-i mü'ennes-i muḥâtaba: İkinci Tekil Kişi (dişi) zamiri.

Ör) 'Ahidtiḥ'deki tā meksüredür; müfred-i mü'ennes-i muḥâtaba olmak üzere. [57a]

Mülâbese: İç içe birlikte olmanın anlamını bildirmek.

Ör)

Ve şâhedtu nefsi bi's-şifâti'l-letî bihâ

Tehaccebtu 'annî fi şuhûdî ve ḥicbetî

Bi's-şifâti'daki [129a] *bâ* mülâbese içündür. [128b-129a]

Mü'ennes: Dişi varlıklara delalet eden kelimeler.

Ör) *İstumiddet* taḥtında müstetir olan zamîr *aḥsen* ile *aḳvemu'ya* râci' iken mü'ennes olduğunıñ vechi mü'enneşe izâfetleri ile vaşf-ı te'nîş kesb itdiler. [59b]

Mü'ennes-i semâ'î: Üzerinde müenneslik (dişilik) alâmeti olmadığı halde müennes kabul edilen kelimedir.

Ör) *Haşâ:* Ḳalbe dirler. Bu maḥalde bâḥın ma' nâsınadır, mü'ennes-i semâ'îdür. [24b]

Müstekin olan zamîr: Müstetir (gizli/örtülü) olan zamir.

Ör) *Dellenî:* Fi'1 ve mef' üldür, taḥtında müstekin olan zamîr ke-zâlike *ḥusn'e* râci' dür. [61b]

Müstetir olan zamîr: Örtülü, Gizli olan zamir.

Ör) *Aḥbara:* Fi'1-i mâzîdür, fâ' ili taḥtında müstetir olan zamîrdür ki raḳîbe râci' dür. [24a]

Muflisen kelimesinin intişabı hâliyyet üzerinedür; *ve'nhu'*deki müstetir olan zamîrden. [145b]

Müşârun ileyh: Kendisine işaret edilen şeye verilen isimdir.

Ör)

Fe-lâhin ve vâşin zâke yehdî li-girretin

Żalâlen ve zâ bîzalle yehzî li-gîreti

Zâke'nün müşârun ileyhi lâhî ve zâ'nun müşârun ileyhi vâşîdür. [44a]

Müşebbehün bih: Kendisine benzetilendir.

Ör) Eger sâ'il su'âl iderse ki ketebe-i melâyike halkdan zâhir olan a' mâl[i] kitâbet eylerler a' mâl-i kalbiyyeye ittilâ' ları yokdur, vücûd-ı şürîden hâşıl olan a' mâli kitâbet ve dekâyık-ı hâla muṭṭali' olup müşebbehün bih olmağa nice şâlih[25a] olur? [24b]

Müte' allak: Câr ve mecrûr ve zarfların bağılı bulunduğu fiil, şibh-i fiil (masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl vs.) veya manayı fiil (fiilin manasına delâlet eden).

Ör) *Fîki: Fî zâtiki* taḫdîrindedür, müte' allakı e'f'âl-i 'âmmeden maḫzûf olan *hâşıldur*.

Müzekker: Eril.

Ör) *Ebev: İbâdan fi' l-i mâzî-i cem' -i müzekker-i* gâyibdür. [93b]

N

Nâfiye: Olumsuzluk manası veren.

Ör) *Fe-mā ese 't'*deki *mā nâfiye*dür. [87b]

Nefs-i mütekellim: I. Teklik şahıs eki almış fiil.

Ör) *Himtu: Heyemân'*dan nefs-i mütekellimdür. [36a]

*Miltu: Meylden, nefsi-i mütekellim*dür. [54a]

Nefs-i mütekellim-i vaḫdeh: I. Teklik şahıs eki almış fiil.

Ör) *Ḳultu: Nefs-i mütekellim-i vaḫdeh*dür; didüm dimekdür. [9b]

Hayşır: Mekân-ı mübhemden 'ibâretdür, *ahziki*: Ma' mülidür. *Lem eben*'deki eben: Nefs-i mütekellim-i vahdehdür. [56b]

Nefy-i cins: Cinsin hükmünü nefyetmek.

Ör) *Ve lā hilm*'deki *lā nefy-i cins* içündür, *hilm* ismidür. *Lānuñ* haberi maḥzūf *kāyin* veyā anuñ emşalidür; ef' āl-i 'āmmiden. [48a]

Nekre-i mevşūfa: Mevsuf (vasıflanmış) nekredir.

Ör) *Bihā*'daki *bā* isti'ānet içündür. *Bihā nāfestu* cümlesi şılasıdur mevşülüñ. *Zamir* cümleye'āyiddür. Bu daḥı cāyızdür ki men nekre-i mevşūfa ola. [93a]

Nekre-i mevşūf: Mevsuf (vasıflanmış) nekredir.

Ör) *Mā ba' de kışşatı*'deki *mā nekre-i mevşūf*dür maḥzūfū'ş-şadr olan cümleye; taḥdīr[i] *şey'un huve ba' de kışşatı*¹⁹²dimekdür. [48b]

Nekre: Belirsiz isimdir.

Ör) *Ve mā beyne*'deki *mā nekredür*. [28a]

Nez' -i ḥāfiziyyet: Harf-i cerri (cer eden harf) almak, sökmek.

Ör)

Ve bī men bihā nāfestu fī'l-ḥubbi sāliken

Sebīle'l-ulā ḳablī ebev ḡayre şir'atī

Ḡayre'nüñ intişābı nez' -i ḥāfiziyyet üzredür; *min ḡayri şir'atī* taḥdīrindedür. [93b] Ör)

Ör) *Ke 'enne kirāme'l-kātibīne tenezzelū*

'Alā ḳalbihi vaḡyen bi-mā fī şaḡīfetī

Vaḡyer: Nez' -i ḥāfiziyyet üzre mañşūbdur. [24a]

S/Ş

¹⁹² Benim anlatmamdan sonra olan bir şey.

Şayrūret: Tahavvül; bir hâlden başka bir hâle geçmektir.

Ör) *Azarre bihi: Żarrahū ma' nāsınadır. Elifi şayrūret içündür; żarret bi-cismī taqdīrindedür. [20a]*

Şıfat: Sıfat tamlamasında tamlayan unsurudur.

Ör)

Ve lā ħilme lī fī ħamli mā fiki nālenī

Yu 'eddī li-ħamdī ev li-medħi meveddetī

Yu 'eddī cümlesi şıfatı vāķi' olmışdur lānuñ ismi olan ħilm'üñ. [48a]

Ör)

Ve ħum fī riżāhā ve's'a ğayra muħāvilin

Neşātan ve lā taħlud li-'aczin mufevveti

Mufevvet: 'Aczuñ şıfatıdır. [142b]

Şıfatuñ mevşūfa izāfeti: Sıfat tamlaması.

Ör)

Ve muħkemi ħubbin lem yuħāmirhu beynenā

Taħayyulu neşin ve huve ħayru eliyyeti

Muħkem: Ĥubb'e izāfeti şıfatuñ mevşūfa izāfeti ħabīlindendür; *ve muħkemi ħubbin* [56a] *vāķi' in beynenā* taqdīrindedür. [55b-56a]

Şıla: İsm-i mevsûlden (ilgi zamiri) sonra gelerek manasını tamamlayan yapıya verilen isimdir.

Ör) *Mā bī*deki mā mevsûldür *ellezī* ma' nāsına. **Şılası** muħadder *nezele* veyā *ħalledür*. *Mā* 'i mevsûl muħadder şılası ile mef'ül-i şānīs[i]dur ebşeştu'nuñ [8a]

Şıla-ı muħaddere: (Bkz. muħadder şıla)

Ör)

Ve ‘unvānu ŧe ‘nī mā ebuŧŧuki ba‘zahu

Ve mā tahtahu izhāruhu fevka kudretī

Tahtehu ‘āmili ŧıla-ı muqaddere-i mezbüredür. [29b]

ŧığa-i mübālağadır: Abartma sigası vezninde.

Ör) *Belvā:* ŧığa-i mübālağadır. [22b]

ŧığa-i fa‘ıl: Sıfat sigası vezninde.

Ör) *Keŧir:* ŧığa-i fa‘ıldür, mef‘ül ma‘nāsına. [142b]

ŧığa-i fa‘ıldür fā‘il ma‘nāsına: (Bkz. **Bi-ma‘nā-yı fā‘il**)

Halif: ŧığa-i fa‘ıldür; fā‘il ma‘nāsına.

ŧığa-i fa‘ıldür mef‘ül ma‘nāsına: (Bkz. **Bi-ma‘nā-yı mef‘ül**)

Ör) *‘Amiyy:* ‘Aynuñ fethi ve mīmüñ kesri ve yā‘-i müŧeddede ile ‘amā‘dan ŧığa-i fa‘ıldür; mef‘ül ma‘nāsına, mekfüfü‘l-‘ayn dimekdür. [69b]

ŧığa-i mechül: Edilgen çatı.

Ör) *Unsitu:* ŧığa-i mechüldür, if‘ālden. Tā‘-i mütekellim kıyım-maķām-ı fā‘ıldür, mef‘üli ketm’dür. [107a]

Yurme: *Remā yermī*den ŧığa-i mechüldür. [92a]

ŧığa-i mif‘āl: Mif‘āl veznindeki kelimeler için kullanılır.

Ör) *Miŧāk:* ŧığa-i mif‘āldür; ‘ahd ma‘nāsınadır, vuŧūqdan ism-i āletdür, miftāh gibi; *mā yuveŧŧeku bihi‘l‘ahdu mine‘l-ķavl*¹⁹³ma‘nāsınadır.

Sükün: Bir harfin sakin (harekesiz) olması durumu.

Ör) *İrb:* Hemze‘nüñ kesri ve rā‘nuñ sükünüyla hācet ma‘nāsınadır. [82a]

¹⁹³ Kendisiyle ahdin sağlam kılındığı sözler.

Şülâşî: Üç harfli fiiller.

Ör) *Ve lem tesve:* Şülâşîden cahd-ı mutlakdur. [89a]

Ş

Şart-ı muḳadderüñ cezâsı: Sözde bulunmamasına rağmen sözün gelişinden anlaşılan şartlı birleşik cümlelerin ikinci kısmıdır.

Ör) Bu daḫı cāyızdır ki *fe-men şā`e fe'l-yağzab* şart-ı muḳadderüñ cezâsı olup taḳdîri: *İzā kāne'l-emru ke-zālike fe-men şā`e fe'l-yağzab sivāki* demek ola. [66b]

Şart-ı muḳadderüñ cevabı: (Bkz. Şart-ı muḳadderüñ cezâsı)

Ör) *Fe-lem tehvenî*'deki *fā* şart-ı muḳadderüñ cevābıdır; *izā kāne'l-emru ke-zālike* [80b] *fe-lem tehvenî*¹⁹⁴ taḳdîrindedür. [80a-80b]

Şartuñ cevabı: (Bkz. Cezā`-i şart)

Ör)

Ve yemna`unī şekvāye ḫusnu taşabburî

Ve lev eşku mā-bī li'l-e`ādī le-eşketi

Eşket: Şartuñ cevābıdur.

Şart: Şartlı birleşik cümle.

Ör)

Huve'l-ḫubbu in lem taḳzi lem taḳzi me`riben

Mine'l-ḫibbi fe`ḫter zāke ev ḫalli ḫulletî

İkinci *lem taḳzi:* *Ḳazā`-i ḫācetdendür*, cezâsıdur şartuñ; *lem tu`eddi ḫāceten* dimekdür. [82b]

Şart-ı muḳadder: Sözde bulunmamasına rağmen sözün gelişinden anlaşılan şarttır.

¹⁹⁴ Durum öyleyse, sen bana âşık olmamışsın.

Ör) *Fe-lem tehven*¹⁹⁵deki fā şart-ı muḳadderüñ cevābıdır; *izā kāne'l-emru ke-zālike* [80b]
*fe-lem tehven*¹⁹⁵ taḳdīrindedür. [80a-80b]

Şîn-i mu' ceme: Noktalı şîn, yani “ش” harfidir.

Şeyn: Feth-i şîn-i mu' ceme ile 'ayb ma' nāsınadır, mef' ül[i]dür *lābisen* kelimesinüñ.
[70b]

T

Tahfif: Şeddeli harfle biten bir kelimenin son harfini şeddesiz olarak okumaktır, hafifletme.

Ör) *Ke 'er:* Hüruf-ı müşebbehedendür; taḥfif olunmağın 'ameli ibtāl olınmışdır. [101b]

Tahfifen: Okunuşu kolaylaştırmak amacıyla.

Ör) *Tefettet:* *Taḳaṭṭa'* a ma' nāsınadır, aşlında *lem tetefette*di. *Tā*nuñ biri taḥfifen ḥazf olınmışdır “*Tenezze'l-melā 'iketü*”¹⁹⁶de ḥazf olunduğı gibi. [15a]

TakrİR: Doğrulamak, kabul etmek.

Ör) *Ne' am:* Mā sebeḳa taḳrİR için mevzū' bir kelimedür. [41a]

Ta' diye: Geçişsiz fiili geçişliye çevirmek.

Ör) *Bi-kulli*'deki *bā* ta' diye içündür. [26a]

Tā²-i ḥitāb: Arapçada fiilin sonuna getirilerek “sen” anlamı bildiren “ت / ت” harfidir.

Ör) *Fe-mā ese 'ti*'deki *mā* nāfiyedür, *tā:* Tā²-i ḥitābdur, zamİR-i mütেকellim dağı olmak cāyizedür. [87b]

Tā²-i mütেকellim: Arapçada fiilin sonuna getirilerek “ben” anlamı bildiren “ت” harfidir.

¹⁹⁵ Durum öyleyse, sen bana âşık olmamışsın.

¹⁹⁶ “Melekler iner”. (Kadr, 94/4).

Ör)

Fe-ḳad şurtu ercū mā yuḥāfu fe-es' idī

Bihī rūḥa meytin li'l-ḥayāti'ste' addeti

Tā'-i mütekellim şāra'nuñ ismidür. [92b]

Unsītu: Şīḡa-i mechūldür, if' ālden. Tā'-i mütekellim ḳāyim-maḳām-ı fā' ildür, mef' ūli *ketm'*dür. [107a]

Ta'ḳīb: Matuf ile matufun aleyh arasında ard ardalık ilişkisinin varlığını bildirmek.

Ör) *Leki'l-ḥukmu fī emrī fe-mā şī'ti fe-şna'ī*

Fe-lem teku illā fīki lā 'anki raḡbetī

*Fe-şna'ī*deki fā ta'ḳīb içündür.[55a]

Ta' līl: İllet ve sebep bildirmektir.

Ör)

Ve lem aḥki fī ḥubbīki ḥālī teberrumen

Bihā li'zṭirābin bel li-tenfīsī kurbetī

Li'zṭirābin'deki *lām li-tenfīs'*deki *lām* ta' līl içündür, *lem aḥk'*ye müte' allıḳdür. [37b]

Tefdiye: Canını başkası uğruna vermeyi (feda etmeyi) belirtmek amacıyla kullanılan bâ harfi.

Ör)

Ve bī men bihā nāfestu fī'l-ḥubbi sālīken

Sebīle'l-ulā ḳablī ebev ḡayre şir'atī

*Ve bī*deki bā: Tefdiye içündür. [93a]

Temyīziyyet: Temyiz olmak. Temyiz: Kendisinden önceki bir ismin asıl maksadını belirtmek amacıyla getirilen belirsiz ve mansûb isimdir.

Ör)

Ve lī minki kāfīn in hederti demī ve lem

U‘adde şehīden ‘ilmu dā‘ī meniyyetī

Şehīden: temyīziyyet üzre manşūbdur. [88b]

Tenvīn: Arapça isimlerin sonundaki çift üstün (◌ِ), çift ötre (◌ِ) ya da çift esre (◌ِ) ile gösterilen sakin (harekesiz) nûn'dur.

Ör) *Meyn:* Feth-i mīm ile kezib ma‘ nāsınadır. *Meynin*'de tenvīn ifāde-i ta‘ zīm içündür; meyn-i ‘azīm dimekdür. [70b]

Te‘kīd: Pekiştirme.

Ör) Bu dağı cāyızdır ki *ve in etleftu ‘ömrī* te‘kīd-i mübālağa için olup cevāb iktizā eylemeye, *Rabihtu* kase müñ cevābı ola.

Te‘kīdiyyet-i mefhūm: Bir sözün ifade ettiği anlamı pekiştirmek.

Ör)

Ve in lem efuz haqqan ileyki bi-nisbetin

Li-‘izzetihā hasbi’ftihārī bi-tuhmetī

Haqqan: Te‘kīdiyyet-i mefhūm-ı lem efuz üzre manşūbdur. [86b]

Te‘nīs: Dişilik

Ör) *İstumiddet* tahtında müstetir olan zamīr *aḥsen* ile *aḳvemūya* rāci‘ iken mü‘ennes olduğunūñ vechi mü‘enneşe izāfetleri ile vaşf-ı te‘nīs kesb itdiler. [59b]

Terḥīm: Murahham isim yapmak. (Bkz. **murahḥam**)

Ör) *Ḳabīl:* Aḳvām-i müteferriḳadan cem‘ olmuş cemā‘ate dirler. Ba‘ z-ı şurrāḥ, ḳabīle murahḥamdur, *tā* zarūret-i vezn içündür terḥīm olunmuşdur dimişlerdür. [94a]

Teşdīd: Harfī şeddeli okumak.

Ör) *Halli*: *Hā*'huñ fethi ile ve *lām*'uñ [139a] teşdidi ile emirdür ; *itruk* ma' nāsınadır. [138b-139a]

V

Vāv-i hāliyye: Hâl cümlesinin başındaki “vāv” edatı.

Ör) *Ve lī minki kāfīn in hederti demī ve lem*

U' adde şehīden 'ilmu dā'ī meniyyetī

*Ve lem u' adde'*daki vāv vāv-i hāliyyedür. [88a-88b]

Vücūben mahzūf: Zorunlu olarak hazfedilmiş.

Ör) *Levle'l-hevā'daki* lām şart içündür. *El-hevā*: İbtidāyla merfū' dur. Haberi vücūben mahzūf olanlardandır ki *mevcūddur*. [15a]

Y

Yā'-i mütakellim: Arapçada kelimenin sonuna getirilerek “ben” anlamı bildiren “ي” harfidir.

Ör) *Hālī'deki* yā yā'-i mütakellimdür. [9b]

Yā'-i müşeddede: Şeddeli yâ, yani (ﻻ) harfi.

Ör) *'Amiyy*: 'Aynuñ fethi ve mīmüñ kesri ve yā'-i müşeddede ile 'amā'dan şīga-i fa'ıldür; mef'ül ma' nāsına, mekfūfü'l-'ayn dimekdür. [69b]

Z/Ẓ/Ẓ

Zāl-i mu' ceme: Noktalı zâl, yâni “ﺯ” harfi.

Ör) *Zull [ve] zillet* zāl-i mu' cemenüñ zammı ile ve kesri ile horluk ve haķırluk ma' nāsınadır. [97b]

Zamīr: İsmine yerine kullanılan kelime. Adıl.

Ör) Zamīr-i tekūne; istifhām için olan *mā*'ya rāci' dūr. [83b]

Ẓamīr-i bâriz: Zahir, açık zamirdir.

Ör) *Besse'nün* fâ' ili tahtında müstekin olup Ya'qûb'a râci' dür. Mef'ûli *aķellehu*'de olan ẓamīr-i bâriz hâ'ya râci' dür. [18b]

Ẓamīr-i cem': Çokluk zamiri.

Ör) *Bihim*'de bâ sebebiyyedür. Ẓamīr-i cem' fityeye râci' dür. [5a]

Ẓamīr-i fâ' il: Cümledeki fâilin yerini tutan isimdir, fail olarak kullanılan zamirler.

Ör) *Aġnet*'deki ẓamīr-i fâ' il uẓn'a râci' dür. [23b]

Ẓamīr-i manşûb: Cümledeki mansûb isimlerin (mefûlün bih, inne ismi vs.) yerini tutan zamirdir.

Ör) *Ūlituhu*. Binā'-i mechûldür; *u'ġituhu* dimekdür. Aġad-i mef'ûl kıyım-maķām-ı fâ' il olan ẓamīr-i merfû' dur, mef'ûl-i āġarı ẓamīr-i mansûbdur. [43a]

Ẓamīr-i merfû': Cümledeki merfû isimlerin (fail, mübtedâ vs.) yerini tutan zamirdir.

Ör) *Ūlituhu*. Binā'-i mechûldür; *u'ġituhu* dimekdür. Aġad-i mef'ûl kıyım-maķām-ı fâ' il olan ẓamīr-i merfû' dur, mef'ûl-i āġarı ẓamīr-i manşûbdur. [43a]

Ẓamīr-i muttaşıl: Birleşik zamir.

Ör) *Efnet* kelimesinün, maġbûbeye râci' olan ẓamīr fâ' ili, mā'-i mevşûle râci' olan ẓamīr-i muttaşıl mef'ûlidir. [115b]

Ẓamīr-i mü'ennes: Dişi şahıs zamiri.

Ör) *Ve mā eslefet*'deki ẓamīr-i müstekin ile *fe-ūvsi'uhā*'daki ẓamīr-i mü'ennes maġbûbeye râci' dür. [133b]

Ẓamīr-i mü'ennes-i muġātabe: II. Tekil şahıs (dişi) zamiridir.

Ör) *Erāki bihāda erā*, nefsi mütekellim vaġdehdür. *Kāf:* Ẓamīr-i mü'ennes-i muġātabadur. [10a]

Ẓamīr-i müstekin: (bkz. Müstekin olan ẓamīr)

Ör) *Lem yefuz*'daki *zamīr-i müstekin katīle* rāci' dūr. [94a]

Ẓamīr-i mütekellim: I. Tekil şahıs zamiri.

Ör)

Zeletu bihā fi'l-ḥayyi ḥattā vecedtunī

Ve ednā menālin 'indehum fevka himmetī

Vecedtu. Ef'āl-i ḳulūbdandır, iki mef'ūl iḳtizā eylemişdür; mef'ūl-i evveli *zamīr-i mütekellim* olan *yā'dur*, mef'ūl-i şānī[si] bir muḳadderdür ki cümle-i ḫāliyye anuñ maḳāmına ḳāyim olmuşdur; meşelā *mevşūfen* gibi; taḳdīr: *Vecedtunī mevşūfen bi-hāzihi's-şifati.* [97b]

Ẓamīr-i mütekellim-i muttaşıl: Bitişik yazılan I. Tekil şahıs zamiri.

Ör) *Arāniye'nüñ* evvelki mef'ūli *zamīr-i mütekellim-i muttaşıldur.* İkinci mef'ūli *mā'-'i mevşūldür* şılasıyla. Üçüncüsü *ḫayra ḳinyetin'*dür. [42b]

Ẓamīr-i te'nīs: (bkz. *Ẓamīr-i mü'enneş*)

Ör) *Bihā'daki bā ma'a ma'nāsinadur.* *Ẓamīr-i te'nīs* cibāle rāci' dūr.

(Ẓamīr-i) Şe'n: Öncülü olmayan ve kendinden sonra anlatılmak istenen hususa dikkat etmek için kullanılan müfret, müzekker (هو) zamirdir.

Ör)

Huve'l-ḫubbu in lem taḳzi lem taḳzi me'riben

Mine'l-ḫibbi fe'ḫter zāke ev ḫalli ḫulletī

Huve'l-ḫubbu'daki zamīr şe'n içündür. [82b]

Ẓamm(e): Ötre.

Ör) *Lu'm.* *Ẓamm-ı* lām ile ḫasāset ve denā'et ma'nāsinadur. [47a]

Ẓā'-i mu'ceme: Noktalı zā, yani “ظ” harfidir.

Ör) *Hazri*: Hāʾ-i mühmelenüñ fethi ve zāʾ-i [28b] muʿcemenüñ sükūnıyla menʿ maʿ nāsınadır. [28a-28b]

*Min zuhūrihā*deki *min*; *eteyte*'ye de müteʿ allıkdür. *Zuhūrihā*: cemʿ-*i* zāhrdur; zāʾ-*i* muʿcemenüñ fethiyle arka dimekdür. [75a]

Zarf-ı mekân: Yer zarfı.

Ör) *ʿInde*: Zarf-ı mekândur. Müteʿ allakı olan haber ki *sābit*dür. Anuñ maqāmına iḳāmet olunmuşdur. Taḳdīri *fe-sābitun* *ʿindī* dimekdür. [15a]

Zarf-ı zamân: Zaman zarfı.

Ör)

Ve baʿdu fe-ḥālī fiki kāmēt bi-nefsihā

Ve beyyinetī fī sebḳi rūḥī beniyyetī

Baʿdu: Zarf-ı zamândur. [36b]

Zarfıyyet: Zarf olmak.

Ör)

Ve āḥiru mā elḳaʾl-ulā ʿaşıḳū ilaʾr-

Redā baʿzu mā lāḳaytu evvele miḥnetī

Evvele: Zarfıyyet üzre manşūbdur, *evvele maʾmtuḥintu bihī mineʾl-maḥabbetī*¹⁹⁷ dimekdür. [19b]

Zarūret-i vezn: Vezin gereği.

Ör)

Ve emsi ḥaliyyen min ḥuzūzike veʾsmu ʿan

Ḥazīzike veʾşbut baʿde zālike tunbiti

¹⁹⁷ Aşk konusunda ilk sınavımdır.

Tunbiti: Cevāb-ı emrde vāқи' olduğundan ötüri meczūmu'l-āhirdur, kesri zarūret-i vezn içündür. [139b]

3.3. Edebî Sanatlar

Şerh esnasında önem verilen konulardan biri, bazı durumlarda beyitte geçen edebî sanatların zikredilmesidir. Bu bölümde, eser boyunca ismen zikredilen bu edebî sanatlar alfabetik olmak suretiyle sıralanıp tanımlandırıldıktan¹⁹⁸ sonra kullanımına örnekler verilecektir:

‘**Aks-i müstevî**: Düz döndürme. Bir mısra ya da cümledeki kelime yahut kelime öbeğinin yerini değiştirerek yeni bir mısra veya cümle meydana getirmektir.

Ör) Bu cümle ile bile kırrā-yı ervāh olan mu‘ āfī-i kelāmı belāgat ve feşāhat ile taḥsīn ü tezyīn itdüklerinden elfāz-ı dürer-bārlarını daḥı şanāyi‘ -i bedī‘ iyyeden ‘aks-i müstevî ile ve san‘ at-ı cināsiyye vü iştikākiyye ile tarṣī‘ u tezyīn buyurmışlardır. [4a-4b]

İsti‘āre: Beyân tabirlerinden olan isti‘āre, “bir kelimenin manasını muvakkaten diğeri bir kelime hakkında kullanmak” anlamına gelir. Başka bir ifadeyle isti‘āre, müşebbeh (Benzeyen) ya da müşebbehün bih (kendisine benzetilen)den yalnız biri bulunan teşbihtir.

Ör) *Ḳabza*: Binā‘-i merrehdür **ḳabz**‘dan; ‘alā vechi'l-isti‘āre ḳudret ve taşarruf ma‘ nāsınadır. [83b]

U‘āhī lafzı zamm-ı hemze ile olıcaḳ mü‘āhātındur, mülāzemet ma‘ nāsınadır; ve fetḥ-i hemze ile olıcaḳ cem‘ -i aḥyedür. Aḥye şol devāb bağladuḳları ḥable dirler ki her ṭarafı yire ḳaḳılan vetede bağlanmış ola. Nāzım ḥāzretleri bu ‘ibāre ile ‘alā vechi'l-isti‘āre şol edāyı edā eylemişdür ki nüfūs-ı insānī dūnyevī ve uḥrevī kemāline erişmek aña teşebbüş ile ḥāşıl olur. [124b]

İsti‘āre-i tersḥiyye: Müşebbehün bihin (benzetilenin) levazımının zikredildiği istiare dir.

¹⁹⁸ Çalışmamızın bu bölümünde yer alan edebî sanatların tanımı yapılırken şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Kemal Edib Kürkçüoğlu (haz.), *Tāhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lüğati*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 11. Basım, Ankara: TDK Yayınları, 2016; Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007; M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, 12. Basım, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2014.

Ör) *Tecelludī*: Şiyāb ile ta‘bīr-i isti‘āredür; şevbe lāzım olan iblā ve ihlāk işbāt itmek ile isti‘āre-i terşīhiyye kılınmıştır. [31b]

Kināye: Bir sözü gerçek anlamının da anlaşılmiş olması mümkün olmakla beraber, mecaz anlamı ile kullanmaktır.

Ör) *Taşrīh*: Kināyetüñ zıdd[ı]dur; *kennā* ‘an şey’in dirler, *seterehu*¹⁹⁹ ma‘nāsınadır. Kināyet dağı bundandır. [102a]

Meddu[ı]-yed: ta‘arruz u talebden kināyetdür. [148a]

Hal‘: Lügatde nez‘ ma‘nāsınadır, şevbde isti‘ māl olınsa ihrāc ma‘nāsına olur; *hale‘e* ‘*anhu şevbehu*’hüñ ma‘nāsı bedeninden şevb çıkardı demekdür ve ref‘ ü keşf ma‘nāsına dağı gelir; *hale‘e’l-miķvede* ‘*an re’si’d-dābbeti*’ dirler; *rafe‘ehu* ‘*anhā fe-temşī ve ter‘ā* ‘*alā murādihā*²⁰⁰ ma‘nāsına. Ve *fulānun haliyyu’l-‘izāri* dirler *mekşūfetu’l-vech*²⁰¹ ma‘nāsına. Ve lākin bu nazār-ı hālķda müstaşsen olanlar ile ‘adem-i ta‘ayyünden ‘ibāretdür ve kināyetdür. Türkīde yüzi açılmış ya‘nī bī-‘ār u bī-nāmus demek gibi. [63b]

Leff ü neşr: Birtakım şeylerin zikredilmesinden sonra bunların her biriyle alakalı başka şeylerin dile getirilmesidir. Bedī‘ sanatlarından biri olan leff ü neşr, müretteb (sıralı) ve gayr-ı müretteb (sıralı olmayan) olmak üzere iki kısma ayrılır.

Ör) Beyt-i evveldeki şuhūdī ve hicbetī leff ü neşr-i mürettebdür.

Mecāz: “Bir kelimenin asıl anlamından başka bir anlama nakledilmesi ve kendi anlamının anlaşılmasına karine-i mânıa (aklī engel) bulunması” anlamına gelen mecaz, beyan tabirlerindedir.

Ör) **Medāmi**‘: Cem‘-i medma‘ dur. Mekān-ı dem‘e dirler. Bu maħalde mecāzen edmu‘ irāde olunmuşdur; *sāle’l-mizāb*²⁰² kabīlindedür; maħal zıkr olunup hāl irāde olunmuşdur. [27b]

¹⁹⁹ O, onu (o şeyi) gizledi.

²⁰⁰ O, (Hayvan) istediği gibi dolaşıp yerden ot yesin diye, dizgini hayvanın başından çıkardı.

²⁰¹ Yüzü örtülü değildir.

²⁰² Su boruları aktı. Su borularından su aktı demektir.

Ör) Ve **humeyyā**'nuñ muzāfun ileyh olan **hubb'**[dan]‘alā vechi'l-mecāz şarāb irāde olunmuşdur; ‘alāka-i teşbīh olan **sakıy** vāsıtasıyla. [2a]

Mübālağa: Bir şeyi olduğundan birkaç derece fazla ya da eksik göstermek suretiyle anlatmaktır.

Ör) Hıfı degüldür ki nevhā ve feryād ve ālām-ı kalbī ve eşkām-ı bātinīden nāşī bir hālet iken ve göz yaşı anuñ şıdkına ‘alāmet iken nümüne-i [18b] derd-i bātinī olan eşk-i çeşm ile lev‘aya müşebbeh kırup tūfān ile nīrānı aña teşbīh itmekde kemāl-i mübālağa kaçad olunmuşdur. [18a-18b]

Şan‘at-ı Cināsiyye (Cinās): Bedī tabirlerindendir. Yazılışı ve söyleyişi bir, anlamı farklı olup aynı ibarede bulunan kelimeler arasında oluşan bir sanattır. Bedī tabirlerindendir.

Ör) Bu cümle ile bile kurrā-yı ervāh olan mu‘āfi-i kelāmı belāgat ve feşāhat ile taḥsīn ü tezyīn itdüklerinden elfāz-ı dürer-bārlarını daḥı şanāyi‘-i bedī‘iyyeden [4b]‘aks-i müstevī ile ve san‘at-ı cināsiyye vü iştikākiyye ile tarşī‘ u tezyīn buyurmuşlardır. [4a-4b]

Şan‘at-ı İştikākiyye (İştikāk): Bedī tabirlerindendir. Aynı kökten türemiş olup aynı ibarede bulunan kelimeler arasında oluşan bir sanattır.

Ör) Ekābir-i şurrāhdan ba‘zı zāl-i mu‘ceme “**ve cuzze**” olmak vechi üzre şerh eylemişlerdür. Hıfı degüldür ki şan‘at-ı iştikākiyyeye ri‘āyete “**ve cudde**” olmak enseb ü evlā olduğundan nāzım *kuddise sirruh* ḥazretleri şanāyi‘-i bedī‘iyyede ḥuşūşan san‘at-ı iştikākiyyede ri‘āyetinden daḥıka fevt itmemegin zāl-i mu‘ceme ile “**ve cuzze**” olmak vechine iltifāt olunmadı. [145a]

Tazammun (Tazmīn): Bir şairin başka bir şairin bir mısrasını veya bir beytini kendi şiirinin içinde irat etmesidir.

Ör) Zīrā mışrā‘-i şānī kudemā eş‘ārındandır ‘alā vechi’t-tazammun maḥbūbeye ḥiṭāb siyākında irād olunmuşdur. [66b]

Tecnīs: Cinas yapmak demektir. Bkz. **Şan‘at-ı cināsiyye (Cinās)**.

Ör) Fi’l-vāqi‘ buyurdukları taḥkīk mūrā‘āt-ı tecnīse [85a] ensebdür, bel ki **te’bā** ile bile telaffuzda tecnīs-i tām olmağa aḳrebdür, lākin zarf-ı tenkīrde ittifaḳ-ı nūsaḥ daḥı muḳarrerdür. [84b-85a]

Tecnīs-i tām: Yazılış ve söyleyiş açısından aynı olan kelimelerin meydana getirdiği cinas çeşididir.

Ör) Fi'l-vāqī' buyurdukları taḥkīk mūrā' at-ı tecnīse [85a] ensebdür, bel ki te'bā ile bile telaffuzda tecnīs-i tām olmağa aḳrebdür, lākin zarf-ı tenkīrde ittifāḳ-ı nūsaḥ daḥı muḳarrerdür. [84b-85a]

Teşbīh: Aralarında bir ya da birden fazla ortak nitelik bulunan şeyleri birbirine benzetmektir.

Ör) Ḥafī degüldür ki nevhā ve feryād ve ālām-ı ḳalbī ve eşḳām-ı bāḫnīden nāşī bir ḫālet iken ve göz yaşı anuñ şıdḳına 'alāmet iken nümüne-i [18b] derd-i bāḫnī olan eşk-i çeşm ile lev'aya müşebbeh ḳılup tūfān ile nīrānı aña teşbīh itmekde kemāl-i mübālağa ḳaşd olınmışdur. [18a-18b]

Ḥafī buyurulmaya ki nāzım ḫāzretleri 'ināyet-i ezeliye ve mevhibet-i lem-yezeliyye ile maḫabbet-i zātīyye ki ehem-i meḫālib ve etemm-i maḳāşid u me'āribdür maḫzar olduğunu izḫār u i' lān itdükten soñra maḫabbet-i me' hūdeyi ḳur'an menziline teşbīh idüp ve anuñ aḳsām-ı 'āliyesinden olan ḳasem-i muḫkem ile tavşif eyleyüp ve anı tevehhüm-i nesh ü tebdīlden taḳaddüs eyleyüp ve taḫayyül-i fesh ü taḫvīlden tenezzüh ve sümüvv ile ta' rīf eyledi. [56a]

3.4. Söz Varlığı

3.4.1. Arapça Söz Varlığı

Arapça yazılmış Tâ'iyye Kasidesinin Türkçe şerhine dayanan bu eserin dikkate değer özelliklerinden biri, şerh edilen beyti oluşturan Arapça kelimelerin bazen Arapça, bazen Türkçe bazen de Farsça olarak anlamlandırılmasıdır. Metinde şerhi esas alınarak anlamlandırılan Arapça sözcükler alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

A' A/Ā' Ā

'Abret: Göz yaşıdır. [17a]

'Add: Saymak ve i' tibār ma' nāsınadır, bu maḫalde murād i' tibār ma' nāsıdır. [77b]

'Addehu: *Aḫşāhu ve i' teberehu* demekdür. [77b]

‘**Adn**: İḳāmet ma‘ nāsınadır. [52a]

‘**Ahd**: ‘Aḳd ü mīšāḳ ma‘ nāsınadır. [57a]

‘**Aḳd**: Bağlamaḳdur, tenvīni ta‘ zīm içündür. [40a]

Aḳsā: Ğāyet ma‘ nāsınadır. [48b]

‘**Alyā**’: Feth-i ‘ayn ile ve medd ile yüce ve yüksek yer dimekdür; *a‘lā*nuñ mü’enneşidür. [96a]

‘**Amr ile ‘ömr**: ‘Aynuñ fethi ve zammı ile ḫayāt ma‘ nāsınadır. [96b]

Anā: Ta‘ ab u meşāḳḳat ma‘ nāsınadır. [107b]

A‘nāḳ: Cem‘-i ‘unuḳdur. ‘unuḳ raḳabeden e‘amdur; mecmū‘-ı *mā beyne'r-re’si ve'l-keṭifeyn*e itlāḳ olunur; Türkīsi boyun dimekdür. [74b]

‘**Asf**: Yoldan çıḳmaḳa dirler; *māle [ve] ‘adele ‘ani’t-ṭarīḳr*²⁰³ ma‘ nāsına, bu maḫalde zulm ma‘ nāsınadır. [90a]

‘**Azīmetī**: Bir emre ‘alā vechi’s-şebāt ḳaşda dirler. [40a]

‘**Azzet**: *Nederet* dimekdür. [75b]

B

Bāḳiyen: Şābiten ma‘ nāsınadır. [127a]

Bāl: Lüḡatde ḫāle [31b] dirler. ḳalb ma‘ nāsına daḫı dirler; *mā ḫālūke?*²⁰⁴ maḫallinde *mā bālūke?*²⁰⁵ dirler. *Fāriḡu'l-ḳalb*²⁰⁶ maḫallinde *fāriḡu'l-bāl*²⁰⁷ dir. [31b]

Barḫ: Şiddet ma‘ nāsınadır. [21b]

²⁰³ O, yoldan çıḳmıştır.

²⁰⁴ Halin nedir? (Nasılısın?)

²⁰⁵ Hatırım nedir (nasıl)?

²⁰⁶ Kalbi boştur.

²⁰⁷ Hatırı boştur.

Başā'ir: Cem^ç -i başiretdür. Başiret kalb gözine dirler. [32b]

Başiret: ^ç Ayn-ı kalbe dirler. [62a]

Baş ve keff: Bir kâra kaçd u ta^ç arruż itmekden kinâyetdür. [110b]

Bedihetu fikr: Muqaddimât-i kıyâsiyye tertıbsüz kalbe hâşıl olan ma^ç nâya dirler. [106b]

Behcet: Hüsn ü behâ ma^ç nâsınadır. [58a]

Bestat: Feth-i bâ ile si^ç at ve ihâta ma^ç nâsınadır. [130b]

Bevn: *Bu^ç d* ma^ç nâsınadır. [89a]

Beyyine: Şihhat-i da^ç vâ içün ikâmet olunan bürhâna dirler. [36b]

Bezî: *İ^ç tã* ma^ç nâsınadır; *bezele's-şey* 'e dirler; *a^ç tãhu ve cãde bihr*²⁰⁸ ma^ç nâsınadır. [89a]

Bigyet: Kesr-i bâyla hâcet ve ma'lıüb ma^ç nâsınadır. [63a]

Birr: Kesr-i bâ ile iyilik ma^ç nâsınadır. [133b]

Bizle: Kesr-i bâ ile eşvâb-ı köhneye dirler. [89a]

Bu^ç d: Mesâfe-i tavîle ma^ç nâsınadır. Bu maħalde lüzümen meşakķat irãde olınmışdur; meşakķati müstelzim olduğundan ötüri. [48b]

Bu's ve be'sen: Şiddet ma^ç nâsınadır. [41b]

C

Cãh: Kıadr ve mertebe ma^ç nâsınadır; *fulãnun zũ cãhin*²⁰⁹ dirler. [76a]

Cefvã: Feth-i cım ile zılm ü ta^ç addı ma^ç nâsına. [64b]

Celãl: Şifãtdan ķahr u ğazaba müte^ç allıķ olan şey 'e dirler. [60a]

Celve: Zuhür ma^ç nâsınadır. [8a]

²⁰⁸ O bir şeyi bezletti; yani onu esirgemedi bol bol verdi.

²⁰⁹ Filan kimse yüksek mevki sâhibidir.

Cenāb: *Finā* ma' nāsınadır; kesr-i fā ile finā; havālī-i dāra dirler. [81b]

Cenb: Nāhiye ve taraf ma' nāsınadır; *ka'ade ilā cenbihi ve ilā cānibihi* dirler *ka'ade fī nāhiyetihi ve fī tarafi[hi]*²¹⁰ ma' nāsına. [81b]

Ceny ile ictinā: Meyve düşürmek ma' nāsınadır. [107b]

Cevā: Şiddet-i aşk u hüzünden hāşıl olan hurkat-ı bāṭına dirler. [17a]

Cevāniḥ: Cem' -i cāniḥadır; İyegü kemiklerine dirler. [106b]

Cibillet: Fitret dimekdür. Himtu: *Heyemān'*dandır; taḥayyur ma' nāsınadır. [126a]

Cifvetī: Kesr-i cīm ile cefā ma' nāsınadır.[65a]

Cuzze: *Kuṭi'a* ma' nāsınadır, [cuzzet]: *Kuṭi'at* dimekdür. [74b]

D

Delīl: Reh-nümā-yı kâfile ma' nāsınadır. [20a]

Derece ile dereke: İkişi daḥı menzilet ü mertibe ma' nāsınadır. Ğāyet-i rif'at u 'ulüvv ile muttaşif olan menzile[ye] derece dirler. [100a]

Dīn: Bu maḥalde tarīkat ve mezheb ma' nāsınadır. [65b]

Dukke: Bir şey'i kesr idüp yere berāber itmege dirler. [16b]

Dūnehu: *Taḥtehu* ma' nāsınadır. [73b]

E

Ebā: İmtena' a ma' nāsınadır. [63b]

Ebet: *İmtena'at* ma' nāsınadır. [106b]

Eblā: Ebter-rekdür. [31b]

²¹⁰ O, onun (bir kişinin) yanında ve olduğu tarafta oturdu.

Ecel¹deki **ecel**: Müddet-i şey' ma' nāsınadır, bu maḥalde müddetü'l-²ömr dimekdür. [86a]

Efraṭa: Lüḡatde ḥadden tecāvüze dir. [27a]

Ehdā: *A 'tā hediyyeten*²¹¹ dimekdür [112a]

Ekmeh: Anadan a' mā mütevellid olan şaḥşa dirler. [72b]

Eliyyet: Kāsem ma' nāsınadır. [56a]

Emāmī: Fetḥ ile [ve] hemze ile ḥālfuñ zıdd[1]dur; öñ ma' nāsınadır. [117a]

Emānī: Cem'-i ümniyedür; ümniye: Ārzū ma' nāsınadır. [72b]

Enhā: Ef'al-i tafzīldür, nihāyetden aḫṣā vü ḡāyet ma' nāsınadır. [63a]

Esā: Hüzün ma' nāsınadır. [87a]

Etleftu: *Bi'tu* ma' nāsınadır; rabiḥtu qarīnesi-yile. [96b]

Etleftu: *Bi'tu* ma' nāsınadır; rabiḥtu qarīnesi-yile. [96b]

Ev messehu: *Ev aṣābehu* ma' nāsınadır. [102a]

Evhemtü: Fi'l ve fā' ildür; *Evḫa'tuhu fī vehmin ve ḡalaḥ*²¹² dimekdür. [2b]

Evṭār: Cem'-i vaṭardur; vaṭar: Ḥācet ma' nāsınadır. [71a]

Eyne: İstifhām içündür, bir isimdür, muḫaddem ḥaberdür, ḫandadır ma' nāsınadır. [52a]

Ezmet: Şiddet ma' nāsınadır. [20a]

F

Faḫd: Yitmek [101a] ma' nāsınadır. [100b-101a]

Fāket: Ḥācet ma' nāsınadır.[15a]

²¹¹ Hediye verdi.

²¹² Onu, vehim ve yanlışa düşürdüm.

Farz: Lüğatde kaç' u taqdır ma' nāsınadır. İşlāhda şol şey'[e] dirler ki ol şey' delil-i kaç' i ile şābit ola ki anda şübhe olmaya; meşelā ğasl-i vech gibi. Bu maħalde farzdan terkine hıçbir vech-ile mesāğ olmayandır. [63b]

Fetret: Ža' f ma' nāsınadır. [57a]

Fe-yagbiŭ: Reşk eyler. [116a]

Fey': Žıll ma' nāsınadır. Bu maħalde fi fey' i ŧineti' den murād zulumet-i bedendür. [56b]

Fi'l-verā: *Fi'l-ħalk* ma' nāsınadır. [94b]

Finā': Kesr-i fā'yla ħavālī-i dāra dirler. Fu'ād: Ķalb ma' nāsınadır. [28b]

Fityetin: Cem' -i fetādur, fityān gibi. Murād erbāb-ı bidāyetden olan ehl-i sülükdur. [5a]

Ğ

Ğalil: 'Ataşdan ħāşıl olan ħarārete dirler. [30b]

Ğarām: 'Aşğ dimekdür. [79b]

Ğars: Ağaç dikmege dirler. [107b]

Ğaşıyehu: *Etāhu* dimekdür. [100b]

Ğayy: Žalālet ma' nāsınadır. [81a]

Ğenā': Memdüde ile fetħ-i ğayn ile kifāyet ü nef' dimekdür. *Aħu'l-ğenā'* ğinā şāħibi [ve] şervet ma' nāsınadır. [147a].

Ğibta: Bir kimse ki ğayra ħāşıl olan ni' metüñ kendüye daħı ħuşulın temennī itmege dirler. [115b]

Ğullet: 'Ataş ma' nāsınadır. [30b]

Ĥ/Ĥ/H

Ĥadaķatu'l-'ayn: Maşabb-ı nūr-ı çeşm olan dāyire-i şaĝireyi muħiŧ olan sevād-ı çeşme dirler. [3b]

Ĥadıŧ: Ĥaber dimekdür. [105a]

Haled: K̄alb ma' nāsınadır. [23b]

Halle: Aşlında 'uqdeyi çözmek ma' nāsınadır. [40a]

Halli: Fāriğ ol ma' nāsına. [139b]

Hal': Lüğatde nez' ma' nāsınadır, şevbde isti' māl olınsa iħrāc ma' nāsına olur; *ħale'e* 'anhu *şevbehu* hüñ ma' nāsı bedeninden şevb çıkardı dimekdür ve ref' ü keşf ma' nāsına daħı gelir; *ħale'e'l-miķvede* 'an re 'si'd-dābbeti dirler; *rafe'ehu* 'anhā fe-temşī ve ter' ā 'alā *murādihā*²¹³ ma' nāsına. Ve *fulānun ħaliyyu'l-'izāri* dirler *mekşūfetu'l-vechr*²¹⁴ ma' nāsına. Ve lākin bu nazār-ı ħalkda müstaħsen olanlar ile 'adem-i ta' ayyünden 'ibāretdür ve kināyetdür. Türkide yüzi açılmış ya' nī bī-ār u bī-nāmus dimek gibi. [63b]

Halvet: *Ĥuluvv* ma' nāsınadır, muvāşalat ve muşāħabet için tehliye olınan mekân-ı ħālīnün ismidür. [8a]

Hān Kelimesinüñ aşlı ħānetdür. Zārüret-i şī'r için *tā'sı* ħazf olınmışdur. Ĥamr şatılan mevzi'e dirler. [5a]

Hased: Ġayrdan zevālin temennā itmekle bile. [115b]

Haşā: K̄albe dirler. Bu maħalde bāṭın ma' nāsınadır, mü'enneş-i semā' idür. [24b]

Ĥaṭīr: K̄adr ü menzilet şāħibi dimekdür. [101b]

Ĥavālif: Cem'-i ħālifedür. [144a] Ĥālīfe: Aña dirler ki erbāb-ı cihād zümresinde müteħallif ola cihāda 'adem-i şalāħiyyetinden ötüri za'afeh vü nisā vü şıbyān. [143b - 144a]

Ĥayṣu: Mekân-ı mübhemden 'ibāretdür. [56b]

Ĥayy: K̄abīle ma' nāsınadır. [97b]

Ĥāzir: Ĥā'-i mühmele ile vü zā'-i mu'ceme ile ism-i fā'ildür; *ħazr*'dan; ħazr: *Men'* ma' nāsına idügi mā-sebaķda geçmişdür. [110a]

²¹³ O, (Hayvan) istediği gibi dolaşıp yerden ot yesin diye, dizgini hayvanın başından çıkardı.

²¹⁴ Yüzü örtülü değildir.

Ḥazīz: Sefil dimekdür. [139b]

Ḥazri: Ḥā' -i mühmelenüñ fethi ve tā-i[28b] mu' cemenüñ sükünüyla men' ma' nāsınadır. [28a-28b]

Ḥazz: Ḥişşe vü naşīb dimekdür. [142b]

Hecr: Zıdd-ı vaşldur. [53a]

Hek: Perde yırtmaqdur, tefe' üle naql[i] mübālağa ve istimrār içündür. [64b]

Hevā: Maḥabbet ma' nāsınadır. [17a]

Hevācis: Ḥavātır ma' nāsınadır. [23a]

Hevl: Şiddet ve heybet ma' nāsınadır. [89b]

Heybet: *Ḥavf* dimekdür. [111a]

Heyemān: Ḥayret ma' nāsınadır. [113b]

Heyhāte: *Ba'ude* ma' nāsına. [81b]

Hezeyān: Kelām-ı ğayr-ı muḳayyede dirler. [44b]

Ḥibb: Kesr-i ḥā ile isimdür; ḥabīb ma' nāsınadır. [82b]

Ḥibr: Kesr-i ḥā ile bir şey'üñ bāḫını ve deḳāyığını bilmege dirler. [24a]

Ḥilm: Ḳuvvet ve taḥammül ma' nāsınadır. [48a]

Himtu: *Heyemān*'dan nefsi mütekellimdür. İkinci vehimtu: *Vehim*'dendür ğalaḫ ma' nāsınadır. [36b]

Ḥullet: Zamm-ı ḥā' ile maḥabbet ma' nāsınadır. Ve feth-i ḥā' ile ḥaşlet ma' nāsınadır. [72a]

Ḥumül: Zamm-ı ḥā ile ğüm-nām olup nazardan sāḳıḫ olmağa dirler. [99b]

Ḥurak: Cem' -i ḥurḳatdur, yanık ma' nasınadır. [17a]

Ḥusn: Bir ma' nā-yı rūḫānīdür ki her ne maḫalde zuḫūr itse ḳulüb aña müncezib olur. [2a]

‘i/î

‘İbāret: Lüğatde *mucāveze* ma‘ nāsınadır, iştilāhda lafz-ı ‘ibāret didükleri lafz mubeyyen olup ve anuñ vāsıtasıyla varıldığından ötürüdür. Ma‘ nā-yı ‘örfisinde dağı beyān ü ‘ubūr ma‘ nāsı vardır. [105a]

İbdā: İzhār ma‘ nāsınadır. [64b]

İbsās: Lüğatde tefriķa ve ifşā-yı sırra dirler. Gāhī mecāzen şikāyet ma‘ nāsında dağı isti‘ māl olunur. [8a]

İclāl: Ta‘ zīm ma‘ nāsınadır. [110a]

İdnā: Kesr-i hemze ile yakın eylemek ma‘ nāsınadır. [134b]

İfşāh: İzhār itmek ma‘ nāsınadır. [150b]

İhām: *İrādetu’ş-şey’i ‘alā hilāfi’l-vāki*²¹⁵ ma‘ nāsına olduğundan ötüri iki mef‘ üle ta‘ diye eylemişdür. [2b]

İhbāt: İtfā’-i nār ma‘ nāsınadır. Bu maħalde tezellül ü sükün murād olunmuşdur. [140a]

İhcām: *İmtinā’* ma‘ nāsınadır; *ħacemtuhu fe-aħceme*²¹⁶ dirler. [111a]

İhlād: Kesr-i hemze ile meyl ma‘ nāsınadır. [142b]

İhtilās: Kıpılmağ ma‘ nāsınadır. [114a]

İhtiyār: İştifā ma‘ nāsınadır. [63a]

İkād: Ateş uyarmağdur. [17b]

İkdām: Bir emre şurū‘ da müsāra‘ ata dirler. [143b]

İktirāb: Yakın olmağdur. [63b]

²¹⁵ Bir şeyi gerçekliğine aykırı bir biçimde istemek.

²¹⁶ Ondan imtina etmesini isteyince imtina etti.

İlmām: Nüzül ma' nāsınadır, elemmet bihi; *nezelet bihr*²¹⁷ dimekdür. [109b]

İmām: Muḳtedā ma' nāsınadır. [116b]

İnābet: Mā sivādan Ḥaḳḳ'a rücū' itmekdür. [140a]

İnḳazā: Tamām oldı [6b] dimekdür. [6a-6b]

İnḳizā: Āḥir olmaḳ ma' nāsınadır, [86a]

İ' rāb: Beyān dimekdür. [105a]

İ' tişām: Ḥaḳḳ *subḫānehu ve te'ālāya* şıḡınmaḳdur her dilde. [140a]

İ' zām: *Vicdānu'ş-şey'i 'aẓīmen*²¹⁸ ma' nāsınadır. [111a]

İrb: Hemze'nüñ kesri ve rā'nuñ sükünüyla ḥācet ma' nāsınadır [82b].

İrbā; Kesr-i hemze ile izdiyād ma' nāsınadır. [49b]

İrtiyāḥ: Neşāṭ u sürūr ma' nāsınadır. [114a]

İştibār: Şabrdan ifti' āldür, şabr ile iştibār bir ma' nāyadır. [39b]

İsticābe: Ḳabūl-i da' vet ma' nāsınadır. [141a]

İstimdād: Ṭaleb-i meded ma' nāsınadır. [59b]

İs: İbil-i beyāzā dirler ki beyāzı şaḳraya māyil ola. Lākin bu maḥalde muṭlaḳ ibil ma' nāsınadır. [20a]

İtrāḳ: Ḥayā vü heybet ile başın aşaḡā şalup ve gözlerin yire diküp ṭurmaḳdur. [110a]

İzmaḥallet: *Telāşet* [127b] *ve feniyet* ma' nāsınadır. [127a-127b]

K/Ḳ

Ḳabīl: Aḳvām-i müteferriḳadan cem' olmış cemā' ate dirler. [94a]

²¹⁷ Başına gelmiştir.

²¹⁸ Bir şeyi büyük bulmak.

Ḳabz: Teveffî ma' nâsınadır. [83a]

Ḳadr: Miḳdâr dimekdür. [73b]

Ḳaza: Hüküm ma' nâsınadır. [30b]

Ḳazâ: *Mâte* ma' nâsınadır. [85b]

Kebid: Mü'ennes-i semâ'idür. Ciger ma' nâsınadır. [15a]

Ke-edmu'î: Eşk-i çeşmüm gibidür. [18a]

Ke's: Şol zarfa dirler ki şarâb ile memlû ola. [2a]

Kerb: Hüzün ma' nasınadır. [20a]

Ketm: Maşdardur; setr ma' nâsına. [5a]

Ḳilâ: Kesr-i ḳâf ile 'adâvet ma' nâsınadır. [64b]

Ḳilâ: Kesr-i ḳâf ile şiddet-i buğz ma' nâsınadır. [53a]

Ḳilâ: 'Adâvet dimekdür. [133b]

Ḳinyetin: Zâhire ma' nâsınadır. [42b]

Kirâme'l-kâtibîn: Melâyikeden bir tâyifedür ki hayr u şerr-i a' mâl-i mükellefni ketb ider.
[24a]

Ḳişaş: Aḫbâr-ı mütetebbi' aya dirler.[48b]

Kitmân: Maşdardur, ketm gibi; gizlemek ma' nâsınadır. [107a]

Ḳubḫ: Hüsnuñ zıddıdır. [38a]

Ḳultu: Nefs-i mütekellim-i vaḫdehdür; didüm dimekdür. [9b]

Kurbet: Ğam ma' nâsına gelür. [37b]

L

Lâḫa: *Zahara* ma' nâsınadır. [137a]

Lāhī: Şol kimesneye dirler ki muhibbe maḥabbet ile ittişāfdan ötüri lev̄m idüp ta' arruz ile terk-i maḥabbet ile naşīḥāt eyleye. [44a]

Lāyim: Aña dirler ki muhibbi ' aşqdan men' eyleye, muhibbe teraḥḥum u şefqatdan ötüri maḥbūbindan ḥufyeten. [132b]

Lebsu: Fetḥ-i lām ile telbīs ma' nāsınadır. Telbīs: Bir şeyi ḥaḳīḳatūñ ḥilāfinde göstermege dirler. [70b]

Lehce: Lisān ma' nāsınadır; *fulānun faşīḥu'l-lehce*ti dirler; *faşīḥü'l-lisān*²¹⁹ ma' nāsınadır. [106a]

Lem taḳzi: *Lem temut* ma' nāsınadır. [82b]

Levm: Melāmet ma' nāsınadır. [46a]

Lev' a vü zefir vü zefret: Ḥurḳat ma' nāsınadır. [17b]

Libās: Köhne ma' nāsınadır. [31b]

Li-ifāḳatin'deki lām: Lām-ı ta' lıldür. İfāḳa eylemege dirler. [15a]

Lu'm: Zamm-ı lām ile ḥasāset ve denā'et ma' nāsınadır. [47a]

M

Maḳt: Eşedd-i buğz ma' nāsınadır. [141b]

Maṭiyyet: Bār-gīr ma' nāsınadır. [136a]

Mechūd: Merdūñ ṭāḳatı ṭāḳ olmağa dirler, gerek maraz cihetinden gerek ğayrıdan. [103b]

Meddu[l]-yed: Ta' arruz u ṭalebden kināyetdür. [148a]

Melāḥat: Bir ḥüsne dirler ki idrāk[ı] ğāmız u ' asīrdür. [60b]

Melām: Maşdar-i mīmīdür, melāmet ma' nāsınadır. [114b]

Men: Kimesne ma' nāsınadır, zevi'l-' uḳüle maḥşūşdur. [2a]

²¹⁹ Falan kimse, belig ve nâtkaperdazdır.

Menāl: Yetişmek ma' nāsınadır, bu maḥalde maḳşad ve ḥāl dimekdür. [97b]

Menḥ: Feth-i mīm ile ' aṭā ve baḥşış ma' nāsınadır. [133b]

Meniyyet: *Mevt* ma' nāsınadır [88b]

Me'āl: ' Āḳıbet dimekdür; bu maḥalde bi' tibārı mā ye'ülü ileyhi āḥiret ma' nāsınadır. [135a]

Me'riben daḡı ke-zālike ḥācet ma' nāsınadır. [82b]

Merām: Maṭlūb dimekdür. [74b]

Merāmī: Cem' -i mermīdür; mermī: Maḳşad ma' nāsınadır. [75b]

Mesma': Kesr-i mīm ile ālet, feth-i mīm ile ism-i mekāndur; ālet-i sem' u maḥall-i mesma' dimekdür. [114b]

Mess: İşābet ma' nāsınadır. [47b]

Meyn: Feth-i mīm ile kezib ma' nāsınadır. [70b]

Mezheb: Tarīḳat ma' nāsınadır. [68a]

Millet: Kesr-i mīm ve feth-i lām ile dīn ve ' aḳīde ma' nāsınadır. [54a]

Min ekmeḥin: Ekmehden; ya' nī kūr-ı māder-zād olandan.[73a]

Misāk: Şıḡa-i mif' āldür;' ahd ma' nāsınadır. [56b]

Mudā: Zamm-ı mīm ile cem' -i mudyedür; mudyedür: Koyun boḡazladuḡları sikkīne dirler. [148a]

Muddet: Zamāndan bir miḡdāruñ ismidür; yā' -i mütেকellime izāfet ile bu maḥalde ' ömr dimekdür. [91b]

Muḥālefe: Tarafeynden ahdleşmege dirler, bu maḥalde muvāfaḳat ma' nāsına. [47a]

Muḥāvele: Taleb dimekdür. [142b]

Muḥayyā: Vechdür. [2a]

Muḥkem: Aña dirler ki min ḥayşü'l-lafz ve'l-ma' nā aña şübheye ' arız olmaya.[55b]

Mukle: Sevād ile beyāzı cāmi[°] olan şahmetü'l-[°] ayn didükleridir. [2a]

Munā: Cem[°] -i münyedir; ārzū ma[°] nāsınadır. [52b]

Munā: Zamm-ı mīm ile ārzū ma[°] nāsına olan *munye'nüñ* cem[°] [i]dür, haberidir mübtedānuñ. [63a]

Munāfese: Bir şeyi gayr ile [°] alā vechi'l-müsābağa rağbete dirler. [93a]

Munye: Murād ma[°] nāsınadır. [114b]

Mu 'şiru'l-[°]usreti: Şol kimseye dirler ki fakır ginādan tercīh idüp ihtiyār-ı fakr eylemiş ola. [146a]

Muşbit: İsm-i fā[°] ildir, işbāt idici dimekdir. [10a]

Mūsir: Ğanī dimekdir. [146a]

Musketi: [°] Aql dimekdir. İkinci musketi baqiyye ma[°] nāsınadır. [151a]

Muteleffit: *Mutaşarrifu'l-vech²²⁰* ma[°] nāsınadır. [10a]

Muz: Evvel-i müddet ma[°] nāsınadır. [57a]

N

Nādemtu: *Şurtu nedīmer²²¹* dimekdir. [21b]

Nahzat: Kavme-i serī[°] a ma[°] nāsınadır. [141a]

Na[°]t: Şey[°] i kendüde mevcūd olan şifāt-ı hamīde ile vaşfa dirler. [60a]

Nāsik: Mute[°] abbid ma[°] nāsınadır. [67b]

Nāzir: *Mā bihi yanzuru's-şahş²²²* dirler, başar u başirete itlāk olunur. [49b]

Nāzir: [°] Ayn dimekdir. [126a]

²²⁰ Yüz çeviren.

²²¹ Ben nedim (içki meclisinde sohbet arkadaşı) oldum.

²²² Kişinin görme organıdır.

Necvā: Hufyeten söylemege dirler, bu maħalde münācāt ma' nāsınadır. [75b]

Nefsi'l-emri: Hāqīkat-i hāl ma' nāsınadır. [130a]

Nesh: Bir şey'i izāle itmekdür. [56a]

Neşāt: Sürür ma' nāsınadır. [142b]

Nevha: Āvāzla girye itmekdür.[17b]

Neyl: Yetişmek ve bulmaħ ma' nāsınadır. [126a]

Nuhā: Cem' -i nühye'dür, ' aħl ma' nāsınadır. [61b]

Nuħül: Hüzāl ma' nāsınadır. [26a]

Nuħül: Zubül ve naħāfet ma' nāsınadır. [21b]

Nuhüz: Zamm-ı nün ile ayak üzerine tırmaħdır kāmē gibi ve tođrulmaħ istivā gibi, lākin bu maħalde ħareke ve meşy ma' nāsınadır. [142b]

Nusk: Nūnuñ zamm[1] ile sīnūñ sūkūniyla ' ibādet ma' nāsınadır. [118b]

R

Rāħat: Keff ma' nāsına. [2a]

Raħīb: Maħbūb[1] ħayrdan gözediciye dirler. [8a]

Redā: Helāka dirler. [27b]

Reħā: Feth-i rā-yla si' at-ı ' ayş ma' nāsınadır. [101b]

Resm: Şey'üñ eşerinden bāķī ħalana dirler. [36b]

Revm: Ķaşd ma' nāsınadır ve taleb ma' nāsınadır. [74b]

Rizā: Hoşnud olmaħ ma' nāsınadır. [65b]

Ru'yet: Fikir ma' nāsınadır. [106b]

S/Ş/Ş

Şabābe: Şiddet-i şevķe dirler. [9b]

Şadd: Men^ç ve zecr ma^ç nāsınadır. [53a]

Şahv: Sekrūñ zıddıdır. Ayık ma^ç nāsınadır. [6b]

Sakātñi: Fi^ç l ve mef^ç üldür. Baña içürdi ma^ç nāsına. [1b]

Şārim: Ğāyet kesici dimekdür. [141b]

Şarrahtu: *Azhartu* dimekdür. [102a]

Şavn: *Hifz* ma^ç nāsınadır. [89a]

Sehā: Ğaflet ma^ç nāsınadır. [72b]

Şemmete: *Hunāke* dimekdür. *Ğāyetī şemmete*; cihet-i ba^ç ĩdeye, hunāke; cihet-i qarībeye işāretdür; anda ile bunda gibi. [118b]

Sem^ç bu maħalde işitmek ma^ç nāsınadır, [23a] üzn ile mu^ç abber olan ālet degüldür. Zamīr raķībe rāci^ç dür. [22b-23a]

Semt: Tarīķ ma^ç nāsınadır. [151a]

Serīret: Bāṭın ma^ç nāsınadır. [25a]

Sirr: Ķalbde mevdū^ç bir laṭīfedür. [60a]

Sirr; gizlü ma^ç nāsınadır ki zıdd-ı ^ç *alāniye* dür. Li-sirrī'deki sirr *ķalb* ma^ç nāsınadır. [104b]

Sitr: Kesr-i sīn ile perde ma^ç nāsınadır. [124b]

Sivā: Ğayr ma^ç nāsınadır. [54a]

Suhā: Bir kevkeb-i ḥafñuñ ismidür ki benātu'n-na^ç ş-ı kübrānuñ kıyruĝı ki üç kevkebden ^ç ibāretdür, anlaruñ ortasında olan kevkeb yanında vāķi^ç olmuşdur. Ḥiddet-i başarı olanlar anun rü'yeti ile imtiḥān olunur ĝāyet-i ḥafā vü şıĝarından ötüri. [72b]

Sumuvv: ^ç Ulüvv ma^ç nāsınadır. [139b]

Sunnet: Tarīķat ü sīret ma^ç nāsınadır. [63b]

Şun^ç: Īcāda dirler fi^ç l ma^ç nāsınadır. Lākin fi^ç l sun^ç dan e^ç amdur; her sun^ç a fi^ç l dirler amma her fi^ç le sun^ç dimezler. [55a]

Ş

Şekiyet: Şikāyet ma^ç nāsınadır. [40b]

Şemāyil: Cem^ç -i şimāldür; kesr-i şīn ile ħulḳ ma^ç nāsınadır. [3b]

Şemūl: Feth-i şīn ile ħamrdur. [3b]

Şevḳ'den murād ^ç aşıḳuñ bātınınuñ ma^ç şūḳ cānibine incizābıdır ve yāḥud vāşıl olduğı mertebeden ziyādeye vuşul içündür. [28a]

Şeyn: Feth-i şīn-i mu^ç ceme ile ^ç ayb ma^ç nāsınadır. [70b]

Şezzet: *Nederet* ma^ç nāsınadır. [131b]

Şiddet: *Reḥā* huñ zıddıdır; zīḳ-i ^ç ayş ma^ç nāsınadır. [101b]

Şifā: Şīn'üñ kesr[i] ile ve medd ile devā ve ^ç ilāc ma^ç nāsınadır. [41b]

T/Ṭ

Taḥaṭṭī: Tecāvüz ma^ç nāsınadır. [73b]

Taḥayyul: Ḥayālinden bir şey'i taşavvur itmege dirler. [56a]

Takḍīm: Hediyeye-i cüz'iyeye ma^ç nāsınadır; ^ç Acemler dest-āvīz didükleri gibi. Bu maḥalde bezl ü īşār ma^ç nāsınadır. Nitekim “*Ve ḳaddemtu mā lī fī me 'ālī 'ācilen*”²²³ beytinde sebḳat eylemişdür. [143b]

Takḍīm: Bezlden kināyetdür. [135a]

Taḳiyye: Ḥavf u ḥazer ma^ç nāsınadır. [47a]

Ta^ç addet *Ta^ç diyedendür; tecāvezet 'an ḥaddihā*²²⁴ ma^ç nāsınadır. [71b]

²²³ 168.beyit.

²²⁴ Haddini aştı.

Ta'addī: Tecāvüz ma' nāsınadır. [71b]

Taşrīh: Kināyetüñ zıdd[1]dur; *kennā* 'an şey in dirler, *seterehu*²²⁵ ma' nāsınadır. Kināyet dağı bundandır. [102a]

Tebārīh: Tevehhüc ü hareket ve harāret ü şiddet ma' nāsınadır. [41a]

Teberrum: Se'āmet ve melāl ma' nāsınadır. [37b]

Tecellī: Zuhūra dirler. [28b]

Tecellud: Celādetde tekellüfdür. Celādet: Şalābet ma' nāsınadır. [38a]

Tecellud: Taşabbur ma' nāsınadır. Şabr u celādetde tekellüfdür. [31b]

Tedliye: 'Aklıñ maħabbetden fiğdānına dirler; *dellehehu'l-ħubbu tedlīhen*, *ħayyerehu*²²⁶ ma' nāsınadır. [103b]

Tehdīd: Korkutmağ ma' nāsınadır . [89b]

Tehvā: *Tuħibb* ma' nāsınadır. [102a]

Tekarrebtu: Taleb-i kırbet ma' nāsınadır. [134a]

Tekāzaytu: Fi' l ve fā' ildür, taķāzī eyledüm. [6b]

Temme: Fi' l-i māzīdür. Tamām oldı ma' nāsınadır. [5a]

Tenfīs: Tefrīh ma' nāsınadır. [37b]

Terüm: *[Ta]tlub* ma' nāsınadır. [75b]

Teşaddī: Ta' arruz ma' nāsınadır. [51a]

Tesdīd: Tesviye ma' nāsınadır. [140a]

Tesellī: Kıalbün ' aşkıdan ferāğ u taħlīsīdür. [52b]

²²⁵ O, onu (o şeyi) gizledi.

²²⁶ Aşk, falan kimseyi medhüş etti; yani şaşkına çevirdi.

Teşmîr: Dâmen-der-miyân itmege dirler bir müttehem için. [141a]

Tevellî: *İ' rāz* ma' nāsınadır. [28a]

Ṭal' āt: Ṭulū' dan binā'-i merrehdür, zuhūr ve rü'yet ma' nāsınadır. [58a]

Ṭarf: *ʿAyn* dimekdür. [110b]

Ṭavr: Ḥadd ma' nāsınadır. [71b]

Ṭayf: Ḥayāl ü cünün dimekdür. [114b]

U/ʿU

ʿUddet: Tehyi' e olan şey' e dirler. [77b]

ʿUqbā: Maşdardur, büşrā gibi, mübālağa içündür, ʿākıbet ve şoñ ma' nāsınadır. [39b]

Ulā: *Ellezī [ne]* ma' nāsına. [93a]

Unvānu'ş-şey'i: Şey'ün şol zāhirine [29b] dirler ki anuñla ʿalā vechi'l-icmāl şey'ün bāṭınına istidlāl olına. [29a-29b]

U'āhī lafzı zamm-ı hemze ile olıcağ mü'āhāt dandır; mülāzemet ma' nāsınadır; ve feth-i hemze ile olıcağ cem' -i ahyedür. Ahye şol devābb bağladuğları ḥable dirler ki her tarafı yire kaçılan vetede bağlanmış ola. [124b]

V

Vaqt: Lügatde zamāndan ba' zına itlāk olunur. [141b]

Va' d: Ḥayr ile şerde ma' an isti' māl olunur, lākin ḥayrda isti' māl ekşerdür [91b -92a]

Vaşf: Şıfat ma' nāsınadır. [59a]

Vāşî: Şol kimesneye dirler ki muḥibbi maḥbūba kadḥ eyleye ve zemm itmek ile maḥbūbuñ andan nazarını kaṭ' ide, manzūr-ı maḥbūb olmağda kendüye kimse müşārik olmamağ için. [44a]

Vecd: Bāṭınıñ nūr-ı tecellīye muşādefesidür. [9b]

Vecd: Ḥüzün dimekdür. [30b]

Vefā: Żıdd-ı ğadrdur, memdūdedür, żarūret-i vezn-içün қаşr olınmışdur. [84b]

Vefāt: Żıdd-ı ğayātdur. [84b]

Vehn: Ża' fa dirler. [26a]

Velā: Feth-i vāv ile maħabbet ma' nāsınadır. [147a].

Veliyy: Bu maħalde muħibb ma' nāsınadır. [92a]

Ve'id: Şerr ile olan va' de dirler. [91b]

Verā: Halk ma' nāsınadır. İkinci verā ğalf u ğuddām ma' nāsınadır; [116b]

Vichet: Kesr-i vāv ile teveccüh olınan nesneye dirler, kıble gibi. [116b]

Vudd; zamm-ı vāvla [ve] velā; feth-i vāv ile ikisi dağı maħabbet ma' nāsınadır.[51b]

Y

Yesār: Ğinā ve sa' at ma' nāsınadır. [147b]

Yuħmā: *Yuħfaz* dimekdür. [100b]

Yurtecā: *Yurcā* ma' nāsınadır. [100b]

Z/Ż/ Z/Z

Żanā: Maraz ma' nāsınadır. [79a]

Żanā: Maraža dirler. [21b]

Żarrā: Şiddet-i elem ma' nāsınadır.[47b]

Zemin: Kötürüm dimekdür. [142b]

Żuhūrihā: Cem' -i zahrdur; zā' -i mu' cemenūñ fethiyle arğa dimekdür. [75a]

Zummeti: Fi' l-i māzī-i mechūldür. Zimāmlanmış ma' nāsınadır. [20a]

Żurā: Zāl-i mu' cemenūñ zamm[ı] ile zirvenūñ cem' idür; zirve: a' lā-i merātib-i şey'e dirler. [96a]

Zurr: Hastelik ma' nāsınadur. [27a]

3.4.2. Türkçe Söz Varlığı

Çalışmamızın bu bölümünde, şerhte geçen Tarama Sözlüğü'nde bulunan ancak günümüz yazı diline ulaşmamış veya az kullanılan Türkçe sözcüklerin anlamları²²⁷ alfabetik olarak sıralanacaktır:

A

Aña: Ona; onu; onun için, ondan dolayı; onun hakkında; onca, ona göre; onun, onun olsun, ona fedadır; oraya.

Ör) *Elka'l-ulā:* Erbāb-ı 'aşkıdan ki anlar ki aña mülākī olmağla. [19b]

leķītur: Ben aña mulākī oldum. [47b]

Ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

Ör) *Ed-dā'ī ileykī:* Ancılayın ħısn ki bā' iş ü dā' idür senüñ maḥabbetüñe. [49a]

Anda: Orada.

Ör) Ya' nī ben cāh [u] vaķār ve naḥvet ü i' tibār şāḥibi iken bir muḳtezā oldı ki derecāt-ı 'izz ü cāhdan derekāt-ı zılle ve meskenete māyil, ve hubūṭ ü nüzül eyleyüp anda ḳarār ṭıtdum dimekdür.[100b]

Anı: Onu.

Ör) *Ebḳatī:* İbḳā eyledi anı. [32b]

Ayık: Uyanık, akli başında.

Ör) *Şaḥv:* Sekrūñ zıddıdır. Ayık ma' nāsınadur. [6a]

B

Bile: Birlikte.

²²⁷ Bu bölümde yer alan Türkçe kelimelere anlam verilirken şu kaynağa başvurulmuştur: Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1983.

Ör) *En Enerāki*'deki *en*: Maşdariyyedür. Dāhil olduğu fi'l ile bile taqđir-i rü'yetde manşubu'l-maḥal, mef' ulidür *mena'ti'hüñ*. [13a]

Bi-mā şemme: Anda olan ile bile. [118b]

Bit-: meydana gelmek, hasıl olmak; Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek; (insanlar için) yetişip büyüme; mahvolmak; kaynaşmak, bitişmek.

Ör) *Tunbiti*: Bitürsin. [139b]

Ya' nī fāriğ u āzāde ol cümle ḥuzūz u şehevātından, [140a] müstagnī vü bī-niyāz ol ḥazīz ü murādātından, daḥı şābit ü ber-ḳarār ol bu ḥāl üzre ma' ānīnün şübütından soñra “men sebete nebete”²²⁸ müsted' āsınca bitürsin dimekdür. [140a]

Bitür-: Peyda etmek, hasıl etmek, meydana getirmek; bitişirmek, kaynaştırmak.

Ör) *Tus'ifti*: Ḥācetin bitürürsin. [90b]

Bölük: Parça, kısım; Takım, zümre.

Ör) Meger fi'l-cümle müşābehet ve benüm derd-i derūnumdan enmūzec olmağa şālih bir ḥālet bu ola ki bir bölük ṭāyife ki kemāl-i ' acz ve ' adem-i ḳudretlerinden maḳşada ' āzim olan ḳāfileye murāfaḳadan ḳalalar. [21a]

Buncılayın: Bunun gibi, böyle.

Ör) Lā-cerem buncılayın maḥabbet nādirdür. Her ' āşıḳuñ kārı vü her kim sermāyenün pazarı degüldür dimekdür. [133a]

Bunda: Burada, bu defa.

Ör) *Şemmete*: *Hunāke* dimekdür. *Ġāyetī şemmete*; cihet-i ba'ideye, hunāke; cihet-i ḳarībeye işāretdür; anda ile bunda gibi. [118b]

Dirlik: Yaşayış, hayat; ödenek.

Ör) *Min 'ayşi 'āşıḳin*: ' āşıḳuñ dirliğinden. [52a]

²²⁸ “Kararlı ve sabırlı olan kimse, her türlü muradına kavuşur”.

Düken-: Tükenmek, bitmek.

Ör) *Arza'nkizāhu*: Ben rāziyüm ki dükene ol 'ömr.[86b]

E

Eyle: Öyle.

Ör) *Dellen̄*: Eyle hüsni ki baña delālet eyledi. [62a]

G

Gicele-: Geceyi geçirmek.

Ör) *Emseyte tāmī'an*: Tāmī'an giceledüñ. [71b]

Gözedici: Bekçi.

Ör) *Raḳṭb*: Maḥbüb[1] gayrdan gözediciye dirler.[8a]

İ

İrilik: Sertlik, kabalık, katılık, haşinlik; şişlik.

Ör) *Min ru'ūneti*: İrilikden. [148b]

İriş-: Erişmek.

Ör) Erbāb-ı 'aşkuñ kâ'ide-i muḳarraresindendür ki her bār ki şeb-i firāk gāyete ve zamān-ı iftirāk nihāyete irişüp devlet-i vişāl el vermekle yāra 'arz-ı hāle fırsat bula, 'āşikuñ zebānına evvel cārī olan zamān-ı firakatda çekdügi ālāmı rivāyet ve eyyām-ı müfāraḳatda ser-güzeşti olan ḡamdan şikāyet olur. Lā-cerem üslüb-ı ma'hūd-ı 'āşikān üzre yāra şikāyete başladum. [8b]

Ḳ/K

Ḳaçan: Ne zaman.

Ör) Her Ḳaçan ki ḳahr ile tecellī eylese eşyāyı cümleten fānī vü munḳahir olur. Ve her Ḳaçan ki luṭf ile tecellī eylese cemī' -i eşyā aña ṭāḳat götürür, gerek ol şey ḳavī olsun gerek za'if olsun. [14a]

Yeteharreş: yetaşayyed ma' nāsınadır; *hareştu'z-zabye* dirler kaçan zaby şayd eyleseler.
[50b]

Ƙanda: Nerede.

Ör) *Eyne*: İstifhām içündür, bir isimdür, muƘaddem haberdür, kandadır ma' nāsınadır.
[52a]

Ƙanƙı: Hangi.

Ör) *Şeƙā* ħirmān ma' nāsına olmaƙ kankı lügatde vāƙi' ola kütüb-i mütedāvilede görilmemişdür. [42a]

Kendülik: Varlık, mevcudiyet.

Ör) ' İnāyet senden ve bende ne maƙūle pāy-ı ƙudret ola ki kendüligümden senüñ vuşlatuñ ħalvet gehine yol bulam, hidāyet sendendür. [84a]

Kimesne: Kimse.

Ör) *Men*: Kimesne ma' nāsınadır, zevi'l-' uƙūle maĥşūşdur.

Ƙo-: Bırakmak, terk etmek; izin vermek; alıkoymak; tesir etmek, etkilemek.

Ör) Ya' nī eger mekrūh olan helāk baña ƙaşd eylese beni bulmaz. Zīrā işābetiyle beni āteş gibi yaƙup vücūdumdan eşer ƙomamışdur senüñ maĥabbetüñ ħarāreti. [28a]

Ƙovla-: Gammazlık etmek, münafıklık etmek.

Ör) *Nemmet bihi*: Anı kovladı. [17a]

Nice, Niçe: Nasıl; çok, birçok, hayli; çok kez; ne; ne zaman; kaç, ne kadar; hangi; ne kadar, ne derece; ne vakte kadar.

Ör) Eger sâ'il su'āl iderse ki ketebe-i melāyike ħalkdan zāhir olan a' māl[i] kitābet eylerler a' māl-i ƙalbiyyeye ittilā' ları yokdur, vücūd-ı şūrīden ħāşıl olan a' mālī kitābet ve deƙāyık-ı ħāla muṭṭali' olup müşebbehün bih olmağa nice şāliĥ olur? [24b]

Eger tecellī-i zāt olsaydı niçe müddetden soñra Tūr-i mīƙātta *erini* diyü rü'yet taleb eylemezler idi. [14b]

O

Ol: O.

Ör) *Eḳallehu*: Ol şey 'üñ eḳallini. [19a]

Ö

Ötüri: Dolayı, sebebiyle.

Ör) Ve beni ol ḥüsn 'aşḳ u maḥabbete delālet itmekle mesrūr u şādān ḳıldı eyle 'aşḳ u maḥabbet ki anda senüñ beḳā ve 'izzetüñ müşāhedesinden ötüri kendü fenā vü zilletüm baña laṭif [ü] müstaḥsen görüñdi.[62b]

Ş

Şol: Şu, O.

Ör) *Ve āḥiru mā*: Şol şey 'üñ āḥiri ki. [19b]

Ṭ

Ṭağ: Dağ.

Ör) *Le-dukketi*: Elbette ol tağların mecmū' ası pāre pāre olur idi. [16b]

Ṭoğrulmağ: Doğrulmak (dik bir duruma gelmek)

Ör) *Nuhūz*: Żamm-ı nūn ile ayak üzerine ṭurmağdur ḳāme gibi ve toğrulmağdur istivā gibi, lākin bu maḥalde ḥareke ve meşy ma' nāsınadır. [142b]

Ṭutul-: Kullanılmak.

Ör) *Ve min iḥfā'i ḥubbiki*'deki vāv ḥāliyyedür. İḥfānuñ ḥubba izāfeti cā'izdür ki maşdaruñ fā' iline izāfeti ḳabīlinden ola, eger fā' iline muzāf ḳabīlinden tutulur ise, ve'l-ḥālu enne iḥtifā'ī min te'sīri iḥfā'i ḥubbiki bī²²⁹ dimekdür. [27b]

Ṭur-: Durmak.

²²⁹ Durum şöyle ki benim eriyip yok olmamın nedeni, sana karşı olan aşkıyı gizlememdir.

Ör) *Atraqtu*: Ben iṭrāk iderüm; ya' nī başum aşığa salup gözlerüm yire diküp tururum. [110a]

U

Uyarmak: Uyandırmak, ikaz etmek; harekete getirmek, yakmak, rahatsız etmek.

Ör) *Īkād*: Ateş uyarmakdur. [18a]

V

Vir-: Vermek, göndermek.

Ör) Hemān bende şıdķ u iḥlāş ile 'amele 'āzim olıcaķ Hāk te'ālā hādīdür ifrāt u tefrītdan şaķlar ve deķāyık-ı nefsi fehme tevfiķ virür. [11b]

Viril-: Verilmek.

Ör) Bir kısmı daḥı şol ḥuzūzdur ki 'inde'ş-şer' aña ruḥşat ve icāzet virilmişdür. [11a]

Y

Yil: Rüzgar.

Ör) *Rīhu'l-velā*: Maḥabbet yili [147b]

Yitmek: Kaybolmak, zayi olmak; itmek, kakmak; yetmek.

Ör) *Faķd*: Yitmek ma' nāsınadır. [10a]

Yitür-: Ulaştırmak, eriştirmek; yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek.

Ör) Hākīkatde tecellī aña dirler ki 'abd kendüyi yitürüp Hāk'la Hākķ'ı bula ve bile ki kendü bir zamānda ketm-i 'ademde idi yine el-ān daḥı ma' düm-ı muṭlaķdur. [14b]

Yoğ: Yok.

Ör) Hālen ki benüm cismüm bir mertebeye varmışdı ki raķīb görmege ķābiliyyet yoğ-idi. [22b]

3.5. Şerh Metodu

3.5.1. Şerhin Aşamaları

Besmele, iki cümlelik hamlede ve salvelenin hemen akabinde eserinin konusundan hiç söz etmeden Tâ'yye'nin beyitlerini şerh etmeye başlayan Mehmed Ma'rûf, kasîdenin beyitlerini, kimi zaman bir beyti kimi zaman da iki beyti beraber ele alarak şerh etmektedir.

Beyitlerin şerhi mevzubahis olduğu zaman şerh, birincisi beyitte geçen kelimelerin tahlilinin yapıldığı bölüm, ikincisiyse beytin anlam boyutunun incelendiği bölüm olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

Şerhin ilk bölümü bir aşamada gerçekleşirken ikinci bölümü ise genel olarak “*Tağdîr-i kelâm dimek olur ki*”, “*Tağdîr-i kelâm dimekdür ki*” gibi ifadelerden sonra başlayıp çoğunlukla dört aşamadan oluşmaktadır. Bu bölüm ve aşamaların ardından genellikle iki aşama daha gelmesiyle beyitlerin şerhinin toplamda sekiz aşamada gerçekleştiğini söylemek mümkün olsa da şerhin tamamında bu aşamaların eksiksiz bir şekilde yer aldığını söylemek imkansızdır. Açıkça ifade etmek gerekirse, özellikle son iki aşamanın aynı beyit şerhinde bir araya geldiği hiç gözlenmemiştir. Bunun yanı sıra aşamaların bazen başlıklı bazen başlıksız olarak verildiği gibi başlıklı olanların her beyitte aynı başlıkla değil farklı başlıklarla aktarıldığını ve daha önemlisi bir başlığın her beyitte aynı aşamada değil farklı aşamalarda kullanıldığını görüyoruz. Örneğin, aşağıda görüleceği “*Tağdîr-i kelâm dimekdür ki*” gibi ifadeler, eserin ilk 25 varlığında “Kaynak Metindeki Kelime/Kelime Gruplarının Türkçeye Aktarılması” olarak yorumladığımız ikinci aşamanın başlangıcı olarak kullanılırken diğer varaklarda “Kaynak Metnin Arapça Olarak Açıklanması” aşamasının başlangıcı olarak görülmektedir. Aynı şekilde “Hâşılı'l-ma' nâ” ibaresinin, bazı beyitlerin şerhinde “Kaynak Metnin Türkçe Olarak Açıklanması” aşamasının başlığı iken diğer bazı beyitlerde “Yorum ve Değerlendirme” aşamasına başlık olarak kullanıldığı görülür. Bu farklılaşma, şerhin yapı ve düzen açısından istikrarsız olduğunu gösterir.

Kaynak metnin şerhinin gerçekleştiği bölüm ve aşamalarda görülen bu farklılaşma nedeniyle, şârihin şerh yönteminin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak şekilde bu bölüm/aşamalara -içerikten hareketle- uygun başlıklar verip yöntemi onların altında incelemeye tabi tutmamız daha münasip olacaktır. Bu aşamalar sırasıyla şu şekildedir:

3.5.1.1. Kaynak Metin

Mehmed Ma‘rûf’un, Tâ’iyye Kasîdesinin beyitlerini, kimi zaman bir beyti kimi zaman da iki beyti beraber ele alarak şerh ettiği daha önce ifade edilmişti. Bu aşamada, kasîdenin şerh edilecek beyit/beyitleri hem harekeli hem de kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle yer almaktadır.

3.5.1.2. Kaynak Metnin Kelimelerinin İncelenmesi

Beyit/beyitlerdeki sözcüklerin anlamlarının verildiği ve sözcüklerin veya belirtme gruplarının da Arapça dilbilgisi kuralları açısından incelendiği bu bölümde yer alan incelemeler; beyitteki kelimenin sözlük anlamının, bazen de bağlamsal anlamının, hangi kökten türediğinin, çeşidinin (isim, sıfat, ism-i mef‘ûl vb.), müfret ise çoğul olma halinin, çoğul ise tekil olma halinin, zamir ise neye veya kime râci olduğunun, eylem ise zamanının ve hangi şahsa kullanıldığının, harf ise çeşidinin (cer, şart vb.), cer harfi ise hangi anlamı ifade ettiğinin (ilsâk, sebebiyye, ta‘diye, tefdiye vb.), câr-mecrûr ise neye taalluk ettiğinin ve nahiv kuralları göz önünde bulundurularak cümle içindeki konumunun (fâ‘il, mef‘ûl, mübtedâ vb.) dile getirilmesinden meydana gelmektedir.

Bu sırada, sık kullanılmayan veya başka bir kelimeyle karışacağı tahmin edilen kelimelerin okunuşları da belirtilmektedir.

Ör) **Rehâ**: Feth-i rā-yla si‘at-ı ‘ayş ma‘nâsınadır. [101b]

‘**Amiyy**: ‘Aynun fethi ve mîmün kesri ve yâ’-i müşeddede ile ‘amâ’dan şîga-i fa‘ıldür; mef‘ûl ma‘nâsına; mekfûfûl-‘ayn dimekdür. [69b]

Bazen sözcüklerin doğru okunuşunun aynı vezinde olan başka bir sözcüğü anarak verildiği de görülmüştür.

Ör) ‘**Uqbâ**: Maşdardur, *büşrâ* gibi, mübâlağa içündür, ‘âkıbet ve şoñ ma‘nâsınadır. [39b]

‘**Uddet**: *Şuddet* gibi fi‘l-i mâzî-i mechüldür. [41b]

Ayrıca bu bölümde birçok sözcüğün lügat anlamı verilmekle beraber, yeri geldiğinde Türkçe karşılığı da verilir, bağlamsal, yan ya da mecazi anlamları üzerinde durulur, tıpkı ‘**Hetk**: Perde yırtmağdur, tefe‘üle nakl[i] mübâlağa ve istimrâr içündür” [64b], ‘**Nuhûz**:

Žamm-ı nūn ile ayak üzerine ¼urma¼dur ¼āme gibi ve ¼o¼rulma¼dur istivā gibi, lākin bu ma¼halde hareke ve meşy ma‘ nāsınadır” [142b] ve “İbşās: Lügatde tefri¼a ve ifşā-yı sırra dirler. Gāhī mecāzen şikāyet ma‘ nāsında da¼ı isti‘ māl olunur. Bu ma¼halde **ebşestu**: *Azhartu’s-şikāyete ve’l-¼uzne*²³⁰ dimekdür” [8a] örneklerinde oldu¼u gibi.

Bazen sözcüklerin anlamları zıt (karşıt) anlamlı olan başka bir sözcü¼ü anarak verilebilir: Ör) **Vācid**: *Fā¼iduñ zıddıdır*. [30b]

Taşrīh: Kināyetūñ zıdd[1]dur; *kennā* ‘an şey’in dirler, *seterehu*²³¹ ma‘ nāsınadır. Kināyet da¼ı bundandır. [102a]

Yer yer sözcüklerin sözlük ve yan anlamlarının yanında ıstılahī anlamına yer verilmektedir; Şu örnekte “**farz**” kelimesinin açıklanması gibi:

“**Farz**: Lügatde ¼at‘ u ta¼dır ma‘ nāsınadır. İştılahıda Şol şey’[e] dirler ki ol şey’ delil-i ¼at‘ ī ile şābit ola ki anda şübhe olmaya; meşelā ğasl-i vech gibi. Bu ma¼halde farzdan terkine hi¼bir vech-ile mesāğ olmayandır”. [63b]

Ancak sık kullanılan ve okuyucunun bildi¼i tahmin edilen sözcükler do¼rudan dilbilgisi a¼ısından incelenir.

Ör) **Ve İ**: Mu¼addem haberdür. **Nefsu**: Mu’ah¼har mübtedādur. [52b]

Bu bölümde de zaman zaman ele alınan sözcükler filolojik ba¼lamda izāh edilirken verilen bilgiler bazen alıntılarla örneklenir. Örne¼in; “**Men**” kelimesinin açıklanmasında bu özelli¼i görmek mümkündür: “**Men**: Mu¼ā¼ab olma¼a şālih olan içün mevzū‘ isimdür müzekker ü mü’enneşde ve vāhıde isti‘ mālī beraberdür; *men huve, men humā, men hum, men hiye, men hunne* dinilür”. [24a]

Belāgate çok önem veren şārih, bu bölümde yeri geldikçe beyitte bulunan edebī sanatlar üzerinde durmaktadır. Mesela, kasīdenin

Ve bāliye eblā min şiyābi tecelludī

²³⁰ Üzüntü ve şikayetimi dile getirdim.

²³¹ O, onu (o şeyi) gizledi.

Beli'z-zātu fi'l-i' dāmi nīṭat bi-lezzetī

beytinde geçen “**şiyābi tecelludī**” terkibi şu ifadelerle açıklanmaktadır:

“**Tecellud:** Taşabbur ma' nāsınadır. Şabr u celādetde tekellüfdür. **Tecelludī** şiyāb ile ta' bīr-i isti' āredür; şevbe lāzım olan iblā ve ihlāk işbāt itmek ile isti' āre-i terşihyye kılinmışdur”. [31b]

Her ne kadar şârih, başta bu bölüm olmak üzere, şerhin farklı aşamalarında bazı noktalarda daha önce kasîdeyi Arapça şerh eden Abdurrezzâk el-Kāşânî ve Sa' duddîn el-Fergânî ile hemfikir olmadığını dile getirmeyi ihmal etmese²³² de bu aşamada yaptığı açıklamaların bir kısmının Kāşânî'nin *Keşfu'l-Vucûhi'l-Gurr li-Ma'ânî Nazmi'd-Durr* adlı şerhinde yapılan açıklamaların birer tercümesinden ileri gitmediği görülmektedir.

Aşağıda verilen tabloda Ma'rûf'un bu aşamada yaptığı açıklamaların Kāşânî'nin şerhinden tercüme edilerek verildiği açıkça görülmektedir:

Tablo 3:

Mehmed Ma'rûf'un Kāşânî'nin Şerhinden Tercüme Yoluyla İstifade Etmesi

Mehmed Ma'rûf'un Şerhi	Abdurrezzâk Kāşânî'nin Şerhi
Evhemtu: Fi'l ve fā' ildir; <i>Evka'tuhu fi vehmin ve ğalaṭ</i> ²³⁴ dimekdür. İhām: <i>İrādetu'ş-şey'i 'alā ḫilāfi'l-vāḳi'</i> ²³⁵ ma' nāsına olduğundan ötüri iki mef' üle ta' diye eylemişdür. Mef' ül-i evveli şaḫb' dür. Mef' ül-i şānisi <i>enne</i> ile muşaddar olan cümledür. Şaḫb: Lafz-ı müfreddür. [3a] cem' -i şāḫib ma' nāsı için mevzū' ism-i cem' dür. Rekb ile rākib gibidür. Şarābihim'de zāmīr-i cem' şaḫb'a rāci' dür. Bihi'de bā sebebiyyedür. Zāmīr-i müfred şurba rāci' dür. Surre: Fi'l-i māzī-i mechūldür. Sirrī: Ḳāyim-	أوهمته: أوقعته في وهم وغلط، والإيهام يقتضي مفعولين؛ لأنه بمعنى إرادة الشيء على خلاف الواقع، ف (صحبي) أول المفعولين ل(أوهمت)، والجملة المصدرية ب (أن) ثانيها، ولفظ الصحب مفرد موضوع لمعنى جمع الصاحب، لا جمع على الأصح، كالركب والراكب، وقوله: (بنظرة)

²³² Bkz. (2.2.4.11. Reddiyeler).

²³⁴ Onu, vehim ve yanlışa düşürdüm.

²³⁵ Bir şeyi gerçekliğine aykırı bir biçimde istemek.

<p>maḳām-ı fā' ilidür fi' l-i meḥülün. İntişā: Mestlūkdür. Maḥall-i ḫāliyyet ile maṣūbdur. Bi-naẓretī evhemtu'ya müte' allıkdür. [2b-3a]</p>	<p>يتعلق ب(أوهمت). وفي انتشائي: حال من الضمير فيه، والانتشاء السكر.²³³</p>
<p>Munnī: <i>Yemunnu 'aleyhi yemunnu minneten</i> emr-i mü'enneşdür. İn'ām eyle ma'nāsına. Bu maḥalde kelime-i len'den murād olan "<i>len terānī</i>" dūr. Ve len ifāde-i nefyde ğayr-ı ḫurūf-ı nefyden eblağdur. Lākin te'yūdi mūcib degūldür. İn mena'ti'deki [13b] in: Ḥurūf-ı şart[dan]dur. Cezāsı maḥzūfdur. Mena'ti: Fi' l-i māzī-i müfred-i mü'enneş-i muḥātabadur. En Enerāki'deki en: Maşdariyyedür. Dāḫil olduğı fi' l ile bile taḳdīr-i rü'yetde maṣūbu'l-maḥal, mef' ulidür mena'ti'nūñ. Taḳdīr[i]in <i>mena'ti'r-ru'yete</i> dimekdür. Fe-min ḳablī'deki fā: Fā'-i ta'līliyyedür. Ḳablī'deki yā: Yā'-i mütekellimdür Li-ğayrī'deki yā gibi. Lezzet: Fi' l-i māzīdür, <i>tābe</i> ma'nāsınadır. [13a-13b]</p>	<p>(مني): أمر من من عليه يمن عليه؛ أحسن إليه. قوله: (بلن) أي بكلمة: "الن تراني"، وهي في إفادة النفي أبلغ من غيرها ولا توجب التأييد. و (إن) حرف شرط جزاؤه محذوف، و(أن) مع الفعل في تقدير: (إن منعت الرؤية فمني على سمعي بقولك: "الن تراني"، والفاء في (فمن) للسببية. (لذ): يلذ لذادة فهو لذيد. ولذ: طاب.²³⁶</p>
<p>Ve mā beyne'deki mā nekredür; mekān ma'nāsınadır, ve yāḫud ḫālet ma'nāsında müsta'meldür. Mekān-ı mütevassıṭ yāḫud²³⁸ ḫālet-i mütevassıṭ dimekdür. Şevḳ'den murād 'āşıḳuñ bāṭınınuñ ma'şūḳ cānibine incizābıdır ve yāḫud vāşıl olduğı mertebeden ziyādeye vuşūl içündür. Tevellī: <i>İ'rāz</i> ma'nāsınadır. Ḥazri: ḫā'-i mühmelenūñ fetḫi ve zā'-i[28b] mu'cemenūñ sūkūnyla men' ma'nāsınadır. Tecellī:</p>	<p>ما بين الشئيين مكان يتوسطهم، ويستعمل في حالة متوسطة، (لما) نكره بمعنى مكان أو حالة وهي منصوبة المحل بالظرفية، والشوق: نزوع باطن المحب إلى دوام وصوله، أو نيل رتبة في الوصول فوق ما ناله، و (التولي): الإعراض، و (الحضرة): مرة من الحضور، والباء في (محضرة) للسببية.²³⁷</p>

²³³ Abdurrezzāk el-Kāşānī, *Keşfu'l-Vucūhi'l-Gurr li-Me'ānī Nazmi'd-Durr*, thk. Ahmed Ferīd el-Mezyedī, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005, s. 40.

²³⁶ Kāşānī, s. 52.

²³⁷ Kāşānī, s. 44.

²³⁸ Bu kelime, hata olarak metinde iki defa tekrarlanmıştır.

<p>Zuhūra dirler. Ḥazret: Ḥuzūrdan binā³-i merrehdür. Bā: Sebebiyyedür. [28a-28b]</p>	
<p>Eşfā: <i>Eşrafē</i> ma^c nāsınadır. <i>Eşfe'l-marīzu</i> <i>eşrafē</i> <i>'ale'l-mevt'</i>²⁴⁰ dirler <i>'aleyhr'</i>²⁴¹ ma^c nāsına. Eşfā'nuñ ta^c diyesi <i>'alā</i> iledür. Mef^c ūli maḥzūfdur; taqđiri <i>eşrefē</i> <i>'ale'l-helāki'</i>²⁴² dur. Bel: Ḥarf-i <i>'atf</i>dur. İzrāb içündür. Evvelki қаза hüküm ma^c nāsınadır. İkincisi <i>māte</i> ma^c nāsınadır. İkinci қаза'da zamīr-i müstetir şifā'ya rāci^c dür. Galil: <i>'Ataş</i>dan ḥāşıl olan ḥarārete dirler. Ğullet: <i>'Ataş</i> ma^c nāsınadır. Vecd: Ḥüzün dimekdür. Vācid: <i>Fāki'duñ</i> zıddıdur. En қаzā'da en maşdariyyedür, <i>қаза'l-ḥuznu mevtehu'</i>²⁴³ taqđirinedür. [30b]</p>	<p>أشفي: أشرف، ويتعدى بعلى، ومفعوله محذوف تقديره: (أشفي على الهلاك)، يقال: (أشفي المريض على الموت)؛ أي: (أشرف عليه وقرب موته). (بل): حرف عطف للإضراب عن الأول موجبا كان أو منفيا. (قضى): الأول بمعنى حكم، والثاني بمعنى مات، والضمير فيه عائد إلى شفائي، و(الغليل)، (الغلة): العطش، و(الوجد): الحزن، (الواحد): ضد الفائد، و(أن) في (أن قضى) مصدرية؛ تقديره: قضى الحزن موته.²³⁹</p>
<p>Mā: İstifhāmiyyedür. Zā: Ellezī [85b] ma^c nāsınadır, merfū^c u'l-maḥaldur; ibtidā^c iyyedür, mevşül şılasıyla ḥaberidür mübtedānuñ. <i>'Asā</i>: Ef āl-i muḳāreb[e]dendür; inşā³-i recā vü muḳārebe içündür mevzū^c bir kelimedür; <i>'āsā</i> en yuḳāle taqđirindedür; en nazarı kāde'ye kıyāsen ḥazf olınmışdur. En yuḳāle: Mañşübetü'l-maḥal ḥaberidür <i>'asā</i>'nuñ. [<i>'Asā</i>] ismi mevşüle <i>'āyid</i> zamīrdür; <i>'asāhu</i> taqđirindedür. <i>'Asā</i> ismi ve ḥaberiyle şılasıdur zā'nuñ. <i>'Annī</i>: Yuḳālu'ya müte^c allıkdür. <i>Ḳazā</i>: <i>Māte</i> ma^c nāsınadır. Hevā kelimesinüñ intişābı mef^c ūlün leh olmaḳ üzredür. Men lī'deki men istifhāmiyyedür. Bi-zā'nuñ müşārun</p>	<p>(ما) استفهامية ابتدائية؛ بمعنى: أي شيء، و (ذا) موصولة بمعنى الذي، وقعت مع الصلة خبرا لها، وعسى مع الأفعال الغير متصرفة موضوع لإنشاء الرجاء ومقارنته، وأصله: (عسى أن يقال)، فحذف (إن) حملا على أخته (كاد)، ومحل (أن) مع الفعل منصوب بخبر (عسى)، واسمه ضمير مرفوع عائد إلى الموصول تقديره (عساه)، و(عسى) مع اسمه و خبره صلة (ذا)، و (عني) يتعلق ب(يقال) ... و(قضى) بمعنى مات، و(هوى) منصوب على المفعول له، و(من) استفهامية حذف فعلها تقديره: (من يضمن لي</p>

²³⁹ Kāşānī, s. 53.

²⁴⁰ Hasta, ölüme yaklaştı.

²⁴¹ Ona (ölüme) yakın oldu.

²⁴² O helake yakın oldu.

²⁴³ Hüzün, onun ölümüne hüküm vermiştir.

<p>ileyhi ʔazā'dur. Men lī bi-zā: <i>Men yetekfeḥel lī bi-zā?</i>²⁴⁵ taḳdīrindedür. Ve huve biḡyetī'deki vāv ḥāliyyedür. Biḡyetī: Kesr-i bā ile murād ma' nāsınadır. [85b-86a]</p>	<p>بذا؛ إشارة الى القضاء بمعنى الموت، والواو في (وهو بغيتي) أي مرادي للحال.²⁴⁴</p>
<p>‘ Amr ile ‘ömr; aynuñ fethi ve zammı ile ḥayāt ma' nāsınadır. Feth-i ‘aynla olan ‘amr ḥāṣṣaten ʔasemde müsa' meldür. Le-‘ amrī'deki lām: Lām-ı te'kīd[dü]r. ‘Amrī: Muḳsemün bihdür, maḥall-i ref' de mübtedādur. Lām-ı te'kīd ibtidā içündür; <i>le-ḥayātī</i> ma' nāsınadır. Cümle-i ʔarṭiyyeler ʔasemuñ cevābıdur. Etleftu: <i>Bi'tu</i> ma' nāsınadır; rabiḥtu ʔarīnesi-yile. Bi-ḥubbiḥā'[97a]daki bā muḳābele içündür. Eblet: <i>Efnet</i> ma' nāsınadır. Ebellet: <i>Ebre'et</i> dimekdür. <i>Belle'r-raculu min marāzihi</i> dirler ʔaçan ki marāzdan ʔurtulsa. [96-b-97a]</p>	<p>(العمر)، (العمر) - بالفتح والضم - معناهما واحد، وهو الحياة، ولا يكون المفتوح إلا للقسم، (لمري): مقسم به مبتدأ، فاللام فيه لتوكيد الابتداء، والخبر محذوف معناه: (لحياتي قسمي)، والجملتان الشرطيتان وقعتا جواباً للقسم، وقوله (أتلقت) بمعنى بعث بقرينة (رحمت) في جواب الشرط، والباء للمقابلة في (بحبها)، كما قولك: (بعته بكذا)، و (أبليت): أبرأت من المرض من قوله: (بل الرجل من مرضه)، إذا برأ منه.²⁴⁶</p>
<p>U'āḥī lafzı zamm-ı hemze ile olıcaḳ mü'āḥātandır, mülāzemet ma' nāsınadır; ve feth-i hemze ile olıcaḳ cem'-i aḫyedür. Aḫye ʔol devāb baḡladuḳları ḥable dirler ki her ʔarafı yire ʔaḳılan vetede baḡlanmış ola. Nāzım ḥazretleri bu 'ibāre ile 'alā vechi'l-isti' āre ʔol edāyı edā eylemişdür ki nüfūs-ı insānī dūnyevī ve uḫrevī kemāline erişmek aña teşebbüş ile ḥāşıl olur. [124b]</p>	<p>(أواخي) بالضم حكاية النفس من المؤاخاة بمعنى الملازمة، وبالفتح جمع أخية؛ وهو ما يشد به الدابة من الحبل المشدود طرفاه بوتد، واستعارها للآداب المقيدة بما النفوس لمصالح دينية ودينيوية.²⁴⁷</p>

3.5.1.3. Kaynak Metnin Arapça Olarak Açıklanması

²⁴⁴ Kāşānī, s. 74.

²⁴⁵ Kim buna kefil olabilir?

²⁴⁶ Kāşānī, s. 78.

²⁴⁷ Kāşānī, s. 89.

“*Taḳdīr-i kelām dimek olur ki*” veya “*Taḳdīr-i kelām dimekdür ki*” gibi ifadelerle başlayan ve beytin anlam boyutunun incelendiği bölümün ilk aşamasında, şerh edilen beyit/beyitler Arapça olarak açıklanmaktadır. Örneğin, kasîdenin şu beyti:

“*Muniḥtu velāhā yevme lā yevme ḳable en*

Bedet lī‘inde aḥzi‘l-‘ahdi fī evvliyyetī”

bu aşamada, “*Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: U‘ṭiyet lī maḥabbetuhā fī evvliyyetī; ey mubted‘u vucūdī yevme lā vucūde li-hāza‘l-yevmi‘l-mute‘ārefī fīhi ḳable zuhūrī‘l-maḥbūbeti lī ‘inde aḥziha‘l-‘ahde minnī. Ve‘l-murādu minhu beyānu ḳidemi maḥabbetihi ve kevnuhā mevhibeten lehu fī‘l-ezeli ḳable vucūdī‘z-zamāni ve‘l-mekāni ve aḥzi‘l-miṣāḳ*”²⁴⁸ [125b] ifadeleriyle açıklanmaktadır.

Bu aşamada yer verilen izahlar genellikle mensur olsa da kasîdenin 124²⁴⁹ ve 138²⁵⁰ numaralı beyitlerinin mensur değil manzum olarak açıklandığı görülmüştür. Kaynağını tespit edemediğimiz bu iki manzum parçanın şârihe ait olduğunu düşünüyoruz.²⁵¹ Ancak mensur açıklamaların büyük bir kısmının, bazen Abdurrezzâk el-Kāşânî, bazen de Dâvûd el-Kayserî’nin daha önce kasîdeye yaptıkları Arapça şerhlerde kullanılan ibarelerin dönüştürülmesinden ya da üzerinde küçük değişiklikler yapılarak meydana geldiği tespit edildiği gibi diğer bazı açıklamaların, bahsi geçen şerhlerde kullanılan cümlelerin bire bir aynısı olduğu da görülmektedir. Meselâ kasîdenin

“*Fe kullu ezen fī‘l-ḥubbi minki izā bedā*

Ce‘altu lehu ṣukrī mekāne ṣekiyyetī”

²⁴⁸ Mahbubenin muhabbeti bana, benim varlık âlemine gelişimden ve ahd sırasında onun vücudunda zahir olmasından önce öyle bir günde verildi ki bizim bildiğimiz günler yoktu. Bu ifade ile kendi muhabbetinin kîdemi ve bu muhabbetin ona ta ezelden; yani zaman ve mekânın henüz ortaya çıkmadan ve (Allah tarafından) bizden kesin söz alınmadan önce verildiği anlatılmaktadır.

²⁴⁹ Bkz. vr. 101a.

²⁵⁰ Bkz. vr. 110b.

²⁵¹ (Bkz. 2.3.6.5.1. Şârihe Ait Arapça Şiirler)

beytinin Arapça açıklanmasında kullanılan “*İzā kāne kullu mā veredenī minki mine'l-miḥeni minḥaten ve ‘aṭā’ en fe-kullu ezen ḥaṣale lī fī ‘iṣṣiki* [41a] *ce‘altu lehu mekāne’-ṣikāyeti ṣukren; li-ennehu ni‘metun ‘aleyye, ve ṣukrun vācibun ledeyye*”²⁵² [40b-41a] ifadeleri, Kayserî'nin aynı beyte olan açıklamasının üzerinde ufak değişiklikler yapılarak meydana gelmektedir. Zira Kayserî'nin şerhinde bahsi geçen beyit şu şekilde şerh edilir: “*İzā kāne kullu mā ḥalle bī minki mine'l-miḥeni ve'l-belāyā minḥaten ve ‘aṭā’ en, fe-kullu ezen ḥaṣale lī fī maḥabbetiki ce‘altu lehu mekāne’-ṣikāyeti ṣukren; li-ennehu ni‘metun ‘aleyye, ve ṣukru'l-mun‘imi vācibun ledeyye*”.²⁵³

Ma‘rûf, bu aşamada

“*Ve mā zafiret bi'l-vuddi rūḥun murāḥatun*

Ve lā bi'l-velā nefsun safā'l-‘ayṣi veddeti’

beytini “*Ve mā fāzet bi'l-maḥabbeti rūḥun musterīhatun ve nefsun temennet safā'l-‘ayṣi ve lezzeteh*”²⁵⁴ [51b] şeklinde açıklarken Kāṣānî aynı beyti şu şekilde şerh etmektedir: “*Mā fāzet bi'l-maḥabbeti rūḥun nālehe'r-rāḥatu ve lā fāzet bihā nefsun temennet safā'l-‘ayṣi; ey: Lezzeteh*”.²⁵⁵

İster Ma‘rûf, ister Kāṣānî, her ikisinin,

“*Ve aḥziki miṣāka'l-velā ḥayṣu lem eben*

Bi-maḥhari lebsi'n-nefsi fī fey‘i fīneti’

²⁵² Senden bana gelen her türlü mihnet ve meşakkatin, nazarımda bir bağış ve nimet olduğu gibi senin aşkın yolunda senden gelen her eziyet nedeniyle ben şikâyet ve sızlanmak yerine şükür eylerim. Çünkü o (eziyet) benim için şükredilmesi gerek bir nimettir.

²⁵³ Dâvûd b. Mahmûd el-Kayserî, *Şerḥu Ta‘iyyeti İbni'l-Fāriḥ el-Kubrâ*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezyedî Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-‘İlmiyye, 2004, s. 16.

²⁵⁴ Huzurlu olan ruh ve sıkıntısız ve dertsiz yaşamayı dileyen nefis, sevgi ve muhabbete nail olmaz.

²⁵⁵ Kāṣānî, s. 61.

beytini şu ifadelerle şerh ettiği görülmüştür: “*Uḫsimu bi-ḥaḫḫi aḥziki ‘aleyye mīṣāka'l-maḥabbeti fī ma‘hedi ‘elestu bi-rabbikum’ ḥayṣu [lem] aḫhar bi- maḥalli zuhūri'ltibāsi nefsi fī zilli bedenī*^{256,257}

Kasîdenin 98. beyti olan

“*Fe-lem tehvenī mā lem tekun fiyye fāniyen*

Ve lem tefne mā lā tuctelā fike şūretī”

hem Ma‘rûf hem de Kayserî tarafından şöyle açıklamaktadır: “*İzā kāne'l-emru ke-zālike fe-lem tehvenī mā-dāme lem tekun fāniyen bi-kulliyetike fī zātī, ve lem tefne mā-dāme lā taḫharu ve lā tetecellā fike zātī bi-şūretin min şuveri esmā 'ī ve şifātī*^{258,259}

Daha önce ifade edildiği gibi, eserin ilk 25 vараğına kadar ele alınan beyitlerin Arapça olarak açıklandığı bu aşamaya yer verilmeden “*Taḫdīr-i kelām dimekdür ki*” gibi ifadelerle, beyti meydana getiren kelime ya da kelime gruplarının Türkçeye aktarıldığı aşamaya geçilmektedir.

3.5.1.4. Kaynak Metindeki Kelime/Kelime Gruplarının Türkçeye Aktarılması

Bu bölümün, çoğunlukla “*el-ma'nā*” ifadesi ile başlayan ikinci aşamasının, eserin ilk 25 yaprağına kadar ele alınan beyitlerin şerhinde “*Taḫdīr-i kelām dimekdür ki*” gibi ifadelerden sonra başladığı görülmüştür. Bu aşamada beyit/beyitleri meydana getiren sözcükler ya da belirtme gurupları yeniden yazılıp birebir Türkçe karşılığı verilmektedir. Meselâ kasîdenin 2. beyti olan

“*Fe-evhemtu şaḥbī enne şurbe şarābihim*

²⁵⁶ Henüz nefis elbisesine bürünmediğim "elest" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim) aleminde senin muhabbet ve sevgi misakını aldığım an hakkı için

²⁵⁷ Kāşânî, s. 62; İbnu'ş-Şerîf, *Şerh-i Tâ'iyye*, 56b.

²⁵⁸ Durum öyleyse, zatını tamamen zatımda yok edip fani olmadıkça bana âşık olamazsın. Ayrıca benim isim ve sıfatlarımdan ibaret olan suretim sende zuhur edip tecelli etmedikçe sen bende fâni olamazsın.

²⁵⁹ Kayserî, s. 27; İbnu'ş-Şerîf, *Şerh-i Tâ'iyye*, 80b.

Bihi surre sirrī fi'ntiṣā 'ī bi-nazretī'

bu aşamada şu şekilde ele alınır:

“Takdîr-i kelâm demek olur ki: **Evhemtu**: Ben ğalaṭa düşürdüm. **Şahbî**: Aşhâbumı. **Enne şurbe şarâbihim**: *Enne bi-şurbi şarâbihim* takdîrindedür. Ma' nâsı taḥkîkan anlaruñ şarâbını içmek sebebi ile. **Surre sirrî**: Benüm gönüm mesrûr kılındı. **Fi'ntiṣā 'ī**: Ben mest olduĝum hâletde. **Bi-nazretî**: Benüm nazaram ile; ya' nî baña maḥşûs nazâr ile ğalaṭa düşürdüm demekdür” [3a].

Kasîdenin 110. beyti olan

Ve innī ile't-tehdîdi bi'l-mevti râkinun

Ve min hevlihi erkânu ğayrî huddetî'

ise şu şekilde açıklanmaktadır:

“El-Ma' nâ: **Ve innî**: Taḥkîkan. **İle't-tehdîdi**: Korkutmaĝa. **Bi'l-mevti**: Mevt ile. **Râkinun**: Mâyilüm. **Ve min hevlihi**: Hâl ân ki ol mevtüñ heybetinden. **Erkânu ğayrî**: Benden ğayrınıñ a' zâsı. **Huddetî**: Münkesir u ḥarâb kılındı”. [90a]

3.5.1.5. Kaynak Metnin Türkçe Olarak Açıklanması

Genellikle “Ya' nî” ifadesiyle başlayan bu aşamanın bazı beyitler şerhinde -az da olsa- “Hâşılı'l-ma' nâ”²⁶⁰ başlığı altında yer aldığı görülmektedir. Şerh edilen beyit/beyitlerin geniş bir biçimde nesir olarak Türkçeye aktarıldığı bu aşamada yer alan açıklamaların, çoĝu zaman beyit şerhinin ikinci aşamasının başladığı “*Takdîr-i kelâm dimekdür ki*” veya “*Takdîr-i kelâm dimekdür ki*” gibi ifadelerin ardından gelen Arapça ibarelerin tercümesinden meydana geldiği, fakat bu tercümelerin genellikle bire bir veya tefsirî (genişletilmiş) biçimde yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Örneĝin,

Ve lemmā ebet izhârahu bi-cevâniḥî

²⁶⁰ Örnekler için bkz. vr. 2a, 3a, 5b, 7a, 8b, 10b, 13b, 15b.

Bedīhetu fikrī şuntuhu ‘an ru ‘yefī’

beyti anlam boyutunun incelendiği bölümün ilk aşamasında; “Taḳdīr-i kelām dimekdür ki *ve lemma’mtene‘at bedīhetu fikrī ‘an izhāri zālīke’s-sirri’l-maşūni’l-ḳaviyyi şuntuhu ayzan ‘an-fikrī²⁶¹*” şeklinde açıklanırken bu aşamada o Arapça ibarelerin birebir Türkçe tercümesinden ibaret olan “Ya‘ nī vaḳtā kim bedāheten fikrüm ol sırr-ı maḥfūzuñ ḳuvā-yı bāḥnuma izhārından ibā vü imtinā‘ eyledi ise ke-zālīke ben daḥı anı ḥıfz u şıyānet eyledüm kendü fikrümünden dimekdür” [107a] ifadeleriyle açıklanmaktadır.

Bu aşamada;

“*Ve lem aḥki fi ḥubbīki ḥālī teberrumen*

Bihā li’iztirābin bel li-tenfisi kurbetī’

beytinin açıklaması olarak kullanılmış olan “Ya‘ nī senüñ ‘aşḳ [u] maḥabbetüñde ḥasb-i ḥālümünden ḥikāyet ve derd-i derūnumdan rivāyet eyledüğüm şiddet-i ‘aşḳdan şikāyet ve tereddüd iztirābumdan nāşī bir ḥālet degüldür. Bel ki dil-i sūzānuma āb-ı muḥāveret-i yār ile nev‘ -i tesliyet ve dīde-i giryānuma hevā-yı peyām-ı dil-dār ile ḥ‘āb u rāḥat ḥāşıl olup bir miḳdār ref‘ -i kürbet ü ḡam ve fi’l-cümle def‘ -i hücum-ı ḥayl-i elem müyesser ola dimekdür” [38a] ifadeleri, ilk aşamada yer alan şu Arapça ifadelerin tefsirî tercümesinden ibarettir:

“Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve lem aḥki ḥālī fi ḥubbī iyyāki li-ecli’s-se ‘āmeti ve’t-tazaccuri min miḥeni’l-‘işḳi min ciheti’t-teberrumi ve’l-iztirābi fi’l-maḥabbeti bel ḥakeytuhā li-tenfisi kurbetī ve tefrīhi ḳalbī²⁶²*”. [37b]

²⁶¹ “Benim bedīhe-i fikrim (tertip etmeksizin kalpte hasıl olan manalar) o korunmuş ve kuvvetli olan sırrı meydana çıkarmaktan çekinince, ben de onu aklım ve fikrimden sakladım”.

²⁶² “Ben, senin aşkında olan halimi, aşk sıkıntılarından usanç ve melalimi ortaya koymak, sıkıntı ve ıstırap çektiğimi ifade etmek için anlatmadım, aksine bunu kalbimi ferahlatmak ve iç daralmamı gidermek için anlattım”.

Bu bölümde, zaman zaman ele alınan beyitte geçen bir kelime veya kelime öbeğinin nüsha farklılıklarının belirtildiği ve açıklamaların bu farklılıklara göre tekrar yapıldığı görülmüştür.²⁶³

3.5.1.6. Yorum ve Değerlendirme

Şerh edilen beyit/beyitler Türkçeye nesir olarak çevrildikten sonra bazen “Hâşılı'l-ma' nâ” başlığı altında bazen de “Hafî buyurulmaya ki, hafî degüldür ki” gibi ifadelerle başlayarak beyitte denmek istenen umumî anlam, bazen ayet ve hadislerden iktibaslar yapılarak bazen de manzum parçalar kullanılarak geniş bir şekilde yorumlanmaktadır.

Uzun cümlelerle süslü bir dilin kullanıldığı bu aşamada, beyitlere özellikle tasavvufî manaların yüklenmesi ve yeri geldikçe bunlara ilişkin bilgilerin aktarılması göze çarpmaktadır. Zaman zaman beyitte bulunan edebî sanatların da bu aşamada değerlendirildiği ve soru cevap yöntemi kullanıldığı görülmektedir.²⁶⁴

Bütün beyitlerde düzenli olarak yer almayan ve şerhin bu aşamasında yapılan yorumlamaların genişlemesi ya da kısılmasının şerh edilen beytin içeriğine bağlı olduğu görülmektedir. Ayrıca bu yorumlar şârihin bilgi birikimini ve konuya hâkimiyetini görmemize önemli bir vesile olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5.1.7. Kaynak Metnin Anlamını Destekleyen Bir Farsça Rubainin Verilmesi

Ma'rûf, genellikle ele aldığı beytin şerh edilme sürecini, anlamı destekleyen bir bazen iki Farsça rubai vermekle bitirmektedir. Bu aşamada yer verilen rubailerin bir kısmının Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr (ö. 440/1049) ve Molla Câmî'ye (ö. 898/1492) ait olduğu tespit edilse de bunların büyük bir kısmının şârihe ait olduğu sonucuna varılmıştır.²⁶⁵ Başta şârihe ait olduğunu düşündüğümüz rubailer olmak üzere, bu rubailerin büyük bir kısmının şerh edilen beytin Farsçaya tercümesinden ibaret olması dikkat çekmektedir.

²⁶³ Bkz. (2.2.4.7. Nüsha Farklılıklarının Değerlendirilmesi)

²⁶⁴ Bkz. (2.3.5.3. Soru Cevap Yöntemi)

²⁶⁵ Bkz. (2.2.4.5.2. Şârihe Ait Farsça Şiirler).

Bilhassa 10 ile 77 numaralı beyitlerin arasında yer alan beyitlerin şerhinin son bulduğu rubailerin hepsinin, Tâ'iyye'nin sadece 77 beytinin ele alındığı ve beyitlerin şerh edilme sürecinin ele alınan beytin tercümesinden ibaret olan bir Farsça rubai ile bitirildiği Molla Câmî'nin *Şerh-i Tâ'iyye-i Fâriziyye* adlı eserinden iktibas edildiğini göz önünde bulundurarak şârihin bu yolu tercih etmekle kendine özgü bir yol değil, Molla Câmî'nin aynı kasîdenin şerhinde takip ettiği yolu izleyip devam ettirdiğini söylemek mümkündür. Örneğin;

Kasîdenin 59. beyti olan

“Ve nefsun terā fi'l-ḥubbi en lā terā ‘anen

Metā mā teşaddet li's-şabābeti şuddet”

beytinin şerhi, Abdurrahman Câmî'nin Tâ'iyye şerhinden iktibas edilen şu rubai ile sona ermektedir:

[Mef'ülü mefā'ülü mefā'ülü fe'ül]

Her kes ki gumān bord ki bī-renc-i dirāz

Der-perde-i 'āşıkī şevved maḥrem-i rāz

Nenhāde ḳadem der-ān ḥarem dest zi kes

Ber-sīne nihed nāz, der gerded bāz.²⁶⁶

- *“Fe-lem tehvenī mā lem tekun fiyye fāniyen*

Ve lem tefne mā lā tuctelā fike şūreti”²⁶⁷

²⁶⁶ Uzun sıkıntılar yaşamadan âşıklık perdesinde mahrem olacağını düşünen kişi asla mahrem olmamıştır. Ne zaman ki itaat edip teslim olursan, işte o zaman o naz kapısı açılır. Molla Câmî'ye ait bu rubai için Bkz. Abdurrahman Câmî, *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fâriziyye*, Süleymaniye Ktp. Ayasofya Koleksiyonu, nr. 4209/7, vr. 413a.

²⁶⁷ Öyleyse, zatını tamamen zatımda yok edip fani olmadıkça bana âşık olamazsın. Benim isim ve sıfatlarımdan ibaret olan suretim sende zuhur edip tecelli edemedikçe sen bende fâni olmazsın.

beytinin şerhi, şârihin kaleme aldığı ve beytin Farsçaya tercümesinden ibaret şu rubai ile son bulmaktadır:

Mādām ki fānī neşevī ‘āşık neşevī

Ger dem zenī ez-‘āşıkī şādīk neşevī

Mādām ki men [81a] cilve nekerdem ber to

Fānī neşevī, be vaşl lāyiķ neşevī²⁶⁸ [80b-81a]

Bütün beyitlerde yer alan ve çoğunlukla beyit şerhinin son bulduğu bu aşamanın, dört beytin şerhinde “Yorum ve Değerlendirme” aşamasından evvel yer aldığı²⁶⁹ gibi, bazen de bunun ardından bir sonraki beyte hazırlık yapıldığı görülmüştür.

3.5.1.8. Sonraki Beyte Hazırlık

Beyitlerin konu bütünlüğünü göz önünde bulundurarak şerh eden Ma‘rûf, zaman zaman bir beytin şerhini bitirip sonraki beyte geçmeden evvel, iki beyit arasında anlam ilgisi kurarak okurun zihnini, şerh edilecek beytin manasına hazırlamaktadır. Tıpkı şu örneklerde olduğu gibi:

Hevā ‘abretun nemmet bihi ve ceven nemet

Bihi ħuraķun edvā ‘uhā biye evdeti

(...) Ĥafī buyurulmaya ki Ĥazret-i nāzım *ķuddise sirruh* kendünün ‘aşk u maĥabbetden çekdiği ālāmı evvel **ve lev enne mā bī bi'l-cibāl**²⁷⁰ beytiyle ‘alā vechi'l-icmāl beyān idüp ba‘ dehu **hevā ‘abretun** beytiyle nev‘-i tafşīle şurū‘ eyleyüp min ba‘ d a‘ bā‘-ı maĥabbetün tefāşīline ibtidā eyleyüp buyurmuşlardur ki *ķāl*:

Fe-ķūfānu Nūĥin ‘inde nevĥī ke-edmu‘ī

²⁶⁸ Fani olmadıkça âşık olmazsın. Aşıklıktan dem vurduğun müddetçe sadık olamazsın. Sana ben tecelli etmediğim müddetçe fani olmayacaksın ve fani olmadıkça da vuslata layık olmayacaksın.

²⁶⁹ Örnekler için bkz. 7a-7b, 98a-99a, 120a-124b, 143b.

²⁷⁰ Kasîdenin 11. Beytidir.

Ve ikādu nīrāni'l-Ḥalīli ke-lev'atī

Ve levlā zefīrī aḡraḡatnī edmu'ī

Ve levlā dumū'ī aḡraḡatnī zefretī [17a-17b]

- *Ve me'ḡtertu ḡatta'ḡtertu ḡubbīki mezheben*

Fe-vā ḡāyretā lev lem tekun fiki ḡayretī

(...)Vaḡtā kim nāzīm ḡāzretleri kendünüñ mebdā'i-seyri seyr-i Mūsevī idügin eḡnā'-i nazmda 'ayān ve ol seyr ü sülükde vāḡi' olan ālām-ı 'aşḡ ü a'bā'-i maḡabbeti **Ve ebseḡtuhā**²⁷¹ beytinden bu maḡalle gelince 'alā vechi'l-icmāl buyurulup ve ḡasemiyyāt-ı müte'addide ile 'aşḡ u maḡabbetde kemāl-i iḡlāşını te'kīd ve bu ma'nānuñ binā-yı şübütını ol muḡsemün bih muḡkem ḡubb olmaḡla müstaḡakem ü teşyīd eyledi ise bu maḡalde lisān-ı ma'şūḡla 'alā vechi'l-irşād 'āşıḡı rāh-ı ḡaḡīḡe istirşād idüp da'vā-yı iḡlāş ile fenā cem' olmaz, ve rāh-ı maḡabbetde eḡer-i vüçüd ḡalmaz. Senüñ bu da'vān beḡā'-i ḡazḡı müş'ir ve baḡiyye-i vüçüdü müşteş'irdür diyü [69b] ḡaḡīḡatden kendü beşeriyyetine tenbīh eyleyüp buyurmışlardur ki:

Fe-ḡālet hevā ḡayrī ḡaşadte ve dūnehu

İḡtaşadte 'amiyyen 'an sevā'i maḡaccetī [69a-69b]

- *Huve'l-ḡubbu in lem taḡzi lem taḡzi me'riben*

Mine'l-ḡibbi fe'ḡter zāke ev ḡalli ḡulletī

(...) Vaḡtā kim nāzīm *ḡuddise sirruh* ḡāzretleri lisān-ı ma'şūḡdan zebān-ı 'āşıḡ ile lāzım u mühimm olan mevāzi'-i şübühātı beyān ve mevāḡi'-i muḡālaḡātı rüşen ü 'ayān eyledi ise lisān-ı 'āşıḡ ile daḡı vāḡi' olan ḡuşūruñ 'özrini izḡār ü i'lāna başlayup buyurdılar ki; *ḡāle*.²⁷²

Fe-ḡultu lehā rūḡī ledeyki ve ḡabzuhā

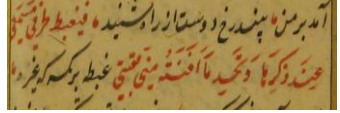
²⁷¹ Bkz. 6. Beyit.

²⁷² Dedi ki...

3.5.1.9. Şerh Şablonu

Şerh aşamaların hepsinin, daha doğrusu son iki aşamanın aynı beyit şerhinde bir araya geldiğine rastlanmadığı daha önce ifade edilmişti. Dolayısıyla bütün şerh aşamalarının gösterilmesi tek bir örnek vermek suretiyle imkânsız olduğundan bunlar iki farklı örnekle gösterilecektir:

Tablo 4:
Şerh Şablonu

Bölüm	Aşama	Örnek (1) [82b-83a]	Örnek (2) [115b-116b]
	Kaynak Metin	 <p><i>Huve'l-ḥubbu in lem taḳzi lem taḳzi me 'riben</i></p> <p><i>Mine'l-ḥibbi fe'ḥter zāke ev ḥalli ḥulletī</i></p>	 <p><i>Fe-yağbiṭu ṭarfī mesma'ī 'inde zikrihā</i></p> <p><i>Ve taḥsidu mā efnethu minnī baḳiyyetī</i></p>
1. Bölüm: Kelimelerin İncelenmesi	Kaynak Metnin Kelimelerinin İncelenmesi	<p>Huve'l-ḥubbu'daki zamīr ṣe'n içündür. Lām: 'Ahd içündür. İn lem taḳzi'deki in şartıyyedür. Lem taḳzi: <i>Lem temut</i> ma' nāsınadır. İkinci lem taḳzi: Ḳazā'-i ḥācetdendir, cezāsıdır şartuñ; <i>lem tu 'eddi ḥāceten</i> dimekdür. İrb: Hemze'nüñ kesri ve rā'nuñ sükūnıyla ḥācet ma' nāsınadır. Hemze ile rā'nuñ fetḫaları ile daḫı lügatdur. Me 'riben daḫı ke-zālike ḥācet ma' nāsınadır. Me 'riben irb'den maşdar-ı mīmīdür. Ḥibbi: Kesr-i ḥā ile isimdür; ḥabīb ma' nāsınadır. Zāke'nüñ müşārun ileyhi mevtdür.</p>	<p>Ġibta: Bir kimse ki ḡayra ḥāşıl olan ni' metuñ kendüye daḫı ḥuşūlin temennī itmege dirler. [Ḥased]: Ġayrdan zevālin temennā itmekle bile. Yağbiṭu'nuñ ṭarf fā' ili, mesma'ī mef' ulidür. Taḥsidu'nuñ baḳiyyetī fā' ili, mā mef' ulidür. Efnet kelimesinüñ, maḥbūbeye rāci' olan zamīr fā' ili, mā'-i mevşüle rāci' olan zamīr-i muttaşıl mef' ulidür.</p>

		Hullet: Maḥabbet ma' nāsına.	
2. Bölüm: Beytin Anlam Boyutunun İncelenmesi	Kaynak Metnin Arapça Olarak Açıklanması	<u>Takdīr-i kelām</u> dimekdür <u>ki:</u> <i>Eş-şe'nu enne zālike'l-ḥubbe ḥubbun in lem temut fīhi lem tu'eddi ve lem tuveffī ḥāceteke mine'l-ḥibbi, ve'l-āne ente muḥayyerun beyne emreyn; fe'ḥteri'l-mevte ev ḥalli ḥulletī ve da' da'vā maḥabbetī.</i>	<u>Takdīr-i kelām</u> dimekdür <u>ki:</u> <i>Fe-yağbitu 'aynī uzunī 'inde zikri'l-maḥbūbeti; li-enne el-uznune yerāhā 'inde tecellihā fī şūreti'z-zikri dūne'l-'ayn, ke-zālike yağbitu'l-uzunu 'aynī fī muşāhedeti nūrī't-tecellī ve ke-zālike taḥsidu baḳiyyetī [116a] mā efnethu'l-maḥbūbetu ve tetemennā hiye ayzan el-fenā'a 'aleyhā; fe-kullun mine'l-cevārihi ve'l-ḳuvā taḥsidu'l-āḫara li-mu'āmeletin maḥşūşatin lehā bi'l-maḥbūbet²⁷³.</i>
	Kaynak Metindeki Kelime/kelime Gruplarının Türkçeye Aktarılması	<u>El-ma'nā:</u> Huve'l-ḥubbu: Bu bir maḥabbetdür ki. İn lem taḳzi: Eger ölmezseñ. Lem taḳzi me'riben: Ḥācetüñ bitürmezsin. Mine'l-ḥibbi: Maḥbūbdan. Fe'ḥter zāke: Yā anı veyā mevte ihtiyār eyle. Ev ḥalli: Yāḫud terk eyle. Hulletī: Benüm maḥabbetümi.	<u>El-ma'nā:</u> Fe-yağbitu: Reşk eyler. Ṭarfi: Benüm gözüm. Mesma'ī: Ḳulağuma. 'İnde zikrihā: Maḥbūbenüñ zikri ḳatında. Ve taḥsidu: daḫı ḫased eyler. Mā: şol şeyi ki. Efnethu minnī: Maḥbūbe anı benden fenā eyledi. Baḳiyyetī: Benüm Baḳiyyem; ya'nī benüm baḳyyeme ḫased eyler.
	Kaynak Metnin Türkçe	<u>Ya'nī</u> bu bir maḥabbetdür ki ölmeyince maḥbūbdan murāda vāşıl olmazsın, ve	<u>Ya'nī</u> gözüm ḳulağuma reşk eyler maḥbūbenüñ zikr zebānında; li-zālike

²⁷³ Sevgilinin zikri esnasında benim gözüm kulağıma gıpta eder (imrenir) çünkü sevgilinin zikir şeklinde tecelli etmesini görme fırsatı yalnız kulağa mahsustur. Kulak da İlâhî nurun tecellisini görme imkânı bulan gözüme gıpta eder. Aynı zamanda vücudumun sevgili tarafından yok edilmeyen organları, sevgilinin yok ettiği organları kıskanıp yerinde olmayı temenni eder. Böylece organların her biri, sevgili tarafından özel bir muamele gören diğer organları kıskanır.

	Olarak Açıklanması	ḥayāt-ı ʿāriyyetīden geçmeyince ḥayāt-ı ebediyye ḥāşıl kılmazsın, yā mevt [83a] ihtiyār eyle yāḥud benüm maḥabbetümi terk eyle dimekdür. <i>Vallāhu aʿlem.</i>	vücūdumdan baḳiyye ki henüz tecellī-i maḥbūbe ile fenā bulmamışdır, ol daḥı ḥased eyler benden maḥbūbenüñ ifnāsıyla fānī vü nā-būd olanlara dimekdür.
	Yorum ve Değerlendirme		<u>Hāşılı'l-maʿnā</u> : Benüm cevāriḥ ü aʿzāmdan ve cevāniḥ ü kuvāmdan her birinüñ ḥāzret-i maʿşūqa ile kendüye maḥşüş bir gūne muʿāmelesi vardır ve her birine bir vechle tecellī eyler ki aḥaduhumā āḥara reşk eyler; meşelā semʿuma zıkr şüretinden ve ʿayna müşāhede şüretinden ve lisāna mükāleme şüretinden tecellī eyler. Ol cihetden her biri āḥara reşk eyler, ol āḥar kendüye maḥşüş tecellīye mazḥar olduḡı ḥayṣiyyet ile. Bu cihetdendür ki nāzım <i>ḳuddise sirruh</i> ḥāzretleri ʿinde'z-zıkr gözüm [116b] ḳulaḡuma reşk eyler, ve fānī olmayan baḳiyyemi fānī vü nā-būd olanlara ḡabṭ u ḥased eyler buyurmuşlardır.
	Kaynak Metnin Anlamını Destekleyen Bir Farsça Rubāʿi'nin Verilmesi	Rubāʿī: <i>ʿAşḳ est ki tā cān nedehend ender ū</i> <i>Nenumāyend ender sitemend āteş rŭ</i> <i>Yā der reh-i cānāne nişār-ı cān kon</i>	Rubāʿī: <i>Der zıkr-i to dīde gūş rā reşk bered</i> <i>Fānī zi men ān ki nā-şode ḡibṭa ḥored</i> <i>Der ʿaşḳ-ı to her [ʿuzv-i] men ān dīger rā</i>

		<i>Yā der reh-i ‘aşk u ‘āşıkī hīç mepū</i>	<i>Ez rūy-ı ḥased ta‘ne kuned perde dered²⁷⁴</i>
	Sonraki Beyte Hazırlık	Vaqtā kim nāzım <i>ḳuddise sīrruh</i> ḥāzretleri lisān-ı ma‘şūḳdan zebān-ı ‘āşık ile lāzım u mühimm olan mevāzi‘-i şübühātı beyān ve mevāki‘-i muḡālaṭātı rūşen ü ‘ayān eyledi ise lisān-ı ‘āşık ile daḡı vāki‘ olan ḳuşūruñ ‘özrini izhār ü i‘lāna başlayup buyurdılar ki; <i>ḳāle²⁷⁵</i> : (...)	

3.5.2. Darb-ı Meseller

Ma‘rūf’un şerhinde, başka birçok şerhte görüldüğü gibi darb-ı mesellerin (atasözlerinin) ustaca kullanıldığı görülmüştür. Ancak kullanılan atasözlerinin sayı itibariyle az olup hepsinin Arapça olması göze çarpmaktadır. Bu bölümde, şerhte kullanılan üç Arapça atasözü sıralanıp çevirileriyle beraber şerhte geçtiği şekilde ve kaynakları - ulaşılabildiyse- verilecektir:

- **El-Vaqtu seyfun ḳāti‘** (الوقت سيف قاطع)²⁷⁶: “Vakit ki keskin bir kılıç gibidir” anlamına gelip vaktin önemini anlatan bu atasözü, şerhte bir beyitte geçen “vakit” kelimesinin lügat, ıstilahî ve bağlamsal anlamları verilirken şu şekilde geçer: “**Vaqt**: lügatde zamāndan ba‘zına ıtlāḳ olunur. İştihāh-ı şūfiyyede bir keyfiyete dirler ki ‘abde vārid olduḡda ‘abd taşarruf eyleye ve ‘abd anuñ maḡkūmun bihi ola; ḡavf u ḡüzün ve feraḡ u sūrūr gibi. Lākin bu maḡalde vaḡtden murād ḡāldür ki mā-beyne'l-māzi ve'l-müstakbel olan zamāndan ‘ibāretdür. Ve erbāb-ı taḡḳīḳ vaḡt ḡaḡḳında *el-vaqtu seyfun ḳāti‘un*

²⁷⁴ Senin adını zikretmekte, seni göremediği için göz kulağı kıskanır, çünkü kulak senin zikrini duyar. Senin aşkından benim her uzvum diğer uzvu kıskanır ve onun sırlarını aşıkâr eder.

²⁷⁵ Dedi ki...

²⁷⁶ Bahâuddin el-‘Âmilî, *el-Keşkül*, thk. Muhammed Abdulkerîm en-Nemrî, Beyrut: Dâru İhyai'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1998, c.1, s.24.

didükleri hâl ma' nāsına olan vaqtdür; zīrā hâl [ü] māzī ile müstakbel kı̄tī' ve kendü vaqtinde ve şāhibinde hükmi nāfiz ü cārīdür". [141b]

• **Men şebete nebet** (من ثبت نبت)²⁷⁷: “Kararlı ve sabırlı olan kimse, her türlü muradına kavuşur” anlamındaki bu mesel şerhte şu şekilde geçmektedir: “Ya' nī fāriğ u āzāde ol cümle hużūz u shehvātından, [140a] müstağnī vü bī-niyāz ol hażiz ü murādātından, dağı şābit ü ber-ķarār ol bu hâl üzre. Bu ma' nānuñ şübütından soñra men şebete nebete müsted' āsınca bitürsin dimekdür”. [139b-140a]

• **El-ķalīlu yedullu 'ale'l-keşir, ve'l-ķatretu tunbi'u 'ani'l-ğadīr** (القليل يدل على الكثير، والقطرة) (تنبيه عن الغدير): “Az, çoğā delālet eder ve damla gölcüğün habercisidir” anlamına gelip kaynağını tespit edemediğimiz bu mesel şu şekilde kullanılmıştır: “... Lā-cerem erbābu'l-bāle lāzım olan oldur ki [124b] bu bābda hüsn-i zannı pīşe ve 'ākıbet-i kārī endīşe idüp dāyire-i edebden hüruc itmeyeler. Ve bu mes'elenüñ tevfiķı egerçi kim tavīlü'z-zeyldür, lākin meşāyih-ı kirāmdan mesmū'umuz olduğı üzre bī-şāyibe vü tebdil ü teğayyür dībāce-i kitābda ta' līķ ü taħrīr olunmuşdur, nev'-i vuķūf hāşıl itmek isteyen ol maħalle mūrāca' at eyleye. El-ķalīlu yedullu 'ale'l-keşir, ve'l-ķatretu tunbi'u 'ani'l-ğadīr”. [124a-124b]

3.5.3. Soru Cevap Yöntemi

Birçok dinî-tasavvufî şiir şerhinde de olduğı gibi²⁷⁸ Ma'rûf'un şerhinin özellikle “Yorum ve Değerlendirme” diye yorumladığımız aşamasında, bazen akla gelebilecek soru ve cevabın dile getirildiğı görülmektedir. Şerhte bu yöntem; yani soru-cevap yöntemine başvurulmasının amacı, anlatımın etkili duruma getirilmesidir diye düşünüyoruz. Bunun yanı sıra, şārihin hayatının bir döneminde müderrislik yapmasının bu konuda çok etkili

²⁷⁷ Muhammed b. Kāsım İbnu'l-Hatīb, *Ravzu'l-Ahyār el-Muntehab min Rabī'i'l-Ebrār*, Halep: Dāru'l-Kalemi'l-Arabī, 2002, s. 326.

²⁷⁸ Bkz. Ömür Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 454-460.

olduğu söylenebilir. Bu özelliğe -birden fazla örnek bulunmakla beraber²⁷⁹- şu örnek verilebilir:

“Hāşılı'l-ma' nā: (...) Eger sā'il su'āl iderse ki sālîkde āşār-ı nefsdan nesne kalmamak niçe mümkündür, me'ākil ü meşārib kısmı dağı huzūz-ı nefsanıyyedendür, bu mertebelerden enbiyā 'aleyhimu's-selām'²⁸⁰ geçmemişlerdür fe-keyfe ki evliyā geçmek mutaşavver ola? Cevāb virilür ki nefsuñ hazzı iki kısımudur. Bir kısmı hazz-ı tabī'isidür ki el-beşeriyetu [ziddu']r-Rubūbiyyeti²⁸¹ fehvāsınca cemī'-i ahlāk-ı zemīmeye menba'dur. Ve her nesne ki murādullāhdur, bi't-ṭabi' anuñ hilāfına rāğıbdur. Hadd-i zātında mezīm olup ve'inde's-şer' memnū' olan bu kısımudur. Bir kısmı dağı şol huzūzdur ki 'inde's-şer' aña ruşat ve icāzet virilmişdür. Ancılayın huzūzuñ terkine 'azīmet bid'atdır, bel ki anı irtikābda niçe hikmet ü maşlahat vardur. Dīn-i İslāmda rahbāniyyet memnū'dur. Kemāl hadd-i vuşadadır; *ke-mā k̄āle* [11b] “*Ca'elnākum ummeten veseṭan li-tekūnū şuhedā'e 'ala'n-nāsi'*”²⁸² āye. Ve huzūz-ı mezkūreden biri münākahadır, terki mezīmüdür. Zīrā ibk̄ā'-i nev'-i insān anuñladur (...). [11a-11b]

3.5.4. Şiir Dilinin Standart Dile Çevrilmesi

Ma'rûf, kaynak metindeki kelime/kelime gruplarının Türkçeye aktarıldığı aşamada İbnu'l-Fâriz'in özellikle vezin zaruretinden dolayı devrik olarak nazmettiği kimi beyitlerin manasının sıhhatli bir biçimde meydana çıkması için “takdîrindedür, takdîrinde, takdîrinedür,” gibi ifadelerle olması gereken söz dizimini verme ihtiyacı duymaktadır. Örneğin,

- *Fe-lev semi'at uzunu'd-delili te'evvuhî*

Li-ālāmi eşkâmin bi-cismî azarreti

²⁷⁹ Bahsi geçen yöntem şerhin şu varaklarında kullanılmıştır: 9a, 11a-11b, 13b-14a, 24b-25a, 34b-35a, 113b.

²⁸⁰ Selam onların üzerine olsun.

²⁸¹ Beşeriyet (Beşerilik) Rubûbiyyetin (tanrılık) zıddıdır.

²⁸²(Allah'ın) buyurduğu gibi: “sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız diye sizi orta bir ümmet yaptık”. (Bakara, 2/143).

beytinde geçen *bi-cismī azarreti* şu şekilde açıklanmaktadır: “*Bi-cismī azarreti: Azarret bi-cismī taḳdīrinedür. Azarret* cümlesi eşkâmuñ şıfatıdır; ya‘nī cismüme muzırr olan âlâm u eşkâmdan ötürü”. [20b]

- *Fe kullu ezen fi'l-ḥubbi minki izā bedā*

Ce‘altu lehu şukrī mekāne şekiyyetī

beytinde yer alan *fi'l-ḥubbi minki izā bedā* ifadesi şu şekilde açıklanmaktadır: “*Fi'l-ḥubbi minki izā bedā: İzā [bedā] fi'l-ḥubbi minki taḳdīrinde; her kaçan zāhir olsa maḥabbetde senden*”. [41a]

- *Ve men yeteḥarreş bi'l-cemāli ile'r-redā*

Erā nefsehu min enfesi'l‘ayşi ruddeti

Beyti Türkçeye aktarılmadan evvel, olması gereken söz diziminin belirtildiği görülmektedir:

“*İle'r-redā erā nefsehu min enfesi'l‘ayşi ruddeti* mecmū‘ı **erā nefsehu ruddet min enfesi'l‘ayşi ile'r-redā taḳdīrindedür**; ya‘nī: *Erā nefsehu*: Anuñ nefsinı görürin. *Ruddet*: Redd olındı görürin. *Min enfesi'l‘ayşi*: Aḥsen-i ḥālden. *İle'r-redā*: Helāk[e]; ya‘nī helāk[e] redd olındı görürin”. [50b]

3.5.5. Şârihe Ait Şiirler

Ma‘rûf'un Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde şiir yazıp zaman zaman ‘*Ârifî* mahlasını kullandığını ve yazdığı şiirlerin bir kısmının Reşehât tercümesinde diğer kısmının Tâ’iyye şerhinde yer aldığını daha önce ifade etmiştik. Çalışmamızın bahsi geçen zatın biyografisinin ele alındığı bölümünde Reşehât tercümesinde bulunan şiirlerden örnekler verildiği gibi²⁸³ bu bölümde, kaleme alıp çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden Tâ’iyye şerhinde yer verdiğini tahmin ettiğimiz Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler ele alınacaktır.

²⁸³ Bkz. (2.1.3. Şiirleri)

3.5.5.1. Şârihe Ait Arapça Şiirler

Tâ'yye'nin 124²⁸⁴ ve 138²⁸⁵ numaralı beyitlerinin, “Kaynak Metnin Arapça Olarak Açıklanması” olarak yorumladığımız aşamada mensur değil manzum olarak açıklandığını dile getirmiştik.

Bahsi geçen beyitlerin açıklanmasından ibaret olmasının yanı sıra kanyağının tarafımızca tespit edilememesi dolayısıyla şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu iki manzum parçanın her birinin iki beyitlik bir kıt'a olup birincisinin *Fa'ûlün mefâ'ilün fa'ûlün mefâ'ilün* (Tavil Bahri) kalıbıyla, diğerinin ise *Mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün* (Kâmil Bahri) kalıbıyla yazıldığını görüyoruz. Aşağıda bahsettiğimiz iki kıt'a ile Türkçeye tercümesine yer verilecektir:

- *Fe-lā bābe lī tu 'tā ileyhi li-ḥācetin*

Ve lā cāhe lī yurcā bihi rāḥatun minnī

Ve lā cāre lī yuḥmā 'ani'l-cevri ve'l-belā

Ḥamiyyetuhu fi'l-aşli mefḫūdetun minnī. [101a]

Tercümesi: *Benim ne kapım var ki ona bir hacet için dayanılsın.*

Benim ne makam ve mevkiim var ki onun vasıtasıyla benden kurtulmak rica olunsun.

Benim ne komşum var ki benim için eziyet, zulüm, gam ve kederden korunsun ve saklansın.

Zira benim hamiyetim ve gayretim tamamen fena buldu.

²⁸⁴ Bahsedilen beyit şudur:

“Fe-lā bābe lī yuḡşā ve lā cāhe yurtecā

Ve lā cāre lī yuḥmā li-faḫdi ḥamiyyet?”.

²⁸⁵ Bahsedilen beyit şudur:

Ve yuḫrafū ḫarfī in hememtu bi-naẓretin

Ve in busiḫat keffī ila'l-başı kuffeti.

- *Ve yuraddu ʔarfı lev nazartu bi-laḫzatin*

Bi-savārifı'l-iclālī ve hiye ru'ātuhā

Ve le 'in basettu yedī li-bastı meserretin

Mene'at yedī minhā celāletu zātihā. [110b]

Tercümesi: *Eğer ben o mahbubeye göz açıp kapayıncaya kadar bile bakmaya niyet etsem, benim gözüm onun azamet ve heybetinden çevrilir.*

Eğer ben onunla ünsiyete teşebbüs etsem, onun zatının azamet ve heybetinden dolayı benim bu girişim menolunur (engellenir).

3.5.5.2. Şârihe Ait Farsça Şiirler

Kasidede ele alınan beytin şerh edilme sürecinin bitirildiği Farsça rubailerin bir kısmının şerh edilen beyitlerin Farsçaya tercümesinden ileri gitmediği görülmüştür. Beyitlerin Farsçaya tercümesinden meydana gelen rubailerin bir kısmının başında “Rubâ'î-i Molla Câmî” gibi Molla Câmî'ye ait olduğunu gösteren ifadeler bulunurken diğer kısmının başında iktibas olduğuna işaret edecek herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Başında iktibas olduğuna işaret edecek ifade bulunmayıp beyitlerin Farsçaya tercümesinden meydana gelen rubailerin bir kısmının Molla Câmî'nin Tâ'iyeye şerhinden iktibas edildiği tespit edilse de diğer kısmının kaynağına ulaşamamıştır.

Şârihin Farsça şiirler yazmasının yanı sıra Reşehât'teki beyitleri tercüme ederken özellikle rubai nazım şeklini kullanmasını dikkate alarak şerh edilen beytin tercümesinden ibaret olan ve kaynağına ulaşamadığımız rubailerin şârihe ait olduğunu tahmin etmekteyiz.

Şârihe ait olup *mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il*, *mef'ülü mefā'ilü mefā'ilün fa'* ve *mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ül* aruz vezinleriyle yazıldığını tespit ettiğimiz bu rubailerden bazıları şu şekilde örneklendirilebilir:

- *Ḳavmī ki merā be-hetk ğıbet bekonend*

V'ez terk-i maḫabbetem naşīḫat bekonend

Her çend ki iṣān buvedem ḫ'ıṣāvend

Lîkin be haķîķat, ‘adāvet bekonend [65b]

Tercümesi: *Bana hakaret edip dedikodumu yapanlar ve bana aşkı terk et diye nasihat edenler, akrabam olsalar dahi bana böyle yaptıktan sonra düşmanlık ederler.*

- *‘İşķem be du kevn bî-nazîrest u mişāl*

Bāşed ber-i vey ‘aşķ-ı heme vehm u hayāl

Her dūn-i denī rāh be-dū key yābed

V’în aķsen-i haşlet digerān zîşt-ķişāl [72b]

Tercümesi: *Benim aşkım iki âlemde eşsiz ve benzersizdir, herkesin aşkı O’nun aşkı yanında vehim ve hayal gibi kalır. Her alçak O’na ulaşabilir mi ki? O’na âşık olmak huyların en güzelidir ve başkalarına âşıklık ise kötü huydur.*

Şerhte Ma‘rûf’a ait olduğunu düşündüğümüz rubailerin yer aldığı varak numaraları şu şekildedir: (66a, 67a-67b, 68a, 69a, 71a, 72a, 73a, 74a-74b, 75b, 76a, 77a, 78a-78b, 79a, 80a, 80b-81a, 81b, 82a, 83a, 84a, 85a, 86a, 88a, 88b-89a, 90a, 90b, 91a, 91b, 92b, 93a, 93b, 94b, 95b, 96b, 97b, 98a, 100a, 100b, 101b, 102b, 103b).

3.5.5.3. Şârihe Ait Türkçe Şiirler

Şerh edilen beyit/beyitler Türkçeye nesir olarak çevrildikten sonra beyitte denmek istenilen umumî anlamın zaman zaman Türkçe manzum parçalar kullanılarak geniş bir şekilde yorumlandığı görülmüştür. Bu manzum parçaların bir kısmının şairlerden alıntılandığı tespit edilirken diğer iki manzumenin kaynağına ulaşamadık.

Şârihin Türkçe şiirler yazdığını göz önünde bulundurarak kaynağına ulaşamadığımız Türkçe manzumelerin şârihe ait olduğunu söylemek mümkündür.

Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu iki manzum parçanın birincisinin rubai nazım biçimiyle ve aruzun *mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ül* kalıbıyla yazılırken diğeri ise *mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Aşağıda bahsettiğimiz iki Türkçe manzumeye yer verilecektir:

- **Rubā‘î:**

Her büt-gede mescid-i İllāhī olamaz

Her hāne sarāy-ı pādīshāhī olamaz

Āyīn-i selāṭīni re‘ āyā ne bilür

Her Türk-i denī merd-i sipāhī olamaz [35a]

- **Nazm:**

‘ Adem vīrānesinüñ zāt-ı Hāḫdur genc-i pinhānı

Ṭılısmıdur o gencüñ ṭālib isen vech-i insānī [35a]

3.5.6. Göndermeler

Ma‘rûf, şerh sırasında bazen önceye veya sonraya işaret ederek bazen de başka eserlere başvurulması konusunda bazı ifadeler kullanarak metin içi ve metin dışı göndermede bulunmaktadır. Ma‘rûf’un şerh metodunun göstergelerinden biri olan bu göndermelerin konuyu hatırlatmak, tekrara düşmemek, teferruata girmemek ve konu dışına çıkmamak amaçlarıyla yapıldığı görülmektedir.

3.5.6.1. Metin içi Göndermeler

Şârih, tekrara düşmemek ve konu dışına çıkmamak ya da bir konuyu hatırlatmak gerekçesiyle daha önce bahsettiği veya daha sonra bahsedeceği bir meseleye işaret etmek suretiyle metin içi geriye dönük ve metin içi ileriye dönük göndermeler yapmaktadır.

Metin içi geriye göndermelerin, “mā-sebaḫda geçmiştir”, “sebḫat eylemiştir” ve “taḫrīr olunmuştur” ifadeleriyle yapıldığı görülmüştür:

“**Hāzır:** Hā’-i mühmele ile ve zā’-i mu‘ceme ile ism-i fā’ ildir; *hazar*’dan; **hazar:** Men‘ ma‘ nāsına idügi mā-sebaḫda geçmiştir”. [110a]

“Lā-cerem erbābu’l-bāle lāzım olan oldur ki [124b] bu bābda ḫüsn-i zannı pīşe ve ‘ākıbet-i kārı endīşe idüp dāyire-i edebden ḫurūc itmeyeler. Ve bu mes‘elenüñ tevfiḫı egerçi kim ṭavīlü’z-zeyldür, lākin meşāyih-ı kirāmdan mesmū‘umuz olduğı üzre bī-şāyibe vü tebdīl ü teḡayyür dībāce-i kitābda ta‘līḫ ü taḫrīr olunmuştur, nev‘-i vuḫūf ḫāşıl itmek isteyen ol maḫalle mūrāca‘ at eyleye”. [124a-124b]

“**Takdīm:** Hediye-i cüz’iyye ma’ nāsınadır; ‘Acemler dest-āvīz didükleri gibi. Bu maḥalde bezl ü ṣār ma’ nāsınadır. Nitekim ve **ḳaddemtu mā lī fi me’ālī ‘ācilen**²⁸⁶ beytinde sebḳat eylemişdür”. [143b]

Metin içi ileriye gönderme dediğimiz metin içi göndermelerin ikinci biçimi ise sadece şu örnekte yapılır:

Ḥafī buyurulmaya ki nāzım *ḳuddise sirruh* [115b] ḥāzretleri bu maḥalde üzni menzile-i ‘aynda ḳılıp rü’yet ki levāzim-i ‘ayndandır, aña isnād eyledi. Zīrā ḳaçan ki sālīk maḳām-ı cem’e vāşıl olsa ḳuvā ve cevāriḥinden her biri āḥaruñ ‘amelin işlemege ḳādir olur; nitekim bu maḳāmuñ taḥḳīki ‘alā vechi’t-tafşil maḥallinde beyān olınsa gerekdür ki inşā’allah. [115a-115b]

3.5.6.2. Metin Dışı Göndermeler

Ma’rūf’un -nadiren de olsa- eserin ismini belirtmeden bazı eserlere başvurulması konusunda ifadeler kullanarak metin dışı göndermelerde bulunduğu görülmektedir. Bu tür göndermelerin konu dışına çıkmamak maksadıyla yapıldığı düşünülebilir:

“*Bu ma’ nānuñ deḳāyığına vuḳūf ve tefāvüt-i merātibine iṭṭilā’ murād olursa erbāb-ı zevḳ ü vicdān mulāḥazası üzre sūre-i İsrā’da beyān buyurulan seyr-i Muḥammedī ile sūre-i A’rāf’da zikr olınan seyr-i Müsevī diḳḳatle nazar buyurula’*”. [12a]

3.5.7. Nüsha Farklılıklarının Değerlendirilmesi

Şerhlerin genelinde rastlanan durumlardan biri şerh edilen metnin nüsha farklılıklarının değerlendirilmesidir. Ele alınan metnin birden fazla nüshasının karşılaştırıldığını gösteren bu anlayış Ozan Yılmaz’ın ifadesiyle, “Günümüz edisyon kritik yönteminin ilk örneği”²⁸⁷ sayılabilir.

Şerh edebiyatı metinlerinden biri olan Ma’rūf’un şerhinde de Tâ’iyye metni değerlendirilirken “ba’z-ı nüshada” ifadeleri kullanılarak nüsha farklılıklarının

²⁸⁶ 168.beyit.

²⁸⁷ Yılmaz, s. XVIII.

belirtilmesinin yanı sıra kelime veya kelime öbeğinin nüsha farklılıklarının manalarıyla beraber verildiği görülmüştür:

Ba'z-ı nüsaḥda **ketmu'l-hevā** vāḳi' olmuşdur yā'-i mütekellimsüz. Bu taḳdīrce maşdar mef' ūline muzāf olmuş olur. [5a]

Ba'z-ı nüsaḥda 'alā sem' **ihī** düşmüşdür. 'alā kile't-taḳdīreyn zamīr raḳībe rāci' dūr. [24a]

Ba'z-ı nüsaḥda **lākinnehā** vāḳi' olmuşdur; bu taḳdīrce zamīr kışşaya rāci' dūr. [78b]

Ba'z-ı nüsaḥda **ve lem yesta' idde's-şamte** vāḳi' olmuşdur, bu taḳdīrce; *ve lem yeteheyje'* *lehu's-şamtu*²⁸⁸ ma' nāsınadır. [112b]

Ba'z-ı nüsaḥda **ı-şidḳi maḥabbetī** vāḳi' olmuşdur. [133b]

Ba'z-ı nüsaḥda da **imām** yerine **enām** vāḳi' olmuşdur ve **ḳiblete ḳibletin** vāḳi' olmuşdur; yā'-i mütekellimsüz. Bu taḳdīrce: ' Aceb degüldür ki eger cümle benī ādem namāzın baña müteveccih olup ḳılarsa. [118a]

3.5.8. Beyit/Beyitlerin Farklı Şerh İhtimallerinin Değerlendirilmesi

Ma'rûf, Tâ'iyye Kasîdesini şerh ederken ele aldığı beyit/beyitlerde yer alan kelime/kelime gruplarının anlam veya irâb ihtimallerinin yanı sıra nüsha farklılıklarını dikkate alarak beytin farklı anlam ve yorum ihtimallerini ortaya koymaktadır:

3.5.8.1. Kelime Anlamlarına Göre

Ma'rûf, yeri geldiğinde kelimelerin farklı anlamlarına göre beyitlerin anlam ihtimallerini vermektedir. Örneğin,

“*Lehā şalevātī bi'l-maḳāmi uḳīmuhā*

Ve eşhedu fihā ennehā lī şalleti”

²⁸⁸ Ona, sükût fırsatı verilmedi.

beytini ele alırken beyitte geçen “şallet” kelimesinin hem “Namaz kılmak” hem de “Rahmet” manasında olduğunu dikkate alarak kelimenin geçtiği beytin ikinci mısraına iki farklı anlam kazandırmaktadır:

“Ya‘nī min ḥayṣu'z-zāhir Maḳām-ı İbrāhīm'de maḥbūbe içündür benüm şalavātum, lākin min ḥayṣu'l-bāṭın; ya‘nī vaḥdet ile keşreti cāmi‘ olan ḳalbde müşāhede iderüm ki ḥazret-i ma‘şūḳa baña namāz ḳılar dimekdür.”

Ḥafī buyurulmaya ki Ḥazret-i ma‘şūḳadan ‘āşıḳa şalāt rahmet ma‘nāsınadır. Bu taḳdīrce ve eşhedu fihā enneḥā lī şalleti mısrā‘ınun ma‘nāsı: İnnī uşāhidu fī eṣnā‘i tilke‘ş-şalāti enne'l-Ḥaḳḳa subḥānehu ve te‘ālā yerḥamunī ve ya‘fün²⁸⁹ dimekdür.” [119b]

Şârih yine,

“Ve cudde bi-seyfi'l-‘azmi sevfe fe-in tecud

Tecid nefsen, fe'n-nefsu in cudte ceddeti”

beytini şerh ederken beyitteki “cudte” ve “ceddeti” kelimelerinin anlam ihtimallerini göz önünde bulundurarak ele almaktadır:

“İn cudte: Eger sen sa‘y iderseñ. **Ceddeti:** Ol daḳı sa‘y ider. Yāḥud **İn cudte:** Eger bezl-i rûḥ iderseñ. **Ceddeti:** Sa‘îd olursın dimekdür” [145a]

3.5.8.2. İrâba Göre

Ma‘rûf, zaman zaman kelimelerin tahlilinin yapıldığı bölümde “Bu daḳı cāyizdür ki, yāḥud dimek olur ki, ... olmaḳ daḳı cāyizdür” gibi ifadelerle ele aldığı beyitte geçen bir kelime/cümlenin farklı irâb ihtimallerini (fâ‘il, mef‘ûl, mef‘ûlün leh, temyîz vs.) verdikten sonra anlam boyutunun incelendiği bölümde bu ihtimalleri göz önünde bulundurarak beyti şerh eder. Metinde sıkça rastlanan bu özelliğe şu örnekler verilebilir:

- ‘**Atfen** kelimesinün daḳı intişābı temyîziyyet üzredür, **nazarat** kelimesine mef‘ûlün leh olmaḳ daḳı cāyizdür. (...) ‘**Atfen:** Şefḳat u iḥsân cihetinden, yāḥud li-ecli‘ş-şefeḳati. [95a]

²⁸⁹ O namaz esnasında; şanı yüce, kusur ve noksandan münezzeḥ olan Cenâb-ı Hakk'ın merhamet edip bağışladığını görürüm.

- *Fe-men şā'e fe'l-yağzab sivāki fe-lā ezā*

İzā razīyet 'annī kirāmu 'aşīretī

“Beyt-i mezbūr cümle-i şartıyyeden üç cümleyi mütezammındur; evvelki cümle **Fe-men şā'e fe'l-yağzab sivāki** cümlesidür. **Fe-men şā'e**'deki **fā** ta'kıb içündür. İkincisi mezkūretü'l-cezā ve maqđüretün bi's-şartıdır; taqđiri: **İn yağzab sivāki fe-lā ezā bī** dimekdür. Üçüncüsü mezkūretü's-şartı [66b] maqđüretü'l-cezādur; taqđiri: **İzā razīti enti ve kirāmu 'aşīretī 'annī lem yazurranī ğazabuhum ve inkāruhum** dimekdür; zīrā mısrā'-i şānī kudemā eş'arındandır 'alā vechi't-tazammun maḥbūbeye ḥiṭāb siyākında irād olunmuşdur. Bu daḥı cāyızdır ki **fe-men şā'e fe'l-yağzab** şart-ı muqadderüñ cezāsı olup taqđiri: **İzā kāne'l-emru ke-zālike fe-men şā'e fe'l-yağzab sivāki** demek ola. **Fe-lā ezā** kavli **izā razīyet 'annī kirāmu 'aşīretī** cümle-i şartıyyenüñ muqaddem cezāsı ola.

(...) Ya'nī çün senüñ tarīk-i 'aşkuñda kibār-ı ehl-i maḥabbet ü kirām-ı 'aşīret-i 'aşk ü meveddet olanlar benden rāzī olalar ve ḥālet-i mestīde benden zuhūr iden sekr ü fazāḥati memdūḥ ü müstaḥsen bileler ḥālūme vākıf ve esrār-ı tarīkat-ı 'uşşāka 'arīf olmayan levvām ü lāḥīnūñ suḥt u rızāları 'ale's-seviyye ve berāberdür. Ve ta'n ü teşnī' ve levm ü taqrī' leri ke'en lem yekün idügi muḥakkaḥ u muḥarrerdür. Pes senden ğayrı her kim baña ğazab itmek diler ise eylesün, eger senden ğayrı baña ğazab eyler ise ben andan müte'ezzī olmazam her kaçan ki sen ve senüñ 'uşşākuñ benden rāzī olasız ğayruñ ğazab u levmi baña zarar virmez, i'tibār senüñdür ve rızāñadur ve ehl-i maḥabbetden olan 'uşşākuñ rızāsınadır, demek olur.

Yāḥud demek olur ki vaqtā kim bu mezkūrāt muḥarrer olaydı her kim ğazab eyleser eylesün senden ğayrı her kaçan ki sen ve senüñ 'uşşākuñ benden rāzī olalar ğayruñ cevri ü teşnī' inden baña tazarrur [gelmez], demek olur” [66a-67a]

- **Vehnen** kelimesinüñ intişābı mef'ülün leh olmaḥ üzredür, bu daḥı cāyızdır ki intişābı temyīziyyet üzre ola. (...) Ya'nī ehl-i ḳabīleye za'f cihetinden yāḥud li-ecli'z-za'f itdügüm tevāzu' [u] meskenet beni derece-i i'tibārdan sākıṭ kıldı ve baña 'arız u mülāşık olan zillet cihetinden yāḥud zilletden ötüri beni ḥidmete lāyıḳ u maḥal görmediler dimekdür. [99b-100a]

Bazen de ele alınan beyit/beyitlerin şerhi tamamlandıktan sonra beyitte geçen kelimeler/kelime öbeğinin başka irâb ihtimallerinin verildiği ve açıklamanın buna göre yenilendiği görülmektedir. Örneğin; Kasîdenin 159. beyti olan

‘Fe-elfeytu mâ elķaytu ‘annī şādiran

İleyye ve minnī vāriden bi-mezîdetī’

beytinin şerhi tamamlandıktan sonra şu ifadelere yer verilmektedir:

“Ba‘ z-ı şurrāḥ **elfeytu**'nüñ mef‘ ül-i şānisi **şādiran** lafzın tıutup **minnī vāriden** lafzını aña ma‘ tūf tıutup **minnī bī: Vāriden** kelimesine; **ileyye** ile ‘**annī bī: Şādiran** kelimesine müte‘ allik tıutmışlardur. Bu taķdīrce dimek olur ki: *Fe-vecedtu mâ elķaytu mine’ş-şifāti şādiran ‘annī ileyye ve vāriden ‘annī, fe-vecedtuḥā; ey eş-şifāta ba‘ de ilkā ’ihā vārideten min zātī şādiratan ‘an zātī ilā zātī. Ve fīhi şey’un lā yaḥfā ‘ala’l-mute’emmil, vallāhu a‘lem²⁹⁰’*. [128b]

3.5.8.3. Zamirlerin Farklılıklarına Göre

Şārihin, kimi zaman beyitte geçen muttasıl (birleşik) zamirlerin okunuş ihtimallerini dikkate alarak beyti şerh ettiği görülmektedir. Örneğin; Kasîdenin

Ve dūne’t-tihāmī in ķazaytu esen fe-mā

Ese’ti bi-nefsin bi’ş-şehādeti surreti

beytinde geçen “**Ese’ti**” kelimesinin sonunda yer alan “**ta**” zamirinin “**ti**” şeklinde okunduğunda II. Tekil şahıs zamiri, fakat “**tu**” şeklinde okunduğunda I. Tekil şahıs zamiri olacağını göz önünde bulundurup beyti şu şekilde açıklamaktadır:

“**Fe-mā ese’ti**: Sen isā’et itmiş olmazsın. (...) Yāḥud ‘adem-i isā’et kendüye ḥaml idüp **Fe-mā ese’tu**: Ben isā’et itmiş olmazam.

(...)Ya‘ nī eger benüm bā‘ iş-i iftiḥārum u ‘ izzetüm ve sebab-i rif‘at ü devletümüz olan senüñ maḥabbet-i ḥaķīķatüñ ile müttehem olmak sa‘ ādeti benüm ḥaķķumda vāķi‘ midür,

²⁹⁰ Kendimden çıkardığım sıfatları, benden bana gelici ve kendimde buldum. Bunları, yani sıfatları, uzaklaştırıldıktan sonra kendimden sâdir ve yine kendimden kendime gelici buldum. Bunda (açıklamada), dikkatle bakanlardan gizli olmayacak şey vardır. Allah daha iyi bilir.

degül midür taḥassüs ü tefahḥuş eşnāsında ğam u ḥüzn cihetinden ölürsem ve bu taleb ḥālinde miḥnet ü elemden helāk olursam sen ki Ḥazret-i ma' şūkasın isā'et itmiş olmazsın bir kimesnenüñ ki ḥaḳḳında ol kimse bu talebde öldüğinden ötüri mertebe-i şehādet[e] vuşül ile mesrūr ü şādmān ve derece-i sa' ādet-i ebediyyeye vülüc ü duḥül ile ferruḥ u ḥandān olmuş ola. Yāḥud dimek olur ki: Eger töhmet-i maḥabbet-i ḥaḳḳāt ile ittihām ki benüm bā' iş-i iftiḥārumdur anuñ benüm ḥaḳḳumda şıdkını taleb eşnāsında ḥüzn ü elemden helāk olursam isā'et ü iḥsār itmiş olmazam bir nefse ki ol bu talebde olduğı-çün mertebe-i şehādet fāyız olmağla mesrūr olmuş oldı". [87b-88a]

3.5.8.4. Nüsha Farklılıklarına Göre

Metinde yer yer şerh edilen beyitte geçen bir kelime veya kelime öbeğinin nüsha farklılıklarının belirtildiği ve açıklamaların bu farklılıklara göre tekrar yapıldığı görülmüştür:

“Ba' z-ı nüsaḥda da **imām** yerine **enām** vāki' olmuşdur ve **kıblete kıbletin** vāki' olmuşdur; yā'-i mütekellimsüz. Bu taḳdırce: ' Aceb degüldür ki eger cümle benī ādem namāzın baña müteveccih olup kıllarsa; zīrā ma' şūka benüm ḳalbümde ikāmet eyledi, ḥāl ān ki ol ma' şūka cümle kıblelerüñ kıblesidür dimekdür". [118a-118b]

3.5.9. Yapılan İktibasların Anlamının Verilmesi

Şerhin farklı yerlerinde ayet, hadis, şiir vs.den iktibasları yapan şârihin, önemli gördüğü kimi Arapça iktibasları yine Arapça olarak açıkladığını görüyoruz:

- *Ḳavluḥ*: “*Ve yebḳa vechu rabbike zu'l-celāli*” ey min ḥayṣu bāṭinuhu'l-muṭlaḳ. “*Ve'l-ikrām*” ey bi-zāhirihi'l-munbesiṭi 'ale'l-kāyināt. ²⁹¹ [2b]

²⁹¹ O'nun (Allah'ın) buyurduğu “*Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır*” (Rahman, 55/27), mealindeki ayet-i kerimede geçip azamet anlamına gelen (celâl) kelimesi, kendisinin gizliliğinin mutlak olması bakımından azamet sahibi olduğunu; (ikram) kelimesi ise, bütün mahlukat O'nun varlığına delâlet etmesi bakımından ikram sahibi olduğunu ifade etmektedir.

- *Ḳavluh: “İzā messehum ṭā’ifun mine’s-şeyṭāni”²⁹² ve ḳuri’e tayf; messethum lemmetun ve vesvesetun minhu²⁹³ dimekdür. [102a]*

- *Ḳavluh: “Mine'l-cinneti ve'n-nās”²⁹⁴, mine'l-cinni ve'l-ins dimekdür. [102a]*

- *Ḳavluh: “Mā bi-şāḫibikum min cinnetin”²⁹⁵ mā bi-şāḫibikum min cunūn dimekdür. [102b]*

- *Ke-mā ḳıl: Şi‘r:*

Fe'n-nefsu ke't-ṭifli in tuhmilhu şebbe ‘alā

Hubbi'r-rizā‘ive in teftimhu yenfaṭimi

Ve'n-nefsu in cudte bihā fī ṭarīki'l-Ḥaḳḳi se‘idet; li-ennehā vaşalet ilā mertebeti’s-şehādeti ve'l-ḫayāti'l-ebediyyeti; ke-mā ḳālallāhu te‘ālā: “Ve [lā] taḫsebenne'l-lezzīne ḳutilū fī sebīlillāhi emvātā, bel aḫyā’un ‘inde rabbihim yurzaḳūn”²⁹⁶ [144b]

3.5.10. Arapça Gramer Öğretimi

Türkçe şerhlerin yazılış amaçlarından biri edebiyatın yanında dil öğretimidir.²⁹⁷

²⁹² “Kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman”. (A‘râf, 7/201)

²⁹³ (Ṭā’if kelimesi) tayf, şekilde de okunmuştur; yani kendilerine ondan (şeytandan) bir vesvese ve kuruntu dokundu.

²⁹⁴ “Cinlerden ve insanlardan”. (Nâs, 114/6)

²⁹⁵ “Arkadaşınız Muhammed’de cinnetten eser yoktur”. (Sebe, 34/46)

²⁹⁶ Bunun yanında, gayret kılıcıyla, "(bir müddet sonra) yapacağım" yani oyalandırma ve ertelemeyi kes ve süratle en önemli vazife (görev) ile uğraş. Eğer bu gayret esnasında vefat edersen Hak yolunda nefisini cömertçe harcıyıp meşakkat çekenlerden biri olursun. Tıpkı şu şiirde dendiği gibi “Nefis bebek gibidir. Onun kendi haline bırakırsan genç olana kadar emmeyi sevmeye devam eder. Onu süttten ayırırsan ayrılır” [Bu mealde olup Bûsîri'nin meşhur Bürde Kasîdesinde yer alan bu beyit için bkz. Ebû Abdillâh Şerefuddîn Busîrî, *Dîvân*, thk. Muhammed Seyyid Kilani, 2. Basım, Kahire: el-Bâbi el-Halebi, 1973, s.15]. Nefisini Hak yolunda cömertçe harcadığın zaman saadete mazhar olur; çünkü o zaman o nefis, yüce Allah'ın şu ayet-i kerimede buyurduğu gibi “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar” (Âl-i İmrân, 3/169) şehadet mertebesine ulaşıp ebedî hayata kavuşur.

²⁹⁷ Bkz. Hülya Canpolat Taşcı, “Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh*, ss. 72-97, İstanbul: Klasik Yayınları, s. 84-85.

Bu bağlamda Ma‘rûf’un şerhinde, kasîdenin beyitlerinde geçen kimi kelime veya kelime öbeklerinin Arapça dilbilgisi açısından incelenip bununla ilgili doyurucu bilgiler verildiği daha önce ifade edilmişti. Bunun dışında, hayatının bir döneminde farklı medreselerde hocalık yaptığını ifade ettiğimiz Ma‘rûf’un, bir kelimeyi tahlil ederken anlamından veya beyitteki konumundan bahsetmekle kalmayıp onunla ilgili gerekli gördüğü bilgiyi Arapça dersi veriyormuş gibi II. şahıs zamiri kullanarak dile getirdiğini ve bu bilgileri verirken de çeşitli örnekler verdiğini görmekteyiz:

- **Ḥubbîki:** *Ḥubbī iyyāk*²⁹⁸ taḳdīrindedür. Her kaçan ki iki zamīr cem‘ olsa meşelā mā naḥnu fihde zamīr-i mütekellim ile zamīr-i muḥāṭāb cem‘ olduğu gibi, evvelki zamīr mecrūr olup şānisi manşūb olsa zamīr-i evvel a‘ rafdur şāniden, zamīr-i şānī dilerseñ munfaşılan irād idersüñ, dilerseñ muttaşıl getürürsün, evvelki ittişāli lāzımdur; *zarbīke*²⁹⁹ ve *zarbī iyyāke*³⁰⁰ gibi *ḥubbīke*³⁰¹ ve *ḥubbī iyyāke*³⁰² gibi. [37b]

3.5.11. Beyitler Arasında Bağ Oluşturulması

Beyitler konu bütünlüğünü göz önünde bulundurarak şerh ettiğini ifade ettiğimiz Ma‘rûf, zaman zaman bir beyti şerh ederken daha önce şerh edilen başka bir parça (beyit/mısra vs.) ile anlam bağı kurabilmektedir. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere, şârih bu bağları, “Beyt-i sâbıḳda...” ifadesini kullanarak -bağ kurduğu beyit bir önceki beyit ise- veya anlam ilişkisi kurmak istediği parçaya -mısra ise- yer vererek yahut anlam ilişkisi kurmak istediği parçanın -beyit ise- birinci kelimesini dile getirerek oluşturmaktadır:

- **El-hevā**’da elif lām ‘ahd içündür. Murād beyt-i sâbıḳda mezkūr olan maḥabbet-i ḥāşşadur. Hevā maḥabbet ma‘ nāsınadır. [5a]

²⁹⁸ Benim seni sevmem (sana olan aşkım).

²⁹⁹ Benim seni dövmem.

³⁰⁰ Benim seni dövmem.

³⁰¹ Benim seni sevmem (sana olan aşkım).

³⁰² Benim seni sevmem (sana olan aşkım).

- **Hevā:** Maḥabbet ma‘nāsınadır. Mübtedā’-i maḥzūfuñ haberidür; *huve hevā* taqdirinedür, rāci‘ dür beyt-i sâbıkdaki **mā bī**’ye. Taqdir[i] *mā nezele bī huve hevā*³⁰³ demek olur. [17a]

- *Fe-hāmet bihā min ḥayṣu lem tedri ve hiye fī*

*Şuhūdī bi-nefsi’l-emri ğayru cehūleti*³⁰⁴

Ḥafī buyurulmaya ki **elfeytu**³⁰⁵ beytinden bu maḥalle gelince nāzım *ḳuddise sırruh* ḥazretleri beḳā ba‘ de’l-fenā maḳāmı ile [130b] taḥḳīḳlerine işāret buyurmışlardır; gāh lisān-ı cem‘ ile gāh lisān-ı vaḥdet ile ta‘bīr itmişlerdür. Ol cihetdendür ki *teḥaccebtu* ‘*anhā* maḥallinde **teḥaccebtu** ‘**annī**,³⁰⁶ *fī şuhūdihā* maḥallinde **fī şuhūdī**³⁰⁷ ‘ibāretiyle aña işāret buyurmışlardır. [130a- 130b]

- *Bi-zāke cerā şartu’l-hevā beyne ehlihi*

*Ve tā’ifetun bi’l-‘ahdi evfet fe-veffeti*³⁰⁸

Zāke: Müşārun ileyh ve **aḳbil ileyhā** [ve’nḥuhā] **muflisen**³⁰⁹ mışrā‘ inuñ mazmūnıdır. **Fe-lem yednu**³¹⁰ beyti mışrā‘ -i mezbūruñ ‘illetidür. [146b]

3.5.12. Reddiyeler (Eleştiriler)

Ma‘rūf’un Tâ’iyye şerhinin ilgi çeken özelliklerinden biri de daha önce Tâ’iyye’yi Arapça şerh eden şârihlere yönelik eleştirileridir. Şerhin, “Reddiye” geleneğinin³¹¹ örneklerinin

³⁰³ Başıma gelen şey aşktır.

³⁰⁴ Kasîdenin 162. beytidir.

³⁰⁵ Kasîdenin 159. beytidir.

³⁰⁶ Kasîdenin 160. beytidir.

³⁰⁷ Kasîdenin 160. beytidir.

³⁰⁸ Kasîdenin 185. beytidir.

³⁰⁹ Kasîdenin 183. beytidir.

³¹⁰ Kasîdenin 184. beytidir.

³¹¹ “Reddiye” hakkında detaylı bilgi için bkz. Ozan Yılmaz, “Bir Münekkit Var Şarihten İçeri Türk Şerh Edebiyatı’nda “Reddiye” Geleneği ve Sudî-i Bosnevî Örneği”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7,

en sık görüldüğü XVI. yüzyılda yazıldığını dikkate alarak bu eleştirileri “Reddiye” başlığı altında ele almayı tercih ettik.

Genellikle isim vermeden yapıлып “Efâzıl-ı şurrâh’dan ba‘zısı..., şârih-i fâzil..., ba‘z-ı şurrâh, ba‘zılar” gibi ifadelerle başlayan bu reddiyelerin, Sa‘duddîn el-Fergânî,³¹² Abdurrezzâk el-Kâşânî³¹³ ve Dâvûd el-Kayserî³¹⁴ olmak üzere üç şârihe yöneltildiği tespit edilmiştir.

Şârihin bu reddiyeleri yaparken reddettiği şârihin ismini vermemesinin yanı sıra bazen hakkında özellikle “İlmi bakımından üstün” anlamına gelen “Fâzil” kelimesini kullanmasından, onun sadece metin merkezli bir eleştiride bulunmak istediği ve şârihlerin yetersizliğini ifade etmeyi amaçlamadığını vurgulamak istediği anlaşılmaktadır. Böylece Şârih, bugünkü eleştiri etik kurallarının temelini oluşturanlardan biri sayılabilir ve eleştiri yapmak isteyenlere bir örnek gösterilebilir.

Şârihin eserinin çeşitli yerlerinde yer verdiği reddiyeler, konularına göre şu şekilde incelenebilir:

3.5.12.1. İrâbla Alakalı Reddiler

Ma‘rûf tarafından yapılan reddiyelerin bir kısmı, beyitte geçen bir kelime, kelime grubunun cümle içindeki konumu (mübtedâ, haber, fâ‘il, mef‘ûl vs.) veya bir cümle beyit içindeki konumları (sıfat, hâliyye, ma‘tûf vs.) ile ilgilidir.

Ör) **Ve bi'l-ḥadaḳi**'deki **lām** lām-ı ta‘rîfdür muzâfun ileyhden ‘ivaḳdur *bi-ḥadaḳatī* dimekdür. Mef‘ûl-i muḳaddemidür **istaḡneytu**'nuñ. **İstaḡneytu**: Fi‘l ve fâ‘ildür. **‘An ḳadehi**: Mef‘ûl-i [ḡayr-ı] şarīh[i]dür **istaḡneytu** cümlesinüñ. Beyt-i evvele ma‘tûfdur. *Fe-*

İstanbul 2011, 107-154; Mustafa Sinanoğlu, “Reddiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, c. 34, s. 516-521.

³¹² Ele aldığı şerhin adı “*Munteha'l-Medârik fi Şerhi Ta'ıyyeti İbni'l-Fâriḳ*” dir.

³¹³ Ele aldığı şerhin adı “*Keşfu'l-Vucûhi 'l-Gurr li-Me'ânî Nazmi'd-Durr*” dir.

³¹⁴ Ele aldığı şerhin adı “*Şerhu Ta'ıyyeti İbni'l-Fâriḳ el-Kubrâ*” dir.

evhemtu şahbī bi-nazretī ve's-tagneytu bi-ḥadaḳatī 'an ḳadeḫī³¹⁵ taḳdīrindedür. **Ve min ṣemā'ilihā** cümlesi cümle-i ḫāliyyedür. **Şāriḫ-i fāzıl bi'l-ḫadaḳi**'yi muḳaddem ḫaber, *İstagneytu* cümlesi te'vīl-i maşdarda mu'aḫḫar mübtedā tutmuşlardır. Ve lākin vech-i evvel aṣaḫḫ u evlā idüginde şübhe yokdur. [3b]

- **İste'addet** cümlesi **meyt** lafzına [şıfat] vāḳi' olmuşdur. **Ba'z-ı şurrāḫ** cümle-i mezkūreyi rūḫa şıfat tutmuşlardır, lākin vechi çendān zāhir degüldür. [92b]

3.5.12.2. Anlamla Alakalı Reddiyeler

Ma'rūf diğەر şāriḫleri, kelime ya da kelime gruplarına verdikleri yanlış anlamlar nedeniyle eleştirmektedir. Şerhte bir hayli yer tutan bu tür reddiyeler şu üç başlık altında toplanabilir:

• Kelime/Kelime Gruplarına Verilen Anlamla Alakalı Reddiyeler:

Ma'rūf'un en çok reddettiği konulardan biri, şāriḫlerin Tâ'iyeye metninde yer alan bir kelimeye lügat kitaplarında yer alan anlamların dışında bir anlam vermesidir:

- **Tūru Sīnā:** **Sīnūñ** fethiyle ve kesriyle Mışır ile Eyle mā-beyninde vāḳi' olup Ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selāma nisbet olunan cebelūñ ismidür. Ba'zılar arz-ı Filisṫin'de vāḳi' olan cebelūñ ismidür didiler. Lākin erbāb-ı lügat ve aşḫāb-i tevārīḫ taḫḫīḳlerinden fehm olunan oldur ki Mışır ile Eyle mā-beyninde olunan tūr ki añā Tūr-ı mīḳāt daḫı dirler. Sīnā'ya izāfet olunan ol tūr olup ve şāmāt-ı ḫāmsdan biri ki arz-ı Filisṫin'dür, Sīnā'ya muzāf olunan ol tūr ola. Ve Beyzāvī 'aleyhi'r-raḫmetu ḫazretlerinūñ tūr cebel olup Sīnā ism-i buḳ' a olup añā izāfet ile tūr-ı Sīnā dinilür buyurdukları bu taḫḫīḳe münāḳız degüldür. [16a]

- Ba'z-ı şurrāḫ **şifā'ī** şīn-i mu' cemenūñ fethiyle ve ḳāf ile olmak üzere şerḫ idüp **şekā'**ya ḫirmān ma' nasın virmişlerdür. **Şekā'** ḫirmān ma' nāsına olmak ḳanḳı lügatde vāḳi' ola kütüb-i mütedāvilede görilmemişdür. Ve şāriḫ Fergānī *ḳuddise sirruh* ḫazretleri **şekā'** taḫḫīḳinde "*Eş-şekā' ziddu's-sa'ādeti elletī hiye mu'āvenetu'l-umūri'l-ilāhiyyeti 'alā neyli'l-ḫayr; fe's-şekā' tekūnu* [42b] **ḫirmāne tilke'l-mu'āveneti; li-hāzā ufessiru's-şekā'a**

³¹⁵ Ben, kendi bakışımla arkadaşlarımı vehim ve galata düşürdüm ve gözümle (gözüm nedeniyle) kadehimden yüz çevirdim.

*bi'l-ħirmāni min ciheti'l-ma'nā ve huve'l-murādu hāhunā*³¹⁶ buyurdıkları ħirmān **šekā**'nuñ ma'nā-yı lügāvīsi olmayup belki ma'nā-yı lāzımīsi olmağ fehm olunur. Lā-cerem beyt-i mezbūrda **šekā** gerek zıdd-ı sa'ādet ma'nāsına olsun gerek ħirmān ma'nāsına olsun 'alā kile't-tağdīreyn bel ifāde-i terağğī itmiş olmaz. Zīrā 'adem-i sa'ādet ü ħirmān-ı vuşlat 'inde't-tağğīk a'zam-ı belā vü etemm-i muşībetdür. [42a-42b]

- **Fityet:** Cem' -i fetādur; şābb ma'nāsına. Ba'zılar **fetā**'yı memlūk ve 'abd ma'nāsınadır diyüp "*Turāvidu fetāhā 'an nefsihi*"³¹⁷ āyet-i kerīmesini bu ma'nāya istişhād irād itmişlerdür. **Fetā;** şābb ma'nāsına idügin erbāb-ı lügāt müttefiklerdür. Ğāyet-i kebīrū's-sin olanlar dāyim metbū' u mağdüm olagelüp ħadīşü's-sin olanlar ile bey'at ü ħidmet vechi üzre mu'āmele idegelmegin mer'ūñ tevābi' i vü ādemi diyecek mağallerde *fete'l-mer'ı* [43b] dirler. Süretü'l-Kehf'de Ĥazret-i Mūsā ile Ĥazret-i Yūşā' kışşasında *ķavluhu Te'ālā: "İz ķāle Mūsā li-fetāhu"*³¹⁸ buyırıldığı gibi küberā'-i müfessirīn bu mağalde **fetā**'dan murād Yūşā' bin en-Nūn bin Efrāyim bin Yūsuf 'aleyhimu's-selām ħazretleridür. Bu tağdīrce Ĥazret-i Yūşā' ħağğında memlūkiyyet ve 'ubūdiyyet nice mutaşavverdür? Ve süre-i Yūsuf'da "*Turāvidu fetāhā*"³¹⁹dan murād ki Ĥazret-i Yūsuf 'aleyhi's-selāmdur, anlar memlūkiyyet ile muttaşīf olmağdan her yerde fetā memlūk ve 'abd ma'nāsına lāzımgelmez. İzāfetūñ vechi teķayyuddur, ğayrı degüldür. [43a-43b]

- **Ve'id:** Şerr ile olan va' de dirler. **Va'd:** Ĥayr ile şerde ma'an [92a] isti' māl olunur, lākin ħayrda isti' mālī ekşerdür; *va'edtuhu bi-nef'in ve ħayrin*³²⁰ dirler, *av'adtuhu minhu*³²¹

³¹⁶“Şekā: (ilāhī iradenin, ħayrın kazanılmasına yardımcı olması (muvaffak etmesi) anlamına gelen saadetin zıddıdır. Bu yüzden *šekā*, bu muvaffakiyetten mahrum olmaktan meydana gelir. Bu bakımdan ben, *šekā*'ya “ħirmān” anlamını veriyorum ki, burada *šekā*'dan murat anlam budur” şeklinde Türkçeye çevirdiğimiz bu ibare için bkz. Sa'duddin el-Fergāni, *Munteha'l-Medārik fi Şerhi Tā'iyeti İbni'l-Fāriz*, thk. Asım el-Keyyālī, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Ālemiyye, 2007, c.1, s.202

³¹⁷“(Aziz'in karısı), (hizmetçisi olan) delikanlısından murat almak istemiş” (Yusuf, 12/30),

³¹⁸ Allahu Teālā'nın buyurduğu “*Hani Mūsā, beraberindeki gence şöyle demişti*” (Kehf, 18/60),

³¹⁹“(Aziz'in karısı), (hizmetçisi olan) delikanlısından murat almak istemiş” (Yusuf, 12/30),

³²⁰ Ben ona hayır ve menfaat vadettim.

³²¹ Onu, (bir şeyden) uyardım.

dirler *havveftuhu*³²² ma' nāsına. *Kezā k̄āle's-şārihu'l-mudaqqıku el-Fergānī rahimehullāhuhu te'ālā*³²³

Taḥkīk: Mezkūr **va' d** ile **Va'id**'üñ 'ale'l-ıttırād isti' māl olınduklarına göredür, lākin her bār ki **va' d**; **va'id** muḳābelesinde isti' māl olına **va'id**'üñ isti' māli şerde muḥtaş olduğı gibi, **va' d**'üñ dağı ḥayrda muḥtaş olur; mā naḥnu fihde olduğı gibi. [91b-92a]

- 'Azze: *Nedere* ma' nāsınadır; *nādiru'l-vucūd* dirler. (...) Ba' z-ı şurrāḥ 'azze lafzını faḳd ile tefsir itdüklerinüñ vechi zāhir degüldür. *Vallāhu a'lemu bi's-savāb*.

Şāriḥ, diğēr tüm şāriḥlerin metinde yer alan bir kelime hakkında verdiğı anlam ve irabı beğenmeyip şu şekilde açıklamaktadır:

Fiki: *Fī ḥaḳḳiki* taḳdīrindedür. Cemī' -i şurrāḥ *fī ḥubbiki* taḳdīrindedür dimişler, **ülituhu**'ya müte' allik tutmuşlardur; ya' nī senüñ 'aşḳuñda şerr-i fityeden çekdüğüm belāları saña olan maḥabbet-i ḳādīme baña zaḥīre-i nāfi' a gösterdi dimekdür. Lākin **velā'ī** lafzına müte' allik olup senüñ ḥaḳḳuñda s̄abit olan 'aşḳ-ı ḳādīm şerr-i fityeden çekdüğüm belāları baña zaḥīre-i nāfi' a gösterdi demek evlā fehm olunur. [43a]

• Metne Dahil Edilen Kelimelerle Alakalı Reddiyeler:

Şāriḥler, metinde geçen bir kelimenin nüshalardaki şekillerini değerlendirdikten sonra uygun gördükleri kelimeleri metinlerine dahil edebilir. Dolayısıyla Ma'rūf, şāriḥlerin metinlerine dahil ettikleri bir kelimeyi reddetmektedir:

- Efāzıl-ı şurrāḥdan ḳıdvetu'l-'ārifīn, 'umdetu'l-muḥaḳḳıḳīn eş-Şeyḥ Maḥmūd bin 'Alī el-Ḳāşānī *ḳuddise sirruh* buyurmuşlardur ki: Egerçi kim tettebbu' itdüğüm nüsaḥuñ cemī' inde **vefā** lafzı münekkereñ vāḳi' olmuşdur, lākin nāzım *ḳuddise sirruh* şanāyi' -i bedī' iyyeyi ri' āyet idüp ḥuşūşan ki şan' at-ı tecnīside mübālağa vardur, ve lām-ı ta' rīf duḥūlinden bu ḳā' ideye ri' āyet vardur ma' nā-yı maḳşūda ḥalelsüz, ol cihetden münekkereñ bulunmasın ḳalem-i nāsīḥden yāḥud li-ğarażın tağayyüre ḥaml idüp lām-ı ta' rīf idḥāl eyledüm, zannum budur ki tenkīr iḥtiyār idenler **te' bā sivāhu seciyyetī** cümlesini şıfat tutup muḥābaḳatan ri' āyet için iḥtiyār eylemişler ola, cāyizdür ki cümle

³²² Onu kokuttum.

³²³ Bunu, inceden inceye dikkatle araştırap şerh eden Fergānī-Allah ona rahmet eylesin- söyledi.

cümle-i müste'nefe ola, şıfat olmaya. *İntehā kelāmu's-şāriḥ*³²⁴. Fi'l-vāki' buyurdukları taḥkīk mürā'āt-ı tecnīse [85a] ensebdür, bel ki **te'bā** ile bile telaffuzda tecnīs-i tām olmağa akrebdür, lākin zarf-ı tenkīrde ittifāḥ-ı nūsaḥ daḥı muḳarrerdür. [84b-85a]

- Ekābir-i şurrāḥdan ba'zı zāl-i mu'ceme "**ve cuzze**" olmaḳ vechi üzre şerḥ eylemişlerdür.

Ḥafı degüldür ki şan'at-ı iştikākiyyeye ri'āyete "**ve cudde**" olmaḳ enseb ü evlā olduğundan nāzım *ḳuddise sirruh* ḥazretleri şanāyi'-i bedī'iyede ḥuşūşan san'at-ı iştikākiyyede ri'āyetinden daḳıḳa fevt itmemegin zāl-i mu'ceme ile "**ve cuzze**" olmaḳ vechine iltifāt olunmadı. [145a]

• Yorumlarla Alakalı Reddiyeler:

Aşağıdaki örnekte Ma'rūf'un, isim vermeden Fergānî'nin Tā'iyye'nin bir beyti üzerine yaptığı tasavvufî yorumunu şu ifadelerle reddettiğini görüyoruz:

"Efāzıl-ı şurrāḥdan ba'zısı buyurmışlardır ki eger sâ'il su'āl iderse ki tecellīye māni' 'abduñ nefsi tecellī-i zātī satvātına [14a] 'adem-i taḥammüli iken maḥbüb-ı ḥaḳīḳiye ḥiṭāben **in menā'ti** diyüp men'i ma'şūḳaya nisbetiñ ne vechi vardur? dise cevāb virürler ki: Kaçan Ḥaḳ *subḥānehu ve te'alā* bir ḳulına cemālin göstermek isteyüp tecellī eylese ol bende her ne ḳadar za'if daḥı olursa rü'yet-i cemāle ḳādir olur. 'Abduñ bu vech-ile ḳudretinüñ daḥı tarīḳi ikidür. Biri budur ki Ḥaḳ *subḥānehu ve te'alā* sālīke bir ḳuvvet 'atā ider ki ol ḳuvvet vāsıtasıyla satvet-i tecellīye ṭāḳat görür. Ve yāhūd ol ḳuluñ taḥammüline göre tecellī, zīrā ki tecellī-i ilāhiyye gāḥ 'alā sebīli'l-ḳahr olur ve gāḥ 'alā vechi'l-luṭf olur, her kaçan ki ḳahr ile tecellī eylese eşyāyı cümleten fānī vü munḳahir olur. Ve her kaçan ki luṭf ile tecellī eylese cemī' -i eşyā aña ṭāḳat götürür, gerek ol şey ḳavī olsun gerek za'if olsun. *İntehā kelāmu's-şāriḥ*.³²⁵

Ḥafı buyurulmaya ki şāriḥ-i fāzılıñ bu taḥkīḳinden fehm olınan oldur ki tecellī-i şıfāt tecellī-i zāt ḳann itmişler ola. Zīrā bu taḥkīḳdür ki Ḥaḳ *subḥānehu ve te'alā* abd-i sālīke cemī' -i esmā' -i ḥüsnāsıyıla tecellī eyler. Ol cümleden biri daḥı ism-i Zāhir'dür. Her kaçan ki Ḥaḳ *subḥānehu ve te'alā* bir ḳulına ism-i zāhir ile [14b] tecellī eyleye ol ḳuluñ

³²⁴ Şāriḥin sözü bitmiştir.

³²⁵ Şāriḥin (şerh edenin) sözü bitmiştir.

meşrebine muvāfık eşyā yüzinden tecellī eyler. Nitekim Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām vādī-i Eymen'de şecere yüzünden tecellī idüp "İnnī ena'llāhu rabbu'l-‘ālemīn"³²⁶ didi, ve ol hāzrete nübüvvet ve mu‘cizāt i‘tā idüp Fir‘avn'ı da‘vete irsāl eyledi. Ma‘a hāzā bu mezkūrāt cümleten tecellī-i şifāt idi. Eger tecellī-i zāt olsaydı niçe müddetden soñra Tūr-i mīkātta erinī diyü rü‘yet taleb eylemezler idi. Şārih-i mūmā ileyh hāzretlerinüñ tecellī-i zāt diyü tañrır itdükleri iki vech-ile bile tecellī-i şifāt kabīlindendür. Tecellī-i zātta tecellī demek dañı mecāzdur. Hāķīkatde tecellī aña dirler ki ‘abd kendüyi yitürüp Hāķ‘la Hāķ‘ı bula ve bile ki kendü bir zamānda ketm-i ‘ademde idi yine el-ān dañı ma‘düm-ı muṭlağdur. Bir vech-ile degül ki bir zamānda ma‘düm idi soñra mevcūd oldı ba‘dehu yine ma‘düm oldı. Belki dīde-i İlähī ile müşāhede ide ki ‘ālem ü ‘ālemiyān ebeden ü ezelen kendülikleri-y-ile ma‘düm ve Hāķ ile mevcūd imiş. Ve ol görüş dañı İlähī bir şıfat idüğün bile. Ve ‘abdüñ anda aşlā medħali yoğidüğü ma‘lüm ola”. [13b-14b]

3.6. Kitabî Malzeme

Klasik Türk edebiyatı şerh metinlerinin önemli özelliklerinden biri, çeşitli ilmî sahalara ilişkin önemli bilgileri havi olmasıdır. Şārihlerin çok yönlü bilgi birikimini ortaya koyması açısından önem arz eden bu özelliğe Ma‘rūf'un şerhinde de rastlanmıştır. Zira şārih, şerhin satır aralarında coğrafya, tasavvuf, tarih ve tefsir ilimlerine ilişkin önemli bilgilere yer vermektedir. Söz konusu bilgiler aşağıdaki dört başlık altında ele alınabilir:

3.6.1. Coğrafi Malzeme

Tā’iyye şerhinde Ma‘rūf, bazı kelimelere dair açıklamalarda bulunurken ve bazı tarihî olayları anlatırken birtakım yer isimlerini de doğal olarak kullanmaktadır. Aşağıdaki örnekte şārih, kasīdenin bir beytinde geçen “Tūr-ı Sīnā”yı açıklayıp o dağın bulunduğu yere dair tartışmalara yer verirken “Eyle, Mısır, Filistin, Taberiyye, Micdel” gibi yer adlarını zikretmektedir:

Tūru Sīnā: Sīnūñ fethiyle ve kesriyle Mısır ile Eyle mā-beyninde vāķi‘ olup Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāma nisbet olunan cebelūñ ismidür. Ba‘zılar arz-ı Filistīn'de vāķi‘ olan cebelūñ ismidür didiler. Lākin erbāb-ı luğat ve aşhāb-i tevārīḥ taḥķīklerinden fehm olunan oldur ki Mısır ile Eyle mā-beyninde olunan tūr ki aña Tūr-ı mīkāt dañı dirler. Sīnā'ya izāfet

³²⁶“Şūphesiz ben, evet, ben ālemlerin Rabbi olan Allah’ım”. (Kasas, 28/30).

olunan ol tür olup ve şāmāt-ı hāmsdan biri ki arz-ı Filistīn'dür, Sīnā'ya muzāf olunan ol tür ola. (...) Ve bu iki türüñ Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selāma nisbetinüñ vechi budur ki zikr olunan türlardan biri şol cebeldür ki Hāzret-i Mūsā mebādī hālinde Hāzret-i Şu'ayb' aleyhi's-selāmdan mufāraķat idüp Mısır'a gelürken Ṭaberiyye ile Micdel mā-beyninde bu türda şecereden tecellī vāķi' olup Hāzret-i Mūsā ve ķarındaşı Hārūn 'aleyhime's-selāma nübüvvet virilüp Fir'avn'ı da'vete irsāl olunmuşlardır. Ve biri dađı şol cebeldür ki ķurb-ı Yenbu' da olan Eyle ile Mışır mā-beyninde vāķi' olmuşdur. Aña Tür-i mīķāt dađı dirler. Rū'yet ṭaleb-i vechiyle tecellī anda vāķi' olmuşdur. [16a-16b]

Yine şu örnekte Mevlānā'nın Mısır'ı ziyaret etmesi hadisesi anlatılırken birden fazla yer adının zikredildiğini görüyoruz:

Ve sene-i şelās u erba'in ü sittemi'e tarihinde ki Mevlānā hāzretleri ki Şām'dan Mısır'ı teşrīf eylemişler, evvelā Mısır'da ba' dehu Dimaşķ'da ve Rūm'da erbāb-ı vecd ü hāl ve aşhāb-ı fażl u ifzāldan cem'-i keşir Mevlānā hāzretlerinden ķaşıde-i mezküreyi 'alā vechi'l-ittifāķ ve't-tahķīķ ķırā'at eyleyüp eşnā'-ı ķırā'atda mevāzī'-i müşkilesini tavzīh ü beyān ve mevārid-i mu'zilesini şerh ü tibyān buyurmışlardır. [121b-122a]

3.6.2. Tarihî Malzeme

Tā'iyye şerhinde, Ma'rūf'un tarih alanındaki birikimini yansıtan birtakım bilgilere rastlamak mümkündür.

Peygamberler Tarihi: Ve bu iki türüñ Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selāma nisbetinüñ vechi budur ki zikr olunan türlardan biri şol cebeldür ki Hāzret-i Mūsā mebādī hālinde Hāzret-i Şu'ayb' aleyhi's-selāmdan mufāraķat idüp Mısır'a gelürken Ṭaberiyye ile Micdel mā-beyninde bu türda şecereden tecellī vāķi' olup Hāzret-i Mūsā ve ķarındaşı Hārūn 'aleyhime's-selāma nübüvvet virilüp Fir'avn'ı da'vete irsāl olunmuşlardır. Ve biri dađı şol cebeldür ki ķurb-ı Yenbu' da olan Eyle ile Mışır mā-beyninde vāķi' olmuşdur. Aña Tür-i mīķāt dađı dirler. Rū'yet ṭaleb-i vechiyle tecellī anda vāķi' olmuşdur. [16a-16b]

Türk Tarihi: Ve sene-i şelās u erba'in ü sittemi'e tarihinde ki Mevlānā hāzretleri ki Şām'dan Mısır'ı teşrīf eylemişler, evvelā Mısır'da ba' dehu Dimaşķ'da ve Rūm'da erbāb-ı vecd ü hāl ve aşhāb-ı fażl u ifzāldan cem'-i keşir Mevlānā hāzretlerinden ķaşıde-i mezküreyi 'alā vechi'l-ittifāķ ve't-tahķīķ ķırā'at eyleyüp eşnā'-ı ķırā'atda mevāzī'-i

müşkilesini tavzîh ü beyân ve mevârid-i mu^c zilesini şerh ü tibyân buyurmuşlardır. [121b-122a]

3.6.3. Tasavvufî ve Felsefî Malzeme

Ma'rûf, tarih ve coğrafya alanlarındaki birikiminin yanı sıra tasavvuf ve felsefe ilimlerinde de çok bilgi sahibidir. Zaman zaman “kâşife” veya “vârid” ifadelerinden sonra yer alan bu bilgilerin, Arapça ve Farsça olarak yazılan çeşitli kaynaklara başvurulmuş ve verildiği açıkça görülmektedir. Şârih bu bilgileri verirken konu ile ilgili olan birden fazla ayet, hadis ve manzum parçaya yer vermektedir. Bu bölümde şârihin verdiği tasavvufî ve felsefî malumatlar yer alacaktır:

- Erbâbu'l-bâle pûşide degüldür ki heykel-i insânî üç şeyden 'ibâretdür; biri cism-i zûlmânîdür ki zâyid ü nâkış ve zâyil ü nâmî. Ve biri dağı cesed-i nûrânîdür ki bu cism-i zûlmânîye sârîdür nârûñ fahme ve mâ³-i verdüñ verde sirâyeti gibi. Ve lev cism-i zûlmânî anuñla nûrânî olur anuñ vesâatıyla mazhar-i rûh-ı insânî olmuştur. Bu ikisinde 'âmme-i hayvânât insânla müstereklerdir. Ve biri dağı rûh-ı insânîdür ki buña rûh-ı izâfî dağı dirler insâna bu rûh sebebiyle hâmil-i bâr-ı emânet ve kâfil-i himmât-i hilâfet olup halîfe-i Hakk olup ve kâyim-makâm-ı muṭlaḳ olmuştur. **Şi'ir:**

Âdemî çist Berzahî câmi'

Şûret-i halk u Hakk der ü vâki'

Nuşha-i mucmel est u mazmûneş

Zât-ı Hakk u şifât-ı bî-çüneş

Muttaşıl bâ daḳâyıḳ-ı ceberût

Muştemil ber haḳâyıḳ-ı melekût

Bâṭineş der muḫîṭ-i vaḫdet ğarḳ

Zâhireş huşk-leb çu sâhil farḳ

Yek şifât nîst ez şifât-ı Hudâ

Ki ne der zât-ı ü buved peydâ

Hem ‘alīm est u hem semī‘ u başīr

Mutekellim, murīd u ḥayy u ḳadīr

Hem çunīn ez ḥaḳāyık-ı ‘ālem

Heme çīzi der ū buved mudḡam

Ḥāh eflāk u ḥāh erkān gīr

Ḥāh kān yā nebāt u ḥayvān gīr

Şūret-i nīk u bed nuvişte der ū

Sīret-i dīv u ded sirişte der ū

Ger ne mir’āt-ı [34a]vech-i Bāḳī būd

Ez çı rū şod ferişte rā mescūd

Buved ‘aks-i cemāl-i Ḥazret-i pāk

Eger İblīs pey neburd, çı bāk

Her çı der genc-i kuntu kenz nihān

Būd, der vey Ḥudā numūd ‘iyān

Ḥalk rā der zuhūr-ı peydāyī

Hestī-i Ū’st ‘ille-i ḡāyī

Z’ān ki ‘irfān buved sebab ān rā

V’Ū’st maḡhar kemāl-i ‘irfān rā

[Ḳāle]ba‘zu’l-kibāri’l-‘arīfīne fī ta‘rīfī’r-rūḥi’l-insānī: Er-rūḥu’l-a‘zam huve’r-rūḥu’l-insāniyyu ve huve maḡharu’z-zāti’l-ilāhiyyeti min ḥaysu rubūbiyyetihā , li-zālike lā yumkinu en yaḥūma ḥavlehā ḥā’im, ve yerūme vaşlehā rā’im, lā ya‘lemu kunhehā illallāh, ve lā yenālu hāzihi’l-buḡyete sivāh. Ve huve’l-‘aḳlu’l-evvel, ve’l-ḥaḳīḳatu’l-Muḡammediyye, ve’n-nefsu’l-vāḥidetu ve ḥaḳīḳatu’l-esmā’iyye. Ve huve evvelu mevcūdin ḥalaḳa Allāhu ‘alā şūretih, ve huve’l-ḥalīfetu’l-ekber, ve huve’l-cevheru’n-

nūrānyy. Cevheriyyetuhu mazharu'z-zāt ve nūrāniyyetuhu mazharu 'ilmihā. Ve yusemmā bi' tibārī'l-cevheriyyeti nefsen vāhideten, ve bi' tibārin-nūrāniyyeti 'aqlen evvelen. Ve ke-mā enne lehu fi'l- 'ālemi'l-kebīri mazāhire ve esmā 'a mine'l- 'aqlī'l-evveli ve'l-ķalemi'l-a' lā ve'n-nūri ve'n-nefsi'l-kulliyeti ve'l-levhī'l-maḥfūzi ve ğayri zālīke fi'l- 'ālemi'-ş-şāġiri'l-insāniyyi mazāhiru ve esmā 'u bi-ḥasbi zuhūrātīhi ve merātibihi fi'ş-tilāhi ehlillāhi ve ğayrihim ve [34b] huve's-sirru'l-ḥafīyyu, ve'r-rūḥu ve'l-ķalbu ve'l-ķelimetu ve'r-rav' u ve'l-fu 'ādu ve'ş-şadru ve'l- 'aqlu ve'n-nefs. Lā-cerem heykel-i insānī nüṣṣa-i nāme-i İllāhī ve maḥzen-i esrār-ı nā-mütenāhī olduġı bu cāmi' iyyet ile ve bu cāmi' iyyete fi'l-cümle müsāvī olur. Bir mişāl bulunmaķ murād olınsa ol mir 'ātdur ki ol daḡı üç şeyden ' ibāretdür. Ol üçüñ biri şīşe ve biri daḡı şūret görünmek için şīşenüñ ardındaġı perde ve biri daḡı içinde görünen şūretdür. Yalñuz perdede yaḡūd yā yalñuz şīşede mazhariyyet isti' dādı yokdur. Belki mazhariyyet isti' dādı lekededür ki ardında perdesi daḡı ola. Hemān ki bu iki mādde bir yerde cem' ola anda şūret nümāyān olmaķ isti' dādı olur. Bi- ' aynihi insānda daḡı şūret-i insānī ile rūḡ-ı ḡayvānī bir yere cem' ola anda rūḡ-ı izāfī cilveger olup heykelde tedbīr ü taşarrufa başlar.

Eger sā 'il su 'āl iderse ki cism-i zūlmānī ile cesed-i nūrānīde ' āmme-i ḡayvānāt insān ile müştareklerdür dinilmiş-idi, çünkü anlarda daḡı bu cism ile rūḡ-ı ḡayvānī cem' ola rūḡ-ı izāfīye anlar neyiçün mazhar olmaya? Cevāb virilür ki insāna maḡşūş olan [35a] cism-i zūlmānī aḡsen-i taķvīmde ḡalk olınmışdur, mazhar-ı rūḡ-ı izāfī olmaġa lāyık bu cem' iyyetdür, ġayrı degüldür. Ke-mā ķala'llāhu te' ālā: “*Le-ķad ḡalaķna'l-insāne fī aḡseni taķvīm*”. **Rubā' i:**

Her büt-gede mescid-i İllāhī olamaz

Her ḡāne sarāy-ı pādīşāhī olamaz

Āyīn-i selāṭini re' āyā ne bilür

Her Türk-i denī merd-i sipāhī olamaz

Bu cihetdendür ki ba' zılar vech-i insānda ḡāşiyet-i ġarībe müşāhede idüp vechin bilmedüklerinden sebep-i ḡalāletleri olmışdur. Şūret-i insānī ġencīne-i Raḡmānī üzerinde kurulmuş bir tılsım-ı Rabbānīdür. **Nazm:**

' Adem vīrānesinüñ zāt-ı ḡaḡdur ġenc-i pinḡānı

Ṭılısmıdır o gencüñ ṭālib isen vech-i insānī

Rūḥ-ı izāfī nāzır-i mir'āt olan şahş gibidür ki niçe biñ mir'ātda zuhūr itmişdür. Merāyā-yı müte' addidede zuhūr itmekle nāzırıñ zātı müte' addid ü mütekeşşir olmaz. Ve her mir'ātda bir dürlü görünmekden ḥaḳıḳat-i ḥüsüne tebeddül ü tağayyür gelmez. İhtilāf ḳavālib ü mazāhirdedür, ḥaḳıḳat-i rūḥ-ı insānīde degüldür. *Ve le-ḳad aḥsene men ḳāl:*

Herçi hest ez ḳāmet-i nāsāz-i bī-endām-i māst

Verne teşrīf-i tu ber bālā-yi kes kūtāh nīst

Ve bu sırr-ı Sübhānīdür ki zebān-ı mu' ciz-beyān anı ta' rīfde lāl ü ḳāşır ve tercümān-i' aḳl ü [35b] iz' ān anı tavşīfde ' āciz ü müteḥayyirdür. Ehl-i taḥḳıḳ ḳatında rūḥ-ı izāfīde ne gelmek ve ne gitmek var ne bitmek var ne yitmek aña fevt isnādı daḫı mecāzdu. Ol ecildendür ki Kur'ān-ı ' azīm ve Furḳān-ı kerīmde her bār ki beşeriyet ü te' ayyünümüze ḥıṭāb itmişlerdür ki kavluhu: "*Ḳul yeteffākum meleku'l-mevt*" zīrā rūḥ-ı ḥayvānīnün ḳabz u teveffisi Ḥazret-i ' Azrā' il ' aleyhi's-selāma müfevvażdu. Lākin şol yerde rūḥ-ı izāfīnün ḳabz u teveffisinden ḥaber virmişlerdür. *ḳavluh:* "*Allāhu yetevfe'l-enfuse ḥīne mevtiḥā*" buyurulmuşdur. Egerçi kim küberā'-i ehl-i tefsīr bu āyet-i kerīmeyi "*Ey yaḳbizuhā ' ani'l-ebdāni bi-en yaḳta' a ta' alluḳahā ' anḥā ve taşarrufahā fiḥā*" ile tefsīr itmişlerdür. Ya' nī Ḥakk nüfūs-i insānī ebdānından kendü ḳabz ider dimek olur, ya' nī nüfūsüñ ta' alluḳlarını ebdānından ḳaṭ' u ebdāndan taşarrufları men' itmege dirler. Ve illā zeyl-i rūḥ-ı izāfīyye gerd-i teveffiden pāk u mu' arrā ve ğubār-ı mevt ü fenādan ṭāhir ü muşaffā idügi ' ulemā'-i ehl-i sünnet beyninde emr-i mu' ayyen ve ' uzamā'-i dīn ü millet yanında muḥaḳḳaḳ u müberhendür. Bu taḳdīrce bu maḥalde rūḥ-ı izāfīnün teveffisi beden-i insānīnün ḳabül-i feyze ' adem-i şalāḫıyyetinden ' ibāretdür ve mazḥar-i nefsi nāṭıḳa olmağa ḳabiliyyeti [36a] ḳalmamaḳdan nāşī bir ḥāletdür, mir'āta nāzır olan şahsuñ mir'āta baḳmağa şālih olduğda baḳup baḳmamağa şalāḫıyyetden ḳalduḳda baḳmaduḳ gibidür. Çünki taḥḳıḳ rūḥda ziyāde-i ḳīl ü ḳāl ta' līm-i ilāhiye muḥālefet ve ādāb-ı ehl-i sünnete ' adem-i muvāfaḳatdur. Lā-cerem ziyāde-i tavzīḥa cür'et olmayup bu mertebe ile iktifā evlā görüldi. [33b-36a]

- **Kāşife:** Ḥafī buyurulmaya ki erbāb-ı maḥabbet beyninde mütedāvil olan fitye dört ḳısmı munḳasimdür. zıkr olınan ḳısmıdan daḫı ' aşıḳa nisbet ikisi ḥayr-ı fityedür ve ikisi şerr-i fitye ḳısmından. Ḳısm-ı evvel şol ṭāyifedür ki maḥabbet-i zātī ibtilāsında ' aşıḳa hem-meşreb ü hem-reng olalar ve cenāb-ı ma' şūḳuñ ḡāyet-i ' ulüvvinden anlara ārzü-yı

vuşlat ber-ṭaraf olup nefsi-i ‘aşkla mütezziz ü keyfiyyet-i maḥabbet ile mütekeyyif olalar. Bir vecihle ki ‘aşk anlar[a] ğayrı ārzūsını unuttura, belki ‘āşıka kendi vücūdını ve ma‘şūkuñ vuşlatını bile unuttura. Nitekim Mecnūn'a Leylā ‘arz-ı vişāl itdüğünde iltifāt itmeyüp ḥubbuki şegalenī ‘anki didi. ‘āşıkuñ ‘aşkı bu mertebeye varıcağ mecazı ‘ayn-ı ḥaḳīḳat olur, mir’āt-ı şūretten cemāl-i ḥaḳīḳat müşāhede eyler; raḳīb-i ḥiss; ey dil bu ḥalvet-gāh[a] girmez bu bezmde ‘āşıkuñ lisān[1] bu şi‘ri müterennim olur ki; **Şi‘ir**

Birev ey ‘aql-i nā-maḥrem ki imşeb bā ḥayāl-i ū

Çunān ḥoş ḥalveti dārem ki men hem nistem maḥrem

Her ‘āşık ki bugün ‘aşkla mutaḥakkık ola, ol [45b] raḳıbden ve iltifāt-ı ḥabıbden müstağnī olur, maḳşūdını kendü vücūdından bulur, cümle ‘ālem aña nisbet yār olur aġyār olmaz.

Mine'l-Meşnevī:

‘āşıkān rā şādmānī ü ğam Ū’st

Muzdkār u ücret-i ḥidmet hem Ū’st

Dest-müzd ü ücret-i ḥidmet hem Ū’st

‘Aşq ne’bved herze sevdāyī buved

Ġayr-ı ma‘şūḳ er temāşāyī buved

‘Aşq ān şu‘le’st k’ū çun ber-furūḥt

Herçi cuz ma‘şūḳ bāḳī cumle sūḥt

Ve ḥadīş-i şerīf vāriddür ki “*Men ‘aşıka ve ‘affē ve ketemehu ve māte māte şehīden*” şūret-i mecāzda olduğı taḳdīrce bu ṭāyifenüñ aḥvālını mübeyyindür. Bundan kıyās olına ki maḥz-ı ḥaḳīḳat olanlaruñ ḥālī nedür. Ve kısım-ı şānī şol ṭāyifedür ki devlet-i cibilliyye ve fiṭrat-ı selīme şāḥibi olmağa egerçi kim bu keyfiyyet ile mütekeyyif degüller lākin hevāyla meşūb ‘aşkdan ḥālī degüllerdür. Ve cevher-i ‘aşka mazḥar olmağda bu ṭāyife-i ‘aliyye ile müştereklerdür ve bu maḳūle ‘aşkuñ vücūdına münkir olmazlar belki bu ṭāyife cān u dil ile muḥiblerdür dāyimā bunlara reşk ü taḳlīd üzredürler, ve ḳad aḥsene men ḳāle:

Alamarğa-yıla yūri yoġısa yel yelkende

Çünkü âşık olımañ hele bârî yelten

Ve bu t̄âyife dağı men ağabbe kavmen [46a] fe-huve minhum [ve] el-mer'u me'a men ağabbe müsted' asınca ĥayr-ı fıtyeye mülemmiĥlerdür. Ve şerr-i fıtye kısımdan kısm-i evvel şol t̄âyifedür ki ma' şūka vuşul[i] a' m̄äle ĥaşr iderler ve ehl-i vuşülüñ sülükine inkār iderler, bilmezler ki kabül-i vuşlat bahâyıla alınmaz. A' m̄äl sebeb-i vuşul-i sa'âdet-i âĥiretdür, mücib-i vaşl degüldür. Bu t̄âyife k̄atıbeten a' m̄äle müstenidlerdür fazl u mevhibet tarîkin bilmezler,

Zāhidān ez-gunāh tevbe kunend

'Arifān ez-'ibādet istiġfār

Bunlara erbāb-ı vaşl sözler dirler ehlin göricek rü-gerdān olur tavr-ı tarîklerin bilmezler. Bu t̄âyife 'ämme-i mü'minīn vaşfı olan evşāfı mütemessik olup vaz' -ı ĥāşş-ı muĥarrabāne anuñla mu'āraza iderler. Ĥavāşş bu t̄âyifeyi kuşūr-ı 'aĥıllarından ötüri maĥāmlarında ma' zür tutarlar. Bu t̄âyife kendü tavırlarından ĥāric [ve] fehminden 'āciz oldukları umūr-ile dāyimā ĥavāşşa levm itmek üzredürler; çünkü bunlar kendü tavırlarından a' lāyı eţvār zann idüp ĥavāşşı kendü tavırlarına çekerler. Lā-cerem bunlaruñ ĥaĥķında nāzım ĥazretleri **yehdī li-girretin zalālen** buyurdılar. Zīrā bunlaruñ tarîkatları 'avamma ensebdür ve ĥavāşşa nisbet dāletdür. Bu cemā'at kuşūr-ı fehmlerinden ehl-i dili gāh ilĥāda gāh zendaĥaya [46b] nisbet iderler. Bu cihetden bunlara şerr-i fıtye olmuşlardur. **Nāzm:**

Zed şeyĥ-i şehri ta'ne ber-erbāb-ı ehl-i dil

El-mer'u lā yezālu 'aduvven li-mā cehil

Bunlar naĥd-ı nisyye şatmışlardur ve vaşlı âĥirete te'ĥīr itmişlerdür. Ve şerr-i fıtyeden kısm-ı şānī şol t̄âyifedür, t̄âyife-i ūlā teşbīhe meyllerinde müfriţ oldukları gibi bunlar dağı tenzīhe meyllerinde müfriţler ĥattā kemāl-i tenzīh-i zāt kaşd idüp nefy-i şıfāt eylediler ve liĥā'-i Bārī 'alā vechi'l-ebediyye nefy ü inkār eylediler. 'aşık ferāya katlanmaz iken bunlar rü'yeti âĥiretde müĥāldür didiler. Bu cihetden nāzım ĥazretleri bunlaruñ 'uşşāĥ ĥaĥķında sözlerin hezeyān nisbet eyledi. [45a-46b]

- Ĥafī degüldür ki nāzım *ĥuddise sirruh* ĥazretlerinüñ beyt-i mezbūrda tal'at-i zātı meşābe-i şemsde kılup ve şems-i ĥaĥīkatdan feyz-pezīr olan enbiyā vü evliyāyı menzile-i kamerde kıldukları taĥķīĥ kelām-ı cāmi' dür. Bunda menţūĥan ve işārāt-ı esrār-ı 'acībe

vü taḥkīkat-i ġarībe ḳaşd itmişlerdür ve velāyet ü nübüvvetüñ ba‘z-ı aḥvālını ḳamere ‘arız olan keyfiyyāt ile tanzīr buyurmışlar. Meşelā velāyet ki ḳurb ma‘nāsınadır velīden me’ḥūzdur, bu taḳdīrce velī ḳarīb dimekdür. Nübüvvet daḫı ḫaber ma‘nāsınadır; nebe’den me’ḥūzdur, nebī muḫbir ma‘nāsınadır. Velāyet ü nübüvvetüñ cirm-i ḳamerüñ şemse ḳurbıyla bu‘dında nebī ḫālī gibidür. Her bār ki ḳamerüñ şemse ḳurbı ziyāde ḫalkā nisbet imtiḫāk [59a] u iḫtifāsı ziyāde olur. Ke-zālike zümre-i evliyā *ḳaddesallāhu te‘ālā esrārahum* ḫazretlerinüñ daḫı maḳām-ı ḳurbda taḥkīkleri ziyāde olduḳca ḫalkā nisbet kümün u ‘adem-i zuḫūrları ziyāde olur, lākin enbiyā ‘aleyhumu's-selām ḫazarātı ki bunlar velāyetleri ḫasebiyle kemāl-i ḳurbda iken ba‘de kemāl-i'l-ḳurb nübüvvet mertebe-i teḳābülde olup ve ḫalkā zuḫūr u feyzleri zıkr olınan mertebede etemm ü ekmel olduḳından ötüri maḳām-ı teḳābülde zāhir olmuşlardır tā ki ḫalk bunlardan ziyāde feyz-pezīr olalar. [58b-59a]

- Vārid: Ḥafī buyurulmaya ki erbāb-ı himmet ü aşḫāb-ı ḫaḳīkat mebdā-i sülūklarında ṫarīḳ-i maḳşūda ‘ilm muḳtezāsınca ‘azīmet ü taḳvā ile nevāfil-i ‘ibādāt ve keşret-i şavm'[98b] u şalāt ile sālīk olurlar, bu mertebede bulunanlara eh-i şalāḫ ve ehl-i taḳvā dirler, bunlar ḫalkuñ gözine tamām görünürler, bunlarıñ daḫı sa‘y u himmetleri a‘māl-i şālīḫaya iştiḡāl olur, ol zamana dek ki ‘ayn-ı başiret şāḫibi olalar.

Vaḳtā kim imdād-ı İlāhī ile sālīkūñ dīde-i başireti küşāde olup ‘ilmden ‘ayna teraḳkī eyleye, bu dereceden soñra bunlarıñ ṫarīḳ-i maḳşūda sülūkları teslīm ü rızā ile olup bu mertebeden bunlara ‘arīf ve ehl-i iḫlāş dirler, bunlarıñ maṫmaḫ-ı nazarları ‘ināyet-i ezeliyyeye olur, kendü ‘amellerine ittikā[1]ları olmaz, ve ‘amellerinüñ kendü yanlarında ḳadr ü i‘tibārı kalmaz. Kendülerinden her ne ḳadar a‘māl-i şālīḫa daḫı zāhir olsa yokluk deryāsına atup dāyimā nīstīde tururlar. Zühḫād günāhdan istiḡfār itdükleri gibi bunlar vücūd-ı beşeriyyetden ve andan zuḫūr iden āşār u aḫkāmıdan istiḡfār iderler, ve bi'l-cümle bunlarıñ yanında Ḥaḳ’dan ġayrınıñ ḳadri ḳalmaz ve bunlarıñ ‘amelleri şer‘-i şerīfe raḫne ḫāşıl olmayacak ḳadar bunlarıñ dāyimā şıdk u iḫlāş ile teslīm ü rızāya ḳalışurlar [99a], ekşer-i ‘amelleri bātınīdür, şeb ü rüz ḳalb-i şanevberī ki müte‘allīkdür ḳalb-i ḫāḳīkiyyeye, anuñ eṫrāfin ṫolaşurlar gönül kūy-ı yārdur, şāyed ki anda cemāl göreyüz, cilve-gāḫ-ı dil-dārdur, cāyizdür ki anda maḳşūda ireyüz dirler. Bu ṫāyifenüñ zāhiri bir miḳdār perişāndur ḫalkuñ gözine tamām görünmezler, ol cihetden ehl-i zāhir ü ehl-i ṫarīḳat zelīl ü ḫ‘ār olurlar. Şi‘r:

[Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Piřekārı olımaz bu řıfatuñ her nā-bekār

Zāhidā bī-kār olanlar pīřesidür kār-ı ' aşk

Varlığı nağdin virüp yoğluk metā' ın almayan

Sūd yođ sevdādadur bilmez nedür bāzār-ı ' ařk

Tāc[1] terk it ħırkayı ħarķ it ' ařāyı oda ur

Zāhidā bilmek dilersen neydügin eřvār-ı ' aşk. [98a-99a]

3.6.4. Tefsir Malzemesi

Beyitleri izah ederken görüşlerini teyit etmek amacıyla ayetlerden deliller sunan Ma'rûf, kimi durumlarda ayetleri dile getirmekle kalmayıp ya kaynak vermeden ya da tefsir kitaplarına başvurarak tefsir etmektedir. Yeri geldiğinde de bir ayetin farklı kıraatlerdeki şekline yer vermektedir. Tefsir ve kıraat ilimlerindeki birikimini yansıtan bu bilgiler şu şekilde verilebilir:

- *Ķavluh*: “*Allāhu yetevfe'l-enfüse ħīne mevtiĥā*”³²⁷ buyurulmuřdur. Egerçi kim küberā'-i ehl-i tefsīr bu āyet-i kerīmeyi “*ey yaĥbizuhā 'ani'l-ebdāni bi-en yaĥta'a ta'alluĥahā 'anhā ve tařarrufahā fihā*” ile tefsīr itmiřlerdür. Ya'nī Ħakk nüfūs-i insānı ebdānından kendü ĥabz ider demek olur, ya'nī nüfusuñ ta'alluĥlarını ebdānından ĥať u ebdāndan tařarrufları men' itmege dirler. [35b]

- *Ķavluh*: “*Ve yebķa vechu rabbike zu'l-celāli*” *ey min ĥayřu bāĥīnuhu'l-muťlak. “ve'l-ikrām” ey bi-zāhirihi'l-munbesiťi 'ale'l-kāyināt.*”³²⁸ [2b]

³²⁷ “Allah, (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde alır...” (Zümer, 39/42).

³²⁸ O'nun (Allah'ın) buyurduğu “*Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zātu bāki kalacaktır*” (Rahmān 55/27), mealindeki ayet-i kerimede geĥip azamet anlamına gelen (celāl) kelimesi, kendisinin gizliliğinin mutlak olması bakımından azamet sahibi olduğunu; (ikram) kelimesi ise, bütün mahlukat O'nun varlığına delālet etmesi bakımından ikram sahibi olduğunu ifade etmektedir.

- (...) Nitekim, *ķavluhu te'ālā: "Ṭā-hā, mā enzelnā 'aleyke'l-ķurāne li-teşķā"³²⁹; ey, li-tet'abe³³⁰ ma' nāsınadır. [42b]*
- Sūretu'l-Kehf'de Ḥāzret-i Mūsā ile Ḥāzret-i Yūşā' kışşasında *ķavluhu Te'ālā: "İz ķāle Mūsā li-fetāhu"³³¹* buyurıldığı gibi küberā'-i müfessirīn bu maħalde **fetā'**dan murād Yūşā' bin en-Nūn bin Efrāyim bin Yūsuf 'aleyhimu's-selām ḥāzretleridür. Bu taķdırce Ḥāzret-i Yūşā' ḥāķķında memlūkiyyet ve 'ubūdiyyet nice mutaşavverdür? Ve sūre-i Yūsuf'da "*Turāvidu fetāhā*"³³²'dan murād ki Ḥāzret-i Yūsuf 'aleyhi's-selāmdur, anlar memlūkiyyet ile muttaşıf olmaķdan her yerde fetā memlūk ve 'abd ma'nāsına lāzımgelmez. İzāfetūñ vechi teķayyuddur, ğayrı degüldür. [43b]
- (...) lākin taḥfif ile "*mā vede'ake³³³ ķırā'*"atı isti' mālini mü'eyyiddür. [81a]
- *Ķavluh: "İzā messehum ṭā'ifun mine's-şeyṭāni"³³⁴ ve ķuri'e ṭayf; messethum lemmetun ve vesvesetun minhu³³⁵* dimekdür. [102a]
- *Ķavluh: "Mine'l-cinneti ve'n-nās"³³⁶, mine'l-cinni ve'l-ins* dimekdür. [102a]
- *Ķavluh: "Mā bi-şāḥibikum min cinnetin"³³⁷ mā bi-şāḥibikum min cunūn* dimekdür. [102b]

³²⁹ Allahu Teālā'nın buyurduğu "*Tâ-Hâ, (Ey Muhammed!) Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik*". (Tâ-Hâ, 20/1,2)

³³⁰ Yani: yorulasin diye.

³³¹ Allahu Teālā'nın buyurduğu "*Hani Mūsâ, beraberindeki gence şöyle demişti*". (Kehf, 18/60)

³³² "*(Aziz'in karısı), (hizmetçisi olan) delikanlısından murat almak istemiş*". (Yusuf, 12/30)

³³³ "*(Rabb'in) seni terk etmedi*" (Duhâ, 93/3)

³³⁴ "*Kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman*". (A'râf, 7/201)

³³⁵ (Ṭā'if kelimesi) ṭayf, şekilde de okunmuştur; yani kendilerine ondan (şeytandan) bir vesvese ve kuruntu dokundu.

³³⁶ "*Cinlerden ve insanlardan*". (Nâs, 114/6)

³³⁷ "*Arkadaşınız Muhammed'de cinnetten eser yoktur*". (Sebe', 34/46)

- *Qavluh*: “*Ve kâne verā’ehum melikun*”³³⁸ gibi; *ve kân emāmehum* ma‘nāsınadır. [116b]

3.7. Kaynak Kullanımı ve Yararlanılan Kaynaklar

3.7.1. Kaynak Kullanımı

Diğer şerh edebiyatı metinlerinde olduğu gibi Ma‘rûf’un Tâ’iyye şerhinin, Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin yanında, kasîdenin bazı Arapça ve Farsça şerhleri, divan, mesnevi, tefsir ve tasavvuf-ahlak mevzularında yazılmış olan birçok eserden yararlanılarak teşekkül ettiği görülmüştür.

Şerhte iktibas edilen ayetler “*Qavluh, qavluhu te‘ālā, ke-mā qālallāhu te‘ālā, āyet-i kerîmede vâkı‘ olmışdur ki*” gibi ifadelerden sonra, hadisler “*Hadîs-i şerîfde vâriddür ki*” ifadesinden sonra yer alsın da ayet veya hadis olduğunu tespit ettiğimiz birkaç ibarenin “*müsted‘āsınca, fehvāsınca, muqtezāsınca*” gibi ifadelerden önce yer aldığı görülmüştür:

- Ya‘nî ol ‘ahd-i ezeli-i sâbık haqqı için ki qable ta‘allüki[l]-ervâhi bi'l-eşbâh mekmeni ğayb u ‘âlem-i bî-reng ü ‘aybda “*Elem a‘hed ileykum yâ benî âdeme*”³³⁹ fehvāsınca beyne'r-Rabbi ve'l-merbûb vâkı‘ olalıdan berü ve qâyil-i qavl-i *belâ* olan ‘uşşâka nisbet ‘urüz u zevâl ü infişâldan sâlim ve maşündür (...). [57b]

- Ya‘nî “*Raca‘nâ min[el-]cihâdi'l-aşğari ile'l-ekberi*”³⁴⁰ müsted‘āsınca sülûk-i râh-ı yâre ve ‘azm-ı küy-ı dil-dâra iqdâm u müsâra‘ at eyle. [144a]

Ma‘rûf diğer kaynaklardan alıntı yaparken, çoğu zaman bu alıntılarının başında eser sahibinin ismini, bazen yalnızca eserin ismini, bazen de hem müellifin hem de eserin ismini verse de onun, ara sıra alıntılarının başında; “*Qâle ba‘zu kibâri'l-‘arifîn (ariflerin büyüklerinden bazısı dedi ki), ke-mâ kıl (dendiği gibi), küberâ’-i ehl-i tefsîr...*” gibi umumi ifadeler kullanmakla yetinerek iktibas yapılan kaynağa ulaşmakta yardımcı

³³⁸ “*Onların ilerisinde bir kral vardı*”. (Kehf, 18/79)

³³⁹ “*Ey Âdemoğulları! Ben, size, ... diye emretmedim mi*” (Yâsîn, 36/60).

³⁴⁰ “*Küçük cihattan büyük cihada döndük*” mealindeki bu hadis-i şerifin metni için bkz. Ebu'l-Fidâ İsmâil el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs*, thk. Abdulhamîd bin Hindâvî, Lübnan: el-Mektebe'l-Asriyye, 2000, c.1, s. 486.

olabilecek ifadeler yer vermediği ve en önemlisi zaman zaman başka kaynaktan alındığını tespit ettiğimiz kimi ibarelerin alıntı olduğunu gösterecek herhangi bir ifade kullanmadığı dikkatten kaçmamaktadır. Bu paragrafta bahsedilen hususlara şu örnekler verilebilir:

- Ve şāriḥ Fergānī ḳuddise sirruh ḫāzretleri **şekā** taḫḫiḳinde “*Eş-şekā ziddu's-sa'ādeti elletī hiye mu'āvenetu'l-umūri'l-ilāhiyyeti 'alā neyli'l-ḫayr (...)*” buyurduḳları (...). [42a-42b]

- **Mine'l-Meşnevī:**

'āşıkān rā şādmānīyyu ḡam Ū'st

Muzdkār u ücret-i ḫidmet hem Ū'st (...) [45b]

- *Ḳāle'l-imāmu el-efzalu'r-Rabbānī (...)* *Ḥ'āce Muḫammed Pārsā fī risāletihī'l-musemmā bi-Risāleti lā ilāhe illallāh: Hestī yekī bīş nīst ve ān ḫaḳīḳat mer ma'şūḳ rā'st. Ve izāfet-i hestī be īn 'āşık ve ḡayr-i vey (...)*. [122b]

- [Ḳāle]ba'zu'l-kibāri'l-'ārifīne fī ta'rīfī'r-rūḫi'l-insānī: Er-rūḫu'l-a'zam huve'r-rūḫu'l-insāniyyu ve huve maḫharu'z-zāti'l-ilāhiyyeti min ḫayṣu rubūbiyyetihā (...). [34a]

- (...) dımeḳdür. **Rubā'ī:**

Ber 'ūd-i dilem nevāḫt yek zemzeme 'aşḳ

Zān zemzeme 'em zi pāy tā ser heme 'aşḳ

Ḥaḳḳā ki be-va' dehā neyāyem bīrūn

Ez 'uhde-i şūkr-gūyī-j yek deme 'aşḳ³⁴¹ [6a]

Gerek mensur gerek manzum Arapça ve Farsça iktibasları Türkçeye çevirmeksizin okurlara sunmayı yeḡleyen³⁴² şārihin, bazı iktibaslarını Türkçe olarak verdiḳi ve bu

³⁴¹ Ebū Saīd Ebu'l-Hayr'a ait bu rubai için bkz. Mehmet Kanar, *Ebū Saīd Ebu'l-Hayr, Rubailer*, İstanbul: Şule Yayınları, 2013, s.193.

³⁴² Şārihin bu yolu takip etmesinin ya yapılan iktibasları şerh edilen metni anlamakta gerekli görmediḳinden yahut bu şerhin medreselerde eğitim görüp iyi derecede Arapça ve Farsça bilenlere hitaben yazılmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

alıntıların sonlarına -metinden ayrı tutmak için- “şârihin sözü bitti” anlamına gelen “İntehâ kelâmu’s-şârih” ibaresini koyduğu görülmektedir:

- “Efâzıl-ı şurrâh’dan ba‘ zısı buyurmuşlardur ki eger sâ’il su’âl iderse ki tecellîye mâni‘ ‘abduñ nefsi tecellî-i zâtî satvâtına ‘adem-i taħammüli iken maħbûb-ı haķıķîye ħiġāben in **mena‘ti** diyüp men‘ i ma‘ şūķaya nisbetiñ ne vechi vardur? dise cevāb virürler ki: Kačan Ħaķ *subĥānehu ve te‘ālā* bir ķulına cemālin göstermek isteyüp tecellî eylese ol bende her ne ķadar za‘îf daĥı olursa rü’yet-i cemāle ķādir olur. ‘Abdüñ bu vech-ile ķudretinüñ daĥı tarîķi ikidür. Biri budur ki Ħaķ *subĥānehu ve te‘ālā* sālîke bir ķuvvet ‘atā ider ki ol ķuvvet vāsıtasıyıla satvet-i tecellîye tākāt görür. Ve yāhūd ol ķuluñ taħammüline göre tecellî, zîrā ki tecellî-i ilāhiyye gāh ‘alā sebîli'l-ķahr olur ve gāh ‘alā vechi'l-luġf olur, her kačan ki ķahr ile tecellî eylese eşyâyı cümleten fānî vü munķahir olur. Ve her kačan ki luġf ile tecellî eylese cemī‘-i eşyā aña tākāt götürür, gerek ol şey ķavî olsun gerek za‘îf olsun. *İntehâ kelâmu’s-şârih*”. [14a-14b]

- “Efâzıl-ı şurrâh’dan kıdvetu'l-‘ārifîn, ‘umdetu'l-muħaķķıķîñ eş-Şeyĥ Maħmūd bin ‘Alî el-Ķāşānî *ķuddise sirruh* buyurmuşlardur ki: Egerçi kim tettebbu‘ itdügüm nüsaĥuñ cemī‘ inde **vefā** lafzı münekkeren vāķi‘ olmuşdur, lākin nāzım *ķuddise sirruh* şanāyi‘-i bedī‘ iyyeyi ri‘āyet idüp ĥuşūşan ki şan‘at-ı tecnīside mubālaġa vardur, ve lām-ı ta‘rîf duĥūlinden bu ķā‘ideye ri‘āyet vardur ma‘nā-yı maķşūda ĥalelsüz, ol cihetden münekkeren bulunmasın ķalem-i nāsîħden yāhūd li-ġarāzin taġayyüre ĥaml idüp lām-ı ta‘rîf idĥāl eyledüm, zannum budur ki tenķîr iĥtiyār idenler **te’bā sivāhu seciyyetî** cümlesini şıfat tutup muġābaķatan ri‘āyet içün iĥtiyār eylemişler ola, cāyizdür ki cümle cümle-i müste’nefe ola, şıfat olmaya. *İntehâ kelâmu’s-şârih*”. [84b]

3.7.2. Yararlanılan Kaynaklar

Şerhin farklı kaynaklardan yararlanılarak teşekkül ettiği bir önceki bölümde ifade edilmişti. Bu bölümde, şârihin yararlandığı kaynaklar, Kur’ân-ı Kerim, Hadis-i Şerifler, şerh metinleri ve diğer kaynaklar olmak üzere dört başlık altında ele alınacaktır.

3.7.2.1. Kur’ân-ı Kerîm

Şârih, şerhin farklı yerlerinde özellikle şahsi görüşlerini desteklemek, anlamı güçlendirmek ve istişhâd etmek amacıyla Kur’ân-ı Kerîm’den iktibaslar yapmıştır. Metinde yapılan bu ayet iktibaslarına şu örnekler verilebilir:

- Eger sâ'il su'âl iderse ki cism-i zulmânî ile cesed-i nûrânîde 'âmme-i hayvânât insân ile müştereklerdür dinilmiş-idi, çünkü anlarda dağı bu cism ile rûh-ı hayvânî cem' ola rûh-ı izâfiye anlar neyiçün mazhar olmaya? Cevâb virilür ki insâna mahşûş olan [35a] cism-i zulmânî ahsen-i takvîmde halk olınmışdur, mazhar-ı rûh-ı izâfî olmağa lâıyık bu cem' iyyetdür, ğayrı degüldür. *Ke-mâ kıala'llāhu te'ālā: "Le-kad ğalağna'l-insāne fî ahseni takvīm"*.³⁴³ [35a]

- Ya'nî ol 'ahd-i ezeli-i sâbık ğağkı için ki ğable ta'allüki[l]-ervāhi bi'l-eşbāh mekmen-i ğayb u 'ālem-i bî-reng ü 'aybda "*Elem a'hed ileykum yā benī ādeme*"³⁴⁴ fehvāsınca beyne'r-Rabbi ve'l-merbüb vāki' olaldan berü ve ğāyil-i ğavl-i *belā* olan 'uşşāğa nisbet 'urüz u zevāl ü infişāldan sālîm ve maşündür. [57b]

- **Eserret:** Azdāddandır; *ağfāhu ve ağherehu* ma'nāsınadır. İzhār ma'nāsına geldüğü "*Ve eserru'n-nedāmete*"³⁴⁵ gibi *azharūhā* dimekdür; mef' üleyn iktizā ider. [104a]

Metinde yer alan diğeri âyetlerin sure/ayet numaraları ile geçtiğı varakların numaraları şu şekildedir: Fâtiha 1/6 [44b], Bakara 2/115 [117a], 2/143 [11b], 2/179 [31a], Âl-i İmrân 3/184 [108a], 3/169 [144b], Nisâ 4/164 [9a], Mâ'ide 5/1 [57b], A'râf 7/143[12a, 12b, 13a], 7/172 [57a,126a], 7/176 [100b], 7/201 [102a], Yûsuf 12/30 [43b], İsrâ 17/1 [12b (iki kez)], Kehf 18/60 [43b], 18/79 [116b], Tâ-Hâ, 20/1 [42b], 20/2 [42b], Kasas 28/30 [14b], Secde 32/11 [35b], Sebe' 34/33[102b, 104b], 34/46 [102b], Fâtır 35/32 [7b], Yâsîn 36/60 [57b], 36/83[83b], Zümer 39/42 [35b, 83b-84a], Hucurât 49/11[64b], Rahman 55/26 [4b], 55/27 [2b, 4b], Hâkka 69/10 [49b], Duhâ , 93/3 [81a], Kadr 94/4 [15a], Tîn 95/4 [35a], Nâs 114/6 [102a].

3.7.2.2. Hadis-i Şerifler

Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin bir diğeri kaynağı ise Hz. Peygamber'in hadisleridir. Metinde öne sürülen iddialara destek sağlamak amacıyla kullanılan bu hadisler şöyledir:

³⁴³Allahu Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "*Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık*". (Tîn, 95/4).

³⁴⁴"*Ey Âdemoğulları! Ben, size, ... diye emretmedim mi*" (Yâsîn, 36/60).

³⁴⁵"*İçten içe pişmanlık duyarlar*". (Sebe', 34/33)

- *El-Fakru sevādu'l-vechi fī'd-dāreyn*³⁴⁶ [77a]
- *Men kāne lillāhi kānellāhu lehu.*³⁴⁷ [108a, 146b]
- *Raca' nā min[el-]jihādi'l-aşgari ile'l-ekberi.*³⁴⁸[144a]
- *Ve kullun muyesserun li-mā ħuliķa leh*³⁴⁹ [133b]
- *Rabbi zidnī taĥayyuren fīke*³⁵⁰[68b]
- *'Azzimū daĥāyākum; fe-innehā 'aleş-şirāti maţāyākum*³⁵¹ [136a]
- *Men aĥabbe ķavmen fe-huve minhum*³⁵² [45b-46a]
- *[ve] el-mer' u me' a men aĥabbe*³⁵³ [46a]
- *Men 'aşıķa ve 'affe ve ketemehu ve māte māte şehīden*³⁵⁴ [45b]

3.7.2.3. Şerh Metinleri

Klasik Türk edebiyatında Tâ'iyeye Kasîdesini ilk defa ele alan şârihin, şerhi yazarken en çok istifade ettiği kaynak eserler, kendisinden önce kasîdeye yazılmış Arapça ve Farsça

³⁴⁶ “Fakirlik, iki cihanda yüz karasıdır” mealindeki bu hadisin metni için bkz. el-Aclûnî, c.2, s. 102.

³⁴⁷ “Kim Allah için olursa, Allah da onun için”. Şârih tarafından bir hadis-i şerif olduğu ifade edilen bu ibarenin kaynağını tespit edemedik.

³⁴⁸ “Küçük cihattan büyük cihada döndük” mealindeki bu hadis-i şerif için bkz. el-Aclûnî, c.1, s. 486.

³⁴⁹ “Herkes ne için yaratıldıysa ona müyesser kılınır” mealindeki bu hadis-i şerif için bkz. el-Aclûnî, c.1, s. 166.

³⁵⁰ Şârih tarafından bir hadis olduğu ifade edilen bu ibarenin kaynağı tespit edilememiştir. Tercümesi: “Rabbim Sana olan hayretimi arttır”.

³⁵¹ “Kurbanlarınızı tazim ediniz, çünkü onlar sıratla sizin binekleriniz olacaktır” mealindeki bu hadisin metni için bkz. el-Aclûnî, c.2, s. 88.

³⁵² “Kim bir kavmi severse o, onlardandır” mealindeki bu hadis için bkz. el-Aclûnî, c.2, s. 262.

³⁵³ “Kişi sevdiğiyle beraberdir” mealindeki bu hadis için bkz. el-Aclûnî, c.2, s. 238.

³⁵⁴ “Aşkını gizleyip iffetini muhafaza ederek ölen şehittir” mealindeki bu hadis için bkz. el-Aclûnî, c.2, s. 313.

şerhlerdir. Aşağıda Arapça Şerhler ve Farsça Şerhler başlıkları altında şârihin büyük oranda istifade ettiği bu önemli şerhler sıralanıp bu istifadenin şekilleri ele alınacaktır:

• Arapça Şerhler

1) Sa‘duddîn el-Fergânî'nin *Munteha'l-Medârik fî Şerhi Tâ'yyeti İbni'l-Fâriż* adlı şerhi.³⁵⁵

Nüshaları dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bulunup İstanbul (1293/1876) ve Beyrut'ta (2007) yayımlanan bu şerhin, Mustafa Yalçinkaya tarafından Türkçeye çevrildiği görülmüştür.³⁵⁶

2) Abdurrezâk Kâşânî'nin (ö. 730/1329) *Keşfu'l-Vucûhi'l-Gurr li-Me‘ânî Nazmi'd-Durr* adlı şerhi.³⁵⁷

3) Dâvûd el-Kayserî'nin (ö. 751/1350) *Şerhu Ta'yyeti İbni'l-Fâriż el-Kubrâ* adlı şerhi.³⁵⁸

Şârih, diğer şârihlerden biriyle bir konuda hemfikir olmayıp dile getirilen düşünceleri eleştirmek³⁵⁹ esnasında bahsi geçen şerhlerden istifade ettiği gibi şerh ettiği beyti Arapçaya aktarırken şerhlerde yer alan ibareleri -ya birebir ya da dönüştürerek-kullanıp³⁶⁰ başka aşamada Türkçeye ya birebir ya da genişletilmiş olarak çevirdiği görülmüştür.³⁶¹

• Farsça Şerhler

³⁵⁵ Bu şerh hakkında detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 69-76.

³⁵⁶ Saîdüddin Fergânî, *Muntehe'l-Medârik*, Mustafa Yalçinkaya (çev.), İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.

³⁵⁷ Bu şerh hakkında detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 77-82.

³⁵⁸ Bu şerh hakkında detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 82-87.

³⁵⁹ Bkz. (2.3.5.12. **Reddiyeler (Eleştiriler)**).

³⁶⁰ Bkz. (2.3.5.1.3. **Kaynak Metnin Arapça Olarak Açıklanması**).

³⁶¹ Bkz. (2.3.5.1.5. **Kaynak Metnin Türkçe Olarak Açıklanması**).

4) Molla Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), **Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fâriziyye**.³⁶²

Tâ'iyye Kasîdesinin sadece ilk 77 beytinin ele alındığı ve şerh edilen her beytin şerh edilme sürecinin bir rubai ile bitirildiği bu şerhin bir nüshası Süleymaniye Ktp. Ayasofya Koleksiyonu, nr. 4209/7'de bulunmaktadır.

Ma'rûf'un şerhinde ele alınan beyitlerin şerh edilme sürecinin bir Farsça rubai ile bittiği ve bu rubailerin bir kısmının Abdurrahman Câmî'nin bahsi geçen şerhinden alındığını tespit etmemizin yanı sıra Ma'rûf'un bu yönteminin kendine has olmadığı ve Câmî'nin yöntemini takip edip devam ettirdiğini düşündük diye daha önce belirtmiştik. Dolayısıyla Ma'rûf'un bu şerhten yararlanmasının, hem Câmî'nin şerh yöntemini takip ederek hem de onun şerhte yer verdiği rubailere yer vermek suretiyle gerçekleştiği söylenebilir.

3.7.2.4. Diğer Kaynaklar

Ma'rûf'un, Tâ'iyye şerhinde yukarıda bahsedilen eserlerin dışında muhtelif sahalarda yazılmış yirminin üzerinde eserden istifade ettiği görülmüştür. Bu bölümde gerek kendisinin söylediği gerek istifade ettiğini tespit ettiğimiz bu eserler şöyle gruplandırılabilir:

- **Tasavvufî Eserler**

- **Tasavvufî Manzum Eserler:**

5) **Dîvân:** Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr'a (ö. 440/1049) aittir.

6) **El-Kasîdetu'l-Cîmiyye:** İbnu'l-Fâriz'in (ö. 632/1235) Arapça kasîdesidir.

7) **Mesnevî-i Manevî:** Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (ö. 672/1273) aittir.

8) **Dîvân-ı Gazeliyyât:** Hâfiz-i Şîrâzî'nin (ö. 792/1390) Farsça eseridir.

9) **Silsiletü'z-zeheb:** Molla Abdurrahman Câmî'nin Farsça mesnevisidir.

10) **Dîvân:** Molla Câmî'ye aittir.

³⁶² Bu şerh hakkında detaylı bilgiler için bkz. Öteleş, s. 88-92.

- **Tasavvufî Mensur Eserler:**

11) **Risâle der Şerh-i Rubâ'ıyyât:** Molla Abdurrahman Câmî'ye ait olup vahdet-i vücûd meselesine dair çeşitli rubailerin şerhidir.

12) **Levâ'ih:** Manzum parçaların da bulunduğu bu Farsça mensur eser Molla Abdurrahman Câmî'ye aittir.

• **Tefsir Kitapları:**

13) **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl:** Kadı Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) tefsiridir.

• **Felsefe ve Akait Kitapları:**

14) **Câmi'ü'l-Esrâr ve Menba'u'l-Envâr; Risâletu Nakdi'n-Nukûd fî Ma'rifeti'l-Vucûd:** Haydar el-Âmulî'nin (ö. 787/1385) Arapça eseridir.

15) **Risâle-i lâ İlâhe İllallâh:** Hâce Mehmed Pârsâ'nın (ö. 822/1420) Farsça eseridir.

• **Terim Sözlükleri:**

16) **Et-Ta'rîfât:** Seyyid Şerîf el-Curcânî'nin (ö. 816/1413) Arapça eseridir.

• **Ahlak Türü Eserler:**

17) **Bostân:** Sa'dî-i Şîrâzî'nin (ö. 691/1292) Farsça eseridir.

18) **Gülistân:** Sa'dî-i Şîrâzî'ye ait Farsça bir eserdir.

• **Divanlar**

- **Arapça Divanlar**

19) **Divân:** Zuheyr b. Ebî Sulmâ'nın (ö.? /609) eseridir.

20) **Divân:** Ebu's-Şîs Muhammed el-Huzâ'î'nin (ö. 196/811) eseridir.

21) **Divân:** Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'ye (ö. 354/965) aittir.

22) **Divan:** Muhammed b. Sa'îd bi Hammâd el-Bûsîrî'nin (ö. 695/1296) eseridir.

- **Farsça Divanlar**

23) **Divan:** Ferîdüddin-i Attâr'ın (ö. 618/1221) eseridir.

- **Türkçe Divanlar**

24) **Divan:** Yûsuf Emirî'nin (ö. 837/1433) eseridir.

BÖLÜM 4: ŞERH-İ KASİDETU'T-TÂİYYE'NİN METNİ

4.1. Yazma Nüshanın Tavsifi

Yazma eser kütüphanelerinde yaptığımız araştırma sonucunda ulaşabildiğimiz Mehmet Ma'rûf'un *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye*'sinin yegâne nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu (4007/1) numarada kayıtlı olup her bir sayfasında 15 satır bulunan 151 varaktan oluşmaktadır. Şerhin 1b'den itibaren başlayıp 151b'de sona erdiği bu nüsha, iki farklı eser³⁶³ barındıran bir cildin/mecmuanın ilk metni olarak karşımıza çıkıp mukavva üstüne yeşil renkte kumaş ile kaplı, şemseli ve köşebentli ciltle korunmaktadır. Her bir sayfasının kâğıt ve metin alanı 180x109, 133x68 mm ebadında olan bu nüsha, talik hatla yazılı olup kendisini “Hz. Şeyh İbrahim Gülşeni'nin hizmetçilerinden” olarak niteleyen Seyyid Hasan er-Rûmî isimli bir zat tarafından Cemaziyelevvel 1026/ Mayıs 1617 tarihinde beyaza geçirilmiştir. Bu nüshanın tüm sayfa cetvelleri yıldız zeminli olsa da 1b, 2a'daki yıldızlı cetvel pembe ve mavi renklerinde iki cetvelle çerçevelenirken diğer sayfalarda yıldızlı cetvel, sadece mavi renk bir cetvelle çerçevelenmiştir. 1b'de sayfa cetveline ilaveten mavi renkte bir cetvelle çerçevelenen bir mihrabiye yer almaktadır. Yıldız zemin üstüne pembe, mor ve mavi renkte çiçek motiflerinin çizildiği ve eser adının yer aldığı bu mihrabiye'nin hemen altında besmelenin sağ ve solunda da yıldız mürekkeple çiçek motiflerinin çizildiği görülmektedir. Bütün sayfaları sarı olan bu nüsha Hint rakamlarıyla numaralandırılmaktadır. Metin siyah mürekkeple yazılmakta; ancak şerh edilen kasîdenin beyitleri ile şiir, rubai, kavluh...vs., gibi belirtme sözcükleri ve bazı ayetler kırmızı mürekkeple yazılmaktadır.

Nüshanın zahriyesinde, yeşil mürekkeple yazılmış kelime-i tevhîd ibâresi, yazmanın koleksiyonda kayıtlı olduğu numara, koleksiyon sahibinin mührü, “*Vaḳfu bedri'l-budûri't-tâmmât, fî bedî'î'l-hilâfeti ve'l-maḳâmât, es-sultâni ibni's-sultâni es-sultâni Ebu'l-irşâd 'Osmân Ḥân ibni's-sultâni Muştafâ Ḥân ca'alehullâhu nuşreten li'l-udebâ 'i'l-encâb. Ve ene'd-dâ'î li-devletihi İbrâhîm Ḥanîf el-mufettiş bi-evḳâfi'l-ḥaremeyni'l-*

³⁶³ Mevzubahis ikinci eser, Şeyh Sa'dullâh el-Halvetî'nin (1563-1617 arası) *Şerh-i Kasîde-i Bürde* adlı eseri olup Derviş Sa'îd isimli biri tarafından Cemaziyelevvel 1026/ Mayıs 1617 tarihinde istinsah edilmiştir. İki eserin bir araya getirilmesinin, her ikisinin birer şerh olup aynı tarihte istinsah edilmesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

*muḥarremeyn*³⁶⁴ şeklinde bir vakıf kaydı ve bu kayıta ismi geçen zatın (İbrahim Hanîf) mührü bulunmaktadır.

761 beyitten oluşan Tâ'iyye Kasîdesinin sadece 192 beytinin şerh edildiği bu nüshanın sona erdiği 152a numaralı varakta; “Cild-i şânînüñ ibtidâsı:³⁶⁵

Fe-kun başaren ve'nzur ve sem'an ve 'i ve kun

*Lisānen ve kul fe'l-cem'u ehdā ʔarīkatı*³⁶⁶

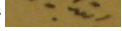
şeklinde bir kayda rastlanmaktadır. Rastlanan kayıttaki beytin, Tâ'iyye Kasîdesine ait olup nüshada şerh edilen son beytin hemen sonrasında yer alması, bize, Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un “*Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye*” adlı eserinin birden fazla ciltten oluştuğu ve elimizdeki yazmanın bahsi geçen eserin sadece birinci cildi olup devamının bulunabileceği ihtimalini düşündürmüştür.³⁶⁷

4.2. İmlayla İlgili Hususlar

Nüshada dikkatimizi çeken bazı imla özellikleri maddeler halinde şu şekilde verilecektir:

- Yazmada genel olarak aitlik eki olan (کی) bağlaç olan (که) ile yazılmaktadır:
- Ve bi'l-ḥadaḳi'deki lām lām-ı ta' rīfdür... [3b] (وبالحدقه که لام لام تعریف در)
- Liye'deki lām razū kelimesine müte' allıḳdür [65b] (لی ده که لام رضوا کلمه سنه متعلقدر)

³⁶⁴ Dolunayların sultanı, eşine ender rastlanan padişah ve makam sahibi, padişah oğlu padişah ve Mustafa Hân'ın oğlu Ebu'l-İrşad Osman hanın –Allah onu asil yazarlara yardım edenlerden kılsın- vakfidir. Ben ise, onun devletinin bekası için davetçi ve Haremeyn Evkâfı müfettişi olan İbrahim Hanîf'im.

³⁶⁵ Yazmada “” şeklindedir.

³⁶⁶ Baştan ayağa göz ol ve (bütün varlıklara) bak; kulak ol ve (varlıkları) dinle, lisan ol söyle. Zira “cem” yolun en hidâyetlisidir.

³⁶⁷ Eserin devamının bulunup bulunmadığı meselesi, çalışmamızın “Esere Dair Önemli Hususlar” başlıklı bölümünde geniş bir biçimde ele alınmıştır.

Bununla birlikte, bu ekin aşağıdaki örneklerde (کی) şeklinde de yazıldığı görölmektedir:

- ...Raci'dir beyt-i sâbıkdaki mā bī'ye [17a] (راجعدر بیت سابقده کی ما بی یه...).
- ... Ol řiddet zamānındaki źarūretlerin ańdurup... [21a] (اول شدت زماندکی ضرورتلرین (اكدورب...).

- “Yoğ (یوق)” kelimesinin aşağıdaki yazım şekli yazmadaki genel kullanımından değişiktir: “(یوغیدی) yoğ-idi” [22b].

- Yazmada “ب” harfiyle yazılan bağ fiil ekinin (İp) “vâv”lı ve “vâv”sız olarak yazıldığı görölmüştür:

- (اكدورب): Ańdurup [21a]
 - (ایدوب): İdüp [4a,5b]
 - (ایدب): İdüp [3a,10b,12b,131a]
 - (اولوب): olup [6a, 6b, 15b]
 - (اولنوب): olinup [12a,121a]
 - (بیورب): Buyurup [4a]
 - (دینلوب): dinilüp [12a]
- (-An, en) ekinin “elif”li ve “elif”sız olmak üzere iki şekilde yazıldığı görölmektedir:
- (اولان): olan [9b, 61a, 81b, 119a]

- (اولن): olan [2b, 5a, 17a,]
- (اولنان): olınan [18b, 91a]
- (اولمیان): olmayan [77a]
- (ایدن): İden [115a, 146a]
- (ایتمین): İtmeyen [124a]
- (ایلین): Eyleyen [146a]

- Metinde iyelik zamiri olan (anuñ)'un genellikle (انوك) şeklinde yazılmasına rağmen, onun “vâv”sız; yani (انك) şekli, [56a, 71b, 120b] numaralı varaklarda karşımıza çıkmıştır.

- “Ṭāife”, “ḳāim”, “sâir” ve “fâide” gibi Arapça kelimeler, ye'li (فایده، سایر، قائم، طایفه) ya da ye'nin üstüne hemze koyarak (طأیفه، قأیم، سأیر، فأیده) olmak üzere iki şekilde yazılmıştır.

Bunların yanında nüshada tekrarlanan bazı imla yanlışlıkları şu şekilde sıralanabilir:

- Bazı Türkçe İsim tamlamalarında tamlanan ekinin (I), (ي) harfiyle gösterilmemesi:
- **Ḳabzu**: Fā' il [i]dür yeğšā'nuñ [6b] (قبض فاعلدر یغشی نك).
- ...Ḳultu ile mef' ūl[i] olan hebī mā-beyninde ... [9b] (...قلت ایله مفعول اولان هی ما بیننده...)
- **Rağbeti**: İsm[i]dür tekü'nüñ [55a] (رغبتي اسمدر تکنك)
- Ve anuñ emr[i] ile minaşša-i burūzda cilve-ger olan ... [61a] (و انك امر ایله منصهء بروزده) (جلوه كر اولان).

- Yazmanın genel temayülü ünsüzle biten kelimelerin ardındaki izafet kesresinin (-i) gösterilmemesi üzerine olmakla beraber, zaman zaman bu kesrenin “ya” (ى) ile gösterilmesi:

• Taḫdīr-i kelām demek olur ki... [18a, 19b,21b] (تقدیری کلام دیمک اولور که)

- Atıf edatlarından biri olan (و) harfinin yazılmaması:

• **Azḫerenī:** Fi‘l [ü] mef‘ üldür [26a] (اظهرنی فعل مفعولدر)

• Senūñ ‘aşḫ [u] maḥabbetüñde ḥasb-i ḥālümünden ḥikāyet... [38a] (سنک عشق محبتکده حسب)
(حاملدن حکایت ...)

• *Men aḥabbe ḳavmen* [46a] *fe-huve minhum*³⁶⁸ [ve] *el-mer‘u me‘a men aḥabbe*³⁶⁹
müsted‘ āsınca ḥayr-ı fıtyeye mülemmiḥlerdür [45b,46a] (من احب قوما فهو منهم المرء مع من احب)
(مستدعاسنجه خیر فیتیه یه ملمحدر در)

• **Vudd** ḫamm-ı vāvla [vü] velā... [51b] (ودّ ضم و او له ولا ...)

• ...‘uḳūl ol ḥüsn-i nisbī ile vālih [ü] ḥayrānı vü esīr ü ser-gerdānı oldı [62b] (عقول اول)
(حسن نسبی ایله وآله حیرانی و اسیر سرکردانی اولدی)

- Türklerin, başta (س ص / ح خ) olmak üzere aynı şekilde telaffuz edilmiş gibi gördüğü sesleri karıştırması:

• “Aḳd-i ‘azīmetüm şıfat-ı inḫilālden maşūn u sālīm...” [41a] ibaresindeki “inḫilālden (انخلالندن)” kelimesi (انخلالندن) şeklinde yazılmıştır.

³⁶⁸ Kim bir kavmi severse o, onlardandır

³⁶⁹ Kişi sevdiğiyle beraberdir.

- “Muḥālefe: Ṭarafeynden ‘ahdleşmege dirler” [46b] örneğinde yer alan “Muḥālefe (مخالفة)” kelimesi (مخالفة) şeklinde yazılmıştır.
- “... mef’ül-i āḥarı zamîr-i manşûbdur” [43a] örneğinde geçen “manşûb (منسوب)” kelimesi (منسوب) şeklinde yazılmıştır.

Metinde özellikle şerh edilen kasîdenin beyitlerinin, âyetlerin ve diğer Arapça alıntılarının imlasında hataların fazla olması dikkati çekmektedir. Yer yer anlam bozukluğuna ve şiirde aruz bozukluğuna yol açan bu hataların, Tâ’iyye Kasîdesi gibi bir metni şerh ederek Arapçaya hâkimiyetini ortaya koyan şârihe değil müstensihe ait olduğu kanaatindeyiz.

4.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem

- Şerh edilen metne ait beyitler dikdörtgen içinde hem orijinal harfleriyle hem de transkribe edilerek koyu siyah yazılmıştır. Arap harfleriyle yazılanlarda –Traditional Arabic– yazı fontu kullanılmıştır. Beyit numaraları, orijinal metinde bulunmamasına rağmen Arap harfleriyle yazılan beytin hemen solunda verilmiştir.
- Şerh bölümünde bu beyitlere ait tüm kelime ve cümleler ile şiir, rubai, beyit ...vs., gibi belirtme sözcükleri koyu olarak yazılmıştır.
- Yaprak numaraları [] işareti içinde gösterilip koyu karakterle yazılmıştır.
- Farsça kelimelerde bulunan “Vāv-i ma’ düle”ler, (*h* *ṭ* *ṣ* *ten*) örneğinde olduğu gibi "" şeklinde yazılmıştır.
- Farsça birleşik kelimeler birbirinden “-” işaretiyle ayrılmıştır.
- Metinde yer alan Arapça ayet, hadis ve diğer ibareler transkribe edilip eğik biçimde yazıldıktan sonra çevirileri ve kaynakları; kaynağı tespit edilemeyenlerin ise sadece çevirileri sayfa altı dipnotlarda verilmiştir. Ancak “*Kuddise sirruh*”, “*aleyh*’s-selâm” gibi dua ibarelerinin anlamları, metinde ilk geçtikleri yerde verilmiştir.
- Metinde geçen ayetler transkripsiyon alfabetiyle yazılıp Diyanet İşleri Bakanlığı mealine göre Türkçeye çevrilmiştir.
- Beyit şerhinin ikinci aşamasının başladığı “*Taḫdîr-i kelâm dimekdür ki*”, “*Taḫdîr-i kelâm dimek olur ki*” yahut “*Taḫdîr-i kelâm*” gibi ifadelerin ardından gelen Arapça ibarelerin, ya Abdurrezzâk el-Kâşânî’nin ya da Dâvûd el-Kayserî’nin Tâ’iyye şerhlerinden

alındığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bahsi geçen ibareler, metinde yer alan diğer Arapça ibareler gibi transkribe edilip eğik biçimde yazıldıktan sonra sadece çevirileri sayfa altı dipnotlarda verilmiştir, dipnotta oluşacak yoğunluğun önüne geçmek amacıyla kaynakları teker teker verilmemiştir.

- Farsça ibâreler de transkripsiyon alfabesine göre aktarılıp italik olarak yazıldıktan sonra anlamları ve kaynakları; kaynağı tespit edilemeyenlerin ise sadece anlamları dipnotta verilmiştir.
- Metinde geçen bütün Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerin aruz vezinleri tespit edildikten sonra şiirin üstüne köşeli parantez içinde italik olarak yazılmıştır. Özellikle aruz vezninin veya anlam bozukluğunun bulunduğu iktibaslara müdahale edilip bu durum dipnotta belirtilmiştir.
- Şerh aşamalarına dikkati çekmek amacıyla, şerh aşamalarının her biri ayrı paragraf halinde yazılıp her bir aşamanın –ilk aşama hariç- başlığı veya başladığı kelimenin altı çizilmiştir.
- Nüshada bulunan kelime ve cümle yanlışlıklarına müdahale edilip dipnotta nüshadaki şekil gösterilmiştir. Tarafımızca eklenen kısımlar ise köşeli parantez içinde yazılmıştır.
- “Ye”li ve “ye” üstüne hemze olmak üzere iki şekilde yazılan “tāife” gibi Arapça kelimelerin yazımında “ye”li (tāyife) şekli tercih edilmiştir.
- Yazmada “ب” harfiyle yazılan zarf fiil eki (up/üp) biçiminde yazılmıştır.

4.4. Transkripsiyon Alfabeti

Metnin aktarımında klasik transkripsiyon sistemi esas alınmış ve aşağıdaki transkripsiyon alfabeti kullanılmıştır:

Tablo 5:

Transkripsiyon Alfabeti

ا	A, a, E, e, Ā, ā	ر	R, r	ف	F, f
ء	د	ز	Z, z	ق	Q, q
ب	B, b	س	S, s	ك	K, k, ñ, G, g

ت	T, t	ش	Ş, ş	ل	L, l
ث	Ṣ, ṣ	ص	Ş, ş	م	M, m
ج	C, c	ض	Ẓ, ẓ/Ḍ, ḍ	ن	N, n
ح	Ḥ, ḥ	ط	Ṭ, ṭ	و	V, v/ ve, vü/ O, o/ Ö, ö/U, ü/U, u/ Ū, ū
خ	Ḫ, ḫ	ظ	Ẓ, ẓ	ه	H, h/ a, e
د	D, d	ع	‘	ي	Y, y/I, ı/İ, i/ Ī, ī
ذ	Z, z	غ	Ġ, ġ		

4.5. Metin

Şerh-i Tā'iyye-i 'Ömer İbnu'l-Fāriż (raḥmetullāhi 'aleyh)³⁷⁰

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

*El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-'ālemīn ve's-şalātu ve's-selāmu 'alā ḥayri ḥalkihī Muḥammedin ve ālihi't-ṭayyibīne't-ṭāhirīn. Emmā ba' d, ḳāle'n-nāzim:*³⁷¹

سَقَتْنِي حُمَيَّا الْحُبِّ رَاحَةً مُقْلَتِي	وَكَأَسِي مُحَيَّا مِّنْ عَنِ الْحُسْنِ جَلَّتِ 1)
Saḳatnī ḥumeyye'l-ḥubbi rāḥata muḳletī	
Ve ke'sī muḥayyā men 'ani'l-ḥusni celleti	

Saḳatnī: Fi'l ve mef' üldür. Baña içürdi ma'nāsına. Erbāb-ı lügat **ḥumeyyā** kelimesini ğazaba muzāf olduĝda şiddet ile şarāba muzāf olduĝda sevret ile sulṭāna muzāf olduĝda saṭvet ile ta'rīf itmişlerdür. Bu taḳdīrce **ḥumeyyā** her şeyden zuhūr idecek kemālden 'ibāret olmuş olur. Meşelā şarāba nisbet-i keyfiyyet-i ḳaviyye gibi ve **ḥumeyyā**'nuñ **ḥubb**'a izāfeti sıfatuñ mevşūfa izāfeti [2a] ḳabīlindendür. Ve **ḥumeyyā**'nuñ muzāfun ileyh olan

³⁷⁰ Allah'ın rahmeti onun üzerinde olsun.

³⁷¹ Rahman ve Rahīm olan Allah'ın adıyla. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a'dır. Allah'ın salat ve selamı; yarattıklarının en hayırlısı olan Muhammed (s.a.v.)'in ve onun tertemiz olan sülalesinin üzerine olsun. Bundan sonra, şair şöyle dedi: ...

ḥubb'[dan]‘ alā vechi'l-mecāz şarāb irāde olunmuşdur; ‘ alāka-i teşbīh olan **saḳy** vāsıtasıyla. Nitekim dimişlerdür: **Şi‘r**:

[*Vāfir Bahri: Müfā‘alatün müfā‘aletün fe‘ülün*]

Şeribtu'l-ḥubbe ke ‘sen ba‘de ke ‘si

*Fe-mā nefide'ş-şarābu ve lā revītu*³⁷²

Rāhata muḳletīdeki **rāhat** keff ma‘nāsına. Fi‘l-i mezkūruñ fā‘ilidür. **Muḳle**: Sevād ile beyāzı cāmi‘ olan şaḥmet³⁷³ü'l-‘ayn didükleridür. **Ke‘s**: Şol zarfa dırlar ki şarāb ile memlū ola. **Muḥayyā**: Vechdür. **Men**: Kimesne ma‘nāsınadır, zevī'l-‘uḳūle maḥşūşdur. **Ḥusn**: Bir ma‘nā-yı rūḥānīdür ki her ne maḥalde zūhūr itse ḳulūb aña müncezib olur. **Celle**: ‘*An* ile isti‘māl olsa *te‘ālā ‘anhu* ma‘nāsına olur.

Taḳdīr-i kelām dimek olur ki: **Saḳatnī**: Baña içürdi. **Ḥumeyye'l-ḥubbi**: Şarābdan ‘ibāret olan ḥubbuñ keyfiyyetinden ḡāyet a‘lāsını. **Rāhata muḳletī**: Benüm gözüm keff[i]. **Ve ke‘sī**: Ḥālen benim ke‘şüm. **Muḥayyā men**: Şol kimesnenüñ vechidür ki. ‘**Ani'l-ḥusni celletī**: Ḥusn ile tavşīfdan müte‘ālī vü celīldür.

Ḥāşılı'l-ma‘nā: Ya‘nī mey-i mahabbetüñ ḡāyet a‘lāsını içürmekde benüm sākım kendü [2b] naẓarumdur. Ve cāmum vech-i cānāndur. Lākin ol cihetden degül ki ḥıbbi vü yār u cāni³⁷⁴ bir şüret ile muḳayyed ola ki aña tenāsüb-i a‘zā vü mülāyemet-i evşāf ü aḥlāka izāfeti ḳābil ola, belki bir cihetdendür ki her şüretde zāhir olan ḥusn ü kemāl anuñ ḥusn ü kemālidür, hıçbir mazḥar ve şüret ile muḳayyed olmaḳsızın. Ve ol zāhir-i vücūddur ki vech-i Ḥaḳ u cemāl-i muḥlaḳdur subḥāneh ve devām u beḳā anuñ şıfat-ı lāzimesidür. *ḳavluh*: "Ve yebḳa vechu rabbike zu'l-celāli" ey min ḥayṣu bāṭinuhu'l-muḥlaḳ. "ve'l-ikrām" ey bi-zāhirihi'l-munbesiṭi ‘ale'l-kāyināt³⁷⁵. **Rubā‘ī**:

³⁷² Aşk (aşk şarabı) kadeh üstüne kadeh olarak içtim, ama ne şarap bitti ne de ben doydum.

³⁷³ Yazmada " " şeklindedir.

³⁷⁴ Yazmada " " şeklindedir.

³⁷⁵ O'nun (Allah'ın) buyurduğu "Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır" (Rahmân, 55/27), mealindeki ayet-i kerimede geçip azamet anlamına gelen (celâl) kelimesi, kendisinin gizliliğinin

[Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūl]

Her şūret-i dil-keş ki tu rā rūy numūd

Ĥ'āhed felekeş zi dūr çeşm-i tū rubūd

Rū dil be-kesi dih ki der eṭvār-ı vucūd

Būde'st hemīşe bā tū vu ĥ'āhed būd³⁷⁶

فأوهمتُ صَحْبِي أَنْ شَرِبَ شَرَابِهِمْ	بِهِ سِرِّ سِرِّي فِي انْتِشَائِي بِنَظْرَتِي 2)
Fe-evhemtu şahbī enne şurbe şarābihim	
Bihi surre sirrī fi'ntiṣā'ī bi-nazretī	

Evhemtu: Fi' l ve fā' ildür; *Evka' tuhu fi vehmin ve ġalaḥ*³⁷⁷ dimekdür. **İhām:** *İrādetu'ş-şey' i 'alā ĥilāfi'l-vāki'*³⁷⁸ ma' nāsına olduğundan ötürü iki mef' ūle ta' diye eylemişdür. Mef' ūl-i evveli **şahbī**dür. Mef' ūl-i şānisi *enne* ile³⁷⁹ muşaddar olan cümledür. **Şahb:** Lafz-ı müfreddür. [3a] Cem'-i şāhib ma' nāsı için mevzū' ism-i cem'dür. Rekb ile rākib gibidür. **Şarābihim'**de zamīr-i cem' **şahb'a** rāci'dür. **Bihi'**de **bā** sebebiyyedür. Zamīr-i müfred **şurba** rāci'dür. **Surre:** Fi' l-i māzī-i mechūldür. **Sirrī:** Qāyim-maḳām-ı fā' ilidür fi' l-i mechūlūñ. **İntiṣā:** Mestlūkdür. Maḥall-i ḥāliyyet ile manşūbdur, **Bi-nazretī evhemtu'ya** müte' allıkdür.

Taḳdīr-i kelām demek olur ki: **Evhemtu:** Ben ġalaḥa düşürdüm. **Şahbī:** Aşḥābumı. **Enne şurbe şarābihim:** *Enne bi-şurbi şarābihim* taḳdīrindedür. Ma' nāsı taḥḳīkan anlaruñ

mutlak olması bakımından azamet sahibi olduğunu; (ikram) kelimesi ise, bütün mahlukat O'nun varlığına delâlet etmesi bakımından ikram sahibi olduğunu ifade etmektedir.

³⁷⁶Abdurrahman Câmî'ye ait olan bu rubai; "Sana görünen her çekici sureti felek senin gözünün önünden çalacaktır. Sen git ve tüm varlık aşamalarında daha önce seninle beraber olan ve bundan sonra da hep olacak olana gönül ver" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Levâ'ih*, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 1174, vr. 6b.

³⁷⁷ Onu, vehim ve yanlışa düşürdüm.

³⁷⁸ Bir şeyi gerçekliğine aykırı bir biçimde istemek.

³⁷⁹ Yazmada: "ile enne" şeklindedir.

şarabını içmek sebebi ile. **Surre sirrî**: Benüm gönülüm mesrûr kılındı. **Fi'ntişâ'î**: Ben mest olduğum hâletde. **Bi-nazrefî**: Benüm nazarum ile; ya'nî baña maşşûs nazâr ile ğalağa düşürdüm dimekdür.

Hâsilu'l-ma'nâ: Ya'nî bir t̄âyife ki 'aşk ile ittişâfda benüm ile müştereklerdür ve neşve-i 'ışk u maḥabbet taḥşîlinde mezâhir-i cemîleye nazâr ile muḳayyedlerdür, anlaruñ manzûrlarına nazâr idüp mütekeyyif olduğum cihetle anları taġlît itdüm. Zann eylediler ki ben kendüleri gibi maḥall-i ḥüsn olan şüretle muḳayyed olam. Añlamadılar ki ben nûr-ı şems-i ḥaḳîḳatî dîvâr-ı mezâhirde görmekten müstaġnî olmuşum. **Rubâ'î**: [3b]

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ül]

Ez luṭf u ḳadd u şabâḥat çe kunî

V'ez silsile-i zulf-i muca'ad çe kunî

Ez-her tarafî cemâl-i muṭlaḳ tâbân

*Ey bî-ḥaber ez ḥusn-i muḳayyid çe kunî*³⁸⁰

3) ³⁸¹ شمائلها لا من شمولي نشوتي

وبالحدق استغنيث عن قدحي ومن

Ve bi'l-ḥadaḳi'staġneytu 'an ḳadeḥî ve min

Şemâ'ilihâ lâ min şemûlî neşvetî

Ḥadaḳatu'l-'ayn: Maşabb-ı nûr-ı çeşm olan dâyire-i şaġireyi muḥîṭ olan sevâd-ı çeşme dirler. **Ve bi'l-ḥadaḳi'**deki **lâm** lâm-ı ta'rîfdür muzâfun ileyhden 'ivazdur **bi-ḥadaḳatî** dimekdür. Mef'ül-i muḳaddemidür **istaġneytu**'nuñ. **İstaġneytu**: Fi'1 ve fâ'ıldür. **'An ḳadeḥî**: Mef'ül-i [ġayr-ı] şarîḥ[i]dür **istaġneytu** cümlesinüñ. Beyt-i evvele ma'ṭûfdur. **Fe-**

³⁸⁰ Abdurrahman Câmî'ye ait olan bu rubai; "O güzellik, boy ve lütfâ karşı ne yaparsın? Ve kıvrıcık saç zincirine ne yaparsın? O'nun mutlak cemâli her taraftan parlıyor, ey bağlayıcı güzellikten habersiz olan, ne yaparsın?" şeklinde çevrilebilir. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Levâ'ih*, vr. 4b.

³⁸¹ Yazmada " " şeklindedir.

*evhemtu şahbī bi-nazretī ve's-tagneytu bi-ḥadaḳatī 'an ḳadeḫī*³⁸² taḳdīrindedür. **Ve min şemā'ilihā** cümlesi cümle-i ḥāliyyedür. Şāriḫ-i fāzıl **bi'l-ḥadaḳi**'yi muḳaddem ḫaber, *İstaḡneytu* cümlesi te'vīl-i maşdarda mu'aḫḫar mübtedā tutmuşlardır. Ve lākin vech-i evvel aşahḫ u evlā idüğinde şübhe yokdur. **Şemāyil**: Cem' -i şimāldür; kesr-i şīn ile ḫulḳ ma' nāsınadır. **Şemūl**: Feth-i şīn ile ḫamrdur.

Taḳdīr-i kelām dimek olur ki: **Ve bi'l-ḥadaḳi**: gözüm ile. **İstaḡneytu**: Ben müstaḡnī oldum. **'An ḳadeḫ**: Ben ḳadeḫden ya' nī maḫall-i ḫüsn olan mezāhir-i cemīle ile taḳayyüdden [4a] **Ve min şemā'ilihā**: Ḥālen ki maḫbūbūñ şemāyilindendür. **Lā min şemūlī**: Benüm ḫamrumdan degüldür. **Neşvetī**: Benüm neşvem.

Ya' nī feyz-i cemāl-i ḫaḳīḳī menba' ı olan 'aynum vāsıtasıyla ḫüsn-i mecāzī muḫrif olan ḳadeḫ-i şüretten müstaḡnī oldum. Benüm neşvem maḫbūbenüñ şemāyil [ü] aḫlāḳ şühūdındandır. Benüm ḫamrum olan ḫüsn-i şūrī şühūdından degüldür.

Ḥafī buyurulmaya ki zarf-ı ḫüsn-i ḳadeḫ ile ta' bīr eyledi şarāb-ı ḫüsnden ḫālī olmak şānından oldığından ötüri. Zīrā kās, şarāb ile memlū olan zarfa dirler. Ḳadeḫ e' ammdur, memlūya ve ḫālīye itlāḳ olunur. Bu cihetdendür ki Ḥazret-i şeyḫ *ḳuddise sirruh*³⁸³ cemāl-i zātīyi zātından infikāka müḫāl olduğu-çün kās-ile ve cemāl-i şūrīnūñ şüretten infikāka ḳābil olduğu-çün ḳadeḫ ile ta' bīr buyurmuşlardır. Nitekim maḫla' -ı ḳasīdede cemāl-i zātī idüp **ve ke'sī muḫayyā men 'ani'l-ḫusni celletī** buyurup ve mā naḫnu fihde³⁸⁴ cemāl-i şüret irāde idüp **istaḡneytu 'an ḳadeḫī** buyurmuşlardır. Bu cümle ile bile ḳurrā-yı ervāḫ olan mu' āfi-i kelāmı belāḡat ve feşāḫat ile taḫsīn ü tezyīn itdüklerinden elfāz-ı dürer-bārılarını daḫı şānāyi' -i bedī' iyyeden [4b] 'aks-i müstevī ile ve san' at-ı cināsiyye³⁸⁵ vü iştikākiyye ile tarşī' u tezyīn buyurmuşlardır.

Hāşılı'l-ma' nā: Ya' nī çünki 'ināyet-i ezeliyye yār u yāver ve hidāyet-i Şamediyye reh-nümā-yı rehber olup benüm ḫavl ü ḳuvvetümsüz vücūdum perdesini 'ayn-ı başiretümünden keşf eylediler. Başar-ı ḫadīd ile nazar idüp meclā-yı ḫüsn olan şüretten cemāl-i muḫlāḳ

³⁸² Ben, kendi bakışımla arkadaşlarımı vehim ve galata düşürdüm ve gözümle (gözüm nedeniyle) kadehimden yüz çevirdim.

³⁸³ Onun sırrı takdis edilsin.

³⁸⁴ Bahsini ettiğimiz (şey).

³⁸⁵ Yazmada " " şeklindedir.

müşâhede eyledüm. Ve ol cemâlün feyzini ki zâhir-i vücüddür, cümle ‘ âlem-i ervâh [u] ecsâm ve cevâhir ü a‘râza münbaşî buldum ve müfredât-ı mülk ü melekûtdan her neye bakdum ise bir haqîkat ve bir cemâl gördüm. Benüm nazârumda mihr ile zerre berâber ü yeksân ve her şeyden "*Kullu men ‘aleyhâ fân (26) ve yebka vechu rabbike zu'l-celâli ve'l-ikrâm*"³⁸⁶ sırrı nümâyândur. Lâ-cerem bu nazâr şâhibine cümle mevcûdât aqđâh-ı râh-ı ‘ışk u mahabbet ve mücibât-ı mestî vü şevk ü meveddet olup cemâl-i muṭlaḳ[1] mezâhir-i cemîle yüzinden müşâhede itmekden müstağnî olur. **Rubâ‘î:**

[*Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilün fa‘*]

Reft ân ki be kıble-i butân rû ârem

Ḥarf-i ğam-keşân be-levḫ-i dil benigârem

Âheng-i cemâl-i cāvidānī dârem

*Husnî ki ne cāvidān ez ân bîzârem*³⁸⁷

*Kāf*³⁸⁸ [5a]

<p>ففي حانٍ سُكْرِي حَانَ سُكْرِي لِفَيْتِيَّةِ بِهِمْ تَمَّ لِي كَتْمِي الْهَوَى مَعَ شَهْرَتِي 4)</p>
<p>Fe-fi ḥāni sukrī ḥāne sukrī li-fityetin</p> <p>Bihim temme lī ketmi'l-hevā ma‘a şöhretī</p>

Fe-fi'deki **fā** sebebiyyedür. Evvelki **ḥān** kelimesinün aşlı ḥānetdür,³⁸⁹ zarûret-i şî'r için *tâsı* ḥazf olınmışdır. Ḥamr şatılan mevzi'e dirler. İkinci **ḥān** fi'l-i mâzîdür *ḥāne yaḥînu* dan. Maşdarı *ḥaynūnet* gelür. Vaḳt ma‘ nasınadır. **Fityetin:** Cem‘ -i fetâdur, fityân gibi. Murâd erbâb-ı bidâyetden olan ehl-i sülûkdur. **Bihim**'de **bā** sebebiyyedür. Zâmîr-i

³⁸⁶ “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır” (Rahman, 55/26-27).

³⁸⁷ Putların kiblesine yüz tuttuğum ve onların gamını gönlümün levhasına kazıdığım günler geçti gitti. Ben kalıcı cemâle yöneldim ve kalıcı olmayan güzellikten nefret ediyorum.

³⁸⁸ Dedi ki

³⁸⁹ Yazmada " " şeklindedir.

cem^ç fityeye rāci^çdür. **Temme:** Fi^çl-i māzīdür. Tamām oldı ma^çnāsınadır. **Ketm:** Maşdardur; setr ma^çnāsına. Fā^ç iline muzāfdur ki yā^ç-i mütেকellimdür. **El-hevā'**da elif lām^ç ahd içündür. Murād beyt-i sâbıqda mezkûr olan maḥabbet-i ḥāşşadır. Hevā³⁹⁰ maḥabbet ma^çnāsınadır. Ba^çz-ı nüsaḥda **ketmu'l-hevā**³⁹¹ vâkı^ç olmuşdur yā^ç-i mütেকellimsüz. Bu taqđırce maşdar mef^ç üline muzāf olmuş olur. **Ma^ça:** Bir isimdür ki mā ba^ç dinuñ mā kabline muḳārenetin ifāde eyler, şöhretüñ ketme muḳāreneti gibi.

Taqđır-i kelām dimek olur ki: **Fe-fi ḥāni sukrī:** Benüm sekrüm mevzi^ç inde. **Ḥāne şukrī:** Baña şükr itmeklük vaḳti oldı. **Li-fityetin:** Bir bölük kimesnelere ki ya^ç nī maḳām-ı sekrde baña şükr itmek vācib oldı **[5b]** bir ṭāyifeye ki. **Bihim:** Anlaruñ sebebiyle. **Temme İ:** Baña tamām oldı. **Ketmi'l-hevā:** Benüm maḥabbetümi ketmüm³⁹² **Ma^ça şöhretī:** Benüm^ç aşḳda şöhretüm ile bile.

Hāşılı'l-ma^ç nā: Ya^ç nī bir ṭāyife ki mezāhir-i cemāleye nazar idüp mütেকেyyif olmaḳda benüm ile hem-reng ü hem-meşreb idiler, ve ben daḥı^ç ışka ibtilā^ç-ile şöhretde anlar ile müşterek idüm; lākin anlar şühüd-ı ḥüsn-i muḳayyed ile müşāhede-i cemāl-i muṭlaḳdan maḥcüb eylediler. Benüm maḥall-i ḥüsn-e nazarda anlar ile iştirākum oldıḳı cihetden ḥüsn-i şüretden cemāl-i zāt müşāhede idenler ile nazarı ḥüsn-i şürete maḳşūr olanlar beyninde iştibāh vâkı^ç oldı. Ve bu iştibāh ḥaḳıḳaten perde-i cemāl-i yār ve kıbāb-ı ḡayret-i dil-dār vâkı^ç olmuşdur tā ki her kem-sermāye, gevher-i bī-behāya ḡarīdar olmaya ve her fūrū-māye, bāzār-ı maḥabbetde kendüni bu dürr-i yektāya müştērī bulmaya. Çünki benüm şüreten bunlar ile iştirākum muḥaḳḳaḳ u mübeyyen ve ḥaḳıḳaten maḥabbet-i ḥāşşaya maḫzar oldıḳum cihetden anlardan imtiyāzum muḳarrar u müberhen oldı. Bunlar ile şürī iştirākum bunlaruñ ḥaḳḳında şükr ü senāyı müceb **[6a]** oldı. Zīrā benüm^ç aşḳ-ıla şöhretüm keşf-i esrārımı muḳteżī iken bu ṭāyife sebebiyle ketm-i esrārımuñ kemāline bā^ç iş ü^ç illet ve maḥabbet-i ḥāşşaya maḫzar oldıḳum çeşm-i aḡyārdan püşide vü maḫfūz olmaḳa sebep ü ālet oldı. Eger bunlar ile iştirākum olmaya ḡāyız idi ki benüm yār bile sırr-ı nihānum zāhir ü peydā ve^ç aşḳ-ı dil-dār-ile telezzüz ü tekeyyüfüm rüşen ü hüveydā olaydı. Lā-

³⁹⁰ Yazmada " " şeklindedir.

³⁹¹ Yazmada " " şeklindedir.

³⁹² Yazmada " " şeklindedir.

cerem bu bir ni‘ metdür ki aña bu t̄āyife ile şūretde iştirākum sebab ü ‘ illet olmışdur. Bu cihetden bunların haqqında şükr ü şenā itmek vācib ü lāzım oldı dimekdür. **Rubā‘ī:**

[Mef‘ülü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fa‘ī]

Ber ‘ūd-i dilem nevāht yek zemzeme ‘aşk

Zān zemzeme em zi pāy tā ser heme ‘aşk

Haqqā ki be-va‘dehā neyāyem bīrūn

Ez ‘uhde-i şükr-gūyī-i yek deme ‘aşk³⁹³

Vaqtā ki başt levāzim-i sekrden olup qabz levāzim-i sahvdan oldıysa Hāzret-i nāzım *quddise sirruh* ma‘şukla mu‘āmele vü inbisāt-ı zuhūr-ı sekrden ‘ibāret olan inqizā‘-i sahv ta‘līk idüp buyurdılar ki:

وَلَمَّا انْقَضَى صَحْوِي تَقَاضَيْتُ وَصَلَهَا	وَلَمْ يَغْشَنِي فِي بَسْطِهَا قَبْضُ خَشْيَتِي 5)
Ve lemme'nqazā şahvī teqāzaytu vaşlehā	
Ve lem yağşenī fi baştihā qabzu haşyete	

İnqazā: Tamām oldı [6b] dimekdür. **Şahv:** Sekrūn zıddıdır. Ayıq ma‘nāsınadır. **Teqāzaytu:** Fi‘l ve fā‘ıldür, taqāzī eyledüm. **Vaşlehā:** Mef‘üldür **teqāzaytu**nuñ. **Vaşlehā** ile **baştihā**daki zamīr maḥbūbeye rāci‘dür. **Ve lem yağşenī**deki *vāv* ḥāliyyedür. **Lem:** Cāzimedür. **Yağşenī:** Fi‘l ve mef‘üldür. **Qabzu:** Fā‘il[i]dür **yeğşā**'nuñ. **Qabzu** muzāfdur haşyete. **Haşyet** daḥı muzāfdur yā‘-i mütekellime. Başt ile qabz, sekr ile şahv ḥālinde ‘uşşāka tārī olur bir ḥāletden ‘ibāretdür ki her qaçan ki ‘aşıkda sekr gālib olup ‘aql

³⁹³ Ebû Saîd Ebu'l-Hayr'a ait olan bu rubai

“Aşk gönül uduma bir ezgi çaldırdı

Bu ezgiyle baştan ayağa her yanım aşk oldu.

Gerçekten şarap olmaksızın dışarı çıkmam

Bir nefeslik aşkın hakkını ödeyemem”

şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Kanar, s. 193.

mağlûb olmağla ma'şûkuñ kibriyâ vü 'azameti vü kendününñ haķāret ü denā'eti cihetinden cenāb-ı ma'şûka ile münādemeye 'adem-i liyāķati melhūz olmayup ma'şûkaya beṣṣ ü ŧekvāya cür'et eylese aña baṣṣ dirler. Ve her kaçan ki ŧaḥv ğālib olup ḥükm 'aķluñ olmağla zıkr olınan 'adem-i münāsebet melhūz olup 'arz-ı ḥāle kendüde liyāķat müŧāhede itmek ile mübāsaṭa memnū' olsa aña ḳabz dirler.

Taķdīr-i kelām dimek olur ki: **Ve lemme'nķazā:** Vaķtā kim munķazī oldı ise, ya' nī dükendi ise. **Ṣaḥvī:** Benüm ayıķluğum. **Teķāzaytu:** Taķāzā eyledüm, ya' nī taleb eyledüm. **[7a] Vaṣlehā:** Ma' şūkanuñ vaṣlini. **Ve lem yağṣeni:** Ḥālen beni iḥāṭa eylemedi, ya' nī mağlûb eylemedi. **Fī baṣṭihā:** Maḥbūbenünñ baṣṭında, ya' nī maḥbūbe ile mübāsaṭa vü mükālemede. **Ḳabzu ḥaṣyetī:** Benüm ḳabz ü ḥaṣyetüm ḥavfı.

Hāsilu'l-ma' nā: Vaķtā kim ḥālet-i sekr ü bī-ḥodī ğalebesiyle ŧaḥv u ŧu' ūrumdan eṣer ḳalmadı ise maḥbūbenünñ vaṣlın taleb eyledüm. Ve maḥbūb-ı ḥaķīķīnünñ³⁹⁴ talebi ' ayn-ı vicdān idügin bildüm ve yār-ıla bī-keyfiyyet ü kemm mu' āmeleye baṣladum. Ḥālen bu mu' āmele vü mübāsaṭa eṣnāsında baña ḳabz u ḥaṣyet istilā vü ğalebe eylemedi. Zīra ḥavf u ḥaṣyet ṣāḥī vü ' aķıl kārıdur, benüm ŧaḥv u ŧu' ūrum bi't-tamām munķazī olmuṣdı.

Rubā' ī:

[Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilü fa' l]

Key bāṣed u key libās-i hestī ṣode ŧaḳ

Tābān geṣte vech-i cemāl-i muṭlaḳ

Dil der ṣaṭevāt-ı nūr-ı ü mustehlek

Cān der galebāt-ı ŧevķ-i ü musteğraḳ³⁹⁵

³⁹⁴ Yazmada " " ŧeklindedir.

³⁹⁵ "Nasil olur, nasıl varlık elbisesi yırtılır?"

Mutlak yüzün güzelliği parlamıştır

Gönül onun nurunun hamleleriyle yok oldu

Can onun ŧevkinin galebe çalmasıyla boğuldu". Ebū Saīd Ebu'l-Hayr'a ait olan bu rubainin hem okunuṣu hem de Türkçe karṣılığı, Mehmet Kanar'ın "Ebū Saīd Ebu'l-Hayr, Rubailer" adlı eserine dayanarak

Ḥafî buyurulmaya ki ihtilâfât-ı meşârib ḥasebiyle evliyâ ’ullâh ba’ zısı ‘İseviyyü'l-meşhed ve ba’ zısı Müseviyyü'l-meşhed ve ba’ zısı cemî’ -i meşâhidi cāmî’ olan Muḥammediyyü'l-meşhed olur. Anlar ki Muḥammediyyü'l-meşhed olmaya ancak vâşıl olduğu meşhedden feyz alup ol meşhede müte’ allik taşarrufâtla [7b] mutaşarrıf olup ve ol meşhedde zühür iden tecelliyâta mazhar olur ki aña tecellî-i şūrî ve tecellî-i nūrî ve tecellî-i ma’ nevî dirler. Bu cümle tecellî-i sıfâtdur. Ve anlar ki fiṭrat-ı aşliyye ve devlet-i ezeliyye iktizâsıyla cemî’ -i ḥavârîka menba’ ve cümle-i tecelliyâta mecma’ olan maḥbûbiyyet ü fakr-ı ḥaḳîkî meşhedinde bulunalar, anlar Muḥammediyyü'l-meşheddürler. Anlar cemî’ -i meşâhidden³⁹⁶ feyz alup bi'l-âḥare kendü maḳarları tecellî-i zevkî vü zâtîye mazhar olmayınca kâni’ ü mütesellî olmazlar. Ve bu ṭâyife-i ‘ aliyye qabûl-i Rabbâniye mazhar olup bi-iznillâh sâbıḳun bi'l-ḥayrâtdurlar. Bunların mazhar oldukları devlet sa’y ile ele girecek nesne degüldür, inâyet-i ezeliyyeye mevḳûfdur. *Ke-mâ ḳâla'llâhu te’âlâ: "Ve minhum sâbıḳun bi'l-ḥayrâti bi-iznillâh zâlike huve'l-fazlu'l-kebîr"*³⁹⁷. Lâ-cerem kıdvetü'l-‘uşşâḳ Ḥazret-i nâzım *ḳuddise sirruh* ‘ inâyet-i ilâhiyye iktizâsıyla kendüsi meşhed-i Muḥammediyyede bulunup ekser-i enbiyâ ‘ *aleyhimu's-şalâtu ve's-selâm*³⁹⁸ meşâhidinden daḫı feyz-pezîr olup bu beytten âtiyede **ve lev enne mâ-bî bi'l-cibâl**³⁹⁹ beytine varınca seyr-i Müsevî ile taḥḳîḳlerini beyân idüp buyurmışlardır ki [8a]

وَأَبْتَنُّهَا مَا بِي وَلَمْ يَكُ حَاضِرِي رَقِيبٌ بَقَا حَظٌّ بِخَلْوَةٍ جَلَوْتِي (6)
Ve ebseṭuhâ mâ bî ve lem yeku ḥâzîrî Raḳîbu beḳâ ḥazzîn⁴⁰⁰ bi-ḥalveti celvetî

verilmiştir. Bkz. Kanar, s. 192. Ayrıca bu rubai, Molla Câmî'nin *Levâ'ih* adlı eserinde de yer almaktadır. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Levâ'ih*, vr. 4b.

³⁹⁶ Yazmada " " şeklindedir.

³⁹⁷ Allahu Teâlâ'nın buyurduğu gibi: “*Yine onlardan Allah'ın izniyle hayırlı işlerde öne geçenler vardır. İşte bu büyük lütuftur*”. (Fâtır, 35/32).

³⁹⁸ Onlara salat ve selam olsun.

³⁹⁹ Kasîdenin 11. beytine müracaat edilsin.

⁴⁰⁰ Divanda “*lehâ ḥâzin (لها حاض)*” şeklindedir.

İbşās: Lügatde tefrika ve ifşā-yı sırra dirler. Gāhī mecāzen şikāyet ma' nāsında dağı isti' māl olunur. Bu mağalde **ebseštu:** *Azhartu's-şikāyete ve'l-huzne*⁴⁰¹ dimekdür. **Ebseštu:** Fi'l ve fā' ildir. Mef' üleyn iktizā eylemişdür. Mađbübeye rāci' olan zamir **ebseštu**'nuñ mef' ül-i evvelidür. **Mā bī**'deki **mā** mevşüldüre*ellezī* ma' nāsına. Şılası muqadder *nezele* veyā *halledür*. *Mā* 'i mevşül muqadder şılası ile mef' ül-i şānīs[i]dur **ebseštu**'nuñ. **Bī**'deki **bā** ilşāk içündür, müte' allıkdür fi'l-i muqaddere. **Ve lem yeku**'da **vāv** hāliyyedür. **Lem:** Cāzimedür. **Hāziri**'deki **yā** yā' 'i mütekellimdür. **Raķīb:** Mađbüb[1] ğayrdan gözediciye dirler. **Beķā** memdüdedür, zarüret-i şı' r için kaşr olunmuşdur. **Hazz:** Naşīb ma' nāsınadır. **Bi-halveti**'deki⁴⁰² **bā** *fī* ma' nāsınadır; *eķamtu bi-Baġdād*⁴⁰³ gibi. **Halvet:** *Huluvv* ma' nāsınadır, muvāşalat ve muşāhabet için tehliye⁴⁰⁴ olınan mekān-ı hālīnün ismidür. **Celve:** Zuhūr ma' nāsınadır.

Takdir-i kelām dimekdür ki: Ve ebsestuhā: Şikāyete başladum mağbübeye. **Mā bī:** Baña nāzil olan ālām u eşķām-ı ' aşķdan. **Ve lem yeku:** [8b] Hālen degül idi. **Hāziri:** Benüm hāzırım, ya' nī benüm yanumda hāzır. tā ki mānī' -i ' arz-ı hāl ola. **Raķibu beķā hazzin:** Beķā-yı hazz-ı raķīb. **Bi-halveti celveti:** Mađbübe tecellī eyledügi halvetde.

Hāşılı'l-mā' nā: Çünkü şahvum munķazī olup mest oldum kendümi yitirüp yāri buldum. Zirā bu fikdān ' ayn-ı vicdāndur. Ve anuñ ' aşķında çekdügüm şedāyid ü ālāmdan yāra şikāyete başladum. Erbāb-ı ' aşķuñ *ķā'* ide-i muķarraresindendür ki her bār ki şeb-i firāk ğāyete ve zamān-ı iftirāk nihāyete irişüp devlet-i vişāl el vermekle yāra ' arz-ı hāle fırsat bula, ' aşķuñ zebānına evvel cārī olan zamān-ı firķatda çekdügi ālāmı rivāyet ve eyyām-ı müfāraķatda ser-güzeşti olan ğamdan şikāyet olur. Lā-cerem üslüb-ı ma' hūd-ı ' aşķān üzre yāra şikāyete başladum. Bā-huşuş⁴⁰⁵ ki beķā' -i hazz-ı raķībi dağı hāzır degül idi ki ' arz-ı hāle mānī' ola dimekdür.

⁴⁰¹ Üzüntü ve şikayetimi dile getirdim.

⁴⁰² Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁰³ Baġdat'ta kaldım.

⁴⁰⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁰⁵ Yazmada " " şeklindedir.

Ḥafî buyurulmaya ki ḥuzûz iki kısımdur; biri ḥuzûz-ı nefsâniyyedür ki mâni^ç-i ḳurbdur. Ve biri ḥuzûz-ı rûḥâniyyedür ki mâni^ç-i ittiḥâddur. Her ḳaçan ki sâlik [9a] ḥuzûz-ı nefsâniyyeden münḳatı^ç ola, mertebe-i ḳurba vâşıl olup bir ḥalvet[e] dâḥil olur ki yâr aña ol ḥalvetde şıfâta tecellî eyler; Mûsâ ^ç *aleyhi's-selâm*⁴⁰⁶ ḥazretlerine şıfat-ı kelâm ile tecellî eylediği gibi *Ke-mâ ḳâla'llāhu te'ālā: "Ve kellema'llāhu Mûsā teklīmā"*.⁴⁰⁷ Ve her ḳaçan ki ḥuzûz-ı rûḥâniyyeden münḳatı^ç ola, mertebe-i ittiḥād ḥâşıl olup bir ḥalvet-i ḥâşşa dâḥil olur ki yâr aña ol ḥalvetde zâtıyla tecellî eyler; seyyidü'l-enbiyâ Muḥammed Muştafâ *şallallāhu te'ālā* ^ç *aleyhi ve sellem*⁴⁰⁸ ḥazretlerine vâḳi^ç olduğu tecellî-i zâtî gibi. Mâ nahnu fiḥde nâzım *ḳuddise sirruh* ḥazretlerinüñ **lem yeku ḥâzirî raḳıbu beḳâ ḥazẓin** buyurdıkları ḥuzûz-ı nefsâniyye inḳitâ^ç ile tecellî-i şıfâta mazḥar olduklarına işâretdür. Zîrâ vaşl u rü'yet talebi daḥı ḥuzûz-ı rûḥâniyyedendür. Eger sâyl su'âl iderse ki **ḥazz** kelimesi siyâḳ-ı nefyde münekkeren zıkr olunmaḳ ^ç umûm ifâde ider, cevâb virilür ki mâ-sebaḳda **teḳâzaytu vaşlehâ** ḳavli ile âtiyede **erâke bihâ** ḳavli muḥâşşışdur. Zîrâ vaşl u rü'yet⁴⁰⁹ taleb eylemişdür. Bâ-ḥuşuş ki ḥuzûz-ı nefsâniyyenüñ [9b] daḥı ^ç umûm[ı] vardur.

Taḳdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve lem yeku ḥâzirî raḳıbu beḳâ ḥazẓin mine'l-ḥuzûzi'l-lâ'ıḳati bi-hâza'l-mavṫın. Ke-mâ lâ yaḥfâ* ^ç *ale'l-mute'emmil*.⁴¹⁰ **Rubâ^ç ı:**

[*Mef'ülü mefâ' ilün mefâ' ilün fa'ç*]

Z'in sân ki fenâ'-i ḥ ṫışten mî-ḥ'âhî

Ez ḥirmen-i hestiyet cevî key kâhî?

Tâ yek ser-i mû zi ḥ ṫışten âgâhî

Ger dem zenî ez râh-ı fenâ gum-râhî⁴¹¹

⁴⁰⁶ Selam onun üzerine olsun.

⁴⁰⁷ Allahu Teâlâ'nın buyurduğu gibi: “Allah, Musa ile de doğrudan konuştu” (Nisâ, 4/164).

⁴⁰⁸ Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun.

⁴⁰⁹ Yazmada " " " şeklindedir.

⁴¹⁰ Benim yanımda, bu yere layık olan şanslardan birinin devamını gözeten biri bulunmuyordu. Teemmül edenlerden gizli olmadığı gibi.

⁴¹¹ Abdurrahman Câmî'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz bu rubai, “Kendi benliğinden vazgeçip yok olmak istiyorsan niçin varlık harmanından bir arpa kadar bile eksiltip vazgeçmezsın! Bil ki, bir kılın ucu kadar

وَقُلْتُ وَحَالِي بِالصَّبَابَةِ شَاهِدٌ وَوَجَدِي بِهَا مَاجِيٍّ وَالْفَقْدُ مُثْبِتِي 7)

هِيَ قَبْلُ يُفْنِي الْحُبُّ مَنِّي بَقِيَّةً أَرَاكِ بِهَا لِي نَظْرَةَ الْمَتَلَفِّتِ 8)

Ve **ḳultu** ve **ḥālī** bi's-**ṣabābeti** **ṣāhidun**

Ve **vecdī** **bihā** **māhiyye** ve'l-**faḳdu** **muṣḫbiti**

Hebī **ḳable** **yufni**'l-**ḥubbu** **minnī** **baḳiyyeten**

Erāki **bihā** **lī** **nazrate**'l-**muteleffiti**

Ḳultu: Nefs-i mütekellim-i vaḥdehdür; didüm dimekdür. Maḳūl-i ḳavl beyt-i ṣānīde **hebī**dür. **Ve ḥālī**'deki ve **Ve vecdī**'deki ve **ve'l-faḳdu**'daki **vāv**lar ḥāliyyedür. Bu cümle-i ḥāliyyelerüñ mecmū'ı **ḳultu** ile mef'ül[i] olan **hebī** mā-beyninde vāḳi' olmuş cümle-i mu' terizalardur. **Ḥālī**'deki **yā** **yā**'-i mütekellimdür. **Ṣabābe**: Şiddet-i şevḳe dirler. **Vecd**: Bāṭınuñ nūr-ı tecellīye muṣādefesidür. **Vecdüñ** mef'üli maḥzūfdur, taḳdīri ve **vecdī** **iyyāhā** **bihā** dimekdür. **Bihā**'deki **bā** sebebiyyedür. **Ẓamīr** maḥbūbeye rāci'dür. **Māhiyy**: İsm-i fā'ıldür, *maḥā yemḥū maḥven*'den [10a] **yā**'-i mütekellime muzāf olup vāvdan maḳlūb olan ism-i fā'il **yāsı** **yā**'-i mütekellimde idgām olunmuşdur. **Faḳd**: Yitmek ma' nāsınadır. **Muṣḫbit**: İsm-i fā'ıldür, işbāt idici dimekdür. **Yā**'-i mütekellime muzāf olmuşdur. **Hebī**: Emr-i mü'ennesdür. *Vehebe yehebu hibetenden*, mef'ülidir **ḳultunuñ**. **Ḳable**: Zarfda tevessü' olduğundan ötüri muzāfi⁴¹² olmuşdur **yufnīnūñ**. **El-ḥubbu**: Fā'ili, **baḳiyyeten** mef'ülidir **yufnīnūñ**. **Erāki** **bihāda** **erā**: Nefs-i mütekellim vaḥdehdür. **Kāf**: **Ẓamīr**-i mü'ennes-i muḥāṭabadur. **Bihā**'daki **bā** sebebiyyedür. **Ẓamīr** baḳiyyeye rāci'dür. **Lī** ile **nazrate** mef'ülleridür **hebīnūñ**. *Lefete vechehu* 'anhu; *şarafahu*⁴¹³ dimekdür. **Muteleffit**: *Mutaşarrifu'l-vech*⁴¹⁴ ma' nāsınadır. Bu maḥalde **nazrate**'l-**muteleffit**'den murād 'uşşāḳuñ 'azamet-i yārdan yāḥud ḥavf-ı aḡyārdan göz ucıyla olan nazra-i pinhānısıdır.

kendi benliğinden haberdar olduğun müddetçe yokluk yolundan bahsedersen yolunu kaybedersin" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Abdurrahman Cami, *Levā'ih*, vr. 6a.

⁴¹² Yazmada " " şeklindedir.

⁴¹³ Yüzünü ondan çevirdi yani onu uzaklaştırdı.

⁴¹⁴ Yüz çeviren.

Takdîr-i kelâm demek olur ki: **Ve kıltu:** Ben didüm; ya' nî maḥbûbeye. **Ve ḥālî:** Hâlen ki benüm ḥâlüm. **Bi's-şabâbeti:** 'aşıkluğuma. **Şâhidun:** Şâhiddür. **Ve vecdî bihâ:** Hâlen ki benüm anı bulmam. **Mâhiyye:** Beni maḥv idicidür. **Ve'l-fakdu:** Hâlen ki benüm anı yitürmem. **Muşbitî:** Benüm müşbitümdür; [10b] ya' nî beni işbât idicidür, ya' nî zâhir-i ḥâlüm 'aşıkluğuma şâhid olup ve benüm yâr ile yâr bulmam beni maḥv idici olup ve benüm zühür-ı âşâr-ı beşeriyet ile yârı yitürmem beni müşbit olduğu ḥâlde yâra didüm ki: **Hebî:** Bağışla. **Ḳable yufni'l-ḥubbu:** Maḥabbet ifnâ itmezden evvel. **Minnî:** Benden. **Baḳıyyeten:** Baḳıyyeyi. **Erâki:** Ben seni göreyin. **Bihâ:** Ol baḳıyye sebebiyle. **Lî:** Baña; ya' nî baña bağışla. **Naẓrate'l-muteleffiti:** Müteleffit naẓrası gibi bir naẓra bağışla.

Beyt-i şânînün takdîri: *Hebî lî naẓrate'l-muteleffiti ḳable yufni'l-ḥubbu minnî baḳıyyeten erâki bihâ*⁴¹⁵ demekdür.

Hâsılı'l-ma'nâ: Çünkü Hâzret-i ma'sûkaya beşş-i şekvâya başladum ve bâtınümde merküz olan ateş-i maḥabbet zâhir-i ḥâlümünden 'ayân ve nâr-ı derûnum şarâb-ı âhumdan 'âleme nümâyân olup yârı vicdânüm ve vücudumı mâḥî; andan firâḳum vücudumı müşbit olduğu ḥâlde aña didüm ki: Vücudumdan ancak bir baḳıyye ḳalmışdur ki seni göreyin, maḥabbet benden ol baḳıyyeyi daḫı ifnâ idüp vücudumı 'adem-i şırf itmezden evvel baña bir naẓra bağışla demekdür.

Hâfî buyurulmaya egerçi kim furû' i'tibârıyla aḳsâm-ı tecelliyât [11a] çokdur lâkin cümlesi iki aşılta mündericidür. Biri tecellî-i şıfâtdur, ve biri tecellî-i zâtdur. Ve sâlik tecellî-i şıfâta ol zamân mazhar olur ki tezkiye-i nefis ve tecliyeye-i rûḥ ve 'imâret-i bâtın sebebiyle tehzîb-i aḥlâḳ idüp anda âşâr-ı nefisden nesne ḳalmaya ki aḥlâḳ-ı ilâhiyye ile taḥalluḳ mertebesidür. Eger sâ'il su'âl iderse ki sâlikde âşâr-ı nefisden nesne ḳalmamak niçe mümkindür, me'âkil ü meşârib ḳısmı daḫı ḥuzûz-ı nefsanıyyedendür, bu mertebelerden enbiyâ 'aleyhimu's-selâm⁴¹⁶ geçmemişlerdür fe-keyfe ki evliyâ geçmek mutaşavver ola? Cevâb virilür ki nefsün ḥazzı iki ḳısımdur. Bir ḳısmı ḥazz-ı tabî'îsidür

⁴¹⁵ Aşk vücudumdan kalanı mahvetmeden, bana, yüz çevirenin bakışı gibi bir bakış bağışla ki onunla seni göreyim.

⁴¹⁶ Selam onların üzerine olsun.

ki el-beşeriyetu [zıddu']r-Rubūbiyyeti⁴¹⁷ fehvāsınca⁴¹⁸ cemī^c-i ahlāk-ı zemīmeye menba^cdur. Ve her nesne ki murādullāhdur, bi't-ṭabi^c anuñ ḥilāfına rāğıbdur ḥadd-i zātında mezmūm olup ve^cinde's-şer^c memnū^c olan bu kısımdu. Bir kısmı daḥı şol ḥuzūzdur ki ^cinde's-şer^c aña ruḥşat ve icāzet virilmişdür. Ancılayın ḥuzūzuñ terkine ^cazīmet bid^catdūr, bel ki anı irtikābda niçe ḥikmet ü maşlahat vardur. Dīn-i İslāmda rahbāniyyet memnū^cdur. Kemāl ḥadd-i vuşadadur; *ke-mā ḳāle [11b]* "*Ca^celnākum*⁴¹⁹ *ummeten veseṭan li-tekūnū ṣuhedā²⁰ala'n-nāsi*"⁴²¹ āye. Ve ḥuzūz-ı mezkūreden biri münākaḥadur, terki mezmūmdur. Zīrā ibḳā²-i nev^c-i insān anuñladur. Meşelā ^cabd-i me²zūn mevlāsı izin virdiği mertebelerde terk-i taşarruf eyleyüp ḳuluñ taşarruf ne ḥaddidūr dise mevlāsınuñ emrin yerine getürmemek ile ^cāş olmış olur. Şer^c-ile muraḥḥaş olan bu kısımdu ḥuzūz-ı memnū^cadan degüldür. Belki sebep-i ḳurbdur, lākin tālib-i ḥaḳ mertebe-i kemāle irişince ^cazīmet ile ^camel idüp müşteheyātdan perhīz itmek lā-büddür. Ḥadd-i vasaṭı bulmaḳda deḳāyık çoḳdur. Hemān bende şıdḳ u ihlāş ile ^camele ^cazim olıcaḳ Ḥak Te^cālā hādīdür ifrāt u tefrītdan şaḳlar ve deḳāyık-ı nefsi fehme tevfiḳ virür. Ve biri daḥı tecellī-i zāttur. Tecellī-i zāt fenā-yı zāt ile olur. Lākin fenā²-i zāt ta^clīm-i İlāhīden ḡayr[ı] ile olmaz. Bu ḥalvet-serāya aḡyār girmez. Maḫhar-ı ^cināyet-i ezeliyye olmaya bu devlete fā²iz olmaz bunda sermāye yoḳluḳdur. Yoḳluḳ fenāya dimezler, belki fenā-yı fenāya dirler ki bu ma^cnā fenāyla ittişāfdan daḥı fānī olmaḡla olur. [12a] Beyt:

[*Fe^cilātün fe^cilātün fe^cilātün fe^cilün*]

Şıfat-ı bāde-i ^cişkeş zi men-i mest mepors

*Zevḳ-i in mey neşināsī be-Ḥudā tā neçeşī*⁴²²

⁴¹⁷ Beşeriyet (Beşerilik) Rubūbiyyetin (tanrılık) zıddıdır.

⁴¹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁴¹⁹ Yazmada "ve ca *Inākum*" şeklindedir.

⁴²⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁴²¹(Allah'ın) buyurduğu gibi: "Sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olunuz diye sizi orta bir ümmet yaptık". (Bakara, 2/143).

⁴²² O'nun aşkı içkisinin nasıl olduğunu benim gibi sarhoşa sorma! Allah'a ant olsun ki tatmadığın müddetçe bu içkinin verdiği zevki bilemezsin.

Bu ma' nānuñ deķāyıkına vuķūf ve tefāvüt-i merātibine ittilā' murād olursa erbāb-ı zevķ ü vicdān mulāhazası üzre süre-i İsrā'da beyān buyurulan seyr-i Muħammedī ile süre-i A' rāf'da zıkr olınan seyr-i Müsevī diķķatle nazār buyurula ki mevzi' eyn-i mezbüreynde bu deķāyıkā birkaç vech-ile işāretler vardır. İşāret-i ūlā: Ĥāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selām dā'ī vü t̄alib olup "*erini*"⁴²³ buyurmuşlardır. Ve Ĥāzret-i Muħammed 'aleyhi's-selām med' uvv u maṭlūb olup anlarıñ haķķında "*esrā*"⁴²⁴ buyurulmuşdur. İşāret-i şānī: Mīķāte mecī'-i ism-i Mūsā ile müsem mā olan beşeriyet ve ta' ayyüne isnād olınup "*cā' e Mūsā*"⁴²⁵ dinilüp leyle-i isrāda *bi-' abdihi* ile isrāyı cemī' varluķdan munħali' olup faķr-ı haķīķīye ve ' abdiyyet-i haķīķīyyeye mażhar olan haķīķat-i Muħammediyyeye nisbet itmişlerdür. Ke' ennehu "*El-' abdu ve mā yemlikuhu kāne li-mevlāh*"⁴²⁶ muķtezāsınca Ĥāzret-i Muħammed 'aleyhi's-selām'da zāhir olan kemālāt cümleten kemālāt-ı ilāhiyyedür, beşeriyete müsned olacak nesne degüldür dimege işāretdür. İşāret-i şālise: Ĥāzret-i Mūsā [12b] 'aleyhi's-selām haķķında rü' yeti ' adem-i istiķrārı muķarrer olan şey' üñ istiķrārına ta' līķ idüp "*Fe- ' ini-steķarra mekānehu fe-sevfe terānī*"⁴²⁷ buyurılıp Ĥāzret-i Muħammed *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* haķķında "*Li-nuriyehu min āyātina*"⁴²⁸ ile irā' et-i āyāt murād olduğına işāret buyurulmuşdur. İşāret-i rābi' a: Ĥāzret-i Mūsā' ya 'aleyhi's-selām baķīyye-i vücūd-ile tecellī-i zāt müyesser degül idügin indikāk-ı cebel ile tefhīm idüp ĥabībullāh *şallallāhu 'aleyhi ve sellem* ĥāzretlerine kendülüğinden ĥālī olup haķķı vücūd-ı mevħüb-ı haķķānī ile gördüğine "*İnnehu huve's-semī' u'l-başı*"⁴²⁹ ile ta' līm buyurmuşlardır. Bu maħalde ehl-i taħķīķ zevķi üzre deķāyıkā nihāyet yokdur. Zevķ-i şāhīħi olup munşif olanlara vāzīħ u rüşendür. Tafşīli itnābı mūcib olduğu-çün terk olınmışdur. Ve şārih-i muħaķķıķ kıdvetu'l- ' ārifin ķurreti ' uyūni's-sālikin Şeyħ Maħmūd-ı Kāşānī ĥāzretleri buyurmuşlardır ki: Eger nāzım ĥāzretleri Ĥāķ *subħānehu ve te' ālā* dan

⁴²³ "Bana (kendini) göster" (A' rāf, 7/143).

⁴²⁴ "Götürdü" (İsrā, 17/1).

⁴²⁵ "Mūsā, gelip..." (A' rāf, 7/143).

⁴²⁶ Cüneyd-i Bağdadi'ye ait olan bu ibare, "Köle, sahibinin malı olduğu gibi, kölenin sahip olduğu şeyler de sahibinindir" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁴²⁷ "Eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin" (A' rāf, 7/143).

⁴²⁸ "Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye" (İsrā, 17/1).

⁴²⁹ "O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir" (İsrā, 17/1).

vücüd-ı mevhub-ı haqqānī taleb eylese ki aña beķā ba' de'l-fenā dirler. **Hebī ķable yufni'l-ħubbu minnī baķiyyeten erāki bihā**⁴³⁰ yerine *Hebī ba' de yufni'l-ħubbu 'annī baķiyyeten erāki bihā*⁴³¹ dise [13a] bu maħalle enseb idi. Lākin ħafī degüldür ki ' aşık-ı müştāķuñ ħālī taleb-i dīdārdan ħālī degüldür. Nāzım ħazretleri baķiyye-i vücüd ile tecellī-i zāt müħāl idügin bilmez degüldür. Lākin ğalebe-i şevķ ü maħabbet ile müħālī cevāz mertebesine tenzīl idüp kendüde beķāya-yı vücüd şābit ü mevcüd iken yine taleb-i rü'yet bī-iħtiyārılığından nāşī bir ħāletdür *ve le-ķad aħsene men ķāl* **Beyt:**

[Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Sin teki sulţānı sevmek haddüm irmesdür velī

Bu belālığ⁴³² ' aşık fark itmez geda vü şāhını

Bu cihetdendür ki beyt-i ātīde tecellī-i zāt olmaz ise Bārī tecellī-i şīfāt ile iħsān eyle diyü maħbüb-ı ħaķīķīden istimā' -i kelām ile telezzüz taleb eylemişlerdür. **Rubā'ī:**

[*Mef' ülü mefā' ilün mefā' ilü fe' ül*]

Ān meh ki vefā vu mihr sermāye-i üst

Evc-ı felek-i ħusn kemīn pāye-i üst

Ĥorşīd-i roĥeş niger u ger netvānī

*Ān zulf-i siyeh niger ki hem-sāye-i üst*⁴³³

⁴³⁰ Aşk vücudumdan kalanı mahvetmeden, bana müteleffitin bakışı gibi bir bakış bağıyla ki onunla seni göreyim.

⁴³¹ Aşk vücudumdan kalanı mahvettikten sonra, bana müteleffitin bakışı gibi bir bakış bağıyla ki onunla seni göreyim.

⁴³² Yazmada " " şeklindedir.

⁴³³ Ebû Saīd Ebu'l-Hayr'a ait bu rubai "Güzellik göğünün zirvesi, sermayesi vefa ile sevgi olan o Ay'ın, en basit payesidir, onun yanağının güneşine bak, eğer bakamıyorsan onun komşusu olan o siyah saça bak" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Kanar, s.63. Ayrıca bu beyit Abdurrahman Cāmī'nin *Şerh-i Kasīde-i Hamriyye* adlı eserinde yer almaktadır. Bkz. Abdurrahman Cāmī, *Şerh-i Kasīde-i Hamriyye*, Süleymaniye ktp., Ayasofya Koleksiyonu, nr. 4209, vr. 405b.

9) أَرَاكَ فَمِنْ قَبْلِي لِغَيْرِي لَدَّتِ

وَمُنِّي عَلَى سَمْعِي بَلَنْ إِنْ مَنَعْتِ أَنْ

Ve munnī ‘alā sem‘ī bi-len in mena‘ti en

Erāki fe-min ḳablī li-ğayrī lezzeti

Munnī: *Yemunnu* ‘aleyhi yemunnu minneten emr-i mü’enneşdür. İn‘ām eyle ma‘nāsına. Bu maḥalde kelime-i len'den murād olan "*Len terānī*"⁴³⁴dür. Ve len ifāde-i nefyde ğayr-ı ḥurūf-ı nefyden eblağdur. Lākin te’yīdi mūcib degüldür. **İn mena‘ti**deki [13b] in: Ḥurūf-ı şart[dan]dur. Cezāsı maḥzūfdur. **Mena‘ti:** Fi‘l-i māzī-i müfred-i mü’enneş-i muḥāṭabadur. **En Enerāki**'deki en: Maşdariyyedür. Dāḥil olduğı⁴³⁵ fi‘l ile bile taḳdīr-i rü’yetde manşūbu'l-maḥal, mef‘ūlidür **mena‘ti**nüñ. Taḳdīr[i] *İn mena‘ti’r-ru’ yete*⁴³⁶dimekdür. **Fe-min ḳablī**deki fā: Fā’-i ta‘līyyedür. **Ḳablī**deki yā: Yā’-i mütekellimdür **li-ğayrī**deki yā gibi. **Lezzet:** Fi‘l-i māzīdür, *tābe* ma‘nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām demek olur ki: **Ve munnī:** İḥsān eyle. **‘Alā sem‘ī:** Benüm sem‘üme. **Bi-len:** len ile; ya‘nī *terānī* demekle. **İn mena‘ti en erāki:** Eger men‘ idersen seni görmekten. **Fe-min ḳablī li-ğayrī lezzeti:** *Lezzet li-ğayrī min ḳablī*, ya‘nī benden evvel benden ğayr-ı biri daḥı lezzetliydi. Bu kelimeyi istimā‘ eyle ki ol Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdur.

Ḥāşılı’l-ma‘nā: Eger rü’yet-i zātuñ ile mütelezziz olmağdan başaramı men‘ eyledüñ ise bārī kelāmuñı istimā‘ ile sem‘umı mütelezziz kıl. Bā-ḥuşuş ki bu vech-ile telezzüz benden evvel benden ğayrısına daḥı vāḳi‘ olmuşdur ki ol Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdur. Efāzıl-ı şurrāḥdan ba‘zısı buyurmışlardur ki eger sā’il su’āl iderse ki tecellīye māni‘ ‘abduñ nefsi tecellī-i zātī saṭevātına [14a] ‘adem-i taḥammüli iken maḥbūb-ı ḥaḳīḳīye ḥiṭāben **in mena‘ti** diyüp men‘i ma‘şūḳaya nisbetiñ ne vechi vardır? dise cevāb virürler ki: Ḳaçan Ḥaḳ *subḥānehu ve te’ālā* bir ḳulına cemālin göstermek isteyüp tecellī eylese ol bende her ne ḳadar za‘īf daḥı olursa rü’yet-i cemāle ḳādir olur. ‘Abduñ bu vech-

⁴³⁴ “Beni katiyen göremezsin” (A‘râf, 7/143).

⁴³⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁴³⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁴³⁷ Görmeyi engellesen.

ile kudretinüñ dağı tārīki ikidür. Biri budur ki Hağ *subhānehu ve te‘ālā* sālīke bir kuvvet ‘aā ider ki ol kuvvet vāsıtasıyla saıvet-i tecellīye tākāt görür. Ve yāhūd ol kuluñ taħammüline göre tecellī, zīrā ki tecellī-i ilāhiyye gāh ‘alā sebīli'l-kaħr olur ve gāh ‘alā vechi'l-luıf⁴³⁸ olur, her kaçan ki kaħr ile tecellī eylese eşyāyı cümleten fānī vü munkaħir olur. Ve her kaçan ki luıf ile tecellī eylese cemī‘-i eşyā aña tākāt götürür, gerek ol şey kaçā olsun gerek za‘ıf olsun. *İntehā kelāmu’s-şāriħ*.⁴³⁹

Haıı buyurulmaya ki şāriħ-i fāzılıñ bu taħkīkından fehm olınan oldur ki tecellī-i şıfāt tecellī-i zāt zann itmişler ola. Zīrā bu taħkīkdür ki Hağ *subhānehu ve te‘ālā* abd-i sālīke cemī‘-i esmā‘-i ħüsnāsıyıla tecellī eyler. Ol cümleden biri dağı ism-i Zāħir’dür. Her kaçan ki Hağ *subhānehu ve te‘ālā* bir kuluña ism-i zāħir ile [14b] tecellī eyleye ol kuluñ meşrebine muvāfık eşyā yüzinden tecellī eyler. Nitekim Hağret-i Mūsā’ya ‘*aleyhi’s-selām* vādī-i Eymen’de şecere yüzinden tecellī idüp “*İnnī ena’llāhu rabbu’l-‘ālemīn*”⁴⁴⁰ didi, ve ol hağrete nübüvvet ve mu‘cizāt i‘tā idüp Fir‘avn’ı da‘vete irsāl eyledi. Ma‘a hāzā bu mezkūrāt cümleten tecellī-i şıfāt idi. Eger tecellī-i zāt olsaydı niçe müddetden soñra Tūr-i mīkātta *erīnī* diyü rü‘yet taleb eylemezler idi. Şāriħ-i mümā ileyh hağretlerinüñ tecellī-i zāt diyü taħrīr itdükleri iki vech-ile bile tecellī-i şıfāt kabīlindendür. Tecellī-i zātta tecellī demek dağı mecāzdur. Hağīkatde tecellī aña dirler ki ‘abd kendüyi yitürüp Hağ’la Hağk’ı bula ve bile ki kendü bir zamānda ketm-i ‘ademde idi yine el-ān dağı ma‘düm-ı muılağdur. Bir vech-ile degül ki bir zamānda ma‘düm idi soñra mevcüd oldı ba‘dehu yine ma‘düm oldı. Bel ki dīde-i İlāhī ile müşāhede ide ki ‘ālem ü ‘ālemiyān ebeden ü ezelen⁴⁴¹ kendülikleri-y-ile ma‘düm ve Hağ ile mevcüd imiş. Ve ol görüş dağı İlāhī bir şıfat idügin bile. Ve ‘abdüñ anda aşlā medħali yoğ idügi ma‘lüm ola.

Mānd ill'allāh bāķī [15a]cumle reft

⁴³⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁴³⁹ Şāriħin (şerh edenin) sözü bitmiştir.

⁴⁴⁰ “Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım” (Kasas, 28/30).

⁴⁴¹ Yazmada " " şeklindedir.

Şād bāş ey ‘aşk-ı şirket-süz-i zeft⁴⁴²

Rubā‘î:

[Me‘ūlü mefā‘ilün mefā‘ilü fe‘ūl]

Tevhīd be-‘urf-ı şūfī ey şāhib-i seyr

Tahlīş-i dil ez teveccuh-i Ū’s̄t be gayr

Remzī zi nihāyāt-ı maḳāmāt-ı tıyūr

Guftem be tūger fehm kunī maṅṅik-i ṭayr⁴⁴³

10) لَهَا كَبِدِي لَوْلَا الْهَوَى لَمْ تَفْتَتِ	فَعِنْدِي لِسُكْرِي فَاقَةٌ لِإِفَاقَةٍ
Fe-‘indī li-sukrī fāḳatun li-ifāḳatin	
Lehā kebidī levle'l-hevā lem tefetteti	

‘**İnde**: Zarf-ı mekândur. Müte‘allaḳı olan haber ki *sābit*dür, anuñ maḳāmına iḳāmet olınmışdur. Taḳdīri *fe-sābitun* ‘*indī* dimekdür. **Li-sukrī**deki **lām** *ilā* ma‘nāsınadır. ‘**indī**’de ve **sukrī**’de ve **kebidī**’de olan **yā**lar **yā**’-i mütekellimdür. **Fāḳet**: Hācet ma‘nāsınadır. Mu‘aḥḥar mübtedādur. ‘**İndī**: Muḳaddem haberidür. Haberüñ taḳdīmi bunuñ mübtedā idüğini muşahḥiḥdür. **Li-ifāḳatin**deki **lām**: Lām-ı ta‘līldür. İfāḳa eylemeğe dirler. **Lehā**’deki **lām** daḥı ta‘līldür. Zāmīr maḥbūbeye rāci‘dür. **Kebid**: Mü’enneş-i semā‘īdür. Ciger ma‘nāsınadır. **Levle'l-hevā**’daki **lām** şart içündür. **El-hevā**: İbtidāyla merfū‘dur. Haberü vüçüben maḥzūf olanlardandır ki mevcüddür. **Tefettet**: *Taḳaṭṭa*‘a ma‘nāsınadır. Aşlında *lem tefetteūdi*, *tā*nuñ biri taḥfīfen ḥazf olınmışdur

⁴⁴² İllallah (ancak Allah) kalır, geri kalanı gider. Ey ortaklığı yakan aşk, mutlu ol. (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, Defter: 5/590, haz. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017, s.610).

⁴⁴³ Abdurrahman Câmî’ye ait olduğunu tespit ettiğimiz bu rubai, “Ey sâlik! Mutasavvıf olan için tevhit, gönlün teveccühünü ve dikkatini O’ndan gayrı her şeyden almaktır. Kuş dilinden anlıyorsan eğer, ben bu sözlerimle sana kuşların makamlarının en derinlerinden bir sır söyledim” şeklinde çevrilebilir. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Levâ’ih*, vr. 6b.

"*Tenezzele'l-melâ 'iketü*"⁴⁴⁴da hâzıf olunduğı gibi. Cümle-i şartıyye merfû' u'l-maḥal; haberidür **kebidî**'nüñ. [15b]

Takdîr-i kelâm dimek olur ki: **Fe-‘indî:** Benüm qatumba şābitdür. **Li-sukrî:** Ya‘nî mestlüğüme. **Fākā:** Hācet-i şābitdür. **Li-ifākatin:** İfākatdan ötüri. **Leḥā:** Anuñ-içün. **Kebidî:** Benüm cigerüm. **Levle'l-hevā:** Eger maḥabbet olmasaydı. **Lem tefetteti:** Pāre pāre olmazdı.

Hāsılı'l-ma‘nā: Mādām ki mest olmayam muğāḳ u müsterīḥ olmazam ve ‘adem-i istirāḥatuma sebeb ‘aşḳdur. Ve ‘aşḳdan cigerüm pāre pāredür. Lā-cerem gerek istimā‘-i kelām ile gerek āḥar tarīḳ-ile baña bir keyfiyyet vir ki ol keyfiyyet kuvvetiyle bār-ı belā-yı ‘aşḳa taḥammül eyleyem dimekdür. *Ve le-ḳad aḥsene men ḳāl:*⁴⁴⁵ **Beyt**

[Mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

Beni ‘ayb eylemeñ dāyım olursam mest ü lā-ya‘ ḳil

Ki bî-hüş olmasam āsüde ḳılmaz bende bir ḡam var

Rubā‘î:

[Mef‘ ülü mefā‘ ilün mefā‘ ilü fe‘ ü]

Ruḡ gerçi nemî numāyīm sāl be sāl

Hāşā ki buved mihr-i to rā vehm u zevāl

Dārem heme cā bā heme kes der-heme ḥāl

*Der dil zi to ārzū vu der dāde ḥayāl*⁴⁴⁶

11) وَلَوْ أَنَّ مَا بِي بِالْجِبَالِ وَكَانَ طُورُ
سَيْنَا بِهَا قَبْلَ التَّجَلِّي لَدُكَّتِ

⁴⁴⁴ “*Melekler iner*” (Kadr, 94/4).

⁴⁴⁵ Şunu diyen ne güzel demiş...

⁴⁴⁶ Abdurrahman Câmî'ye ait olan bu rubai, “Yıllar geçmesine rağmen yüzünü bana göstermesen de hāşā sana karşı sevgim yok olmayacaktır. Her yerde, herkesle ve her hâlimde, gönlümde sana visal arzusu ve gözümde ise senin hayâlin var” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Levâ'ih*, vr. 5b.

Ve lev enne mā bī bi'l-cibāli ve kāne tūru

Sīnā bihā ḳable't-tecellī le-dukketi

Lev: Harf-i şartdur. **Enne:** Huruf-ı müşebbehe bi'l-fi'ldür. **Mā:** Mā'-i mevşüldür *Ellezī* ma' nāsınadır. Şılası *ḥalle* yāḥud *nezeledür*. **Bī'**deki **bā** ilşāk içündür, *ḥalle bī* taḳdīrinedür. **Bī'l-cibāli:** Muḳadder olan *ḥalle*'ye müte'alliḳdür, taḳdīri **ve lev ḥalle[16a]bī'l-cibāli mā ḥalle bī**⁴⁴⁷ dimekdür. **Ve kāne'**deki **vāv** ḥāliyyedür. **Tūru Sīnā:** Sīnūñ fethiyle ve kesriyle Mışır ile Eyle mā-beyninde vāḳi' olup Ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selāma nisbet olınan cebelūñ ismidür. Ba' zılar arz-ı Filistīn'de vāḳi' olan cebelūñ ismidür didiler. Lākin erbāb-ı luḡat ve aşḥāb-i tevārīḡ taḥḳīḳlerinden fehmi olan oldur ki Mışır ile Eyle mā-beyninde olınan tūr ki añā Tūr-ı mīḳāt daḡı dirler. Sīnā'ya⁴⁴⁸ izāfet olınan ol tūr olup ve şāmāt-ı ḥāmsdan biri ki arz-ı Filistīn'dür, Sīnā'ya⁴⁴⁹ muzāf olınan ol tūr ola. Ve Beyzāvī 'aleyhi'r-rahmetu⁴⁵⁰ ḥazretlerinūñ tūr cebel olup Sīnā ismi buḳ'a olup añā izāfet ile tūr-ı Sīnā dinilür buyurdıkları bu taḥḳīḳe münāḳız degüldür. Ve bu iki tūruñ Ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selāma nisbetinūñ vechi budur ki zıkr olınan tūrlardan biri şol cebeldür ki Ḥazret-i Mūsā mebdā-i ḥālinde Ḥazret-i Şu'ayb 'aleyhi's-selāmdan mufāraḳat idüp Mısr'a gelürken Ṭaberiyye ile Micdel mā-beyninde bu tūrda şecereden tecellī vāḳi' olup Ḥazret-i Mūsā ve ḳarındaşı Hārūn 'aleyhime's-selām'a nübüvvet virilüp Fir'avn'ı da'vete irsāl olınmışlardır. Ve biri daḡı şol cebeldür ki ḳurb-ı Yenbu' da olan Eyle ile [16b] Mışır mā-beyninde vāḳi' olmuşdur. Añā Tūr-ı mīḳāt daḡı dirler. Rū'yet taleb-i vechiyle tecellī anda vāḳi' olmuşdur. **Bihā'**daki **bā** ma'a ma' nāsınadır. **Zāmīr-i te'nīs** cibāle rāci'dür. **Dukke:** Bir şey'i kesr idüp yere berāber itmege dirler. **Le-dukketi'**daki **lām** lām-ı te'kiddür. Ve **Dukket:** Fi'l-i māzī-i mechüldür.

⁴⁴⁷Aşk yolunda başıma gelen acı ve mihnetler daḡlara inseydi.

⁴⁴⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁴⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁵⁰ Rahmet onun üzerine olsun.

Taḳdīr-i kelām demek olur ki: **Ve lev enne mā bī**: Eger baña nāzil olan ālām u miḥen. **Bi'l-cibāl**: *Tenzilu bi'l-cibāl* taḳdīrindedür; ya' nī tağlara nāzil olsa. **Ve kāne**: Hālen ki olsa. **Ṭūru Sīnā**: Ṭūr-ı mīḳāt didükleri tağ. **Bihā**: Ol tağlar ile bile olsa. **Ḳable't-tecellī**: Tecellīden evvel. **Le-dukketi**: Elbette ol tağların mecmū' ası pāre pāre olur idi.

Ya' nī eger baña vārid ü nāzil olan ālām u eşḳām-ı' ışk u maḥabbet ' ālemün tağlarına vārid ü nāzil olaydı, ḥuşuşan ki kūh-ı ṭūr ki şeref ü ḳadr ve rif' at ü menzilet ile beyne'l-cibāl bī-naẓīr ü bī-mişāldür, ol daḫı anların içinde bile olaydı, yine benüm maẓhar olduğum belā vü eleme müteḥammil olmayup tecellīden evvel pāre pāre olurdu demek olur. **Rubā' ī**:

[*Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūl*]

İy rūy-ı meh mūy-ı tū min kulli vucūh

Z'endūh-ı to ḥālī ne dil-i hīç gurūh

Der- 'aşḳ-ı tū mī-keşem ḡam u kūh-ı şukūh

K'ez şadmet-i ān zi hem furū rīzed kūh⁴⁵¹

[17a]

12) هوى عبرة نمت به وجوى نمت	به حرق أدواؤها بي أودت
Hevā ' abretun nemmet bihi ve ceven nemet	
Bihi ḥuraḳun edvā'uhā biye evdeti	

Hevā: Maḥabbet ma' nāsınadır. Mübtedā'-i maḥzūfuñ ḥaberidür; *huve hevā* taḳdīrindedür, rāci' dūr beyt-i sâbıḳdaki **mā bī**'ye. Taḳdīr[i] *mā nezele bī huve hevā⁴⁵²* demek olur. ' **Abret**: Göz yaşıdır. Münekkeren mübtedādur. Muşahḫiḫi fā' ile müşābehetidür. *Şerrun eherre*

⁴⁵¹ Molla Câmî'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz bu rubai, “Ey ayın yüzü her yönden bir parçası olan! Hiçbir topluluğun gönlü senin gamından uzak değildir. Senin aşkında dağ kadar gam çekiyorum, dağ o gamın darbesiyle paramparça olur” şeklinde çevrilebilir. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 409a.

⁴⁵² Başıma gelen şey aşktır.

*zā-nāb*⁴⁵³ kabīlindendür. Taqdīri *mā nemme bī illā* ‘*abretun*’ dimekdür. **Nemmet:** *Mīm*’üñ teşdīdi ile *nemme yenummu nemīmeten*’den. **Nemmet:** Fi’ l-i māzīdür. **Bihī**’deki **bā** ilşāk içündür. **Žamīr hevā**’ya rāci’ dūr. **Cevā:** Şiddet-i ‘aşk u hüzünden hāşıl olan hūrkat-ı bātına dirler. **Hevā** kelimesine ma’ tūfdur. **Nemet:** Dağı fi’ l-i māzīdür *numuv*’dan *remet* gibi. **Bihī hūraḳun**’daki **bā** sebebiyyedür. **Žamīr cevā**’ya rāci’ dūr. **Ḥurāḳ:** Cem’ -i hūrkatdur, yanık ma’ nasınadur. **Edvā’uhā**’da **edvā cem**’-i *dād*dur. **Žamīr hūraḳ**’a rāci’ dūr. *Evde’r-racule;* *ehlekehu*⁴⁵⁴ *evdet bihi: Ehleke[t]hu*⁴⁵⁵ dimekdür.

Taqdīr-i kelām dimek olur **ki:** Baña nāzil ü ḥāl olan ālām u miḥenden biri dağı hevādur. **Hevā:** Bir maḥabbetdūr ki. ‘**Abret:** Göz yaşı. **Nemmet bihi:** Anı ḳovladı. **Ve ceven:** Dağı bir sūziş-i dildür ki, **nemeti bihi:** Ol sūziş sebebi-yile ziyāde oldı. **Ḥurāḳ:** Hūrkatlar. **Edvā’uhā.**⁴⁵⁶ Ol hūrkatlarıñ ālāmı. **Biye evdeti:** Beni öldürdi. [17b]

Ya’ nī baña nāzil olan ālām u miḥnetden biri bir miḥnetdūr ki anuñ nemmāmı gözyaşındur. Ve biri dağı ḥarāret-i ‘aşkdur ki bātın yanıklar anuñ sebebi-yile ziyāde olmışdur. Ol yanıklar uñ ālāmı beni helāk eyledi dimekdür. **Rubā’ī:**

[*Me’ ūlū mefā’ ilün mefā’ ilū fe’ ūl*]

Berçehre sirişk-i surḥ-i men perde-derest

Rāzem be-miyān-ı merdum ez vey şemer-est

Derdā ki zi derdhā-yı bī-dermān geşt

*Sūzī ki merā zi ‘aşḳ-ı tū ber ciğer-est.*⁴⁵⁷

⁴⁵³ (O) şer, keskin dişli hayvanların kızıp ses çıkarmasına neden oldu.

⁴⁵⁴ (O), insanı yıkıma uğrattı; yani onu helāk etti.

⁴⁵⁵ (O), kızı yıkıma uğrattı; yani onu helāk etti.

⁴⁵⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁵⁷ Molla Cāmī’ye ait olduğunu tespit ettiğimiz bu rubai, “Benim kızıl gözyaşım, yüzümdeki perdeyi yırttı. O yüzden sırrım insanlar arasında duyuldu. Eyvahlar olsun ki, senin aşkından ciğerime düşen sızı dermansız dertlerden bir dert oldu” şeklinde çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tâ’iyye*, vr. 409a.

Ḥafî buyurulmaya ki Ḥazret-i nâzım *ḡuddise sirruh* kendününüñ ‘aşḡ u maḡabbetden çekdüḡi âlâmı evvel **ve lev enne mâ bî bi'l-cibâl**⁴⁵⁸ beytiyle ‘alâ vechi'l-icmâl beyân idüp ba‘ dehu **hevâ ‘abretun** beytiyle nev‘ -i tafşîle şurü‘ eyleyüp min ba‘ d a‘ bâ’-ı maḡabbetüñ tefâşîline ibtidâ eyleyüp buyurmışlardur ki *ḡâlê*:

13) وَأَيُّقَادُ نِيرَانِ الْخَلِيلِ كَلْوَعَتِي	فَطُوفَانُ نُوحٍ عِنْدَ نُوحِي كَأَدْمُعِي
14) وَلَوْلَا دُمُوعِي أَحْرَقْتَنِي زَفْرَتِي	وَلَوْلَا زَفِيرِي أَغْرَقْتَنِي أَدْمُعِي
Fe-tūfānu Nūḡin ‘inde nevḡi ke-edmu‘ ī	
Ve īḡādu nīrāni'l-Ḥalīli ke-lev‘ atī	
Ve levlā zefīri aḡraḡatnī edmu‘ ī	
Ve levlā dumū‘ ī aḡraḡatnī zefretī	

Nevḡa: Āvāzla girye itmekdür. **Edmu‘:** Cem‘ -i dem‘ dür. **İḡād:** Ateş uyarmaḡdur. **Nīrān:** Cem‘ -i nārdur. **Lev‘ a vü zefir vü zefret:** Ḥurḡat ma‘ nāsınadır.

Taḡdīr-i kelām dimeḡ olur ki: **Fe-tūfānu Nūḡin:** Nūḡ ‘aleyhi's-selāmuñ tūfāni. ‘**İnde nevḡi:** [18a] Benüm girye vü zārum yanında. **Ke-edmu‘ ī:** Eşḡ-i çeşmüm gibidür. **Ve īḡādu nīrāni'l-Ḥalīli:** Ḥazret-i İbrāḡim ‘aleyhi's-selāmuñ iḡtirāḡ için yaḡdıḡları āteş-i ‘azīme. **Ke-lev‘ atī:** Benüm ḡurḡat u sūzum gibidür. **Ve levlā zefīri:** Eger benüm ḡurḡat u ḡarāretüm olmasaydı. **Aḡraḡatnī:** Beni şuya ḡarḡ iderdi. **Edmu‘ ī:** Gözüm yaşı. **Ve levlā dumū‘ ī:** Eger benüm gözüm yaşı olmasaydı. **Aḡraḡatnī:** Beni yaḡar idi. **Zefretī:** Ḥarāret-i ḡurḡatum.

Ya‘ nī ‘ālemi ḡarḡ iden tūfān-ı Nūḡ benüm girye vü zārum zamānında zuḡūra gelen eşḡ-i çeşmüm gibidür. Ve Ḥalīlullāḡ için īḡād olınan āteş-i bī-pāyan benüm sūziş-i bātınım gibidür. Eger ḡurḡat u ḡarāretüm olmasaydı eşḡ-i çeşmüm beni ḡarḡ iderdi ve eger eşḡ-i çeşmüm olmasaydı ateş-i derūnum beni ḡarḡ iderdi dimeḡdür.

⁴⁵⁸ Kasīdenin 11. beytidir.

Hāşılı'l-ma' nā: Tūfān-ı Nūh benüm zārüm zamānında çeşmümden cereyān iden eşk-i firāvānumdan nişānedür. Ve Halīlullāh için ıķād itdükleri āteş-i bī-pāyān benüm hırķat ü sūzişümden bir zebānedür dimekdür.

Ĥafī degüldür ki nevĥa ve feryād ālām-ı ķalbī ve eşkām-ı bāţınīden nāşī bir ĥālet iken ve göz yaşı anuñ şıdķına 'alāmet iken nümüne-i [18b] derd-i bāţınī olan eşk-i çeşm ile lev'aya müşebbeh kılup tūfān ile nīrānı aña teşbīh itmekde kemāl-i mübālağa ķaşd olunmuşdur. Ve vücūd-ı 'aşıķ bu maķūle şavāt-ı miĥnet ü ġam ve bunuñ gibi şadmāt-i derd ü eleme taĥammül itdüġine 'illet zıkr olunan dümü' ü zefrātuñ iĥrāk u iġrākından ĥalāş emr-i müĥāl, belki mümteni' ü'l-iĥtimāl idi. Eger aĥaduhumānuñ sevret ü istīlāsı āĥir def' ü kesr itmekle nev'-i i' tidāl ĥāşıl olmasaydı vech-i beyān eylemişlerdür. **Rubā'ī**:

[Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilü fe' ul]

Z'in pīşter āb u āteş u Nūh u Halīl

Būdend ber eşk-i āh u men geşte delīl

Ān sāĥt çu eşk-i men zemīn mālāmāl

V'in sūĥt çu āh-ı men zemīn mīlāmīl⁴⁵⁹

15) وَكُلُّ بَلَا أُيُوبَ بَعْضُ بَلِيَّتِي

وَحَزَنِي مَا يَعْقُوبُ بَثَّ أَقْلَهُ

Ve ĥuznī mā Ya' ķūbu beşşe aķellehu

Ve kullu belā Eyyūbe ba' zu beliyyetī

Ve ĥuznī: Mübtedādur. **Mā**: Mevşüldür şılasıyla ĥaberidür mübtedānuñ. Taķdīri *ve ĥuznī huve'l-jezī beşşe* dimekdür. Bu maĥalde **beşşe**: aźhere ma'nāsınadır. **Beşşe**'nün fā' ili taĥtında müstekin olup Ya' ķūb'a rāci' dūr. Mef' uli **aķellehu**'da olan zāmīr-i bāriz **hā'**ya rāci' dūr. **Ve kullu**'da **vāv** 'āţifedür. **Kullu** mübtedādur. **Belā**: Memdüde iken zārüret-i vezn-içün ķaşr olunmuşdur. **Ba' zu**: Ĥaberidür mübtedānuñ.

⁴⁵⁹ Molla Cāmī'ye ait olduġunu tespit ettiġimiz bu rubai, "Bundan önce Hz. İbrahim'in ateş ve Hz. Nuh'un suyu benim gözyaşına ve ahıma delil idiler. Gözyaşım dünyayı su ile doldurdu ve ahım ateşle yeryüzünü adım adım yaktı" şeklinde çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tā'iyye*, vr. 409a.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: **Ve hüznî:** Benüm hüznüm. **Mâ:** Şu şeydür ki. **Ya'ķūbu [19a]** **beşse:** Ya'ķūb izhâr eyledi. **Eķallehu:** Ol şey'ün eķallini. **Ve kullu belâ Eyyūbe:** Ve belâyı Eyyūb'ün küllisi. **Ba'zu beliyetî:** Benüm beliyemün ba'zıdır.

Ya'nî benüm hüzn ü endūhuma nisbet Ya'ķūb 'aleyhi's-selāmuñ izhâr eylediği hüzn ü şekvâ eķaldür. Ve Eyyūb 'aleyhi's-selāmuñ çekdüğü belālaruñ mecmū'sı benüm belālarumdan ba'zıdır dimekdür. Hafî degüldür ki Ya'ķūb 'aleyis-selāmun hüznü benüm hüznümden ħalîldür dimeyüp sîga-i eķal ile ĩrād eyledükleri mübālağatendür. Benüm elem ü hüznümüñ anuñla münāsebeti yoķdur dimekdür. Zĩrâ Ĥazret-i 'aleyhi's-selām fūrķat-ı yār-ı şūrĭden Őikāyet eylemişlerdür. Nāzım ĥazretleri fūrķat-ı yār-ı ĥaķĭķĭden Őikāyet iderler. **Şi'r:**

[Serī Bahri: Mütef' ilün müstef' ilün mef' ũ]

Hevāke Necdun ve hevāhu⁴⁶⁰'ş-Şām

Ve zā ve hāzā ħaţtu lā yeltām⁴⁶¹

Rubā'î:

[Mef' ũlü mefā' ilü mefā' ilün fa']

Ger renc-i men Eyyūb taşavvur kerdī

Key vird-i zebān messenniye'z-zurr⁴⁶² kerdī

Ya'ķūb ħam-ı men er Őenĭdĭ ĥāşā

K'ez yā esefā gūş-ı cihān pur kerdī⁴⁶³

⁴⁶⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁶¹ Birden fazla kaynaktaki yer alan bu beytin kime ait olduğu tespit edilememiştir. "Senin sevdiğin şey Necid bölgesidir. Onun sevdiği şey ise Şam bölgesidir. Ve bunlar birbirine asla kavuşamazlar" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁴⁶² "Şüphesiz ki ben derde uğradım". (Kur'an, Enbiya Suresi, 21/ 83)

⁴⁶³ Molla Câmî'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz bu rubai, "Eyüp benim hüznümü tasavvur etse, sürekli 'Şüphesiz ki ben derde uğradım' der miydi? Yakup benim gamımı duysaydı, hâşâ dünyanın kulağını

16) وَأَخِرُ مَا أَلْقَى الْأَلَى عَشِقُوا إِلَى الرِّدَى بَعْضُ مَا لَاقَيْتُ أَوَّلَ مِحْنَتِي⁴⁶⁴

Ve āhiru mā elqa'l-ulā 'aşıķū ila'r-

Redā ba' zu mā lāķaytu evvele miħnetī

Ve āhiru'da vāv 'ātıfedür. Āhiru: Mübtedādur. Mā'laruñ ikisi daħı mevşūfadur. Elķā: Lāķā ma' nāsınadır, *li-ecli't-tefennun ve li-def'it-tekerrur elķā* ile irād buyurmışlardur. El-ulā aşıķū⁴⁶⁵ daki ulā: Ulī'dür. Vāvı taħfifen vālī kelimesine tanzīren ħazf [19b] olınmışdur. Bu bir cem' dür ki kendü lafzından vāħidi yoķdur, *ellezī* ma' māsınadır. Müzekker olduķda vāħidi⁴⁶⁶ *ellezī* ve mü'enneş olduķda *elletī* ma' nāsınadır. 'Aşıķū: Fi'l-i māzī-i cem' -i müzekker-i ğāyibdür. Taħtında fā'ili ulī'ye rāci' zamīrdür. İle'r-redā: Mef' ulidür 'aşıķū'nuñ. 'Aşıķū cümlesi sıfatıdır ulī'nüñ. Ba' zu: Ĥaberidür mübtedānun. Evvele: Zarfiyyet üzre manşūbdur, *evvele ma'mtuħintu biħī mine'l-maħabbetī*⁴⁶⁷ dimekdür.

Taķdīr-i kelām dimek olur ki: **Ve āhiru mā:** Şol şey'üñ āhiri ki. **Elķa'l-ulā:** Erbāb-ı 'aşķdan ki anlar ki aña mülāķī olmağla. 'Aşıķū: 'aşıķ oldılar. **İle'r-redā:** Helāka. **Ba' zu mā lāķaytu:** Benüm mülāķī olduğum şey'üñ ba' zıdır. **Evvele miħnetī:** Evvel-i miħnetimde.

Ya' nī şol 'aşıķlar ki şiddet-i 'aşķdan kendülerinüñ helāk ü fenālarına kemāl-i rağbet ile tālīb olmışlardur, anlaruñ nihāyet-i miħnetleri benüm evvel-i miħnetümde mülāķī olduğum ālām u şedāyidden ba' zıdır dimekdür. *Ve fiħi mubālağātun ğaribetun lā yaħfā 'ala'l-mute'emmil.*⁴⁶⁸ **Rubā' i:**

[Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' ul]

yakınmaları ve feryatlarıyla doldurur muydu?" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Kasīde-i Tâ'iyye*, vr. 409a-409b.

⁴⁶⁴ Yazmada " وَأَخِرُ مَا أَلْقَى الْأَلَى عَشِقُوا إِلَى الرِّدَى بَعْضُ مَا لَاقَيْتُ أَوَّلَ مِحْنَتِي " şeklindedir.

⁴⁶⁵ Yazmada " أَوَّلَ مِحْنَتِي " şeklindedir.

⁴⁶⁶ Yazmada " وَأَخِرُ مَا " şeklindedir.

⁴⁶⁷ Aşk konusunda ilk sınavımdır.

⁴⁶⁸ Bunda, dikkatlice bakanlardan gizlenmeyecek mübalağalar bulunmaktadır.

Ḳavmī ki zi ṣad himmet ü 'azm [est] durust

Ber ḳāmetiṣān ḳabā-yı 'aşḳend cust

Ān derd ki geṣt zāreṣān āḫir-i kār

Men der ḡam-ı to keṣīdeem rüz-ı nuḫust⁴⁶⁹

[20a]

17) لآلام أسقامٍ بجسمي أضرت	فلو سمعت أذن الدليل تأوّهي
18) بمُنقِطِعي ركبٍ إذا العيسُ رُمّت	لأذكرة كربي أذى عيشِ أزمّة
Fe-lev semi' at uzunu'd-delīli te'evvuhī	
Li-ālāmi eskāmin bi-cismī azarreti	
Le-'ezkerehu kerbī ezā 'ayṣi ezmetin	
Bi-munḳaṭi'ī rekbin iẓe'l-'īsu zummeti	

Lev: Harf-i şartdur muzāri'a dāhil olsa yine muẓıyy içün olur. Ve şartı mümteni' olduğundan cezāsınuñ daḫı imtinā'ın ifāde eyler. Lākin bu ma'nada ancaḳ şartı mu'abbirdür. **Semi' at:** Fi'l-i māzīdür. **Uzunu:** Fā'ilidür fi'l-i mezkūruñ. **Delil:** Reh-nümā-yı ḳāfile ma'nāsınadır. **Te'evvuhu'l-veca'i:** *Enīnuh'e* dirler. **Li-ālāmi'deki lām** ta'īldür.⁴⁷⁰**Bi-cismī'deki bā** ilşāk içündür. **Azarre bihi:** *Zarrahū* ma'nāsınadır. Elifi şayrūret içündür; *zarret bi-cismī* taḳdīrindedür. **Kerb:** Hūzn ma'nāsınadır. **Ezmet:** Şiddet ma'nāsınadır. Taḳdīr[i]: *Le-zekere'd-delīlu ḫuznī'*⁴⁷¹ dimekdür. **Ezā 'ayṣi:** Zamān-ı şiddet taḳdīrindedür. **Bi-munḳaṭi'ī rekbin'**den murād bir ṭayifedür, ḳāfileden ayrılıp ser-gerdān ḳalalar. **Bi-muḳaṭi'ī rekbin'**de cem' nūnı, iẓāfetden ötüri düşmişdür. Cārr ma'a'l-mecrūr müte'alliḳdür **le-'ezkerehu'**ya. **İsu:** İbil-i beyāzā dirler ki beyāzı şaḳraya māyil ola. Lākin

⁴⁶⁹ Molla Cāmî'ye ait olan bu rubai, "Azimli ve himmeti olan kavmin kametine aşk elbisesi giydirildi. Onları sonunda inleyen o derdi ben senin gamında ilk günden çektim" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Kasīde-i Tā'iyye*, vr. 409b.

⁴⁷⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁷¹ Rehber (yol gösteren) benim hüznümü hatırlardı.

bu maħalde muṭlaq ibil ma' nāsınadır. **Zummeti:** Fi' l-i māzī-i mechūldür. Zimāmlanmış ma' nāsınadır. **İze'l-'İsu zummeti:** *Hīne zummeti*[20b] *l-ibilu li'l-mesīr.*⁴⁷²

Takdīr-i kelām dimek olur ki: **Fe-lev semi' at:** Eger işideydi. **Uzunu'd-delīli:** Kāfile reh-numāsınunñ kulağı. **Te'evvuhī:** Benüm zārī ve enīnümü. **Li-ālāmi eşkāmın**⁴⁷³: Ālām-ı miħnet ü eşkām-ı 'aşk cihetinden. **Bi-cismī azarreti:** *Azarret bi-cismī* takdīrinedür. **Azarret** cümlesi eşkāmınñ şıfatıdır; ya'nī cismüme muzırr olan ālām u eşkāmıdan ötüri. **Le-'ezkerehu kerbī:** Benüm kerb ü ħüznüm ol delīle añdırurdu. **Ezā 'ayşı ezmetin:** Şiddet zamānınuñ ezā 'ayşını. **Bi-muḳaṭı'ī rekbin ize'l-'İsu zummeti:** Kāfileden müteħallif olanlarıñ ħāşıl olan ezā-yı 'ayşı[nı] añdırur. **İze'l-'İsu zummeti:** Yola girmek için develer zimāmlandığı zamānda.

Ya'nī eger kārbanana reh-nümā olan kimsenünñ kulağı benüm cismüme mazarrat u neħāfet ve za' fi mücib olan eşkām-ı 'aşk ve ālām-ı maħabbetden nāşī āh u enīnümü işideydi elbette benüm ħüzn ü elemüm ol delīle maħall-i meħlikde kārbanından ayrılmagla bādiyede ħāyir olanlar kārban ħalkı yola girmek için develerin mehārlayup vedā' itmege başladıkları ħінде ne maḳūle belā ve meşāḳḳat ile evḳāt geçirdüklerin añdırurdu dimekdür.

Hāşılı'l-ma' nā: Buyururlar ki benüm renc ü belā ve endüh [u]' anām bir mertebeye [21a] vāsıl olmışdur ki ta' rīf ü tavşif ile tefhīme mecāl ḳalmamışdur. Ve aña müşābih olur elem ü miħnet yoḳdur ki aña tanzīr ile tefhīm ḳābil ola. Meger fi'l-cümle müşābehet ve benüm derd-i derūnumdan enmūzec olmağa şālih bir ħālet bu ola ki bir bölük ṭāyife ki kemāl-i 'aciz ve 'adem-i ḳudretlerinden maḳşada 'āzim olan ḳāfileye murāfaḳadan ḳalalar ve ehl-i ḳāfile yüklerin yükledüp ve develerin zimāmlayup her biri gitmege müteveccih olduḳda ol ṭāyifeyi göreler ki ne kendülerde merkūba ḳudret ve ne piyāde revān olmağa istiṭā'at ve ne bī-tüşe [vü] zād bādiyede iḳāmete ḳābiliyyet var. Bir cānibden elem-i dūrī-i evṭān ve bir cihetden dūrī-i ħullān ve bir ṭarafdan bādiye-i pür-mehālikde ğam-ı cān-ı nā-tüvān ne şabr u sükūna tāb u ṭāḳat ve ne müfāraḳata pay-ı ḳudret ola. Bā-ħuşūs bu ħālet ḳāfilenünñ mebādī-i rıħletinde vāḳi' olmağla der-māndelere ye's-i tamām daḳı ħāşıl olmuş ola. Benüm āh u enīnüm ḳāfile reh-nümāsına ṭāyife-i mezbūrenünñ ol şiddet zamānındaki

⁴⁷² Develerin yola çıkmak üzere yularlandığı zaman...

⁴⁷³ Yazmada " " şeklindedir.

zarûretlerin andurup mezîd-i meramete sebep olurdu. Ve'l-hâşîl benim te'evvühümden müte'eşşir [21b] olmamağa çâre yokdur. Benüm derdüm gayrı derdlere kıyâs olunmaz dimekdür. **Rubâ'î:**

[Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'ül]

Ger pîş-i delîl-i reh konem nâle vu zâr

Yâd âyedeş ân gam-zede-i mânde zi kâr

Uftâde miyân-ı bâdiye haste vu zâr

Yârân be-vedâ'-ı uşturân kerde mehâr⁴⁷⁴

19) وَأَبْدَى الصَّنَى مَنِّي خَفِيَّ حَقِيقَتِي	وَقَدْ بَرَّحَ التَّبْرِيحُ بِي وَأَبَادَنِي
20) بِجُمْلَةٍ أَسْرَارِي وَتَفْصِيلِ سِيرَتِي	فَنَادَمْتُ فِي شَكْوَى النُّحُولِ مُرَاقِبِي
Ve kaçad barraha't-tebrîhu bî ve ebâdenî	
Ve ebda'z-zanâ minnî hafıyye haķıķatî	
Fe-nâdemtu fî şekve'n-nuḥûli murâķibî	
Bi-cumleti esrârî ve tafşîli sîretî	

Barḥ: Şiddet ma' nâsınadır. *Barraḥâ bihi'l-emru tebrîḥan; cehdedehu*⁴⁷⁵ dimekdür. **Tebrîḥ:** *Îlâm*⁴⁷⁶ ma' nâsınadır. **Ebâdenî:** *Ehlebenî* dimekdür. **Ebdâ:** *Azhere* ma' nâsınadır. **Žanâ:** Maraža dirler. **Nâdemtu:** *Şurtu nedîmen*⁴⁷⁷ dimekdür. **Nuḥûl:** Zübül ve naḥâfet ma' nâsınadır. **Murâķib:** *Nâdemtu*'ya müte' allıķdür.

⁴⁷⁴ Molla Câmî'ye ait olan bu rubai, "Rehberimin yanında inleyip sızlasam, yolda kalmış ve hüzn tarafından bozguna uğramış beni hatırlar. O yolcu (yani ben) çölün ortasında yaralı ve çaresiz düşmüş. Dostları ise veda ederek develeri yularlıyorlar" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye*, vr. 409b.

⁴⁷⁵ Şey ona (filân kimseye) şiddetli davrandı; yani onu yordu.

⁴⁷⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁷⁷ Ben nedim (içki meclisinde sohbet arkadaşı) oldum.

Takdîr-i kelâm demek olur ki: **Ve kad barraha't-tebrîhu bî:** Tahkîk 'aşkuñ sūzişi vü icā'ı bende müştedd oldu. **Ve ebādenî:** Dağı beni helāk eyledi. **Ve ebda'z-zanā minnî:** Dağı bīmārlik benden zuhūra getürdi. **Hafiyye hakikatî:** Benüm bātınumda mestür olan aḥvāl ü esrārı. **Fe-nādemtu:** Pes ben dağı münādemeye ve muşāhabete başladum. **Fî şekve'n-nuḥūli:** Nūḥūl ü zā' f dan şikāyete. **Murākıbî:** Benüm murākıbum ile;⁴⁷⁸ ya' nî aḥvālüme vākıf olan [22a] kimesne ile. **Bi-cumleti esrārî:** Benüm esrārumuñ cümlesi. **Ve tafşîli sîretî:** Dağı sîretümüñ tafşîli ile münādemeye başladum.

Ya' nî 'aşkuñ sūzişi ve ilāmı ve icā' u sevreti ve şiddeti bende bir vech-ile şābit ve berkarār oldu ki 'ākıbet beni helāk eyledi. Ve zā' f u bīmārî bātınumda maḥfî vü mestür olan aḥvāl ü esrārumı keşf ü izhār eyledi. Pes ben dağı 'ale'd-devām aḥvāl ü esrārumı zabt u murākabet ve sîret ü serîretümü fehme tālîb ü rāğıb olan şahs ile lisān-ı ḥāl ile zā' f u zübülümden şikāyete ve maḥv u nuḥūlümden ḥikāyete başladum. Cemî' -i esrārumı aña tafşîl ve şerḥ ü beyān eyledüm tā ma' lüm idine ki benüm 'illet-i 'aşkum ne maḥūle 'illet ve benüm nūş itdügüm şarāb-ı ḥakîkînüñ keyfiyyeti ne güne keyfiyyetdür dimekdür.

Rubā'î:

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fa'*]

Bā her ki nedîm-i bezm-i 'aşkam sâzed

Bî-renc-i zebān dilem suḥan perdâzed

Zîrā ki çunān ez naḥîfî-i dil-i men

*K'esrār-ı derün 'aks-i bîrün endâzed.*⁴⁷⁹

21) يَرَاهَا لِيَلُوى مِنْ جَوَى الْحُبِّ أَبَلَّتِ

ظَهَرْتُ لَهُ مَعْنَى وَذَاتِي بِحَيْثُ لَا

Zahertu lehu ma' nen ve zātî bi-ḥayṣu lā

⁴⁷⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁷⁹ Molla Câmî'ye ait olan bu rubai, “Aşk meclisimin arkadaşı olan herkes gönlümle dilsiz konuşur. Zira benim gönlüm öylesine zayıf ve incedir ki içindekini tamamen dışarı yansıtır” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye*, vr. 409b.

Yerāhā li-belvā min ceva'l-ḥubbi ebleti

Zahertu: Fi' l ve fā' ildir. **Lehu'**daki zamīr *raḳībe* rāci' dūr. Cārr ma' a'l-mecrūr mef' ülidir **zahertunuñ**. **Ma' nen:** Temyīziyyet üzre mansūbdur. **Zātī'**deki **vāv** ḥāliyyedür. Bu maḥalde zātdan murād cisimdür. **Yerāhā'**da zamīr **zāta** [22b] rāci' dūr. **Li-belvā'**daki **lām** lām-ı ta' ildir. **Belvā:** Şīğa-i mübālağadır. **Belā ve iblā** ihlāk ve ihlāk ma' nāsınadır. **Eblet:** Fi' l-i māzī-i müfred ve mü'enneş-i ḡāyibedür.

Taḳdīr-i kelām dimek olur: **Zahertu:** Ben zāhir oldum. **Lehu:** Raḳībe. **Ma' nen:** Ma' nā cihetinden. **Ve zātī:** Ḥālen ki benüm zātum. **Bi-ḥayşu:** Bir ḥayşiyet ile idi ki. **Lā yerāhā:** Anı raḳīb görmez idi. **Li-belvā:** Belvādan ötüri. **Min ceva'l-ḥubbi:** Ḥarāret-i maḥabbetden. **Ebleti:** Eskiyüp fenā bulmuşdı.

Ya' nī ben raḳībe ma' nā cihetinden zāhir oldum, ḥālen ki benüm cismüm bir mertebeye varmışdı ki raḳīb görmege ḳābiliyyet yoğ-idi. Zīrā sūziş-i elem ü miḥnetden ḥāşıl olan belā vü miḥen cismümi eridüp ifnā itmekle zāhir-i vücūdumdan eşer ḳalmamışdı ki aña ta' alluḳ mümkin olaydı dimekdür. **Rubā' ī:**

[Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' il]

Z'īn pīş tenem būd be kūy-ı to 'iyān

V'endīşe-i to nuhufte der sīne çu cān

Bugdāḥtem ez sūz-ı to imrūz çunān

K'endīşe 'iyān şod, dil-i ḡam-pīşe nihān⁴⁸⁰

22) هَوَاجِسُ نَفْسِي سِرِّ مَا عَنْهُ أَخْفَتِ فَأَبَدْتُ وَلَمْ يَنْطِقْ لِسَانِي لِسَمْعِهِ

Fe-ebdet ve lem yanṭıḳ lisānī li-sem' ihi

⁴⁸⁰ Molla Cāmī'ye ait olan bu rubai, “Bundan önce, senin sokağında cismim görünüyordu ve sende olan düşüncem ise göğsümde olan can misali gizliydi. Bugün senin ateşinde öylesine yandım ki, düşündüklerim aşikâr oldu ve işi gücü hüznün olan kalbim gizlendi” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye*, vr. 410a.

Hevâcisu nefsi sirra mâ ‘ anhu aḥfeti

Fe-ebdet'deki fâ ‘ atıfadur, zahertuya ma‘ tūfdur. Ebdet: İf‘ āl bābındandır, fi‘ l-i mazī-i müfred-i mü‘enneş-i ğāyibedür, azheret ma‘ nāsınadır. Ve lem yanḫıḳ'deki vāv ḫāliyyedür. Lisānī li-sem‘ ihi'deki lām: Ebdet kelimesine müte‘ allıḳdür. Sem‘: Bu maḫalde işitmek ma‘ nāsınadır, [23a] üzñ ile mu‘ abber olan ālet degüldür. Zamīr raḳıbe rāci‘ dür. Hevâcis: Ḥavâtır ma‘ nāsınadır, fi‘ l-i ebdetüñ fâ‘ ilidür. Sirra mef‘ ülidür. Mâ: Mevşüldür. ‘ Anhu'daki zamīr raḳıbe rāci‘ dür. Aḫfet'deki zamīr-i fâ‘ il, nefse rāci‘ dür, mef‘ üli maḫzūfdur.

Taḳdīr-i kelām dimek olur ki: Fe-ebdet.⁴⁸¹ İzhār eyledi. Ve lem yanḫıḳ lisānī: Ḥālen ki benüm lisānum nāḫıḳ olmadı. Li-sem‘ ihi: Raḳıb işitmekden ötüri. Hevâcisu nefsi: Benüm nefşümüñ ḫavâtırı. Sirra mâ: Şol sırrı ki. ‘ Anhu: Raḳıbden. Aḫfeti: Nefşüm iḫfâ itmiş idi.

Ya‘ nī ben raḳıbe min ḫayşu'l-ma‘ nā zāhir oldum. ḫavâtır-ı ḳalbüm raḳıbe izhār u ifşā eyledi şol sırrı ki nefşüm anı raḳıbden eyle iḫfâ eylemişidi, ḫālen ki tercümān-ı ḳalb olan lisānum sâkit idi anı aşlā tefevvüh eylemedi dimekdür. Rubā‘ İ:

[Mef‘ ülü mefâ‘ ilün mefâ‘ ilü fe‘ ül]

Ez bes ki tenem gudāḫt ez sūz-ı visāl

Her nukte ki der ‘ aşḳ dilem best ḫayāl

Cā kerd yek-ā-yek heme der gūş-ı raḳıb

Bā ān ki zebān buved der ān vāḳi‘ a lāl⁴⁸²

23) وَظَلَّتْ لِفِكْرِي أُذُنُهُ خَلْدًا بِهَا يَدُورُ بِهِ عَنِ رُؤْيَةِ الْعَيْنِ أَعْنَتِ

Ve zallet li-fikrī uznuhu ḫaleden bihā

⁴⁸¹Yazmada " " şeklindedir.

⁴⁸² Molla Cāmî'ye ait olan bu rubai, “Bedenim kavuşma ateşiyle o kadar çok yandı ki gönlüm aşkın her noktasında hayal bağıladı, bu konuda dil dilsiz olmasına rağmen hepsi de rakibin kulağına bir bir yerleşti” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmî, Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye, vr. 410a.

Yedūru bihi ‘an ru ‘yeti’l-‘ayni aġneti

Zallet: *Şārat* ma‘ nāsınadır. **Fikr:** Bir hadīs-i ma‘neviyyeye dirler ki nefis ile qalb mā beyninde cārī ola. Bu maħalde **fikr**den murād qalbe vārid olan ħavātırdur. **Uzn**'daki zamīr raqībe rāci‘ dūr. [23b] **Ĥaled:** Qalb ma‘ nāsınadır. **Bihā**'da **bā** ilşāk içündür. Zamīr **uzn**'a rāci‘ dūr. **Yedūru**'daki zamīr-i fā‘ il **fikr**'e rāci‘ dūr. **Bihi**'deki **bā** sebebiyyedür. [Zamīr] **yedūru**'nuñ maşdarı olan *deverān*'a rāci‘ dūr. Cār ma‘ a'l-mecrūr **aġneti**'ye mütē‘ allıkdūr. **Aġneti**'deki zamīr-i fā‘ il **uzn**'a rāci‘ dūr.

Taḳdīr-i kelām dimek olur ki: *Ve zallet uzunu'r-raqībi qalben li-fikrī min ħayşu yedūru fikrī bihā deverānen aġneti'l-uznu'r-raqībe ‘an ru ‘yeti’l-‘ayn.*⁴⁸³

El-ma‘nā: **Ve zallet li-fikrī:** Benüm fikrüm için oldu. **Uznuhu:** Raqībün kulaġı. **Ĥaleden:** Qalb oldu. **Bihā:** Ol üzni. **Yedūru:** Devr ider. **Bihi:** Ol sebīl; ya‘nī ol *deverān* sebebiyle. **‘An ru ‘yeti’l-‘ayni:** Göz ile görmekten. **Aġneti:** Üzn-i raqībe ġnā virdi.

Ya‘nī raqībün üzni benüm fikrüm qalb oldu bir ħayşiyetle ki benüm fikrüm ol üznden münfekk olmayup anı *deverān* eyler ħavātır ħavālī-i qalbi devr eylediği gibi. Bir *deverān* ile devr ider ki ol sebeble raqībün üzni raqībe ġnā virdi göziyle görmekten⁴⁸⁴ müstaġnī oldu dimekdür. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülū mefā‘ilün mefā‘ilün fa‘*]

Derdā ki raqīb-i baħt-bergerdīde

Bā ān ki zi za‘f nāyemeş der dīde

Der-yāft çu dil ġuş-ı vey aħvāl-i merā

*Z’ān sān ki meger be dīde-i ser dīde*⁴⁸⁵

⁴⁸³ Rakibin kulaġı, düşüncemin kalbi oldu ve düşüncem o kulaġı öylesine kuşatır ki o kuşatma nedeniyle rakibin kulaġı gözle görmekten müstaġnī eyledi.

⁴⁸⁴ Yazmada" " şeklindedir.

⁴⁸⁵ Molla Cāmī'ye ait olan bu rubai, “Bahtı kara olasıca rakip beni gözüyle görmeyecek kadar zayıf düşsem bile, gözüyle görmüş gibi gönül kulaġıyla benim hâlimden haberdar oldu. Eyvahlar olsun!” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Kasîde-i Tâ’iyye*, vr. 410a.

[24a]

24) فَأَخْبَرَ مَنْ فِي الْحَيِّ عَنِّي ظَاهِرًا بِبَاطِنِ أَمْرِي وَهُوَ مِنْ أَهْلِ خَبْرَتِي

25) كَأَنَّ الْكِرَامَ الْكَاتِبِينَ تَنَزَّلُوا عَلَى قَلْبِهِ وَحِيًّا بِمَا فِي صَحِيفَتِي

Fe-aḥbara men fi'l-ḥayyi' annī zāhiren

Bi-bāṭini emrī ve huve min ehli ḥibretī

Ke 'enne kirāme'l-kātibīne tenezzelū

'Alā ḳalbihi vaḥyen bi-mā fi ṣaḥīfetī

Fe-aḥbara'da **fā** fezlekedür. **Aḥbara**: Fi' l-i māzīdür, fā' ili taḥtında müstetir olan zamīrdür ki raḳībe rāci' dür. **Men**: Muḥāṭab olmağa şālih olan içün mevzū' isimdür müzekker ü mü'ennesde ve vāhide isti' māli beraberdür; *Men huve,*⁴⁸⁶ *men humā,*⁴⁸⁷ *men hum,*⁴⁸⁸ *men hiye,*⁴⁸⁹ *men hunne*⁴⁹⁰ dinilür. **El-ḥayyi**'de **elif lām** 'ahd içündür. **Ḥayy**: Ḳabīle ma' nāsınadır. **Zāhiren**: Mef' ül-i muṭlaḳdur; *aḥbara iḥbāren zāhiren*⁴⁹¹ dimekdür. **Ve huve**'deki **vāv** ḥāliyyedür. **Ḥibr**: Kesr-i **ḥā** ile bir şey'ün bāṭınını ve deḳāyıkını bilmege dirler. **Ke'enne**: Ḥurūf-ı müşebbedendür. **Kirāme'l-kātibīn**: Melāyikeden bir ṭāyifedür ki ḥayr u şerr-i a' māl-i mükellefīni ketb ider. **'Alā ḳalbihi**: **Tenezzelū**'ya müte' allıḳdür. Ba' z-ı nūsaḥda **alā sem' ihi** düşmişdür. 'Alā kile't-taḳdīreyn zamīr raḳībe rāci' dür. **Vaḥyen**: nez' -i ḥāfiẓiyyet üzre manşūbdur. **Vaḥy**:⁴⁹² Minallāh bi-vāsita vārid olan aḥkām-ı ḡaybiyyeden ' ibāretdür.

⁴⁸⁶ O kim? (Erkek).

⁴⁸⁷ O ikisi kim? (Erkek)

⁴⁸⁸ Onlar kim? (Erkek).

⁴⁸⁹ O kim? (Bayan).

⁴⁹⁰ Onlar kim? (Bayan).

⁴⁹¹ Açık bir şekilde haber verdi.

⁴⁹² Yazmada " " şeklindedir.

Takdîr-i kelâm demek olur ki: **Fe-ahbara:** Raķīb haber virdi. **Men fi'l-hayyi:** Ķabîle-i 'uřşâķda olanlaruñ cümlesine. 'Annî: Benden. **Zâhiren:** *İhbâren zâhiren* takdîrindedür;[24b] ya' nî iħbâr-ı zâhirî ile haber virdi. **Bi-bâṭini emrî:** *Bi-mâ beṭune fi emrî* takdîrinedür; ya' nî bâṭinumda olan aħvâl ü esrârı haber virdi. **Ve huve:** Ħâl ân ki ol raķīb. **Min ehli ħibretî:** Benüm cümle ħâlüme vâķıf idi. **Ke'enne kirâme'l-kâtibîne:** Güyâ ki ketebe-i ħayr u Şer olan melekler. **Tenezzelü:** Tenezzül eylediler. 'Alâ **ķalbihi:** Raķībüñ ķalbine. **Vahyen:** Vaħy için. **Bi-mâ fi Őahîfetî:** Benüm Őahîfemde olan Şey'i vaħy için.

Ya' nî çünkü raķīb benüm aħvâl ü eṭvâruma muṭṭali' oldı ħabâyâ ve esrârımı 'alâ veci'l-izhâr kūy-i maħabbet ve ķabîle-i 'aŐķda mütemekkin olan 'uřşâķuñ cümlesine iħbâr ile hüveydâ ve bedîdâr eyledi. Ħâl ân ki benüm cümle aħvâlüme vâķıf ve cemî' -i keyfiyyet ü esrâruma 'arîf idi. Güyâ ki ħalkuñ a' mâlin kitâbet eyleyen melekler benüm Őahîfe-i ķalbümde Őâbit ve mersüm olan esrâr ile vaħy için raķībüñ ķalbine tenezzül eylemişlerdi ki andan maħfî ve mestüre hiçbir nesne ķalmamışdı dimekdür.

Eger sâ'il su'âl iderse ki ketebe-i melâyike ħalkdan zâhir olan a' mâl[i] kitâbet eylerler a' mâl-i ķalbiyyeye itṭilâ' ları yokdur, vücüd-ı Şürîden ħâşıl olan a' mâli kitâbet ve deķâyıķ-ı ħâle muṭṭali' olup müşebbehün bih olmaĝa nice Şâlih [25a] olur? cevâb virilür ki ketebe-i melâyikenüñ a' mâl-i zâhirelerin kitâbetden deķâyıķ-ı ħafâyâsına 'adem-i itṭilâ' [1] lâzımgelmez. Lâ-cerem murâķabetüñ 'uřşâķa itṭilâ' ını anların itṭilâ' ina teŐbîh itmekde zarar yokdur. **Rubâ'î:**

[*Mef' ulü mefâ' ilün mefâ' ilü fe' il*]

[*B*] 'işnîd raķīb ķîl u ķâl-i merâ

Güyend kesân nuħufte aħvâl-i merâ

Güyî ki kirâm-ı kâtibîn ber dil-i vey

*Ārend furû nâme-i aħvâl-i merâ*⁴⁹³

⁴⁹³ Molla Câmî'ye ait olan bu rubai, "Herkes benim aħvâlimi gizli gizli konuşurken rakip benim tüm feryatlarımı duyup her hâlimden haberdar oldu. Sanırsın Kirâm-ı Kâtibin melekleri benim aħvâlimi mektup gibi onun kalbine indiriyorlar!" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyeye*, vr. 410a.

26) وَمَا كَانَ يَدْرِي مَا أُجِنُّ وَمَا الَّذِي حَشَايَ مِنَ السَّرِّ الْمَصُونِ أَكُنْتُ

27) فَكَشَفُ حِجَابِ الْجَسْمِ أَبْرَزَ سِرًّا مَا بِهِ كَانَ مَسْتُورًا لَهُ مِنْ سَرِيرَتِي

Ve mā kāne yedrī mā ucinnu ve me'lleẓī

Ḥaṣāye mine's-sirri'l-maṣūni ekenneti

Fe-keṣfu ḥicābi'l-cismi ebreze sirra mā

Bihi kāne mestūren lehu min serīretī

Ve mā kāne'deki **mā** nāfiyedür. **Yedrī**: Fā' il için binā olıdukdā fā' ili raq̄be 'āyid zamīr-i müstetirdür. **Mā ucinnu**'daki **mā** mevşüldür. **Ucinnu**: İf' āldendir. Nefs-i mütekellim-i vaḥdehdür, *uḥfī* ma' nāsınadır. **Ve me'lleẓī**'deki mā istifhāmiyyedür. **Ḥaṣā**: Qalbe dirler. Bu maḥalde bāṭın ma' nāsınadır, mü'enneş-i semā' idür. **Mine's-sirri**'deki **mine'l-leẓī**'deki ibhāmı beyāndur. **Maṣūn**: *Maḥfūz* ma' nāsınadır. **Ekenneti**: *Ekenne yukinnu iknānen*'den Fi' l-i māẓī-i müfred-i mü'enneş-i ğāyibedür, taḥtında zamīr-i müstetir *ḥaṣā*'ya rāci' dür. **Mā bihi**'deki **mā** nekre-i mevşüfedür. **Bihi**'deki zamīr cisme rāci' dür. **Lehu**'daki zamīr raq̄be rāci' dür. **Min serīretī**'deki **min** [25b] mevşüfedeki ibhāmı beyāndur. **Serīret**: Bāṭın ma' nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimek olur ki: *Ve mā kāne ya'lemu'r-raq̄ibu q̄able keṣfi'l-ḥicābi'l-leẓī uḥfīhi mine's-sirri ve eyye şey'in aḥfāhu bāṭinī minhu fe-aḫhere lehu keṣfu ḥicābi cismī sirra şey'in kāne mestūren min bāṭinī*⁴⁹⁴

El-ma' nā: **Ve mā kāne yedrī**: Raq̄ib bilmezdi. **Mā**: Şol şey' ki. **Ucinnu**: Ben gizlerüm. **Ve me'lleẓī ḥaṣāye**: Ve ne şey' ki benüm gönüm. **Mine's-sirri'l-maṣūni**: Sırr-ı maḥfūzdan. **Ekenneti**: Anı gizledi idi. **Fe-keṣfu ḥicābi'l-cismi**: Pes cism ḥicābinuñ keṣfi. **Ebreze**: İzhār eyledi. **Sirra mā**: Şol şey'üñ sırrını ki. **Bihi**: Ol cism sebebiyle. **Kāne mestūren lehu**:⁴⁹⁵ Raq̄be pinhān idi. **Min serīretī**: Benüm bāṭınumdan.

⁴⁹⁴ Rakip, perdenin (cismimin perdesinin) açılmasından önce kendisinden gizlediklerimi ve benim batnımın kendisinden gizlediği şeyi bilmezdi; ancak cismimin perdesinin aralanması batnımın örttüğü sırrımın açığa vurulmasına sebep oldu.

⁴⁹⁵Yazmada “Kāne lehu mestūren” şeklindedir.

Ya' nī raķīb şöyle degül idi ki meṭālib-i nühüfte ve maķāşid-ı nā-güftemi bileydi ve nazār-ı aġyārdan maşūn olup dil-i ġam-dīdede maḥfūz u meknūn olan esrārumı añlayaydı. Lākin za' f-ı ten ve zūbūl-i beden ile ḥicāb-ı cism münkeşif olup gizlü emānī vü esrārum zāhir ü peydā ve maḥabbet-i ḥāssaya ibtilām za' f u nuḥūlümnden ġün gibi 'āleme hüveydā oldu dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' il]

Mībūd nihān vāķi' a-i muşkil-i mā

Tā pey nebud raķīb-i bī-ḥāşil-i mā

Ber-dāşt ġamet ḥicāb-ı āb u ġil-i mā [26a]

Uftād be rūy-ı rüz rāz-ı dil-i mā⁴⁹⁶

28) جَفْتُهُ ⁴⁹⁷ لَوْهِنٍ مِنْ نَحْوَلِيْ اُنْتِيْ	وَكُنْتُ بِسِرِّيْ عَنْهُ فِيْ خُفْيَةٍ وَقَدْ
29) لَهُ وَالْهَوَى يَأْتِيْ بِكُلِّ غَرِيْبَةٍ	فَأَطَهَّرَنِيْ سُقْمٍ بِهِ كُنْتُ خَافِيَاً

Ve kuntu bi-sirrī ' anhu fi ḥufyetin ve ḳad

Cefethu li-vehnin min nuḥūlī ennetī

Fe-aḷherenī suḳmun bihi kuntu ḥāfiyen

Lehu ve'l-hevā ye 'tī bi-kulli ġarībeti

'Anhu'daki zāmīr raķībe rāci' dūr. **Ve ḳad cefethu**'daki vāv ḥāliyyedür. Fā' ili **ennetī**dür. Sırta rāci' olan zāmīr-i bāriz mef' ūlidür. **Li-vehnin**'deki lām lām-ı ta' līldür. **Vehn:** Za' fa dirler. **Nuḥūl:** hüẓāl ma' nāsınadır. **Ennetī:** Enīnden, binā' -i merrehdür. **Fe-aḷherenī**'deki

⁴⁹⁶ Molla Cāmī'ye ait olan bu rubai, "Bizim faydasız rakibimiz hālimizden haberdar olmasın diye hālimiz gizliydi fakat senin gamın gönlümüzün örtüsünü ve hicabını yırtınca sırrımız ġün yüzüne çıktı" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Kasīde-i Tā'iyye*, vr. 410a.

⁴⁹⁷ Yazmada " " şeklindedir. Müstensih beyti yazarken "ḥafethu" şeklini tercih etmektedir. Ancak beyit ele alınırken "cefethu" şeklinin tercih edilip beytin ona göre açıklandığı görülmektedir.

fā Fā'-i ta' kibdür. **Azherenī:** Fi'1 [ve] mef' üldür. **Suḳmun:** Fā' ilidür fi'1-i mezkürüñ. **Bihī'**deki **bā** sebebiyyedür. Zāmīr **suḳm'**a rāci'dür. **Lehu** zāmīr[i] raḳībe rāci'dür, **azherenī'**ye müte'alliḳdür; **azherenī li'r-raḳībi suḳmun** taḳdīrindedür. **ve'l-hevā'**daki **vāv** ḫāliyyedür. **Bi-kulli'deki bā** ta' diye içündür.

Taḳdīr-i kelām dimek olur ki: *Ve kuntu ḳable keṣfī'l-ḫicābi bi-sebebi sirrī maḫfiyyen 'ani'r-raḳīb. Ve'l-ḫālu ennehu cefet ennetī zālīke's-sirra bi-izḫāriḫ, ve tilke'l-ennetu ḫaṣalet li-za'fin leḫiḳanī mine'n-nuḫūli fe-azherenī li'r-raḳībi suḳmun kuntu bihi ḫāfiyen. Ve mine'l-ḡarāyibi kevnū'ş-şey'i muḫfiyyen [ve muḫhiren] ve hāzā min levāzimi'l-ḫubb. Fe-li-zālīke ḳāle: **Ve'l-hevā ye 'tī bi-kulli ḡarībeti.***⁴⁹⁸

El-ma'nā: **Ve kuntu bi-sirrī 'anhu fi ḫufyetin:** Ben sırrum ile raḳībden ḫufye idüm, ya'nī [26b] maḫfi idüm. **Ve ḳad cefethu:** Ḫāl ān ki taḫḳīḳ sırruma cefā eyledi. **Li-vehnin min nuḫūli:** Baña 'arız olan naḫāfetden ḫāşıl olan za'f cihetiyle. **Ennetī:** Benüm bir kerre enīnüm. **Fe-azherenī:** Pes beni izḫār eyledi. **Suḳmun:** Bir ḫastelik ki. **Bihī:** Ol ḫastelik sebebiyle. **Kuntu ḫāfiyen:** Ben gizlü idüm. **Lehu:** Aña; ya'nī raḳībe. **Ve'l-hevā:** Ḫāl ān ki maḫabbet. **Ye 'tī bi-kulli ḡarībeti:** Ḫarāyibden her biri getürür.

Ya'nī ben sırr-ı maşūnum ile raḳībden maḫfi ve mestür idüm. Ḫāl ānki taḫḳīḳ benüm sırruma cefā eyledi benüm nuḫūl ü zübülümden ḫāşıl olan za'fdan nāşī āh u enīnüm. Pes beni raḳībe ḫastelik izḫār u fāş eyledi bā-ḫuşuş ki ben raḳībden ol ḫastelik sebebiyle pinḫān ve mestür idüm. Ḫāl ān ki hevā ve maḫabbet 'aşıḳı ḡarāyib-i aḫvāle mazḫar ve 'acāyib-i esrāra mecma' u maşdar eyler dimekdür. Ve emr-i 'acīb degül midür ki levāzim-i 'aşḳdan şey'-i vāḫid 'aşıḳı hem muḫhir ve hem muḫfi ola. Bu cihetdendür ki nāzım ḫazretleri zıkr olınan ebyāt-ı pür-nükāt **ve'l-hevā ye 'tī bi-kulli ḡarībeti** kelāmıyla tezyīl buyurmuşlardır. **Rubā'ī:**

[*Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' il*]

Ez bes ki şodem gum be ser-i kūy-ı taleb

⁴⁹⁸ Ben bu sırrımın sebebiyle rakipten saklıydım. Ancak nahifliğim nedeniyle meydana gelen inleyişim o sırrı zuhura getirerek cefa eyledi. Böylece onun nedeniyle gizlendiğim hastalık beni rakibe gösterdi. İşte garip durumlardan biri, aşkın olmazsa olmaz belirtilerinden ve tek olan bu şeyin (hastalığın) hem görünme hem de gizlenmeye sebep olmasıdır. İşte tam bu yüzden şair “Gerçekten aşk, değişik ve tuhaf olan her şeyi meydana getirir” demiştir.

Nī rūz [27b] nişān yāft tevān ne şeb

Bā īn heme meşhūr şodem der heme şehr

Der ‘aşk ez īn bu’l-‘acebīhā çe ‘aceb.’⁴⁹⁹

Leh:

[Mef‘ ūlū mefā‘ ilün mefā‘ ilū fe‘ ūl]

Bā ān ki tenem gudāht ez rūy-ı to dūr

Çendān ki şodem zi çeşm-i merdum mestūr

Her laḫza cefā-yı nāle esrār-ı merā

Ez kunc-i ḫafā keşed be-bāzār-ı zuhūr.⁵⁰⁰

30) وَأَفْرَطَ بِي ضُرٌّ تَلَّشَتْ لِمَسِّيهِ أَحَادِيثُ نَفْسٍ كَالْمَدَامِيعِ نُمَّتْ
Ve efraṭa bī zurrun telāšet li-messihi
Aḫādīşu nefsin ke'l-medāmi‘ i nemmeti

Efraṭa: Lügatde ḫadden tecāvüze dirler. **Bī**deki **bā** ilsāk içündür. **Zurrun:** Ḥastelik ma‘ nāsınadır, fā‘ ilidür **efraṭa**nuñ. **Telāšet:** *Feniyet* ma‘ nāsınadır. **Li-messihi**'deki **lām** lām-ı ta‘ lildür. **Mess:** İşābet ma‘ nāsınadır. **Żamīr zurr**'a⁵⁰¹ rāci‘dür. **Aḫādīşu:** Fi‘l-i **telāšet**'ün fā‘ ilidür. **Medāmi‘:** Cem‘-i medma‘dur. Mekān-ı dem‘e dirler. Bu maḫalde mecāzen *edmu*‘ irāde olunmuşdur; *sāle’l-mizāb*⁵⁰² ḫabīlindendür; maḫal zıkr olunup ḫāl

⁴⁹⁹ Molla Cāmî'ye ait olan bu rubai, “Talep vadisinde o kadar çok kayboldum ki ne gündüz izime rastlanabilir ne de gece. Buna rağmen bütün şehirde meşhur olup tanındım. Aşk söz konusuysa bu acayip durumlara hiç şaşırılır mı?” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tâ’iyye*, vr. 410b.

⁵⁰⁰ Molla Cāmî'ye ait olan bu rubai, “Senin cemâlinden uzak kalınca tenimin yakılmış olmasına ve insanların gözüyle görmeyecek kadar zayıflamış olmama rağmen, inlemelerim her an benim sırlarımı gizli köşelerden çıkartıp aşikâr eder” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tâ’iyye*, vr. 410a.

⁵⁰¹ Yazmada "𐭪𐭫" şeklindedir.

⁵⁰² Su boruları aktı. Su borularından su aktı demektir.

irāde olunmuşdur. *Nemme yenummu nemīmeten; efşe's-sirra*⁵⁰³ demekdür. **Nemmeti:** **Ahādīs'**ün şifatıdır.

Takdīr-i kelām demekdür ki: *Ey tecāveze'l-fartu 'ani'l-ḥaddi fe-şāra bi-ḥaysu efnā aḥādīşe'n-nefsi'l-letī kānet nemmāmeten ke'l-medāmi'*.⁵⁰⁴

El-ma'nā:Ve efrāṭa bī zurrun: Daḡı baña 'araz olan ḡastelik ḡaddan tecāvüz eyledi. **Telāšet:** Fānī ve mużmaḡil oldu. **Li-messihi:** Ol ḡasteligün işābetinden ötüri. **Ahādīşu nefsin:** Nefsün [27b] ḡāḡırları. **ke'l-medāmi' i:** Göz yaşı gibi. **Nemmeti:** Ol daḡı nemmāme idi.

Ya'nī baña 'arız olan za'f u bīmārī bir ḡaysiyyet ile ḡadden tecāvüz eyledi ki anuñ 'urüz[1] cihetiyle medāmi' gibi nemmāme olan ḡavāḡır-ı nefis fānī ve mütelāşī oldu demekdür. **Rubā'ī:**

[Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il]

Bā derd besāz çun devā-yı to menem

Der kes meniger çu āşinā-yı to menem

Ger kuşte şevī be 'aşḡ ender reh-i men

*Şukrāne dihī ki ḡūn-behā-yı to menem*⁵⁰⁵

31) مَكَانِي وَمِنْ إِخْفَاءِ حُبِّكَ خَفِيَّتِي

فَلَوْ هَمَّ مَكْرُوهُ الرَّدَى بِي لَمَا دَرَى

Fe-lev hemme mekrūhu'r-redā bī le-mā derā

Mekānī ve min iḡfā'i ḡubbiki ḡufyētī

⁵⁰³ Sırrı ifşa etti.

⁵⁰⁴ Yani hastalık haddi aştı ve göz yaşım gibi nemmām olan nefsimin düşünce ve hatıraları yok oldu.

⁵⁰⁵ Dertlerinle iyi geçin çünkü senin dermanın benim. Kimsenin yüzüne bakma çünkü senin tanıdığım benim. Benim yolumda, aşktan ölürsen eğer, mutluluktan şükranе dağıtman lazım çünkü senin diyetin benim.

Hemme: *Kaşadehu* ma' nāsınadır. **Redā:** Helāka dirler. **Mekrūh'un Redā'**ya izāfeti şıfatuñ mevşūfa izāfeti kabīlindendür. **Hemme'nün** fā' ili **mekrūh**, mef' üli **bī'**dür. **Bī:** **Hemme'**ye müte' allıkdür. *Kaşadenī mekrūhu'l-helāki*⁵⁰⁶tağdırindedür. **Le-mā derā'**da **lām** lām-ı te'kīddür. **Derā:** 'Alime ma' nāsınadır. **Ve min ihfā'**i **hubbiki**'deki **vāv** hāliyyedür. İhfānuñ hubba izāfeti cā' izdür ki maşdaruñ fā' iline izāfeti kabīlinden ola, eger fā' iline muzāf kabīlinden tutulur ise, *ve'l-ḥālu enne ihtifā'ī min te'sīri ihfā'ī hubbiki bī'*⁵⁰⁷dimekdür. Ve eger mef' üline muzāf tutulur ise *Ve'l-ḥālu enne ihfā'ī min te'sīri ihfā'ī hubbiki*⁵⁰⁸dimek olur.

Tağdır-i kelām dimekdür ki: *Fe-lev hemme bī [28a] mekrūhu'l-helāki le-mā 'alime mekānī fe-yenzile bih. Ve'l-ḥālu enne ihtifā'ī min te'sīri ihfā'ī hubbiki iyyāye li-ennahu yuzībunī ke'n-nāri, ev min te'sīri ihfā'ī*⁵⁰⁹*hubbeke bi-fethi'l-bā ;li-ennahu eşeddu te'sīren fiyy*⁵¹⁰.

İzen⁵¹¹ El-ma' nā: **Fe-lev hemme:** Eger kaşd eylese. **Mekrūhu'r-redā:** Mekrūh-ı helāk. **Bī:** Baña. **Le-mā derā mekānī:** Elette benüm mekānumı bilmez; ya' nī kanda idügüm bilmez ki bula. **Ve min ihfā'**i **hubbiki hufyefi:** Hāl ānki benüm gizlenmem senüñ maḥabbetünüñ gizlemesindendür beni, yāḥud ben hubbuñı gizledügümdendür.

Ya' nī eger mekrūh olan helāk baña kaşd eylese beni bulmaz. Zīrā işābetiyle beni āteş gibi yaqup vücūdumdan eşer kıomamışdur senüñ maḥabbetüñ ḥarāreti. **Rubā'ī:**

⁵⁰⁶ Helakin kötülüğü beni hedef aldı.

⁵⁰⁷ Durum şöyle ki benim eriyip yok olmamın nedeni, sana karşı olan aşkıyı gizlememdir.

⁵⁰⁸ Durum şöyle ki benim aşkıyı gizlememin nedeni, senin bana olan aşkıyı gizlemendir.

⁵⁰⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁵¹⁰ Eğer sevilmeyen (tikinti veren) helāk bana kastederse benim yerimi bilmez ki ona yerleşsin. Ve benim saklı hale gelmem sana olan aşkıyımın beni saklamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü o (aşk) beni ateş gibi eritmektedir. Ya da (benim saklı hale gelmem) sana olan aşkıyı saklamamdan kaynaklanmaktadır. Çünkü onun (aşkı saklamanın) bana olan etkisi daha üstündür.

⁵¹¹ Bundan önceki ibarenin alındığı Kāşānī şerhindeki devamı, (fī izābeti'l-cismi ve ihfā'ih) şeklindedir. Metinde ibarenin sonunda yer alan (لِ): izā) (izābet) kelimesinin bir parçası olabileceğini düşünmek metinde bir eksiklik olduğunu düşündürür. Ancak metnin başka bir nüshası bulunmadığından anlamın tam ve doğru olacağını düşündüğümüz bu şekilde okunmuştur.

[Meʿ ūlū mefāʿ ilūn mefāʿ ilū feʿ il]

Ten [bāht] bized derd-i ser-māye-i h ʿiṣ

Dil sāht zi tavk-ı şevk pīrāye-i h ʿiṣ

Mī-h ʿāst ecel zi cān-ı men vāye-i h ʿiṣ

ʿAşk-ı to merā nuhuft der sāye-i h ʿiṣ⁵¹²

32) تَوَلَّى بِحَظْرٍ أَوْ تَجَلَّى بِحَضْرَةٍ	وما بين شوقٍ واشتياقٍ فنيئتُ في
Ve mā beyne şevkin ve'ştiyākin fenītu fī	
Tevellin bi-ḥazrin ev tecellin bi-ḥazreti	

Ve mā beyne'deki **mā** nekredür; mekân ma' nâsınadır, ve yâḥud ḥâlet ma' nâsında müsta' meldür. Mekân-ı mütevassıt yâḥud⁵¹³ ḥâlet-i mütevassıt dimekdür. **Şevk**'den murād 'aşıkuñ bāḫınınuñ ma' şūk cānibine incizābıdır ve yâḥud vâsıl olduğu mertebeden ziyādeye vuşul içündür. **Tevellī**: *İ' rāz* ma' nâsınadır. **Ḥazri**: Ḥā' -i mühmelenüñ fetḫi ve zā' -i [28b] mu' cemenüñ sükūnıyla men' ma' nâsınadır. **Tecellī**: Zuhūra dirler. **Ḥazret**: Ḥuzūrdan binā' -i merrehdür. **Bā**: Sebebiyyedür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Şurtu fāniyen fī ḥâletin hiye beyne şevki ḥâleti tecelliki lī bi-ḥazretin minki; ey fenā' ʿī fī[ki] dāyirun beyne şevkin ve'ştiyākin fī ḥâleley el-ğaybeti ve'l-ḥuzūr*⁵¹⁴.

⁵¹² Molla Câmî'ye ait olan bu rubai, "Bugün dert ve gam, kendi sermayenin baş ağrısı kesildi, gönül kendi süsünü şevk gerdanlığından yaptı. Ecel benim canımdan nasiplenmek istiyordu ancak senin aşkın beni gölgesinde gizledi" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 410b.

⁵¹³ Bu kelime, metinde sehven iki defa tekrarlanmıştır.

⁵¹⁴ Ben, senin bana kendini gösterdiğin zamanda yaşadığım şevk yüzünden yok oldum. Yani benim fâni ve yok olmam, gerek (sevgilinin) yüz çevirdiği zaman gerekse vuslatını sunduğu zaman olsun her iki durumda duyduğum şevk ve iştihak durumları arasında gerçekleşir.

El-ma' nā: Ve mā beyne şevķin ve'ştiyākın: Şevķ-le iştiyāk mā-beyninde. **Fenītu:** Ben fānī oldum. **Fī tevellin bi-ħazrin:** Men' sebebiyle ħāşıl olan i' rāz ile. **Ev tecellin bi-ħazreti:** Yā bir kerre ħuzūr sebebiyle tecellī beyninde fānī oldum.

Ya' nī şevķ-le iştiyāk müntic olan men' ü tevellī ile ħuzūr ve tecellī beyninde fānī oldum, bā-ħuşuş ki i' rāz u devri ekşer ve tecellī-i ħuzūrı bir merreden ziyāde degül idügi muķarrerdür dimekdür. **Rubā' ī:**

[Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilü fe' ūl]

Der perde zi sūziş-i ciger mī-kuşedem

Der cilve zi lezzet-i nazar mī-kuşedem

Ger miĥnet-i hicr est ü ger devlet-i vaşl

*Her cā be bahāne-i diĥer mī-kuşedem*⁵¹⁵

33) فلو لَفَنَائِي مِنْ فِنَائِكِ رُدِّي لِي	فؤادِي، لَمْ يَرْغَبْ إِلَى دَارِ غُرْبَةٍ
Fe-lev li-fenā' ī min finā' īki rudde lī	Fu'ādiye, lem yergāb ilā dāri ĥurbeti

Finā': Kesr-i fā'yla ĥavālī-i dāra dirler. **Fu'ād:** Ķalb ma' nāsınadur.

Taķdīr-i kelām dimek olur ki: *Fe-lev rudde fu'ādī ileyye li-tedāruki fenāye min ĥurbiki ilā menāzili'l-vucūdi lem yergāb fu'ādī ileyhā li-ennehā [29a]dāru'l-ĥurbeti bi'n-nisbeti*⁵¹⁶ *ileyh*⁵¹⁷.

⁵¹⁵ Molla Cāmī'ye ait olan bu rubai, “Beni gizliyen ciĥerimin yanışı öldürüyor, görünürken bakışın lezzeti öldürüyor. İster ayrılık sıkıntısı ister kavuşma devleti oldu, her yerde beni başka bir bahane ile öldürüyor” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tā'iyye*, vr. 410b.

⁵¹⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁵¹⁷ Eĥer taviz vermek amacıyla kalbim yine bana geri verilip varlık alemine gelme imkānı sunulsaydı, kalbim ona raĥbet etmezdi. Ķünkü ona (kalbime) göre varlık alemi gurbet diyardır.

El-ma' nā: Fe-lev li-fenā ʔ: Eger benüm fenāmı tedārük için; ya' nī beni fenā-yı sırfdan taḥlīş idüp nev' -i vücūd virmek için. **Mīn finā** ʔiki: Senün ḳurbuñdan. **Rudde lī fu** ʔādiye: Benüm ḳalbüm baña redd olunursa; ya' nī 'ālem-i vücūda redd olunup iḥtiyārum elüme virilse. **Lem yergab**: Göñlüm raġbet eylemezdi. **İlā dāri ġurbeti**: Dār-ı ġurbete; ya' nī 'ālem-i vücūda ki ol maḳām ḳurbına nisbet ġurbetdür.

Ya' nī 'ālem-i vaşla ifnā-yı vücūd itmekle vāşıl olmış iken eger benüm göñlüm yine baña redd olunup 'ālem-i vücūda gelmek baña tefvīz olınsa benüm göñlüm vaṭan-ı aşlī ve nişīmen-i ḫaḳīḳīden munfaşıl olup mūcib-i bu' d u hicrān olan vücūda gelmege raġbet eylemezdi. Zīrā baña 'ālem-i vücūd maḳām-ı ḳudsiyyeye nisbet dār-ı ġurbet ve mutavaṭṭan u me'vā-yı kürbetdür, dimek olur. **Rubā** ʔı:

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fā']

Dil rā be ġam-ı to terk-i cān āsān est

V'ez kūy-ı to āmeden ne der imkān est

Ān rā ki vatan der ḫarem-i cānān est

*Bostān-i İrem ber ū ġarībistān est*⁵¹⁸

34) وما تحتُهُ إظهارُهُ فوقَ قُدْرَتِي

وَعُنْوَانُ شَأْنِي مَا أُبْتَلِكُ بَعْضَهُ

35) بِنُطْقِي لَنْ تُحْصِيَ وَلَوْ قُلْتُ قَلَّتِ

وَأَسْكُتُ عَجْزاً عَنِ أُمُورٍ كَثِيرَةٍ

Ve 'unvānu ūşē'nī mā ebuşşuki ba' zahu

Ve mā taḫtahu izḫāruhu fevḳa ḳudretī

Ve eskutu 'aczen 'an umūrin keşīretin

Bi-nuṭḳiye len tuḫşā ve lev ḳaltu ḳalleti

⁵¹⁸ Molla Cāmī'ye ait olan bu rubai, “Gönül için senin gamından dolayı candan vazgeçmek ve ölmek kolaydır. Senin sokağından vazgeçip gitmek ise mümkün değildir. Sevgilinin haremde ve yakınında olan biri için İrem bağı ġurbettir” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tā'iyye*, vr. 410b.

‘**Unvānu’ş-şey**’i: Şey’ün şol zāhirine [29b] dirler ki anuñla ‘alā vechi’l-icmāl şey’üñ bāṭınına istidlāl olına. ‘*unvānu’l-emri*, ‘*unvānu’l-kitābi*’⁵¹⁹ bu kabıldendür. ‘**Unvānu şe’nī**’deki ‘**unvān** mübtedādur. **Şe’n**: *Emr* ma‘nāsınadır. **Mā ebuşşuki**’de **mā** mevşüledür. **Ebuşşu**: Şülāsiden Fi‘l-i muzāri‘ -i nefsi mütekellim-i vaḥdehdür. *Beşşehu keza: Şekāhu ileyhi*⁵²⁰ dimekdür. **Ba’zahu**’daki zamīr mā’-i mevşüle rāci‘dür. **Mā ebuşşuke ba’zahu** cümlesi haberidür mübtedanuñ. **Ve mā taḥtahu**’daki **mā** daḥı mevşüledür. Zamīr ‘**unvān**’a rāci‘dür. Şılası muḳadder *inderece*’dür; *inderece* taḥtında müstetir olan zamīr mā’-i mevşüle rāci‘dür. **Taḥtehu** ‘āmili şıla-ı muḳaddere-i mezbüredür. **Ve mā taḥtahu** cümlesi Mübtedādur. **İzhāruhu**: Mübteda’-i şānīdür. **Fevḳa**’daki ‘āmili muḳadder *vāḳi*’ veya anuñ emşālidür. Muḳadder-i mezkūr haberidür mübteda’-i şānīnūñ. Mübtede-i şānī ma‘a haberihı haberidür mübteda’-i evvelūñ ol **mā taḥtahu** cümlesidür. **Bi-nuḥḳiye**: **Len tuḥşā**’ya müte‘allıkdür.

Takḍir-i kelām dimekdür ki: *Ve zāhiru emri huve’l-lezī eşkū ileyki ba’zahu. Ve’l-lezi’nderece taḥta’l-‘unvāni izhāruhu vāḳi’un fevḳa ḳudretī. Ve eskutu li-‘aczi ‘ani’l-beyāni ‘an umūrin keşiretin*⁵²¹ *len tu’adda bi-nuḥḳi, ve lev ḳultu şey’en minhā yekūnu ḳalīlen bi’n-nisbeti ilā aşlihā*⁵²².

El-ma‘nā: [30a] **Ve ‘unvānu şānī**: Benüm zāhir-i ḥālüm. **Mā**: Şol şeydür ki. **Ebuşşuki**: Ben saña şikāyet iderüm. **Ba’zahu**: Anuñ ba’zını; ya’nī benüm zāhir-i ḥālüm bir letden ‘ibāretdür ki ben ‘alā vechi’ş-şikāye saña ḥikāyet eyledüğüm anuñ ba’zıdur. **Ve mā taḥtahu**: Şol şey’üñ ki anuñ taḥtındadır; ya’nī benüm ‘unvānumda mündericdür. **İzhāruhu**: Anuñ izhāri. **Fevḳa ḳudretī**: Benüm ḳudretümün mā-fevḳ[i]dür. **Ve eskutu ‘aczen**: Ben ‘aczümden ötüri sākit oldum. **An umūrin keşiretin**: umūr-ı keşireden. **Bi-**

⁵¹⁹ Şeyin başlığı, kitabın adı.

⁵²⁰ Ona falanca şeyi açtı; yani o şeyi ona şikāyet etti

⁵²¹ Yazmada "" şeklindedir.

⁵²² Benim ḥālümün açığının sadece bir kısmını sana şikāyet etmekteyim. Hâllerimin başlangıcı altında gizlenen kısımları göstermek (anlatmak) ise benim gücümün üstündedir. Söylenip sayılmayacak kadar fazla olan hâllerimin işlerini anlatmaktan âciz ve bîçare olduğum için susuyorum. O işlerin ne kadarını anlatmaya çalışsam hakikatine göre azını (yüzde birini) anlatmış olurum.

nuḡkiye len tuḡṣā: Benüm nuḡkum ile elbette ʿ add olunmaz. **Ve lev ḡultu:** Eger ben desem daḡı. **ḡalleti:** Ḳalīl olurdu.

Yaʿ nī benüm ḡasb-i ḡalüm ve keyfiyyet-i [mā] fi'l-bālüm bir mertebeye varmışdur ki ben andan lisān-ı ḡalle hikāyete başlasam eḡallini beyān itmiş olurum. Tamām-i derd-i derüni izḡāra mecāl emr-i müḡāl, ve mübtelā olduğum ālāmuñ keyfiyyetini beyān mümteniʿ u'l-iḡtimāldür. Lā-cerem kemāl-i ʿ acz ve ʿ adem-i ḡudretümden ekṣer-i aḡvāl ü esrārımı keṣf ü iʿ lānından ḡāmüş u sākıt ve eṣnāf-ı zārūrāt u ḡālātımı ṣerḡ ü beyāndan ebkem ü ṣāmit olmuşum. Eger farazī ṣerḡ ü beyāna daḡı başlasam yine mihirden zerre ve bahırdan ḡatre beyānına ancak ḡādir olurum dimekdür. **Rubāʿī:**

[Mefʿ ülü mefāʿ ilün mefāʿ ilün faʿ]

Ṣerḡ-i ḡam-ı to bī-ṣekī neʿtvānem

[30b] *Tā ʿ ömr buved zi ṣad yekī neʿtvānem*

Her çend ki bisyār kunem endiṣe

*Hakkā be- ṣumār endekī neʿtvānem*⁵²³

36) وَبَرْدُ غَلِيْلِي وَاجِدٌ حَرٌّ غَلْتِي	شِفَائِي أَشْفَى بِلَ قَضَى الْوَجْدُ أَنْ قَضَى
Ṣifāʿiye eṣfā bel ḡazaʿl-vecdu en ḡazā	
Ve berdu ḡalīlī vācidun ḡarra ḡulletī	

Eṣfā: *Eṣrefe* maʿ nāsınadır. *Eṣfeʿl-marīzu ʿ aleʿl-mevt*⁵²⁴ dirler *eṣrefe ʿ aleyhr*⁵²⁵ maʿ nāsına.

Eṣfā'nuñ taʿ diyesi ʿ alā iledür. Mefʿ üli maḡzūfdur; taḡdīri *eṣrefe ʿ aleʿl-helāki*⁵²⁶ dür. **Bel:**

⁵²³ Molla Cāmī'ye ait olan bu rubai, “Hiç şüphem yok ki ben senin gamını ve hüsnünü açıklayamam ve ömrüm bu büyük hüznün yüzde birini bile anlatmaya yetmez. Ne kadar düşünürsen düşüneyim. Evet, doğrusu bu ki birazını dahi sayamam” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmî, *Ṣerḡ-i Tāʿiyye*, vr. 410b.

⁵²⁴ Hasta, ölüme yaklaştı.

⁵²⁵ Ona (ölüme) yakın oldu.

⁵²⁶ O helake yakın oldu.

Harf-i ‘atfdur. İzrâb içündür. Evvelki **kaẓa** hüküm ma‘nâsınadır. İkincisi *māte* ma‘nâsınadır. İkinci **kaẓa**'da zamîr-i müstetir *şifâ*'ya râci‘dür. **Ġalîl**: ‘Ataşdan hâşıl olan harârete dirler. **Ġullet**: ‘Ataş ma‘nâsınadır. **Vecd**: Hüzün dimekdür. **Vâcid**: *Fâkıdûñ* zıddıdır. **En kaẓâ**'da **en** maşdariyyedür, *kaẓa'l-ħuznu mevtehu*⁵²⁷ taqđirinedür.

Taqđir-i kelâm dimekdür ki: *Şifâ ħ hakeme'l-vecdu bi-fenâ'ihî ve inne mâ yuskinu harârete ‘aşaşî min berdi'l-vuşûli huve ‘aynu mâ yuheyyicu tilke'l-ħarârete*⁵²⁸ *fê-lâ sebîle ile'l-ħayâti*⁵²⁹.

El-ma‘nâ: **Şifâ'ıye eşfâ**: Benüm şifam helâk[e] qarîb oldı. **Bel kaẓa'l-vecdu en kaẓâ**: Bel ki ħüzn ü endüh anuñ mevt ü fenâsına hüküm eyledi. **Ve berdu ġalîlî**: Dağı benüm harâretümün sükün ü bürüdeti. **Vâcidun ħarra ġulletî**: Benüm şusuzluğumün harâretin bulucıdır.

Ya‘nî şifâ ki mûcib-i şihhat ve müzîl-i bîmârî vü seġâmetdür [31a] benüm ħasteligüm anuñ ħaġıkatine te’sîr idüp anı ser ħadd-i fenâya ve helâka irüşdürdi. Belki kâzî-i vecd ü ħüzn anuñ mevt ü fenâsına ħükm eyledi. Ve her şerbet-i zülâl-i vişâl ki mûcib-i teskîn-i ‘aşaş-ı nâr-ı firâk ve bâ‘ iş-i intifâ’-ı harâret-i âteş-i iştiyâkdur, baña nisbet bi-‘aynihi ziyâde-i ta‘atuş ü ħurġati mûcibdür, ve ġalebe-i teşnegî vü harâreti müstevcibdür dimekdür.

Erbâbu'l-bâle ħafî degüldür ki zıkr olınan beyt-i laţîfüñ mefhûm-ı münîfinde olan nikât-ı bedâyi‘-simât-ı âyet-i kerîme-i “*Ve lekum fi'l-ķişâşî ħayâtun*”⁶³⁰ maẓmûn-ı belâğat-meşhûnından bir urcûzedür. Âyet-i kerîmede ķişâş ħayât muġâbelesinde îrâd olınmağla şahş-i ħayydan izâle-i ħayât nefsi-i ħayât kendüdür dimekdür. Mâ naġnu fihde dağı **şifâ ħ** mevt ile ve berd ġalîl [ve] ħarr ġullet ile ta‘bîr bu ħabîldendür. Ve zıkr olınan âyet-i kerîmede olan îcâz u belâğat fenn-i bedî‘ ü beyâna mürâca‘at idenlere ħafî degüldür.

Rubâ‘î:

⁵²⁷ Hüzün, onun ölümüne hüküm vermiştir.

⁵²⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁵²⁹ Hüzün, benim şifamın yok olmasına hüküm vermiştir. Kavuşma soğukluğunun, susuzluk hararetimi bir miktar söndürdüğü gibi o hararetin artmasına sebep olur. Böyle yaşamaya vesile yoktur.

⁵³⁰ “Kısasta sizin için hayat vardır” (Bakara, 2/179).

[Mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ul]

Bimârî-i men kerd sirâyet be şifâ

Z'ân sâñ ki keşîdeş be ser-i kûy-ı fenâ

Âbî ki nişândî âteşem ez to cudâ

Hâşiyet-i âteş dihed imrûz merâ⁵³¹

وبالي أبلَى مِنْ ثِيَابٍ تَجَلُّدِي بل الذَّاتُ فِي الإِعْدَامِ نِيَطَتْ بَلَدَّتِي (37)

Ve bāliye eblā min şiyābi tecelludī

Beli'z-zātu fi'l-i' dāmi nīṭat bi-lezzetī

Bāl: Lüğatde hāle [31b] dirler. Qalb ma' nāsına dağı dirler; *mā ḥālūke*?⁵³² maḥallinde *mā bālūke*?⁵³³ dirler. *Fāriḡu'l-ḡalb*⁵³⁴ maḥallinde *fāriḡu'l-bāl*⁵³⁵ dir. **Şiyāb:** Cem' -i şevbdür. **Eblā:** Ef' al-i tafdüldür, *bilā*'dan. Bilā [reşāşetdü]. *Libās:* Köhne ma' nāsınadır. **Tecellud:**⁵³⁶ Taşabbur ma' nāsınadır. Şabr u celādetde tekellüfdür. **Tecelludī** şiyāb ile ta' bīr-i isti' āredür; şevbe lāzım olan iblā ve ihlāk işbāt itmek ile isti' āre-i terşihīyye kılinmışdır. **İ' dām**'daki hemze-i if' āl vicdāñ içündür. **İ' dām:** *Vicdāñiş-şey'i ma' dūmen*⁵³⁷ ma' nāsınadır. *Aḡmedtuhu:* [*vecedtuhu*] *maḡmūden*⁵³⁸, *ebḡaltuhu.*

⁵³¹ Molla Cāmî'ye ait olan bu rubai, “Fena köyünün başına öyle bir çekti ki hastalığım şifaya bulaştı. Senden uzakken benim ateşimi söndüren su, bugün artık beni ateş gibi yakıyor” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 411a.

⁵³² Halin nedir? (Nasılsın?)

⁵³³ Hatırın nedir (nasıl)?

⁵³⁴ Kalbi boştur.

⁵³⁵ Hatırı boştur.

⁵³⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁵³⁷ Bir şeyin yok olduğunu bulmak (fark etmek).

⁵³⁸ *Aḡmedtuhu* cümlesi: “onun övünmüş bir kişi olduğunu fark ettim” demektir.

[vecedtuhu] bahīler⁵³⁹ ma' nāsına olduğu gibi. *Nāṭata's-şey'e*; 'allekahu dimekdür. **Nīṭat**: Fi' l-i māzī-i mechūldür, 'ullika[t] ma' nāsınadır. **Bi-lezzetī**deki **yā** yā'-i mütekellimdir.

Ṭakdīr-i kelām dimek olur ki: *Ve ḥālī fi'r-reşāseti aḥlaḳu min libāsi taşabburī. Bel zātī fi vicdāni nefsihā ma' d' metun marbūtatun bi-lezzetī.*⁵⁴⁰

El-ma' nā: **Ve bāliye**: Benüm ḥālüm. **Eblā**: Ebter rekdür. **Min şiyābi tecelludī**: Benüm taşabburum libāsından; ya' nī taşabburum libās[1] her ne mertebede ebter ise benüm libās-ı ḥālüm andan ebter ve perīşāndür. **Beli'z-zātu**: Bel ki nefsum. **Fi'l-i' dāmi**: Kendüyi ma' düm bulmaḳda. **Nīṭat bi-lezzetī**: Benüm lezzetüme manūṭ u müte'allıḳdır; ya' nī hemān ben bilürüm dimekdür.

Ya' nī benüm zātum mütelebbis olduğu libās-ı evşāf u aḥvāl ve taşabburum ve iḳtidārüm eşvābından [32a] köhneter ve liḥāf-i ḳalb-i şikeste-bāl-i ṭāḳat u iştibārüm cilbābından bālī vü ebterdür⁵⁴¹. Belki benüm zātum zūlmet-ābād-ı 'adem ve menzilgāh-ı ḳıdemde bir fenāya vāşıl u peyveste ve miḥnet-i vücūd u şifātdan bir vech-ile mu' rız u vārestedür ki ancak ben bilürüm ve benüm zevḳuma dāyirdür dimekdür. *Ke-mā ḳīle.*⁵⁴²

[Basīt Bahri: Müstef' ilün fā' ilün müstef' ilün fā' ilün]

Eble'l-hevā esefen yevme'n-nevā bedenī

Ve farraḳa'l-hecru beyne'l-cefni ve'l-veseni

*Rūḥun taraddedu fi mişli'l-ḥilālī izā*⁵⁴³

Aṭāreti'r-īḥu 'anhu's-sevbe lem yebeni

⁵³⁹ *Ebhaltuhu* cümlesi: “onun cimri bir kişi olduğunu fark ettim” demektir.

⁵⁴⁰ Benim yıpranmış hâlim sabır ve celâdet giysimden daha köhnedir. Hatta benim zatım, kendi vicdanına göre yok olup şehvetlerine bağlı hale gelmiştir.

⁵⁴¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁴² Aşağıda dendiği gibi.

⁵⁴³ Bu mısra, Yazmada “*rūḥun taraddu mişle'ḥilālī ezāhī*” şeklindedir. Ancak metinde mevcut mısraa hem anlama hem vezne uymadığından, beyitlerin ait olduğu Mütenebbî divanındaki şekil tarafımızca tercih edilmiştir.

Kefā bi-cismī nuḥūlen ennenī reculun

Levlā muḥāṭabatī iyyāke lem terenī⁵⁴⁴

Rubā'ī:

[Meḥ' ūlū meḥā' ilün meḥā' ilü fe' ūl]

Her dem dil-i men zi derd bī-çāreter est

V'ez cāme-i şabr ceyb-i cān pāreter est

Çun lezzet-i cān-i men zi nā-būd-i ḥod est

Her laḥza zi kūy-ı hestī āvāre ter est⁵⁴⁵

38) مِنْ اللّٰوْحِ مَا مَنِّي الصَّبَابَةُ أَبَقَتِ

فَلَوْ كَوَّشَفَ⁵⁴⁶ الْغَوَّادُ⁵⁴⁷ بِي وَتَحَقَّقُوا

39) تَخَلَّلَ رُوحٌ بَيْنَ أَثْوَابِ مَيِّتٍ

لَمَّا شَاهَدَتِ مَنِّي بِصَائِرِهِمْ سَوَى

Fe-lev kūşife'l-‘uvvādu bī ve taḥaḫḫaḫū

Mine'l-levḥi mā minni'ş-şabābetu ebḫati

Le-mā şāhedet minnī başā'iruhum sivā

Taḥalluli rūḥiın beyne eşvābi meyyiti

⁵⁴⁴ El-Mütenebbî'ye ait olan bu beyitler, “Eyvah! Aşk, ayrılık gününde benim vücudumu mahvetti. Ve ayrılık gözlerimin uyku ile arasını bozdu. Dolayısıyla ruhumun bulunup içinde dolaştığı çok küçük dala benzeyen beden öyle zayıf ve ince ki eğer rüzgâr üstündeki elbiseyi uçursaydı o zaman görünmezdi. Zira ben o kadar zayıf bir adam oldum ki eğer şu an sana hitap etmeseydim beni asla göremezdin” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Beyitler için bkz. Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî, *Dîvânu'l-Mutenebbi*, Beyrut: Dâru Beyrut, 1983, s.7.

⁵⁴⁵ Molla Câmî'ye ait olan bu rubai, “Benim gönlüm acıdan anbean daha çaresiz hâle geliyor ve canımın sabır gömleği daha fazla yırtılıyor. Benim canımın lezzeti kendi benliğini yok etmek olduğu için her an varlık köyünden daha uzaklaşıyor” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 411a.

⁵⁴⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁴⁷ Yazmada " " şeklindedir.

Küşife: *Kāşefē'nüñ* mechūlidür. *Kāşefehullāhu bi-zālike*⁵⁴⁸ dirler *başsarahu bihi bi-keşfi'l-ḥicābī*⁵⁴⁹ ma^ç nāsına. **Uvvādu:** Cem^ç-i 'āyiddür; 'iyādetden. Zāyir-i marīz ma^ç nāsına. **Tahakkuk:** Teyekḡuna dirler. **Mine'l-levḥi'**deki **min** ibtidā içündür. **Levḥ'**den murād levḥ-i maḥfūzdur ki aña kitāb-i mübīn ve nefsi külliyye daḡı dirler. Cemī^ç -i şuver-i [32b] ḡakāyık anda mürtesemdür. **Minnī:** **Ebḡat'**a müte^ç allıkdür. **Le-mā şāhedet'**de **lām** lām-ı te^ç kīddür. **Mā:** Nāfiyedür. **Şāhedet:** Mufā^ç aleden Fi^ç l-i māzī-i müfred-i mü^ç 'ennes-i ḡāyibedür. **Minnī başā'iruhum'**daki **min** ibtidā içündür. **Başā'ir:** Cem^ç-i başiretdür. **Başiret** ḡalb gözine dirler, fā^ç ilidür **şāhedet'**ün. Zāmīr-i cem^ç 'uvvād'a rāci^ç dür. Beyt-i evvel ki cümle-i şarḡıyyedür, beyt-i şānī anuñ cevāb[1]dur.

Takdir-i kelām dimekdür: *İzā zāranī ḡullābu'l-ḡakāyīḡ⁵⁵⁰ lā yecidūne minnī eşeran min ḡayḡu'l-vucūdi ve's-şūreti. Fe-lev kāşefehumullāhu te^ç ālā mine'l-levḥi'l-maḥfūzi'l-lezī fihi ḡakīḡatu kulli şey'in bi-şūreti rūḡi'l-letī ebḡatha's-şabābetu minnī le-mā ra'et başā'iruhum illā rūḡan mutaḡallilen beyne eşvābi meyyit.*⁵⁵¹

El-ma^ç nā: **Fe-lev küşife**⁵⁵² l-**uvvādu:** Eger beni 'iyādete gelenlere ben keşf olursam; ya^ç nī anlara keşf i^ç tā olunup beni görseler. **Ve tahakkukū:** Daḡı bu müşāhedede müteḡakḡıḡ u müteyakkın olsalar. **Mine'l-levḥi:** Levḥ-i maḥfūzdan. **Mā:** Şol şey^ç ki. **Minnī's-şabābetu:** 'Aşḡ benden. **Ebḡati:** İbḡā eyledi anı. **Le-mā şāhedet:** Elbette müşāhede eylemezlerdi. **Minnī:** Benden. **Başā'iruhum:** Anlaruñ gönülleri gözi. **Sivā taḡalluli rūḡin:** rūḡuñ taḡallül ü nüfūzinden ḡayrı. [33a] **Beyne eşvābi meyyiti:** Meyyitüñ eşvābı beyninde mutaḡallil ü nāfīz olmuş bir rūḡdan ḡayrı nesne müşāhede eylemezlerdi.

Ya^ç nī benüm za^ç f-ı 'aşḡla ḡālüm bir mertebeye varmuşdur ki ne vücūdumdan ḡaber peydā ne zuḡūr u būdumdan eşer hüveydādur. Lā-cerem zāt u şifātumdan ḡiss-i başarı ta^ç alluḡ

⁵⁴⁸ Allah, kendisine mükāşefet yoluyla bir şey bildirdi.

⁵⁴⁹ (Allah) Perdeyi kaldırarak, onun bilgiyi elde etmesini sağladı.

⁵⁵⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁵¹ Eger hakikati arayanlar, beni ziyarete gelse benden hem bilfiil olarak hem de bilkuvve olarak bir bakiye bile kalmadığını göreceklerdir. Ve Allah onlara, mükāşefet yoluyla her şeyin hakikatini ihtiva eden levḥ-i mahfuza (korunmuş levhaya) bakıp benim aşktan kalan ruhumun suretini müşāhede etmeyi nasip etse, onların gözü, bir ölüntün giysileri arasına girmiş bir ruh görmekten başka bir şey göremezdi.

⁵⁵² Yazmada " " şeklindedir.

itmege kâbil nesne kalmamışdır. Eger beni ‘iyâdete gelenlere Hakk te‘âlâ mükâsefe i‘tâ idüp ‘aşk zât u şifâtımı ifnâ itdükten soñra rûh ki kâbil-i fenâ vü zevâl degüldür, benden baqiyye hemân ol kalmışdı, anı dâde-i başiret ile levh-i maḥfûzdan ki her şey ’üñ ḥaḳîḳati anda mürtesemdür müşâhede eyleseler görmezler, illâ eşvâb-ı meyyiteye nâfiz ü ḥâl olmuş bir rûh müşâhede iderler, andan ğayrı nesne bulmazlar dimekdür. **Rubâ‘î:**

[*Mef‘ülü mefâ‘ilün mefâ‘ilün fa‘*]

Çun mî neşevd ten ez naḥîfî dâde

Ân k’ü be ‘iyâdetem gerem verzîde

Ger nîz buved be nûr-ı keşfeş dâde

*Cânî mepesend der kefenî pîçîde*⁵⁵³

Ḥafî buyurulmaya ki nâzım ḥazretleri bu maḥalde melâbis-i rûh-ı ḥayvânî olan cismi eşvâbla ta‘bîr itmişlerdür. Zîrâ rûh-ı izâfînüñ rûh-ı ḥayvânî vâsitasuz beden-i⁵⁵⁴ insâna ta‘lîki rûhuñ eşvâb-ı meyyite ta‘alluḳı gibidür. *Ke-mâ kîle*⁵⁵⁵:

[Basît Bahri: Müstef‘ilün fa‘ilün müstef‘ilün fa‘ilün]

Lâ taḥsebû bedenî taḥta’s-şiyâbi fe-mâ

*Ebḳa’l-hevâ fî şiyâbî ğayra eşvâbî*⁵⁵⁶

Erbâbu'l-bâle [33b] pûşîde degüldür ki heykel-i insânî üç şeyden ‘ibâretdür; biri cism-i zûlmânîdür ki zâyid ü nâḳış ve zâyil ü nâmî. Ve biri daḥı cesed-i nûrânîdür ki bu cism-i zûlmânîye sârîdür nârûñ faḥma ve mâ’-i verdüñ verde sirâyeti gibi. Ve lev cism-i zûlmânî

⁵⁵³ Molla Câmî’ye ait olan bu rubai, “Benim ziyaretime gelmeye çalışan kimse zayıflıktan bedenimi göremez. Sen bu incecik cismimi keşf gözüyle görüyorsun, canın kefeni sarılmasını reva görme ve beni şu kefen gibi incemiş tenimden kurtar” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tá’iyye*, vr. 411a.

⁵⁵⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁵⁵ Aşağıda dendiği gibi.

⁵⁵⁶ Birden fazla kaynaktan yer alan bu beytin kime ait olduğu tespit edilememiştir. Beyit “Cismimin elbiselerim altında bulunduğunu sanmayın, çünkü aşk, (ruhumun elbisesi olan) bedenimin elbisesinden başka bir şey bırakmamıştır” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

anuñla nūrānī olur anuñ vesāṭatıyla mazhar-ı rūḥ-ı insānī olmuşdur. Bu ikisinde ‘āmmē-i ḥayvānāt insānla müştereklerdir. Ve biri daḥı rūḥ-ı insānīdür ki buña rūḥ-ı izāfī daḥı dırler, insāna bu rūḥ sebebiyle ḥāmil-i bār-ı emānet ve kāfil-i himmāt-i ḥilāfet olup ḥalīfe-i Ḥaḳ olup ve ḳāyim-maḳām-ı muṭlaḳ olmuşdur. Şi‘r:

[Fā‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

Ādemī çist berzahī cāmi‘

Şūret-i ḥalḳ u Ḥaḳ der ū vāki‘

Nuşḥa-i mucmel est u maẓmūneş

Zāt-ı Ḥaḳḳ u şifāt-ı bī-çūneş

Muttaşıl bā daḳāyık-ı ceberūt

Muştemil ber ḥaḳāyık-ı melekūt

Bāṭineş der muḥīṭ-i vaḥdet ḡarḳ

Zāhireş ḥuşk-leb çu sāḥil farḳ

Yek şifāt nīst ez şifāt-ı Ḥudā

Ki ne der zāt-ı ū buved peydā

Hem ‘alīm est u hem semī‘ u başīr

Mutekellim murīd u ḥayy u ḳadīr

Hem çunīn ez ḥaḳāyık-ı ‘ālem

Heme çīzi der ū buved mudḡam

Ḥāḥ eflāk u ḥāḥ erkān gīr

Ḥāḥ kān yā nebāt u ḥayvān gīr

Şūret-i nīk u bed nuvişte der ū

Sīret-i dīv u ded sirişte der ū

Ger ne mir'ât-ı [34a] vech-i Bâkî bûd

Ez çi rû şod ferîşte rā mescûd

Buved 'aks-i cemâl-i Hazret-i pâk

Eger İblîs pey neburd çi bâk

Her çi der genc-i kuntu kenz nihân

Bûd der vey Hudâ numûd 'iyân

Halk rā der zuhûr-ı peydâyî

Hestî-i Ū'st 'ille-i gâyî

Z'ân ki 'irfân buved sebeb ân rā

V'Ū'st mazhar kemâl-i 'irfân rā⁵⁵⁷

[Kâle]ba' zu'l-kibâr⁵⁵⁸ i'l-'arîfine fî ta' rîfi'r-rûhi'l-insânî.⁵⁵⁹ Er-rûhu'l-a'zam huve'r-rûhu'l-insâniyyu ve huve mazharu'z-zâti'l-ilâhiyyeti⁵⁶⁰ min hayısu rubûbiyyeti hâ, li-zâlike lâ yumkinu en yahûma havlehâ hâ'im, ve yerûme vaşlehâ rā'im, lâ ya'lemu kunhehâ illallâh, ve lâ yenâlu hâzihi'l-buğyete sivâh. Ve huve'l-'aqlu'l-evvel, ve'l-ḥaḳîḳatu'l-Muḥammediyye, ve'n-nefsu'l-vâhidetu ve ḥaḳîḳatu'l-esmâ'iyye. Ve huve evvelu

⁵⁵⁷Bu şiir Molla Câmî'ye aittir. Bkz. Abdurrahman Câmî, *Silsiletu'z-zeheb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi nr. 159, 1. Defter, vr. 53a-53b. Tercümesi şu şekildedir: İnsanoğlu nedir? Her şeyi içinde barındıran bir berzah. Yarattılmış suretindedir ama içinde Hak vardır. İnsanoğlu mücmel ve özettir, mazmunu ve içeriği ise Hakk'ın zâtı ve soru sorulmayan sıfatlarıdır. O, ceberutun ince sıfatlarına bağlı ve melekûtun hakikatlerini kendi içinde barındırır. Bâtını ve içi vahdet denizinde boğulmuş zahiri ve görüntüsü ise ayrılık sahilinde, karadadır. Allah'ın hiçbir sıfatı yoktur ki onun zatında olmasın. İnsanoğlu hem bilici hem işitici hem de görendir. O, konuşan, irade sahibi, yaşayan ve güçlüdür. Ayrıca, âlemdeki hakikatlerin hepsi onda toplanmıştır. İster eflâk ister erkân, ister maden, nebatat ve hayvanlar; iyi ve kötü suret onda toplanmış, şeytanın sîreti onda barınmıştır. O, Bâkî olan Allah'ın aynası olmasa melekler ona secde eder miydi? O, Allah'ın cemâlinin aksi ve tasviri idi, Şeytan bunu anlamadıysa bir sıkıntı olur mu ki? Olmaz. Gizli hazinede gizli olan her şeyi Allah onda aşikâr etti. Halkın ortaya çıkışının nihai sebebi, O'nun varlığıdır. Bunun sebebi ise irfan olduğundan, irfan kemâlinin göstergesi O'dur.

⁵⁵⁸Yazmada "𐤀𐤃𐤁" şeklindedir.

⁵⁵⁹Ariflerin büyüklerinden bazıları insani ruhu tarifinde şunları söylemiştir...

⁵⁶⁰Yazmada "𐤀𐤃𐤁" şeklindedir.

mevcūdin ḥalaḳa Allāhu ‘alā şūretih, ve huve'l-ḥalīfetu'l-ekber, ve huve'l-cevheru'n-nūrānyy. Cevheriyyetuhu mażharu'z-zāt ve nūrāniyyetuhu⁵⁶¹ mażharu ‘ilmihā. Ve yusemmā bi“tibāri'l-cevheriyyeti nefsen vāḥideten, ve bi“tibārin-nūrāniyyeti ‘aḳlen evvelen. Ve ke-mā enne lehu fi'l-‘ālemi'l-kebīri mażāhire ve esmā’ a mine'l-‘aḳli'l-evveli ve'l-ḳalemi'l-a‘lā ve'n-nūri ve'n-nefsi'l-kulliyyeti ve'l-levḥi'l-maḥfūzi ve ḡayri zālīke fi'l-‘ālemi'ş-şāḡīri'l-insāniyyi mażāhiru ve esmā’ u bi-ḥasbi zuḥūrātihi ve merātibihi fi'ş-tilāḥi ehlillāhi ve ḡayrihim ve [34b] huve's-sirru'l-ḥafīyyu, ve'r-rūḥu ve'l-ḳalbu ve'l-kelimetu ve'r-rav‘u ve'l-fu ‘ādu ve'ş-şadru ve'l-‘aḳlu ve'n-nefs.⁵⁶² Lā-cerem heykel-i insānī nüṣḥa-i nāme-i İllāhī ve maḥzen-i esrār-ı nā-mütenāhī olduḡı bu cāmi‘ iyyet ile ve bu cāmi‘ iyyete fi'l-cümle müsāvī olur. Bir mişāl bulunmaḡ murād olınsa ol mir ‘ātdur ki ol daḡı üç şeyden ‘ibāretdür. Ol üçüñ biri şīşe ve biri daḡı şūret görünmek için şīşenüñ ardındaḡı perde ve biri daḡı içinde görinen şūretdür. Yalñuz perdede yaḡūd yā yalñuz şīşede mażhariyyet isti‘dādı yoḡdur, belki mażhariyyet isti‘dādı lekededür ki ardında perdesi daḡı ola. Hemān ki bu iki mādde bir yerde cem‘ ola anda şūret nümāyān olmaḡ isti‘dādı olur. Bi-‘aynihi insānda daḡı şūret-i insānī ile rūḥ-ı ḡayvānī bir yere cem‘ ola anda rūḥ-ı izāfi cilveger olup heykelde tedbīr ü taşarrufa başlar.

Eger sâ’il su’âl iderse ki cism-i zūlmānī ile cesed-i nūrānīde ‘āme-i ḡayvānāt insān ile müştareklerdür dinilmiş-idi, çünki anlarda daḡı bu cism ile rūḥ-ı ḡayvānī cem‘ ola rūḥ-ı izāfiye anlar neyiçün mażhar olmaya? Cevāb virilür ki insāna maḡşūş olan [35a] cism-i zūlmānī aḡsen-i taḡvīmde ḡaḳḳ olınmışdur, mażhar-ı rūḥ-ı izāfi olmaḡa lāyıḳ bu

⁵⁶¹Yazmada "" şeklindedir.

⁵⁶² Bu ibare Seyyid Şerīf el-Cürċānī'nin *Ta'rifāt* adlı eserinde geçmektedir. Ta'rifāt'ı Türkçeye çeviren Abdülaziz Mecdi Tolun, bu ibareyi, “Ruh-ı Âzam; Rubûbiyyeti itibariyle Zât-ı İlahi'nin mazharı olan insani ruhtan ibarettir. Bunun için onun etrafında hiçbir şey dönemez ve hiçbir tâlib ona vasıl olmayı talep edemez. Onun künhünü Allahu Teâlâ'dan başka kimse bilmediği gibi bu dileğe de Hak'tan başkası nail olamaz. Ruh-ı âzam; akl-ı evvel, hakikat-i muhammediyye, nefs-i vahide, hakikat-i esmâiyye isimleriyle de bilinir. Bu, Allah'ın ilk yarattığı varlıktır ve onu kendi sureti üzere var kılmıştır. Bu, halife-i ekber en büyük halifedir. Ruh-ı âzam, nurani bir cevher olup cevher oluşu zatî mazhar, nurani oluşu ise ilmî mazhardır. Cevheriyyeti itibariyle ona *nefs-i vâhide*, nūrāniyyeti itibariyle ise *akl-ı evvel* denilir. Hakk'ın âlem-i kebir de denen kâinatta; akl-ı evvel, kalem-i âlâ, nur, nefs-i külliye ve levh-i mahfuz gibi mazharları ve esması olduğu gibi âlem-i saḡır de denen insanda dahi mazharları ve esması vardır. Bu esmâ Ehlullâh istilâhında zuhurat ve merâtib itibariyledir. O mazharlar ve esmâ şunlardır: Sır, hafâ, rûḥ, kalb, rû‘ (rav‘), fu‘ād, sadr, akıl, nefş” şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Bkz. Seyyid Şerīf Hanefî Cürċani, *Ta'rifat: Tasavvuf Istilahları*, çevr. Abdülaziz Mecdi Tolun; tercüme ve notlarla yayına haz. Abdurrahman Acer, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014. s.95

cem' iyyetdür, ğayrı degüldür. *Ke-mā kıala'llāhu te'ālā: "Le-ķad ħalaķna'l-insāne fī aķseni taķvīm"*.⁵⁶³ **Rubā'ī:**

[Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilü fe' ūl]

Her büt-gede mescid-i İllāhī olamaz

Her ħāne sarāy-ı pādişāhī olamaz

Āyīn-i selāṭini re' āyā ne bilür

Her Türk-i denī merd-i sipāhī olamaz

Bu cihetdendür ki ba' zılar vech-i insānda ħāşiyet-i ğarībe müşāhede idüp vechin bilmedüklerinden sebep-i ḍalāletleri olmışdur. Şüret-i insānī gencīne-i Raĥmānī üzerinde kurulmuş bir ṭılsım-ı Rabbānīdür. **Nazm:**

[Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

' Adem vīrānesinüñ zāt-ı Ħaķdur genc-i pinhānı

Ṭılsımdur o gencüñ ṭālib isen vech-i insānī

Rūḥ-ı izāfī nāzır-ı mir'āt olan şahş gibidür ki niçe biñ mir'ātta zuhūr itmişdür. Merāyā-yı müte' addidede zuhūr itmekle nāzırüñ zātı müte' addid ü mütekeşşir olmaz. Ve her mir'ātta bir dürlü görünmekden ħaķıķat-i ħüsnine tebeddül ü tağayyür gelmez. İḥtilāf kıavālib ü mezāhirdedür, ħaķıķat-i rūḥ-ı insānīde degüldür. *Ve le-ķad aķsene men ķāf*⁶⁴:

[Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Herçi hest ez ķāmet-i nā-sāz-ı bī-endām-ı māst

*Verne teşrīf-i tu ber bālā-yı kes kūtāh nīst*⁶⁵

⁵⁶³Allahu Teālā'nın buyurduğu gibi: "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık" (Tîn, 95/4).

⁵⁶⁴ Şunu söyleyen kimse ne kadar güzel söylemiş.

⁵⁶⁵ Hâfiz-ı Şîrâzi'ye ait bu beyit, Mehmet Kanar tarafından "Kim sana ulaşma arzusuyla himmetini esirgemezse, sonunda o selvi boyluya eli erişir" şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Mehmet Kanar, *Hâfiz-ı Şîrâzi'den Gazeller*, s.167. https://issuu.com/ihrancizade/docs/h_f_z-____ir_z____den_100_gaze [erişim tarihi: 14/02/2018].

Ve bu sırr-ı Sübhānīdür ki zebān-ı mu‘ ciz-beyān anı ta‘ rīfde lāl ü kâşır ve tercümān-ı ‘ aklı u [35b] iz‘ ān anı tavşīfde ‘ āciz ü mütehayyirdür. Ehl-i taḥkīk katında rūḥ-ı izāfīde ne gelmek ve ne gitmek var ne bitmek var ne yitmek. Aña fevt isnādı daḥı mecāzdu. Ol ecildendür ki Kur‘ān-ı ‘ aẓīm ve Furḫān-ı kerīmde her bār ki beşeriyet ü ta‘ ayyünümüze ḥiṭāb itmişlerdür ki *kavluhu*: "*kul yeteffākum meleku'l-mevt*"⁵⁶⁶ zīrā rūḥ-ı ḥayvānīnün ḳabẓ u teveffīsi Ḥāzret-i ‘ Azrā‘īl ‘ *aleyhi's-selāma* müfevvaẓdu. Lākin şol yerde rūḥ-ı izāfīnün ḳabẓ u teveffīsinden ḥaber virmişlerdür: *Ḳavluhu*: "*Allāhu yetevfe'l-enfuse ḥīne mevtiḥā*"⁵⁶⁷ buyurulmuşdur. Egerçi kim küberā‘-i ehl-i tefsīr bu āyet-i kerīmeyi "*Ey yaḳbizuhā ‘ ani'l-ebdāni bi-en yaḳta‘ a*"⁵⁶⁸ ta‘ *alluḳahā ‘ anḥā ve taşarrufahā fiḥā*"⁵⁶⁹ ile tefsīr itmişlerdür, ya‘ nī Ḥakk nüfūs-i insānī ebdānından kendü ḳabẓ ider dimek olur, ya‘ nī nüfūsü ta‘ alluḳlarını ebdānından ḳaṭ‘ u ebdāndan taşarrufları men‘ itmege dirler, ve illā zeyl-i rūḥ-ı izāfīyye gerd-i teveffīden pāk u mu‘ arrā ve ḡubār-ı mevt ü fenādan tāhir ü muşaffā idügi ‘ ulemā‘-i ehl-i sünnet beyninde emr-i mu‘ ayyen ve ‘ uzamā‘-i dīn ü millet yanında muḥaḳḳaḳ u müberhendür. Bu taḳdīrce bu maḥalde rūḥ-ı izāfīnün teveffīsi beden-i insānīnün ḳabūl-i feyze ‘ adem-i şalāḥiyyetinden ‘ ibāretdür ve mazḥar-ı nefs-i nāṭıḳa olmaḡa ḳabiliyyeti [36a] ḳalmamaḡdan nāşī bir ḥāletdür, mir‘āta nāzır olan şahsuñ mir‘āta baḳmaḡa şālīḥ olduḡda baḳup baḳmamaḡa şalāḥiyyetden ḳalduḡda baḳmaduḡı gibidür. Çünki taḥkīk rūḥda ziyāde-i ḳīl ü ḳāl ta‘ līm-i İlahīye muḥālefet ve ādāb-ı ehl-i sünnete ‘ adem-i muvāfaḳatdu. Lā-cerem ziyāde-i tavzīḥe cūr‘et olmayup bu mertebe ile iktifā evlā görüldi. **Nazm:**

[*Mefā‘ ilün mefā‘ ilün fa‘ ülün*]

Der īn meşhed ki envār-ı tecellīst

⁵⁶⁶ "De ki: Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak" (Secde, 32/11).

⁵⁶⁷ "Allah, (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde alır" (Zümer, 39/42).

⁵⁶⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁶⁹ El-Beyzâvî tefsirinde yer alan bu ibâre Abdülvehhab Öztürk tarafından "Yani bedenlerden kabz eder, bunu da onunla alakasını kesmek ve onun üzerindeki tasarrufuna son vermeye yapar" şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. Nasırüddin Beyzâvî, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil, Beydavi Tefsiri*, çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011. c.4, s.484.

*Suḥan dārem velī nā-guften evlāst?*⁵⁷⁰

40) وَمُنْذُ عَفَا رَسْمِي وَهَمْتُ وَهَمْتُ فِي وَجُودِي فَلَمْ تَظْفَرْ بَكُونِي فِكْرَتِي

Ve munzu ‘afā resmī ve himtu vehimtu fi

Vucūdī fe-lem tazfer bi-kevnī fikretī

Munzu: Evvel-i müded içündür. *Mā ra ‘aytuḥu munzu yevmi’l-Cum‘a*⁵⁷¹ dirler, taqđiri *ibtidā‘u‘ademi ru ‘yetī min yevmi’l-Cum‘a* dimekdür. ‘**Afā:** *İnderese* ma‘ nāsınadır. **Resm:** Şey‘ün eşerinden bākī ḳalana dirler. Evvelki **ve himtu**'deki **vāv** ‘ aṭıfedür. **Himtu:** *Heyemān*'dan nef-s-i mütekellimdür. İkinci **vehimtu:** *vehim*⁵⁷² dendür ḡalaṭ ma‘ nāsınadır. **Ve himtu vehimtu fi vucūdī** cümlesi cümle-i fi‘ liyyedür, cümle-i evvele ma‘ ṭüfdür. **Fikretī** fā‘ ilidür **lem tazfer**'ün.

Taqđir-i kelām dimekdür ki: *Ve mine‘[z]-zamāni‘l-lezī fihi‘nderese binā‘u resmī ve fenā‘u cismī ve ḡaşale liye‘l-ḡayretu fi emrī ḡaliṭtu fi vucūdī taḡāyyurī fi ḡālī.*⁵⁷³

El-ma‘ nā: **Ve munzu ‘afā resmī:** Benüm eşer-i [36b] vucūdum maḡv⁵⁷⁴ olalıdan berü. **Ve himtu:** Ben müteḡayyir oldum. **Vehimtu fi vucūdī:** Daḡı vucūdumda ḡalaṭa düşdü. **Fe-lem tazfer bi-kevnī fikretī:** Pes zafer bulmadı benüm vucūduma benüm fikretüm.

Ya‘ nī ol zamāndan berü ki varluḡum diyārı ve vucūdum āsārı şarşar-ı āşüb-ı gam ve debür-i ḡarīf-i elem ile ḡarāb u nā-bedīd oldı, ve vādī-i ḡasretde ser-gerdān u ḡayrān ḳaldum ve vucūd varluḡumda ḡalaṭa düşdü, pes ḳudretüm yetdüḡi ḳadar şarf-ı fikret ve

⁵⁷⁰ Birden fazla kaynakta yer alan bu beytin kime ait olduḡu tespit edilememiştir. Tercümesi: Tecelli nurlarının göründüḡü bu yerde sözüm var ama konuşmamak daha iyidir.

⁵⁷¹ Ben, Cuma gününden beri onu görmedim.

⁵⁷² Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁷³ Benim şeklim yıkılıp, cismim yok olduğundan ve şaşırıp kaldığımdan beri varlığım konusunda hataya düştüğüm gibi halimle ilgili hayrete düştüm.

⁵⁷⁴ Yazmada " " şeklindedir.

bezl-i 'aql u ferāset eyledüm, ašlā kendümde vücūda varlıqdan ešer bulmadum ve baña nisbeti qābil olur hestī vü būda fāyiz olmadum dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fa']

Īn bāde to dādeī be destem yā ne

K'ez ḥod ḥaberem nīst ki mestem yā ne

Der būd-ı men endīše-i men reh gum kerd

Ender gālaṭam kunūn ki hestem yā ne⁵⁷⁵

41) وَبَعْدُ فَحَالِي فِيكَ قَامَتْ بِنَفْسِهَا	وَبَيَّتِي فِي سَبَقِ رُوحِي بَيَّتِي
<i>Ve ba' du fe-ḥālī fiki qāmet bi-nefsihā</i>	
<i>Ve beyyinetī fī sebḳi rūḥī beniyyetī</i>	

Ba' du: Zarf-ı zamāndur, mużāfun ileyh menvīden olduğından ötüri zamm üzre mebnīdür. **Beyyinetī:** Mübtedādur, ḥaberi maḥzūf şebete ve yāḥud şābitdür. zarf ḥaber maqāmına iḳāmet olunmuşdur. **Beyyine:** Şiḥḥat-i da' vā için iḳāmet olunan bürhāna dirler. **Beniyyetī:** **Sebḳ**'ün mef' ūlidür. **Beniyye:** Binā³-i nev' dūr. Bu maḥalde **beniyye**'den murād binā³-i cesed [37a] ü rūḥ-ı ḥayvānī ile mu' abber olan nefsi beşerīdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ba' de fenā' i vucūdī qāmet ḥālī fī maḥabbetiki bi-nefsihā ve beyyinetī fī enneḥā qāyimetun bi-nefsihā şābitun fī sebḳi rūḥī 'alā cesedī. "ḥālāḳa'l-ervāḥa ḳable'l-ecsādi bi-elfey' ām⁶⁷⁶.*

El-ma' nā: **Ve ba' du:** Bundan soñra; ya' nī vücūdumuñ fenāsı muḥaḳḳaḳ olduğıdan soñr[a]. **Fe-ḥālī:** Benüm ḥālüm. **Fiki:** Sende; ya' nī senün maḥabbetünde. **Qāmet bi-nefsihā:** Bi-

⁵⁷⁵ Bu şarabı sen elime verdin mi, vermedin mi? Kendimden haberim yok sarhoş muyum değil miyim? Benim düşüncem, varlığında yolunu kaybetti. Şimdi var mıyım yok muyum şüpheliyim. Molla Cāmī'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tā'iyeye*, vr. 411b.

⁵⁷⁶ Benim vücudum yok olduktan sonra, senin sevginden ibaret olan halim, (senin huzurunda) kendiliğinden kaim oldu. Ve halimin kendi zatıyla kaim oluşu konusundaki kanıtım, ruhumun bedenimden önce yaratılışında sabittir. Zira "O (Allah) ruhları bedenlerden iki bin sene önce yaratmıştı". Tırnak içinde yer alan hadis için bkz. Aclūnī, c.1, s. 128.

zātihā kıyimedür. **Ve beyyineti:** Ve benüm delil ü burhānum. **Fi sebki rühî beniyetî:** Benüm rühümüñ sebki[i]dür cesedümden.

Ya' nî benüm vücūdum diyār-i hestīden riħlet ve ser-menzil-i 'ademde iķāmet itdükten soñra benüm ħālüm ki ol benüm 'aşk u maħabbetümden 'ibāretdür, benden münkaṭı' olup bi-zātihā kıyım olmışdur. Ve buña şāhid-i ħāl ü burhān-ı maķāl benüm rühümüñ cesedüme ta'alluķdan muķaddem kıyāmıdır. Zīrā senüñ 'aşkuñuñ baña nisbeti rühüñ cesede nisbeti gibidür; ğünkü rüh bi-lā cesed bi-zātihi kıyımdür. Lā-cerem benüm vücūd-i beşeriyetüm ile kıyım olan 'aşk u ħāl daħı ba' de fenā 'i'l-cesed bi-zātihā kıyım olmağa delil ü şāhiddür dimekdür. **Rubā'ı:**

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilü fe' ul*]

'Aşk-ı tu ki sāħt der-dil-i ħasta maķām

Ğün būd-i men ez miyāne ber-ħāst [37b] tamām

Der Ĥazret-i tu be zāt-ı ħod kıyım gešt

Ğün rüh ki bī-cesed be-ħod dāšt kıyām⁵⁷⁷

42) <i>وَلَمْ أَحْكِ فِي حُبِّكَ حَالِي تَبْرُماً</i>	<i>بِهَا لِاضْطِرَابِ بَلِّ لَتَنْفِيسِ كَرْتِي</i>
Ve lem aħki fi ħubbıki ħālî Teberrumen	
Bihā li'zṭirābin bel li-tenfisi kurbetî	

Ĥubbıki: *Ĥubbî iyyāki*⁵⁷⁸ taķdīrindedür. Her kaçan ki iki zāmīr cem' olsa meşelā mā naħnu fihde zāmīr-i mütekellim ile zāmīr-i muħāṭāb cem' olduğı gibi, evvelki zāmīr mecrūr olup şānisi manşüb olsa zāmīr-i evvel a' rafdur şānīden, zāmīr-i şānī dilerseñ munfaşılan irād idersüñ, dilerseñ muttaşıl getürürsün, evvelki ittişāli lāzımdur; *zārbıke*⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ Senin aşkın yorgun gönlümü mesken edinince benim varlığım tamamıyla yok oldu. Böylelikle benim varlığım ruhun cesette kendiliğinden kaim olduğu gibi senin hazretinde kendi zatıyla kaim oldu. Molla Cāmî'ye ait bu rubai için Bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tā'ıyye*, vr. 411b.

⁵⁷⁸ Benim seni sevmem (sana olan aşkım).

⁵⁷⁹ Benim seni dövmem.

ve *zarbī iyyāke*⁵⁸⁰ gibi *ḥubbīke*⁵⁸¹ ve *ḥubbī iyyāke*⁵⁸² gibi. **Hālī**'deki **ḥāl** bu maḥalde *mā ḳāme bi'l-merʿi*⁵⁸³ *mine's-şifāt*⁵⁸⁴ ma' nāsınadır. **Hālī**: mef' ülidür **lem aḥki**'nün. **Teberrum**: Se'āmet ve melāl ma' nāsınadır, berime *ve yebremu; se'ime ve melle* dimekdür, mef' ülün leh olmak üzredür, manşübdür. **Bihā**'daki zamīr **ḥāl**'e 'āyid[d]ür. **Li'zṭirābin**'deki **lām li-tenfis**'deki **lām** ta' līl içündür, **lem aḥki**'ye müte' allıkdür. **Bel**: Ḥāssaten izṭirābdan izrābdur; teberrü[m] ü izṭirābdan ma' an degüldür. **Tenfis**: Tefrīḥ ma' nāsınadır. **Kurbet**: ğam ma' nāsına gelür.

Takḍir-i kelām dimekdür ki: *Ve lem aḥki ḥālī fī ḥubbī iyyāki li-ecli's-se'āmeti ve't-tazaccuri min miḥeni'l-ʿiṣḳi min ciheti't-teberrumi ve'l-izṭirābi fī'l-maḥabbeti bel ḥakeytuhā li-tenfisi kurbetī ve tefrīḥi ḳalbī.*⁵⁸⁵ [38a]

El-ma' nā: **Ve lem aḥki**: Ben ḥikāyet eylemedüm. **Fī ḥubbīki**: Ben seni sevmekte. **Hālī**: Benüm ḥālümü. **Teberrumen**: Se'āmet ve melāletden ötürü. **Bihā**: Andan; yā' nī ālām u miḥen-i 'aşḳdan 'ibāret olan ḥalümden. **Li'zṭirābin**: İzṭirāb u tereddüd cihetinden. **Bel li-tenfisi kurbetī**: Bel ki ğamımı taḳlīl ve ḳalbümü tefrīḥ için ḥikāyet eyledüm.

Yā' nī senün 'aşḳ [u] maḥabbetünde ḥasb-i ḥalümden ḥikāyet ve derd-i derünümün rivāyet eyledüğüm şiddet-i 'aşḳdan şikāyet ve tereddüd izṭirābumdan nāşī bir ḥālet degüldür. Bel ki dil-i sūzānuma āb-ı muḥāveret-i yār ile nev'-i tesliyet ve dīde-i giryānuma hevā-yı peyām-ı dil-dār ile ḥ'āb u rāḥat ḥāşıl olup bir miḳdār ref'-i kurbet ü ğam ve fi'l-cümle def'-i hücüm-ı ḥayl-i elem müyesser ola dimekdür. **Beyt**:

[Müstef' ilün fe' ülün müstef' ilün fe' ülün]

⁵⁸⁰ Benim seni dövmem.

⁵⁸¹ Benim seni sevmem (sana olan aşkı).

⁵⁸² Benim seni sevmem (sana olan aşkı).

⁵⁸³ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁸⁴ Bir kişide bulunan özellikler.

⁵⁸⁵ Ben, senin aşkında olan halimi, aşk sıkıntılarından usanç ve melalimi ortaya koymak, sıkıntı ve ıstırap çektiğimi ifade etmek için anlatmadım. Aksine bunu kalbimi ferahlatmak ve iç daralmamı gidermek için anlattım.

Åh itdügüm efendi senden degül Őikāyet

Bir pāre haste gönülüm bulur anuñla rāḩat⁵⁸⁶

Rubā'ī:

[*Mef' ūlün fā' ilün mefā' ilün fā'*]

Ba' d ez 'ömrī ki mī-Őevī hem-rāzem

Ger kıŐŐa-i derd-i ḩod hemi āgāzem

An nīst gele bahāneī mī-sāzem

Ve'z gam dil-i teng-i ḩod hemī perdāzem⁵⁸⁷

43) وَيَحْسُنُ إِظْهَارُ التَّجَلُّدِ لِلْعَدَى وَيَقْبَحُ غَيْرُ الْعَجَزِ عِنْدَ الْأَحْيَةِ
<i>Ve yaḩsunu izḩāru't-tecelludi li'l-'idā</i>
<i>Ve yaḩbuḩu ille'l-'aczu 'inde'l-aḩibbeti</i>

Tecellud: Celādetde tekellüfdür. **Celādet:** Őalābet ma' nāsinadur. **'İdā:** 'Ayn-i mühmelenüñ kesr[i] ile cem'-i a'dā'dur. **li'l-'idā'daki lām izḩār'a** müte'alliḩdür. **ḩubḩ:** ḩüsnüñ zıddıdır. **İlle'l-'aczu'daki illā** gayr ma' nāsinadur. **[38b]'İnde: Yaḩbuḩu'ya** müte'alliḩdür. Ve bu beyt su'āl-i muḩaddere cevābdur.

Takeḩir-i kelām dimekdür ki: *Ve izḩāru'l-ḩāli ve in kāne li-def' i'l-kurbeti ve zīḩi'Ő-Őadri lā mine'l-'aczi ve 'ademi't-tebaŐŐuri ve hāzā leyse min deydeni'l-'uŐŐāḩ. ecābe bi-ḩavliḩ: ve yaḩsunu izḩāru't-tecelludi ve'Ő-Őalābeti li'l-a'dā' i lā li'l-aḩibbā' i ve 'inde'l-aḩbābi lā yaḩsunu illā izḩāru'l-'aczi ve'z-zarūreti⁵⁸⁸.*

⁵⁸⁶ Bu beyit Emîrî'ye aittir.

⁵⁸⁷ Bir ömür sonra sen bana yakınlaŐınca kendi dertli hikayemi anlatmaya baŐlıyorsam eḒer, bu bir Őikāyet değil. Bu, daralmıŐ gönülümü ferahlatmak için bir bahanedir. Molla Cāmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tā' iyye*, vr. 411b.

⁵⁸⁸ "Sen maḩbubeye halini, sıkıntı ve üzüntünü ortaya koymak, acizlik ve sabırsızlıktan dolayı olmayıp ferahlamak, gam ve tasadan uzaklaŐmak için yapsan da yaptığın âşıkların adet ve alışkanlıklarından değildir" diye sorulup itirazda bulunulursa; Şair "Sabır göstermek, sadece düşmanlar huzurunda makbuldür,

El-ma' nā: **Ve yahsunu**: güzel olur. **İzhāru't-tecelludi**: Şalābet izhārı. **Li'l-'idā**: A' dāya. **Ve yaqbūhu**: Kabîh olur. **İlle'l-'aczu**: ' Acizden gayrı. **'İnde'l-aḥibbeti**: Aḥibbā yanlarında.

Ya' nī şalābet ü kuvvetüñ izhārı a' dāya müstaḥsendür, tā ki senüñ za' f u zarūretüñ bilmek ile şemātet itmeyeler. Lākin aḥbāb ḥuzūrunda tecellüd kabîhdür, bel ki müstaḥsen olan izhār-ı ' acz ü zarūredür tā ki ma' şūka nisbet sebeb-i merḥamet ve aḥbāb u ḥullāna nisbet i' ānete bā' iş ü ' illet ola dimekdür. **Rubā' ī**:

[Mef' ūlū mefā' ilūn mefā' ilū fa']

Der pīş-i ḥasūd ḥod-pesendī ḥoşter

V'ez 'acz u furū-tenī, bulendī ḥoşter

V'ancā ki zened dūst serā-perde-i nāz

Bī-çāregī vü niyāzmendī ḥoşter⁵⁸⁹

44) وَیَمْنَعُنِي شَكْوَايَ حُسْنُ تَصَبُّرِي وَلَوْ أَشْكُ مَا بِي لِلْأَعَادِي لِأَشْكِتِ

Ve yemna' unī şekvāye ḥusnu taşabburī

Ve lev eşku mā-bī li'l-e' ādī le-eşketi

Yemna' unī: Fi' l ve mef' ūldür. **Ḥusnu**: fā' ili. **Şekvāye**: Mef' ūl-i şānīsidür fi' l-i mezkūruñ, eşküden, vāv zarūret-i vezn [39a] için ḥazf olunmuşdur. **Mā-bī**: *Mā ḥalle bī*⁵⁹⁰taḥdīrindedür. **Li'l-e' ādī**deki **lām ilā** ma' nāsınadır. **Le-eşketi**'deki hemze-i if' āl izāle içündür. **Eşket**: Şartuñ cevābıdır.

dost ve sevgililer huzurunda hoş olmaz. Zira sevgililer huzurunda acizlik ve mecburiyetten başka bir şey ortaya koymak çirkindir” diye cevap verir.

⁵⁸⁹ Haset eden kimsenin yanında kendini beğenmek daha iyidir. Böyle birinin yanında çaresizlik ve alçakgönüllülüktense güçlü durmak daha iyidir. Fakat Dost naz perdesinden çalmaya başlayınca da çaresizlik ve muhtaçlık daha iyidir. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 411b.

⁵⁹⁰ Başıma gelen şey.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve husnu't-taşabbur⁵⁹¹ mene'anî 'ani's-şekvâ lâ 'ademu'l-miḥeni ve'l-belvâ, ve lev eşkû mâ ḥalle bî min muḳāsâtî'l-maḥabbeti ile'l-e'ādî fazlen 'ani'l-aḥbâbi yeteraḥmüne ileyye ve yuzîlüne şikâyeti⁵⁹².*

El-ma'nâ: **Ve yemna'unî**: Beni men' eyley. **Şekvâye**: Benüm şikâyetümden. **Husnu taşabburî**: Benüm ḥüsn-i taşabburum. **Ve lev eşku**: Eger ben şikâyet eylesem. **Mâ-bî**: Baña nâzil ü ḥâl olan âlâm u miḥnetden. **Li'l-e'ādî**: A' dâya. **Le-eşketi**: Elbette benden izâle-i şikâyet iderlerdi; ya' nî baña teraḥḥüm idüp def' -i zarûretüm ile muḳayyed olurlardı.

Ya'nî 'aşk miḥnetinde çekilen derd ü firâḳ ḥikâyet ve devâ'î-i iştîyâḳ rivâyetinden beni men' eyleyen benüm şabr itmekde bezl-i cühüd u sa'yümi görse ki zarûridür ne ân ki ḥayl-i hicrânüñ hücumı ve maḥabbetüñ 'adem-i ḥumûmından ola. Ve eger bi'l-farz baña vârid ü müteveccih olan zarûrât baña müşfik ve müteraḥḥim olan aḥbâba degül bel ki muta'aşşib ve müntakim olan a' dâya 'arz eylesem benüm ḥâlüme teraḥḥüm ve şefkat idüp endüh [u] gam izâlesiyle taḳayyüd iderdi [39b] dimekdür. **Rubâ'î**:

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ül]

İmrüz menem kerde bisât-ı gile tay

V'âverde be küy-ı şabr der 'aşk-ı to pey

Duşmen ki zedî zi eşk-i men dî ḥande

Lev eşkû humûmî seyebki'l-yevmu 'aley⁵⁹³

45) وَعُغْنِي اصْطِبَارِي فِي هَوَاكِ حَمِيدَةً عَلَيْكَ وَلَكِنْ غَيْرُ حَمِيدَةٍ

⁵⁹¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁹² Beni şikâyetten alıkoyan şey güzel sabrımdır. Bende miḥnet ve gamın bulunmaması değildir. Eger aşk meşakkatinden çektiklerimi değil sevdiğlerime düşmanlarıma bile şikâyet etmeye kalkışsam; onlar bana acıyıp şikâyetimi giderirlerdi.

⁵⁹³ Bugün şikâyet kilimini düren ve senin aşkında sabır köyüne getirmiş olan benim. Daha düne kadar benimle alay edip bana gülen düşman, gam ve kaderimi şikâyet etsem o bile benim hâlime ağlayacaktır. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'îyye*, vr. 411b.

Ve 'uḡba'sṡibārī fi hevāki ḡamīdetun

'Aleyki, ve lākin 'anki ḡayru ḡamīdeti

'Uḡbā: Maşdardur, büşrā gibi, mübālaḡa içündür, 'āḡıbet ve şoñ ma' nāsınadır. İştibār: şabrdan ifti' āldür, şabr ile iştibār bir ma' nāyadır. ḡamīde: Fa' ildür ḡamd dan, kāh bi-ma' nā-yı fā' il olur. Bu maḡalde bi-ma' nā-yı mef' üldür, maḡmūd ma' nāsınadır. Lākin: lākinne'den muḡaffefdür, istidrāk içündür. Ma' nā cihetinden biri birine muḡāyir olur iki kelām [beyninde] vāḡı' olmuşdur. Aleyki ile 'anki iştibār'a müte' allıḡdır.

Taḡdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve 'āḡıbetu şabrī fi maḡabbetiki maḡmūdetun izā kāne 'alā cefā 'iki,*⁵⁹⁴ *ve lākinnehā ḡayru maḡmūdetin izā kāne'ş-şabru 'anki bi't-terki ve'l-i' rāz*⁵⁹⁵

El-ma' nā: **Ve 'uḡba'sṡibārī:** Benüm şabrumuñ 'āḡıbeti. **Fī hevāki:** Senüñ maḡabbetüñde. **ḡamīdetun:** maḡmūdedür; ya' nī memdūḡadır.⁵⁹⁶ **'Aleyki:** Senüñ vaşluñ için. **Ve lākin 'anki:** Lākin senden şabr. **'ḡayru ḡamīdeti:** Maḡmūd degüldür.

Ya' nī benüm senüñ maḡabbetüñde ārzū-yı vaşl ile çekdügüm⁵⁹⁷ şedāyid ü ālāma şabr u taḡammülüñ 'āḡıbeti maḡmūdedür ki bi'l-āḡhare vaşl u ḡurbı mücibdür. **[40a]** Lākin senden terk [ü] i' rāzla ḡāşıl olan bu' d u hicrān[a] şabruñ 'āḡıbeti mezmūmedür ki 'āḡıbet ma' şūḡdan melāmet ü ḡirmān müstevcibdür dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ül]

Ey kerde ḡaḡet ḡā' ide-i kufr şarīḡ

'Āciz şude-i la' l-i to i' cāz-ı Mesīḡ

Ber mihr-i cemāl būd [hicir] şabr-ı cemāl

⁵⁹⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁹⁵ Senin cefana sabretmemin sonu hoş bir şey olacaktır. Ama eḡer sana (aşkına) olan sabrım, terk (bırakma) ve ayrılıḡa dayanmak suretiyle olursa onun sonucu hoş olmaz.

⁵⁹⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁵⁹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

46) وما حلّ بي من مَحْنَةٍ فَهُوَ مَنَحَةٌ وقد سلّمت من حلّ عقدي عزيزتي
Ve mā ḥalle bī min miḥnetin fe-huve minḥatun
Ve ḳad selimet min ḥalli ‘aḳdin ‘azīmetī

Ve mā ḥalle'deki **mā** mevşuldür, ibtidā'iyedür. Ma' nā-yı şartıyyeti mütezammın olduğu için cezāsına **fā** dāhil olmuştur. **Ḥalle**: Aşlında 'uḳdeyi⁵⁹⁹ çözmek ma' nāsınadır, ve *ḥalle bi'l-mekār*⁶⁰⁰ dirler, *nezele bihi* ma' nāsınadır. Buuñ daḡı aşlı müsāfir 'inde'n-nüzül cimalini⁶⁰¹ ḥaldendür, ve *ḥalle yaḡullu ḥelālen* daḡı bundandır; men' ḡürmet 'uḳdesi anuñla ḡall olduğundan ötüri. **Ḥalle** şılasıdır mā'-i mevşülün, [huve] zamīri 'āyiddür **ḥalle**'de müstekin olan zamīr[e]. **Bī**'deki **bā** ilşāḡ içündür. **Minḥatun**: Binā'-i nev' dür, *menḥden*. **Menḥ**: 'Aḡā ma' nāsınadır. **Ve ḳad**'daki **vāv** ḡaliyyedür. 'Aḡdin: Baḡlamaḡdur, tenvīni ta'zīm içündür. 'Azīmetī: Bir emre 'alā vechi's-şebāt ḡaşda dirler, **selimet**'ün fā' il[i]dür.

Taḡdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve kullu şey'in nezele bī min miḥnetin ve belā'in fī 'iḡḡiki fe-huve ni' metun ve 'aḡā'un minki fī naḡarī. Ve'l-ḡālu enne 'aḡde 'āzīmetī ve ḡaşdī fi'l-maḡabbeti [40b] lā yenḡallu ebeden*⁶⁰²

El-ma'nā: **Ve mā**: Şol şey ki. **Ḥalle bī**: Baña nüzül eyledi. **Min miḥnetin**: Miḡnet-i 'aşḡdan. **Fe-huve**⁶⁰³ **minḥatun**: Ol 'aḡā ve minnetdür. **Ve ḳad selimet**: Ḥāl bu ki taḡḡīḡ

⁵⁹⁸ Ey sevgili! Yüzündeki ayva tüyün küfür adetini belirginleştirdi ve İsa'nın mucizesi senin dudaklarının yanında çaresiz kaldı. Cemalinin güneşinden ayrı olmak güzel bir sabırdır, ona kavuşmak çirkindir. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 411b.

⁵⁹⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁰⁰ Yerde ikamet etti.

⁶⁰¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁰² Sana olan aşkımdan bana gelen her türlü meşakkat ve bela, benim gözümde nimet ve bağıştır. Hâlbuki benim niyet, azimet ve kararlığım düğümü asla çözülmez.

⁶⁰³ Yazmada "fe-hiye" şeklindedir.

kurtuldu. **Min ḥalli** ‘aḳdın: Bu ‘aḳd u irtibāṭ-ı ‘azīmüñ inḥilālinden ve infışālinden. ‘**Azīmetī**: Benüm ‘azīmetüm.

Ya‘ nī bir belā vü miḥnet ki senüñ ‘aşḳuñda baña vārid ola, ‘ayn-ı^{604c} aṭadur ve minnetdür. Ve her ālām u zaḥmet ki senüñ maḥabbetüñde baña nāzil ola, ‘ayn-ı raḥmet ü maḥz-ı merḥametdür. Ḥāl ān ki benüm ‘aḳd-i ‘azīmetüm şamt-ı inḥilālden⁶⁰⁵ maşun u sālīm ve kemend-i himmetüm küngüre-i ḳaşr-ı vişāle ittişāalde muttaşıl ü dāyimdür dimekdür.

Rubā‘ī:

[*Mef‘ ūlü mefā‘ ilü mefā‘ ilü fe‘ il*]

Ey derd-i to vu dāğ-ı to [der] bāğ-ı dilem

Cuz sebze-i miḥret nedemed z‘āb-ı gilem

Şad tiğ zedī mekon Ḥudā rā bihilem

*K‘ez rişte-i ümmīd zi vaşlet gūsilem*⁶⁰⁶

47) فكل أذى في الحب منك إذا بدا جعلت له شكري مكان شكيتي
<i>Fe kullu ezen fi'l-ḥubbi minki izā bedā</i>
<i>Ce‘altu lehu şukrī mekāne şekiyyetī</i>

Fe kullu ezen: Cümle-i ibtidā’iyye. Ve cümle-i şartiyye ki **izā bedā fi'l-ḥubbi minki**’dür cevābıyla bile ḥaberi vāḳi‘ olmuşdur mübtedānuñ. **Minki**: **İzā bedā**’ya müte‘allıkdür. **Bedā**: *Zahara* ma‘ nāsınadır. **Zamīr lehu ezā**’ya rāci‘dür. **Şekiyyet**: Şikāyet ma‘ nāsınadır.

⁶⁰⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁰⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁰⁶ Senin gamın ve senin gönlümdeki izinden, gönlümün bağında senin sevginin çimi ve çiçeğinden başka bir şey yeşermez. Bana yüz kılıç vurdun, Allah için senin visaline olan umudumu yırtıp atma! Molla Câmî’ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ’iyye*, vr. 412a.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *İzā kāne kullu mā veredenî minki mine'l-miheni minḥaten ve 'aṭā'en fe-kullu ezen ḥaşale lî fî 'işşiki [41a] ce'altu lehu mekāne's-şikāyeti şukren; li-ennehu ni'metun 'aleyye, ve şukrun vācibun ledeyye.*⁶⁰⁷

El-ma'nā: Fe kullu ezen: Her ezā vü cefā ki. Fi'l-ḥubbi minki izā bedā: *İzā [bedā] fi'l-ḥubbi minki* takdîrinde; her kaçan zāhir olsa maḥabbetde senden. Ce'altu lehu: Ben ol ezā için kıldum. Şukrî mekāne şekiyyetî: Şükürümü şikāyetüm maḥāmında.

Ya'nî çünkü senüñ miḥnetüñ ni'met ve belā vü cefāñ 'aṭā ve minnetdür her āsīb [ü] belā ki ṭarîk-i maḥabbetde senüñ ṭarafuñdan mertebe-i zuhūr ü bürüza gele ve her miḥnet ü 'anā ki reh-güzer-i 'aşş u meveddetde senüñ cānibüñden met'abe-i şühüd-ı vücūda cilveger ola, andan şikāyet yerine şükri düsturu'l-'amel ve andan gile maḥallinde senā vü sitāyişi 'ivaż u bedel kıldum dimekdür. **Rubā'î:**

[Me'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'ül]

Bā düst be ğayr-ı burdbārî netuvān

Kārî be ḥilāf-ı düst-dārî netuvān

Her cevr u cefā k'ez ü'st çun mihr u vefāst

*Cā-yı gile cuz şukr-guzārî netuvān*⁶⁰⁸

48) نَعْمَ وَتَبَارِئُ الصَّبَابَةِ إِنْ عَدَّتْ عَلَيَّ مِنَ التَّعْمَاءِ فِي الْحَبِّ عُدَّتْ

Ne'am ve tebārīḥu's-şabābeti in 'adet

'Aleyye mine'n-na'mā'i fi'l-ḥubbi 'uddeti

⁶⁰⁷ Senden bana gelen her türlü miḥnet ve meşakkatin, nazarımda bir bağış ve nimet olduğu gibi senin aşkın yolunda senden gelen her eziyet nedeniyle ben şikāyet ve sızlanmak yerine şükür eylerim. Çünkü o (eziyet) benim için şükredilmesi gereken bir nimettir.

⁶⁰⁸ Dostun yaptıklarına sabırdan başka bir şey elden gelmez ve dostluk aleyhine bir şey yapılamaz. Ondan gelen her türlü zulüm ve cefā, merhamet ve vefadır. Şükretmek varken, şikāyet edilmez. Molla Cāmî'ye ait bu rubai için Bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tā'iyye*, vr. 412a.

Ne‘am: Mā sebāka taqrīr için mevzū‘ bir kelimedür. Bu maħalde merfū‘ atü'l-maħal mübtedā‘-i maħzūfuñ haberidür. *Ve mā sebāka mine't-taħķīki muķarrerun*⁶⁰⁹ dimekdür. **Tebārīh:** Tevehhüc ü ħareket ve ħarāret ü űiddet ma‘nāsinadur, mübtedādur, ħaberi cümle-i űartıyyedür. ‘**Adā ‘aleyhi:** *zalemehu*⁶¹⁰ dimekdür. Bu taķdīrce [41b] ‘**adet:**⁶¹¹ *Zalemet* ma‘nāsinadur. ‘**Uddet:** *űuddet* gibi fi‘l-i māzī-i mechüldür, ‘*addeden* ħasebe ma‘nāsinadur, cezā‘-i űartıdur.

Taķdīr-i kelām dimekdür: *Ecel. űedā‘idu'l-maħabbeti ve in tecāvezet ‘ani'l-ħaddi fī ħaķķī fe-ħiye ‘indī min cumleti'l-ālā‘i elletī yecibuű-űukru bi-izā‘ihā.*⁶¹²

El-ma‘nā: **Ne‘am:** Belā; ya‘nī muķarrer ve muħaķķaķdur. **Ve tebārīhuű-űabābeti:** űiddet ü ħarāret-i miħnet. **İn ‘adet ‘aleyye:** Eger ħadden tecāvüz eyleyüp zılm itdi ise baña. **Mine'n-na‘mā‘i:** Ni‘amlardan. **Fi'l-ħubbi:** maħabbetde. ‘**Uddeti:** ‘Add olındı ol űiddet ü miħnet.

Ya‘nī belā. Muħaķķaķ u muķarrerdür ki űiddet ü elem-i ‘aşķ egerçi kim zılm ü site mi baña ħadden efzün ve endāzeden bīrün eyledi, lākin rāh-ı maħabbetde ol elem maħz-ı kerem ve ol űiddet ‘ayn-ı ni‘met ‘add olındı dimekdür. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilün fa‘*]

Duűvār ğam-ı to ber men āsān bāűed

Bīdād-ı to vu ħisāb[et] iħsān bāűed

Ger cām-ı viűāl est ü ger zehr-i firāķ

⁶⁰⁹ Daha önce anlatılanlar takrir edilmiştir (kesinleştirilmiştir).

⁶¹⁰ Ona zulmetmiştir.

⁶¹¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶¹² Evet işte (yukarıdaki beyitlerde anlatılanlar doğrudur). Eger muhabbetten gelen eziyetler benim üstüme gelip haddini de aşarsa, bu bile tarafımca űükredilmesi gereken en büyük nimet ve lütuflardan biri olarak kabul edilir.

*Der mestî-yi 'aşk her du yeksân bâşed'*⁶¹³

49) وَمِنْكَ شَفَائِي بَلْ بَلَائِي مِنَّةٌ وَفِيكَ لِبَاسُ الْبُؤْسِ أَسْبَغَ نِعْمِي
Ve minki şifâ'î bel belâ'î minnetun Ve fiki libâsu'l-bu'si esbeğu ni' meti

Şifâ: Şin'ün kesr[i] ile ve medd ile devâ ve 'ilâc ma' nâsınadır. **Libâs:** *Mâ yestetiru bi-hi'l-insân*⁶¹⁴ [a] dirler. **Bu's ve be'sen:** Şiddet ma' nâsınadır. **İsbâğ:** İtmâm ma' nâsınadır. **Esbâğu:** *Etemm* dimekdür. **Minki:** *min hubbiki*,⁶¹⁵ **fiki:** *Fî hubbiki* tağdîrinedür. **Şifâ'î:** Mübtedâdur. **[42a] Minnetun:** Haberidür. **Ke-zâlike libâs:** Mübtedâdur, **esbeğu ni' metin** haberidür.

Takdîr-i kelâm dimekdür: *Devâ'î minki bel belâ'î ve miḥneti'l-ḥâşiletu min 'işşiki minḥetun ve 'âṭâ'un ledeyye ve mâ ḡaşıyenî mine'l-bu'si fî hubbiki etemmu ni' metin ve evferu minnetin 'aleyve ve leyse 'indî ni' metun ecellu minhu*⁶¹⁶.

El-ma'nâ: **Ve minki şifâ'î:** Baña senden ḡaşıl olan şifâ. **Bel belâ'î:** Bel baña senden gelen belâ. **Minnetun:** Minnetdür. **Ve fiki libâsu'l-bu'si:** daḡı senün 'aşkuḡda beni muḡîṭ ü müştemil olan şiddet ü zaḡmet. **Esbêğu ni' meti:** Etemm-i ni' metdür.

Ya' nî her cefâ ki dil-i bîmâra senden gele, bel ki her zaḡmet ü belâ ki sîne-i mecrûḡuma senün ḡükmünden ḡaşıl ola, ol benüm cânuma minnet ve dil-i ḡam-dîdeme sermâye-i sa' âdetdür. Ve her elem ü şiddet ki senün 'aşkuḡda bu belâ-keş 'âşîḡa müteveccih [ü] vârid ola, ol baña a' zam-ı devlet ve evfer-i ni' metdür dimekdür.

⁶¹³ Senin hüznüne dayanma zorluğu bana kolaydır. Senin zulmetmen ve hesap sorman bana ihsandır. İster visal şarabı olsun, ister ayrılık zehri, söz konusu aşk olunca ikisinin de sarhoşluğu aynıdır. Molla Câmî'ye ait bu rubai için Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412a.

⁶¹⁴ İnsanı örten şey (giysi).

⁶¹⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁶¹⁶ İlacım sendendir. Senin aşk ve muhabbetinden başıma gelen eziyet, meşakkat ve belâ benim için büyük bir bağış ve nimettir. Ayrıca senin muhabbetinde beni bürüyen meşakkat ve zahmet benim için nimetlerin en üstünü ve bağışların en büyüğüdür. Benim için ondan daha yüce bir nimet yoktur.

Ba' z-ı şurrāh **şifā** ı şīn-i mu' cemenūñ fethiyle ve kâf ile olmak üzere şerh idüp **şekā**'ya hirmān ma' nasın virmişlerdür. **Şekā** hirmān ma' nāsına olmak kankı lügatde vāki' ola kütüb-i mütedāvilede görilmemişdür. Ve şārih Fergānī *kuddise sirruh* hāzretleri **şekā** taḥkīkinde “*Eş-şekā ziddu's-sa'ādeti elletī hiye mu'āvenetu'l-umūri'l-ilāhiyyeti 'alā*⁶¹⁷ *neyli'l-ḥayr; fe'ş-şekā tekūnu [42b] hirmāne tilke'l-mu'āveneti; li-hāzā ufessiru'ş-şekā'a bi'l-hirmāni min ciheti'l-ma'nā ve huve'l-murādu hāhunā*”⁶¹⁸ buyurdukları hirmān **şekā**'nuñ ma' nā-yı lügāvīsi olmayup belki ma' nā-yı lāzımīsi olmak fehm olunur. Lā-cerem beyt-i mezbūrda **şekā** gerek zidd-ı sa'ādet ma' nāsına olsun gerek hirmān ma' nāsına olsun 'alā kile't-taḥdīreyn bel ifāde-i teraḥkī itmiş olmaz. Zīrā 'adem-i sa'ādet ü hirmān-ı vuşlat 'inde't-taḥkīk a' zam-ı belā vü etemm-i muşibetdür. Megerki **şekā**'ya ta' ab ma' nāsı vireler; nitekim, *ḳavluhu te'ālā: "Tā-hā, mā enzelnā 'aleyke'l-ḳurāne li-teşḳā"*; ⁶¹⁹ *ey, li-tet'abe*⁶²⁰ ma' nāsınadur bu taḥdīrce ta' ab belādan aḥaşş olmağla bel teraḥkī yerinde olmuş olur *ve lem yeḳul bihi aḥadun mine'ş-şurrāh*.⁶²¹ **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilün fa'*]

Z'ān cām-ı belā ki ber umīdet nūşem

Yek zerre be rāḥat-ı cihān [ne]'frūşem

Dūr ez to pelās-ı miḥnetī der-pūşem

⁶¹⁷ Yazmada" " şeklindedir.

⁶¹⁸ “*Şekā*: (ilāhî iradenin, hayrın kazanılmasına yardımcı olması (muvaffak etmesi) anlamına gelen saadetin zıddıdır. Bu yüzden *şekā*, bu muvaffakiyetten mahrum olmaktan meydana gelir. Bu bakımdan ben, *şekā*'ya *hirmān* anlamını veriyorum ki, burada *şekā*'dan murat anlam budur” şeklinde Türkçeye çevirdiğimiz bu ibāre için bkz. Fergānî, c.1, s.202

⁶¹⁹ Allahu Teālā'nın buyurduğu “*Tā-Hâ, (Ey Muhammed!) Biz, Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik*” (Tā-Hâ, 20/1, 2).

⁶²⁰ Yani: yorulasin diye.

⁶²¹ Şārihlerden hiçbiri bunu söylemedi.

50) قديمٌ ولائي فيك من شرّ فتيّة	أراني ما أوليته خير قنية
Arāniye mā ūlītuḥu ḥayra ḳinyetin	
ḳadīmu velā'ī fiki min ṣerri fityeti	

Arāniye: İf' āl bābındandır, üç mef' üle ta' diye ider; *arayıtuḥu Zeyden ḡāniyyen*⁶²³ gibidir. **Arāniye'nün** evvelki mef' ūli zamīr-i mütেকellim-i muttaşıldır. İkinci mef' ūli mā' -i mevşüldür şılasıyla. Üçüncisi **ḥayra ḳinyetin**'dür. **Ḳinyetin:** Zāḡire ma' nāsınadır. [43a] **Ḳadīmu velā'ī:** Fā' ilidür a rāniye'nün. **Īlā:** 'Aṭā ma' nāsınadır. **Ūlītuḥu:** Binā' -i mechüldür; *u'ṭītuḥu* dimekdir. Aḡad-i mef' ūl ḳāyim-maḳām-ı fā' il olan zamīr-i merfū' dur, mef' ūl-i āḡarı zamīr-i manşūbdur.⁶²⁴ **Velā:** Feth-i vāv-ile maḡabbet ma' nāsınadır. **Fiki:** *Fī ḡaḳḳiki* taḳdīrindedür. Cemī' -i şurrāḡ *fī ḡubbiki* taḳdīrindedür dimişler, **ūlītuḥu**'ya mütē' allik ṭutmuşlardır; ya' nī senün 'aşḳuḡda şerr-i fityeden çekdügüm belāları saña olan maḡabbet-i ḳadīme baña zāḡire-i nāfi' a gösterdi dimekdir. Lākin **velā'ī** lafzına mütē' allik olup senün ḡaḳḳuḡda s̄abit olan 'aşḳ-ı ḳadīm şerr-i fityeden çekdügüm belāları baña zāḡire-i nāfi' a gösterdi demek evlā fehm olunur. **Min ṣerri**'deki **min** beyān içündür; **mā**'daki ibḡāmı mübeyyindür. **Fityet:** Cem' -i fetādur; şābe ma' nāsına. Ba' zılar **fetā**'yı memlūk ve 'abd ma' nāsınadır diyüp "*Turāvidu fetāḡā 'an nefsihi*"⁶²⁵ āyet-i kerīmesini bu ma' nāya istişhād irād itmişlerdür. **Fetā,** şāb ma' nāsına idügin erbāb-ı lügat müttefiklerdür. Ḡāyet-i kebīrū's-sin olanlar dāyim metbū' u maḡdüm ola gelüp ḡadışū's-sinn olanlar ile bey' at ü ḡidmet vechi üzre mu' āmele idegelmeğin mer' ūñ tevābi' i vü ādemi diyecek maḡallerde *fete'l-mer' i* [43b] dirler. Sūretu'l-Kehf'de Ḥazret-i Mūsā ile Ḥazret-i Yūşā' ḳışşasında *ḳavluḡu Te' ālā:* "*İz ḳāle Mūsā li-fetāḡu*"⁶²⁶

⁶²² Sana kavuşmak umuduyla içtiğim belâ kadehinin zerresini dünyanın rahatlığıyla deḡişmem. Senden uzak kalınca mihnet ve üzüntüden bir hırka giyerim ve bu benim sırtımda bir pahalı kumaş ve nimet olur. Molla Cāmī'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmī, *Şerḡ-i Tā' iyye*, vr. 412a.

⁶²³ Ben ona Zeyd'i zengin gösterdim.

⁶²⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁶²⁵ "(Aziz'in karısı), (hizmetçisi olan) delikanlısından murat almak istemiş" (Yūsuf, 12/30).

⁶²⁶ Allahu Teālā'nın buyurduḡu "*Hani Mūsā, beraberindeki gence şöyle demişti*" (Kehf, 18/60).

buyurulduğu gibi küberā'-i müfessirîn bu maħalde fetā'dan murād Yūşa' bin en-Nūn bin Efrāyim bin Yūsuf 'aleyhimu's-selām ħazretleridir. Bu taqđırce Ĥazret-i Yūşa' ħaqqında memlūkiyyet ve 'ubūdiyyet nice mutaşavverdür? Ve süre-i Yūsuf'da "Turāvidu fetāhā"⁶²⁷dan murād ki Ĥazret-i Yūsuf 'aleyhi's-selāmdur, anlar memlūkiyyet ile muttaşif olmağdan her yerde fetā memlūk ve 'abd ma' nāsına lāzımgelmez. İzāfetüñ vechi teşayyuddur,⁶²⁸ ğayrı degüldür. *Allāhu a'lem.*⁶²⁹

Taqđır-i kelām dimekdür ki: *A'lemenī ħubbi[l]-jezeliyyu⁶³⁰ mā u'çituhu fī ħaqqiki min şerri'l-fityeti ellezīne humu'l-lāhüne ve'l-vāşüne ve izā'ihim ey bi-levmihim ve vişāyetihim zaĥireten vāfiyeten ve 'aşıyyeten kāfiyeten İ'*⁶³¹

El-ma'nā: **Erāniye:** Baña gösterdi. **Mā:** Şol şey' ki. **Ülütuhu:** Baña i'tā olındı ol şey; ya'nī baña i'tā olınan şey'i gösterdi. **Ĥayra kinyetin:** zaĥire-i nāfi'a gösterdi. **Ĥadīmu velā'ī:** Benüm maħabbet-i Ĥadīmem. **Fīki:** Sende. **Min şerri fityeti:** 'Uzzāl ü vuşātuñ şerrinden; ya'nī şerr-i fityeden baña i'tā olınan şey'i gösterdi, ĥayr-ı zaĥire gösterdi dimekdür.

Ya'nī maħabbet-i zātiden [44a] 'ibāret olınan ĥubb-ı Ĥadīm senüñ 'aşkuñda baña vāşī vü lāhīnüñ cefā vü ezāsı zaĥire-i kāfiye vü 'aşıyye-i vāfiye gösterdi. Zīrā ħaqqıkatde anları imtiĥān baña ĥavāle eyleyen ol ma'tlūb-ı erbāb-ı 'aşk u velā ve maqşūd-ı aşĥāb-ı vefādur dimekdür . **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilün fā'*]

Bed-ĥāh zi ĥār-ı miĥnetem mefreş kerd

Çun ĥas vaţanam meyāne-i āteş kerd

Her nā-ĥoşī zi to ki ān serkeş kerd

⁶²⁷ "(Aziz'in karısı), (hizmetçisi olan) delikanlısından murat almak istemiş" (Yūsuf, 12/30).

⁶²⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁶²⁹ En iyi bilen Allah'tır.

⁶³⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁶³¹ Ezeli (başlangıcı olmayan) sevgim bana, şer taifesi olan koğucu ve gammazların beni ayıplayarak ve kötüleyerek verdikleri eziyetlerin, kāfi bir sermaye ve yeterli bir ihsan olduğunu gösterdi.

51) فلاح وواش ذاك يهدي لغيره	ضلالاً وذا بي ظلّ يهدي ⁶³³ لغيره
Fe-lāhin ve vāşin zāke yehdī li-girretin	
Zālālen ve zā bīzalle yehzī ⁶³⁴ li-gīreti	

Laḥā yelḥū laḥven'den **lāḥī**; lāyim ma' nāsınadır. *Veşā yeşī vişāyeten*'den [**vāşin**];vāşī dimekdür. **Lāhin ile vāşin** ibtidā'ıyyet ile merfū' lardur, ḥaber-i muḳaddemleri maḥzūf *minhum*'dur. *Minhum*'daki zamīr-i cem' **fitye**'ye rāci' dūr. Taḳdīr-i kelām: *Fe-minhum lāhin, fe-minhum vāşin* dimekdür. **Lāḥī**: Şol kimesneye dirler ki muḥibbe maḥabbet ile ittişāfdan ötüri lev m idüp ta'arruz ile terk-i maḥabbet ile naşihāt eyleye. **Vāşī**: Şol kimesneye dirler ki muḥibbi maḥbūba ḳadḥ eyleye ve zemm itmek ile maḥbūbuñ andan nazārını ḳaṭ' ide, manzūr-ı maḥbūb olmaḳda kendüye kimse müşārik olmamaḳ için. **Zāke**'nüñ müşārun ileyhi lāḥī ve zā'nun müşārun ileyhi **vāşī**dür, 'alā tertibi'l-leffi ve'neşr. **Li-gurretin**[44b][de]ki **lām ilā** ma' nāsınadır. **Gurre**: Ğurūrdandır, mef'ül-i şānīsıdır **yehdī**'nüñ bi-nefsihi mef'üline ta'diye eyler; *ḳavluhu te'ālā*. "*İhdina's-şirāṭā*"⁶³⁵ gibi; mef'ül-i evveli maḥzūfdur. **Zālālen**: Temyiziyyet üzre mañşūbdur. Taḳdīr[i]: *El-lāḥī yehdī gurreten zālālen* dimekdür. **Bī**'deki **bāfi** ma' nāsınadır, **yehdī**'ye müte'allıḳdür.

⁶³² Benim kötülüğümü isteyen rakip yoluma hüzün dikenleri döşedi ve çöp gibi beni ateşe attı. Senden bana gelen her naḥş ve acımasız davranışı sevgin gönlüme hoş ve güzel etti. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412a.

⁶³³ Yazmada " " şeklindedir.

⁶³⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁶³⁵ O'nun (Allah'ın) buyurduğu: "*Bizi doğru yola iler*" (Fâtiha, 1/6)

Zalle: Ef' āl-i nāḳıṣadandır, *ṣāra*⁶³⁶ma' nāsinadır, ismi **vāṣī'**ye müte' allik zāmīrdür, haberi **yehzī'**dür.⁶³⁷ **Yehzī':**⁶³⁸ hezeyāndandır.⁶³⁹ **Hezeyān:**⁶⁴⁰ Kelām-ı ğayr-ı muḳayyede dirler.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-minhum lāhin [ve] minhum*⁶⁴¹ *vāṣin; fe'l-lāhī yehdinī ile'l-ġurūrī zālālen, ve'l-vāṣī ṣāra yehzī'*⁶⁴² *bī li-ḫāmiyyetin lehu 'aleyye.*⁶⁴³

El-ma' nā: **Fe-[min]hum:** Pes bunlardandır; ya' nī beyt-i sābıḳda mezkūr olan fityedür. **Fe-lāhin:** Lev m idici. **Vāṣin:** Daḳı ğamz idici. **Zāke:** Ol lāhī. **Yehdī li-ġirretin:** Beni ğurūr[a] sevk eyler. **Zālālen:** Zālāl cihetinden. **Ve zā:** Ve daḳı ol vāṣī. **Bī:** Benüm ḫaḳḳumda. **Zalle yehzī':**⁶⁴⁴ Bī-ma' nā söyler oldu. **Li-ġireti:** Ğayretinden ötüri.

Ya' nī beyt-i sābıḳda mezkūr olan ṣerr-i fityeden bir kısım lāhī ve lāyim zümresidür ki anlar beni 'aşḳla melāmet idüp terk-i maḫabbet eyle diyü tarīḳ-i ḫalāla sevk iderler. Ve bir nev' i daḳı ğammāz [u] vāṣī fırkasıdır ki **[45a]** maḫbūbe beni zemm ü ḫaḫḫ itmekle manzūr-ı naẓar-ı 'ināyet-eṣer-i dil-dār olmaḳdan 'avḳ iderler dimekdür.

Kāṣife: Ḥafī buyurulmaya ki erbāb-ı maḫabbet beyninde mütedāvil olan fitye dōrt kısma munḳasimdir. Zikr olınan kısımdan daḳı 'āṣıḳa nisbet ikisi ḫayr-ı fityedür ve ikisi ṣerr-i fitye kısmından. Kısım-ı evvel ṣol ṫāyifedür ki maḫabbet-i zātī ibtilāsında 'āṣıḳa hem-meṣreb ü hem-reng olalar ve cenāb-ı ma' ṣūḳuñ ğāyet-i 'ulüvvinden anlara ārzū-yı vuṣlat

⁶³⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁶³⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁶³⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁶³⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁴⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁴¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁴² Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁴³(Gammazlayıcıların) bazıı kötileyici ve bazıı koğucudur. Kötileyici kimseler aşk yolunu bilmedikleri için beni gurur ve kibir yoluna sevk ediyor. Koğucu kimseler ise aşırı kıskançlıkları yüzünden beni sayıklar oldu.

⁶⁴⁴ Yazmada " " şeklindedir.

ber-*taraf* olup nefes-i ‘aşkla mütelezziz ü keyfiyyet-i maḥabbet ile mütekeyyif olalar. Bir vecihle ki ‘aşk anlar[a] ğayrı arzūsını unutturdu, belki ‘āşıka kendi vücūdını ve ma‘şūkuñ vuşlatını bile unutturdu. Nitekim Mecnūn'a Leylā ‘arz-ı vişāl itdüğünde iltifāt itmeyüp *ḥubbuki şegālenī ‘ankī*⁶⁴⁵ didi. ‘āşıkuñ ‘aşkı bu mertebeye varıcağ mecāzı⁶⁴⁶ ayn-ı ḥaḳīkat olur, mir’āt-ı şüretten cemāl-i ḥaḳīkat müşāhede eyler; raḳīb-i ḥiss; ey dil bu ḥalvet-gāh[a] girmez bu bezimde ‘āşıkuñ lisān[1] bu şi‘ri müterennim olur ki; **Şi‘r**

[*Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün*]

Birev ey ‘aql-ı nā-maḥrem ki imşeb bā ḥayāl-i ü

*Çunān ḥoş ḥalveti dārem ki men hem nistem maḥrem*⁶⁴⁷

Her ‘āşık ki bugün ‘aşkla müteḥaḳkık ola, ol [45b] raḳıbden ve iltifāt-ı ḥabıbden müstağnī olur, maḳşūdını kendü vücūdından bulur, cümle ‘ālem aña nisbet yār olur ağıyār olmaz. **Mine'l-Meşnevī:**

‘āşıkān rā şādmānīyyu ğam Ū’st

Muzdkār u ücret-i ḥidmet hem Ū’st

Dest-müzd ü ücret-i ḥidmet hem Ū’st

‘Aşq ne’bved herze sevdāyī buved

Ġayr-i ma‘şūḳ er temāşāyī buved

‘Aşq ān şu‘le’st k’ū çun ber-furūḥt

*Herçi cuz ma‘şūḳ bāḳī cumle sūḥt*⁶⁴⁸

⁶⁴⁵ Senin aşkın, bana seni unutturdu.

⁶⁴⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁴⁷ Ey namahrem akıl! Bu gece buradan uzak dur. Çünkü onun hayâliyle öylesine halvete girdim ki, ben bile mahrem değilim.

⁶⁴⁸ “Aşıkların sevinci ve üzüntüsü odur; hizmetin karşılığı ve ücreti de odur.

Sevgiliden başkası seyredilirse aşk değildir; boş sevdalıktır.

Ve hadīs-i şerīf vāriddür ki “*men ‘aşıka ve ‘affe ve ketemehu ve māte māte şehīden*”⁶⁴⁹şüret-i mecāzda olduğı taqdırce bu t̄ayifenüñ aḥvālını mübeyyindür. Bundan kıyās olına ki maḥz-ı ḥaḳıḳat olanlaruñ ḥālī nedür. Ve kısım-ı şānī şol t̄ayifedür ki devlet-i cibilliyye ve fıtrat-ı selīme şāḥibi olmağa egerçi kim bu keyfiyyet ile mütekeyyif degüller, lākin hevāyla meşüb ‘aşqdan ḥālī degüllerdür. Ve cevher-i ‘aşqa mazhar olmağda bu t̄ayife-i ‘aliyye ile müştareklerdür ve bu maḳūle ‘aşquñ vücūdına münkir olmazlar, belki bu t̄ayife cān u dil ile muḥiblerdür dāyimā bunlara reşk ü taḳlīd üzredürler, ve *ḳad aḥsene men ḳāl*:

[Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

Alamarğa-yıla yüri yoğısa yel yelkende

Çünkü āşıḳ olımağsañ hele bārī yelten⁶⁵⁰

Ve bu t̄ayife daḡı “*Men aḥabbe ḳavmen [46a] fe-huve minhum*”⁶⁵¹ [ve] “*El-mer’u me‘a men aḥabbe*”⁶⁵² müsted‘ āsınca ḡayr-ı fıtyeye mülemmiḡlerdür. Ve şerr-i fıtye kısımından kısım-ı evvel şol t̄ayifedür ki ma‘ şūḳa vuşūl[i] a‘ māle ḡaşr iderler ve ehl-i vuşūlüñ sülūkine inkār iderler, bilmezler⁶⁵³ ki ḳabül-i vuşlat bahāyla alınmaz. A‘ māl sebeb-i vuşūl-i sa‘ ādet-i āḡiretdür, mūcib-i vaşl degüldür. Bu t̄ayife ḳatıbeten a‘ māle müstenidlerdür fażl u mevhibet t̄arīḳin bilmezler,

Zāhidān ez-gunāḡ tevbe kunend

Aşık, alevlenince baki olan sevgiliden başka ne varsa hepsini yakan alevdir”.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, s. 610.

⁶⁴⁹ “*Aşkıni gizleyip iffetini muhafaza ederek ölen şehittir*” mealindeki bu hadisin metni için bkz. Aclûnî, c.2, s. 313.

⁶⁵⁰ Bu beyit 16. yüzyıl şairlerinden Āgeḡi’ye aittir.

⁶⁵¹ “*Kim bir kavmi severse o, onlardandır*” mealindeki bu hadis için bkz. Aclûnî, c.2, s. 262.

⁶⁵² “*Kişi sevdiğiyle beraberdir*” mealindeki bu hadisin metni için bkz. Aclûnî, c.2, s. 238.

⁶⁵³ Yazmada " " şeklindedir.

*‘Ārifān ez-‘ibādet istiġfār*⁶⁵⁴

Bunlara erbāb-ı vaşl sözler dirler ehlin göricek rū-gerdān olur ıavr-ı ıarıķlerin bilmezler. Bu ıāyife ‘āmmē-i mü’minīn vaşfı olan evşāfı mütemessik olup vaż’-ı hāşş-ı muķarrabāne anuñla mu‘āraza iderler. Hāvāşş bu ıāyifeyi ķuşūr-ı ‘aķıllarından ötüri maķāmlarında ma‘zūr tutarlar. Bu ıāyife kendü ıavırlarından hāric [ü] fehminden ‘āciz oldukları umūr-ile dāyimā hāvāşşa levm itmek üzredürler; ķünkü bunlar kendü ıavırlarından a‘lāyı etvār zann idüp hāvāşşı kendü ıavırlarına ķekerler. Lā-cerem bunlaruñ haķķında nāzım hażretleri **yehdī li-ġirretin ıalālen** buyurdılar. Zīrā bunlaruñ ıarıķatları ‘avamma ensebdür ve hāvāşşa nisbet dāleledür. Bu cemā‘at ķuşūr-ı fehmlerinden ehl-i dili gāh ilhāda gāh zendaķaya⁶⁵⁵ [46b] nisbet iderler. Bu cihetden bunlara şerr-i fıtye olmuşlardır. **Nazm:**

[*Me‘ūlü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*]

Zed şeyh-i şehri ta‘ne ber-erbāb-ı ehl-i dil

*El-mer’u lā yezālu ‘aduvven li-mā cehif*⁶⁵⁶

Bunlar naķd-ı nisyeeye şatmışlardır ve vaşlı āhirete te’hīr itmişlerdür. Ve şerr-i fıtyeden kısm-ı şānī şol ıāyifedür, ıāyife-i ulā teşbīhe meyllerinde müfriķ oldukları gibi bunlar daķı tenzīhe meyllerinde müfriķler haķķā kemāl-i tenzīh-i zāt ķaşd idüp nefy-i şıfāt eylediler ve liķā’-i Bārī ‘alā vechi’l-ebediyye nefy ü inkār eylediler. ‘āşık ferāya ķatlanmaz iken bunlar rü’yeti āhiretde mühāldür didiler. Bu cihetden nāzım hażretleri bunlaruñ ‘uşşāķ haķķında sözlerin hezeyān nisbet eyledi. Ve bunlar bu maķūle ġalaıları ıaraf-ı tenzīhde kemāl añladuķları için ihtiyār itdüklerine **yehzī li-ġireti**⁶⁵⁷ lafzıyla işāret buyurmışlardır. **Rubā‘ī:**

⁶⁵⁴ Sa‘dī-i Şīrāzī’nin Gülistan adlı eserinde geķen bu beyit “Mutasavvıflar ġunahlarından tövbe ederler, ancak ehl-i irfan ibadetlerini (kusurlu yaptıkları için) ġunah sayıp istiġfar ederler” şeklinde Türkçeye ķevrilebilir. Bu beytin Lātinze edilmiş şekli Ozan Yılmaz’ın hazırladıġı “Gülistan Şerhi (Sūdī Bosnevī)” adlı eserden alındıġı gibi, Türkçeye ķevirisi aynı esere dayanarak yapılmıştır. Bkz. Yılmaz, s.282.

⁶⁵⁵ Yazmada bu kelime peş peşe iki kere tekrarlanmaktadır.

⁶⁵⁶ “Şehrin şeyhi ġönül ehline ta’n etti (yerdı) ve dedi ki: Kişi, bilmediġinin dūşmanıdır”. Birden fazla kaynakta geķen bu beytin kime ait olduġu tespit edilememiştir.

⁶⁵⁷ Yazmada "yehdī li-ġirretin" şeklindedir.

[Meʿ ūlū mefāʿ ilūn mefāʿ ilū feʿ ūl]

Ez dest-i raķīb-i ḥāsīd ey ğayret-i ḥūr

Nezdīk şodem ki uftem ez kūy-ı to dūr

Ānʻem reh-i gumrehī numāyed zi ğurūr

Vʻīn sāzed ez rehī be bīhūde şugūr⁶⁵⁸

52) أُخَالِفُ ذَا فِي لَوْمِهِ عَنِ تَقِيَّةٍ

أُخَالِفُ ذَا فِي لَوْمِهِ عَنِ تَقِيَّةٍ كَمَا

Uḫālifu zā fī levmihi ʿ an tuḫan ke-mā

Uḫālifu zā fī luʻmihi ʿ an taḫiyyeti

Uḫālifu: *Hālefe yuḫālifu muḫālefe*ten'den fīʿ l-i muzāriʿ -i nefsi mütekellim-i vaḫdehdür. **Zā'**nuñ müşārun ileyhi **lāḫī'**dür. **Levm:** Melāmet maʿ nāsınadır. Zāmīr **lāḫī'**ye rāciʿ dūr. **[47a] Tuḫā:**⁶⁵⁹ Ḥazer maʿ nāsınadır. **Uḫālifu:**⁶⁶⁰ Daḫı mufāʿ ale bābından fīʿ l-i muzāriʿ -i nefsi mütekellim-i vaḫdehdür. **Muḫālefe:**⁶⁶¹ Tarafeynden ahdleşmege dirler, bu maḫalde muvāfaḫat maʿ nāsına. **Luʻm:** Zamm-ı **lām** ile ḫasāset ve denā ʻet⁶⁶² maʿ nāsınadır. Zāmīr **vāşī'**ye rāciʿ dūr. **Taḫiyye:** Ḥavf u ḫazer maʿ nāsınadır.

⁶⁵⁸ Ey hūrilerin bile seni kıskandığı sevgili! Kıskanç rakibin yüzünden az kalsın senin sokağından uzak düşecektim. Rakip, gururundan beni senden uzak yerlere yönlendiriyor, senin sokağın ise beni rakibe yaklaştırıyor. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412a.

⁶⁵⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁶⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁶¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁶² Yazmada " " şeklindedir.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Uḫālifu zāke'l-lāḫī fī-mā yelūmunī 'āleyhi min terki'l-'iṣḫi ve'l-ḫinṣi ile's-suluvvi ḫazeren'ani'l-āfāti'l-ḫāṣileti bi-'ademi'l-muḫālefeti, ke-mā uvāfiḫu zāke'l-vāṣī fī ḫasāseti himmetihi ḫavfen minhu ve mudārāten bihi*⁶⁶³

El-ma' nā: **Uḫālifu:** Ben muḫālefet iderem. **Zā:** Aña; ya' nī lāḫīye. **Fī levmihi:** Anuñ levminde. **An tuḫan:** Ḫavfdan. **Ke-mā uḫālifu:** Nitekim mu' āhede ve muvāfaḫat iderem. **Zā:** Aña; ya' nī vāṣīye. **Fī lu' mihi:** Anuñ denā' etinde. **An taḫiyyeti:** Ḫazerden.

Ya' nī baña 'aşḫdan ferāḡatle nuṣḫ u pend iden lāḫī ve lāyime lev m ü naṣīḫati bābında ḫavfdan muḫālefet iderem tā kim 'adem-i muḫālefet ile 'azīmetüme fütür ve kemāl-i himmetüme nev' -i ḫuṣūr ḫāṣıl olmaya. Ve beni ḫazret-i ma' şūḫa zemm ü ḫadḫ iden vāṣīye müdārāt ile mu' āmele iderem, tā ki benden nev' -i ḡaflet üzre olmaḡla benüm yār-ile mā beynümde vāḫi' olan ḫabāyā vü esrārı bilmeye. **Rubā'ī: [47b]**

[*Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fa'*]

Tā 'iṣve-i ḡayr neṣkened peymānem

Ez ser-zeniş-i melik nekāhed cānem

Bā ān şıfat muḫālefet mī-verzem

*Bā in varaḫ muvāfaḫat mī-ḫānem*⁶⁶⁴

53) وَمَا رَدَّ وَجْهِي عَنْ سَبِيلِكَ هَوْلٌ مَا لَقِيتُ وَلَا ضَرَاءٌ فِي ذَاكَ مَسَّتِ

Ve mā radde vechī 'an sebīliki hevlu mā

Leḫītu ve lā zarrā' u zāke messeti

⁶⁶³ Ben uymamaktan hasıl olabilecek büyük felâketlerden sakınarak lâhînin aşkı bırakmaya ve gaflete yöneltme isteḡini yerine getirmeyip muhalefet ederim. Bunun yanında ben bu vâsi ve gammazlayıcıya, himmetinin alçaklığı ve denaetinde, korkudan onunla iyi geçinerek muvafakat ederim.

⁶⁶⁴ Başkalarının işvesi benim sevgilimle olan ahdimi kırmasın ve sultanımın serzenişleriyle canım elimden gitmesin diye ahdın kırılmasına karşı çıkıyorum. Bununla birlikte muvafakat sayfasını okuyorum. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412b.

Ve mā radde'deki mā nāfiyedir. **Radde:** Harefe ma' nāsinadur. **Vech:** *Mā yuveccehu bihi'l-insān*⁶⁶⁵ [e] dirler. **Hevl:** Hıvaf ma' nāsinadur. **Hevl** fā' ili, **vech** mef' ülidür **radde**'nüñ. **Mā lekītu**'daki mā mevşüldür, **lekītu**⁶⁶⁶ cümlesi şılasıdır mā ' -i mevşülün. **Zarrā:** Şiddet-i elem ma' nāsinadur. **Zā'**nuñ müşārün ileyhi **sebīliki**'dür. **Mess:** İşābet ma' nāsinadur.

Takdır-i kelām dimekdür: *Mā hārefe vechī 'an sebīli hubbiki havfu mā lakītu fīhi ve lā aşābetnī şiddetun fī zālike't-ṭarīki; li-enne kulle mā lākaytuhu mine'l-miḥeni vecedtuhi ni' meten ve telezzeztu bih.*⁶⁶⁷

El-ma'nā: **Ve mā radde:** Dağı döndürmedi. **Vechī:** Benüm yüzümü. **'an sebīliki:** Senün ṭarīkuñdan. **Hevlu mā:** Şol şey 'ün havfı ki. **lekītu:** Ben aña mülākī oldum. **Ve lā zarrā 'u fī zāke messeti:** Dağı bu ṭarīkda hıçbir şiddet işābet eylemedi.

Ya'nī senün 'aşkuñ yolında mübtelā olduğum ālām-ı maḥabbet ve eşkām-ı 'aşk u meveddet ve envā' -i şedāyide bā' iş ü bādī olan cefā-yı ağıyār ve cevri-e' ādī havfı beni senün maḥabbetüñden [48a] peşimān ve ṭarīk-i 'aşkuñda rü-gerdān eylemedi. Belki bu ṭarīkde baña belā ve şiddet işābet itmedi. Zīrā her belā ve elem ki ṭa' ne-i ağıyārdan dil-i ğamgīn[de] ḥāşıl⁶⁶⁸ ve her cefā ve sitem ki cevri-lāyim ü vāşīden ḳalb-i ḥazīne vāşıl olmuşdur, ol benüm dīde-i ğam-dīdeme sebeb-i celā vü nūr ve sīne-i⁶⁶⁹ sitem-keşīdeme bā' iş-i şafā vü ḥuzūrdur dimekdür. **Rubā'ī:**

[*Mef' ülü mefā' ilün mefā' ilü fe' ülü*]

Ez bīm-i belā ger şevedem dīde çu cūyī

V'ez saḫtī-i ğam īn ten-i ğam-dīde çu müyī

Heyhāt ki ez kūy-ı to ber-bendem raḫt

⁶⁶⁵ İnsanı yönlendiren şey.

⁶⁶⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁶⁷ Senin muhabbetin yolunda karşılaştıklarım, yüzümü o yoldan hiç çevirmedi. Hatta o yolda başıma hiçbir şiddet gelmedi; çünkü o yolda karşılaştığım bütün mihnet ve musibetleri bir nimet sayıp ondan zevk aldım.

⁶⁶⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁶⁹ Yazmada " " şeklindedir.

54) يُوَدِّي لِحَمْدِي أَوْ لِمَدْحِ مَوَدَّتِي وَلَا حِلْمَ لِي فِي حَمَلِ مَا فِيكَ نَائِي

55) قَصَصْتُ وَأَقْصَى بَعْدَ بَعْدٍ قِصَّتِي قَضَى حُسْنِكَ الدَّاعِي إِلَيْكَ احْتِمَالٌ مَا

Ve lā ḥilme lī fi ḥamli mā fiki nālenī

Yu'eddī li-ḥamdī ev li-medḥi meveddetī

Ḳazā ḥusnuki'd-dā'ī ileyki iḥtimāle mā

Ḳaşaştu ve aḳşā ba' de-mā ba' de ḳiştatī

Ve lā ḥilme'deki lā neḫy-i cins içündür, ḥilm ismidür. Lā'nuñ ḫaberi maḫzūf *kāyin* veyā anuñ emşālidür; eḫ'āl-i 'āmmeden. **Ḥilm**: Ḳuvvet ve taḫammül ma' nāsınadır. **Lī**: Lā'nuñ ḫaberine müte' allikdür. **Fiki**: *Fī maḫabbetiki* taḫdīrinedür. **Nāle**: *Aşābe* ma' nāsınadır. **Yu'eddī**: *Yūşıl* dimekdür. **Yu'eddī** cümlesi şıfatı vāḳi' olmuştur lā'nuñ ismi olan **ḥilm**'üñ.⁶⁷¹ **Li-ḥamdī** ile [48b] **li-medḥi**'deki **lām**'lar *ilā* ma' nāsınadır. **Lī**: Lā'nuñ ḫaberine müte' allikdür. **Meveddetī**: Maḫabbet ma' nāsınadır. **Ḳazā**: *Ḥakeme* dimekdür. **Ḥusnuki** fā' ilidür, **iḥtimāle** meḫ' ülidür **ḳazā**'nuñ. **İleyki** *ilā ḫubbiki* taḫdīrindedür. **Mā ḳaşaştu**'daki **mā** mevşüldür. **Ḳiştā**: Aḫbār-ı mütetebbi' aya⁶⁷² dirler. **Ve aḳşā**'daki **vāv** 'atıfedür. **Aḳşā**: Ğāyet ma' nāsınadır. **Mā ḳaşaştu**'daki **mā**'-i mevşüle ma' tūfdur, taḫdīr[i] *ḫukime* 'aleyyeḫtimālu mā ḳaşaştu veḫtimālu ḡāyeti meşaḳḳatin hiye verā'a mā ḫakeytu⁶⁷³ dimekdür. **Bu' d**: Mesāfe-i tavīle ma' nāsınadır. Bu maḫalde lüzūmen meşaḳḳat irāde olınmuştur; meşaḳḳati müstelzim olduğundan ötürü. **Mā ba' de ḳiştatī**'deki **mā** nekre-

⁶⁷⁰ Bela korkusuyla gözlerim bir nehir gibi olsa ve acının zorluğundan bu tenim bir tüy gibi incelse, heyhat senin sokağından kıpırdayıp bir yere gitmem, haşa senin yolundan yüzümü başka yola çevirmem. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412b.

⁶⁷¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁷² Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁷³ Benim anlattığım şeylere katlanmama ve anlatmamdan sonra olan sıkıntı ve eziyetlerin en alasını yüklenmeme hükmedildi.

i mevşüfdür maḥzūfū'ş-şadr olan cümleye; taḳdīr[i] şey'un huve ba' de ḳiṣṣatı⁶⁷⁴ dimekdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve lā ḳuvvetu't-taḥammuli lī li-aḥmile mā aṣābenī fī maḥabbetiki, li-yu'eddī zālike ilā ḥamdī ev ilā med[hi] maḥabbetī. Bel ḥakeme cemāluki'l-cāzibu li-ḳālbī ileyki 'ala'ḥtimāli [mā] ḥakeytuhu min ṣedāyidi ve ālāmi'l-ḥubbi, ve'ḥtimāli nihāyeti şey'in huve verā'a ḳiṣṣatī.*⁶⁷⁵

El-ma'nā: **Ve lā ḥilme lī:** Bende ḥilm yokdur. **Fī ḥamli mā:** Şol şey'i ḥamlde ki. **Fīki:** Senüñ 'aşḳuñda. **Nālenī:** Baña işābet eyledi. **Yu'eddī li-ḥamdī [49a]** benüm ḥamduma mü'eddī olsun diyü. **Ev li-medḥi**⁶⁷⁶ **meveddetī:** Yāḥud benüm maḥabbetümi medḥe mü'eddī olsun diyü. **Ḳazā ḥusnuki:** Senüñ ḥüsnüñ ḥükm eyledi. **Ed-dā'ī ileyki:** Ancılayın ḥüsn ki bā' iş ü dā'īdür senüñ maḥabbetüñe. **İḥtimāle mā:** Şol şey' iḥtimālini ḥükm eyledi ki. **Ḳaşaştu:** Ben anı ḥikāyet eyledüm. **Ve aḳşā ba' de-mā:** Daḫı bir şey'üñ iḥtimālini ḥükmeyledi ki. **Ba' de ḳiṣṣatī:** Ol benüm ḳiṣṣamuñ verāsıdır.

Ya'nī senüñ 'aşḳuñda baña işābet eyleyen ālām u ṣedāyide itdügüm taḥammül benüm ḥamduma veyā maḥabbetümi medḥ[e] vesīle olmaḫ mülāḥazasıyla degüldür. Bel ki ben o taḥammülde mecbūrum. Zīrā senüñ maḥabbetüñe bā' iş ü dā'ī olan ḥüsn [ü] cemāl baña ḥükm eyledi şol şey'e taḥāmmüle ki anuñ ba' zını ḥikāyete ḳudret müsā'id ve ezvāḳ-ı erbāb-ı 'irfān anı müdrük-i vāciddür⁶⁷⁷ ve ba' z-ı aḫzānı rivāyetden lisān-ı nāṭıḳa ebkem ü lāl ve anuñ dekāyıkını ke-mā yenbaḡī beyān itmekde mümteni'ü'l-iḥtimāldür dimekdür.

Rubā'ī:

[*Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilün fa'*]

Ber derd-i ḡamet şabr-i men-i şeydāyī

⁶⁷⁴ Benim anlatmamdan sonra olan bir şey.

⁶⁷⁵ Senin aşkımda başıma gelenler karşısında gösterdiğim dayanaklılık ve tahammül, sevgi ve muhabbetim övülmek ya da bana teşekkür edilsin değildir. Aksine kalbimi cazip olan güzelliğin, anlattığım ve hatta muhabbetin anlattıklarımın ötesindeki sıkıntı ve elemlerine dayanmama hükmetti.

⁶⁷⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁷⁷ Yazmada " " şeklindedir.

Ne'bvəd zi pey-i ān ki merā bi'stāyī

Nācār boved ber sitemeş şabr u qarār

*Ān rā ki buved rūy bedīn zībāyī*⁶⁷⁸

56) وما هو إلا أن ظَهَرَتْ لِناظِرِي بِأَكْمَلِ أوصافِ على الحسنِ أَرَبْتِ

57) فَحَلَّيْتُ لِي البَلَوَى فَحَلَّيْتُ بَيْنَهَا وَبَيْنِي فَكَانَتْ مِنْكِ أَجْمَلِ حَلِيَّةِ

Ve mā huve illā en zaharti li-nāzirī

Bi-ekmeli evşāfin [49b]‘ ale'l-ḥusni erbeti

Fe-ḥalleyti liye'l-belvā fe-ḥalleyti beynehā

Ve beynī, fe-kānet minki ecmele ḥilyeti

Ve mā huve'deki **mā** *leyse* ma' nāsınadır. **Zamīr-i** munfaşıl beyt-i evveldeki **każā**'ya rāci' dūr. **İllā**: gayr ma' nāsınadır. **En zaharti**'deki **en** muşakkaleden muḥaffefedür. **Nāzir**: *mā bihi yanzuru's-şahş'a*⁶⁷⁹dirler, başar u başirete ıtlāk olunur. **Ekmeli evşāf**'dan murād cemāl-i muṭlaq-ı zātīdür; menāzır-ı maḥabbet-i ḥaḳīkiyye olduğundan ötüri. **'Ale'l-ḥusni**'deki **'alā**: **Erbet**'e müte'alliḳdür, elif lām 'ahd içündür, cümle mecrüretü'l-maḥal sıfatıdır **evşāf**'uñ. **İrbā**: Kesr-i hemze ile izdiyād ma' nāsınadır. **Erbet**: 'Alet ve izdādet dimekdür; nitekim **Qur'an**-ı 'azīm'de vāḳi' "*Aḫzeten rābiye*"⁶⁸⁰zāyide ile müfesserdür. **Erbeytu** dirler kaçan kim virdüğinden alduğı ekşer olsa, *rebā* daḫı bundandır. **Ḥuliyet**: *Zuyyenet* ma' nāsınadır, *ve's-şey'u yaḫlū fi femī ḥalāveten*,⁶⁸¹ *ve ḥaliyet liye'l-belvā*;

⁶⁷⁸ Benim gibi perişan bir âşığm senin hüznün ve üzüntüne sabretmesi, beni övmen için değildir. Sabretmemin sebebi, senin yüzün gibi güzel bir yüze sabretmekten başka çaremin olmamasındandır. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412b.

⁶⁷⁹ Kişinin görme organıdır.

⁶⁸⁰ "Gittikçe artan bir azap" (Hâkka, 69/10).

⁶⁸¹ Şey ağzıma tatlı geliyor.

*ce'altuhā ḥalāveten lī*⁶⁸² dimekdür. **Ḥallā beynehu ve beyne'l-belvā:** *Sellemehu ileyhā*⁶⁸³ ma' nāsınadır. **Fe-kānet**ün tahtında müstetir olan zamīr fā' ili **belvā**'ya rāci' dūr. **Fe-ḥalleyti**'deki **fā** ta' kıb içündür. **Fe-ḥalleyti** ile **fe-kānet**[de]ki **fā**'lar 'atıfedür. **Ḥallāhu:** *Zeyyenehu* dimekdür.

Takdır-i [50a] kelām dimekdür ki: *Ve leyse zālīke'l-ḥukmu ḡayra enneki zaharti li-'aynī bi-vaşfī'l-cemālī'z-zātiyyi ellezī huve ekmelu evşāfīn zīdet 'ale'l-ḥusni fe aḥleyti lī belvāki fe-eslemtinī ileyhā fe-şāratī'l-belvā minki ecmele zīnetin nisbeten ileyye*⁶⁸⁴.

El-ma' nā: **Ve mā huve:** Bu degüldür. **İllā en zaharti:** Senün zāhir olmañdan⁶⁸⁵ ḡayr[ı]. **Li-nāzirī:** Benüm 'aynuma. **Bi-ekmeli evşāfīn 'ale'l-ḥusni erbeti:** Ḥüsnden zāyid olan evşāf ile. **Fe-ḥalleyti beynehā ve beynī:** Ve beni aña teslīm eyledün; ya' nī benümle anuñ mā-beynine girmedün. **Fe-kānet:** Oldı ol belvā. **Minki:** Senden. **Ecmele ḥilyeti:** Aḥsen-i zīnet oldı baña.

Ya' nī bu kadar şedāyid ü ālām taḥammül ile ḥükm eylese senün ḥüsnden 'ālī ve vaşfdan zāyid olup cemāl-i z[ā]tīden 'ibāret olan ekmel-i evşāf çeşmüme zūhūruñdan ḡayrı degüldür. Pes baña eblaḡ-ı⁶⁸⁶ vech-ile olan belāyı tezyīn eyledün. Ve daḡı benüm ile ol belvā beyninde māni' ü muzāḥim ḳomaduñ, çünki ol şedāyid ü ālāma bā' iş sen olduñ. Ve benüm ibtilām senün ḥükmün ile oldı, baña ol belvā vü şedāyid ḥüsñ ü zīnet⁶⁸⁷ ve elezz-i ni' met oldı dimekdür. **Rubā' ī:**

[*Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilün fā'*]

⁶⁸² Belā bana tatlı geldi; yani ben onu tatlı kıldım.

⁶⁸³ Onu, ona teslim etmiştir.

⁶⁸⁴ O hüküm (önceki beyitte bahsi geçen sevgilinin güzelliğinin, sıkıntı ve elemlere dayanma hükmü) senin hüsünden daha üstün olup cemāl-i zatīden (özünde bulunan güzellik) ibaret olan kāmīl vasıflarınla benim gözüme görünmenin hükmüdür, başkası değildir. Ardından da senden gelen dert ve kederi bana tatlı kılıp beni ona (belā ve kedere) teslim ettin, böylece o senden gelen dert ve keder benim için güzel süs oldu.

⁶⁸⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁸⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁸⁷ Yazmada " " şeklindedir.

Miskīn dilem ez derd-i şabūrī hūn est

V'āb-i mujeem zi hūn-ı dil gulgūn est

Hest īn be-her ān ki zāhir şodeī

[Ber-dīd be vaşfi ki zi ḥusn efzūn est]⁶⁸⁸

[50b]

58) أرى نفسَهُ من أنفَس العِيشِ رُدَّتِ	وَمَنْ يَتَحَرَّشُ بِالْجَمَالِ إِلَى الرَّدَى
Ve men yeteḥarreş bi'l-cemāli ile'r-redā	
Erā nefsehu min enfesi'l' ayşî ruddeti	

Yeteḥarreş: *Yetaşayyed*⁶⁸⁹ ma' nāsınadır; *ḥareştu'z-żabye* dirler kaçan żaby şayd eyleseler. *ḥareştuhu fe-teḥarreşe'nūn* ma' nāsı ben anı şikār itdüm ol daḡı baña şikār oldu dimekdür. **Yeteḥarreş:**⁶⁹⁰ Men-i şartıyye ile meczūmdur. **Ve men yeteḥarreş bi'l-cemāli** cümlesi cümle-i şartıyyedür, cevābı erā **nefsehu**'dur. **İle'r-redā:** **Ruddet** kelimesine müte' allıkdür. **Erā:** Şülāsīden Fi'l-i muzāri' -i nefsi-i mütekellim-i vaḡdehdür, mef' ūline ta' addī itmişdür; mef' ūl-i evveli **nefsehu**'dur, mef' ūl-i şānīsî **ruddet min enfesi'l' ayşî ile'r-redā** cümlesidür. **Min:** İbtidā içündür. Bu daḡı **ruddet** kelimesine müte' allıkdür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve men yetaşayyed bi'l-cemāli erā nefsehu merdūdeten min elezzi'l-' ayşî ile'l-helāk*⁶⁹¹

⁶⁸⁸ Çaresiz gönlüm sabretmekten kana bulandı ve gözümün yaşı gönlümün kanından gül rengine döndü. Her kime göründüysen (o kimse) senin anlatılan çok daha güzel olduğunu gördü. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412b. (Yazmada son mısra bulunmadığı için Molla Câmî'nin eserinden alınmıştır).

⁶⁸⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁹⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁹¹ Her kim güzelliğe avlansa, ben onun nefsinî, en tatlı ve hoş yaşayıştan helake ve yokluğa çevrilmiş görüyorum.

El-ma' nā: **Ve men:** Şol kimesne ki. **Yeteħarreş:** Şikār ola. **Bi'l-cemāli:** Cemāle. **İle'r-redā erā nefsehu min enfesi'l' ayşî ruddeti** mecmū'ı **erā nefsehu ruddet min enfesi'l' ayşî ile'r-redā** taqđirindedür; ya' nī: **Erā nefsehu:** Anuñ nefsinî görürin. **Ruddet:** Redd olındı görürin. **Min enfesi'l' ayşî:** Aħsen-i ħālden. **İle'r-redā:** Helāk[e]; ya' nī helāk[e] redd olındı görürin. [51a]

Ya' nī her kimse ki cemāl-i yāra şayd u şikār ve dil-dāruñ 'aşqına giriftār olsa ben ol kimsenüñ nefsinî redd⁶⁹² olındı görürin enfes-i 'ayş olan zevk ü şafādan esve'-i ħāl olan mevt ü fenāya dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilūn fa']

Bes ġāfil-i āsūde [vu] dil-āzāde

K'ān ġamze be şayd-ı ū kemīn buşāde

Mī-bīnemeş ez mesned-i 'iyş uftāde

*Der zāviye-i miħnet u ġam cān dāde.*⁶⁹³

59) وَنَفْسٌ تَرَى فِي الْحُبِّ أَنْ لَا تَرَى عَنَّا مَتَى مَا تَصَدَّتْ لِلصَّبَابَةِ صَدَّتْ

Ve nefsun terā fi'l-ħubbi en lā terā 'anen

Metā mā teşaddet li'ş-şabābeti şuddeti

Ve nefsun: Cümle-i fi' liyye ile mevşūf nekredür, mübtedā vāķi' olmışdur. Ĥaberi cümle-i şartıyyedür. Evvelki **Terā** zann ma' nāsına olmağın mef' üleyn iktizā itmişdür. **En-i** muħaffefe ile muşaddar olan cümle-i menfiyye mef' üleyn maķāmına ķāyim olmışdur. İkinci **terā** tebaşşur ma' nāsınadır, mef' ūli 'anā'dur. **Anā:** Meşaqķkata dirler. **Metā mā'**daki **metā** zamān-ı mübhem içündür, mevzū'-i kelime-i şartdur. **Mā:** Zāyidedür. **Teşaddi:** Ta' arruz ma' nāsınadır. **Şadd:** Redd.

⁶⁹² Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁹³ Sefa sürmekten uzak kalıp uyusukluk ve gaflet içinde olan birçok gönlü avlamak için gamzesinin tuzağını serdiğini ve o gönüllerin gam ve üzüntü köşesinde can verdiklerini görüyorum. Molla Cāmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 412b.

Dimekdür ki: *Ve kullu [nefsin] lā tubşiru fi'l-maḥabbeti 'anen fe-hiye metā mā*
⁶⁹⁴ *ta' arrāzu li'l-maḥabbeti ruddet minhā.*⁶⁹⁵

El-ma' nā: **Ve nefsun:** Bir nefis ki. **Terā:** Zann eyleye ki. **Fi'l-ḥubbi:**⁶⁹⁶ Maḥabbetde. **En lā terā:** Görmeye. **'Anen:** Belā vü miḥnet. **Metā mā:** Her kaçan ki. **Teşaddet:** Ta' arruz eyleye. **[51b] Li'ş-şabābeti:** 'aşıkluğa. **Şuddeti:** Men' olındı.

Ya' nī bir kimse zann eylese ki rāh-ı maḥabbetde aña āsīb ü belā irmez ve ṭarīḳ-i meveddede renc ü 'anā görmez, her gāh bu zann u taḥmīn ile ṭarīḳ-i 'aşka girmek dilese ḳāyidān-ı ḥānḳāh-ı 'aşḳ u vefā anı bu ṭarīḳa duḥūlden def' [ü] redd ve çāvuşān-ı sulṭān-ı ḥubb [u] velā anı bu menzilgehe nüzūlden men' ü şadd iderler dimekdür. **Rubā' ī:**

[Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilü fe' ūl]

Her kes ki gumān bord ki bī-renc-i dirāz

Der-perde-i 'āşıkī şevēd maḥrem-i rāz

Nenhāde ḳadem der-ān ḥarem dest zi kes

*Ber-sīne nihed nāz, der gereded bāz*⁶⁹⁷

60) وما ظفرت بالودّ روح مُراحةً ولا بالولا نفس صفا العيش ودّت

Ve mā zafiret bi'l-vuddi rūḥun murāḥatun

Ve lā bi'l-velā nefsun şafa'l-' ayşī veddeti

⁶⁹⁴ Yazmada" " şeklidir.

⁶⁹⁵ Muhabbet yolunda sıkıntı ve miḥnetin olacağını görmeyen her bir nefis, muhabbete yönelince ondan geri çevrilir.

⁶⁹⁶ Yazmada" " şeklidir.

⁶⁹⁷ Uzun sıkıntılar yaşamadan aşıklık perdesinde mahrem olacağını düşünen kişi asla mahrem olmamıştır. Ne zaman ki itaat edip teslim olursan, işte o zaman o naz kapısı açılır. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 413a.

Ve mā zafiret'deki mā nāfiyed[ür]. Zafire bihi fāze dimekdür. Vudd; zamm-ı vāvla [ve] velā; feth-i vāv ile ikisi daḥı maḥabbet ma' nāsınadır. Murāḥatun zamm-ı mīm ile evḳātı rāḥat ü refāhiyyetle geḥen kimseye dirler. Şafā: Kesr-i dāl ile olan kedirüñ zıddıdır. Şafā İle velā ikisi daḥı memdüdedür; zarüret-i şî' r içün ḳaşr olınmışdır. Veddet: Temennet ma' nāsınadır.

Takdîr-i kelām dimekdür ki: *Ve mā fāzet bi'l-maḥabbeti rūḥun musterīhatun ve nefsun temennet safā'l- 'ayşî⁶⁹⁸ ve lezzeteh.⁶⁹⁹*

El-ma' nā: **Ve mā zafiret bi'l-vuddi:** maḥabbete fāyız olmadı. **Rūḥun:** Bir rūḥ ki. **Murāḥatu:** rāḥat [52a] şāḥibi ola. **Ve lā bi'l-velā:** ' Aşḳa daḥı fāyız olmadı. **Nefsun:** Bir nefis ki. **Şafa'l- 'ayşî:** Ḥuzūr-ı ' ayşî. **Veddeti:** Temennî itdi.

Ya' nī maḥabbete fāyız olmadı şol kimesne ki revḥ u rāḥatı rūḥına ' ādet ve ḥuzūr-ı lezzeti nefisine ümniyet kıldı dimekdür. **Rubā' ī:**

[Mef' ūlü mefā' ilün mefā' ilü fe' il]

Ān rā ki şebī be der[d] u ğam rüz ne-şod

Çun şem' ḳarīn-i girye vu sūz ne-şod

Bā ' iyş-i du rūze sāḥt v' ez devlet-i ' aşḳ

Ber ' işret-i cāvidān firūz ne-şod⁷⁰⁰

61) وَأَيْنَ الصَّغَا هَيَّاهَاتٍ مِنْ عَيْشٍ عَاشِقٍ وَجَنَّةٌ عَدْنٍ بِالْمَكَارِهِ حُفَّتِ

Ve eyne's-şafā heyhāte min ' ayşî ' āşıḳin

Ve cennetu ' adnin bi'l-mekārihi ḥuffeti

⁶⁹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁶⁹⁹ Huzurlu olan ruh ve sıkıntısız ve dertsiz yaşamayı dileyen nefis, sevgi ve muhabbete nail olmaz.

⁷⁰⁰ Geceyi dert ve kederle sabahlamayan ve mum gibi ağlayarak yanmayan kişi, iki günlük sefa sürdü ve kalıcı zevk olan aşḳ devletiyle mutlu ve mesut olmadı. Molla Cāmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmî, Şerh-i Tâ' iyye, vr. 413a.

Eyne: İstifhām içündür, bir isimdür, muḳaddem ḥaberdür, ḳandadur ma‘ nāsınadır.⁷⁰¹ **Ve cennetu'daki vāv** ḥālīyyedür. **Cennet:** Mübtedādur. **‘Adn:** İḳāmet ma‘ nāsınadır; *‘adene bi'l-mekān* dirler *ḳāme bihi*⁷⁰² ma‘ nāsınadır. **Ḥuffet:** *Uḥīṭat* ma‘ nāsınadır. **Bi'l-mekārih:** **Ḥuffet'e** müte‘ allıḳdür. **Ḥuffet** cümlesi ma‘ a mā ‘ amile fiḥ maḥall-i ref‘ de ḥaberidür mübtedānuñ.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ev eyne ‘şafā şettāne şettāne ve ba‘ude min ‘ayşi ‘āşıḳin. Ve'l-ḥālu enne/[I]-cennete maḥfūfetun bi'l-mekārih, ve ḥuffeti'n-nāru bi'ş-şehvāt.*⁷⁰³

El-ma‘ nā: **Ve eyne'ş-şafā:** Ḳandadur şafā. **Heyhāte:** Ba‘id oldı. **Min ‘ayşi ‘āşıḳin:** ‘āşıḳuñ dirliğinden. **Ve cennetu [52b] ‘adnin:** Cennet-i iḳāmet ü ḥuzūr. **Bi'l-mekārihi:** mekrūhlar ile. **Ḥuffeti:** İḥāta olındı.

Ya‘ nī şafā ḳanda? **Ve zindeḡānī** ve ‘işret ü kām-rānī ḳanda? **Ve ‘āşıḳuñ aḥvāl-i pūr-melālī** ḳanda? **Ve ḥāl** bu ki cennet-i ‘adn mekārih ile mestūr u nihān ve ālām-ı şedāyid ile pūşide vü pinhāndur dimekdür. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilün fā‘*]

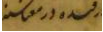
Her kes ki zi cām-ı ‘aşḳ mesteş kerdend

Zir-i leged-i ḥādise pesteş kerdend

Bāşed be meşel ‘aşḳ çu gulzār-ı behişt

*Ke’z miḥnet u renc u ḥār pesteş kerdend*⁷⁰⁴

62) وَلِي نَفْسٍ حُرٍّ لَوْ بَدَّلَتْ لَهَا عَلِيَّ تَسْلِيكِ مَا فَوْقَ الْمُنَى مَا تَسَلَّتْ

⁷⁰¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁰² Orada kalmıştır.

⁷⁰³ (Aşıkların hayatındaki) huzur nerede? Kesinlikle huzur ve eğlence onların hayatından çok uzaktır. Halbuki “*Cennet hoş a gitmeyen şeylerle, cehennem de şehvetlerle kuşatılmıştır*”. Hadisin metni için bkz. Aclûnî, c.1, s. 416.

⁷⁰⁴ Aşk kadehi ile sarhoş ettikleri kişi, olayların ve hadiselerin tekmeleri altında ezilmiştir. Aşk, meselde cennetin gül bahçesi gibidir, nitekim gülü de üzüntü ve dikenlerinden dolayı ezip hakir duruma düşürdüler. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'îyye*, vr. 413a.

Ve lî nefsu hurrin lev bezelti lehā ‘ alā

Tesellîki mâ fevka'l-munā mâ teselleti

Ve lî: Muqaddem haberdür. **Nefsu:** Mu’ahhar mübtedâdur. **Nefs'üñ hurr'a** izâfeti mevşüfuñ şifata izâfeti kabîlindendür. *Bezeltuhu li-fulân: vehebtuhu iyyâh*⁷⁰⁵ dimekdür. **Tesellî:** Kâlbüñ ‘ aşqdan ferâğ u taħlîsidür. **Munâ:** Cem‘ -i münyedür; ârzü ma‘ nâsınadur. **Mâ teselleti'**deki **mâ** nâfiyedür. **Teselleti:** Lev'üñ cevâbıdur.

Tağdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve lî nefsun gayru muqayyedin bi-gayriki bel muqayyedun biki ve bi-hubbiki bi-hayşu lev a‘ tayti lehā kulle mâ tetemennā ve mâ fevkahā ‘ lā ennehā tetesellā minki ve tef[tr]uke hevāki mâ tesellet bihā.*⁷⁰⁶

El-ma‘nâ: **Ve lî:** Benüm içün vardur. **Nefsu hurrin:** Hürriyyet ü ıtlâk [ile] mevşüf bir nefis ki. **[53a] Lev bezelti lehā:** Eger aña bezl ü ‘ aṭā eyleseñ. **‘Alā tesellîki:** Senden mütesellî olmağ üzre. **Mâ fevka'l-munâ:** Ârzüsü olan murâdātuñ mâ fevķini. **Mâ teselleti:** Mütesellî olmaz.

Ya‘nî benüm hürriyyet ü ıtlâk ile mevşüf bir nefsum vardur ki eger senden ve senüñ ‘ aşkuñdan fâriğ ü târik olmağ-içün cümle murâdât-ı şürî vü ma‘ nevî ve cemî‘ -i maķâşid-ı⁷⁰⁷ dünyevî vü uhrevîyi aña virseñ anlar ile mütesellî olup ķanā‘ at itmez, ve senüñ ‘ aşk u maħabbetüñ tarîķinden ğayrı yola ğitmez dimekdür . **Rubā‘î:**

[Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilü fe‘ül]

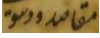
Âzād dilem ki şod to rā şayd-ı kemend

Çun ķāmet-i to himmeteş uftād bulend

Ger ķām-ı du ‘ ālemeş dihî yek-bāre

⁷⁰⁵ Onu, ona bağışladım.

⁷⁰⁶ Benim senden başkasının kayıtlarından serbest olup sadece sana ve senin aşkına bağlanan bir nefsim vardır ki, eğer sen ona, teselli bulmak ve aşkı unutmak üzere bütün dilek ve isteklerini hatta isteklerinin ötesini bile versen yine de teselli bulmaz.

⁷⁰⁷ Yazmada " " şeklindedir.

63) وَلَوْ أَبْعَدْتَ بِالصَّدِّ وَالْهَجْرِ وَالْقَلْبَى وَقَطَعَ الرَّجَا عَنْ خُلَّتِي مَا تَخَلَّتِ

Ve lev ub' idet bi'ş-şaddi ve'l-hecri ve'l-ķilā

Ve ķaṭ' i'r-recā' an hulleti mā taḥalleti

Ub' idet: İf' āl bābından fi' l-i māzī-i müfred-i ğāyibe-i mechūledür; fā' ili rāci' dūr zamīr-i müstekin[e]. **Şadd:** Men' ve zecr ma' nāsınadır. **Hecri:** Zıdd-ı vaşdur. **Ķilā:** Kesr-i ķāf ile şiddet-i⁷⁰⁹ buĝz ma' nāsınadır. **Ve ķaṭ' i'r-recā:** **Ķilā**'ya ma' tūfdur. **Hullet:** Maḥabbet ma' nāsınadır. **'An hulleti:** **Ķaṭ'**'a müte' allıķdūr. **Mā taḥallet**'deki **mā** nāfiyedür. **Mā taḥallet:** *Mā şārat ḥāliyeten 'ani'l-'ayş'*⁷¹⁰ dimekdür. Bu daḥı cāyızdūr [53b] ki **an hulleti** lafzı **mā taḥallet** lafzına müte' allıķ ola; ol maḥabbet ḥālī olmaz dimek ola.

Takdīr-i kelām dimekdūr ki: *Ve lev ub' idet nefsī bi'l-men' i ve'l-firāķi ve şiddeti'l-buĝzi ve ķaṭ' i'r-recā 'ani'l-vaşli mā şāret 'āliyeten 'an maḥabbetiki; li-ennēhā ḥurretun 'an riķķi'ş-şehvāti ve'l-ḥuzūz.*⁷¹¹

El-mā' nā: **Ve lev ub' idet:** Eger ba' id kılınsa nefsi-i ḥurre. **Bi'ş-şaddi:** Men' ü zecr ile. **Ve'l-hecri:** Daḥı firāķ ile. **Ve'l-ķilā:** Daḥı şiddet-i buĝz ile. **Ve ķaṭ' i'r-recā:** Daḥı ķaṭ' -ı recā ile. **'An hulleti:** Benüm mevşūf oldıĝum maḥabbetden. **Mā taḥalleti:** Fāriĝ olmaz ve müteḥallī olmaz.

Ya' nī eger ma' şūķa benüm cemī' -i ḳuyūd-ı ğayrdan āzāde ve kendü maḥabbetine giriftār u dil-dāde olan nefsi-i kendüden tıĝ-i men' ü zecr ve dāĝ-ı mufāraķat u hecr ve izḥār-ı

⁷⁰⁸ Senin uzun boyun kadar yüksek olan talihindedir ki zülfünün kemendine esir düşen gönlüm aslında senden başka her şeyden kurtulmuştur. Sen benim gönlüme iki dünyanın mutluluğunu versen de hiçbir şey onu senin visaline erişmek kadar mutlu etmeyecektir. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'îyye*, vr. 413a.

⁷⁰⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁷¹⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁷¹¹ Ayrıca nefsim, men ederek, ayrılıkla, düşmanlıkla veya sevdiğine kavuşmaktan ümidini kırarak uzaklaştırılacak olursa senin muhabbetini bırakıp gitmez. Çünkü o şehvet, zevk ve arzuların köleliğinden azat olmuştur.

buğz u ‘adāvet ve kaç‘-ı ümīd-i vuşlat ile redd ü ib‘ād eylese hergiz anuñ binā-yı ‘aşk u maħabbetine ħalel⁷¹²gelmez ve ser-rişte-i ‘alāķa-i cibillīsinden⁷¹³ münkaṭı‘ u güsiste olmaz dimekdür. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘il*]

Yek laħza ħayālet zi berāber ne-reved

Naķş-ı ruĥet ez dāde ferāter ne-reved

Şad tıĝ-i cefā eger zenī ber ser-i men

*Ĥaķķā ki temennā-yı to ez ser ne-reved*⁷¹⁴

64) وَعَنْ مَذْهَبِي فِي الْحُبِّ مَا لِي مَذْهَبٌ وَإِنْ مِلْتُ يَوْمًا عَنْهُ فَارَقْتُ مِلَّتِي

65) وَلَوْ خَطَرْتُ لِي فِي سِوَاكِ إِرَادَةً عَلَيَّ خَاطِرِي سَهْوًا قَضَيْتُ بِرِدَّتِي

Ve ‘an mezhebī fi'l-ħubbi mā-lī mezhebun [54a]

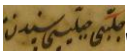
Ve in miltu yevmen ‘anhu fāraķtu milletī

Ve lev ħātarat lī fi sivāki irādetun

‘lā ħāṭırī sehven kaçaytu bi-riddetī

[Ve] ‘an mezhebī'deki vāv ‘ātıfedür. Evvelki **mezheb** ism-i mekāndur; zehāb ma‘nāsınadır. İkinci **mezheb** maşdar-ı mīmīdür; ol daħı zehāb ma‘nāsına. **Mā-lī**'de mā *leyse* ma‘nāsınadır, **lī**: Ĥaberidür, **mezhebun** ismidür, **mā**'ya müte‘allıķdür; *leyse* ma‘nāsına olduĝından ötüri. Tarafeyn-i muķaddemeyn maşdar-ı mīmī olan **mezheb**'e müte‘allıķdür. Bu daħı cāyızdür ki ‘an mezhebī maşdar-ı mīmīye müte‘allıķ olup fi'l-

⁷¹² Yazmada " " şeklindedir.

⁷¹³ Yazmada " " şeklindedir.

⁷¹⁴ Hayalin bir an bile gözümün önünden gitmez, yüzünün nakşı gözümde hiç silinmez. Sen cefa ile yüz defa kafama hançerle vursan bile seni dilemek ve arzulamak asla kafamdan ve zihnimden çıkmaz. Molla Cāmī'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tâ'ıyye*, vr. 413a.

ḥubbi: Mezheb-i evvele müte‘allik ola. **Ve in miltu'**daki **vāv** ibtidā‘iyyedür. **Miltu:** Meylden, nefsi mütekellimdir. ‘**Anhu** zamīri **ḥubb'a** rāci‘dür, **Miltu'**ya müte‘allikdür. **Millet:** Kesri mīm ve feth-i lām ile dīn ve ‘aḳīde ma‘nāsınadır. **Ḥāṭara** ‘ale'l-**ḥāṭir ḥuṭūren;** *merre bihi* dimekdür. **Sivā:** Ğayr ma‘nāsınadır. **İrādet:** Meşī‘et dimekdür, **ḥāṭarat** fi‘linüñ fā‘ilidür. Ve⁷¹⁵**ḥāṭir** bu maḥalde mecāzen ḳalb ma‘nāsınadır. **Sehven:** Maşdar-ı maḥzūfuñ şıfatıdır; *ḥuṭūren*⁷¹⁶ *sehven* taḳdīrindedür. **Ḳazaytu:** *Ḥakemtu* dimekdür. **Riddet:** Kesri-rā ile ḥurūcun ‘ani'd-dīn ma‘nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: [54b] *Leyse lī zehābun ‘an ṭarīḳī fi ḥubbiki, ve in miltu yevmen bi'l-farāzi ve't-taḳdīri fāraḳtu milletī ve dīnī ve [in] ḥāṭarat fi ḳalbī irādetu ḡayriki sehven faẓlen en yekūne ḳaşden ḥakemtu bi'r-tidādī ve ḥurūcī ‘an zumretī'l-‘uşşāḳ.*⁷¹⁷

El-ma‘nā: **Ve ‘an mezhebī fi'l-ḥubbi:** Benüm maḥabbetümde ṭarīḳümde. **Mā-lī mezhebun:** Benüm için zehāb u ḥurūc yoḳdur. **Ve in miltu:** Eger ben māyil olur isem. **Yevmen:** Bir gün. ‘**Anhu:** Andan; ya‘nī maḥabbetden. **Fāraḳtu milletī:** Ben dīn ve milletümde fāriḡ oldum.⁷¹⁸ **Ve lev ḥāṭarat lī:** Eger ḥuṭūr eylese. **Fī sivāki:** Senüñ ḡayruñdan. **İrādetun:** Bir irādet. ‘**Alā ḥāṭirī sehven:** Benüm ḳalbüme ḥāṭa‘en. **Ḳazaytu:** Ben ḥükm iderüm. **Bi-riddetī:** Benüm irtidādüme.

Ya‘nī benüm için ‘aşḳ u maḥabbetde şābit ü muḳarrer olan mezheb ü ṭarīḳatden ‘udül emri müḥāl ve bu dīn ü kīşden baña ferāḡat mümteni‘ü'l-iḥtimāldür. Eger farazā bir gün maḥabbetden ferāḡate meyl eylesem kendü mezheb ü dīnümde müfāriḳ olmuş olurum. Eger be-ṭarīḳ-i sehv ü ḡaflet senüñ maḥabbetüñden ḡayrı bir irādet benüm ḥāṭıruma ḥuṭūr eylese ḥāṭa vü sehven ki ‘āmmē-i nāsa nisbet mertēbe-i ‘afvda yine bu pā-beste-i [55a] derd ü maḥabbet mücerred bu ḳadar sehv ü ḡaflet ile dīn-i ‘uşşāḳdan kendü irtidādüme ḥükm iderüm dimekdür. **Rubā‘ī:**

⁷¹⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁷¹⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁷¹⁷ Senin aşk ve sevgindeki yolumdan başka gidecek yerim yoktur. Faraza bir gün başka bir yola yönelecek olursam milletimden ve dinimden ayrılmış olurum. Ve eğer kasıtlı olarak değil de sehven bile senden başkasını sevmek aklımdan geçerse aşıklar camiasından çıktığıma hükmederim.

⁷¹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

[Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilūn fa']

Rūzī ki be 'aşket ne muḳayyed bāšem

Bīzār zi dīn u millet-i ḫod bāšem

To dīn-i menī eger koned cuz to kesī

Ber ḫāṭir-i men ḫuṭūr murted bāšem ⁷¹⁹

66) لَكِ الْحُكْمُ فِي أَمْرِي فَمَا شِئْتِ فَاصْنَعِي فَلَمْ تَكُ إِلَّا فِيكِ لَا عَنكَ رَغْبَتِي

Leki'l-ḫukmu fi emrī fe-mā ūti fe-ṣna'ī

Fe-lem teku illā fiki lā 'anki raġbetī

Leki: Muḳaddem ḫaber. **El-ḫukmu:** Mu'aḫḫar mübtedādur. *El-ḫukmu kāyinun lek* taḳdīrindedür. **Fī emrī:**⁷²⁰ *Fī ūe'nī* dimekdür. **Fe-mā ūti**'deki **fā** ta'ḳīb içündür, **mā** mevşūledür, manşūbetü'l-maḫal **fe-ṣna'ī**nüñ mef' ūlidür. **Şun':** Īcāda dirler fi'l ma'nāsınadır. Lākin fi'l sun' dan e' amdur; her sun' a fi'l dirler amma her fi' le sun' dimezler. **Fe-ṣna'ī**'deki **fā** ta'ḳīb içündür. **Teku'**nuñ aşlı *tekūn'*dur; lem-i cāzime dāḫil olmaġla **nūn** sākin olup li'ltiḳā'i's-sākiyeyn **vāv** düşüp keşret-i isti' mālden ötüri taḫfifen **nūn** daḫı düşüp **lem teku** bāḳī ḳalmışdur. **İllā fiki:** Ḥaberidür **teku'**nuñ. **Lā 'anki'**'deki **lā** nāfiyedür. **Raġibe 'anhu:** *Kerihehu* ma'nāsınadır. **Raġbetī:** İsm[i]dür **tekū'**nüñ. **İllā fiki'**'deki **illā** istiṣnā'-i müferraġdur.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Leki'l-ḫukmu fī ūe'nī fe-f' alī mā ūti* [55b] *fe-innehu lem teku raġbetī illā fiki lā 'anki.*⁷²¹

⁷¹⁹ Senin aşkına mukayyet ve baġlı olmadığım gün, kendi akidemden ve dininden çıkmış ve ondan nefret etmiş olurum. Sen benim dinimsin, senden başkası benim zihnimden geçerse mürtet olmuş olurum. Molla Cāmī'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tā'iyye*, vr. 413b.

⁷²⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁷²¹ Benim hakkımda karar ve hüküm yalnızca senindir; istediğini yap. Zira meyil ve teveccühüm ancak sana idi; senden değildi.

El-ma' nā: Lekī'l-ḥukmu fī emrī: Benüm huşuşumda hüküm senüñdür. **Fe-mā:** Şol şey' ki. **Şi'ti:** Sen dilerseñ. **Fe-şna'ī:** Anı işle. **Fe-lem teku:** Olmadı. **İllā fiki:** İllā saña münhaşır oldı. **Lā 'anki:** Senden rücu' a olmadı. **Rağbeti:** Benüm rağbetüm.

Ya' nī benüm haqqumda hüküm ü fermān senüñdür ve saña maḥşüş u münhaşırdu, her ne eylerseñ eyle ve her ne isterseñ işle ki benüm maṭmaḥ-ı naẓarum sensüñ. Senden cevır ü cefā baña maḥz-ı ' ināyet ü iḥsān. Ve benüm gāyet-i emelüm senüñ ' aşkuñdur. Eger redd, eger qabūl ikisi daḥı berāberdür ve yeksāndur. Zīrā murādum senüñ baña nisbet bir şey' üñ zuhūridur fūrkat vuşul ve küll-i maḥşudum senüñle bir mu'āmeledür, redd ü qabūl degüldür dimekdür. **Rubā'ī:**

[?] ⁷²²

Gāhī zi heybet-i firḳatem giryān kon

Gāhī zi rūyet-i ḳurbetem ḥandān kon

Cuz sūy-ı to rağbet ne-koned ḥāṭir-i men ⁷²³

Maḥkūm-ı toem her çı be-ḥ'āhī ān kon ⁷²⁴

67) وَمُحْكَمٌ حَبٌّ لَمْ يُحَامِرْهُ بَيْنَنَا تَخَيَّلُ نَسِخَ وَهُوَ خَيْرُ أَلْيَةٍ

Ve muḥkemi ḥubbin lem yuḥāmirhu beynenā

Taḥayyulu neşḥin ve huve ḥayru eliyyeti

Ve **muḥkemi**'deki **vāv** ḳasem içündür. **Muḥkem:** Aña dirler ki min ḥaysü'l-lafz ve'l-ma' nā aña şübheye ' arız olmaya. **Muḥkem:** **Ḥubb**'e izāfeti şifatuñ mevşūfa izāfeti ḳabīlindendür; *ve muḥkemi ḥubbin* [56a] *vāḳi' in beynenā* taḳdīrindedür. **Taḥayyul:** Ḥayālinden bir şey' i taşavvur itmege dirler, fā' ilidür **lem yuḥāmir**'üñ. **Lem**

⁷²² Rubainin anlamı: Bazen ayrılığın heybeti yüzünden ağlat, bazen gam gösterip güldür! Benim gönlüm senden başkasına meyletmez, sana mecburum, istediğini yap! Molla Cāmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmî, *Şerh-i Tā'iyye*, vr. 413b.

⁷²³ Bu mısraın vezni: [Mef'ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' il]

⁷²⁴ Bu mısraın vezni: [Mef'ülü mefā' ilü mefā' ilün fa]

yuḥāmīr⁷²⁵ cümlesi **muḥkemi ḥubbin** şıfatıdır. **Nesh**: Bir şey 'i izāle itmekdür. **Ve huve'**deki **vāv** ḥaliyyedür, **huve**: Merfū' u'l-maḥal mübtedādur. [**Ḥayru**]: Ḥaberidür mübtedānuñ. **Eliyyet**: Ḳasem ma' nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Uḳsimu bi-ḥubbin muḥkemin beynenā vāḳi' in lem yuḥālīṭhu ḳaṭṭu taḥayyulu neshin ve tevehumu feshin, ve'l-ḥālu enne hāza'l-ḳaseme ḥayru ḳasem*⁷²⁶.

El-ma' nā: **Ve muḥkemi ḥubbin**: Ḥubb-ı muḥkem ḥaḳḳı için ki. **Lem yuḥāmīrhu** [**beynenā**]: Bizüm beynümüzde ol ḥubba muḥālaṭa itmedi. **Taḥayyulu neshin**: Nesh ü tevehüm. **Ve huve**: Ḥāl bu ki; ya' nī ḳasem. **Ḥayru eliyyeti**: Ḳasemüñ ḥayırlıdır.

Ḥafī buyurulmaya ki nāzım ḥazretleri 'ināyet-i ezeliyye ve mevhibet-i lem-yezeliyye ile maḥabbet-i zātiyye ki ehem-i meṭālib ve etemm-i maḳāşid u me'āribdür mazhar olduğunu izḥār u i' lān itdükten soñra maḥabbet-i ma' hūdeyi Ḳur'ān menziline teşbīh idüp ve anuñ aḳşām-ı 'āliyesinden olan ḳasem-i muḥkem ile tavşif eyleyüp ve anı tevehüm-i nesh ü tebdīlden taḳaddüs eyleyüp ve taḥayyül-i fesh ü taḥvīlden tenezzüh ve sümüvv ile ta' rīf eyledi.

Ya' nī benüm ḥaḳḳumda ma' şūḳa ile benüm beynümde ḥāşıl olan ḥubb-ı zātī ḥaḳḳı için ki hergiz aña taḥayyül-i nesh ü ihtilāl [56b] [ve] vehm-i şekk ü ihtimāl ṭārī olmamışdur. Ḥāl bu ki bu sevgend 'ahd ḳasem ḳısmınıñ muḥkemi⁷²⁷ ve yemīn ü ḥalf nev' inüñ mübrem ü müstaḥkemidür dimekdür . **Rubā'ī**:

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fa'*]

Ey ber dilem ez kemend-i zulfet bendī

Bā 'aşḳ-ı toem boved ḳavī peyvendī

Sevgend be 'aşḳ-ı bī-zevāl-i to ki nīst

⁷²⁵Yazmada " " şeklindedir.

⁷²⁶ Ben, aramızda gerçekleşen sağlam sevgiye; asla izale ve bozma hayalinin karışıp batıl kılmadığı vazgeçilmez muhabbete yemin ederim. Şu da var ki bu kasem, kasemlerin en hayırlısıdır.

⁷²⁷ Yazmada " " şeklindedir.

68) وَأَخَذَكَ مِيثَاقَ الْوَلَا حَيْثُ لَمْ أَبْنِ بِمَظْهَرِ لَبْسِ النَّفْسِ فِي فَيْءِ طِينَتِي

Ve aḫziki mīṣāka'l-velā ḥayṣu lem eben

Bi-maḫhari lebs'n-nefsi fī fey'i ṭinetī

Mīṣāk: Şığa-i mif' āldür; ahd ma' nāsınadır, vuşūqdan ism-i āletdür, miftāḥ gibi; *mā yuveşseḡu bihi'l-'ahdu mine'l-ḳavli*⁷²⁹ ma' nāsınadır. **Ḥayṣu:** Mekān-ı mübhemden 'ibāretdür, **aḫziki:** Ma' mülidür. **Lem eben'**deki **eben:** Nefs-i mütekellim-i vaḫdehdür. **Bāne:** *Zahara* ma' nāsınadır. *Bāne yebīnu beyānen*'den lem **eben**, *lem aḫhar* dimekdür. **Bi-maḫhari lebs'n-nefsi**⁷³⁰ den murād beden 'unşurıdır. **Bi-maḫhar:** **Lem eben** kelimesine müte'allıkdür. **Fey':** Zıll ma' nāsınadır. **Fī fey'i:** **Lebs'e** müte'allıkdür. Bu maḫalde **fī fey'i ṭinetī** den murād zulmet-i bedendür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Uḫsimu bi-ḫaḳḳi aḫziki 'aleyye mīṣāka'l-maḫabbeti fī ma'hedi "Elestu bi-rabbikum" ḥayṣu [lem] aḫhar bi-maḫalli zuhūri'ttibāsi nefsi fī zilli bedeni*⁷³¹.

El-ma'nā: **Ve aḫziki:** Senüñ aḫzuñ ḫaḳḳı için. **Mīṣāka'l-velā:** 'Ahd-i maḫabbeti. **Ḥayṣu:** Bir maḫalde ki. **Lem eben:** Ben zāhir degül idüm. **Bi-maḫhari lebsi:**⁷³² [57a] zuhūr iden 'unşuru ile. **Fī fey'i ṭinetī:** Benüm āb u gilden olan cism zıllında.

⁷²⁸ Ey saçının kemendiyle gönlüme zincir vurulmuş sevgili! Senin zevalsiz ve kalıcı aşkına– benim için bundan daha büyük yemin ve ant yoktur. Ant olsun ki senin aşkınla benim aramda çok kuvvetli bir bağ vardır. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 413b.

⁷²⁹ Kendisiyle ahdin sağlam kılındığı sözler.

⁷³⁰ Yazmada "" şeklindedir.

⁷³¹ Henüz nefis elbisesine bürünmediğim “elest” (*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*) aleminde senin muhabbet ve sevgi misakını aldığın an hakkı için...

⁷³² Yazmada "" şeklindedir.

Ya' nī ma' hed-i "Elestu bi-rabbikum"⁷³³de zātī mīṣākını benden aḥzūñ ve benümle ol
‘ahd-i ḳadīmi ‘aḳduñ ḥaḳḳı için bir mekānda ki henüz ben beşeriyet ile zāhir ü peydā
ve libās-ı şüret ile bāriz ü hüveydā degül idüm dimekdür. **Rubā’-i Cāmī:**

[Mef’ülü mefā’ilü mefā’ilü fe’ül]

Sevgend be ān ‘ahd ki der rüz-ı elest

Cān-ı men-i dil-şikeste bā ‘aşḳ-ı to best

Rüz[ī] ki guzāştem men-i bād be-dest

[Der māye-i āb u ḥāk-ı ten cāy nişest]⁷³⁴

69) وسابق عهدٍ لم يخلُ مُدَّ عهده
ولاحقٍ عقدٍ جَلَّ عن حلِّ فترَةٍ

Ve sābīḳi ‘ahdin lem yaḥul muz ‘ahidtihi

Ve lāḥīḳi ‘aḳdin celle ‘an ḥalli fetreti

Ve sābīḳi'deki vāv ḳasem içündür. ‘Ahd: ‘Aḳd ü mīṣāḳ ma’ nāsınadır, ḥāle yaḥūlu ḥavlen ve ḥavelānen'den lem yaḥul, lem yetagayyer dimekdür. Lem yaḥul cümlesi mecrüretü'l-maḥal şifatıdır ‘ahd'uhn. Muz: Evvel-i müddet ma’ nāsınadır. ‘Ahidtihi'deki tā meksüredür; müfred-i mü’enneṣ-i muḥāṭaba olmaḳ üzere. Mazmüme olup nefsi mütekellim olmaḳ daḳı cāyiz olur. Lākin muḳsemün ‘aleyh olan ‘ahdi kendüye nisbetden ma’şūḳaya nisbet itmek evlā fehm olunur. Ve lāḥīḳi ‘aḳdin: Bu maḥalde ‘ahd ma’ nāsınadır. ‘An ḥalli: Celle'ye müte‘ allıḳdür. Fetret: Ža’ f ma’ nāsınadır.

⁷³³ “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (A’râf, 7/172).

⁷³⁴ Yazmada son mısra bulunmadığı için rubainin iktibas edildiği Molla Cāmī'nin Tâ'iyye şerhinden alınmıştır. Rubainin çevirisi şöyledir: Elest gününden beri benim gibi kalbi kırığın seninle bağladığı ahde ant olsun ki, elime hava koyduğu gün, bedeninin suyu ve toprağındaki mayaya yerleşti. Rubai metni için bkz. Molla Cāmî, Şerh-i Tâ'iyye, vr. 413b.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve uksimu bi-‘ahdin sâbiğin lem yetagayyer min vaqtin [57b] vaqa‘a zâke'l‘ahdu fih, ve uksimu bi-‘ahdin lâhiğin tenezzehe ve ‘azuma ‘an hulûlin ve za‘fin ve fetretin.*⁷³⁵

El-ma‘nâ: **Ve sâbiği ‘ahdin:** ‘Ahd-i sâbiğ hakkı için ki. **Lem yahul:** Müteğayyir ü mütebeddil olmadı. **Muz‘ahidtihi:** Sen anı ‘ahd ü peymân ideliden berü. **Ve lâhiği ‘ağdin:** dağı ‘ağd-i lâhiğ hakkı için ki. **Celle:**⁷³⁶ Ol ‘ağd-i lâhiğ mütenezzeh oldı. **An halli fetreti:** Za‘f u fetret hulûlinden.

Ya‘nî ol ‘ahd-i ezeli-i sâbiğ hakkı için ki kable ta‘allüki[l]-ervâhi bi'l-eşbâh mekmen-i ğayb u ‘âlem-i bî-reng ü ‘aybda “*elem a‘hed ileykum yâ benî âdeme*”⁷³⁷ fehvâsınca beyne'r-Rabbi ve'l-merbûb vâki‘ olalıdan berü ve kıyil-i kavlı-i *belâ* olan ‘uşşâka nisbet ‘urûz u zevâl ü infişâldan sâlim ve maşûndur, dağı şol ‘ağd-i lâhiğ-i şühüdî hakkı için ki ervâhuñ eşbâhâ ta‘alluğından soñra “*Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenü evfû bi'l-‘uğûd*”⁷³⁸ müsted‘âsınca mavtın-ı bürüz-ı şehâdetde tâlib-i liķâullâh olan müştâka göre vaşmet-i ihtilâlden ‘âlî ve fetre[t]-i inhilâlden maḥfûz u me‘mündur, demek olur. **Rubâ‘î:**

[*Mef‘ülü mefâ‘ilün mefâ‘ilü fe‘il*]

Sevgend be ‘ahd-i sâbiğ-i subḥ-ı ezel

K’îmin buved ez şâ‘ibe-i naḫş u ḫalel

Sevgend be ân ‘ağd-i pesîn k’âmed pāk

*Ez vaşmet u inhilâl tâ şâm-ı ecel*⁷³⁹

[58a]

⁷³⁵ Ve akdedildiği zamandan beri hiç değişmemiş olan o evvelki sözleşme hakkı için ve yine zayıflık, bozukluk ve uyuşukluğun çözmesinden uzak olan o sonraki anlaşma hakkı için...

⁷³⁶ Yazmada "" şeklindedir.

⁷³⁷ “*Ey Âdemoğulları! Ben, size, ... diye emretmedim mi?*” (Yâsîn, 36/60).

⁷³⁸ “*Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin*” (Mâide, 5/1).

⁷³⁹ Her türlü bozukluk ve eksiklik şâibesinden uzak ve korunmuş olan o ezel sabahı ahbine ant olsun. Ecel gecesine kadar herhangi bozukluk ve fenalıktan temiz kalan kadim ahde ant olsun! Molla Câmi‘ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmi‘, *Şerh-i Tâ‘iyye*, vr. 413b

70) لِبَهْجَتِهَا كُلُّ الْبُدُورِ اسْتَسْرَتِ

وَمَطَّلَعَ أَنْوَارٌ بَطَّلَعَتِكَ الَّتِي

Ve maṭṭla' i envārin bi-ṭal' atiki'l-letī

Li-behçetihā kullu'l-budūri'steserreti

Maṭṭla': Lām'ın fethi vü kesri ile maşdar-ı mīmī ve ism-i mekāndur, ṭulū' ve maḥall-i ṭulū' ma' nāsınadır. Lākin maşdar olduḡda lām'ın kesr[i] ile ve ism-i mekān olduḡda lām'ın fethi ile eşherdür. Bu maḥalde maşdar-ı mīmī olmaḡ evfaḡdur. **Bi-ṭal' atiki'**deki **bā** sebebiyyedir, cārr u mecrūr **envār'**ın yāḥud **maṭṭla'**'ın şıfatıdır. **Bā** isti'ānet için olmaḡ daḡı cāyızdır. **Ṭal'at**: Ṭulū' dan binā'-i merrehdür, zuhūr ve rü'yet ma' nāsınadır. **Li-behçetihā'**deki **lām** ta'līl içündür. **Behçet**: Ḥüsn ü behā ma' nāsınadır. **Budūr**: Cem' -i bedrdür. *İsteserreti'l-kameru* dirler kaçan kamer-i şāmin [ü] ' işrīn ve tāsi' [ü] ' işrīn-i şehre taleb-i sırr u ḥafā eylese.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Uksimu bi-maṭṭla' i envāri sebebi ṭal'ati zātiki'l-letī li-behçetihā ve işrākihā*⁷⁴⁰ *isteserret kullu'l-budūri ve'htefet.*⁷⁴¹

El-ma' nā: **Ve maṭṭli' i envārin**: Daḡı ṭulū' -i envār ḥaḡḡı için. **Bi-ṭal' atiki**: Senün ṭal'at u rü'yetün sebebiyle. **Elletī**: Öyle ṭal'atun. **Li-behçetihā**: Ol ṭal'atun ḥüsn ü işrāç cihetinden. **Kullu'l-budūr**: Cümle budūr. **İsteserreti**: Maḡfī ve müstetir oldılar.

Ya' nī müşriḡ-i [58b] envār-ı esmā vü şıfāt ve mücid-i kaffe-i zerrāt-ı kāyināt olan zāt-ı ḡadīminün⁷⁴² envār-ı kāmīle ile ṭulū' ı ve eşi' a-i şāmīle ile burūz u suṭū' ı ḥaḡḡı için ki anun ḥüsn ü behā ve şafāsınun zuhūr u istīlāsı sebebiyle cümle-i derār-i mevcūdāt 'umūmen şems-i ḥaḡḡatdan müstefīz olan ehille-i evliyā vü enbiyā ḥuşuşan mertebe-i istitār ve derece-i ihtifāda oldılar dimekdür.

Ḥafī degüldür ki nāzım *ḡuddise sirruh* ḥazretlerinün beyt-i mezbūrda ṭal'at-i zātī meşābe-i şemsde ḡılup ve şems-i ḥaḡḡatden feyż-pezīr olan enbiyā ve evliyāyı menzile-i kamerde

⁷⁴⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁴¹ Güzelliḡi, zarafeti ve parlaklıḡı nedeniyle bütün ayların saklanmış olduḡu senin zatının ışıklarının doğduḡu yere and olsun...

⁷⁴² Yazmada " " şeklindedir.

kıldukları taḥkīk kelām-ı cāmi' dūr. Bunda mantūқан işārāt-ı esrār-ı ' acībe vü taḥkīkat-i ğarībe kaşd itmişlerdür ve velāyet ü nübüvvetüñ ba'z-ı aḥvālını qamere 'arız olan keyfiyyāt ile tanzīr buyurmışlar. Meşelā velāyet ki qurb ma'nāsınadır velīden me'hūzdur, bu taqḍırce velī qarīb dimekdür. Nübüvvet daḥı ḥaber ma'nāsınadır; nebe'den me'hūzdur, nebī muḥbir ma'nāsınadır. Velāyet ü nübüvvetüñ cirm-i qamerüñ şemse qurbıyla bu' dında nebī ḥālī gibidür. Her bār ki qamerüñ şemse qurbı ziyāde ḥalka nisbet imtiḥāk [59a] u iḥtifāsı ziyāde olur, ke-zālike zümre-i⁷⁴³ evliyā *qaddesallāhu te'ālā esrārahum*⁷⁴⁴ ḥazretlerinüñ daḥı maqām-ı qurbda taḥkīkleri ziyāde olduqca ḥalka nisbet kümün u ' adem-i zuḥūrları ziyāde olur, lākin enbiyā 'aleyhumu's-selām ḥazarātı ki bunlar velāyetleri⁷⁴⁵ ḥasebiyle kemāl-i qurbda iken ba' de kemāl-i'l-qurb nübüvvet mertebe-i teḫābülde olup ve ḥalka zuḥūr u feyzleri zıkr olınan mertebede etemm ü ekmel olduğundan ötüri maqām-ı teḫābülde zāhir olmuşlardur tā ki ḥalk bunlardan ziyāde feyz-pezīr olalar. *Ve fīhi nukātun ğarībetun lā yaḥfā 'ale'l-mute'emmil.*⁷⁴⁶ **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ülü mefā'ülü fe'ül*]

Sevgend bedān maḥla' -i envār-ı cemāl

Ya'nī ruḥ-ı ḥüb-ı to ki ḥürşid-mişāl

Her cā ki fikend nūr nihed rū be zevāl

*Meh gerçi buved cilveger ez evc-i kemāl*⁷⁴⁷

71) وَأَقْوَمُهَا فِي الْخَلْقِ مِنْهُ اسْتَمَدَّتْ وَوَصَفَ كَمَالٍ فِيكَ أَحْسَنُ صُورَةٍ

⁷⁴³ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁴⁴ Yüce Allah onların sırlarını takdis etsin.

⁷⁴⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁴⁶ Bunda dikkatlice bakanlardan gizlenmeyecek acayip nükteler (ince anlamlar) bulunmaktadır.

⁷⁴⁷ Güzellik ışıkları saçan yani o güneşe benzer cemālüne andım olsun ki ay kemālın en yüksek mertebesinden de ışık saçsa yine de onun saçtığı ışıklar senin ışığın ortaya çıkınca yok olur. Molla Cāmī'ye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tā'iyye*, vr. 414a.

Ve vaşfi kemālin fiki aḥsenu şüretin

Ve aḳvemuhā fi'l-ḥalki minhu's-tumiddeti

Ve vaşfi kemālin'deki vaşf şıfat ma' nāsınadır. Muḳsemün bih olan kemāl kendü olmak cāyizdür. Bu daḥı cāyizdür ki vaşf maşdar olup kemāl'e muzāf ola; bu taḳdīrce muḳsemün bih olan vaşf olur. **Fiki:** *Fī zātiki* taḳdīrindedür, müte' allakı ef' āl-i ' ammeden maḥzūf olan ḥāşıldur. **Aḥsenu** ile[59b] **aḳvem**⁷⁴⁸üñ irtifā'ı ibtidā'ıyyet iledür, ḥaberleri istumiddeti'dür. **İstumiddet** cümlesi mecrüretü'l-maḥal, sıfatıdur kemāl'üñ. **İstimdād:** Ṭaleb-i meded ma' nāsınadır. **Aḳvem:** A' del ma' nāsınadır, **aḥsenu**'ya ma' tūfdur. **Fi'l-ḥalki:** **Aḳvemu**'ya müte' allıḳdür. **Minhu**'daki **min:** İbtidā içündür, **istumiddet** kelimesine müte' allıḳdür. **Zamir vaşf**[a] rāci' dür. Bu maḥalde **şüret**'den murād şüret-i muṭlaḳadur, şüret-i zāhirī vü bāṭınıye şāmıldür. **İstumiddet** taḥtında müstetir olan zamir **aḥsen** ile **aḳvemu**'ya rāci' iken mü'enneş olduğunun vechi mü'enneş izāfetleri ile vaşf-ı te'nış kesb itdiler.

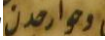
Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Uḳsimu bi-şifati kemālin ḥāşilin fī zātiki'l-leti'stumiddet minhu aḥsenu şüretin ve a' daluhā fi'l-ḥalk*⁷⁴⁹.

El-ma' nā: **Ve vaşfi kemālin fiki:** Senüñ zātuñda olan şıfat-ı kemāl ḥaḳḳı için ki. **Aḥsenu şüretin ve aḳvemuhā fi'l-ḥalki:** Ḥilḳat olan aḥsen ü a' del-i şüret. **Minhu:** Andan; ya' nī ol vaşfdan. **İstumiddeti:** Müstemidd oldı; ya' nī meded ṭaleb idici oldı.

Ya' nī senüñ zāt-ı pākuñda olan şıfat-ı kemāl ḥaḳḳı için ki ḥilḳat olan aḥsen-i şüret ü ma' nevī ki ol cāmi' -i cemī' -i kemāl-i İlāhī ve kāfil-i mühimmāt-ı [60a] ḥilāfet-i nā-mütenāhī olmaḳdan ' ibāretdür ve aḳvem-i şüret-i ḥilḳat ki ol a' del-i cevāriḥ-i ḳavī ve emānet-i İlāhīyi ḥāmil olmaḳ-ı için ve aḥsen-i taḳvīmde ibdā' u inşā olduğuna işāretdür ol mufizü'l-ḥayrı ve'l-cüddan müstefiz ve ol mümidd-i ḳavī vü cevāriḥden⁷⁵⁰ müstemidd oldılar dimekdür . **Rubā' ī-i Cāmī:**

⁷⁴⁸ Yazmada iki kere tekrarlanmaktadır.

⁷⁴⁹ En güzel suretin en düzenlisinin yardım istediği ve senin zatındaki gizli olan o kemāl vasfına ant olsun ki...

⁷⁵⁰ Yazmada " " şeklindedir.

[Meʿ ūlū mefāʿ ilün mefāʿ ilü feʿ ūl]

Sevgend hemī ḥorem be ān vaşf-ı kemāl

K'eş nīst zi zāt-ı pāket imkān-ı zevāl

Deryūze-i feyz ū kuned her ki buved

Der ḥübterīn-i şūret ez ḥusn-i cemāl⁷⁵¹

72) وَنَعْتِ جَلَالِ مِنْكَ يَعْدُبُ دُونَهُ عَذَابِي وَيَحْلُو عِنْدَهُ لِي قَتَلْتِي

73) وَسِرِّ جَمَالِ عَنْكَ كُلُّ مَلَا حَةٍ بِهِ ظَهَرْتَ فِي الْعَالَمِينَ وَتَمَّتْ

Ve naʿ ti celālin minki yaʿ zubu dūnehu

ʿ Azābī ve yaḥlū ʿ indehu lī kıtle tī

Ve sirri cemālin ʿ anki kullu melāḥatin

Bihi zāharat fi'l-ʿ ālemīne ve temmeti

Naʿ t: Şeyʿi kendüde mevcüd olan şıfāt-ı ḥamīde ile vaşfa dirler. **Celāl:** Şıfātından ḳahr u ḡazaba müteʿ allıḳ olan şeyʿe dirler. **Yaʿ zu[bu]:** ʿ Uzūbiyyetdendir; ḫalāvet maʿ nāsına. **Dūn:** ʿ İnde dımeḳdür. **ʿ Azābī:** Fāʿ il[i]dür yaʿ zubuʿnuñ. **Ve yaḥlū:** Yaʿ zubuʿya maʿ tūfdur. **Dūnehu** ile ʿ indehuʿdaki zamīrler naʿ t[a] rāciʿdür. **Lī:** Yaḥlūʿya müteʿ allıḳdür. **Ḳitle tī:** Kesr-i ḳāfla ḳatlden bināʿ-ı nevʿdür. **Minki** ile ʿ ankiʿnuñ müteʿ allıḳı fiʿ l-i maḥzūfdur; efʿ āl-i ʿ āmmeden. **Sirr:** Ḳalbede mevdūʿ bir laṭıfedür, [60b] bedende rūḥ gibi; rūḥ maḥall-i maḥabbet ve ḳalb maḥall-i maʿ rifet olduḡı gibi. Bu daḡı maḥall-i müşāhededir. Ve müşāhede anuñ vasāṭatıyla müyesserdür insāna. **Kullu melāḥatin**ʿdeki **kull** mübtedādur. **Melāḥat:** Bir ḥüsne dirler ki idrāk[i] ḡāmız u ʿ asīrdür. [Bihi]: **Temmet** [ve] **zāharat** kelimesine müteʿ allıḳdür. **Zāharat**ʿdaki zamīr-i müstetir **melāḥat**ʿe rāciʿdür. **Zāharat** cümlesi ḫaberidür mübtedānuñ. **Fiʿ l-ʿ ālemīne:** **Zāharat** kelimesine müteʿ allıḳdür. **Ve temmet**ʿdeki **vāv**ʿ āṭıfedür. [**Temmet**]: **Zāharat** kelimesine maʿ tūfdur.

⁷⁵¹ Senin temiz zatından silinmesi ve düşmesi mümkün olmayan kemāl vasfına ant olsun ki cemāli her ne kadar güzel olursa olsun, senin kemālını gören ondan feyz dilenir. Molla Cāmīʿye ait bu rubai için bkz. Molla Cāmī, *Şerh-i Tâʿiyye*, vr. 414a.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Uksimu bi-na'ti celâlin şâbitin fiki ve şâdirin minki ellezî ya'z[u]bu* 'azâbî 'indehu ve yaḥlû liye'l-ḳatlu cezâh, ve uksimu bi-sirri cemâlin kâyin biki ve fâyizîn 'anki ellezî kullu melâḥatin zâharat fi'l-'âlemîne ve temmet; iz levle'l-cemâlu'l-muṭlaḳu le-mâ kâne li'ş-şey'i vucûdun fâzlen 'ani'l-ḥusni ve'l-melâḥati. Emmâ zuhûru'l-melâḥâti fe-vâzihun ve emmâ temâmuḥâ fe-li'ennehâ lâ tetimmu illâ bita'alluḳi'l-maḥabbeti bihâ.⁷⁵²

El-ma'nâ: Ve na'ti celâlin minki: Senden olan şıfat-ı celâl ḥaḳḳı için ki. Ya'zubu: Lezîz olur. Dünehu: Anuñ ḳatında. 'Azâbî: Benüm 'azâb u elemüm. Ve yaḥlû: Daḳı şîrîn olur. 'İndehu: Anuñ yanında. Lî: Baña. Ḳitletî: Bir nev' [61a] ḳatlüm. Ve sirri cemâlin 'anki: Daḳı senden zâhir olan sırr-ı cemâl ḥaḳḳı için ki. Kullu melâḥatin: Cümle melâḥat [u] ḥüsn. Bihî: Anuñ ile; ya'nî ol sırr-ı cemâl ile. Zâharat: Zâhir oldu. Fi'l-'âlemîne: 'Âlemlere. Ve temmeti: Daḳı tamâm oldu.

Ya'nî sende olan na't ü celâl ü heybet ve şıfat-ı kibriyâ vü 'azamet ḥaḳḳı için ki andan ḥâşıl olan 'azâb u 'uḳûbet baña nisbet bir lezîz ḥâlet ve anuñ emr[i] ile minaşşa-ı burûzda cilveger olan merâret-i ḳatl ü siyâset bu 'âşîḳ-ı dil-dâdeye bâ'ış-i lezzet bel ki elezz-i ni' metdür. Ve daḳı senden zâhir olan sırr-ı cemâl ḥaḳḳı için ki cümle-i mevcûdâtda zuhûr iden ḥüsn ü melâḥat ol muḥîṭ-i cemâl ü kemâlün izâfesinden zâhir ü peydâ ve kâffe-i maḥlûḳâtda burûz idüp mertebe-i kemâle vâşıl olan behâ vü şabâḥat ol şems-i ḥaḳḳî'nün imdâd u 'inâyetiyle bâriz ü hüveydâ oldu dimekdür. **Rubâ'î:**

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ül]

Sevgend be ân na't u celâl-i ceberût

K'ez şadmet-i ânest u delâl-i melekût

Ger dâğ nihed buved merâ râḥat-ı 'ayş

⁷⁵² Senden meydana gelip sende sabit olan, ıstırap ve cezanın kendisi nedeniyle bana hoş ve tatlı geldiği celâl ve azametın sıfatına ant olsun ki... Ayrıca senden tüm eşyaya yayılıp alemdeki her melâhat ve güzelliğin kendisi nedeniyle görünüp tamam olduğu ve (celâl sıfatından) fazlalık sıfatı kazanan cemâl sırrına ant olsun ki... Zira bu mutlak cemâl olmasaydı nesnelere hatta hüsün ve melâhet (güzellik) vücut bulmazdı (ortaya çıkmazdı). Melâhat ve güzelliğin, mutlak cemâlin bir eseri olmasının nedeni apaçıktır. Onun (melâhat ve güzelliğin) tamamlanmasının mutlak cemâlin bir eseri olması, melâhat ve güzelliğin tamamlanmasının, ancak sevginin bulunduğu zaman gerçekleşebileceğinden kaynaklanmaktadır.

V'er tîğ zened, dihed merā kuvvet u kūt⁷⁵³

Diger:

[Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūl]

Sevgend be-ān sirr-i cemāl[ī] ki be-tust

Zāhir şude der-cumle cihān rüz-ı nuḥust

Ber-ḳadd-ı butān ḫil' āt-ı zībāyī vu luṭf

[61b] Der-cumle cihān be-ḫüsniyyet u durust⁷⁵⁴

74) وَحُسْنٍ بِهِ نُسَبَى التُّهَى دَلَّنِي عَلَى هَوَى حُسْنَتٍ فِيهِ لِعَزِّكَ ذَلَّتِي

75) وَمَعْنَى وِرَاءِ الْحُسْنِ فِيكَ شَهْدَتُهُ بِهِ دَقٌّ عَنِ إِدْرَاكِ عَيْنِ بَصِيرَتِي

Ve ḫusnin bihi tusbe'n-nuhā dellenī 'alā

Hevan ḫasunet fihi li-'izziki zilletī

Ve ma'nen verā'e'l-ḫusni fiki şehidtuḥu

Bihi daḳḳa 'an idrāki 'ayni başiretī

Ḥusn: Mülāyeme ve tenāsübden 'ibāretdür; dört kısm[ur]; ḫissīdür ve 'aqlīdür ve rūḫānīdür ve şer'īdür. Bunların her birinde ḫubḫ muḳābil ü muzādd olur; ya'nī ḫusn-i ḫissī muḳābelesinde ḫubḫ-ı ḫissī ve ḫusn-i 'aqlī muḳābelesinde ḫubḫ-ı 'aqlī vardur, *ilā āḫirih*. Lākin erbāb-ı taḫḫīḳ yanlarında ḫusne maḫşüş bir mertebe daḫı vardur, aña ḫubḫ muḳābil ü muzādd olamaz. Beyt-i şānīde **verā'e'l-ḫusn**'dan murād ḫusnün beşinci mertebesidür ki ıştılāḫ-ı⁷⁵⁵şüfiyyede aña cemāl-i muṭlaḳ-ı zātī dirler. **Seby:** Esr

⁷⁵³ Darasıyla melekûtu harekete geçiren, Ceberutun en azametlisi ve kendisine övgüler olana ant olsun ki yaralasa bana eğlence rahatlığı olur, kılıç vursa bana güç ve azık verir. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 414a.

⁷⁵⁴ Bütün dünyada ilk günden beri görünen cemalinin sırrına ant olsun ki o cemâl güzellerin boynuna güzellik ve lütuf elbisesi oldu ve bütün dünya onun güzelliğiyle tamamlanır. Molla Câmî'ye ait bu rubai için Bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 414a.

⁷⁵⁵ Yazmada "عزرك" şeklindedir.

ma' nāsınadır. **Bihi'**deki **bā seby'**e müte' allıkdür, müte' allağdan tağdīmi ifāde-i ihtīşāş içündür. **Zamīr husn'**e rāci' dūr. **Nuhā:** Cem' -i nühye'dür, 'aql ma' nāsınadır; 'aqla nühye didiler mā lā ya'nīden nehy itdüğinden ötüri. **Dellenī:** Fi'l ve mef' üldür, tahtında müstekin olan zamīr ke-zālik **husn'**e rāci' dūr. 'Alā **hevā:** **Zilletī'**ye müte' allıkdür. **Fihī'**deki **[hā] hevā'**ya rāci' dūr, **hasunet** kelimesine müte' allıkdür. **Li-' izziki'**deki **lām** ta' līl içündür. **Zilletī:** Fā' ilidür [62a] **hasunet** kelimesinüñ. **Fiki:** *Fī zātiki* tağdırindedür. **Şehidtuhu** ile **bihi'**deki zamīrler **ma' nā'**ya rāci' dūr. **Dağka:** Hafıye ma' nāsınadır. **Dağka'**daki zamīr-i müstekin dağı ke-zālike **ma' nā'**ya rāci' dūr. **Başiret:** 'Ayn-ı kalbe dirler. 'An **idrāki:** **Dağka'**ya müte' allıkdür.

Tağdīr-i kelām dimekdür ki: *Uğsimu bi-husnin kāmīlin ellezī bihi tūseru'l-' uğūlu ve tusbā fehvū'l-fuhūli, ve ke-zālike'l-husnu delleni' alā hevākī'*⁷⁵⁶ *fe-hasunet fī hevākī ve tābet zilletī li-ecli 'izzetiki. Ve uğsimu bi'l-cemāli'l-mutlaqi'z-zātiyyi's-şābiti fiki ellezī şehidtuhu bi-nefsihi lā bi-ğayrihi ve dağka 'an en yudreke bi-'aynin fazlen 'an en yudreke bi-'ayni'l-ğalb.*^{757 758}

El-ma' nā: **Ve husnin:** Dağı şol hūsn hağğı içün ki. **Bihi:** Ol hūsn sebebiyle. **Tusbe'n-nuhā:** 'Uğūl mağlūb u esīr kılinur. **Dellenī:** Eyle hūsn ki baña delālet eyledi. 'Alā **hevan:** Mağabbete. **Hasunet:** Laţif ü müstaşsen oldı. **Fihī:** Anda; ya'nī 'aşğda. **Li-' izziki:** Senüñ' izzetüñden ötüri. **Zilletī:** Benüm zilletüm. **Ve ma'nen verā'e'l-husni fiki:** *Ve ma'nen şābiten fiki verā'e'l-husni* tağdırindedür; ya'nī sende şābit ü mevcūd olup mā-fevğ-i hūsninde olan ma' nā hağğı içün ki. **Şehidtuhu:** Ben anı müşāhede eyledüm. **Dağka:** Ol ma' nā [62b] dağığ oldı. 'An **idrāki** 'ayni başireti: Sırr-ı küll-i ğalb gözi idrāk itmekden anı.

Ya' nī senüñ şol hūsnüñ hağğı içün ki 'uğūl ol hūsn-i nisbī ile vālih [ü] hayrānı ve esīr ü ser-gerdānı oldı. Ve beni ol hūsn 'aşğ u mağabbete delālet itmekle mesrūr u şādān kıldı.

⁷⁵⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁵⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁵⁸ Ve o noksansız güzellik hakkı için ki onunla akıllar ve kalpler yağmalanır, işte o hüsün ve güzellik beni senin sevgi ve aşkına öyle bir göttürdü ki o aşk ve sevgide senin izzet ve yüceliğın için benim horluğum (aşağılığım) makbul oldu. Ayrıca zatı ve sende sabit olan mutlak güzellik hakkı için ki ben onu senin zatında gördüm. Bu öyle bir güzellik ve hüsün ki baş gözü ve kalp gözü (basiret) onu idrak edemez (algılayamaz).

Eyle ‘aşk u maḥabbet ki anda senüñ beḳā ve ‘izzetüñ müşāhedesinden ötüri kendü fenā vü zilletüm baña laṭif [ü] müstaḥsen görüñdi. Daḫı sende şābit ü mevcūd olup ḫüsnden ‘ālī vü berter olan ma‘nā ḫaḳḳı için ki ben ol ma‘nāyı yine kendü vesāṭatum-ile müşāhede eyledüm ve diḳḳat ü leṭāfetde ol ma‘nāyı bir mertebede gördüm ki her göñül gözi anı görmekten dūr ve her dīde-i başīret anı derkden ba‘īd ü mehcūrdur dimekdür .

Rubā‘ī:

[Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ül]

Sevgend be ḫusnet ki ḫiredhā birubūd

Dil rā be ser-i kūy-ı ḡamet rāh numūd

Çun izzet-i to be dīdeneş zībā būd

‘Aşḳ ber ü her der ki ḫāḫī ki guşūd⁷⁵⁹

Rubā‘ī:

[Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ül]

Sevgend be-ān ma‘nā-i bārīk u daḳīḳ

K’et hest verā’-i ḫübī iy ṭurfē refīḳ

Ū rābe hem Ū kerdeem idrāk velī

Hergiz ne-resed be-fehm-i ān fīkr-i ‘amīḳ⁷⁶⁰

76) وَأَنْهَى مُرَادِي وَاخْتِيَارِي وَخَيْرِي

لَأَنْتِ مُنَى قَلْبِي وَغَايَةُ بُغْيَتِي

Le-enti munā ḳalbī ve ḡāyetu biḡyetī

⁷⁵⁹ Akılları çelen ve gönlümlü senin hüznü sokaḡına yönlendiren güzelliğine ant olsun! Seni görmek onun için güzel olduğundan, aşk ona istediği her kapıyı açtı. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, Şerh-i Tâ'iyye, vr. 414a.

⁷⁶⁰ Ey güzel yoldaş! İyilik ve güzelliğin ötesinde olan pek ince manana ant olsun! Ben O'nu O'nun kendisiyle idrak ettim ancak derin düşünce ve akıl bunu anlayamaz. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, Şerh-i Tâ'iyye, vr. 414a.

Ve enhā murādī ve'htiyārī ve hīretī

[63a] **Le-enti'**deki **lām** k̄asemāt-ı s̄abıkanuñ cevābıdır. [**Enti**]: Mübtedādur. **Munā**: Zamm-ı mīm ile ārzū ma' nāsına olan *munye'nüñ* cem' [i]dür, haberidür mübtedānuñ. Mevāzi' -i erba'ada olan **vāv**lar cümleten 'atıfedür. **Hīret**: Ma' tūfdur **biğyet'e** ve **biğyet**: kesr-i **bā**yla h̄acet ve ma' lūb ma' nāsınadır. **Enhā**: Ef' al-i tafzīldür, nihāyetden aqşā vü gāyet ma' nāsınadır. **Hīret** [ve] **hīyeret**: **Yā'**nuñ fethiyle vü sükūnıyla ikisi dağı mā yuhtāruñ ism[i]dür. **İhtiyār**: İştifā ma' nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Uksimu bi-mā sebeğa zikruhā le-enti mutemennā kalbī ve gāyetu ma' lūbī, ve aqşā murādī ve'htiyārī ve muhtārī*⁷⁶¹

El-ma'nā: **Le-enti**: Elbette sen. **Munā kalbī**: Benüm kalbümün ārzūsısın. **Ve gāyetu biğyetī**: Dağı benüm ma' lūbumuñ nihāyet[i]sin. **Ve enhā murādī**: Dağı benüm murādumuñ aqşāsısın. **Ve'htiyārī**: Dağı benüm ihtiyārumsın; ya' nī cem' -i murādātumdan seni intiğāb eylemişüm. **Ve hīretī**: Dağı benüm muhtārumsın.

Yā' nī k̄asemiyyāt-ı s̄abıkada haqqı için ki her biri ecell-i muqsemün bihdür benüm ārzū-yı kalb-i nāşādum sensiñ, ve gāyet-i maqşūd u nihāyet-i murādum sensiñ, senden ve senün 'aşkuñdan gayrı me'ālibi bi'l-külliyeye gönülden redd ve senün [63b] diyār-ı 'aşkuñdan gayrı giden yolları rüy-ı dile sedd eyledüm dimekdür. **Rubā'ī**:

[*Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' il*]

Hem ārzū-yı h̄atır-ı efgār toyī

Hem gāyet-i maqşūd-ı dil-i zār toyī

Her haste-dil ihtiyār-ı yārī kerde 'st

*Mā rā zi miyān-ı heme muhtār toyī*⁷⁶²

⁷⁶¹ Yukarıda geçen manalar hakkı için, kalbimin arzusu, maksat ve gayemin en nihayeti, arzu ve tercihimin en sonu benim arzu ettiğim varlık sensin!

⁷⁶² Hem çaresiz gölümün gayesi sensin hem de yaralı gönlümün dileği sensin. Her gönlü yaralı kendine bir yar seçmiştir, herkes arasından bizim seçtiğimiz ise sensin. Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyeye*, vr. 414a.

77) وَخَلَعِ عِدَارِي فِيكَ فَرَضِي وَإِنْ أَبِي اقْتِرَابِي قَوْمِي وَالخَلَاعَةُ سُنَّتِي

Ve ḥal' u 'izārī fiki farzī ve in

Ebe'ktirābiye ḳavmī ve'l-ḥalā' atu sunnetī

Ḥal': Lügatde nez' ma' nāsınadır, şevbde isti' māl olınsa iḥrāc ma' nāsına olur; *ḥale' e' anhu şevbehu* huñ ma' nāsı bedeninden şevb çıkardı demekdür ve ref' ü keşf ma' nāsına daḥı gelür; *ḥale' e'l-miḳvede 'an re'si'd-dābbeti* dirler; *rafē' ehu 'anhā fe-temşī ve ter' ā 'alā murādihā*⁷⁶³ ma' nāsına. Ve *fulānun ḥaliyyu'l-'izārī* dirler *mekşūfetu'l-vechī*⁷⁶⁴ ma' nāsına. Ve lākin bu nazār-ı ḥalḳda müstaḥsen olanlar ile 'adem-i ta' ayyünden 'ibāretdür ve kināyetdür. Türkide yüzi açılmış ya' nī bī-'ār u bī-nāmus demek gibi. **Farz'**: Lügatde ḳaṭ' u taḳdīr ma' nāsınadır. İştīlāḥda şol şey '[e] dirler ki ol şey ' delil-i ḳaṭ' ī ile şābit ola ki anda şübhe olmaya; meşelā ḡasl-i vech gibi. Bu maḥalde farzdan⁷⁶⁵ terkine hīçbir vech-ile mesāḡ olmayandır. **Sunnet'**: Ṭarīḳat ü sīret ma' nāsınadır. **Farz'** ve **sunnetüñ** yā'-i mütekellime izāfeti li-nüktetindür; ifāde-i iḥtişāş içündür. **Ebā'**: İmtena' a ma' nāsınadır. **İktirāb'**: Yakın olmaḳdur. **[64a] Ve'l-ḥalā' atu'**daki vāv ḥaliyyedür. **Ḥalā' at'**: Feth-i ḥā ile maşdardur, ḥal' gibi.

Takdīr-i kelām demekdür ki: *Ve terku 'ārī ve ḥal' u 'izārī ve iṭlāḳī 'an ḳuyūdi'l-'ādāti fī maḥabbetiki farzun bi'n-nisbeti ileyye, ve lā yumkinunī terkuh, ve'l-ḥālu enne'l-ḥalā' ate ṭarīḳī ve deydēnī ve in imtena' a*⁷⁶⁶ *ḳavmī 'an muḳārebetī li-zālik*⁷⁶⁷.

El-ma'nā': **Ve ḥal' u 'izārī'**: Benüm ḥal' -i ' izārum; ya' nī terk-i nāmūs [ü] ' ārum. **Fiki'**: Senüñ ' aşḳuñda. **Farzī'**: Benüm farzumdur; ya' nī baña maḥşüş bir farzdur ki terki ḳābil

⁷⁶³ O, (Hayvan) istediği gibi dolaşıp yerden ot yesin diye, dizgini hayvanın başından çıkardı.

⁷⁶⁴ Yüzü örtülü değildir.

⁷⁶⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁶⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁶⁷ Ayrıca senin sevginde ar ve namusu bırakmam, engel ve mani bağlarından soyutlanmam ve adet bağlarından kurtulmam bana terki mümkün olmayan bir farzdır. Halbuki *halā' at*, kavmimin benden uzaklaşmalarına neden olsa da benim huy ve yolumdur.

degüldür. **Ve in ebā:** Eger imtinā^ç iderler ise. **İktirābiye:** Benüm yakın olmamdan. **Ḳavmī:** Benüm ḳavmüm. **Ve'l-ḫalā^ç atu:** Ḥāl ān ki ḫalā^ç at; ya^ç nī terk-i ^çār. **Sunnetī:** Benüm ^çādet ü tarīḳümdür.

Ya^ç nī senüñ ^çaşıkunda bī-nāmūs u bī-^çār ve taleb-i vaş[l]uñda bī-şabr u bī-ḳārār olduğum baña nisbet farz-ı ^çayndur, bel ki ^çuhdemde vācibü'l-edā farz u deyndür. Egerçi benüm ḳavm ü ḳabāyil ve etbā^ç u^ç aşāyirüm bu ma^çnādan imtinā^ç u istinkāf daḫı iderler ise ḫāl bu ki bī-nāmūsī ve bī-^çārī benüm kīş ü ^çādetüm ve mezheb [ü] tarīḳatumdur dimekdür .

Rubā^çī:

[Mef^ç ülü mefā^ç ilün mefā^ç ilü fe^ç il]

^çaşık hemişe bī-dil u ^çār buved

Ez naḫvet u [64b] nāmūs sebuk-bār buved

Her çend ki ḳavmişān ez ān men^ç kunend

Ez men^ç kunendegān 'ş bīzār buved⁷⁶⁸

78) وَأَلَسُوا بِقَوْمِي مَا اسْتَعَابُوا تَهْتَكِي فَأَبَدُوا قَلْبِي وَأَسْتَحْسِنُوا فِيكَ جَفَوْتِي

Ve leysü bi-ḳavmī me'ste^ç ābū tehattukī

Fe-ebdev ḳilen ve'staḫsenū fiki cifvetī

Ḳavm: Cemā^ç at-ı ricāle dirler nisāya itlāk olunmaz; *ke-mā ḳālallāhu te^çālā lā:* “Lā yeshār ḳavmun min ḳavmin ^çasā en yekūnū⁷⁶⁹ ḫayren minhum ve lā nisā^çun min nisā^çin ^çasā en yekunne ḫayren minhunn⁷⁷⁰” ve ḳāle Zuheyr:

⁷⁶⁸ Âşık olan hep arsız ve sabırsız olur ve namusu ve gururu olmaz. Âşık olan kişiyi, kavmi ve akrabaları bir şeyden men etseler, men olunandan değil men edenlerden dertlenir! Molla Câmî'ye ait bu rubai için bkz. Molla Câmî, *Şerh-i Tâ'iyye*, vr. 414a.

⁷⁶⁹ Yazmada "" şeklindedir.

⁷⁷⁰ Allah'ın buyurduğu gibi: “Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler”. (Hucurât, 49/11)

[Vâfir Bahri: Müfâ'altün müfâ'altün müfâ'al]

Ve mā edrī ve lestu ihālu edrī

E-ḳavmun ālu Hişnin⁷⁷¹ e[m] nisā'ū⁷⁷²

Bu maḥalde **ḳavm**den murād beyt-i sâbıḳda mezkûr olan ḳavim degüldür. Beyt-i sâbıḳdaki **ḳavm**den murād ĩmān u islāmda müşterek olup ḥaḳıḳat-i tevḥıdde maḥcûb olanlardur; 'avāmm-ı mü'minîn ma'nāsına. Ve bu maḥaldeki **ḳavm**den murād ehl-i taḥḳıḳ ü ehl-i tevḥıddür. Ve **me'ste'ābū**'daki **mā** mā-dāme ma'nāsınadır. Sın-i istif'āl vicdān içündür, taleb için degüldür. **İstahsenū sını** daḥı böylecedür. **Hetk**: Perde yırtmaḳdır, tefe'üle naḳl[i] mübālağa ve istimrār içündür. **Fe-ebdev**'deki **fā** ta'ḳıḳb içündür. **İbdā**: İzhār ma'nāsınadır. **Ḳilā**: Kesr-i ḳāf ile 'adāvet ma'nāsınadır. **Fıki**: *Fī ḥubbiki* taḳdīrindedür. **Cefvā**: Feth-i cīm ile zulum ü ta'addı⁷⁷³ ma'nāsına [65a] **Cifveti**: Kesr-i cīm ile cefā ma'nāsınadır; mef'ūline muzāfdur.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve hāzihi ṭāyifetun leysū bi-ḳavmī fi'l-ḥaḳıḳati ve in kânū muntelibîne⁷⁷⁴ ileyye fi's-şūreti mā-dāme iste'ābū ḥurūci 'an'ādātihim; fe-aḫharu⁷⁷⁵ l-'adāvete ve'l-ḳilā ve's-tahsenū fī ḥubbiki'l-cefā bi-ehli't-taḥḳıḳi ve't-tevḥıdi li-ḳuşūri fehmihim bi'l-inkāri 'aleyhim⁷⁷⁶.*

El-mā'nā: **Ve leysū**: Degüllerdür bunlar. **Bi-ḳavmī**: Benüm ḳavmüm. **Me'ste'ābū**: Mā-dām ki 'ayb 'add iderler. **Tehettukī**: Benüm tehettükümü; ya'nī 'ār u nāmūs perdesini ḥarḳ

⁷⁷¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁷² Ayrıca Zuheyr (bin Ebî Sulmâ) şöyle dedi: Hısn kabilesinin erkek mi kadın mı olduğunu bilmem, ama sanki bileceğim.

⁷⁷³ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁷⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁷⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁷⁶ Bu taife, her ne kadar görünüşte bana mensup olsa dahi aslında benim kavmim değildir. Çünkü onlar kendi adetlerinin hüküm ve kurallarını kırmamı ayıp ve kusur saydılar. Onların anlayış eksikliği yüzünden bana düşmanlık gösterip senin muhabbetin uğruna tahkik ve tevḥid ehline eziyet etmeyi hoş bir şey saydılar.

itmegi. **Fe-ebdev:** Pes izhār eylediler. **Ḳilen:** Buğz⁷⁷⁷ u ‘adāvet. **Ve'staḥsenū:** Daḥı müstaḥsen göreler. **Fiki:** Sende; ya‘ nī senūñ ‘aşkuñda. **Cifveti:** Benüm cevr ü zulumümi; ya‘ nī baña cevr ü zulmi.

Ḥafı buyurulmaya ki beyt-i sâbıkdaki ḳavm ‘ibāretinden murād imān ü islām ile ittişāfda nāzım ile müttaḥid olan ‘ubbād ü zühhād idi ki gerçi kim maḥcūb u ḡayr-ı vāşıl idiler, lākin ittiḥād ü imānları olduḡı cihetden anlara ḳavmüm didi kendülere nisbet buyurmuşlar idi. Ve bu maḥalde tāyife-i mezbūre imān-ı taḥḳikide vü muḳteżāyt-ı ‘aşḳda kendülere hem-meşreb [ü] hem-ḥāl olmayup bel ki ehl-i ḥaḳḳa levm ü taḳrī‘ ve ezā vü teşnī‘ maḳāmında oldukları [65b] ḥayşiyetden **leysü bi-ḳavmī** ḳavliyle anları kendü ḳavmi olmaḳdan nefy eylemişlerdür.

Ya‘ nī mā-dām ki bunlar ehl-i ‘aşkuñ aḥvāline münkir ve maḳām-ı sekrde hetk-i estār itdüklerine zann ü teşnī‘ de muşırr olup ve ehl-i ‘aşḳa izhār-ı ‘adāvet eyleyüp fırḳa-i ‘uşşāḳa cifvet ü ezā ma‘ḳül göreler, bunlar benüm ile yār ve derd-i ‘aşḳdan ḥaber-dār degüllerdür. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilü fe‘il*]

Ḳavmī ki merā be-hetk ḡıbet bekonend

V‘ez terk-i maḥabbetem naşīḥat bekonend

Her çend ki işān buvedem ḥ işāvend

Likin be ḥaḳīḳat ‘adāvet bekonend⁷⁷⁸

79) وَأَهْلِي فِي دِينِ الْهَوَى أَهْلُهُ وَقَدْ رَضُوا لِي عَارِي وَاسْتَطَابُوا فَضِيحَتِي

Ve ehlī fi dīni'l-hevā ehluhu ve ḳad

Razū liye ‘ārī ve'steḫābū faziḥatī

⁷⁷⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁷⁸ Kaynaḡını tespit edemediḡimiz bu rubainin şārihe ait olduḡunu düşünüyöruz. Tercümesi: Bana hakaret edip dedikodumu yapanlar ve bana aşkı terk et diye nasihat edenler, akrabam olsalar dahi bana böyle yaptıktan sonra düşmanlık etmiş olurlar.

Dîn: Bu maħalde tarîkat ve mezheb ma' nâsınadır. **Ehluhu** zamîr[i] hevâya râci' dür. **Ehli:** Mübtedâdur, **ehluhu:** haberidür mübtedânuñ. **Ve kad'**da vâv hâliyyedür. **Rizâ:**⁷⁷⁹ Hoşnud olmaħ ma' nâsınadır. **Rizâ'**nuñ taħtında zamîr-i müstekin ehle râci' dür. **Liye'**deki **lâm: razû** kelimesine müte'allikdür. **Ārî:** Mef' ulidür **razû'**nuñ. **Ve ve'steṭābū:** **Razû'**ye ma' tūfdur. **Fazīḫatī:** Mef' ulidür **isteṭābū'**nuñ.

Ṭaḳdîr-i kelām dimekdür ki: *Ve ehli fî tarîḳi'l-maḥabbeti ehlu'l-maḥabbeti'l-lezîne'ḫtār[ū] tarîḳa'l-melâmeti 'ale's-selâmeti ve'l-ḫālu ennehumu'rtazû [66a] ilā 'ārî ve tehettukî ve'steṭābū fazīḫatî beyne'l-ḫalki li-temekkunihim fi'l-'iṣḫ.*⁷⁸⁰

El-ma'nâ: **Ve ehli:** Benüm ehlüm; ya' nî yārānum. **Fî dîni'l-hevâ:** Ṭarîk-i maḥabbetde. **Ehluhu:** Anuñ ehli; ya' nî maḥabbet ehli olanlar. **Ve kad razû:** Ḥāl ān ki bunlar rāzî oldılar. **Liye:** Benüm için. **Ārî:** Benüm 'ār ü tehettüküme. **Ve'steṭābū:** Daḫı ṭayyib 'add eylediler. **Fazīḫatī:** Benüm fazāḫatumı.

Ya' nî benüm tarîḳ-i maḥabbetde yārūm ve reh-i 'aşḳda hem-dem ü ğam-ḫ'ārūm yine ehli 'aşḳ olanlardır. Ḥāl ān ki zikr olınan ehli-i maḥabbet baña maḥşuş olan 'āra ve ehli-i derde mühimm olan 'ırz u vaḳāra rāzî oldılar ve benüm fazāḫatumı ṭayyib 'add eylediler dimekdür . **Rubā'î:**

[Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilün fa']

Dil-dār-ı men ānî'st ki 'āşık bāşed

Der keş-mekeş-i 'āşıkî şādık bāşed

Her nîk u her bed ki bîned ez men

*Munkir neşved bel ki muvāfiḳ bāşed*⁷⁸¹

⁷⁷⁹ Yazmada" " şeklindedir.

⁷⁸⁰ Benim kavmim, ağyarın nazarından halleri gizlemek için melâmet yolunu selâmete tercih edip aşkı iyice anlayarak benim arıma, kuralları kırmama ve halk arasında rüsvaylığıma (rezillliğime) rıza gösterenlerdir.

⁷⁸¹ Kaynağını tespit edemediğimiz bu rubainin şârihe ait olduğunu düşünüyörüz. Tercümesi: Benim maşukum, âşık olan ve âşıklık tantanasında sadık olandır. Benim sevgilim, benden gördüğü her kötülüğü, gördüğü iyilik gibi inkâr etmeden kabul edendir.

80) فَمَنْ شَاءَ فَلْيَعْصِبْ سِوَاكَ فَلَا أُذَىٰ إِذَا رَضِيتَ عَنِّي كِرَامُ عَشِيرَتِي

Fe-men şā'e fe'l-yağzab sivāki fe-lā ezā

İzā razīyet 'annī kirāmu 'aşīretī

Beyt-i mezbūr cümle-i şartıyyeden üç cümleyi müteżammındur; evvelki cümle **Fe-men şā'e fe'l-yağzab sivāki** cümlesidür. **Fe-men şā'e**'deki **fā** ta'ķīb içündür. İkincisi mezkūretü'l-cezā ve maķdūretün bi's-şartdur; taķdīri: **İn yağzab sivāki fe-lā ezā bī** dimekdür. Üçüncüsü mezkūretü's-şart [66b] maķdūretü'l-cezādur; taķdīri: **İzā razīti enti ve kirāmu 'aşīretī 'annī lem yazurranī ğazabuhum ve inkāruhum** dimekdür; zīrā mışrā'-i şānī ķudemā⁷⁸² eş'ārındandır 'alā vechi't-tazammun maħbūbeye ħiṭāb siyākında irād olınmışdır. Bu daħı cāyızdır ki **fe-men şā'e fe'l-yağzab** şart-ı muķadderüñ cezāsı olup taķdīri: **İzā kāne'l-emru**⁷⁸³ **ke-zālike fe-men şā'e fe'l-yağzab sivāki** demek ola. **Fe-lā ezā** kavli: **İzā razīyet 'annī kirāmu 'aşīretī** cümle-i şartıyyenüñ⁷⁸⁴ muķaddem cezāsı ola.

Cezānuñ şartdan daħı taķdīmin tecvīz idenler kavli üzre taķdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-men erādehu en yağzaba 'aleyye fe'l-yağzab sivāki. İn yağzab sivāki fe-lā ezā lī, ve izā razīti enti ve razīyet kirāmu 'aşīretī min aħıbbā 'iki fe-lem yuzīrnī ğazabu ğayriki ve ğayri aħbibbā 'ik.*⁷⁸⁵

⁷⁸² Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁸³ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁸⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁸⁵ Senden başka kim bana kızmak isterse kızsın, asla kırılma ve eziyet mevzubahis değildir. Eğer sen ve senin sevdiğin o kavmimin şerefli büyükleri bana razı olursanız senin ve sevdiğilerin dışındakilerin bana kızması asla umurumda olmaz (bana zarar vermez).

Yāhūd dimek olur ki: *İzā kāne'l-emru*⁷⁸⁶ *kezālike fe-men šā'e fe'l-yağżab sivāki, ve izā razīti* 'annī ve *raziyet kirāmu* 'aşireti *fe-lā be'se bi-ğazabi'l-ğayri*⁷⁸⁷; bu taqdirce cümle-i şartiyye iki olur.

El-ma'nā: **Fe-men šā'e**: her kim dilerse. **Fe'l-yağżab**: Ğazab eylesün. **Sivāki**: Senden ğayrı. **Fe-lā ezā**: Be's ü ezā yokdur.⁷⁸⁸ **İzā raziyet**: [67a] Kaçan rāzī olsa. 'Annī: Benden. **Kirāmu** 'aşireti: Benüm 'aşiretümün kirāmı.

Ya'nī çün senün tarīk-i 'aşkuñda kibār-ı ehl-i maḥabbet ü kirām-ı 'aşiret-i 'aşk u meveddet olanlar benden rāzī olalar ve ḥālet-i mestīde benden zuhūr iden sekr ü fazāḥati memdūḥ u müstaḥsen bileler, ḥālūme vākıf ve esrār-ı tarīkat-ı 'uşşāka 'ārif olmayan levvām ü lāḥīnün suḥt u rızāları 'ale's-seviyye ve berāberdür. Ve ta'n u tešnī ve levm ü taḳrī'leri⁷⁸⁹ ke'en lem yekün idügi muḥaḳḳaḳ u muḳarrerdür. Pes senden ğayrı her kim baña ğazab itmek diler ise eylesün, eger senden ğayrı baña ğazab eyler ise ben andan müte'ezzī olmazam, her kaçan ki sen ve senün 'uşşākuñ benden rāzī olasız ğayruñ ğazab u levmi baña zarar virmez, i'tibār senündür ve rızānadur ve ehl-i maḥabbetden olan 'uşşākuñ rızāsınadır, dimek olur. Yāhūd dimek olur ki vaḳtā kim bu mezkūrāt muḳarrer olaydı her kim ğazab eylesün eylesün senden ğayrı her kaçan ki sen ve senün 'uşşākuñ benden rāzī olalar ğayruñ cevri ü tešnī'inden baña tazarrur [gelmez], dimek olur. **Rubā'i**:

[*Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ül*]

Ez duniyī vu 'uḳbī ser-i kūy-ı tu besest [67b]

Ez cumle cihān yek ser-i mūy-ı tu besest

Ey cān-ı men ez rızā-yı ḥaḳḳ-ı cihān

⁷⁸⁶ Yazmada "" şeklindedir.

⁷⁸⁷ Öyleyse, senden başka kim bana kızmak isterse kızsın. Eğer sen ve kavmimin büyükleri bana razı olursanız başkalarının bana kızmasında asla sakınca yoktur.

⁷⁸⁸ Yazmada "" şeklindedir.

⁷⁸⁹ Yazmada "" şeklindedir.

Yek zerre rızā-yı to zi sūy-ı to besest⁷⁹⁰

81) وَإِنْ فَتَنَ التُّسَاكَ بَعْضُ مُحَاسِنٍ لَدَيْكَ فَكُلِّ مِنْكَ مَوْضِعٌ فِئْتِي

Ve in fetene'n-nussāke ba' zu maḥāsini

Ledeyki fe-kullun minki mevzi' u fitneti

*Fetenehu fetnen*⁷⁹¹ dirler; *evka'ahu fi fitnetin*⁷⁹² ma' nāsınadır. Ve *fitne futūnen* dirler *vaqa'a*⁷⁹³ *fi'l-fitneti*⁷⁹⁴ ma' nāsınadır. **Nussāk:** Zamm-ı nūn ile *nāsikūn* cem' idür, nuzẓār nāzirūn cem' i olduğu gibi. **Nāsik:** Müte' abbid ma' nāsınadır. **Fetene'nün ba' zu** fā' ili, **nussāk** mef' ulidür. **Meḥāsini:** Feth-i mīm ile cem' -i hüsndür 'alā ḥilāfi'l-kıyās. Bu maḥalde meḥāsini mekārım-i aḥlāk dimekdür. **Kullun**'daki tenvīn muẓāfun ileynden 'ivazdur; *fe-kullu'l-meḥāsini* taḳdīrindedür. **Kullun:** Mübtedādur. **Mevzi'u:** Ḥaberidür mübtedānuñ. Mübtedā ma' a ḥaberihī⁷⁹⁵ cevābidur şartuñ.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve in evka'a ba' zu'l-mekārimi min 'indiki'l-'ubbāde fi fitneti'l-maḥabbeti, fe-kullu'l-evṣāfi'l-muteḳābiletı mine'l-luṭfi ve'l-ḳahri menşe'u fitneti ve maḥallu maḥabbeti.*⁷⁹⁶

⁷⁹⁰ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai “Bu dünya ve öteki dünyadan bana senin sokağının başı yeterlidir. Dünya malından senin saçının ucu bana kâfidir. Ey benim canım! Bu dünya halkının rızası arasında bir zerre kadar senin tarafından olan rızan benim için yeterlidir” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁷⁹¹ Yazmada "فئتي" şeklindedir.

⁷⁹² Onu fitneye düşürmüştür.

⁷⁹³ Yazmada "واقعا" şeklindedir.

⁷⁹⁴ Fitneye düşmüştür.

⁷⁹⁵ Yazmada bundan sonra "معيه" ibaresi bulunmaktadır. Bu iki kelimenin yukarıdaki “*Mevzi'u: ḥaberidür*” kısmının tekrarından başka bir şey değildir.

⁷⁹⁶ Eğer senin güzel huylarından bazısı abidleri sevginin fitnesine bıraktıysa, o zaman senin kahır ve lütuf gibi bütün zıt sıfatların benim fitnemden sebebi ve sevgimin kaynağıdır.

El-ma' nā: **Ve in fetene**: Eger fitneye düşürür⁷⁹⁷ ise. **En-nussāke**: Mütē' abbid ve zāhidleri. **Ba' zu maḥāsini ledeyki**: Senden zūhūr iden evşāfuñ mecmū' ası. **Mevzi' u fitnefi**: Benüm fitnemüñ menşe'idür.

Ya' nī eger 'ubbād u zūhhādı [68a] senüñ ba' z-ı meḥāsiniñ fitneye düşürür ise bu 'āşık-ı bī-' illet mekārım-i aḥlākuñdan her birine meftündür. Ve eger anlar luṭf u i' zāzuña dilbeste ise bu ser-geşte-i vādī-i maḥabbet, mihrüñ gibi ḳahruñdan daḥı memnündür dimekdür. **Rubā' 1**:

[Mef' ūlū mefā' lün mefā' ilū fe' ūl]

Ānān ki 'amel berāy-ı cennet bekonend

Muzdūrī-i ḥod ḥ'āhed ḥidmet be konend

'Uşşāk eger mihr u eger cevır u vefā

*Ez dost hemī bīned minnet bekonend.*⁷⁹⁸

82) وَمَا احْتَرْتُ حَتَّى اخْتَرْتُ حُبِّيكَ مَذْهَبًا فَوَاحِرَتَا لَوْ لَمْ تَكُنْ فِيكَ حَيْرَتِي

Ve me'ḥtertu ḥatta'ḥtertu ḥubbīki mezheben

Fe-vā ḥāyretā lev lem tekun fiki ḥayretī

Ve me'ḥtertu'daki **mā** nāfiyedür. **İḥtertu**: Ḥā' -i mühmele ile *ḥāra yeḥāru ḥayreten*'den şığa-i nefis-i mütekellim-i vaḥdehdür. **İḥtertu**: Ḥā' -i mu' ceme ile ke-zālike nefis-i mütekellim-i vaḥdehdür, ihtiyārdan. **Ḥattā**: *Īlā* ma' nāsınadır. **Ḥubbīki**: *Ḥubbī iyyāki* dimekdür. **Mezheb**: ṭarīḳat ma' nāsınadır. **Ḥubbīki**: **İḥtertu**'nuñ mef' ūlidür; immā mef' ūl-i evveli, **mezheben** mef' ūl-i şānīsidür. **Fe-vā ḥāyretā**'daki **fā**; fezlekedür. **Vā**: Ḥarf-i nüdbedür; yā gibi; ol ecildendür ki ḥāyretā'deki **elif** ziyāde olınmışdır. **Mendüb**: Mutefecce' ün 'aleyh olan şey'e dirler; meyyit gibi. **Nādib**: Meyyit için nüdbe idene dirler, mütefecce' ün

⁷⁹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁷⁹⁸ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, "Cennet için çaba gösterenler, kendi amellerinin ödülünü almak üzere hizmet ederler. Oysa ki aşıklar, sevgilinin vefasına da cefasına da minnet duyarlar" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

‘aleyhi gāh vücūden olur ve gāh ‘ademen [68b] olur; meşelā, ‘ādemen mütefecce‘ün ‘aleyhi olan nādibūñ meyyit fiḳdānı ağlaması gibi, vücūden mütefecce‘ün ‘aleyhi olan nādibe lāhiḳ ola[n] veyl ü muşibet gibi, fiḳdān-ı meyyitden ötürü. *Vā Zeyden*,⁷⁹⁹ ve *yā ‘Amren*⁸⁰⁰ gibi, *vā ḥasretā*⁸⁰¹ ve *yā muşibetāh*⁸⁰² gibi. Bu maḥalde ḥayret-i maḥmūde müntefi⁸⁰³ olmaḳ iḥtimāliyle ḥayret-i mezmūmenūñ vücūdından⁸⁰⁴ tefeccu‘ dur.⁸⁰⁵ **Ḥayret:** Heyemān ma‘nāsınadır. Ḥayretūñ maḥmūde vü mezmūme olduḡı muṭlaḳ i‘tibāriyledür. Ḥayret-i maḥmūde aña dirler ki ḥayretün fillāh ola, bāḳīsi ḥayret-i mezmūmedür. Ḥazret-i *şalevātullāhi te‘ālā ve selāmuḥ* “*Rabbi zidnī taḥayyuren fike*”⁸⁰⁶ buyurmışlardur, ḥayretün fillāh ‘abd ḥaḳḳında ni‘met-i ‘azīmedür. Nāzım ḥazretlerinūñ **Fe-vā ḥāyretā** buyurdıkları ḥayret-i mezmūmeye işāretdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve mā taḥayyertu bi'l-ḥayreti'l-maḥmūdeti ilā en ca‘altu ḥubbī iyyāki mezheben, ve izā kāne'l-emru kezālike vā ḥayretā*⁸⁰⁷ [lev] fāte minnī tilke'l-ḥayretu.⁸⁰⁸

El-ma‘nā: **Ve me’ḥtertu:** Ben müteḥayyir olmadum. **Ḥatta’ḥtertu:** İḥtiyār idinceye dek. **Ḥubbīki:** Benüm saña maḥabbetümi. **Mezheben:** Mezheb iḥtiyār idinceye dek. [69a] **Fe-vā ḥāyretā:** Vā muşibetā. **Lev lem tekun:** Eger olmayacak olursa. **Fīki: Sende. Ḥayretī:** Benüm ḥayretüm.

⁷⁹⁹ Vay Zeyd'e.

⁸⁰⁰ Vay Amr'a.

⁸⁰¹ Vay hâlîme.

⁸⁰² Vay başıma gelenler.

⁸⁰³ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁰⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁰⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁰⁶ Kaynaḡı tespit edilemeyen bu ibare “Rabbim Sana olan hayretimi arttır!” şeklinde çevrilebilir.

⁸⁰⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁰⁸ Ben senin sevgini bir din ve mezheb edininceye kadar övülmüş hayrete düşmedim. Öyleyse ey hayret! O hayreti (övülmüş hayret) kaçırdığım için hazır ol ki zamanıdır.

Ya' nī ben seni sevmek mezheb ü tarīkat ittihāz itmeyince vālih ü hayrān ve mütehayyir ü ser-gerdān olmadum, vā muşbetā eger benüm hayretüm saña ve senüñ maḥabbetüñe maḥşüş⁸⁰⁹ olmayaydı dimekdür . **Rubā'ī:**

[Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlün fa']

Tā ḥāk-ı der-i 'aşk ne-ruftem cānā

Der devlet-i cāvīd neyuftem cānā

Ger cīre-i 'aşk-ı to ne-şud ḥāşil-i men

Hergiz dur-ı maḥşūd nesuftem cānā⁸¹⁰

Vaktā kim nāzım ḥazretleri kendünüñ mebādi'-i seyr-i Müsevī idügin eşnā'-i nazmda 'ayān ve ol seyr ü sülükde vāki' olan ālām-ı 'aşk ü a'bā'-i maḥabbeti **Ve ebşestuhā**⁸¹¹ beytinden bu maḥalle gelince 'alā vechi'l-icmāl buyurulup ve ḳasemiyyāt-ı müte'addide ile 'aşk u maḥabbetde kemāl-i ihlāşını te'kīd ve bu ma'nānuñ binā-yı şübütünü ol muḳsemün bih muḥkem ḥubb olmağla müstahakem ü teşyīd eyledi ise bu maḥalde lisān-ı ma'şūḳla 'alā vechi'l-irşād 'āşıḳı rāh-ı ḥaḳīḳe istirşād idüp da'vā-yı ihlāş ile fenā cem' olmaz, ve rāh-ı maḥabbetde eşer-i vücūd ḳalmaz. Senüñ bu da'vān beḳā'-i ḥazzı müş'ir ve baḳıyye-i vücūdı müşteş'irdür diyü [69b] ḥaḳīḳatden kendü beşeriyyetine tenbīh eyleyüp buyurmışlardur ki:

83) اقتصدت عمياً عن سواي محجتي

فقلت هوى غيري قصدت ودونه

Fe-ḳālet hevā ḡayrī ḳaşadte ve dūnehu

İḳtaşadte 'amiyyen 'an sevā'i maḥaccetī

⁸⁰⁹ Yazmada "هوى" şeklindedir.

⁸¹⁰ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Ey sevgili! Aşk kapısının toprağını süpürmedikçe sonsuzluk devletin kapısına düşmedim. Senin aşkının verdiği hayrete sahip olmasam hedef incisini asla delemem” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸¹¹ Bkz. 6. beyit.

Fe-kālet'deki **fā fā'**-i ta'kībdür. **Zamīr-i fā'** il ma'şūka rāci'dür. **Kaşadte:** Fi'l-i mazī-i müfred-i müzekker-i muhātabdur. **Zamīr-i fā'** il 'āşıkā rāci'dür, mef'ūli **hevā gayrī'**dür. **Ve dūnehu'**daki **vāv** 'atıfedür. **Dūn:** 'İnd ma'nāsınadır. **Dūnehu** zamīri li-ḳarīnetihi **kaşadte'**nün maşdarı olan **kaşda** rāci'dür. **İktişād:** İhtiyār-ı vasatdur, beyne'l-ifrāti ve't-tefrīṭ. 'Amiyy: 'Aynuñ fethi ve mīmüñ kesri ve yā'-i müşeddede ile 'amā'dan şīga-i fa'ıldür; mef'ūl ma'nāsına; mekfūfū'l-'ayn dimekdür. 'Amiyy lafzınuñ intişābı ḫāliyyet üzredür. **Sevā'uş-şey':** Vasatū'ş-şey ma'nāsınadır. **Maḫacce:** Feth-i mīm ile ṭarīḳ-i vāziḫ dimekdür.

Takdīr-i kelām dimekdür: *Fe-ḳāleti'l-maḫbūbetu maḫabbeten lī: kaşadte hevā gayrī ve tedde'ī hevāye ve 'inde zālike'hterte maḫabbeten beynī ve beyne'l-gayri ḫāle kevnike a'mā min vasatī ṭarīḳi'l-vāziḫati.*⁸¹²

El-ma'nā: **Fe-kālet:** Pes ma'şūka didi. **Hevā gayrī:** Benden gayrınuñ maḫabbetini. **Kaşadte:** Kaşd eyledüñ. [70a] **Ve dūnehu:** Daḫı ol kaşd yanında. **İktişādte:** İktişā[d] eyledüñ; ya'nī ḫadd-i vasat ihtiyār itmekde ictihād eyledüñ. 'Amiyyen: A'mā olduḡuñ ḫāle. 'An sevā'i maḫaccetī: Benüm ṭarīḳ-i vāziḫumuñ vasatından.

Ya'nī çünki 'āşık ṭarafından ḳasemiyyāt-ı mü'ekkele ile müzeyyel olan 'arz-ı ihlāş ve beyān-ı 'ubūdiyyet-ihtişāş tamām oldı, ma'şūka didi ki: Sen benden gayrıñ hevā vü maḫabbetin kaşd eyledüñ ve ol kaşd ḫālinde iktişād eyledüñ; ya'nī vasat-ı ḫaḳīḳīye vuşulde ictihād eyledüñ, ḫāl ān ki baña müşil olan ṭarīḳ-i müstaḳīimde a'mā vü bī-ḫaber ve benüm vaşluma lāyık olan 'uşşāḳ revişinden bī-dāniş ü bī-başarsın. Zīrā ḫaḳīḳat-i vuşlat maḫv u fenā ile olur, sa'y u küşiş ile olmaz ve devlet rü'yet-i teslīm ü rızāda bulunur, cidd ü verziş ile ele girmez dimekdür. **Rubā'ī-i Cāmī:**

[Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūl]

Ma'şūka hemī guft ki iy 'āşık-ı nām

'Aşık-ı dıgerem būde to rā maḫşad-ı kām

Her çend [ki] to ṭālib-i kāmēt bāşī

⁸¹² O mahbube bana dedi ki: Başkasının muhabbetine yöneldiğin halde hala beni sevdiğini iddia ediyorsun. Bu yönelişin esnasında, benim apaçık sevgi yolumun gerçeğini görmeyerek başkasının muhabbetini muhabbetime tercih ettin.

84) وَعَزَّكَ حَتَّى قُلْتَ مَا قُلْتَ لَا بَسًا بِهِ شَيْنٌ مِّمَّنْ لَبَسُ نَفْسٍ تَمَنَّتِ

Ve ğarreke ḥattā ḳulte mā ḳulte lābisen

Bihi şeyne meynin lebsu nefsin temenneti

Ve ğarreke'de vāv ibtidā'ıyyedür. [70b] ğarrehu yağurru ğarāreten'den fi' l-i māzīdür; mağrūr ḳıldı ma' nāsınadır. Kāf-i ḥiṭāb mef' ül[i], mıṣrā'-i āḥırdeki lebsu: fā' ilidür ğarreke'nüñ. Ḥattā ḳulte'deki ḥattā ilā ma' nāsınadır. Mā ḳulte'deki mā ellezī ma' nāsınadır, ikisi daḥı müfred ü müzekkerdür, muḥāṭabdur. Lābisen kelimesinüñ intiṣābı ḥāliyyet üzredür, ḳulte'deki zamīr-i muttaşıldan. Bihi zamīri ḳulte'nüñ maşdarı olan ḳavle rāci' dür, fi' lüñ maşdarına delāleti ḳarīnesiyle. Şeyn: Feth-i şin-i mu' ceme ile 'ayb ma' nāsınadır, mef' ül[i]dür lābisen kelimesinüñ. Meyn: Feth-i mīm ile kızb ma' nāsınadır. Meynin'de tenvīn ifāde-i ta' zīm içündür; meyn-i 'azīm dimekdür. Lebsu: feth-i lām ile telbīs ma' nāsınadır. Telbīs: Bir şeyi ḥaḳıḳatüñ ḥilāfında göstermege dirler. Lebs'üñ nefis'e izāfeti şıfatuñ mevşūfa izāfeti ḳabīlindendür. Temenneti: Tefe' 'ülden fi' l-i māzī-i müfred-i mü'enneş-i ğāyibedür. Temennet cümlesi şıfatıdır nefis'üñ.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve ğarreke telebbusu nefsike'l-letī temennet ve ṭālebet ḥuzūzaha ḥattā ḳulte mā ḳulte ve'd-da' ayte ma'd-da' ayte ḥāle kevnike lābisen bi-zālike'l-ḳavli şevbe 'aybi'l-keziḳ.*⁸¹⁴

El-ma' nā: **Ve ğarreke**: Seni mağrūr [71a] ḳıldı. **Ḥattā ḳulte**: Diyince dek. **Mā**: Şol şey' ki. **Ḳulte**: Didüñ. **Lābisen**: Mütelebbis olduĝuñ ḥāle. **Bihi**: Ol ḳavl ile. **Şeyne meynin**: Kızb-i 'azīm 'aybını. **Lebsu nefsin**: Nefsün ḥile vü telebbüsini. **Temenneti**: Eyle nefis ki temenni ve ārzü şāḥibi oldı.

Ya' nī temenni müḥāl olan nefsün ḥile vü telbīsini sen[i] mağrūr ḳıldı bir ğāyete dek ki 'uşşāka nisbet lisāna getürmesi ḥicāb-ı rāh-ı vuşlat olan sözleri söyledüñ ve muḥıll-i ṭarīḳ-

⁸¹³ Maşuk, "Ey surete ve ada âşık olan! Senin asıl maksadın hevâ hevesmiş, bu hevesinin peşinde olduğun sürece benim vuslatım sana haramdır" dedi.

⁸¹⁴ Kendi arzularının peşinden koşan nefsin oyunu seni aldattı ve ayıp olan yalanın elbisesini giymiş olduğun halde iddia edeceğine iddia ettin ve diyeceğini dedin.

i maḥabbet olan da‘āvīyi⁸¹⁵ iddi‘ā eyledüñ, ḥāl ān ki bu söz ile nefsiñi ‘ayb u kizb-i ‘azīm ile mütelebbis ü ma‘yüb ve kendüñi erbāb-ı vuşlat tarīkasından bī-behre ve meslūb eyledüñ dimekdür. *Vallāhu a‘lem*⁸¹⁶. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ül*]

Ey ān ki to rā nefis-i denī dād ğurūr

Bī maḥv merā vaşl-i to bāşed heme zūr

Ānān ki be rāh-ı men be-da‘vī ber-ḡāst

*Ez devlet-i vaşl-i men be ḥod kerde nefūr*⁸¹⁷

85) وَفِي أَنْفَسِ الْأَوطَارِ أَمْسَيْتَ طَامِعاً بِنَفْسٍ تَعَدَّتْ طُورَهَا فَتَعَدَّتْ

Ve fi enfesi'l-evṭāri emseyte ṭāmi‘ an

Bi-nefsin ta‘ addet ṭavrehā fe-ta‘ addeti

Enfes: *Nefāset*den ef‘al-i tafzīldür. **Evṭār:** Cem‘-i vaṭardur; **vaṭar:** Ḥācet ma‘nāsınadır. **Emsā:** Ef‘āl-i nākışadandır, ma‘nāda ve ‘amelde kāne gibidür. **Emseyte**'deki hemze-i if‘āl duḥūl içündür; *deḡalte fi'l-mesā‘i*⁸¹⁸ ma‘nāsına. [71b] **Ṭāmi‘ an:** Ḥaberidür **emseyte**'nüñ. **Bi-nefsin**'deki **bā ma‘a** ma‘nāsınadır, **ta‘ addet** kelimesine müte‘allıkdür. **Ṭavr:** ḥadd ma‘nāsınadır; ‘*adā ṭavrehu, cāveze ḥadddehu*⁸¹⁹ dimekdür. **Ta‘ addi:** Tecāvüz ma‘nāsınadır. Evvelki **ta‘ addet** ta‘diyedendür; *tecāvezet ‘an ḥaddihā*⁸²⁰ ma‘nāsınadır.

⁸¹⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁸¹⁶ Allah daha iyi bilir.

⁸¹⁷ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai “Ey alçak nefsin seni mağrur ettiği kişi! Yok olmaksızın bana ulaşman çok zor. Benim yolumda mağrur olup benliğini önde tutanlar bana kavuşmaktan uzak kalırlar” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸¹⁸ Akşam vaktine girdin.

⁸¹⁹ Haddini aştı.

⁸²⁰ Haddini aştı.

İkinci **ta' addet**; *ta' add* dendir; zalemet ma' nāsınadır; *zalemehu zulmen* didükleri hüdud-ı meşrū' adan tecāvüz olduğundan ötürüdür.

Takdîr-i kelām dimekdür ki: *Ve emseyte t̄alibe[n] [t̄ā]mi'an fī a'azzi'l-meṭālibi ma'a nefsin mecbūletin bi't-ṭama' i mutecāvizetin 'ani'l-ḥaddi zālimentin 'alā nefsihā bi-tilke'l-ḥaşletr*⁸²¹

El-ma'nā: **Ve fi enfesi'l-evṭāri**: Meṭālīb-i ḥacātuñ gāyet-i e'azz u eşrefinde. **Emseyte ṭāmi'an**: Ṭāmi'an giceledüñ. **Bi-nefsin**: Bir nefis ile ki. **Ta' addet**: Tecāvüz eyledi ol nefis. **Ṭavrehā**: Ṭavrından. **Fe-ta' addeti**: Dağı zulm eyledi.

Ḥafī buyurulmaya ki beyt-i evvelde seni telbīs-i nefis maḡrūr eyledi ve saña muḥıll-i vuşlat olan sözleri söyletdi dirken ve bu maḥalde tevbiḥ ü taḡrī' i bir mertebeye dağı ziyāde idüp 'aşıka sen maḡz nefis-i denī ḥükmin giydün buyurdılar; ya'nī nefsüñ ṭama' -i ḥāmı saña bir vech-ile te'sīr eyledi ki anuñ evşāf-ı nā-mülāyimi [72a] saña şıfat-ı lāzıme olup ḥaddüñ olmayan eşref-i ḥacāt ve e'azz-ı meṭālibde ṭāmi'an giceledüñ ve kemāl-i ṭama' dan bu ma'nāda şābit ü müstakirr olduñ, bir nefis ile ol nefis ḥaddinden tecāvüz eyledi ve dağı kendüye zulm eyledi, dimek olur. **Rubā' i**:

[*Me' ulü mefā' ilün mefā' ilü fe' il*]

Der 'aşk kesī ki rāh-ı da' vī sepord,

Bā menzil-i maḡşūd-ı ḥodeş rāh ne-bord.

Her k'ū zi ṭama' ez ḥad-ı ḥod der-guzered

*Bī-ḫāre cefā be ḥ ṭışten kerd u be-mord*⁸²²

86) تَفَوُّزٌ بِدَعْوَى وَهِيَ أَقْبَحُ خَلَّةٍ

وَكَيْفَ بِحُبِّي وَهُوَ أَحْسَنُ خَلَّةٍ

Ve keyfe bi-ḥubbī ve huve aḡsenu ḥulletin

⁸²¹ Sen, yaratılışında hırs ve tamah bulunup haddini aşan ve bu nedenle sana zulmeden bir nefisle arzuların en değerlisini hırsla ister oldun.

⁸²² Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Aşkta benliğini önde tutan kişi varmak istediği yere varamadı. Tamah ve açgözlülükle haddini aşan zavallı, kendine cefa edip öldü” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Tefūzu bi-da' vā ve hiye aḳbeḩu ḩalleti

Keyfe: Kelime-i istifhāmdur. **ḩullet:** Żamm-ı ḩā' ile maḩabbet ma' nāsınadır. Ve fetḩ-i ḩa' ile ḩaşlet ma' nāsınadır. **Bi-ḩubbī'**deki **bā** ilşāk içündür. **Bi-da'vā'**daki **bā** ma' a ma' nāsınadır, ikisi daḩı **tefūzu'**ya müte' allıḩdır. Bu maḩalde **da'vā'**dan murād izḩār-ı ḩāldür. **Ve huve** ile **ve hiye'**deki **vāv** ḩāliyyedür.

Takḩir-i kelām dimekdür ki: *Ve keyfe tefūzu bi-ḩubbī ve huve aḩsenu envā' il-maḩabbeti ma' a da' va'n-nefsi'l-kezzāb[eti], ve'l-ḩālu enne'd-da' vā aḩbeḩu ḩaşletin fī benī ādeme in kāne şādiḩan fażlen 'an en yekūne kāziben*⁸²³.

El-ma' nā: **Ve keyfe:** Ne keyf[iyyet] ile. **Bi-ḩubbī:** Benüm ḩubbüme. **Ve huve:** ḩāl ān ki bu ḩubb. **Aḩsenu ḩulletin:** [72b] Aḩsen-i maḩabbetdür. **Tefūzu:** Fāyız olursın. **Bi-da' vā:** da' vā ile. **Ve hiye:** ḩāl ān ki⁸²⁴ bu da' vā. **Aḩbeḩu ḩalleti:** Aḩbeḩ-i ḩaşletdür, demek olur. **Rubā' i:**

[Me' ūlü mefā' ilün mefā' ilü fe' ūl]

'İşkem be du kevn bī-naẓīrest u mişāl

Bāşed ber-i vey 'aşḩ-ı heme vehm u ḩayāl

Her dūn-i denī rāḩ be-dū key yābed

V'in aḩsen-i ḩaşlet diġerān zişt-ḩişāl⁸²⁵

87) وَأَيْنَ الشُّهَاءِ مِنْ أَكْمِهِ عَنِ مُرَادِهِ سَهًا عَمَهَا لَكِنْ أَمَانِيكَ غَرَّتْ

⁸²³ Yalancı bir nefiste dava (iddia) hasleti bulunurken sevginin en iyisi olan sevgimi nasıl kazanabilirsin? Halbuki dava sahibi ve yalancı olmak insanoğlunda bulunabilecek en çirkin ve en fena hasletlerdir.

⁸²⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁸²⁵ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, "Benim aşkım iki âlemde eşsiz ve benzersizdir, herkesin aşkı O'nun aşkı yanında vehim ve hayal gibi kalır. Her alçak O'na ulaşabilir mi ki? O'na âşık olmak huyların en güzeli ve başkalarına âşıklık ise kötü huydur" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Ve eyne's-suhā min ekmehin ʿan murādihi

Sehā ʿamehen lākin emānīke ğarreti

Eyne: Esmāʿ-i menķūşadandır, mekāndan suʿāl içündür; *eyne Zeydun?* Zeyd ında dimekdür. **Suhā:** Bir kevkeb-i ħafīnūñ ismidür ki benātu'n-naʿş-ı kübrānuñ kıuyruğı ki üç kevkebden ʿibāretdür, anlaruñ ortasında olan kevkeb yanında vāķiʿ olmuşdur, Ĥiddet-i başarı olanlar anun rüʿyeti ile imtiĥān olunur ğāyet-i ħafā vü şığarından ötüri. **Ekmeh:** Anadan aʿmā mütevellid olan şaĥşa dirler. **Sehā:** Ğaflet maʿnāsınadır. **Lākin:** İstidrāk içündür, Muşakķaleden muĥaffefedür; anuñ için ʿamelden ilgā olındı. **Emānī:** Cemʿ-ı ümniyedür; **ümniye:** Ārzū maʿnāsınadır. **Ğarreti:** Gurūrdan fiʿl-i māzīdür.

Takdır-i kelām dimekdür ki: *Baʿude mekānu's-suhā mine'l-ekmehi'l-lezī ğāfile ʿan maṭlūbin li-ecli'l-ĥayreti ve ʿadume ʿameluhu bi-ʿademi imkāni'l-vuşlati; fe-li-zālike [73a] ente lā yumkinu idrāku mā talebehu minnī mine'l-vuşūli ve'l-ittiĥādi mā-lem tekun fāniyen, lākinne emānīke ğarra[t]ke.*⁸²⁶

El-maʿnā: **Ve eyne:** ındadır. **Es-Suhā:** Sühā yıldızı. **Mīn ekmehin:** Ekmehden; yaʿnī kūr-ı māder-zād olandan. **ʿAn murādihi sehā:** Ancılayın ekmeh ki murādından ğāfil oldı. **ʿAmehen:** Ĥayret ü tereddüdinden ötüri. **Lākin emānīke:** Lākin senūñ ārzūlaruñ. **Ğarreti:** Seni mağrūr kıldı.

Yaʿnī Sühā ında ve ekmeh ında ekmehūñ Sühā ile ne münāsebeti vardır? Bir şeyʿ ki her başır olan görmeĝe kādır olmaya, bel anı görmek ğāyet-i ĥiddet-i başara menūṭ ola, kūr-ı māder-zād ında anı görmek ında ke-zālike senūñ mişlūñ ekmehūñ sühāyı görmeĝe taleb itmesi gibidür, kemāl-i ğafletinden ve ʿadem-i istiʿdādına ʿadem-i şuʿūrından. Lākin cehl-i mürekkebe mübtelāsun, murāduñ ĥāşıl olacak murād degül idüĝini bilmezsin, olmaz ārzūlara mağrūr ve ĥāşıl olmayacak işlerūñ ĥuşūli ümīdi ile mesrūrsun dimekdür. **Rubāʿī:**

⁸²⁶ Hayretten dolayı gagesini unutan anadan doğma kör, Süha yıldızını görmekten çok uzaktır. Öyleyse sen kendi vücudunu benim vücudumda tam olarak mahvetmezsen vuslat ve ittihat gibi arzularına kavuşamazsın. Ancak, nefsani isteklerin seni kibirlendirdi.

[Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'il]

‘Aşk-ı tu kucā vu vaşl-i dildār kucā

Zahm-ı tu kucā vu merhem-i yār kucā

Hod rā heme kes der ħor-ı Ū pindāred

Ān yār kucā vu vehm-i pindār kucā⁸²⁷

88) فُؤمَتَ مَقَامًا حُطَّ قَدْرُكَ دُونَهُ عَلِي قَدَمٍ عَن حَظِّهَا مَا تَخَطَّتِ

Fe-*ḳumte* maḳāmen ḥuṭṭa ḳadruke dūnehu [73b]

‘Alā ḳademin ‘an ḥazzihā mā taḥaṭṭati

Fe-*ḳumte*'deki *fā* ‘āṭife, ve *ḳumte*: Fi‘l-i māzī-i müfred-i müzekker-i muḥāṭabdur. **Maḳāmen**: Zarfıyyet üzre mañşübdur. **Ḥuṭṭa**: *Nuzzile* ma‘nāsınadır. **Ḳadr**: Miḳdār dimekdür. **Dūnehu**: *Taḥtehu* ma‘nāsınadır, **ḥuṭṭa**'nuñ zarfıdır. **Dūnehu** zamīri **maḳāma** rāci‘dür. **Ḥuṭṭa ḳadruke dūnehu** cümlesi mañşübetü'l-maḥal, şıfatıdır **maḳām**'uñ. ‘**Alā ḳademin**'deki **ḳadem** bu maḥalde ḥaletden kināyetdür, mef'ülün bihi ğayr-ı şarḥ[i]dür *ḳumte*'nüñ. ‘**Alā**: *Ḳumte*'ye müte‘allıkdür. **Ḥazz**: Naşīb ve murād ma‘nāsınadır. ‘**An**: **Taḥaṭṭat** kelimesine müte‘allıkdür. **Taḥaṭṭi**: Tecāvüz ma‘nāsınadır. **Mā taḥaṭṭati** cümlesi mecrüretü'l-maḥal, ‘**alā ḳadem**'uñ şıfatıdır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-ḳumte fī maḳāmin miḳdāruke munḥaṭṭun minhu ve huve ṭalebu'r-ru 'yeti'l-'ayniyyeti 'alā [ḳademin] ve lev bi-ḥuṭvetin mā tecāvezet 'an ḥuṭūzihā aşlā*⁸²⁸.

El-ma‘nā: **Fe-ḳumte**: Sen ḳāyim oldıñ. **Maḳāmen**: Bir maḳāmda ki. **Ḥuṭṭa**: Münḥaṭṭ kılındı. **Ḳadruke**: Senüñ ḳadrüñ. **Dūnehu**: Anuñ taḥtına. ‘**Alā ḳademin**: Bir ḳadem üzre ki

⁸²⁷ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Senin aşkın nerede, sevgiliyle vuslat nerede? Senin yaran nerede, sevgilinin merhemi nerede? Herkes kendini O’na lâıyk zanneder, o sevgili nerede, zan ve sanı nerede?” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸²⁸ Sen nefsinin haz ve nasibinden asla geçememiş olan bir adım üzerinde kadir ve kıymetinin düştüğü bir yerde gözle görme isteğin için kararlı oldun.

ya' nī bir hālet üzre ki. 'An **hazzihā**: Anuñ hazzından; ya' nī ol kadem kendü hazzından. **Mā tahattati**: Tecāvüz eylemedi ve lev bi-ḥuṭveti.

Ya' nī sen bir maḳāmda ḳāyim oldıñ ki senüñ miḳdāruñ anuñ mā-dūnıdır; ya' nī ol senüñ yerüñ [74a] degüldür bir kadem ü bir hālet üzre ki ol kadem kendü hazz u naşibinden tecāvüz eylemedi aşlā dimekdür.

Hāsılu'l-ma' nā: Ya' nī bī-ma' nā ümniye [ve] ārzūlaruñ hasebiyle sen bir maḳāmda ḳāyim oldıñ ki; ya' nī kendüñi bir mertebeye lāyık u ehl şandıñ ki ol maḳāma vuşul senüñ ḥaddüñ degüldür. Zīrā 'aşıḳa lāzım olan ḥuzūz u emānī[yi] terk idüp ifnā-yı vüçüd itmekle kendüñi ḳabüle müsta' idd ḳılmaḳdur. Kabül ezeldür, benüm tarafumdandır, aña sa' y ile vuşul emr-i müḥāldür ve ol ḥalvetgāha bezl-i maḳdūr ile duḥūl⁸²⁹ mümteni' ü'l-iḥtimāldür. Devlet bī-behādur, behā ile girmez, ḳabüle mevḳūfdur, cem' -i esbāb-ı ' ilel ile müyesser olmaz. **Beyt**:

[Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün]

Eger ez cānib-i ma' şūḳ ne-bāşed keşişī

Küşiş-i 'aşıḳ-i bī-çāre be cāyī ne-reşed⁸³⁰

Ve bu 'acebdür ki sen cevher-i bī-behā ve mertebe-i a' lāyı bir kadem ü bir hāletde taleb idersin ki ḥuzūz u meṭālibüñden ḥiçbirini terk itmemişsin ve erbāb-ı vuşlat gitdüğü rāha gitmemişsin. Bu ne ṭurfē ḥāldür ve bu ne vehm ü ḥayāldür? **Mışrā'**:

Ve eyne's-şureyyā mine'l-mutenāvil⁸³¹ dimekdür. **Rubā'ī**:

[Mef' ülü mefā' ilün mefā' ilü fe' ül]

Ān kes ki maḳām u rutbe-i ḥod ne-şināḥt

Ḥod rā be gumān der-ḥor-ı cānānem sāḥt

⁸²⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁸³⁰ Hafız-i Şīrāzī'ye ait olup 425 numaralı bu gazel, "Sevgili kendisini çekmezse zavallı âşığın çabası hiçbir yere varmaz" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸³¹ Süreyya yıldızı nerede? Onu elde eden kimse nerede?

[74b] *Vaşleş be fenā vu maḥv bāşed her k'ū*

*Vuşlat ḥ āhed, her ānçi cuz yār bebāḥt*⁸³²

89) وَأُرْمَت مَرَامًا دُونَهُ كَمْ تَطَاوَلَتْ بِأَعْنَاقِهَا قَوْمٌ إِلَيْهِ فُجِدَّتْ

Ve rumte merāmen dūnehu kem teṭāvelet

Bi-a' nāḳihā ḳavmun ileyhi fe-cuzzeti

Revḡ: Ḳaşd ma' nāsınadur ve taleb ma' nāsınadur. **Merām:** Maṭlūb dimekdür. **Dūnehu:** 'İndeḡu dimekdür. **Kem teṭāvelet'**deki **kem** kem-i ḡaberiyedür, teḡşir içündür; *rubbe* taḳlil için olduđı gibi, *rubbe* zıd[1]dur, ve mā-ba' dını cerr ider, *kem dirhem in enfāktu*⁸³³ gibi. **Bi-a' nāḳihā'**daki **bā** bā'-i ta' diyedür; **teṭāvelet** ta' diyesi içündür. **A' nāḳ:** Cem' -i 'unuḡdur. 'Unuḡ raḳabeden e' amdur; mecmū' -ı *mā beyne'r-re'si ve'l-ketifeyn'*e itlāḳ olunur; Türkīsi boyun dimekdür. **İleyhi'**daki **ilā** dađı ta' diye içündür. Zamir **merām'**a rāci' dür. **Cuzze:** *Ḳuṭi' a* ma' nāsınadur, [**cuzzet**]: *Ḳuṭi' at* dimekdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ḳaşadte fī zāke'l-merāmi maṭlūben kem min ḳavmin medde[ū] ileyhi a'nāḳahum fe-ḳuṭi' at a'nāḳuhum 'indehu ve cuzze[t] riḳābuhum ledeyh'*⁸³⁴

El-ma' nā: **Ve rumte:** Sen ḳaşd eyledüñ. **Merāmen:** Bir murāda ki. **Dūnehu:** Anuñ ḳatında. **Kem:** Çok. **Teṭāvelet:** Uzatdı. **Bi-a' nāḳihā:** Boyunlarını. **Ḳavmun:** Ḳavim; ya' nī çok ḳavim boyunlarını uzatdı. **İleyhi:** Aña; ya' nī ol merāma. **Fe-cuzzeti:** Pes ḳaṭ' olındı boyunları.

Ya' nī sen bir murāda [75a] ḳaşduñ ki aḳvām-ı keşire ol murāda boyunların uzatduḳları gibi tūġ-i ġayret-i yār-ile başları kesildi dimekdür. **Rubā' ī:**

⁸³² Şārihe ait olduğunu düşündüġümüz bu rubai, "Kendi makamını ve haddini bilmeyen, kendini sevgiliye lāyık gördü. O'nun visali mahıv ve fena ile olur ve vuslat isteyen O'nun dışında her şeyden vazgeçmelidir" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸³³ Nice dirhem harcadım.

⁸³⁴ Sen öyle bir talepte bulundun ki nice kavim ve kabile o talebe boyunlarını uzattı ve o istek uğruna başları koparılıp boyunları kesildi.

[Mef' ūlū mefā' ilūn mefā' ilūn fā']

Ānān ki umīd-i rūz-ı vuşlat kerdend

Der kūy-ı muḥabbeteş iḳāmet kerdend

Zinhār her ān ki sipereş ber-dāred

Bā tīg-i celāleteş siyāset kerdend⁸³⁵

90) وَأَبْوَابُهَا عَنْ قَرَعٍ مِثْلِكَ سُدَّتِ

أَتَيْتَ بُيُوتًا لَمْ تَنْتَلِ مِنْ ظُهُورِهَا

Eteyte buyūten lem tunel min zūhūrihā

Ve ebvābuhā 'an ḳar' i mişlike suddeti

Eteyte: Fi'1 ve fā' ildir. **Buyūten:** Mef' ūlidür **eteyte**'nün. **Nālehu:** Fāze [ve] vaşale ma' nāsınadır. **Min zūhūrihā**'deki **min eteyte**'ye de⁸³⁶ müte' allıkdür. **Zūhūrihā:** Cem' -i zāhrdur; zā' -i mu' cemenün fethiyle arḳa dimekdür. **Zūhūrihā** zamīri **buyūt**'a rāci' dūr. **ḳara' a:** Daḳḳa ma' nāsınadır. **Suddet:** *Uḡliḳat* dimekdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Eteyte buyūte'l-vaşli min zūhūrihā; ey min ḡayri ebvābihā, ve'l-ḡālu enne ebvābehā memnū'atun 'an [en] tete'arraze ileyhā ve teduḳḳa bābehā 'adluke fāzlen 'an en yenfetiḡa leh'*⁸³⁷

El-ma' nā: **Eteyte:** Sen geldiñ. **Buyūten:** şol büyüta ki. **Lem tunel:** Erişlimez ol büyüta. **Min zūhūrihā:** Zūhūrından; ya' nī ebvābından ḡayrından. **Ve ebvābuhā:** Ḥāl ān ki ol büyütuñ ḳapuları. **'An ḳar' i mişlike:** Senün gibilerün daḳḳından. **Suddeti:** Sedd olındı.

⁸³⁵ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, "O'na vuslat umuduyla O'nun sokağında ikamet edenler sakın kalkanlarını indirip hedeflerinden vazgeçmesin, çünkü vazgeçenler O'nun celāline maruz kaldılar" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸³⁶ Yazmada "Eteyte de ye" şeklindedir.

⁸³⁷ Sen, vuslat evlerine arkadan geldin, yani kapıdan girmedin. Halbuki bu yüce makamın kapılarının senin gibilere değil açılması, senin gibilerin onu çalması bile mümkün değildir.

Ya' nī [75b] yolundan ve tarīkinden gelenlere duḥūl[i] mümkün olmayan büyüta sen zühürından geldiñ, ebvābından gelmediñ, ḥāl ān ki ebvābı senüñ gibilerüñ daḳḳ u qar'ından memnū' a ve mesdüdedür dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilü fe' ūl]

İy ān ki be-sūy-ı yār-i men āmedeī

V'ez dīden-i rūy-ı yār-i men āmedeī

Ne āmedenet be-kūy-ı vey ruḥṣat ṣod

Ne ez reh-i kūy-ı yār-i men āmedeī⁸³⁸

91) وَيَسَّرَ يَدِي نَجْوَاكَ قَدَّمْتُ زُحْرُفًا تَرَوُّهُ بِهِ عِزًّا مَرَامِيهِ عَزَّتْ

Ve beyne yedey necvāke ḳaddemte zuḥrufen

Terūmu bihi 'izzen merāmīhi 'azzeti

Necvā: Ḥufyeten söylemege dirler, bu maḥalde münācāt ma'nāsınadır. **Zuḥrufen:** Müzevvere dimekdür. **Terūm:** [Ta]ḥlub ma'nāsınadır. **Bihi'**deki **bā** isti'āne içündür. Zamīr **zuḥruf'**a rāci'dür. **Merāmī:** Cem'-i mermīdür; mermī: Maḳşad ma'nāsınadır. **Merāmīhi'**deki zamīr **'izzen** kelimesine rāci'dür. **'Azzet:** *Nederet* dimekdür. **'Azzet** cümlesi mañşūbetü'l-maḥal şıfatıdır **'izzen** kelimesinüñ.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve ḳable munācātike ma'ī ḳaddemte zaḥrefeten mine'l-a' māli ve'l-aḳvāli ve'l-aḥvāli tetlubu bi-tilke⁸³⁹ l-eşyā 'i 'izzen ledeyye ve vuşūl[en] ileyye*

⁸³⁸ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, "Ey benim yârime doğru ve yârimi görmekten geldiğini iddia eden kişi! Senin ne O'nun sokağına gitmene izin var, ne de benim yârimin köyünün yolundan geldin!" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸³⁹ Yazmada " " şeklindedir.

nederet ve ‘azzet maḳāşiduhu ve merāmīhi’l-letī hiye meṭālibu’n-nedrī⁸⁴⁰ lem yūşal ileyhā illā bi-bezli’r-rūḫi ve nefyi’l-vucūd.⁸⁴¹

El-ma‘nā: **Ve beyne yedey necvāke:** [76a] Tazarru‘ u münācātuñdan muḳaddem.⁸⁴²
Ḳaddemte: Taḳdīm eylediñ. **Zuḫrufen:** Şol zuḫruf ki. **Terūmu bihi:** Anuñ ile ṭāleb idersin.
‘İzzen: ‘İzzet ṭāleb idersin. **Merāmīhi:** Eyle ‘izz ki anuñ maḳāşid[1]. **‘Azzeti:** ‘Azīz ve nādir oldı.

Ya‘nī sen necvā vü münācātüñden muḳaddem kelām-ı da‘vā ve ḫuzūz u hevādan niçe müzahrefāt taḳdīm eylediñ. Ve anuñ ile rütbe-i ‘āliye vü derece-i sāmiye ṭāleb idersin bilmezsin ki benüm ḳurb-ı vaşlum maḳāşid[1] ‘azīz ve nādir oldı, terk-i cān ve nefy-i dü cihān [i]tmedin aña vuşulden naşīb yoḳdur dimekdür. **Rubā‘ī:**

[Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilün fa‘] ⁸⁴³

Ey ān ki tu pīş-i ‘irz u ḫāri

Dārī be muzahrefāt ḫod rā yārī

To bāz be vey ‘izzet u vuşlat ṭalebī

Muşkil ki to kār kerdeī pindārī⁸⁴⁴

92) وَجَنَّتْ بَوَاجِهٍ أبيضٍ غيرِ مُسَقَطٍ لِجَاهِكْ فِي دَارِكْ خَاطِبِ صَفَوْتِي

Ve ci‘te bi-vechin ebyazın ğayri musḳiṭin

⁸⁴⁰ Yazmada "النذر" şeklinde.

⁸⁴¹ Sen benimle gizlice konuşmadan önce yaldızlı parlak söz, amel ve haller sundun. Bununla izzet ve vuslatımı istersin. Oysa o izzetin nadir olan maksat ve gayelerine, ancak can feda edilip vücut (varlık) inkar edilerek ulaşılabilir.

⁸⁴² Yazmada "تدنى" şeklinde.

⁸⁴³ İlk iki mısradan vezin ve anlam bozukluğu var, üçüncü mısran veznidir.

⁸⁴⁴ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Ey değersiz çerçöple meşgul olan ve kendini küçük düşüren kişi, bil ki izzet ve büyüklüğü yine onun vuslatında arayacaksın, ama senin bunu anlamaman zordur” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Li-cāhike fi dārayke hātibe şafveti

Ve ci'te'deki vāv ibtidā'ıyyedür. Ci'te: Fi'l [ve] fā' ildür. Bi-vechin'deki bā ma'a ma' nāsınadır. Gayri lafzı mecrürdür, şıfatıdır vech'ün. Hātib'ün intişabı hāliyyet üzredür; tā'-i hıtabdan. Ci'te bi-vechin ebyazın'de nev'-i ta' rız vardır. Cāh: Qadr ve mertebe ma' nāsınadır; *fulānun zū cāhin*⁸⁴⁵ dirler. [76b] Hātib: İsm-i fā' ildür, kesr-i hā ile olan hıbe'den. Zīrā hutbe zamlı olduğda mev' ize ve na' t ma' nāsına muhtaş olduğu gibi, Kesr-i hā' ile olduğda taleb-i izdivāc ma' nāsına muhtaş olur; nitekim bu maḥalde kesr-i hā ile olan hıbe'dendür; izdivāc ma' nāsınadır. Şafvet: Harekāt-ı selāse-i şād ile hūlāşatu's-şey'dür. Bu maḥalde şafvet[den] murād maḥabbet-i zātiyyedür. Hātibe⁸⁴⁶ şafveti taleb-i izdivāc-ı hālişatı dimekdür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve ci'te ileyte ma'a vechin ebyaze hāle kevnike gayre muskıtin li-cāhike fi'd-dāreyn hātiben li-şafveti; ey hāle kevnike tāliben li-'arūsi maḥabbeti.*⁸⁴⁷

El-ma' nā: Ve ci'te: Sen geldiñ. Bi-vechin ebyazın: Bir vech-i ebyaz ile ki. Gayri muskıtin: Müskit degül idi. Li-cāhike: Senün qadr ü mertebeni. Fī dārayke: Dünyā vü 'uqbāda. Hātibe şafveti: Benüm hālişamuñ nikāhına rāğib olduğun hālede.

Ya' nī ban[a] dünyā vü 'uqbāda olan 'ulüvv-i rütbet ve sümüvv-i qadr u menziletiñi müskit olmayan vech-i ebyaz ile geldiñ; hāl ān ki benüm 'arūs-ı meveddet-i hālişamı izdivācına rāğib ve ebkār-ı maḥabbet-i zātiyyemi 'ākıd u nākiḥ olmağā tālibsın dimekdür.

Hāsilu'l-ma' nā: [77a] Benüm maḥabbetüme tālib ve benüm 'aşq u meveddetüme rāğib [u] hātib olan 'aşık u şādıkā "*El-fākrü sevādu'l-vechi fi'd-dāreyn*"⁸⁴⁸ mażmūnınca iki cihān devletinden fāriğ ve dünyā vü 'uqbā lezzetinden melāmet ü se'āmet gelüp cān u cihāndan rü-gerdān ve gurret-i dāreyni kemāl-i ḥusrān ve maḥabbet-i zātiyyeden gayrı

⁸⁴⁵ Falan kimse yüksek mevki sâhibidir.

⁸⁴⁶ Yazmada "" şeklindedir.

⁸⁴⁷ Her iki cihan makamından geçmeksizin, benim saflığımla evlenmek isteyerek; yani benim muhabbet gelinime talip olarak ak bir yüzle huzuruma geldin.

⁸⁴⁸ "Fakirlik, iki cihanda yüz karasıdır" mealindeki bu hadisın metni için bkz. Aclūnî, c.2, s. 102.

südi kendüye ziyân eylemek gerekdür tã ki bu ‘arūs-ı bī-hem-tāya yār ve bu cevher-i bī-behāya ḥarīdār olmağa lāyık u sezāvār ola. Sen benüm ebkār-ı maḥabbetümi ‘imāret-i dāreyn ve sa‘ ādet-i menzileyn ile cem‘ idüp bu vech-ile sepīd-rüy olup geldiñ ve baḳiyye-i vücūd ile kendüñi vāşıl-i maḥabbet-i zātiyye bildiñ, bu ḥāşıl olur recā ve ‘uşşāka sezāvār hevā degüldür dimekdür. **Rubā‘ī:**

[Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘il]

Ey ān ki to bā rü-yı sepīd āmedeī

Kār-ı du cihān kerde sa‘īd āmedeī

Ḥāhī bedīn cuft şevī bā mihrem

Bisyār tunuk feh̄m u pelīd āmedeī⁸⁴⁹

93) ولو كنت بي من نقطَةِ الباء خَفْضَةً رُفِعَتْ إِلَى مَا لَمْ تَنْلُهُ بِحِيلَةٍ

94) بحيثُ تُرى أن لا ترى ما عَدَدَتْهُ وأنَّ الَّذِي أَعَدَدَتْهُ غَيْرُ عَدَّةٍ

Ve lev kunte bī min nuḳṭati'l-bā'ı ḥafzaten

Rufi‘ te ilā mā lem tenelhu bi-ḥīleti

Bi-ḥayşu terā en lā terā mā ‘adedtehu

Ve enne'llezī a‘ dedtehu gayru ‘uddeti

Ve lev kunte'deki vāv ibtidā'ıyyedür. **Kunte:** Fi‘l-i māzī-i müfred ü müzekker-i muḥātabdur. **Bī**'deki [77b] **bā** fī ma‘ nāsınadır; *ve lev kunte* fī taḳdīrindedür. **Min nuḳṭati'l-bā'ı**'deki **min** muḳadder **aḥfezu**'ya müte‘allıkdür; **ḥafzaten** qarīnesiyle. **Ḥafzaten** kelimesinüñ intişāb[1] temyīziyyet üzredür, **min nuḳṭati'l-bā'ı**'deki **el-bā'ı**'den. **Rufi‘ te:** cevābıdır **lev'üñ**. **İlā:**⁸⁵⁰ **Rufi‘ te**[ye] müte‘allıq. **Terā:** *Ta‘lem* ma‘ nāsınadır. Evvelki

⁸⁴⁹ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Ey bu âlemde iki cihanın saadeti için çalışıp ak yüzle gelen kişi! Sen aşkımla eş olmayı istersin, çok sığ anlayışlı ve alçak kaçtın” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸⁵⁰ Yazmada, "**Rufi‘ at:** Cevābıdır **lev'üñ**. **İlā**" ibaresi iki defa tekrarlanmaktadır.

terā'nuñ mef'ūli olan terā cümlesidür. İkinci terā'nuñ mef'ūl-i evvelisi⁸⁵¹ mā 'adedtehu'dur. İkinci mef'ūli maḥzūf mu'teberen'dür. En lā terā'daki en muşakkaleden muḥaffefedür. 'Add: Saymak ve i'tibār ma'nāsınadır, bu maḥalde murād i'tibār ma'nāsıdır. 'Addehu: Aḥşāhu ve i'teberehu dimekdür. A'adde: Heyye 'e⁸⁵² ma'nāsınadır. Aa'dedtehu: Heyye 'tehu li-vaḳti'l-ḥācet⁸⁵³ dimekdür. 'Uddet: Tehyi 'e olan şey 'e dirler. Ve enne'lezi'deki vāv 'atıfedür, en lā terā'ya ma' tūfdur. Şıla ile mevşül enne'nüñ ismi, ğayru haberidür.

Takdir-i kelām dimekdür ki: *Ve lev kunte munḥafīzan fiyye aḥfeze min nuḳtati'l-bā 'i lerufi'te ilā maḳāmin lem tenelhu bi-ḥīletin mine'l-ḥiyeli ve şurte bi-ḥayşu ta'lemu en lā terā mā 'adedtehu mu'teberen ve enne'l-lezi' heyye 'tehu min vesāyi'i'l-vuşlati 'alā zannike lā teşluḫu en teküne 'uddeten li-vuşūli ve vesīleten li-ru 'yeti [78a] ve ḳabūl⁸⁵⁴.*

El-ma'nā: **Ve lev kunte:** Eger sen olaydıñ. **Bī:** Bende; ya'nī benüm maḥabbet-i zātiyyemde.⁸⁵⁵ **Min nuḳtati'l-bā 'i:** Aḥfazu min nuḳtati'l-bā 'i taḳdirindedür. **Rufi'te:** Ref' olındıñ. **İlā mā:** Şol maḥall-i ref' e ki. **Lem tenelhu:** Sen aña yetişmez idiñ. **Bi-ḥīleti:** Bir ḥīle ile; ya'nī hiçbir ḥīle ile. **Bi-ḥayşu:** Bir ḥayşiyet ile ki. **Terā:** gördiñ. **En lā terā:** Görmemeñi. **Mā 'adedtehu:** Senüñ 'add itdügiñi; ya'nī senüñ mu'teber olmağa şālih degül idügin görür ve bilürdiñ. **Ve enne'l-lezi':** Ve gördiñ taḥḳıḳan şol şey ' ki. **A'dedtehu:** Sen anı tehyi 'e eylediñ. **Ĝayru 'uddeti:** Tehyi 'e idecek degül imiş.

Ya'nī sen eger benüm 'aşkımda kendüñi noḳta-i bā'dan munḥafiz ü mecrūr ve ḥıfz u kesr şıfatı lāzimesi olan bā'nuñ taḥtındaki noḳtadan meksūr ḳılursañ seni sa'yuñsuz bir maḳām-ı ref' ve bir maḥall-i men' e ref' iderüm ki aña sa'y u küşiş ile vuşul müḥāl ve cidd ü verziş ile vüluc ü duḫul mümteni' ü'l-iḥtimāldür bir ḥayşiyet ile ki anda sen esbāb-ı vuşlat 'add itdüklerüñ vesāyi't olmağa şālih degül idügin bilürsiñ ve ālāt-ı ḳurb diyü

⁸⁵¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁵² Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁵³ Onu, ihtiyaç duyulduğu zamanlar için yetiştirdin.

⁸⁵⁴ Eğer benim aşkımda Bâ'nın noktasından alçalmış olsaydın hiçbir hileyle elde edemediğin bir rütbeye yükseltilirdin, muteber saydığın şeyi görmez olurdu ve bana kavuşmak için hazırladığın bütün vâsıtaların, vuslata âlet olmadığı gibi görmeye ve kabule vesile olmadığını bilir olurdu.

⁸⁵⁵ Yazmada " " şeklindedir.

tehyi'e vü ihzâr eyledüklerinüñ vesâyil-i rü'yet degül idüğine vâkıf ü 'ârif degülsin dimekdür. **Rubâ'î:**

[*Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'*]

Ez behr-i men ân kesî ki bî-men bâşed

[78b] *V'ez noқта-i bâ bî-furû-ten bâşed*

Ân râ beberem be fazl-i ħod tâ cāyî

*K'āncā ne gumān u vehm u nî men bâşed*⁸⁵⁶

95) وَنَهَجُ سَبِيلِي وَاصِحٌ لِمَنْ اهْتَدَى وَلَكِنَّمَا الْأَهْوَاءُ عَمَّتْ فَأَعَمَّتِ
Ve nehcu sebîlî vâziĥun li-men'ih tedâ
Ve lâkinne'me'l-ehvâ'u 'ammet fe-a' meti

Nehc: Tarîĥ-i müstaĥîm ma' nâsınadır. **Ve lâkinne'mâ'daki mâ** kâffedür. Ba' z-ı nûsaĥda **lâkinnehâ**⁸⁵⁷ vâқи' olmışdır; bu taĥdîrce zâmîr kışşaya râci' dür. **Ehvâ'**:⁸⁵⁸ Cem' -i hevâdur, bu maĥalde hevâdan murâd nefsüñ shevât u meyelânıdır. **'Ammet:** *Şemilet* ma' nâsınadır; *'ammeti'r-rîĥu't-tarîĥa* dirler kaçan rîĥ yolu örtüp erbâb-ı yol müştebih olsa.

Taĥdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve tarîĥi'l-mustaĥîmetu vâziĥatun li-meni'htedâ bi'l-hidâyeti'l-ezeliyyeti. Lâkinne ehvâ'a'n-nefsi'l-emmâreti 'ammet ve şemilet cemî'a cihâti'l-ĥalbi fe-a' met 'âyne[l]-başîreti 'an ru 'yeti't-tarîĥâti'l-müşileti ileynâ*⁸⁵⁹.

⁸⁵⁶ Şârihe ait olduĥunu düşündüĥümüz bu rubai, “Benim için benliğinden vazgeçip b'nin altındaki noktadan dahi alçak gönüllü olan kişiyi fazlımdan öyle bir yere yükseltirim ki orada artık ne sanı ne vehim ve ne de benlik vardır” şeklinde çevrilebilir.

⁸⁵⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁵⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁵⁹ Ezele ait (başlangıçsız) hidayeti kabullenen kimseye göre bana ulaştıran doğru yol aşıkârdır. Ancak nefsi emmarenin arzuları yaygın hale gelip kalbin bütün etrafını sararak basiret gözünü örttü ve onun (basiret gözünün) bizi ulaştıracak doğru yolu görmesine engel oldu.

El-ma' nā: **Ve nehcu sebīlī:** Benüm tārīḳ-i müstaḳīmüm; ya' nī baña müşil olan tārīḳ-i müstaḳīm. **Vāzihun:** Zāhirdür. **Li-men:** Şol kimseye ki. **İhtedā:** Mühtedī oldı; ya' nī hidāyete mazhar⁸⁶⁰ oldı. **Ve lākinne'me'l-ehvā'u:** Lākin hevālar; ya' nī meyelān-ı nefsi- emmāre. **' Ammet:** ' Āmil ü şāmil oldı. **Fe-a' meti:** yolu daḡı mestür ü muḡtefi [79a] kıldı.

Ya' nī baña vāşıl olan tārīḳ-i müstaḳīm aşḡāb-ı fıtrat-ı selīme nisbet zāhir ü ' ayān ve erbāb-ı ' ināyet ü hidāyete göre rüşen ü nümāyāndur. Lākin nefsi- emmārenüñ shevāt u meyelānı ḳalbe ḡālib olmaḡla çeşm-i ḡaḳ-bīn pūşide vü mestür ve dīde-i ' ibret-ḳarīn a' mā vü bī-nūr oldı dimekdür. **Rubā' ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fa']

Ān kes ki reh-i muḡabbetem bu'gzīned

Rāhīki be ḳurbetem resed mī-bīned

Līkin be hevā ḡu çeşm-i ü kūr şeved

Fāriḡ zi ḡam u vuşlat-ı men bi'nşīned⁸⁶¹

96) وقد آن أن أبدي هواك ومن به ضناك بما ينفي ادعائك محبتي

Ve ḳad āne en ubdī hevāke ve men bihi

Žanāke bi-mā yenfi'd-di' āke maḡabbeti

Āne: *Ye' ūnu eynen'*den *āne'l-emru* dirler *ḡāne vaḡtu[hu]*⁸⁶² ma' nāsınadır. **Ve men bihi'**deki **vāv** ' ātīfedür. **Men:** Mübtedādur. **Bā:** Sebebiyyedür. **Bihī:** Muḡaddem ḡaberdür;⁸⁶³ zamīr **men** lafzına rāci' dür. **Žanāke:** Mu' aḡḡar mübtedādur, yāḡud **ḡanāke**

⁸⁶⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁶¹ Şārihe ait olduḡunu düşündüḡümüz bu rubai, "Benim muḡabbetime ulaşma yolunu seçen kişi, yakınlıḡıma ulaştıran yolu görür. Fakat hevā ve heves ile gözü kör olursa gamım ve vuslatımdan uzak oturur ve bana kavuşma gamından uzak durur" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸⁶² Zamani geldi.

⁸⁶³ Yazmada " " şeklindedir.

lafzı **bihi**'de muḳadder olan *ḥaṣale*'nün fā' il[i]dür, ve **bihi zanāke** cümlesi şılasıdır mevşülün. Mevşül ma' a şılatihi ma' tūfdur **hevāke**'ye. **Zanā**: Maraz ma' nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Hāne vaḳtu izhāri hevāke ve ibdā'ı mezīdi marāzike ve zanāke bi-beyāni nefyi'd-di'āke maḥabbetī*⁸⁶⁴.

El-ma'nā: **Ve ḳad āne**: Taḥḳīḳ vaḳtı geldi. **En ubdī**: [79b] Benüm izhār itmek. **Hevāke**: Senün maḥabbetünı. **Ve men**: Daḥı şol kimseye ki. **Bihi zanāke**: Anün sebebiyledür senün ḥastaluguñ. **Bi-mā**: şol şey' ile ki. **Yenfi**: Nefy eyler. **İddi'āke maḥabbetī**: Senün benüm maḥabbetümü iddi'āñı.

Ya'nī senün maḥabbet ve hevāñ ne gūne 'aşḳ u hevādur ve senün ḥastaluguñ sebe ü 'illet ne maḳūle kimse olmuşdur izhār itmek zamānı geldi bir beyān-ı şāfi ve bir delīl-i kāfi ile ki senün maḥabbetümde itdügün da' vālaruñ şıdkunı olmaḳda burhān-ı kāfi olur dimekdür. **Rubā'ı-i Mollā Cāmī**:

[*Mef'ūlü mefā'ilün mefā'ilün fa'*]

Ey ān ki be da'vī reh-i 'aşkem siperī

V'ez dīden-i rāh-ı vaşl-i men bī-ḥaberī

'İşket çe vu ma'şūḳ-ı to mī-dānem kist

*To 'āşıḳ-i ḥod būdeī ez -bī-ḥaberī!*⁸⁶⁵

97) خَلِيفُ غَرَامٍ أَنْتَ لَكِنْ بِنَفْسِهِ وَإِبْقَاكَ وَصَفَاً مِنْكَ بَعْضُ أَدْلَتِي

Ḥalīfu ḡarāmin ente lākin bi-nefsihi

Ve ibḳāke vaşfen minke ba' zu edilletī

Ḥalīf: Şīḡa-i fa'ıldür; fā' il ma' nāsına. **Ḡarām**: 'Aşḳ dimekdür. **Ḥalīfu ḡarāmin**: Ḳasīm ma' nāsınadır. **Ḥalīf**: Mübtedādur. **Ente**: Ḥaberidür mübtedānuñ. **Bi-nefsihi**'deki **bā** ilşāḳ

⁸⁶⁴ Beni sevme iddianı inkār etmek suretiyle senin sevgini gösterme vakti geldi ve senin hastalığına ve zayıflığına sebep olan kimseyi aşıkâr etmenin zamanı yaklaştı.

⁸⁶⁵ Ey benim aşkımin yolunda ilerlediğini iddia edip bana gelen yolları görmekten aciz olan kişi! Senin aşkın nedir ve sevgilin kimdir biliyorum. Sen habersizlikten kendine aşık olmuşsun!

içündür, **garām**'a müte' allıkdür. **Bi-nefsihi** zamīri zamīr-i muhātab ile mu' abber olan muğram'a rāci' dūr. **Lākin**: Müşekkeleden muhaffefedür. **İbkā**: Memdüdedür; zāruret-i vezn-içün kaşr olunmuşdur. **Minke**: **İbkā**'ya müte' allıkdür. **İbkāke**: Mübtedādur, **Ba' zu**: Haberidür.

Takdīr-i kelām dimekdür: [80a] Şaddahte. *Ente kaşīmu 'işkin ve nedīmu maḥabbetin lākin bi-nefsike; fe-maḥbūbuke nefsuke [li-jenneke turīdu'r-ru 'yete ve hiye ḥazzuhā ve ibkā 'uke ba' zu vaşfin min evşāfike delīlun min cumleti edilletī 'alā mā aḳūluh.*⁸⁶⁶

El-ma'nā: **Ḥalīfu garāmin ente**: Nedīm-i maḥabbet sensin; ya'nī 'āşıksın hıç 'aşkdan müfāriḳ olmazsın. **Lākin bi-nefsihi**: lākin nefsün[e] 'āşıksın. **Ve ibkāke**: Senün bākī ḳomañ. **Vaşfen**: Vaşf-ı bākī ḳomañ. **Minke**: Senden; ya'nī senün şıfātuñdan. **Ba' zu edilletī**: Benüm delāyilümden ba' zıdur.

Ya'nī şaḥīḥ, sen 'āşıksın ve 'aşḳ ile ittışāfdan bir lāḫza ḥālī degülsin, lākin kendü nefsine 'āşıksın; zīrā senün maḥv-i vücūd itmeyüp evşāfuñdan ba' z-ı vaşfıñı bākī ḳoduḡuñ ki ol taleb-i vesāyil ü rü' yetidür, benüm 'āşıḳum olmayup kendü nefsün 'āşıḳı olduğuna delīldür ve benüm cümle delāyilümden bu daḫı ba' zıdur dimekdür. **Rubā'ī**:

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fa'*]

Ey ān ki be 'aşḳ u 'āşıḳī meşhūrī

Ender taleb-i murād ez men mehcūrī

To 'āşıḳ-i men ne 'āşıḳ-ı ḥazz-ı ḫodī

*İn şāhid-i ḫāl-i to ki bes maḡrūrī*⁸⁶⁷

98) فَلَمْ تَهُونِي مَا لَمْ تَكُنْ فِيَّ فَانِيًا وَلَمْ تَفَنْ مَا لَا تُجْتَلِي فِيكَ صَوْرَتِي

⁸⁶⁶ Doğru söylüyorsun. Sen âşık, tutkun ve nedimsin (sohbet arkadaşısın), fakat bana değil kendi nefsine tutkun ve âşıksın. Âşık olduğun kişi kendi nefsindir; çünkü sen hep onu görmek istiyorsun. Senin kendi sıfatlarından bazısını koruman, söylediğim iddianın doğruluğuna delillerimden biridir.

⁸⁶⁷ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Ey aşk ve âşıklıkla meşhur olup muradına ulaşma talebinde benden uzak kalmış olan kişi! Sen bana âşık değilsin, kendi zevklerine âşıksın ve senin mağrurluğun bu söylediğimin ispatıdır” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Fe-lem tehvenī mā lem tekun fiyye fāniyen

Ve lem tefne mā lā tuctelā fike şūretī

Fe-lem tehvenī'deki fā şart-ı muḳadderüñ cevābıdır; *izā kāne'l-emru ke-zālike* [80b] *fē-lem tehvenī*⁸⁶⁸ taḳdīrindedür. **Mā lem tekun** ile **mā lā tuctelā**'daki **mā**'lar mā-dām ma' nāsınadır. Kesr-i cīm ile olan⁸⁶⁹ *cilā* ile ifti'āldan olan *ictilā* bir ma' nāyadır; *cele'l- 'arūse ve'ctelāha* dirler; *nazara ileyhā mecluvveten*⁸⁷⁰ ma' nāsınadır. **Şūret'**den murād zāt-ı muḳaddesenüñ min ḫayṣu şuveru'l-esmā 'i ve'ş-şifāt zuhūrıdır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *İzā kāne'l-emru ke-zālike fē-lem tehvenī mā-dāme lem tekun fāniyen bi-kulliyetike fī zātī, ve lem tefne mā-dāme lā taḫharu ve lā tetecellā fike zātī bi-şūretin min şuveri esmā 'ī ve şifātī*⁸⁷¹.

El-ma' nā: **Fe-lem tehvenī:** Sen beni sevmezsin. **Mā lem tekun:** Mā-dām ki olmayasın. **Fiyye fāniyen:** Bende fānī olmayasın. **Ve lem tefne:** Daḫı sen fānī olmazsın. **Mā lā tuctelā:** Mā-dām ki zāhir ü āşıkāra olmaya. **Fike:** Sende; ya' nī senüñ ḫaḳıḳatüñde. **Şūretī:** Benüm şūretüm.

Ya' nī mā-dām ki sen bende fānī olmayasın beni sevmezsin ve mā-dām ki şuver-i esmā vü şifātdan benüm zātüm saña mütecellī olmaya, bende fānī olımazsın dimekdür. *Vallāhu a'lem.*⁸⁷² **Rubā' ī:**

[?] ⁸⁷³

Mādām ki fānī ne-şevī 'āşık ne-şevī

⁸⁶⁸ Durum öyleyse, sen bana âşık olmamışsın.

⁸⁶⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁷⁰ O, süslü geline baktı.

⁸⁷¹ Durum öyleyse, zatını tamamen zatımda yok edip fani olmadıkça bana âşık olamazsın. Ayrıca benim isim ve sıfatlarımdan ibaret olan suretim sende zuhur edip tecelli edemedikçe sen bende fānī olmazsın.

⁸⁷² Allah daha iyi bilir.

⁸⁷³ Rubainin ilk iki mısraında vezin problemlidir. Üçüncü mısra: [Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilün fa'] ve dördüncü mısra: [Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il] veznindedir.

Ger dem zenī ez-‘āşıkī şādiķ ne-şevī

Mādām ki men [81a] cilve ne-kerdem ber to

Fānī ne-şevī, be vaşl lāyık ne-şevī⁸⁷⁴

99) فذغ عنك دعوى الحب وادغ لغيره	فؤاذك وادفغ عنك غيك بالتى
Fe-da‘ ‘anke da‘va'l-ḥubbi ve'd‘u li-ğayrihi	
Fu‘ādeke ve'dfe‘ ‘anke ğayyeke bi'lletī	

Da‘: Emirdür , vede‘a’dan⁸⁷⁵ tereke ma‘ nāsına; vede‘ahu. terekehu⁸⁷⁶ dimekdür. ‘ İnde'l-ba‘ z bu şīġanuñ māzisi metrükdur, lākin taḥfif ile “Mā vede‘ake”⁸⁷⁷ kıra‘atı isti‘ mālını mü‘eyyiddür. El-ḥubbi'deki elif lām izāfetden ‘ ivazdur. Ud‘u: Da‘ vetden emirdür. Li-ğayrihi'deki lām ilā ma‘ nāsına. Zāmīr ḥubb'a rāci‘ dūr. Ğayy: Dālālet ma‘ nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *İzā kunte muḥibben li-nefsike ğayre ḳādirin ‘alā ifnā ‘ike ve maḥvike fe-da‘ ‘anke da‘vā ḥubbī ve'd‘u fu‘ādeke ilā ğayri ḥubbī ve'dfe‘ ‘anke żalāleke'l-lezī huve⁸⁷⁸ kezibuke fī da‘vāke bi'l-ḥişlati'l-letī hiye⁸⁷⁹ şidḳuk.⁸⁸⁰*

⁸⁷⁴ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Fani olmadıkça âşık olmazsın. Aşıklıktan dem vurduğun müddetçe sadık olamazsın. Sana ben tecelli etmediğim müddetçe fani olmayacaksın ve fani olmadıkça da vuslata layık olmayacaksın” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸⁷⁵ Yazmada "فؤاذك" şeklindedir.

⁸⁷⁶ (O) onu terk etti.

⁸⁷⁷ “(Rabbin) seni terk etmedi”. (Duhâ, 93/3)

⁸⁷⁸ Yazmada "الذي هو" şeklindedir.

⁸⁷⁹ Yazmada "هي" şeklindedir.

⁸⁸⁰ Sen bu kadar kendini sevdiğin için bende fani olmaya muktedir değilsen, bana âşık olduğuna dair iddiadan vazgeç, kalbini benim muhabbetimden başka yerlere çağır. Kendini, doğruyu söylemek gibi iyi hasletlerle yalan gibi bozuk inançlardan kurtar!

El-ma' nā: Fe-da': Pes terk eyle. 'Anke: Senden. Da' va'l-ḥubbi: Da' vā-yı maḥabbeti. Ve'd'u: Daḡı da' vet eyle. Li-ḡayrihi: Ol ḡubbuñ ḡayrın[a]. Fu'ādeke: Qalbiñi. Ve'dfe': Daḡı def' eyle. 'Anke: Senden. Ḡayyeke: Ḡayy ve zālāletiñi. Bi'lleti: Anuñ ile.

Ya' nī çünki ifnā'-i vücūda qādir degülsin, maḥabbet-i ḡaḡīkī da' vāsını terk idüp qalbūñ andan ḡayrı nesneye da' vet eyle senūñ ḡālūñe muvaffaq [81b] ve mā fi'l-bālūñe muḡābıq olan oldur ki bu ma' nāyı ri' āyet eyle, ḡayy [u] ḡalālūñi def' ve da' vā-yı maḥabbetde vāki' olan kizb ü işkālīñi def' ü ref' eyle dimekdür. **Rubā' ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūl]

Ān rā ki temennā-yı [vişāl]em heves est

Gū dest zi cān [şūy] geret dest-res est

Rev dil be digeḡ dih, to cān rā ne-dehī

*To şıdḡ gūzīn ki rāstī mer to bes est*⁸⁸¹

100) وجانب جناب الوصل هيئات لم يكن وها أنت حي إن تكن صادقاً مت

Ve cānib cenābe'l-vaşli heyhāte lem yekun

Ve hā ente ḡayyun in lem tekun şādiḡan muti.

Ve cānib: Emr-i ḡāzırdur, mufā' ale bābından; *bā'id* ma' nāsınadır. **Cenb:** Nāḡiye ve ḡaraf ma' nāsınadır; *ḡa'ade ilā cenbihi ve ilā cānibihi* dirler *ḡa'ade fī nāḡiyetihi ve fī ḡarafī[hi]*⁸⁸² ma' nāsına. **Cenāb:** *finā* ma' nāsınadır; kesr-i fā ile **finā**; ḡavālī-i dāra dirler. **Heyhāte:** *Ba'ude* ma' nāsına. **Lem yekun:** *Lem yaḡşul* dimekdür. **Lem yekun'**daki zāmīr fā' il-i müstekin vaşla rāci' dūr. **Ve hā ente'**daki vāv ḡālīyyedür. **Hā:** Ḥarf-i tenbīhdür. **In lem tekun'**daki **in** şartıyyedür, cevābı **muti** kelimesidür. **Muti:** *Māte yemūtudan* emr-i ḡāzırdur; **tā'**nuñ ḡāreketi ḡāfiye ri' āyetinden ötüridür.

⁸⁸¹ Şārihe ait olduḡunu düşündüḡümüz bu rubai, “Benim visalimi isteyene de ki: Elinden geliyorsa canından vazgeç. Canından vazgeçemeyeceksin, biliyorum, dolayısıyla madem canından vazgeçemiyorsun en iyisi sen başkasına aşık ol. Sadakatli olmayı seç, bu senin için yeterlidir” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸⁸² O, onun (bir kişinin) yanında ve olduḡu tarafta oturdu.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve bâ'id 'an finâ'î'l-vaşli ve maqâmi'l-ḳurbi; fe-innehu ba'ude ve'fereḳâ⁸⁸³ 'an mişlike ve lem yekun ḥuşūluhu leke [82a] bi-lā fenā ve'l-ḥālu enneke ḥayyun bi'l-ḥayāti'l-ḥayvāniyyeti ve'z-zāti'l-cismāniyyeti ve'l-murādāti'n-nefsāniyyeti bi-beḳā'i tilke'l-baḳiyyeti. In kunte şādīḳan fī da'va'l-ḥubbi mut min ḥalvetike li-key taşile ileyye.*⁸⁸⁴

El-ma'nā: **Ve cānib:** Sen ba'id ol. **Cenā[be]'l-vaşli:** Vuşul ḥavālınden. **Heyhāte:** Ba'id oldı. **Lem yekun:** Olmaz; ya'nī vaşl mümkin olmaz. **Ve hā ente:** Hāl ān ki sen. **Ḥayyun:** Zindesin. **İn lem tekun şādīḳan:** Eger sen şādīḳ iseñ. **Muti:** öl.

Ya'nī sen ḥavāli-i vaşla ḳarīb olmağa fe-keyfe ki vaşla senüñ mā beynüñde 'azīm mubā'āde ve mufārakat vardur, bu ḥāşıl degüldür. Zīrā vaşl mevt-i irādī ile ve fenā ile olur, sen zindesin, eger şādīḳ iseñ mevt-i irādī ile öl ki ḥayāt-ı ebdiyye ile ḥayy olasın ve benüm 'aşḳumda maḥv u fenāya vāşıl ol ki ḥaḳīḳat-i vaşl ne gūne ve ne keyfiyyetdür bilesin dimekdür. *Vallāhu a'lem*⁸⁸⁵. **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilün fa'*]

Her kes ki temennā-yı vişālem dāred

Der ser heves-i seyr-i cemālem dāred

Gū her ki bemired,ān bebīned rüyem

*V'ān kes ki nemurde'st ḥayālem dāred*⁸⁸⁶

هُوَ الْحُبُّ إِنْ لَمْ تَقْضِ لَمْ تَقْضِ مَارَبًا مِنْ الْحَبِّ فَاحْتِرْ ذَاكَ أَوْ خَلَّ خُلَّتِي (101)

Huve'l-ḥubbu in lem taḳzi lem taḳzi me'riben

⁸⁸³ Yazmada "أوزار" şeklinde.

⁸⁸⁴ *Kurb* makamından ve vuslat etrafından uzak dur! Muhakkak ki bu vuslat senin gibilerden uzaktır. Senin cisminden ibaret olan varlığın, hayat-ı hayvāniyyede diri olup nefsin isteklerinin peşinden koştuğu sürece ve sen fani ve yok olmadıkça vuslat sana hasıl olmaz. Eğer muhabbet iddiasında samimi isen öl de bana ulaş!

⁸⁸⁵ Allah daha iyi bilir.

⁸⁸⁶ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, "Bana kavuşup cemâlimi görmek isteyene de ki: Benim yolumda ölen benim yüzümü görür ve ölmeyen, rüyasında görür" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Mine'l-ḥibbi fe'ḥter zāke ev ḥalli ḥulletī

[82b] Huve'l-ḥubbu'daki zamīr şe'n içündür. **Lām:** 'Ahd içündür. **İn lem taḳzi'**deki **in** şartıyyedür. **Lem taḳzi:** *Lem temut* ma' nāsınadır. İkinci **lem taḳzi:** *Ḳazā'*-i ḥācetdendür, cezāsıdır şartuñ; *lem tu 'eddi ḥāceten* dimekdür. **İrb:** **Hemze**'nüñ kesri ve **rā'**nuñ sükünüyla ḥācet ma' nāsınadır. **Hemze** ile **rā'**nuñ fetḥaları ile daḥı lügatdur. **Me'riben** daḥı ke-zālik ḥācet ma' nāsınadır. **Me'riben** irb'den maşdar-ı mīmīdür. **Ḥibbi:** Kesr-i **ḥā** ile isimdür; ḥabīb ma' nāsınadır. **Zāke**'nüñ müşārun ileyhi mevtdür. **Ḥullet:** Maḥabbet ma' nāsına.

Ṭaḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Eş-şe 'nu enne zālike'l-ḥubba ḥubbun in lem temut fihi lem tu 'eddi ve lem tuveffī ḥāceteke mine'l-ḥibbi, ve'l-āne ente muḥayyerun⁸⁸⁷ beyne emreyn; fe'ḥteri'l-mevte ev ḥalli ḥulletī ve da' da' vā maḥabbetī.⁸⁸⁸*

El-ma'nā: **Huve'l-ḥubbu:** Bu bir maḥabbetdür ki. **İn lem taḳzi:** Eger ölmezseñ. **Lem taḳzi me'riben:** Ḥācetüñ bitürmezsin. **Mine'l-ḥibbi:** Maḥbūbdan. **Fe'ḥter zāke:** Yā anı veyā mevti ihtiyār eyle. **Ev ḥalli:** Yaḥud terk eyle. **Ḥulletī:** Benüm maḥabbetümi.

Ya'nī bu bir maḥabbetdür ki ölmeyince maḥbūbdan murāda vāşıl olmazsın ve ḥayāt-ı 'āriyyetīden geçmeyince ḥayāt-ı ebediyye ḥāşıl kılmazsın, yā mevte [83a] ihtiyār eyle yaḥud benüm maḥabbetümi terk eyle dimekdür. *Vallāhu a'lem.⁸⁸⁹ Rubā'ī:*

[*Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilūn fa'*]

'*Aşḳ est ki tā cān ne-dehend ender ū*

Ne-numāyend ender sitemend āteş rū

Yā der reh-i cānāne nişār-i cān kon

⁸⁸⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁸⁸ Durum şöyledir: O muhabbet (benim muhabbetim) öyle bir muhabbettir ki, eğer onun yolunda ölmezsen muradına ve maḥbuba kavuşamazsın. Şimdi sen şu iki şeyden birini seçmekte serbestsin: Ya ölümü seç ya da benim dostluğumdan vazgeç ve muhabbetimi bırak!

⁸⁸⁹ Allah daha iyi bilir.

Yā der reh-i ‘aşk u ‘āşıkī hīç me-pū⁸⁹⁰

Vaktā kim nāzım *ḳuddise sirruh* hāzretleri lisān-ı ma‘ şūḳdan zebān-ı ‘āşık ile lāzım u mühimm olan mevāzī‘ -i şübühātı beyān ve mevākī‘ -i muḡalaḳatı rüşen ü ‘ayān eyledi ise lisān-ı ‘āşık ile daḡı vākī‘ olan ḳuşūruñ ‘özrini izhār ü i‘lāna başlayup buyurdılar ki; *ḳāle*.⁸⁹¹

102) فُكُلْتُ لَهَا رُوحِي لَدَيْكَ وَقَبْضُهَا إِلَيْكَ وَمَا لِي أَنْ تَكُونَ بِقَبْضِي

Fe-ḳultu lehā rūḫī ledeyki ve ḳabzuhā

İleyki ve mā lī en teküne bi-ḳabzātī

Lehā zamīr[i] ma‘ şūḳaya rāci‘ dūr. **Ledā** ile **ledun** ‘*inde* gibidūr; ḳurb u ḫuzūr ma‘ nāsını ifāde ider, lākin ‘*inde* ḳurb-ı ‘ām içündür; ḳurb-ı şūrī ve ḳurb-ı ma‘ nevīye şāmildūr. **Ledā** ile **ledun** ḳurb-ı ḫāş içündür ancak şūrīye şāmildūr. ‘*İndī mālun* dirler *fī taşarrufī mālun*⁸⁹² ma‘ nāsınadır; ḫāzır ve ḡayibe şāmil olur, *ledeyye mālun* denilmez, meger ki yānında ḫāzır ve mevcūd ola. **Ve ḳabzuhā**'daki **vāv** ‘atıfedūr. **Ḳabz**: Teveffī ma‘ nāsınadır. **ḳabzuhā** zamīri rūḫa rāci‘ dūr. **Ve mā**'daki **vāv** ibtidā‘iyyedūr. **Mā**: İstifhāmiyyedūr. [83b] **Lī**'deki **lām** ihtişāş içündür; *ey şey’un maḫşūşun lī*⁸⁹³ taḳdīrindedūr. **En teküne**'deki [en] ta‘līl içündür. Zamīr-i **teküne**: İstifhām için olan **mā**'ya rāci‘ dūr. **Ḳabza**: Binā‘-i merrehdūr **ḳabz**'dan; ‘alā vechi'l-isti‘āre ḳudret ve taşarruf ma‘ nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdūr ki: *Fe-ḳultu li'l-maḫbūbeti: İinne rūḫī ‘indeki ḡayru mufāriḳin min bābiki ve ḳabzuhā ve teveffihā mufavvazun ilyeki; iz hiye fī taşruffiki ve ḳabzatiki.*

⁸⁹⁰ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Aşkta, âşık olmak isteyenler candan vazgeçmedikçe kendilerini boşuna ateşe atıp kendilerine zulümetmiş olurlar. Sevgili yolunda ya canından vazgeç ya da aşk ve aşıklık yolunda hiç koşma” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁸⁹¹ Dedi ki...

⁸⁹² Tasarrufum altında olan mal mülküm vardır.

⁸⁹³ Yani, bana özel tahsis edilmiş bir şey.

Ve eyyu şey'in maḥşūşun lī ve mevcūdun 'indī li-tekūne hiye bi-ḳabẓatī ve taṣarrufī fe-eteveffāhā.^{894,895}

El-ma' nā: **Fe-ḳultu:** Ben didüm. **Lehā:** Maḥbūbeye. **Rūhī:** Benüm rūhum. **Ledeyki:** Senüñ yanuñdadur. **Ve ḳabẓuhā:** Daḥı anuñ ḳabẓı; ya' nī rūhuñ ḳabẓı. **İleyki:** Saña mufavvaẓdur. **Ve mā lī:** Ve ne şey' vardur baña maḥşūş ki; ya' nī benüm vardur ki. **En tekūne:** Ol şey' ola. **Bi-ḳabẓatī:** Benüm taṣarrufumda.

Ya' nī ḥazret-i ma' şūḳa benüm ḥakkumda vāḳı' olan kelimāt-ı ḥiṭāb-engīz ve tenbīhāt-ı 'itāb-āmīzi tamām itdükten soñra 'alā vechi'l-i' tizār cevāba mübāderet idüp aña didüm ki “*fe-subḥāne'l-leẓī bi-yedihi melekūtu kulli şey'in ve ileyhi turce'un*”⁸⁹⁶ muḳtezāsınca benüm rūhum senüñ ḥuzūruñdadur, “*Allāhu yeteveffa'l- [84a] enfuse ḥīne mevtiḥā*”⁸⁹⁷ müsted'āsınca ḳabẓ u teveffī senüñ taṣarrufuñdadur, benüm neyüm vardur 'adem ü fenādan ğayrı ve ben neye ḳādirüm ḥaṭadan ğayrı, ḳābız u bāsıṭ sensin. Bunları 'āşıḳa nisbet itmek bahānedür, ḳabūl ve 'adem-i ḳabūl senüñ elindedür. ṭā' at u ma' şıyet-i luṭf u ḳahr-nişāna ben niye ḳādirüm ki cān virmele vaşla lāyık olam. 'İnāyet senden ve bende ne maḳūle pāy-ı ḳudret ola ki kendüligümden senüñ vuşlatuñ ḥalvet gehine yol bulam, hidāyet sendendür dimekdür. *Vallāhu a'lem.*⁸⁹⁸ **Rubā'ī:**

[Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilü fe' il]

Guftem ber-i ma' şūḳa ki ey mūnis-i cān

Cānem beberet be dest-i to morden-i ān

Dānī ki be men hīç ne-bāşed cuz hīç

⁸⁹⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁸⁹⁵ Maḥbubeye dedim ki: Benim canım senin huzurundadır, kapından hiç ayrılmaz. Ve onun kabzı sana bırakıldı. Yani o senin tasarrufunda ve kabzındadır. Benim neyim var ki, o (canım) tasarrufumda ve kabzımda olsun da onu öldüreyim?

⁸⁹⁶ “*Her şeyin hükümranlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz*”. (Yâsîn, 36/83)

⁸⁹⁷ “Allah, (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde uykularında alır”. (Zümer, 39/42)

⁸⁹⁸ Allah daha iyi bilir.

وما أنا بالشَّاني الوفاة على الهوى وشأني وفا تأبى سِوَاهُ سَجِيَّتِي (103)

Ve mā enā bi's-ṣānī'l-vefāte 'ale'l-hevā

Ve ṣe 'nīvefā te 'bā sivāhu seciyyetī

Ve mā enā'daki mā *leyse* ma' nāsınadır; nāfiyedür. Enā: İsmidür. Bi's-ṣānī: Haberidür mā'nuñ. Evvelki ṣānī ism-i fā' ildür; mubğız ma' nāsınadır; *ṣene 'tuhu, ebğāztuhu*⁹⁰⁰ dimekdür. Maşdar[1] *ṣen* ' gelür; ṣīn-i mu' cemenüñ ḥarekātıyla ve nūnuñ sükūnyıla, ve *ṣeneānen* daḥı gelür; nūnuñ sükūnyıla ve fetḥıyla mehmüzü'l-lāmdur. İkinci ṣānī [84b] *ṣe 'n* dendür; mehmüzü'l-' ayndur, emr ve ḥāl ma' nasınadır. *Mā teḳūlu fī ṣe 'nih?* dirler *mā teḳūlu fī emrihi ve fī ḥālihi?*⁹⁰¹ ma' nāsınadır. Yā' -i mütekellime muzāf olmuşdur. Vefāt: Zıdd-ı ḥayātdur. Vefā: Zıdd-ı ğadrdur, memdüdedür, zarüret-i vezn-içün kaşır olınmuşdur. Efāzıl-ı şurrāḥdan kıdvetu'l-' ārifin, 'umdetu'l-muḥaḳḳıḳin eş-Şeyḥ Maḥmūd bin 'Alī el-Ḳāṣānī *ḳuddise sirruh* buyurmuşlardur ki: Egerçi kim tettebbu' itdüğüm nūsaḥuñ cemī' inde vefā lafzı münekkeren vāḳi' olmuşdur, lākin nāzım *ḳuddise sirruh* şanāyi' -i bedī' iyyeyi ri' āyet idüp ḥuşuşan ki şan' at-ı tecnīsde mübālağa vardur, ve lām-ı ta' rīf duḥūlinden bu ḳā' ideye ri' āyet vardur ma' nā-yı maḳşūda ḥalelsüz, ol cihetden münekkeren bulunmasın ḳalem-i nāsiḥden yāḥud li-ğarażin tağayyüre ḥaml idüp lām-ı ta' rīf idḥāl eyledüm, zannum budur ki tenkīr iḥtiyār idenler te 'bā sivāhu seciyyetī cümlesini şıfat tutup muṭābaḳatan ri' āyet içün iḥtiyār eylemişler ola, cāyizdür ki cümle cümle-i müste'nefe ola, şıfat olmaya. *İntehā kelāmu's-şāriḥ.*⁹⁰² Fi'l-vāḳi' buyurduḳları taḥḳıḳ mürā' āt-ı tecnīse [85a] ensebdür, bel ki te 'bā ile bile telaffuzda tecnīs-i tām olmağa aḳrebdür, lākin zarf-ı tenkīrde ittifāḳ-ı nūsaḥ daḥı muḳarrerdür.

⁸⁹⁹ Şārihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, “Sevgiliye dedim ki: Ey canımın yoldaşı! Canım senin elinde, ister yaşat ister öldür! Bende hiçten başka hiçbir şey yok, biliyorsun. Beni kendi inayetinle kendine tekrar ulaştır” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

⁹⁰⁰ Ondan nefret ettim.

⁹⁰¹ Onun durumu hakkında ne dersin?

⁹⁰² Şārihin sözü bitmiştir.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve lestu enā mubgîzani'l-mevte 'ale'l-hevā, ve'l-ḥālu enne şifati'l-vefā'u bi-kulli mā 'ahiduhu ve ḥuluḳt̄ ve seciyyetī te 'bā⁹⁰³ ve temna'u ḡayre'l-vefā'i ma'a'l-ma'şūk.*⁹⁰⁴

El-ma'nā: **Ve mā enā:** Ben degülüm. **Bi'ş-şānī:** mubgîz ü kârih degülüm. **El-vefāte:** Mevti. **'Ale'l-hevā:** Hevā ve 'aşḳda. **Ve şe'nī:** Ḥāl ān ki benüm emrüm. **Vefā:** Vefādur. **Te'bā sivāhu:** Andan ḡayr[i]sından ibā ider; ya'nī vefādan ḡayrısından ibā ve imtinā' eyler. **Seciyyetī:** Benüm ṭabī' at ve ḥuluḳum.

Ya'nī ben 'aşḳ u maḥabbetde ölmekden rû-gerdān ve bu ṭarîḳde cān īşār itmekden mu' rız u peşimān degülüm, ḥāl ān ki benüm ḥālüm 'ahd-ı ezeliye vefā ve vefādan ḡayr[i]sinden cibillet ve ṭabī' atum ictimāb ve ibā eyler dimekdür. *Vallāhu a'lem.*⁹⁰⁵ **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il*]

Der dāden-i [cān] kuşād destem be rehet

Uftāde vu dil-dāde vu mestem be rehet

Bā 'ahd-i ezeli vefā buved pīşe-i men

*Tā būdeem in kār perestem be rehet*⁹⁰⁶

104) وَمَاذَا عَسَىٰ عَنِّي يُقَالُ سِوَىٰ قِضَىٰ فَلَا نَ هَوَىٰ مَن لِّي بَدَا وَهُوَ بُعِيَّتِي

Ve māzā 'asā 'annī yuḳālu sivā ḳazā

Fulānun heven men lī bi-zā ve huve bigyetī

⁹⁰³Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁰⁴ Ben senin aşk ve sevgin yolunda ölümünden nefret edici değilim, halbuki benim sıfatım ahdime vefakâr olmaktır. Benim tabiat ve huyum maşukaya (âşık olunan kadın) vefakâr olmaktan başka şeylerden kaçınır.

⁹⁰⁵ Allah daha iyi bilir.

⁹⁰⁶ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu rubai, "Senin yolunda can vermekte gayet cömertim. Senin yolunda deliyim, çaresizim, âşığım. Benim âdetim, ezeli ahdime vefa etmektir. Oldum olalı, senin yolunda bu işe tapar, bunu yaparım" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

Mā: İstifhāmiyyedür. **Zā:** Ellezī [85b] ma' nāsınadır, merfū' u'l-maḥaldür; ibtidā' iyyedür, mevşül şılasıyla haberidür mübtedanuñ. ' **Asā:** Ef' āl-i muḳāreb[e]dendür; inşā'-i recā vü muḳārebe içündür mevzū' bir kelimedür; ' **āsā en yuḳāle** taḳdīrindedür; **en** nazarı **kāde**'ye kıyāsen ḥazf olunmuşdur. **En yuḳāle:** Manşübetü'l-maḥal haberidür ' **asā**'nuñ. [' **Asā**] ismi mevşüle ' āyid zamīrdür; ' **asāhu** taḳdīrindedür. ' **Asā** ismi ve haberiyile şılasıdır **zā**'nuñ. ' **Annī:** **yuḳālu**'ya müte'allıḳdür. **Ḳazā:** *Māte* ma' nāsınadır. **Hevā** kelimesinüñ intişābı mef' ülün leh olmaḳ üzredür. **Men lī**'deki **men** istifhāmiyyedür. **Bi-zā**'nuñ müşārun ileyhi **ḳazā**'dur. **Men lī bi-zā:** *Men yetekfeḫel lī bi-zā?*⁹⁰⁷ taḳdīrindedür. **Ve huve biḡyetī**'deki **vāv** ḥāliyyedür. **Biḡyetī:** Kesr-i **bā** ile murād ma' nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Eyyu şey'ini'l-lezī yutemennā en yuḥbere bihi 'annī ḡayra en yuḳāle māte fulānun li-ecli'l-maḥabbeti, ve men yetekfeḫel lī bi-zā, ve'l-ḥālu ennehu murādī ve maḫlūbī.*⁹⁰⁸

El-ma'nā: **Ve māzā:** Ne şey'dür şol şey' ki. ' **Asā** ' **annī yuḳālu:** Benden; ya'nī benüm ḥaḳḳumda dinilmesi mercüvv ola. **Sivā ḳazā fulānun:** Falān kimse öldi dinilmekten ḡayrı ne recā ve temennā olunur. **Men lī:** Daḡı kimdür benüm için. **Bi-zā:** Bunı mütekeffil [86a] **Ve huve:** Ḥāl īn ki bu ma'nī ölmek. **Biḡyetī:** Benüm maḫlūbumdur.

Ya'nī benüm ḥaḳḳumda falān kimse ' aşḳdan vefāt eyledi dinilmekten ḡayrı ne recā ve ne temennā olmaḳ ihtimāli vardur ve ne bu ma'nānuñ ḥuşūlini benüm [içün] tekeffül eyler; ḥāl ān ki ' aşḳda ölmek benüm etemm-i murādum ve ehemmi-i maḳşūd-ı fu'ādumdur dimekdür. *Vallāhu a'lem.*⁹⁰⁹ **Rubā'ī:**

[*Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' il*]

Lezzet dihedem der ḡam-ı 'işḳet sitemet

Maḳşūd-ı men est ān ki be-mīrem be ḡamet

Der 'aşḳ merā eger begüyīki be-mīr

⁹⁰⁷ Kim buna kefil olabilir?

⁹⁰⁸ Benim hakkımda; "Falan kimse sevgiden öldü" denilmesinden başka ne umulabilir ki? Beni, buna (bahsi geçen ölüme) ulaştırmayı üstlenecek kimdir? Zira o şey benim maksat ve isteḡimdir.

⁹⁰⁹ Allah daha iyi bilir.

105) أَجَلٌ أَجَلِي أَرْضِي انْقِصَاةَ صَبَابَةٍ وَلَا وَصَلٌ إِنْ صَحَّتْ لِحُبِّكَ نِسْبَتِي

106) وَإِنْ لَمْ أَفُزْ حَقًّا إِلَيْكَ بِنِسْبَتِي لِعِزَّتِهَا حَسْبِي افْتِخَارِي بِتَهْمَتِي

Ecel, ecelī arza'nkizāhu şabābeten

Ve lā vaşle in şahhat li-ħubbiki nisbetī

Ve in lem efuz ĥaḳḳan ileyki bi-nisbetin

Li-‘ izzetihā ĥasbi'ftihārī bi-tuhmetī

Ecel: Harf-i taşdıkdür; *ne‘am* ma‘nāsına, lākin **ecel** kelimesinüñ taşdıķde isti‘māli *ne‘am*’dan aĥsendür, ve *ne‘am* kelimesinüñ istifhāmda isti‘māli *ece*’den eveddür dimişlerdür. **Ecelī**’deki **ecel**; müddet-i şey’ ma‘nāsınadır, bu maħalde müddetü’l-‘ ömr dimekdür. Yā’-i mütekellime muzāf olmuşdur. **İnkizā:** Āħir olmak ma‘nāsınadır, memdüdedür, zarüret-i vezn-içün қаşr olunmuşdur. **Ve lā vaşle**’deki **vāv** ĥāliyyedür. **Li-ħubbiki**’deki **lām ilā** ma‘nāsınadır, **nisbetī**’ye müte‘ allıkdür. **Nisbetī:** Fā‘ il[i]’dür **şahhat** [86b] kelimesinüñ; **in şahhat nisbetī ilā ĥubbiki** taķdirindedür. **Ĥaḳḳan:** Te’kīdiyyet-i mefhūm-ı **lem efuz** üzre manşūbdur.⁹¹¹ **İleyki:** **Bi-nisbetin** kelimesinüñ müte‘ allıķ[i]’dür. **Li-‘ izzetihā**’deki **lām** lām-ı ta‘ līldür. Zāmīr **nisbet**’e rāci‘ dūr. **Ĥasbi’ftihārī** cümlesi cümle-i ismiyyedür; **in lem efuz** cevāb[1]’dur, cevābdan **fā**’nuñ ĥazf[1] zarüret-i vezn-içündür.

Taķdır-i kelām dimekdür ki: *Ne‘am arzā en emüte fi’l-‘ işķi, ve’l-ħālu enne vaşleki [in] lem yeteyesser lī [ve] in şahhat nisbetī ilā ĥubbiki, ve in lem efuz şidḳan bi-tilke’n-nisbeti li-‘ izzetihā fe-yekfīn’ftihārī bi-en ekūne muttehemem bi-ħubbiki.*⁹¹²

⁹¹⁰ Aşķın yolunda ettiğın zulüm bana zevk verir. Benim hedefim senin hüznünle ölmektir. Sen bana aşķta öl desen, ben bu sözün için yüz defa minnet duyarım.

⁹¹¹ Yazmada “Te’kīdiyyet üzre manşūbdur mefhūm” şeklindedir.

⁹¹² Evet, aşķtan ölmeye razıyım. Halbuki sana kavuşmayıp senin muhabbetine nispetim doğru olursa ve o nispete izzetli ve itibarlı olduğundan dolayı sahip olamazsam bile, senin muhabbetin ile itham olunmakla iftihar etmenin saadeti bile bana yeter.

El-ma' nā: Ecel: Belā. Ecelī: Benüm 'ömrüm. Arza'nkizāhu: Ben rāziyüm ki dükene ol 'ömr. Şabābeten: 'Aşqda. Ve lā vaşle: Hāl īn ki vaşl dağı müyesser olmaya. İn şahhat: Eger şahih olursa. Li-hubbiki: Senün maḥabbetünē. Nisbetī: Benüm nisbetüm. Ve in lem efuz: Eger fāyiz ve vāşıl olamayacak olursam. Hakkan: Şıdқан ve ḥufyeten. İleyki: Saña. Bi-nisbetin: Nisbet ile. Li-'izzetihā: Ol nisbetün 'izzetinden ötüri. Hasbī: Baña kifāyet eyler. İftihārī: Benüm ifihārum. Bi-tuhmetī: Töhmetüm ile.

Ya' nī ben rāziyam⁹¹³ ki benüm 'ömrüm gāyete ve müddet-i ḥayātum nihāyete vāşıl olup senün rāh-ı 'aşkuñda [87a] ölem ve ṭarīk-i maḥabbetünde nā-būd u nā-peydā olam.⁹¹⁴ Hāl ān ki baña vaşluñ dağı müyesser ve dest-i hicrānuñdan dağı ḥalāş muḳadder olmamış ola eger ki senün maḥabbetünē nisbetüm muḥakkaḳ u mu'ayyen ve derece-i 'āşıkīde mertebe-i kemāle muḳarrer ve mübeyyen ola. Zīrā saña 'āşıklıḳ istiḥkākı bi-lā vuşlat dağı olursa 'ayn-ı kemāl, ve senün 'aşkuñda hicrānla cān virmek 'āşık-ı şadıḳa nisbet maḥz-ı vişāldür. Eger bu devlete şıdқан ve ḥaḳīkat[en] vāşıl ve bu nisbete kemāl-i 'izzet ü 'ulüvv-i menziletten ötüri nā'il olunmaz isem bu töhmet ile iftiḥār baña kāfī ve nāmum beyne'l-'uşşak mezkūr olduğı dağı vāfidür dimekdür. *Vallāhu a'lem.*⁹¹⁵ **Beyt:**

[*Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'lün*]

Cemāli muşhafı ḥaḳkı murādum oldur kim

Müyesser olmaya vaşlı ölem gidem 'āşık

Rubā'ī-i Mollā Cāmī:

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il*]

Ger nisbet-i 'āşıkī buved rāst merā

Bī-vaşlet eger cān bi-dehem hest revā

Ān nisbet eger hem ne-buved der-ḥor-ı men

⁹¹³ Yazmada "" şeklindedir.

⁹¹⁴ Yazmada "" şeklindedir.

⁹¹⁵ Allah daha iyi bilir.

107) وَدُونَ أَتَهَامِي إِنْ فَضِيْتُ أَسَىٰ فَمَا
أَسَاتِ بِنَفْسِي بِالشَّهَادَةِ سُرَّتِ

Ve dūne't-tihāmī in ẓazaytu esen fe-mā

Ese'ti bi-nefsin bi'ş-şehādeti surreti

Dūne: 'İnde ma' nāsınadır. Ve⁹¹⁷ **ẓazaytu** bu maḥālede *muttu* dimekdür. **Esā:** Hüzün ma' nāsınadır. **Esā** kelimesinüñ [87b] intişābı temyīziyyet üzredür. **Fe-mā ese'ti**'deki **mā** nāfiyedür, **tā:** tā³-i ḥiṭābdur, zamīr-i mütekellim daḥı olmak cāyızdır. **Bi'ş-şehādeti surreti** kelimesinüñ müte'allik[i]dür. **Surreti:** fi'l-i māzī-i mechül-i müfred-i mü'ennes-i ğāyibedür. Zamīr-i **surreti**; **nefs**'e rāci' dür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve 'inde taḥḳīki't-tihāmī bi-ḥubbiki in muttu ḡammen ve ḥuznen fe-mā ese'ti enti bi-nefsin ce'altihā mesrūreten bi'ş-şehādeti. Ev fe-mā es'etu enā fī nefsin elletī hiye mātet bi-surūri'ş-şehādeti.*⁹¹⁸

El-ma'nā: **Ve dūne't-tihāmī:** Benüm ittiḥāmum eşnāsında. **İn ẓazaytu:** Eger ben ölürsem. **Esen:** Esā ve ḥüzn cihetinden. **Fe-mā ese'ti:** Sen isā'et itmiş olmazsın. **Bi-nefsin:** Bir nefse ki. **Bi'ş-şehādeti:** şehādet ile. **Surreti:** Mesrūr kılındı ol nef. Yāḥud 'adem-i isā'et kendüye ḥaml idüp **Fe-mā ese'tu:** Ben isā'et itmiş olmazam. **Bi-nefsin:** Bir nefse ki. **Bi'ş-şehādeti surreti:** Şehādet ile mesrūr kılındı ol nef dimekdür ola.

Yā'nī eger benüm bā' iş-i iftiḥārum u ' izzetüm ve sebep-i rif' at ü devletümüz olan senüñ maḥabbet-i ḥaḳḳatüñ ile müttehem olmak sa' ādeti benüm ḥaḳḳumda vāḳi' midür, degül midür taḥassüs ü tefahḥuş eşnāsında ḡam u ḥüzn [88a] cihetinden ölürsem ve bu taleb ḥālinde miḥnet ü elemden helāk olursam sen ki Ḥazret-i ma' şūḳasın isā'et itmiş olmazsın

⁹¹⁶ Sana âşık olduğuma dair söylentiler doğruysa eğer, sana varmadan ölmesem de revadır. Sana âşık olmak söylentisi bile bana lâyık değil biliyorum ama bana ettikleri bu töhmet bile benim için iftihadır.

⁹¹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁹¹⁸ İtham edildiğim muhabbetine ulaşma çabası esnasında keder ve üzüntü nedeniyle vefat edersem herhalde sen, şehadetle mutlu ettiğin nefse kötülük etmiş olmazsın. Ya da (demek oluyor ki) herhalde ben, şehadetle mutlu olup vefat eden nefse kötülük etmiş olmam.

bir kimesnenüñ ki haqqında ol kimse bu talebde öldüğünden⁹¹⁹ ötüri meretebe-i şehadet[e] vuşul ile mesrur ü şadmān ve derece-i sa'adet-i ebediyyeye vüluc ü duşul ile ferruḥ u ḥandān olmuş ola. Yāḥud demek olur ki: Eger töhmet-i maḥabbet-i haqqīkāt ile ittihām ki benüm bā' iş-i iftiḥārumdur anuñ benüm haqqumda şıdkını taleb eşnāsında ḥüzn ü elemden helāk olursam isā'et ü iḥsār itmiş olmazam bir nefse ki ol bu talebde olduğu-çün meretebe-i şehadet fāyiz olmağla mesrur olmuş oldı. **Rubā'ī:**

[Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilün fa']

Ey ān ki be töhmet-i gamet şādānem

Z'in devlet u intisāb bes ḥandānem

Ger der gamet be 'aşk be-mirem çe gam bih est

*Ḥod rā zi gurūh-ı şuhedā mī-dānem.*⁹²⁰

108) أُعَدَّ شَهِيدًا عِلْمُ دَاعِي مَنِيَّتِي

وَلِي مَنِكَ كَافٍ إِن هَدَرْتِ دَمِي وَلَمْ

Ve lī minki kāfin in hederti demī ve lem

U' adde şehiden 'ilmu dā'ī meniyyetī

*Hedere's-sulṭānu deme fulānin dirler ebāḥahu ve abṭalehu*⁹²¹ ma' nāsınadır, *ve hedere'd-demu nefsehu* dirler *baṭule*⁹²² ma' nāsınadır; lāzımen ve müte'addiyen isti' māl olunur; **in hederti demī:** *İN abṭalti demī* dimekdür. **Ve lem u' adde'**daki **vāv[88b]** vāv-ı ḥāliyyedür; *lem uḥseb* dimekdür. **Şehiden:** Temyiziyyet üzre manşūbdur. **'İlmu:** Mübtedādur. **Ve lī minki kāfin:** **kāfin lī minki** taḳdīrindedür. **Lī: Kāfin** kelimesine müte'allıkdür. Müte'allıq

⁹¹⁹ Yazmada "اوله وكن وقر" şeklidir.

⁹²⁰ Ey gamının töhmetiyle mutlu olduğum sevgili! Bu talih ve bağılık sayesinde çok gülüyorum. Senin aşkında üzüntüden ölürsem ne gam? Bu iyi bir şey aslında, çünkü aşkından ölürsem kendimi şehitler safında bileceğim.

⁹²¹ Sultan, falan kimsenin kanını heder etti; yani onun kanını mübah kılıp diyetini iptal etti.

⁹²² Kan heder oldu; yani diyeti ve karşılığı iptal oldu.

müte^c allakı ile muqaddem haberidür mübtedānuñ. Cümle⁹²³cezāsıdur şartuñ. **Meniyyet:** *Mevt*⁹²⁴ ma^c nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Īn lem yeteyesser lī taḥḳīḳu tuhmeti maḥabbetiki ve muttu fī ṭalebihā ve abṭalti demī ve lem u^c adde şehīden fe-^c ilmuki bi-mevtī kāfīn lī minki.*⁹²⁵

El-ma^c nā: **Ve lī minki kāfīn:** Benüm için kāfīdür senden. **Īn hederti:** Eger mübāḥ kılsansañ. **Demī:** Benüm kanımı. **Ve lem u^c adde şehīden:** Hāl bu ki şehīd daḥı^c add olunmasam. **İlmü dā^c ī meniyyetī:** Benüm mevtümi dā^c ī ilmüñ.

Ya^c nī senüñ töhmet-i maḥabbetüñ taḥḳīḳi daḥı müyesser olmayup rāh-ı ṭalebde ḥirmān ile önümde dem ü diyyetüm heder ü bi-lā-^c i vaḥ ḳatlüm daḥı muḥaḳḳaḳ u muḳarrer olup āḥır āḥır Üveysī melḥūz olmaḳ daḥı ber-ṭaraf olup zümre-i şühedādan daḥı ma^c dūd olmazsam benüm mevtümi dā^c ī olan^c ilmüñ baña kāfīdür. Ve bi-lā-diyet maḥrūmen ḳatl olunduğum rıza ve irādetüñle olduğı cihetden bu bī-çāreye nisbet ecr-i vāfīdür dimekdür. **Rubā^c ī:**

[*Mef^c ülü mefā^c ilün mefā^c ilün fa^c*]

Ger ḥūn-ı merā mübāḥ [89a] kerdī-cānā

Ne-şumurdī diger bāz zi ḥayl-i şuhedā

Īn cümle eger ber ser-i men refī çī bāk-ı men

*İlm-i to kifāyet est mer ḥāl-i merā*⁹²⁶

109) لَدَيَّ لَيُونٍ بَيْنَ صَوْنٍ وَبَدَلَةٍ

وَلَمْ تَسُو رُوحِي فِي وَصَالِكِ بَدَلِهَا

⁹²³ Yazmada "الله" şeklidir.

⁹²⁴ Yazmada "موت" şeklidir.

⁹²⁵ Eger itham edildiğim sevgine kavuşmadan ölürsem ve eger sen benim kanımın dökülmesini reva görüp diyetimi iptal ettikten sonra şehit sayılmazsam benim öldüğümü bilmen benim için kafidir.

⁹²⁶ Ey sevgili! Benim kanımın dökülmesini reva görüp beni şehitler safında saymasan bile yine de korkmuyorum. Bunları bilmen benim için kāfīdür.

Ve lem tesve rūhī fī vişālīki bezlehā

Ledeyye li-bevnin beyne şavnin ve bizleti

Ve lem tesve: Şülâşîden cahd-ı muṭlaḳdur; *ve lem tu'ādil* ma' nāsınadır. **Rūhī:** Fā' il[i]dür **ve lem tesve'**nüñ. **Bezlehā** intişābı mef' ūliyyet ūzredür. **Bezl:** İ'ṭā ma' nāsınadır; *bezel's-şey'* e dirler; *a'ṭāhu ve cāde bihi*⁹²⁷ ma' nāsınadır. **Bezlehā** zamīri **rūh'a** rāci' dūr. **Ledeyye:** **Lem tesve'**ye mütē' āllīḳdür. **Bevn:** *Bu'd* ma' nāsınadır. **Bevnin'**deki tenvīn ta'zīm içündür. **Şavn:** *Hifz* ma' nāsınadır. **Bizle:** Kesr-i **bā** ile eşvāb-ı köhneye dirler.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve lem tenfā' ve lem tu'ādil rūhī li'l-bezli fī şadedi vişālīki ledeyye li-ḥaḳaretihā ve 'izzeti vişālīki li-bu'din 'aẓīmīn beyne emerīn maşūnīn*⁹²⁸ *ve beyne emrīn ḥaḳīrīn*⁹²⁹ *maṭrūḥ.*⁹³⁰

El-ma'nā: **Ve lem tesve:** Müsāvī [ve] mu'ādil olmadı; ya'nī yaramadı. **Rūhī:** Benüm rūḥum. **Fī vişālīki:** Senün vaşluñda. **Bezlehā:** Anı bezl ü 'aṭāya. **Ledeyye:** Benüm ḳatumda. **Li-bevnin:** Kemāl-i bu'd olduğundan ötüri. **Beyne şavnin ve bizletī:** Maḥfūz ile ḥaḳīr ü maṭrūḥ beyninde.

Ya'nī benüm rūḥum senüñ vişāluñ muḳābelesinde [89b] bezl ü i'ṭāya lāyīḳ olur nesne degüldür benüm yanumda, yār yolında bezl ü i'ṭāya şāliḳ olup ḥifz u şiyānete yarayan şey' ile şiyāb-ı bezle-i maṭrūḥa beyninde bevn ü ba'īd olduğundan ötüri dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilūn mefā' ilū fe' il]

Guftem ber-i ma'şūḳ ki ey dilber-i mā

Cānem be çī erzed ki kunem ber to fedā

Behr-i to ki lāyīḳ ne-buved durr-i yetīm

⁹²⁷ O bir şeyi bezletti; yani onu esirgemedi bol bol verdi.

⁹²⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁹²⁹ Yazmada " " şeklindedir.

⁹³⁰ Benim hor ve itibarsız olan ruhum, senin masum ve aziz visalin yolunda feda olmaya layık değildir. Çünkü korunmuş bir şeyle, değersiz ve atılmış bir şey birbirine hayli uzaktır.

Yek pāre hazef çun bekunem hediyye to rā⁹³¹

110) وَمِنْ هَوْلِهِ أَرْكَانٌ غَيْرِي هَدَّتِ

وَإِنِّي إِلَى التَّهْدِيدِ بِالمَوْتِ رَاكِنٌ

Ve innī ile't-tehdīdi bi'l-mevti rākinun

Ve min hevlihi erkānu ğayrī huddeti

Tehdīd: Korkutmaç ma' nāsınadır; taḥvīf gibi. *Rekene ileyhi; bi'l-fethi ve rekine ileyhi; bi'l-kesri; māle ileyhi ve sekene*⁹³² dimekdür; *rākinun bi's-şartı*; sükün[e] māyil ma' nāsına, meşelā bir emre tavḥin-i nefis idüp māyil olmaç gibi; nefsuñ karar-dādesi olup meyl itmek ma' nāsına. **İle't-tehdīdi:** **Rākinun** kelimesine müte'alliğdür. **Bi'l-mevti:** **Tehdīd**'e müte'alliğdür. **Rākinun:** **İnnī**'nüñ haberidür. **Ve min hevlihi**'deki **vāv:** Hāliyyedür. **Hevl:** Şiddet ve heybet ma' nāsınadır. **Hevlihi** zamīri **mevt**'e rāci'dür, **huddet** kelimesine müte'alliğdür. **Erkān:** Bu maḥalde *a'zā* ma' nāsınadır. **Huddet:** Kesr ma' nāsınadır. **Huddeti:** Fi'l-i māzī-i mechül-i müfred-i mü'enneş-i ğāyibedür; *kusiret ve ħurribet*⁹³³ ma' nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: [90a] *Ve innī mā' ilun ilā mā tuḥavvifunī ve huve'l-mevtu, ve'l-ḥālu enne min şiddeti[hi] ve heybetihi erkānu vucūdi*⁹³⁴ *ğayrī ħurribet ve'nkeseret.*⁹³⁵

El-ma' nā: **Ve innī:** Taḥkīkan. **İle't-tehdīdi:** Korkutmağa. **Bi'l-mevti:** Mevt ile. **Rākinun:** Māyilüm. **Ve min hevlihi:** Hāl ān ki ol mevtüñ heybetinden. **Erkānu ğayrī:** Benden ğayrınıñ a'zāsı. **Huddeti:** Münkesir u ḥarāb kılındı.

⁹³¹ Sevgiliye dedim ki: Ey sevgilimiz! Sana feda etmek için benim canımın değeri var mı ki? Sana feda etmek için inci tanesi bile kıymetsizdir, ben bu değersiz canımı nasıl sana hediye edeyim?

⁹³² Kâf harfinin üstünüyle harekeli olan *Rekene ileyhi* ve Kâf harfinin kesresiyle harekeli olan *rekine ileyhi* cümleleri; ona meyledip dayandı demektir.

⁹³³ Kırıldı ve yıkıldı.

⁹³⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁹³⁵ Gerçekten ben senin ölümle korkutmana hevesli ve arzuluyum. Halbuki onun (ölümün) zorluğu ve korkusundan, benden başkasının vücudundaki organlar kırılıp harap olmuştur.

Ya' nī mevt ile taḥvīf ü tehdīde ben māyilüm. Ol benüm nefsumüñ qarār-dādesidür, aña tavfīn-i nefis itmişem, ḥāl ān ki ol mevtüñ ḥavf u ḥaşyetinden benden ğayruñ bünyān-ı vücūdı ḥarāb u yebāb ve erkān-ı dil-i pür-derdi nār-ı dehşet ü ḥasret ile pür-süz u ıztırāb kılandı dimekdür. **Rubā'ī**:

[Meḥ' ūlü meḥā' ilün meḥā' ilün fā']

‘āşık ger hemīşe merg rā ḥāhān est

Pes morden u zīsten bedū yeksān est

Ger ehl-i ḥired tersed ez ān mī-şāyed

‘Uşşāk çunān nīst ki z'ān tersān est⁹³⁶

111) وَلَمْ تَعْسِفِي بِالْقَتْلِ نَفْسِي بَلْ لَهَا بِهِ تُسْعِفِي إِنْ أَنْتِ أَتَلَفْتِ مُهْجَتِي
Ve lem ta' sifi bi'kātli nefsi bel lehā Bihi tus' ifi in enti etlefti muhjetī

‘Asf: Yoldan çıkmağa dirler; māle [ve] ‘adele ‘ani't-ḥarīki⁹³⁷ ma' nāsına, bu maḥalde zūlm ma' nāsınadır. Es'afehu bi-ḥācetin dirler każāhā lehu⁹³⁸ ma' nāsınadır. **Muhcet**: Dem dimekdür; rūḥ ma' nāsına daḥı isti' māl olunur. [90b] maḥall[e] münāsib olan ma' nā-yı aḥīrdür. **Lehā** zamīri **nefs**'e rāci' dūr, **lām**: **Tus' ifi**'ye müte' allıkdür. [**Bihi**] zamīr[i] **kātli**'e 'āyiddür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Īn etlefti rūḥī bi'lkātli lem tucāvizī 'ani't-ḥarīki ve lem tazlimī 'aleyye bi-teḥabbulihā, bel taḥzī lehā ḥāceteḥā fi-zālike'l-kātli*.⁹³⁹

⁹³⁶ Hep ölümü talep eden aşık için ölmek ve yaşamak aynı şeydir. Akıllılar ölümden korksa yeridir fakat aşıklar ölümden korkmazlar.

⁹³⁷ O, yoldan çıkmıştır.

⁹³⁸ O, birinin hacetini yerine getirdi.

⁹³⁹ Eğer beni öldürerek canımı yok edersen yoldan çıkıp bana zulmetmiş olmazsın; bilakis o öldürüşle onun (canımın) ihtiyacını gidermiş olursun.

El-ma' nā: **Ve lem ta' sifi:** Sen zulm eylemeszsin. **Bi'l-ḳatli:** Ḳatlı ile. **Nefsī:** Benüm nefsume. **Bel lehā:** Bel ki anuñ; ya' nī nefsumuñ. **Bihī:** Bunuñ ile; ya' nī ḳatlı ile. **Tus' ifi:** Hācetin bitürürsin. **İn etlefi enti:** Eger sen ḳılursañ. **Muhcetī:** Benüm rūhumı.

Ya' nī eger sen benüm rūhumı itlāf idüp beni zecr-ile öldürseñ baña zulm itmiş olmazsın, bel ki beni ḳatlı itmekle āsar-ı hacb-ı halkıden ḫalāş ile hācetümi revā vü envār-ı ḫaḳīḳate iṣāl ile murādumı edā ve maḳşūdumı ḳazā itmiş olursın⁹⁴⁰ dimekdür. *Vallāhu a' lem.*⁹⁴¹

Rubā' ī:

[*Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fā'*]

Bā ṣad elemlī ū kuşed hezār iḫsān est

V'er ḳatlı-i merā ḫukm kunī ber-cān est

Ger cān berī ez ḳayd-ı ten āzāde şevī

*Der 'aşḳ-ı tu in derd merā dermān est*⁹⁴²

112) وَأَعْلَيْتِ مِقْدَارِي وَأَعْلَيْتِ قِيَمَتِي

فَإِنْ صَحَّ هَذَا الْقَالَ مِنْكَ رَفَعْتَنِي

Fe-in saḫḫa hāze'l-fālu minki rafa' tinī

Ve a' leyti miḳdārī ve aḡleyti ḳīmetī

Minki: Saḫḫa'ya müte' allıḳdür. **İ' lā:** Yüceltmek ma' nāsınadır. **İḡlā:** Bir şey 'uñ ḳıymetin arttırmaḳdur.

⁹⁴⁰ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁴¹ Allah daha iyi bilir.

⁹⁴² O yüz dert ile öldürürse bin ihsandır. Ve de benim öldürülmeme ferman verirsen, bunu canımla kabul ederim. Canı beden kaydından çıkarırsan özgür olursun, senin aşkında bu dert aslında bana dermandır.

Takdîr-i kelâm [91a] dimekdür ki: *Fe-in sahha minki hâza'l-fâlu ellezî tefe 'ellti inâbeten min itlâfiki muhce'ti rafa' tinî min hâzîzi'l-fenâ 'i⁹⁴³ ilâ zurveti'l-beķā, ve a'leyti miķdârî bi-vuşûlî ilâ 'âlemi'l-ķudsi ve aġleyti ķîmetî bi-ta'tahhurî 'an denesi'l-lebs.*⁹⁴⁴

El-ma' nâ: **Fe-in sahha:** Eger şahîh olursa. **Hâze'l-fâlu:** Bu fâl. **Minki:** Senden. **Rafa' tinî:** Beni ref' itmiş olursın. **Ve a'leyti:** Daġı ziyâde behâlu itmiş olursın. **Miķdârî:** Benüm miķdârımı. **Ve aġleyti:** Daġı yüceltmîş olursın. **Ķîmetî:** Benüm kıymetümi.

Ya' nî eger senden benüm haķķumda ricâ olınan nisbet ü temennâ olınan ümniyet ki ol itlâf-ı mühceden 'ibâretdür vuķû' bulursa benî hâzîz-i hâkden evc-i eflâke ref' itmiş olursın ve benüm ķadrümi 'âlî ve kıymetümi ġâlî kılmışsın dimekdür. **Rubâ'î:**

[Mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ül]

Ger râst buved der ġamet in nisbet u ķâl

V'er murdî merâ be 'işve vu ġunc u delâl

Pes kıymet u ķadr-i men çunân efzûdî

K'ân rā zi şerâ tâ be-şureyyā'st mişâl⁹⁴⁵

113) رَضَاكَ وَلَا أُحْتَارُ تَأْخِيرَ مَدَّتِي

وَمَا أَنَا مُسْتَدْعٍ قَضَاكَ وَمَا بِهِ

Ve hâ ena musted' in ķazâki ve mâ bihi

Rizâki ve lâ aġtâru te 'hîre muddetî

Ve hâ enâ'daki **vâv** ibtidâ 'iyyedür. **Hâ:** Harf-i tenbîhdür. [91b] **Ķazâ:** Hüküm ma' nâsınadır, memdüdedür, zarûret-i vezn-içün kaşr olınmuşdur. **Ķazâki** mef' ülidir **musted' in** kelimesinüñ. **Ve mâ bihi'**deki **mâ;** *ellezî* ma' nâsına. **Te 'hîre:** Mef' ül[i]dür **aġtâru'**nuñ.

⁹⁴³ Yazmada "رَضَاكَ" şeklinde dir.

⁹⁴⁴ Canımı yok etmeden ibaret olan bu senin falın doğru çıkarsa sen beni fena alçaklığından bekanın en üstün seviyesine yüceltirsın, beni kutsal âleme ulaştırarak derecemi yükseltirsın ve vuzuhsuzluğun murdarlık ve kirliliğinden temizleyerek değerimi artırırsın.

⁹⁴⁵ Senin gamında bu baġlılık ve talih varsa işve ve naz ve hileyle beni öldürsen de benim itibar ve kıymetimi öyle bir arttırdın ki onun misali yerden göġe kadardır.

Muddet: Zamāndan bir miqdāruñ ismidür; yā³-i mütékellime izāfet ile bu maħalde ‘ömr dimekdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve hā enā ṭālibu ḥukmiki bi-mevtī ve mā fīhi rizāki ve lā aḥtāru te ḥīre muddeti ‘ömrī.*⁹⁴⁶

El-ma‘nā: **Ve hā ena:** Āgāh ol ki ben. **Musted‘in:** Ṭālib ve rāğibüm. **Ḳazāki:** Senüñ ḥükmüñ. **Ve mā bihi:** Daḥı şol andadur. **Rizāki:** Senüñ rızāñ. **Ve lā aḥtāru:** Daḥı ben iḥtiyār itmezem. **Te ḥīre muddetī:** Benüm ecelümüñ te ḥīrini iḥtiyārı.

Ya‘nī ben senüñ ḥükmüñ ne ise aña ṭālib, ve rızāñ ne yerde ise aña rāğibem. Eger ‘inān- i iḥtiyārum benüm yedüme tefvīz ve zimām-ı iḳtidārum benüm elüme teslīm olınsa ecelümüñ te ḥīrini iḥtiyār itmezem dimekdür. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilü fe‘il*]

Men ṭālib-i ḥukm-i toem ey mūnis-i cān

Mā rā be rizā-yı to buved meyl çunān

Der murdenem er merā muḥayyer kerdī

*Te ḥīr nemī kunem be yek laḥza der ān*⁹⁴⁷

114) وَلِيٍّ بغيرِ البُعْدِ إِنْ يُرْمَ بِنُبْتِ

وَعِيدُكَ لِي وَعَدَّ وَإِنجَاؤُهُ مُنَى

Va‘īduki lī va‘dun ve incāzuhu munā

Veliyyin bi-ğayri'l-bu‘di in yurme yeşbuti

⁹⁴⁶ Benim vefat etmeme karar vermeni ve senin memnun olduğun şeyi arzu ediyorum. Ecelimin ertelenmesini asla tercih etmiyorum.

⁹⁴⁷ Ey canımın hemdemi! Ben senin buyruğuna talibim. Seni memnun etmek benim için o kadar önemli ki benim için öl desen bir an bile gecikmem ve ölürüm!

Va'îd: Şerr ile olan va' de dirler. **Va' d:** Hayr ile şerde ma' an [92a] isti' māl olunur, lākin hayrda isti' māli ekşerdür; *va'edtuhi bi-nef'in ve hayrin*⁹⁴⁸ dirler, *av'adtuhu minhu*⁹⁴⁹ dirler *havveftuhu*⁹⁵⁰ ma' nāsına. *kezā kâle's-şārihu'l-mudaqqıku el-Fergānī rahimeh*⁹⁵¹ *ullāhu te'ālā*.⁹⁵²

Taḥkīk: Mezḳūr **va' d** ile **Va'îd**'üñ' ale'l-ıttırād isti' māl olınduklarına göredür, lākin her bār ki **va' d;** **Va'îd** muḳābelesinde isti' māl olına **va'îd**'üñ isti' māli şerde muḥtaş olduğı gibi, **va' d**'üñ daḥı hayrda muḥtaş olur; mā naḥnu fihde olduğı gibi. **İncāzuhu:** *Vefā* ma' nāsınadır. **Munā:** *Münye*'nüñ cem' [i]dür; **münye:** Murād ma' nāsınadır. **Veliyy:** Bu maḥalde muḥıbb⁹⁵³ ma' nāsınadır. **Yurme:** *Remā yermī*den şığa-i mechöldür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Tehdīduki lī bi'l-mevti terciyetun ve bişāratun ve incāzu*⁹⁵⁴ *zālike*⁹⁵⁵ *'l-va'di murādu muḥıbbin lev yurmā zātuhu bi-kulli miḥnetin ve belā'in yeteşbetu*⁹⁵⁶ *fīhi bi-ğayri'l-bu'di ve'l-hicrān.*⁹⁵⁷

El-ma' nā: **Va'îduki lī:** Senüñ baña mevt ile tehdīdüñ. **Va' dun:** Bişārat ve recādur. **Ve incāzuhu:** daḥı ol va' deye vefā itmek. **Munā veliyyin:** muḥıbbüñ murādıdır. **Bi-ğayri'l-bu' di:** Bu' ddan ğayrıya. **İn yurme:** Eger remy olunursa. **Yeşbuti:** Şābit ve dāyim olurdı.

⁹⁴⁸ Ben ona hayr ve menfaat vadettim.

⁹⁴⁹ Onu, (bir şeyden) uyardım.

⁹⁵⁰ Onu korkuttum.

⁹⁵¹ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁵² Bunu, inceden inceye dikkatle araştırp şerh eden Fergānī -Allah ona rahmet eylesin- söyledi.

⁹⁵³ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁵⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁵⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁵⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁵⁷ Senin öldürmekle tehdit etmen, bana göre bir dilek ve müjdedir. O vaadi tutmak, ayrılık, uzaklık ve hicrandan başka her ne sıkıntı ve belâ okuyla vurulursa yüz çevirmeyip yerinde duran bir aşğın arzusudur.

Ya' nī senūñ baña taḥvīf ü tehdīdūñ va' d u bişāretdür ve ol va' de vefā itmek muḥibbūñ murādıdır. Bu' ddan⁹⁵⁸ [92b] ğayrı 'aşık her neye ilķā olırsa şābit ve ber-ķarār olup hīķbir vech-ile yüz çevirmez dimekdür. **Rubā' ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilü fe' il]

Va' d-i to merā be ķahr luḥf est u ' aḥā

Maķşūd muḥibb est ber ān va' de vefā

Her kū ne cefā ki ḥ āhī ān kon be dilem

Ġayr ez dūrī ki dil u cān ber to fedā⁹⁵⁹

115) به روح مَيِّتٍ لِلْحَيَاةِ اسْتَعَدَّتْ

فَقَدْ صِرْتُ أَرْجُو مَا يُخَافُ فَأَسْعِدِي

Fe-ķad şurtu ercū mā yuḥāfu fe-es' idī

Bihi rūḥa meytin li'l-ḥayāti'ste' addeti

Fe-ķad'daki fā ta' ķīb içündür. Tā'-i mütekellim şāra'nuñ ismidür. **Ercū:** Ḥaberidür. **Mā:** *Ellezī* ma' nāsınadır. **İs' ād:** *İ' ānet* ma' nāsınadır; müsā' ade, mu' āvenet ma' nāsına olduğı gibi. **Bihi** zamīri mā yuḥāfu'ya rāci' dür. **Rūḥa:** **İste' adde**'nin mef' lidür. **Li'l-ḥayāti:** **İste' addet** kelimesine müte' allıķdür. **İste' addet** cümlesi **meyt** lafzına [şıfat] vāķi' olmuşdur. Ba' z-ı şurrāḥ cümle-i mezkūreyi rūḥa şıfat ḫutmuşlardur, lākin vechi ķendān zāhir degüldür.

Taķdīr-i kelām dimekdür ki: *Lemmā kāne vā' iduki va' den fe-ķad şurtu ercu'l-mevte'l-lezī yuḥāfu minhu ve'l-fevte'l-lezī yuhrebu ' ānhu; fe-a' īnī bi-zālike'l-mevti rūḥa meyyitin kānet musta' iddeten li'l-ḥayāti.*⁹⁶⁰

⁹⁵⁸ Yazmada" " şeklindedir.

⁹⁵⁹ Senin beni kahretmek için verdiğin vaadin bana lütuf ve ihsandır. Fakat sevenin amacı böylesi bir vaadin yerine getirilmesidir. Canım ve gönlüm sana feda olsun! Gönlüme istediğin cefayı yap ama benden asla uzak kalma ve ayrı durma.

⁹⁶⁰ Senin korkutman ve tehdit etmen benim için müjde olunca korkulan kaçılan ölümü ben diler oldum. Öyleyse o ölüm ve yokluk ile, hayata hazır olan bir ölünün canına yardım et.

El-ma' nā: **Fekad şurtu:** Taḥkīkan ben olurum. **Ercū:** Recā ider olurum. **Mā:** Şol şey' ki. **Yuhāfu:** Ḥavf olunur; ya' nī ḥavf olınan şeyi recā [93a] ider oldum. **Fe-es' idī:** İ' ānet eyle. **Bihi:** Anuñ ile; ya' nī ol ḥavf olınan şey' ile. **Rūḥa meytin:** Bir meyyit rūḥına ki. **Li'l-ḥayāti:** Ḥayāta. **İste' addeti:** Müsta' idd oldı ol meyyit.

Ya' nī taḥkīk ḥalk-ı 'ālem ḥavf eyledükleri nesneyi ben recā ve temennā ider oldum. Sen ki ḥazret-i ma' şūkasın i' ānet ve meded eyle bir meyyitüñ rūḥına ki ol meyyit ḥayāta müsta' idd oldı dimekdür. **Rubā' ī:**

[*Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilün fā'*]

Murden ki ez ū 'ālemyān mī-tersend

Men ṭālib-i ānem digerān mī-tersend

Bā merg ḥayāt-ı ebedī mī-cüyem

*Bā ān ki zi vey cumle cihān mī-tersend*⁹⁶¹

116) *وبي من بها نافستُ بالحبِّ سالِكاً* *سبيل الألى قبلي أبوا غير شرعتي*

Ve bī men bihā nāfestu fi'l-ḥubbi sāliken

Sebīle'l-ulā ḳablī ebev ḡayre şir' atī

Ve bī'deki **bā:** Tefdiye içündür. **Men:** Men-i mevşūledür, manşūbetü'l-maḥal; fi' l-i maḥzūfuñ mef' ūlidür. **Bihā**'daki **bā** isti' ānet içündür. **Bihā nāfestu** cümlesi şılasıyla mevşūlüñ zamīri cümleye' āyiddür. Bu daḡı cāyizdür ki **men** nekre-i mevşūfa ola. **Munāfese:** Bir şeyi ḡayr ile ' alā vechi'l-müsābaḳa raḡbete dirler; *nāfestuhu fī keza* dirler *sābaḳtuhu fīhi*⁹⁶² ma' nāsınadır. **Sāliken:** **Nāfestu**'daki zamīrden ḡaldür. **Ulā:** *Ellezī[ne]*

⁹⁶¹ Bu dünyadakilerin korktuḡu ölümden ben korkmuyorum ve ona talibim. Tüm dünya ondan korksa da ben ölümden ebedi hayat arıyorum.

⁹⁶² Onunla, bunda yarışım.

ma^c nāsına. [93b] **Ḳablī**: **Ebev**⁹⁶³ kelimesine müte^c allıkdür. **Ebev**:⁹⁶⁴ İbādan fi^c l-i māzī-i cem^c -i müzekker-i ğāyibdür; *imtinā^c* ma^c nāsınadır. **Ġayre**'nün intişābı nez^c -i ḥāfiziyyet üzredür; *min ğayri şir^c atī* taḳdīrindedür. Yāḥud me^f ūliyyet üzre manşūbdur **ebev**'den. **Şir^c at**: Sünnet ve ṭarīḳat ma^c nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Efdī bi-nefsī el-maḥbūbete ev maḥbūbeten bi'sti^c ānetihā sābaḳtu⁹⁶⁵ murāġiben fī maḥabbetihā ḥāle kevnī sāliken fī ṭarīḳi'l-lezī[ne]'mtene^c ū ḳablī kulle't-ṭuruḳı⁹⁶⁶ illā⁹⁶⁷ ṭarīḳatī ve sebīlī.⁹⁶⁸*

El-ma^c nā: **Ve bī**: Benüm nefsum fedā olsun. **Men**: şol maḥbūbe ki. **Bihā**: Anuñ i^c ānetiyle. **Nāfestu**: Ben müsābaḳa eyledüm. **Fi'l-ḥubbi**: Maḥabbetde. **Sāliken**: Sālik olduğum ḥālede. **Sebīle'l-ulā**: Şol kimselerün ṭarīḳına ki. **Ḳablī**: Benden evvel. **Ebev**: İ^c rāz u imtinā^c eylediler. **Ġayre şir^c atī**: Benüm ṭarīḳatumuñ ğayrından.

Ya^c nī benüm cānum ḳurbān olsun şol ma^c şūḳaya ki yāḥud bir ma^c şūḳaya ki anuñ i^c ānet ü imdād ile maḥabbetde ğayrılardan müsābaḳat eyledüm; ḥāl ān ki ben ^cuşşāḳ-ı sābıḳından anlaruñ ṭarīḳine sālik oldum ki anlar şühūd-ı zātī ṭarīḳinden ğayrdan mümteni^c⁹⁶⁹ ve rü-gerdan ve maḥabbet-i ḥāḳīḳiyyeden ğayrı maḥabbetlerden [94a] mu^c rız ü pişmān idiler; nitekim benüm ṭarīḳatum daḫı oldur dimekdür. **Rubā^c ī**:

[*Mef^c ūlū mefā^c ilün mefā^c ilü fe^c il*]

Cānem be fedā-yı ān ki der ^caşḳ merā

⁹⁶³ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁶⁴ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁶⁵ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁶⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁶⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁶⁸ Yardım ve mededi beni muhabbetle istekle başkalarıyla yarıştıran sevgiliye yahut bir sevgiliye canım feda olsun! O yarışmayı öyle bir yol izleyerek yaptım ki benden öncekiler ondan başka bir yol izlemekten kaçınmışlardı.

⁹⁶⁹ Yazmada " " şeklindedir.

Kerde zi musābikān-ı meydān-ı belā

Men hem be rehī girifteem pīş ez men

K'ān rāh giriftend heme ehl-i şafā⁹⁷⁰

بِكُلِّ قَبِيلٍ كَمْ قَتِيلٍ بِهَا قَضَى أَسَى لَمْ يَفُزْ يَوْمًا إِلَيْهَا بِنَظَرَةٍ (117)

Bi-kulli kabīlin kem katīlin każā bihā

Esen lem yefuz yevmen ileyhā bi-naẓrati

Bi-kulli'deki **bā** *fī* ma^ç nāsınadır. **Qabīl**: Aqvām-ı müteferriqadan cem^ç olmuş cemā^ç ate dirler. Ba^ç z-ı şurrāh, kabīle murahhāmdur, **tā** zarūret-i vezn içündür terhīm olunmuşdur dimişlerdür. **Kem**: Kem-i haberiydedür. Mümeyyez katīldür. **Qatīl**: *Maqtūl* ma^ç nāsınadır. **każā bihā vāsiyen**: *Qutile bi'l-maḥabbeti ḥuznen⁹⁷¹* dimekdür. **Esā** lafzınıñ intişābı temyīziyyet üzredür. **Lem yefuz**'daki zamīr-i müstekin **katīl**'e rāci^ç dür. **İleyhā** zamīri maḥbūbeye rāci^ç dür.

Ṭaqdīr-i kelām dimekdür ki: *Kem maqtūlin qutile fī kulli cemā^ç atin bi-maḥabbetihā min ciheti'l-ḥuzni ve'l-esā lem yazfar yevmen bi-naẓratin ileyhā.*⁹⁷²⁹⁷³

El-mā^ç nā: **Bi-kulli kabīlin**: Her cemā^ç atda. **Kem katīlin**: Çok maqtūl. **Qazā**: Fevt oldı. **Bihā**: Anuñ maḥabbetinde. **Esen**: Ḥüzn ü ğamdan. **Lem yefuz**: Fāyız ü muzāffer olmadı. **Yevmen**: Bir gün. **İleyhā**: Ol ma^ç şūqaya. **Bi-naẓrati**: Bu naẓra ile.

Ya^ç nī bir tayıfede niçe maqtūl ve her şınıfda ^ç illet-i [94b] ^ç aşk ile niçe ma^ç lūl vardır ki endūh-ı ğam ve şiddet-i ḥüzn ile cān virürler, bir gün ḥazret-i ma^ç şūqaya naẓar ile bermurād ve cemāl-i zātī müşāhedesiyle dil-şād olmadılar dimekdür.

⁹⁷⁰ Aşkta beni bela meydanında savaşınlardan edene canım feda olsun. Ben de benden önce tüm safā ehlinin izlediği yolu izlemek istiyorum.

⁹⁷¹ Sevgi nedeniyle üzüntüden can verdi.

⁹⁷² Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁷³ Her cemaatte nice katledilmiş kimse vardır ki onun sevgisi nedeniyle üzüntü ve ıstıraptan can verdi, o sevgiliye bir gün bir kere bile bakmaya nail olmadı.

Ḥafî buyurulmaya ki bu şol t̄ayifedür ki tevḥîd-i ef'âl u şîfâta vâşıl olup lâkin cezbe-i tevḥîd-i zât müşâhedesine vâşıl olmadın ecel-i müsemması irişüp ol mertebede âhîret[e] intikâl eylemişlerdür ve ebede'l-ebed ol mavtın anlaruñ qarargâhıdır. *Ve le-ḳad aḥsene men ḳāl*.⁹⁷⁴ Şi'r:

[Tavîl Bahri: Fa'ülün mefâ'îlün ma'ülün mefâ'îlün]

Ḥalîleyye ḳuttâ' u'l-feyâfî ile'l-ḥimâ

*Keşîrun, ve erbâbu'l-vuşûli ḳalâ 'ilu*⁹⁷⁵

Rubâ'î:

[Mef'ülü mefâ'îlün mefâ'îlü fe'ül]

Der her taraḫî zi murde bî-ḥadd u şumâr

Ez her cem'î kuşte-i cānān bisyār

Dārend revān bāz neyāyend ey cān

*Der rāh-ı muḥabbet nazarî ez dildār*⁹⁷⁶

118) وَكَمْ فِي الْوَرَى مِثْلِي أَمَاتَتْ صَبَابَةً وَلَوْ نَظَرْتُ عَطْفًا إِلَيْهِ لِأُحْبِتَ

Ve kem fi'l-verā mişlî emâtet şabâbeten

Ve lev nazarat 'atfen ileyhi le-aḫyeti

Ve kem'deki vāv 'atıfedür. **Kem**: Kem-i ḫaberîyyedür, Mümeyyezi maḫzûf; *raḫale*'dür, **kem raḫale fi'l-verā** taḫdîrindedür. **Fi'l-verā**: *Fi'l-ḫalk* ma' nâsınadır. **Mişlî**: Mümeyyez-i maḫzûfdan bedeldür. **Kem**-i ḫaberîyye mevzi'-i ref' dūr; ibtidâ'iyet ile. **Emâtet** cümlesi ḫaberidür mübtedānuñ. Bu daḫı cāyizdürki **kem**-i **ḫaberîyye** [95a] manşûbetü'l-maḫal

⁹⁷⁴ Şunu diyen ne güzel demiş...

⁹⁷⁵ Kime ait olduğu tespit edilemeyen bu beyit, “Dostlarım! Vatana ulaşmak için çölleri kateden nice insan vardır, ancak onlar arasında amacına ulaşanların sayısı çok az olmuştur” diye Türkçeye çevrilebilir.

⁹⁷⁶ Sevgili yolunda her tarafta sayısız ölü ve her toplulukta canını vermiş olan birçok kişi vardır. Sevgili aşk yolunda onlara nazar kılmıştır ve onlar bu yoldan yaşayarak dönmezler.

mef' ūl[i] ola **emātet** kelimesinüñ. **Şabābeten** kelimesinüñ intişābı temyīziyyet üzredür. **Ve lev nazarat**'daki **vāv** hāliyedür. **Nazara** ile **emātet**'deki fā' il zamīrleri ma'şūḳaya rāci' dūr. 'Aṭfen kelimesinüñ daḥı intişābı temyīziyyet üzredür, **nazarat** kelimesine mef' ūlün leh olmak daḥı cāyızdūr. **İleyhi: Nazarat** kelimesine müte' allıkdūr. **Le-aḥyeti: Lev**'ün cevābıdır.

Takdīr-i kelām dimekdūr ki: *Ve kem reculīn fī'l-ḥalkī mişlī emātetī'l-ma'şūḳatu min ciheti'l-ḥuzni ve ca'alet[hu] meczūben mustağriḳan fī baḥri'l-aḥadiyyeti ve lev nazarat ileyhi bi-i'ṭā'i'l-vucūdi'l-ḥaḳḳānī sāniyen le-aḥyet[hu]*⁹⁷⁷ *ve le-ḥaşale lehu'l-farḳu ba' de'l-cem' i ve'l-beḳā*⁹⁷⁸.

El-ma'nā: **Ve kem fī'l-verā mişlī:** Daḥı benüm mişlüm ḥalkdan çok kimseyi. **Emātet:** Öldürdi ma'şūḳa. **Şabābeten:** Şiddet-i 'aşḳ cihetinden. **Ve lev nazarat:** Hāl ān ki eger nazār eyleyedi Ḥazret-i ma'şūḳa. 'Aṭfen: Şefḳat u iḥsān cihetinden, yāḥud li-ecli's-şefāḳati. **İleyhi:** Aña; ya' nī ol maḳtūle. **Le-aḥyeti:** Elbette iḥyā iderdi.

Ya' nī ol maḳlūb-ı dil ü cān ve maḳşūd-ı zümre-i 'aşıḳān benī ādemden benüm mişlüm çok kimseyi öldürdi [95b] farḥ-ı maḥabbet cihetinden; hāl ān ki eger anlara nazār-ı marḥamet ü şefḳat ile nazār eyleyeydi anları maḳām-ı istihlāktan ve maḥvden mertebe-i farḳ u şaḥva getirüp beḳā ba' de'l-fenā şıfatıyla muttaşif kıılup ḥayāt-ı ebediyye ile ḥayy ü zinde kıılurdu dimekdūr.

Ḥafī buyurulmaya ki bunlar şol ṭāyifedür ki cezbe-i ilāhiyyeye ile tevḥīd-i zāta vāşıl olup baḥr-i vicdānda müstağr[aḳ] u müstehlek oldukları[n]dan beşeriyyetleri tedbīrinden ḳalmışlardur. Bunlar şüretleri ile mürde ve ḥaḳīḳatleri ile ḥayy u zindedürler, eger bunlar nazār-ı ḥimāyet-i ilāhiyye ile maḥmī olalardı ol istihlāk ü istiğrāḳdan ḥalāş olup kümmelīn efrād-ı evliyā gibi beḳā ba' de'l-fenā devletine fāyız olup şüret cihetinden daḥı şāḥib-i 'aḳl [ü] şabāḥat [u] taşarruf olurlardı dimekdūr. **Rubā'ī:**

⁹⁷⁷ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁷⁸ O mahbube benim gibi nice kimseleri üzerek ehadiyet denizinin ortasında batırıp öldürdü. Eger mahbube ona (mahbuba) tekrar hakkānī varlığını vererek baksā tamamen iḥyā edip onun, ikiliğin kalktığı *beka ba' de'l-fenā*; yani fenadan sonra gelen beka ya da *farḳ ba' de'l-cem'*; yani cem'den sonra fark mertebesine ulaşma maksadına kavuştururdu.

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilū fe' ūl]

Bisyār çu men be 'aşq ān yār bekuşt

İşān heme ez cān u cihān dest beşust

Bāz er nazārī be hāl-i işān kerdī

Zinde koned işān ki hemī kuşte durušt⁹⁷⁹

119) ذُرَى الْعِزِّ وَالْعَلِيَاءِ قَدْرِي أَحَلَّتْ

إِذَا مَا أَحَلَّتْ فِي هَوَاهَا دَمِي فَنَفِي

İzā mā aħallet fī hevāhā demī fe-fi

Zura'l-' izzī ve'l-' alyā 'i kadrī aħalleti

Mā aħallet'deki mā zāyidedür. Aħallet: Helâldan fi' l-i mazi-i [96a] müfred-i mü'ennes-i gâyibedür, hemze-i if' āl ca' l ve vicdān içündür; İzā aħallet: İzā ca' aleti'l-ma' şūkatu demī helâlen⁹⁸⁰ dimekdür. Demī: Aħallet kelimesinün mef' ūlidür. Fe-fi'deki fā: İzā'nuñ cevābıdır. Zura: Zāl-i mu' cemenün zamm[1] ile zirvenün cem' idür; zirve: A' lā-ı merātibi şey'e dirler. 'Alyā': Feth-i ' ayn ile ve medd ile yüce ve yüksek yer dimekdür; a' lā'nuñ mü'ennesidür. İkinci aħallet: Hulūl'den fi' l-i mazi'dür, bunda daħı hemze-i if' āl ca' l ve vicdān içündür; ca' aletu hāllen⁹⁸¹ dimekdür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: İzā çā' aleti'l-maħbūbetu demī helâlen fī maħabbetihā fe-kađ aħallet kadrī fī a' ālī maķāmāti'l-' izzī ve evşalet rutbetī ilā zurā feleli'l-faħri, ve eyyu mertebetin a' lā ve a' azzu min maķāmi'l-beķā 'i ba' de'l-fenā 'i, ve'ş-şahvi ba' de'l-maħvi?

⁹⁷⁹ Sevgili, kendi aşkımda benim gibi çok kişiyi öldürdü ve çok kişi benim gibi hayatından ve dünyadan vazgeçti. Fakat sevgili öldürdüklerine bir bakış atarsa onları tekrar diriltir.

⁹⁸⁰ Eğer mahbube benim kanımı helâl kılrırsa.

⁹⁸¹ Nüzul ve ikamet ettirdi.

*Subhāne men lā teḳūmu'l-ḥādiṣātu li-tecellī nūri celālihi illā bi-teṣbītiḥ*⁹⁸² ve lā *yestaḳirru'l-kāyinātu bi-zuhūri ṣifātin bihi illā bi-te'yīdih.*⁹⁸³

El-ma' nā: İzā mā aḥallet: Kaçan ma' şūka helâl kıldı ise. **Fī hevāhā:** Anuñ maḥabbetinde; ya' nī kendü maḥabbetinde. **Demī:** Benüm kanımı. **Fe-fī zura'l-'izzī ve'l-'alyā'i:** 'İzz ü 'alyānuñ gāyet-i a'lā maḥalline. **[96b] ḳadrī:** Benüm ḳadrümi. **Aḥalleti:** Hülül ü nüzül iderdi.

Ya' nī kaçan ki ma' şūka kendü 'aşk u maḥabbetinde benüm kanımı helâl kıldı ise benüm ḳadrümi merātib-i a'lānuñ gāyet a'lāsına ve maḳāmāt-ı sāmiyenüñ kemāl-i a'azz u esmāsına hülül ü nüzül itdürdi dimekdür. *Ve fī hāza'l-beyti nukteun belīgatun lā yaḥfā 'ala'l-mutafaṭṭin.*⁹⁸⁴

Hafī buyurulmaya ki bu şol ṭāyifedür ki 'illet-i vuşlat-ı yār ve sebep-i ḳurbet-i dil-dār olan maḳām-ı *fenā fillāh* tekmişden soñra 'ināyet-i İlähī bedraḳa-ı rāh-ı kemāl olup *beḳa' billāh* devletine fāyız olmışdur. **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā' ilü mefā' ilü fe'ül*]

Der 'aşk-ı to er ḥūn-ı merā bīni helāl

Der rāh-i ḡam er kuşte şevem nīst vebāl

Bā kuşten-ı men ḳadr-i merā efzūdī

*Haddī ki der ān vaşf ba'īd est, müḥāl*⁹⁸⁵

⁹⁸² Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁸³ Mahbube muhabbetinin yolunda benim kanımın dökülmesini helâl kılarırsa benim kıymetimi izzet derecelerinin en yükseğine hülül ve nüzul ettirip rütbemi iftihar ve gururlanma mertebelerinin en yücesine ulaştırır. "*Beka ba'de'l-fenā*"; yani fenadan sonra gelen beka ya da "*sahv ba'de'l-mahv*"; yani mahıvdan sonra *sahv* mertebesinden daha yüce ve yüksek bir mertebe var mıdır? İşte yüceliğinde sınır olmayan O Allah ki, hadiselerin ilâhî nurun bir tecellisi olarak varlığını sürdürmesi ancak yardımıyla gerçekleşir, kâinatın O'nun lütuf sıfatının bir aynası olarak var olması da ancak O'nun gücü ve teyidiyle gerçekleşir.

⁹⁸⁴ Bu beyitte, akıllı ve zeki olanlardan gizlenmeyecek etkili ve güzel nükte bulunmaktadır.

⁹⁸⁵ Sen aşk yolunda benim kanımı helal görersen ve gamından ölürsem bunun vebali yoktur. Sen beni öldürerek kıymetimi öylesine arttırdın ki bunu anlatmakta bir sınırın olması hayaldir.

رَبِحْتُ وَإِنْ أَبْلَتْ حَشَايَ أَبْلَتْ (120)

لَعْمَرِي وَإِنْ أَتَلَّفْتُ عُمْرِي بِحُبِّهَا

Le-‘amrī ve in etleftu ‘ömrī bi-ḥubbiḥā

Rabiḥtu, ve in eblet ḥaṣāye ebelleti

‘Amr ile ‘ömr; aynuñ fetḥi ve zammı ile ḥayāt ma‘nāsınadır. Fetḥ-i ‘aynla olan ‘amr ḥāṣṣaten ḳasemde müsa‘meldür. **Le-‘amrī**deki **lām**: lām-ı te‘kīd[dü]r. ‘**Amrī**: Muḳsemün bihdür, maḥall-i ref‘de mübtedādur. Lām-ı te‘kīd ibtidā içündür; *le-ḥayātī* ma‘nāsınadır. Cümle-i şartıyyeler ḳasemün cevābidur. **Etleftu**: *Bi‘tu* ma‘nāsınadır; **rabiḥtu** ḳarinesi-yile. **Bi-ḥubbiḥā**daki [97a] **bā** muḳābele içündür. **Eblet**: *Efnet* ma‘nāsınadır. **Ebellet**: *Ebre‘et* dimekdür. *Belle‘r-raculu min maraḫiḥi* dirler ḳaçan ki maraḫdan ḳurtulsa. **Bi-ḥubbiḥā**daki ve **eblet** ve **ebellet**deki zāmırlar ma‘şūḳaya rāci‘dür ki takdīr-i kelām dimekdür ki: *Uḳsimu bi-maḥbūb[et]ī in bezeltu biḥā ‘ömrī ve aḥaztu fī muḳabeletiḥi ḥubbehā fe-ḳad rabiḥtu, ve in efneti‘l-ma‘şūḳatu vucūdī ve mā fihā mine‘l-ḳuvā ebre‘ethā min ‘ileli‘n-naḳāyiş⁹⁸⁶‘l-mūcibeti li‘l-fenā⁹⁸⁷*.

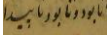
El-ma‘nā: **Le-‘amrī**: Benüm beḳā ve ḥayātum ḥaḳḳı-çün. **Ve in etleftu**: Eger bezl ü şarf idersem. ‘**Ömrī**: Benüm ‘ömrümi. **Bi-ḥubbiḥā**: Anuñ maḥabbeti muḳābelesinde. **Rabiḥtu**: Fāyide⁹⁸⁸ itmiş olurum. **Ve in eblet**: Eger fenā ider ise ma‘şūḳa. **Ḥaṣāye**: Benüm vucūd-ı ḳuvāmı. **Ebelleti**: Beni maraḫdan ḳurtarmış olur.

Ya‘nī benüm beḳā ve ḥayātum ḥaḳḳı-çün eger ben ‘ömrümi maḥbūbenün ‘aşḳı muḳābelesinde bezl ü şarf daḫı idersem elbette ben fāyide itmiş olurum. Ve eger ma‘şūḳa benüm vucūd-ı ḳuvāmı iblā vü ifnā ve cesed ü a‘zāmı nā-būd [u] nā-peyda⁹⁸⁹ iderse beni

⁹⁸⁶ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁸⁷ Sevgilimin hakkı için, eğer benim ömrümü onun için harcayıp bunun karşılığında sevgi ve muhabbetine nail olursam kâr etmiş olurum. Ve eğer o maşuka benim vücudumu yıpratırsa fena ve yok olmaya sebep olan noksanlıklardan arındırmış olur.

⁹⁸⁸ Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁸⁹ Yazmada " " şeklindedir.

naḳāyiş-i⁹⁹⁰ kevnıyye amrāzından ibrā ve ʿavāriż-i bedeniyye eşḳāmından taḫlīş ü incā itmiş [97b] olur dimekdür.

Bu daḫı cāyızdır ki **ve in etlefu ʿömrī** te ʿkīd-i mübālağa içün olup cevāb iḳtizā eylemeye, **rabiḫtu** ḳasemün cevābı ola. Bu taḳdırce benüm ḫāyāt [u] beḳam ḫaḳḳı-çün ben senün ḫubbūnde elbette sūd-mend oldum eger ʿömrümi anda itlāf daḫı eyledüm ise dimekdür. **Rubāʿī:**

[Mef ʿülü mefāʿ ilün mefāʿ ilü fe ʿül]

Sevgend be ʿömr-i men ki der ʿaşḳ-ı velā

Ger [ʿömr] telef kunem şevved sūd merā

Ma ʿşūḳa eger vucūd-ı men maḫv koned

Mā rā zi belā-yı du cihān kerde rehā⁹⁹¹

ذَلَّلْتُ لَهَا فِي الْحَيِّ حَتَّى وَجَدْتُنِي وَأَدْنَى مَنَالٍ عِنْدَهُمْ فَوْقَ هِمَّتِي (121)

Zeleltu bihā fi'l-ḫayyi ḫattā vecedtuñ

Ve ednā menālin ʿindehum fevḳa himmetī

Zull [ve] zillet zāl-i muʿ cemenün zammı ile ve kesri ile ḫorluḳ ve ḫaḳırluḳ maʿ nāsınadır. **Bihā**'deki **bā** sebebiyyedür, zamīr maʿ şūḳaya rāciʿdür. **Ḫayy:** Ḳabile maʿ nāsınadır. **Fi'l-ḫayyi:** Zeleltu'ye müteʿ allıḳdır. **Ḫattā:** Ḫarf-i ḡāyetdür; *ilā* maʿ nāsınadır. **Ve ednā menālin**'deki **vāv** ḫāliyyedür. **Menāl:** Yetişmek maʿ nāsınadır, bu maḫalde maḳşad ve ḫāl dimekdür. **Vecedtu:** Ef ʿāl-i ḳulūbdandır, iki mef ʿül iḳtizā eylemişdür; mef ʿül-i evveli zamīr-i mütekellim olan **yā**'dur, mef ʿül-i şānī[si] bir muḳadderdür ki cümle-i ḫāliyye anuñ

⁹⁹⁰ Yazmada "تفان" şeklindedir.

⁹⁹¹ Ömrüme ant olsun ki dosta yakınlık yolunda ömrümü telef etsem, zarar deḡil kār ederim. Sevgili benim varlıḡımı mahvederse aslında beni iki dünyadaki başımın belasından kurtarmış olur.

maḳāmına ḳāyim olmuştur; meşelā *mevşūfen* gibi. Takdīr: *Vecedunī mevşūfen bi-hāzihī*⁹⁹² 'ş-şifati.⁹⁹³ [98a]

Dimekdür ki takdīr-i kelām: *Şurt zelīlen beyne ehli'l-ḳabīleti ve hum aşḫābu'ş-şerī'ati ve erbābu't-ṭarīḳati bi-sebebi'l-maḥbūbeti ḥattā vecedtu nefsi beynehum bi-ḥaysu ednā maṭlabin 'indehum şāra fevḳa himmeti, ve aḳallu merāmin ledeyhim kāne muntehā ḳaşdī ve muḳtaẓī bi-himmeti.*⁹⁹⁴

El-ma' nā: **Zeleltu:** Ben zelīl oldum. **Bihā:** Anuñ sebebiyle; ya' nī ma' şūḳa sebebiyle. **Fi'l-ḥayyi:** Ḳabīlede. **Ḥattā vecedunī:** ḥattā ki ben buldum. **Ve ednā menālin:** Ḥāl ān ki aḳall-i i mertebe. **'Indehum:** Anlaruñ yanlarında; ya' nī ehl-i ḳabīle yanlarında. **Fevḳa himmeti:** Benüm himmetümüñ mā-fevḳini buldum.

Ya' nī aşḫāb-ı şerī' at u erbāb-ı ṭarīḳat içinde ma' şūḳa sebebiyle zelīl ü ḥ'ār ve nā-çiz ü bī-i' tibār oldum, ḥattā bir mertebeye vardum ki anlaruñ yanında şey'-i ḥaḳīr olanı benüm himmetümüñ mā-fevḳi buldum. **Rubā' ī:**

[*Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūl*]

Ez behr-i tevellā-yı to ey yār-i cemīl

Geştem be ḳabīle ānçunān ḥ'ār u zelīl

Ḥod rā be furūtenī çunān yāfteem

*K'ān rā ne-buved be ḥ'ārī u 'acz 'adīl*⁹⁹⁵

Vārid: Ḥafī buyurulmaya ki erbāb-ı himmet ü aşḫāb-ı ḥaḳīḳat mebādī-i sülūklerinde ṭarīḳ-i maḳşūda 'ilm muḳteẓāsınca 'azīmet ü taḳvā ile nevāfil-i 'ibādāt ve keşret-i

⁹⁹² Yazmada " " şeklindedir.

⁹⁹³ Nefsimin bu halle muttasıf olduğunu buldum (fark ettim).

⁹⁹⁴ Ben mahbubenin muhabbeti nedeniyle kabilem olan şeriat ehli ve tarikat erbabı arasında hakir ve zelil oldum; o kadar ki, onların en aşağı matlubu benim himmet ve gayretim üstünde olduğu gibi onların katındaki en kıymetsiz maksat da benim en son gayem ve isteğim olmuştur.

⁹⁹⁵ Ey güzel sevgili! Senin dostluğun için kendi akrabalarım rezil olup küçük düştüm. Öyle zillet içine düştüm ki artık ona çaresizlik ve acizlik de denemez.

şavm⁹⁹⁶ [98b] u şalât ile sâlik olurlar, bu mertebede bulunanlara⁹⁹⁷ ehl-i şalâh ve ehl-i takvâ dirler, bunlar halkuñ gözine tamâm görünürler, bunlaruñ dañı sa‘y u himmetleri a‘ māl-i şālîhaya iştiğāl olur, ol zamana dek ki ‘ ayn-ı başiret şāhibi olalar.

Vaktā kim imdād-ı İlāhī ile sâlikūñ dīde-i başireti küşāde olup ‘ ilmden ‘ ayna terakķī eyleye, bu dereceden soñra bunlaruñ tarīķ-i maķşūda sülūkları teslīm ü rızā ile olup bu mertebeden bunlara ‘ ārif ve ehl-i ihlāş dirler, bunlaruñ maṭmaḥ-ı nazarları ‘ ināyet-i ezeliyyeye olur, kendü ‘ amellerine ittikā[l]ları olmaz, ve ‘ amellerinüñ kendü yanlarında ḳadr ü i‘ tibārı kalmaz. Kendülerinden her ne ḳadar a‘ māl-i şālîha dañı zāhir olsa yoḳluḳ deryāsına atup dāyimā nīstīde tururlar. Zühhād günāhdan istiğfār itdükleri gibi bunlar vücūd-ı beşeriyyetden ve andan zuhūr iden⁹⁹⁸ āşār u aḳkāmıdan istiğfār iderler, ve bi'l-cümle bunlaruñ yanında Ḥaḳ'dan ğayrınıñ ḳadri ḳalmaz ve bunlaruñ ‘ amelleri şer‘ -i şerīfe raḥne ḥāşıl olmayacaḳ ḳadar bunlaruñ dāyimā şıdḳ u ihlāş ile teslīm ü rızāya ḳalışurlar [99a], ekşer-i ‘ amelleri bāṭınīdür, şeb ü rüz ḳalb-i şanevberī ki müte‘ allıḳdür ḳalb-i ḥāḳīḳiyyeye, anuñ eṭrāfin tolaşurlar göñül kūy-ı yārdur, şāyed ki anda cemāl göreyüz, cilve-gāh-ı dil-dārdur, cāyızdır ki anda maķşūda ireyüz dirler. Bu ṭayifenüñ zāhiri bir miḳdār perīşāndur halkuñ gözine tamâm görünmezler, ol cihetden ehl-i zāhir ü ehl-i tarīķat zelīl ü ḥvār olurlar. **Şi‘r:**

[Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Pīşe-kārı olımaz bu şıfatuñ her nā-bekār

Zāhidā bī-kār olanlar pīşesidür kār-ı ‘ aşḳ

Varlıḳı naḳdin virüp yoḳluḳ metā‘ ın almayan

Sūd yoḳ sevdādadur bilmez nedür bāzār-ı ‘ aşḳ

Tāc[1] terk it ḥırkayı ḥarḳ it ‘ aşāyı oda ur

Zāhidā bilmek dilersen neydügin eṭvār-ı ‘ aşḳ

⁹⁹⁶ Yazmada iki kere tekrarlanmaktadır.

⁹⁹⁷ Yazmada iki kere tekrarlanmaktadır.

⁹⁹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

O ecildendür ki nâzım *ḳuddide sirruh* ḫâzretleri ehl-i ḳabîle beyinde ḫ'âr u ḫâḳîr oldum ve teslîm ü rızâ maḳâmında bir mertebe vardum ki anlar beni bu cihetle ḫ'âr u ḫâḳîr bildiler ve vicdânlarında ne derecede ḫ'âr u zelîl bildiler ise ben daḫı kendümi eyle buldum, bel ki anlaruñ yanında şey'-i ḫâḳîr olan nesneyi ben himmetümüñ mâ-fevḳi buldum buyurdılar. Lâkin bu maḳâm muḫlişler maḳâmıdır [99b] hevâ-perestler yeri degüldür. Niçe müdde'iler teslîm ü rızâ da' vâsın idüp 'inân-ı ihtiyârlarını nefis ü şeytân yedine teslîm eylemişlerdür. Yemek yemege ḳâdir olan namâz ḳılup oruç tutmağa niçün ḳâdir olmaya? Maḡlûb u müstehlekler ḫâli başḳadır, mü'min olan şer'-i şerîfden çıḳmaz, fe-keyfe ki taleb-i Ḥâḳḳ da' vâsın idenler mübâḫ ola? *Allahumma erine'l-ḫâḳḳa ḫâḳḳan ve'rzukna't-tibâ'ah ve erine'l-bâḫile bâḫilen ve'rzukna'ctinâbeh.*⁹⁹⁹

وَأَحْمَلْنِي وَهَذَا خُضُوعِي لَهُمْ قَلَمٌ
يُرُونِي هَوَانًا مَحَلًّا لِخِدْمَةِ (122)

Ve aḫmelenî vehnen ḫuzû'î lehum fe-lem

Yerevnî hevânen maḫâllen li-ḫidmeti

Ḥumûl: Zamm-ı ḫâ ile güm-nâm olup nazardan sâḳıḫ olmağa dirler. **İḫmâl'**deki hemze-i if'âl ca' l içündür. **Vehn:** Zâ' f ma' nâsınadır. **Ḥuzû'**: Tevâzu' ve tezellül dimekdür. **Hevân:** Zillet ma' nâsınadır. **Aḫmelenî'**nüñ fâ' ili **ḫuzû'î'**dür. **Vehnen** kelimesinüñ intişâbı mef' ülün leh olmaḳ üzredür, bu daḫı câyizdür ki intişâbı temyîziyyet üzre ola. **Lehum** zamîri ile **fe-lem yerevnî'**deki zamîr-i müstekin ehl-i ḳabîleye râci' dür. **Bî'**deki **bâ** ilşâḳ içündür, **hevânen** kelimesine müte' allıḳdür. **Maḫâllen:** Mef' ül-i şânîsidür **yerevnî'**nüñ.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Esḳaḫanî 'an dereceti'l-i'tibârî ḫuzû'î ve tezellulî [100a] l-hâzihî't-tâyifeti li-ecli'z-za' fi ev min ciheti'z-za' fi fe-lem yerevnî li-ecli'z-zilleti'l-lâḫıḳati bî ev [min] ciheti'z-zilleti'l-mulâşıḳati bî maḫâllen li-ḫidmetin.*¹⁰⁰⁰

El-ma' nâ: **Ve aḫmelenî:** Beni bî-nâm u nişân eyledi. **Vehnen:** Zâ' fdan ötüri, yâḫud za' f cihetinden. **Ḥuzû'î lehum:** Benüm anlara tevâz' u tezellülüm; ya' nî ehl-i ḳabîleye. **Fe-lem**

⁹⁹⁹ Allah'ım! Bizlere, hakkı hak gösterip ona tabi olmayı, bâtılı da bâtil gösterip ondan yüz çevirmeyi nasip eyle.

¹⁰⁰⁰ Benim zayıflığıım nedeniyle ya da zayıflığıım cihetinden bu fırkaya karışı tevazu, horluk ve tezellülüm itibarımı öyle düşürdü ki, onlar beni, horluğum nedeniyle ya da bana ârız olan horluk bakımından hizmete layık görmediler.

yerevni: Beni görmediler. **Hevānen**: Baña mülāşık olan zilletden ötüri, yāḥud zillet cihetinden. **Maḥallen**: Maḥal görmediler. **Li-ḥidmeti**: Ḥidmete.

Ya' nī ehl-i ḳabāyleye za' f cihetinden yāḥud li-ecli'z-za' f itdügüm tevāzu' [u] meskenet beni derece-i i' tibārdan sāḳıṭ ḳıldı ve baña 'arız u mülāşık olan zillet cihetinden yāḥud zilletden ötüri beni ḥidmete lāyık u maḥal görmediler dimekdür. **Rubā'ī**:

[*Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilü fe' ūl*]

Ez za' f-ı ḡam-ı 'aşḡ-ı to ey māye-i nāz

Ber murde [vu] ḡay numūdeem 'acz u niyāz

Z'ān rūy zelīl u ḡār ne pindārendem

*Tā rūy-ı der-i ḡubūr kerdend ferāz*¹⁰⁰¹

وَمِنْ دَرَجَاتِ الْعِزِّ أَمْسَيْتُ مُخْلِداً إِلَى دَرَكَاتِ الدُّلِّ مِنْ بَعْدِ نَحْوَتِي (123)

Ve min derecāti'l-'izzī emseytu muḡliden

İlā derekāti'z-zullī min ba' di naḡvetī

Ve min'deki vāv 'atıfedür. **Derece** ile **dereke** ikisi daḡı menzilet ü mertibe ma' nāsınadır. Ḡāyet-i rif'at u 'ulüvv ile muttaşif olan menzile[ye] **derece** dirler. Ve sefālet [100b] ü nüzül ile muttaşif olan menzileye **dereke** dirler. **İḡlād**: Meyl ma' nāsına; *aḡlede ilā fulānin* dirler *māle ileyhi*¹⁰⁰² ma' nāsına, *ve minhu ḡavluhu te'ālā*: " *Ve lākinnehu aḡlede ila'l-arzī*".¹⁰⁰³ **Muḡliden** lafzınuñ intişābı ḡāliyyet üzredür. **Naḡvet**: Tekebbür ü ta'azzum ma' nāsınadır.

¹⁰⁰¹ Ey nazlı sevgili! Senin aşkının verdiği hüzünden ölü ve diri herkesten yardım istedim ve onlar beni öylesine hakir ve küçük gördüler ki mezarların kapısını bana açtılar.

¹⁰⁰² Falan kimse birine saplandı; yani ona meyletti.

¹⁰⁰³ Allahu Teālā'nın buyurduğu " *Fakat o, dünyaya saplanıp kaldı*" (A'râf, 7/176) mealindeki ayet-i kerime bu kabildendir.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve mine'l-maḳāmāti'l-‘āliyeti habaṭtu māyilen ilā derekāti'z-zulli ba‘de en kuntu beynehum şāḫibe naḫvetin ve mālike miknetin.*¹⁰⁰⁴

El-ma‘nā: **Ve min derecāti'l-‘izzi:** Daḫı ‘izz ü cāh dereceleri[n]den. **Emseytu:** Giceledüm. **Muḫliden:** Māyil olduğum hālde. **İlā derekāti'z-zulli:** Züll ü meskenet derekelerine. **Min ba‘di naḫveti:** Tekebbür u te‘āzumdan soñra.

Ya‘nī ben cāh [u] vaḳār ve naḫvet ü i‘tibār şāḫibi iken bir muḳtezā oldı ki derecāt-ı ‘izz ü cāhdan derekāt-ı zille ve meskenete māyil, ve hubūṭ ü nüzül eyleyüp anda ḳarār ṭudtum dimekdür. **Rubā‘ī:**

[*Me‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilü fe‘ül*]

Zān pes ki budem ḳarīn-i şad ḫaşmet u cāh

Kerdem derekāt-ı zilletem menzilgāh

Ez ‘izz u şeref meyl be zillet kerdem

*Der ‘aşḳ-ı to ey ḫāl-i dilem rā to guvāh*¹⁰⁰⁵

124) فلا باب لي يغشى ولا جاء يرتجى ولا جار لي يحمى لفقْدِ حميتي

Fe-lā bābe lī yuḡşā ve lā cāhe yurtecā

Ve lā cāre lī yuḫmā li-faḳdi ḫamiyyetī

Ġaşıyehu: *Etāhu* dimekdür. **Yurtecā:** *yurcā* ma‘nāsınadır. **Yuḫmā:** *Yuḫfaz* dimekdür. **faḳd:** Yitmek [101a] ma‘nāsınadır. **Ḥamāhu:** *Defē‘a ‘anhu*¹⁰⁰⁶ dimekdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *İzā kāne'l-emru kezā*¹⁰⁰⁷ **Şi‘r:**

¹⁰⁰⁴ Onlar arasında makam ve rütbe sahibiyken, zillet ve acizliğe yönelerek yüksek makamlardan aşağı indim.

¹⁰⁰⁵ Vuslatta bin türlü servet ve mülke sahip iken, zillet kuyularında mesken tuttum. Ey benim halimden haberdar olan sevgili! Ben senin şeref ve büyüklüğünden zillete meylettim.

¹⁰⁰⁶ O, onu savundu.

¹⁰⁰⁷ Durum öyleyse...

[Tavîl Bahri: Fa' ülün mefā' ilün fa' ülün mefā' ilün]

Fe-lā bābe lī tu 'tā ileyhi li-ḥācetin

Ve lā cāhe lī yurcā bihi rāḥatun minnī

Ve lā cāre lī yuḥmā 'ani'l-cevri ve'l-belā

*Ḥamiyyetuhu fi'l-aşli mefḵūdetun minnī*¹⁰⁰⁸

El-ma' nā: **Fe-lā bābe lī:** Benüm için bāb yokdur; ya' nī benüm çapum yokdur ki. **Yuğşā:** Geline; ya' nī aña geleler. **Ve lā cāhe:** Dağı benüm manşibum yokdur ki. **Yurtecā:** Recā vü ümīd olına; ya' nī benden menfa' at ola. **Ve lā cāre lī yuḥmā:** Dağı benüm ḥimāyet olunur komşum yokdur. **Li-faḵdi ḥamiyyetī:** Benüm ḥamiyyet ü 'izzetüm mefḵūd olduğundan ötüri.

Ya' nī ben ehl-i kabīle beyninde cāh u naḥvet şāḥibi iken sulṭān-ı maḥabbet beni fenā vü zillet vilāyetine ḥākim ü emīr idüp ben dağı anuñ emriyle zillet-i 'aşkı kendüme 'izzet bilüp bu maḵāmı ihtiyār eyledüm. Ehl-i kabīle recā eyledükleri aḥvāl ü evşāf bi'l-küliyye benden müntefī olmışdur. Benüm ne bābum vardur ki nef' ümīdiyle aña tereddüd eyleyeler ve ne cāh u manşibum vardur ki anuñ vāsıtasıyla benden recāları ola ve ne bir ḥimāyet olunur cārum vardur ki ğayret ü ḥamiyyet muḵtezāsınca ḥimāyet olına. Zīrā ki benden naḥvet ü ḥamiyyet [101b] ma' düm u nā-būd ve nāmūs u ğayret mefḵūd u nā-mevcūd olmışdur dimekdür. **Rubā' ī:**

*[Mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]*¹⁰⁰⁹

Bī-ḥanumān u cāh u şeref sāḥt ğam merā

Kerde 'st bī-ḥamiyyet u ğayret elem merā

Çīzī zi māl u cāh u ḥamiyyet ne-bāşedem

¹⁰⁰⁸ Kaynağımı tespit edemediğimiz bu beyitlerin şârihe ait olduğunu düşünmekteyiz. Bu beyitler şu şekilde Türkçeye çevrilebilir: Benim ne kapım var ki ona bir hacet için dayanılsın. Benim ne makam ve mevkiim var ki onun vasıtasıyla benden kurtulmak rica olunsun. Benim ne komşum var ki benim için eziyet, zulüm, gam ve kederden korunsun ve saklansın. Zira benim hamiyetim ve gayretim tamamen fena buldu.

¹⁰⁰⁹ Bu vezin rubai vezni değildir.

*Tā behr-i menfā'at bederānīd hem merā'*¹⁰¹⁰

كَأَنَّ لَمْ أَكُنْ فِيهِمْ خَطِيراً وَلَمْ أَزَلْ لَدَيْهِمْ حَقِيراً فِي رَحَائِيٍّ وَشِدَّتِي (125)

Ke'en lem ekun fıhim hāfıren ve lem ezel

Ledeyhim hākıren fı rehā'ı ve şiddetı

Ke'en: Huruf-ı müşebbehedendür; tahfif olunmağın 'ameli ibtāl olınmışdır. **Hāfır:** Qadr ü menzilet şāhibi dimekdür, *reculun hāfır* dirler *zū qadrin ve menziletin*¹⁰¹¹ ma' nāsınadır. **Rehā:** Feth-i rā-yla si'at-ı 'ayş ma' nāsınadır. **Şiddet:** *Rehā*huñ zıddıdır; zıķ-i 'ayş ma' nāsınadır.

Takdır-i kelām dimekdür ki: *Kuntu qable hāzā şāhibe i'tibārin 'indehum fe-şurtu'l-āne*¹⁰¹² *beynehum zelıl[en] ke-ke'ennı lem ekun ledeyhim zā qadrin ebden, bel lem ezel 'indehum zelılen hākıren fı rehā'ı'l-'ayşı ve şiddetı[h].*¹⁰¹³

El-ma' nā: **Ke-en lem ekun:** Güyā ki ben olmadum. **Fıhim:** Anlaruñ içinde. **Hāfıren:** Qadr ü i'tibār şāhibi. **Ve lem ezel:** Dağı ben zāyıl olmadum. **Ledeyhim:** Anlaruñ yanında. **Hākıren:** Hāķır olmağdan. **Fı rehā'ı:** Vüs'atım zamānında. **Ve şiddetı:** Dağı muzāyaqam zamānında.

Ya' nı 'aşķ-ı yārdan ben zillet ihtiyār itmezden [102a] evvel ol beyne'l-emşāl cāh u celāl şāhibi iken şimdi bir hāle vardum ki güyā bunlaruñ içinde hıç bir zamānda qadr [ü] menzilet şāhibi degül idüm, dağı bunlaruñ beyninde hāķır ü zelıl olmağdan hālı olmadum gerek vüs'at gerek muzāyaqam zamānında dimekdür. *Vallāhu a'lem.*¹⁰¹⁴ **Rubā'ı-i Cāmı:**

¹⁰¹⁰ Gam beni evsiz ve barksız, beş parasız etti. Elem ve endişe ise beni gayretsiz ve sabırsız etti. Mal mülk, sabır ve servet adına bana ait hiçbir şey yok ki hırsızlar ve haramiler menfaatleri için bana saldırsınlar.

¹⁰¹¹ Kadri ve payesi büyük bir adam.

¹⁰¹² Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰¹³ Ben daha önce onlar (tarikāt ehli) arasında itibarlı biriydim, fakat şimdi hakir ve zelil oldum. Sanki ben bolluk ve genişlikte olsun mihnet ve zorlukta olsun, onlar arasında kadri kıymeti büyük olmadım ve sanki bunlar arasında hor ve hakir olmaktan hāli olmadım (sanki onlar arasında her zaman hor ve hakir oldum).

¹⁰¹⁴ Allah daha iyi bilir.

[Mef' ūlū mefā' ilūn mefā' ilū fe' ūl]

Gūyā ki nebūdeem derīn kavm-i ḥaḫīr

Gūyā ki heme 'ōmr fakīrīm u ḥaḫīr

Der nīkī vū der ferāḥam der heme ḥāl

Dānend merā zelīl u bī-çāre esīr¹⁰¹⁵

126) فَاَلُو قِيْلَ مَنْ تَهْوَىٰ وَصَرَّحْتُ بِاسْمِهَا	لَقِيْلَ كُنَىٰ اَوْ مَسَّهُ طَيْفٌ جِنَّةً
Fe-lev kīle men tehvā ve şarraḫtu bi'smihā	Le-kīle kenā ev messehu ṭayfu cinneti

Tehvā: *Tuḥibb* ma' nāsınadır. **Şarraḫtu:** *Azḫartu* dımeıkdür. **Ṭaşrīḥ:** Kināyetüñ zıdd[1]dur; *kennā* 'an şey 'ın dırler, *seterehu*¹⁰¹⁶ ma' nāsınadır. Kināyet daḫı bundandır. **Bi'smihā'**deki zamīr ma' şūḫadan 'ibāretdür; **men** lafzına rāci' dūr. **Le-kīle:** [Lev]'üñ cevāb[1]dur. **Kenā'**deki zamīr-i müstekin **şarraḫtu'**daki zamīr-i mütekellime rāci' dūr. **Ev messehu:** *Ev aşābehu* ma' nāsınadır. **Messehu** zamīr[i] daḫı aña rāci' dūr. **Ṭayf:** *Vesvese* ma' nāsınadır; *ḫavluḥ:* "İzā messehum¹⁰¹⁷ ṭā'ifun¹⁰¹⁸ mine's-şeyṭāni"¹⁰¹⁹ ve *ḫuri'e ṭayf; messethum lemnetun ve vesvesetun minhu*¹⁰²⁰ dımeıkdür. **Cinnet:** Cinn ma' nāsınadır. *Ḫavluḥ:* "Mine'l-cinneti ve'n-nās",¹⁰²¹ *mine'l-cinni ve'l-ins* dımeıkdür. **Ev messehu ṭayfu cinneti:**

¹⁰¹⁵ Sanki ben bu kıymetli kavim arasında hiç olmamışım ve sanki ömür boyu hep fakir ve beş parasız gezmişim. Ben bu hâlimle, (sevgili yolunda her şeyimi kaybederek) aslında çok iyi ve ferah bir durumdayım.

¹⁰¹⁶ O, onu (o şeyi) gizledi.

¹⁰¹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰¹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰¹⁹ "Kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman". (A'râf, 7/201)

¹⁰²⁰ (طائف: Tā'if kelimesi) طيف: Tayf şekilde de okunmuştur. Bu kıraate göre anlam şöyle olur: Kendilerine ondan (şeytandan) bir vesvese ve kuruntu dokundu.

¹⁰²¹ "Cinlerden ve insanlardan". (Nâs, 114/6)

Ev *aşābehu lemmetun ve vesvesetun mine*¹⁰²² [102b] *ş-şeytān*¹⁰²³ taqdīrindedür. Bu dağı cāyızdır ki tayf hayāl ü eser ma' nāsına olup **cinnet** *cunūn* demek ola; *ķavluh*: “*Mā bi-şāhibikum min cinnetin*”¹⁰²⁴ *mā bi-şāhibikum min cunūn* dimekdür. Bu taqdīrce **ev messehu** [tayf]; *ev aşābehu hayāl* demek olur.

Taqdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-lev su 'ile minnī men tuħibbu ente? Ve şarraħtu enā bi'smi'l-maħbūbeti le'stub'ide minnī hāza'l-ma'nī ve ķīle: Serre ve kennā ev kezebe bi-işābti lemmetin mine-ş-şeytān ev eşābehu cunūnun yetekellemu bi-mā lā ya'nīh.*¹⁰²⁵

El-ma'nā: **Fe-lev ķīle:** Eger dinilse. **Men tehvā:** Kimi seversin? **Ve şarraħtu:** Ben dağı taşrīħ eylesem. **Bi'smiħā:** İsmiyle ma' şūķayı. **Le-ķīle:** Elbette derler ki. **Kenā:** Kināye eyledi; ya'nī gizledi. **Ev messehu:** Yāħud işābet eyledi; ya'nī ' aşıķa. **Tayfu cinneti:** Vesvese-i şeytāniyye, yāħud mekr [ü] cünūn.

Ya'nī eger baña sorulursa ki kimi seversin? Ben dađı Ĥazret-i ma' şūķayı ismiyle taşrīħ eylesem, elbette sırr u iħfā eyledi dirler yāħud vesvese-i şeytāniyye ile kizb eyledi ve yāħud memkūr ü mecnūndur yāve söyledi dirler dimekdür. **Rubā'ī:**

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fa'*]

*Porsend eger ki ey [dil-i] dīvāne*¹⁰²⁶

Ez behr-i ki geştei çunin dīvāne

Men güyemişān şarīħ mī-güyendem

[103a] *Pinhān bekuned yā ki şode dīvāne*¹⁰²⁷

¹⁰²² Yazmada iki kere tekrarlanmaktadır.

¹⁰²³ Ya da kendilerine şeytandan bir vesvese dokundu.

¹⁰²⁴ “Arkadaşınız Muhammed'de cinnetten eser yoktur”. (Sebe', 34/46)

¹⁰²⁵ Eğer bana; “sen kimi seviyorsun” diye sorulsa da ben mahbubenin ismini açıklasam, inanılmayıp “ona şeytandan bir kuruntunun dokunması sebebiyle kinaye yapıp yalan söylüyor ya da ona delilik dokundu ve kendini ilgilendirmeyen şeyleri konuşur oldu” denilecekti.

¹⁰²⁶ Yazmada “*Ferzāne*” şeklindedir.

¹⁰²⁷ “Ey çılgın gönül kimin için böylesine deli oldun?” diye sorduklarında ben onlara açık açık (sevgili için diye) cevap veririm fakat onlar bana “O delirmiştir ve bunu gizlemeye çalışıyor” derler.

127) ولم تك لولا الحب في الذل عرتي

ولو عز فيها الذل ما لذي بي الهوى

Ve-lev 'azze fiha'z-zullu mā lezze biye'l-hevā

Ve lem teku levla'l-ḥubbu fi'z-zulli 'izzetī

'Azze: Nedere ma' nāsınadır; nādiru'l-vucūd dirler. Fihā: Fī ḥubbihā dirler. Mā lezze'deki mā nāfiyedür. Lezze: Ṭābe ma' nāsına.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve lev nedere ve'mtene'a'z-zullu fī ḥubbihā mā ṭābe liye'l-işku ve'l-hevā, ve [lev]le'l-ḥubbu le-mā kāne fī zilletī 'inde'l-ḥalkı 'izzetī 'inde'l-maḥbūbeti.*¹⁰²⁸

El-ma'nā: **Ve-lev 'azze:** Eger 'azīz ü nādir olaydı. **Fihā:** Anuñ 'aşqda. **Ez-zullu:** Zül ü meskenet. **Mā lezze:** Lezīz ü ṭayyib olmaz idi. **Biye'l-hevā:** Baña maḥabbet. **Ve lem teku:** Daḥı olmaz idi. **Levla'l-ḥubbu:** Eger maḥabbet olmayaydı. **Fi'z-zulli:** Züll ü meskenetde. **'İzzetī:** Benüm 'izzetüm.

Ya'nī eger 'aşk u maḥabbet-i dil-dārda zillet ü ḥ'ārī ve meşakḳat-i şūrī nādir ü kem-yāb olaydı baña 'aşk lezīz ü ṭayyib olmaz[d]ı. Zīrā ki erbāb-ı 'aşkuñ lezzeti zilletde ve rāḥatı meşakḳatdedür. Ekşer-i evḳātı belāda güzerān olduğı-çün 'aşka mu'tād olup derd ü maḥabbet anlara nisbet lezīz ü ṭayyib olmuşdur. Ve eger maḥabbet olmayaydı benüm 'izzetüm zillite ve yār yanında sa'ādet [103b] ü miknetüm beyne'l-ḥalk meskenet ü meşakḳate maḳ'ūr olmazdı dimekdür. Ba'z-ı şurrāḥ 'azze¹⁰²⁹ lafzını *faḳd* ile tefsīr itdüklerinüñ vechi zāhir degüldür. *Vallāhu a'lemu bi's-savāb.*¹⁰³⁰ **Rubā'ī:**

[Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilün fa']

¹⁰²⁸ Eğer onun (maḥbubenin) muhabbetinde zillet nadir ve imkānsız olsaydı, aşk ve hevā hoşuma gitmezdi ve eğer muhabbet bulunmasaydı benim halk arasında olan zilletim maḥbubenin katında izzet ve hürmetim olamazdı.

¹⁰²⁹ Yazmada "عزيب" şeklindedir.

¹⁰³⁰ Allah, doğruyu daha iyi bilir.

Der ‘aşk eger ‘izz u huzūrem būdī

Lezzet nebodī der ān merā, gam būdī

Ger ‘aşk neşod hāşil-i ‘uşşāk ey dil¹⁰³¹

128) وَصِحَّةٌ مَجْهُودٍ وَعِزٌّ مَذَلَّةٌ	فحالي بها حال بعقل مُدَلِّه
Fe-ḥālī bihā ḥālin bi-‘aqlin mudellehin	
Ve şihḥati mechūdīn ve ‘izzin muzilleti	

Fe-ḥālī'deki **fā** fezlekedür. **Bihā**'daki **bā** sebebiyyedür. **Ḥālin**: *Yaḥlī ḥalyā*¹⁰³²den ism-i fā' ildir; mütezeyyin ma' nāsınadır. **Mudelleh**: *muvelleh* dimekdür. **Tedliye**: ‘Aqluñ maḥabbetden fiḳdānına dirler; *dellehehu'l-ḥubbu tedlīhen, ḥayyerehu*¹⁰³³ ma' nāsınadır. **Mechūd**: Merdūñ tākātı tāk olmağa dirler, gerek marāz cihetinden gerek ğayrıdan.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *İzā kāne'l-emru ke-zālike fe-ḥālī bi-sebebi'l-maḥbūbeti mutezeyyinun bi-‘aqlin mutaḥayyirin ve bi-şihḥati men belega cehdehu mine'l-marāzi bi-‘izzin muzāfin ilā mezelletin*.¹⁰³⁴

El-ma' nā: **Fe-ḥālī**: Pes benüm ḥālüm. **Bihā**: Ma' şūqa sebebiyle. **Ḥālin**: Müzeyyen ü muḥallā. **Bi-‘aqlin mudellehin**: Bir ‘aql ile ki ḥayrat ile mevşūf ola. **Ve şihḥati mechūdīn**: Daḥı bir şihḥat ile ki marāzdan tākātı tāk olmuş ola. **Ve ‘izzin muzilleti**: [104a] Daḥı bir ‘izz ile ki mezellete muzāf ola.

¹⁰³¹ Yazmada eksik olarak yazılan bu rubai “Aşkta benim izzetim ve huzurum olsaydı ben ondan zevk almazdım ve hüzünlenirdim. Ey gönül, aşıkların elde ettiği şey aşk olmadıktan sonra...” şeklinde çevrilebilir.

¹⁰³² Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰³³ Aşk, falan kimseyi medhûş etti; yani şaşkına çevirdi.

¹⁰³⁴ Durum öyleyse benim hâlim, sevgi ve muhabbet nedeniyle hayrete düşmüş akılla, hastalık yüzünden gücü tükenmiş birinin sıhhatiyle ve hakirliğe eklenen izzet ve hürmetle süslenmiştir.

Ya' nī benüm hālüm ma' şūka sebebiyle müzeyyen ü muhallādur hayrat ile mevşūf ' aql ile, dağı marāzdan tākātı tāk olan kimesnenüñ şihhatı gibi şihhat ile, dağı mezellele muzāf ' izzet ile dimekdür.

Ve'l-hāşıl benüm hālüm ' aql-i mefkūd ve şihhat-ı ğayr-ı būd ve ' izz ü mezellet-i meşhūd ile muhallā vü müzeyyendür dimekdür. *Vallāhu a'lem. Rubā'ī:*

[*Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ül*]

Der 'aşk merā zīnet u pīrāye ğam est

Der devlet-i 'aşk-ı to merā pes çi kem est

Pīrāye merā ' akl-i muvellid bāşed

*Bā şihhat rencūr u mezellet bā hem est*¹⁰³⁵

129) أَسْرَتْ تَمَنِّي حُبِّهَا النَّفْسُ حَيْثُ لَا رَقِيبَ حِجَاً سِرّاً لِسِرِّي وَخَصَّتِ

Eserret temennī ḥubbiha'n-nefsu ḥayşu

Lā raqībe ḥicen sirren li-sirrī ve ḥaşşati

Eserret: Azdāddandur; *aḥfāhu ve aḫherehu* ma' nāsınadır. İzhār ma' nāsına geldiği " *Ve eserru'n-nedāmete*¹⁰³⁶ gibi *aḫharūhā* dimekdür; mef' üleyn iktizā ider. *İḥfā* ma' nāsına olduğda mef'ül-i şānīsine *min* ile ta' diye ider; *eserre necvāhu min Zeydīn*¹⁰³⁷ dirler; *aḥfā min* ma' nāsına. *İzhār* ma' nāsına olduğda mef'ül-i şānīsine *lām* ile te' diye ider; *eserre necvāhu li- 'Ömer*¹⁰³⁸ dirler [104b], *aḫhere* ma' nāsınadır. Bu maḥalde **eserret**; *aḫheret* ma' nāsınadır. **Temennī ḥubbiḥā:** Mef'ül-i evvel[i]dür **eserret** kelimesinüñ, mef'ül-i şānīsı **li-sirrī**'dür. **Nefsu:** Fā' il[i]dür mezkūr **eserret** lafzınıñ. **Ḥicā** kelimesinüñ intişābı

¹⁰³⁵ Rubai "Aşkta benim süsüm ve güzelliğim gam ve hüzdür. Madem böyle, senin aşkının devletinde benim eksğim yoktur. Senin aşkında beni süsleyen şey akıl olursa eğer, benim için hastalık, sağlık ve rezillik bir olur" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

¹⁰³⁶ "İçten içe pişmanlık duyarlar". (Sebe', 34/33)

¹⁰³⁷ Sırlarını Zeyd'den gizli tuttu.

¹⁰³⁸ Sırlarını Ömer'e izhar eyledi (anlattı).

temyīziyyet üzredür. **Sirren** lafzınıñ intişābı hāliyyet üzredür **temennī**'den. **Sirren**'deki **sirr**; gizlü ma' nāsınadır ki zıdd-ı ' *alāniye*'dür. **Li-sirrī**'deki **sirr** *kalb* ma' nāsınadır; **Li-sirrī**: *Li-kalbī* dimekdür. **Ve haşşat**'deki **vāv** ' aţıfedür, **eserret** kelimesine ma' tūfdur, fā' il **nefse** rāci' zāmīrdür, mefū' ul **temennī**'ye ' āyid zāmīr-i maḥzūfdur.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Azhereti'n-nefsu temennī ḥubbi'l-ma'şūḳati li-kalbī ḥāle kevnihī ḥafīyyen bi-mekānin leyse raḳībū'l-'aḳli ḥāziren fīhi, ve haşşati'n-nefsu li-sirrī; ey haşşati'n-nefsu zālike't-temennī li-enne'l-ḳalbe huve turcumānun beyne'l-'āşīḳi ve'l-ma'şūḳi lā yuserru minhu şey*'.¹⁰³⁹

El-ma'nā: **Eserret:** İzhār eyledi. **Temennī ḥubbiḥā:** Ma'şūḳanuñ ḥubbi temennīsın. **En-nefsu:** nefis. **Ḥayşu:** Bir mekānda ki. **Lā raḳībe:** Raḳīb yoğidi; ya' nī raḳīb anda ḥāzır degül idi. **Ḥicen:** ' Aḳl cihetinden. **Sirren:** Ḥafī iken; ya' nī ḥafī vü mestūr iken izhār eyledi. **Li-sirrī:** Benüm ḳalbüme. **Ve haşşati:** Daḥı taḥşış eyledi.

Ya' nī ḥazret-i ma'şūḳanuñ temennā-yı ḥubbi aḡyārdan [105a] mestūr ü ḥafī iken nefis ḳalbüme izhār eyledi bir maḥalde ki anda raḳīb-i ' aḳl ḥāzır ve aḡyār-ı ḥıred ü hūş bu mu' āmeleye nāzır degül idi. Daḥı nefis bu temennāyı benüm ḳalbüme taḥşış eyledi; ya' nī andan ḡayrısına bu sırrı izhār eylemedi dimekdür. *Vallāhu a'lem*.¹⁰⁴⁰ **Rubā'ī-i Cāmī:**

[*Mef'ülü mefā' ilü mefā' ilün fa'*]

Cānem ki temennā-yı hevāyeş dāred

Ez derd-i ḡameş na'l der āteş dāred

Bī-çāre ki in sir be dilem pinhān guft

*Ez 'aḳl-i raḳīb z'ān keşākeş dāred*¹⁰⁴¹

¹⁰³⁹ Benim nefsim, akıl rakibinin bulunmadığı bir zamanda, benim kalbime mahubenin sevgisi arzusunu aḡyardan saklayarak izhar eyledi. Ve "*haşşati'n-nefsu li-sirrī*" ibaresi; nefsim o arzu ve isteḡi kalbime mahsus kıldı demektir. Çünkü kalp, âşık ile maşuk (seven ile sevilen) arasındaki tercümandır, ondan bir şey saklanmaz.

¹⁰⁴⁰ Ondan sakındım.

¹⁰⁴¹ Onun aşkının arzusunda olan canım, O'nun gamı ve derdi yüzünden ateşe nal bırakmıştır. Akıl rakibiyle çekişen zavallı bu sırrı gönüme gizlice söyledi.

130) فَتَعَرَّبْتُ عَنْ سِرِّي عِبَارَةً عَبْرَتِي

فَأَشْفَقْتُ مِنْ سَيْرِ الْحَدِيثِ بِسَائِرِي

Fe-eştaḳtu min seyri'l-ḥadīsi bi-sāyirī

Fe-tu'ribu 'an sirrī 'ibāretu 'abretī

İşfāk: *Min* ile isti' māl olınsa *ḥazer* ma' nāsınadır, ' *alā* ile isti' māl olınsa şefkat u rahmet ma' nāsına olur; *eşfaḳtu minhu*, *ḥazirtuhu*¹⁰⁴²dimekdür, *eşfaḳtu 'aleyhi*; *raḥimtuhu*¹⁰⁴³dimekdür. **El-ḥadīs'**deki **lām** ' ahd üçündür, **ḥadīs:** Ḥaber dimekdür. **Bi-sāyir'**deki **bā ilā** ma' nāsınadır. **İ'rāb:** Beyān dimekdür. **'İbāret:** Lügatde *mucāveze* ma' nāsınadır, ıstılāḥda lafz-ı **'ibāret** didükleri ma' nā-yı mubeyyen olup ve anuñ vāsıtasıyla varıldığından ötürüdür. Ma' nā-yı ' örfisinde daḫı beyān ü ' ubūr ma' nāsı vardır. **'Abre:** Feth-i ' ayn ile göz yaşına dirler, *dem'a*¹⁰⁴⁴ [105b] ma' nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Lemmā aḫheret*; ¹⁰⁴⁵ *ya' nī li-ḳalbī ḥadīse temennī ḥubbihā eşfaḳtu min en yesīre ḥāza'l-ḥadīsu ilā sāyiri ḳuvāye fe-tete[te] 'eşşere minhu ve tazhere 'an sirrī 'ibāretu 'abretī el-munḫadireti*¹⁰⁴⁶ ' *alā şaḫīfeti vechī*.¹⁰⁴⁷

El-ma' nā: **Fe-eştaḳtu:** Pes ben daḫı ḥazer eyledüm. **Min seyri'l-ḥadīsi:** Ḥaber-i ma' hūduñ seyrinden. **Bi-sāyirī:** Benüm sāyir-i ḳuvā-yı meşā' irüme vü a' zā-yı cevāriḫüme. **Fe-tu'ribu:** Tā ki izḫār u iş'ār eyleye. **'An sirrī:** Benüm sırrımdan. **'İbāretu 'abretī:** Benüm eşk-i çeşmüm 'ibāreti.

¹⁰⁴² Ona merhamet gösterdim.

¹⁰⁴³ Allah daha iyi bilir.

¹⁰⁴⁴ Yazmada iki defa tekrarlanmaktadır.

¹⁰⁴⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁴⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁴⁷ "*Lemmā aḫheret*"; yani benim nefsim, o mahbubenin sevgisi arzusunu kalbime izhar edince, o sözün başka duyu organlarıma yayılmasından, organlarımdan o sözden etkilenmesinden ve sırrımın, gözyaşlarımdan yanaklarıma akmasıyla yayılmasından korktum.

Ya' nī vaqtā kim benüm nefsum temennā-yı ḥubb¹⁰⁴⁸ ḥaberini ḳalbime izhār eyledi ise ben daḥı ḥavf eyledüm ki bu ḥaberi cānum meşā' ir-i ḳuvā vü cevāriḥ-i a' zāya daḥı sirāyet eyleyüp ' ibāret-i lisān eşk-i çeşm ile gizlü sırrımı izhār ve esrār-ı mā-fi'l-bālümü hüveydā vü āşikār eyleye dimekdür. *Vallāhu a' lem.*¹⁰⁴⁹ **Rubā'ī:**

[*Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilü fe' ūl*]

Tersem ki merā fāş şeved sirr-i nihān

Ez dil be du dīde koned seyr hemān

Pes 'ibret-i men ḡubārī-i mī-bāşed

*Ez sirr-i dilem rivāyetī kerde beyān*¹⁰⁵⁰

131) وَمَيْنِي فِي إِخْفَائِهِ صِدْقٌ لَهَجَتِي	يُغَالِطُ بَعْضِي عَنْهُ بَعْضِي صِيَانَةً
Yuḡāliḡu ba' zī ' anhu ba' zī şiyāneten	
Ve meynī fi iḡfā' ihi şidḡu lehceṡi	

Ġālaḡahu: *Evḡa'ahu fi'l-ḡalḡati*¹⁰⁵¹ ma' nāsına. ' **Anhu** zamīri munādan ' ibāret olan sırra rāci' dūr, şiyāneten lafzına [106a] müte' allıḡdūr. Evvelki **ba' z:** **Yuḡāliḡu**'nuñ fā' ilidūr, ikinci **ba' z** mef' ūlidūr. **Şiyāneten** lafzınuñ intişābı mef' ūlün leh olmaḡ üzredür. **Ve minnī**'deki **vāv** ḡāliyyedür. **Meyn:** Kizb dimekdür. **Fī iḡfā' ihi**'deki zamīr sırra rāci' dūr. **Lehce:** Lisān ma' nāsınadır; *fulānun faşīḡu'l-lehceṡi* dirler; *faşīḡu'l-lisān*¹⁰⁵² ma' nāsınadır.

¹⁰⁴⁸ Yazmada kenarda yazılmaktadır.

¹⁰⁴⁹ Allah daha iyi bilir.

¹⁰⁵⁰ Gizli sırrımın, gönlümden gözlerime düşerek ifşa olmasından korkuyorum. Dolayısıyla gözümde akan ince sular, gönlümün sırrını ifşa etmektedir.

¹⁰⁵¹ O, onu galata düşürdü.

¹⁰⁵² Falan kimse, belıḡ ve fasihtir.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Yūki‘u ba‘zu kuvāye el-ba‘za fi'l-ğalaṭi li-şiyānetihi ‘an zālike'l-ba‘zi's-sirrā; ve'l-ḥālu enne kezibī fi ihfā'i's-sirri maḥzu şidḳi lisānī.*¹⁰⁵³

El-ma‘nā: **Yuğālītu**: Ğalaṭa düşürür. **Ba‘zī**: Benüm ba‘z-ı kuvā-yı cevāriḥüm. ‘**Anhu**: Andan; ya‘nī ol sırdan. **Ba‘zī**: Ba‘zumı; ya‘nī ba‘z-ı aḥarumı. **Şiyāneten**: Hıfz u şiyānetden ötüri. **Ve meynī**: Hāl ān ki benüm kizbüm. **Fī ihfā’i**: ol sırruñ ihfāsında. **Şidḳu lehceṭi**: Benüm şidḳ-ı lisānumdur.

Ya‘nī vücūdumda olan meşā‘ir ü kuvā ve cevāriḥ-i a‘zānuñ ba‘zısı ba‘z-ı aḥarını ğalaṭa düşürür ol sırdan yine anı şiyānet itdüginden ötüri, hāl ān ki benüm ihfā’-i sırr için olan kizbüm maḥz-ı şidḳ-ı zebānum ve ‘ayn-ı feşāḥat-ı lisānumdur. Zīrā maḥabbetde aşıl ihfādur, maḥabbet-i şādīka oldur ki gencīne-i sıfat-ı çeşm-i ağıyardan [106b] püşide vü nihān ola. Ve ‘aşık-ı şādık eger ihfā-yı maḥabbetde kizbe daḥı tevessül iderse maḥz-ı şidḳ u şavābdur, dāyimā şādıklar sūrī ma‘nāya ve mecāzī ḥaḳīḳate perde eylemişlerdür. *Vallāhu a‘lem.*¹⁰⁵⁴ **Rubā‘ī**:

[*Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘il*]

Dil kerde boved sirr-i to ez dīde nihān

Cān kerde dige zi gūş-ı hūşem pinhān

Taglīṭ ki kerd īn heme yekdīger rā

*Ger kizb koned ān heme şidḳ est u beyān*¹⁰⁵⁵

ولمّا أبت إظهاره بجوانحي بديهة فكري صنته عن روّتي (132)

Ve lemmā ebet izhārahu bi-cevāniḥī

Bedīhetu fikrī şuntuhu ‘an ru‘yetī

¹⁰⁵³ Onun (mahbubenin) sırrını saklamak maksadıyla, benim kuvvet ve duyularımın bazısı, başkalarını yalnızca düşürür. Halbuki o sırrı saklamakta yalanım, dilimin doğruluğunun ta kendisidir.

¹⁰⁵⁴ Allah daha iyi bilir.

¹⁰⁵⁵ Gönül senin sırrını gözden gizler, can ise akıl kulağımdan. Bunlar hep birbirine karıştırılınca, hepsi yalan olsa bile doğrudur.

Ebet: *İmtena* 'at ma' nāsınadır. **İzhārahu'**nuñ intişābı nez[']-i hāfiziyyet üzredür. **Cevāniḥ:** Cem' -i cāniḥadır; İyegü kemiklerine dirler, bu maḥalde kuvā-yı bāḥına murād; ' aql ü vehm ü ḥayāl gibi. **Bi-cevāniḥi:** **İzhārahu'**ya müte' allıkdür. **Bedīhetu fikr:** Muḥaddimāt-ı kıyāsiyye tertıbsüz¹⁰⁵⁶ ḳalbe ḥāşıl olan ma'nāya dirler. Vāfi-i müdreğ olan kuvva[ya] kuvvat-ı ḳudsiyye dirler. **Şuntu:** *Hafıztu* ma' nāsınadır, **lemmā'**nuñ cevābıdır. **Şuntuhu** zamiri **sirre** rāci' dūr. **Ru 'yet:** Fikir ma' nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve lemma'mtene'at bedīhetu fikrī 'an izhāri zālike's-sirri'l-maşūni'l-ḳaviyyi şuntuhu ayzan 'an-fikrī'*¹⁰⁵⁷.

El-ma'nā: **Ve lemmā ebet:** Vaḳtā kim imtinā' eyledi[y]se. **İzhārahu:** Anuñ izhārından; [107a] ya'nī ol sırıruñ izhārından. **Bi-cevāniḥi:** Ḳuvā-yı bāḥınım izhārından. **Bedīhetu fikrī:** Evvel-i fikrüm. **Şuntuhu:** Ben daḥı şıyānet eyledüm anı. **'An ru 'yetī:** Benüm fikrümden.

Ya'nī vaḳtā kim bedāheten fikrüm ol sırı-ı maḥfūzuñ kuvā-yı bāḥınuma izhārından ibā vü imtinā' eyledi ise ke-zālike ben daḥı anı ḥıfz u şıyānet eyledüm kendü fikrümden dimekdür. **Rubā'ī-i Cāmī:**

[*Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' il*]

Ān sir ki nihān būd zi evhām u kuvā rā

Fikrem çu nemīḥ āst ki dānend ū rā

Men nīz hemī dāştem ū rā mestūr

*Ez fikret-i mā hemçu zi evhām u kuvā rā*¹⁰⁵⁸

وبالغث في كتمانہ فنسيتُهُ وَأُنْسِيْتُ كَتْمِي مَا إِلَيْهِ أَسْرَتِ (133)

¹⁰⁵⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁵⁷ Benim bedīhe-i fikrim (tertip etmeksizin kalpte hasıl olan manalar) o korunmuş ve kuvvetli olan sırı meydana çıkarmaktan çekinince, ben de onu aklım ve fikrimden sakladım.

¹⁰⁵⁸ Evham ve duyulardan gizli olan sırı, düşüncem kimse bilsin istemiyordu. Ben de onu evham ve duyulardan gizlediğim gibi düşüncemden dahi gizledim.

Ve bāleġtu fi kitmānihi fe-nesītu

Ve unsītu ketmī mā ileyhi eserreti

Kitmān: Maşdardur, ketm gibi; gizlemek ma' nāsınadır. **Kitmānihi** ile **nesītu**'deki zamīrlar **sırra** rāci' dūr. **Unsītu:** Şīga-i mechūldūr, if' ālden. Tā'-i mütakellim kıyım- maķām-ı fā' ildir, mef' ūli **ketm**'dūr. **Ve Ketmī** de maşdar, fā' iline muzāf olmuşdur, mef' ūl[i] **mā**'-i mevşūldūr. **Mā**'-i mevşūlūñ şılası **eserret** kelimesinūñ. [**Eserret** kelimesinūñ] fā' ili, nefesine rāci' olan zamīrdūr. Mef' ūl[i] **mā**'-i mevşūle rāci' zamīr-i maķzūfdur. **İleyhi** zamīr[i] ķalb ma' nāsına olan **sırra** rāci' dūr.

Taķdīr-i kelām dimekdūr ki: *Ve bāleġtu fī kitmāni's-sirri'l-mezkūri ĥattā nesītu ve unsītu ketmi'l-lezī [107b] azherethu nefsi ilā ķalbi.*¹⁰⁵⁹

El-ma' nā: **Ve bāleġtu:** Daĥı ben mūbālaġa eyledüm. **Fī kitmānihi:** Ol sırruñ kitmānında. **Fe-nesītu:** Tā ki anı unuttum. **Ve unsītu:** Daĥı ben unutturıldum; ya' nī baña unutturdılar. **Ketmī:** Benüm ketmümi. **Mā:** Şol şeyi ketmümi ki. **İleyhi eserreti:** Nefs izhār eyledi ķalbe anı.

Ya' nī şol sırır ki nefis anı ķalbe izhār eylemiş idi, ol sırruñ kitmānında bir mertebe mūbālaġa eyledüm ki ol sırır unuttuġumdan mā-' adā nefis kitmānını bile unuttum dimekdūr. **Rubā' ī-i Cāmī:**

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fā']

Dil kerde boved be ketm-i sir sa'y efzūn

Tā sir şode būde 'st ferāmūş kunūn

Der gāh-ı ferāmūşī ĉunān kerdendem

*Ān ketm diġer ĉīst zī-dil refte bīrūn*¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵⁹ Bahşı geĉen o sırır saklamayı o kadar abarttım ki, en nihayetinde o sırır da unuttum; nefsimin kalbime aĉtıġı şeyi (sevgiliyi sevme isteġini) saklamak de bana unutturuldu.

¹⁰⁶⁰ Gönül sırır gizlemek için elinden geleni yaptıġı için o sırır şimdye dek unutulmuştı. Tam da unuttuġum anda, gönülden ĉıkan o gizli şey nedir diye bana hatırlattılar.

فإن أجن في غرس المني تمر العنا فَلِلَّهِ نَفْسٌ فِي مُنَاهَا تَعَنَّتِ (134)

Fe-in ecni fî ġarsi'l-munā şemere'l-‘anā

Fe-lillāhi nefsun fî munāhā ta‘anneti

Ceny ile ictinā: Meyve düşürmek ma‘nāsınadır. **Ġars:** Ağaç dikmege dirler. **‘Anā:** Ta‘ab u meşakkat ma‘nāsınadır. **Fe-lillāhi nefsun** maḥall-i taḥsīnde isti‘māl olunur bir kelimedür, *lililāhi ebūke* ve *lillāhi derruke* dirler. **Munāhā** zamīr[i] **maḥbūbeye** rāci‘dür. **Ta‘anneti:** ‘Anādan şīġa-i tefa‘‘üldür, ‘anā vü ta‘abda tekellüf ü tabaşşur gibi. **Fe-lillāhi nefsun** kavli: cezā³-i maḥzūfuñ maḥāmına ḳāyim olmışdur. Nitekim āyet-i kerīmede¹⁰⁶¹ vāki‘ [108a] olmışdur; "*Fe-in kezzebūke fe-ḳad kuzzibe rusulun min ḳablike*";¹⁰⁶² *Fe-in kezzebūke fe-lā taḥzen ve’sbir iz ḳad kuzzibe rusulun min ḳablike*¹⁰⁶³ taḳdīrindedür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe in ecni ve’ḳtetāftu fî ġarsi eşcāri’l-munā şemere’t-ta‘abi ve’l-‘anā fe-lā ubālī, ve lillāhi nefsun fî mune’l*¹⁰⁶⁴ *-ma‘şūḳati ta‘annet ve taşabberet.*¹⁰⁶⁵

El-ma‘nā: **Fe-in ecni:** Eger ben düşürürsem. **Fî ġarsi’l-munā:** Ārzūlar eşcārını dikmekle. **Şemere’l-‘anā:** Ta‘ab u meşakkat meyvesini. **Fe-lillāhi nefsun:** Allāh içündür şol nefsi ki. **Fî munāhā:** Maḥlūb-ı ḥaḳḳınuñ munā vü rızāsında. **Ta‘anneti:** Ta‘annī eyledi; ya‘nī ta‘ab u meşakkat çekmekde bezl-i maḳdūr eyledi.

Ya‘nī eger benüm rāh-ı yār ve tarīḳ-i dil-dārda ārzū vü murād eşcārını ġarsda ḥāşılum ta‘ab u meşakkat meyvesi olursa da ḳayırmaz; zīrā ki “*Men kāne lillāh kānallāhu lehu*”¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁶² “Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık delilleri, hikmetli sayfaları ve aydınlatıcı kitabı getiren peygamberler de yalanlanmıştı”. (Âl-i İmrân, 3/184).

¹⁰⁶³ Eğer seni yalanladılarsa, sabret ve üzülme; zira senden önce gönderilen peygamberler de yalanlanmıştı.

¹⁰⁶⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁶⁵ Eğer ben arzu ve isteklerimin ağacından sıkıntı ve meşakkat meyvesini toplasam kayırmam (umurumda olmaz). Zira Allah hakkı için, o ne hayrete layık nefistir ki maḥbūbeyi sevme arzusu uğrunda meşakkat ve zahmete uğrayıp sabretti.

¹⁰⁶⁶ Kaynağını tespit edemediğimiz bu ibare, “*Kim Allah için olursa, Allah da onun için olur*” şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

muḳtezāsınca mecmū[‘]-ı ‘amel Allāh için olur, şādıklar vardır ki maṭlūb-ı ḥaḳṭīnūñ marāzī murādātında ta[‘]ab u meşaqḳat çekmekte bezl-i maḳdūr eyledi dimekdür. **Rubā‘ī-i Cāmī:**

[Mef[‘]ülü mefā[‘]ilü mefā[‘]ilü fe[‘]il]

Ger der talebeş ḥāşil-i men derd şeved

Der rāh-ı ğameş cān u dilem ferd şeved

Herkes ki berā-yı yār cān mī-bāzed

Der ma[‘]rike-i ‘aşḳ u fenā merd şeved¹⁰⁶⁷

[108b]

وأحلى أمانى الحبِّ للنَّفْسِ ما قَصَّتْ عَنَّاها بِهِ مِنْ أَدْرَكْتَهَا وَأَنْسَتِ (135)

Ve aḥlā emāni'l-ḥubbi li'n-nefsi mā ḳāzat

‘Anāhā bihi men ezkerethā ve enseti

Mā ḳāzat'daki **mā** mā[‘]-i mevşüledür, mevşüfe olmaḳ daḳı cāyızdır; ve **aḥlā mā fi'l-ḥubbi li-nefsi huve'l-lezī ḥakemet bihi men ezkereti'n-nefse ve ensethā iyyāhā ev şey'un ḥakemet bihi** taḳdīrindedür. **Aḥlā:** Mübtedādur, **mā-ḳāzat**, ḥaberidür. **Bihi:** **ḳāzat** kelimesine müte[‘]allıḳdür. **Żamīr mā'**ya rāci[‘]dür. **‘Anāhā:** Cāyızdır ki ‘aṭf-ı beyān ola **mā'**dan, bu daḳı cāyızdır ki mübtedā[‘]-i maḳzūfuñ ḥaberi ola; **huve** ‘**anāhā** taḳdīrinde ola. **‘Anāhā** zamīr[i] **nefse** rāci[‘]dür. **Men:** mevşüledür; **elletī** ma[‘]nāsınadur, fā[‘] il[i]dür **ḳāzat** kelimesinüñ. **Ezkerethā** ile **enset** şılasıdır **men**-i mevşülenüñ. **Ezkeret** ile **enset** mef[‘] üleyne ta[‘]diye ider. **Ezkeret**'ün¹⁰⁶⁸ mef[‘]ül-i evvel[i] **nefse** rāci[‘] olan zamīrdür. Mef[‘]ül-i şānisi **emānī**dür ki maḳzūfedür. **Enset** kelimesinüñ mef[‘]üleyni bile maḳzūfdur ki nefis [ve] emānīdür.

¹⁰⁶⁷ O'nu talep etmek yolunda elde ettiğim tek şey dert olsa ve O'nun yolundan ruhum tenimden ayrılsa da önemli değil. Sevgili için canından vazgeçen, aşk ve fena meyanında er olur.

¹⁰⁶⁸ Yazmada " " şeklindedir.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve ahlā mā fî'l-ḥubbi bi'n-nisbeti ilā nefsi huve'l-lezî ḥakemet bihi 'anāhā ev şey'un ḳazat bihi 'anāhā el-maḥbūbetu elletî ezkereti'n-nefse'l-emānī li-taştāde bihā ḳulūbe'l-uşşāḳi [109a] summe ensethā iyyāhā li-taḥlīşihā 'an şevbi'l-keşreti ve'l-iftirāk.*¹⁰⁶⁹

El-ma'nā: **Ve ahlā emānī'l-ḥubbi:** Daḥı maḥabbet ārzūlarınıñ gāyet lezīzi. **Li'n-nefsi:** Nefse. **Mā:** Şol şeydür ki, yāḥud bir şeydür ki. **Ḳazat 'anāhā bihi:** Anı ḥükm eyledi 'anāsı. **Men:** Şol kimesne ki; ya' nī şol maḥbūbe ki. **Ezkerethā:** Nefse aındurdı; ya' nī emānīyi. **Ve enseti:** Daḥı unutturdu; ya' nī nefse emānīyi.

Ya' nī maḥabbet ümniyeleriniñ nefse lezīz ü ahlāsı şol ta' ab u 'anādur ki nefse ārzūlarını andırup yine unutturdu maḥbūba ḥükm itmişdür dimekdür. *Vallāhu a'lem*¹⁰⁷⁰. **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilün fa'*]

Der 'aşḳ her ān çı ez to fermān bāşed

Ger derd boved ān heme dermān bāşed

Zaḥm-ı to merā merhem u derd-i to devā

*Her çiz ki āyed zi to iḥsān bāşed*¹⁰⁷¹

136) خَوَاطِرِ قَلْبِي بِالْهَوَىٰ إِنَّ أَلَمَّتْ

أَقَامَتْ لَهَا مِنِّي عَلَيَّ مُرَاقِبًا

Aḳāmet lehā minnī 'aleyve murāḳiben

Ḥāvāṭıru ḳalbī bi'l-hevā in elemmeti

Aḳāmet'deki **tā** maḥbūbeye rāci' olan zamīrden 'alāmetdür. **Lehā** zamīri daḥı maḥbūbeye rāci' dür. **Minnī:** *Min kuvāye* dimekdür. **Murāḳib:** Mef'ülidür **aḳāmet** kelimesiniñ.

¹⁰⁶⁹ Nefsime göre, muhabbetin arzularının en tatlısı, nefsimin hükmettiği şeydir. Veya (demek oluyor ki) muhibbin nefesine, aşıkların kalplerini avlamak üzere maḥbubeyi sevme arzularını hatırlattıktan sonra onu (nefsi) kesret ve ayrılık elbisesinden kurtarmak maksadıyla o arzuları unutturdu maḥbubenin, nefsimin belâsını ayırıp hasretine ulaştırdığı şeydir.

¹⁰⁷⁰ Allah daha iyi bilir.

¹⁰⁷¹ Aşıkta sen ne bahşedersen, dert bile olsa benim için dermandır. Senin verdiğin dert bana şifa, vurduğun yara ise merhemdir. Senden bana ne gelirse ihsan ve bahşıştır.

Ḥāvātır: Fā' ilidür **elemmet** fi' linüñ; *in elemmet ḥāvātırı kalbī* taqdīrindedür. **Bi'l-hevā'**daki **bā** muşāḥabet içündür. **Lām:** [109b] Lām-ı ta' rīf; mużāfun ileyhden 'ivazdur, *bi-heva'l-ğayri* dimekdür. **İlmām:** Nüzül ma'nāsınadır, **elemmet bihi;** *nezelet bihi*¹⁰⁷² dimekdür. Cümle-i şartıyyenüñ cezāsı maḥzūfdur; mısrā'-i evvel li-ķarīnetihi cezā-yı maḥzūfuñ maķāmına ķāyim olmuşdur.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Aķāmeti'l-maḥbūbetu li-ecliḥā 'aleyye nefsi murāķiben min ķuvāye in nezelet bi'l-hevā ḥāvātırı kalbī [ķāma] bi-men 'ihā zālike'l-murāķib*¹⁰⁷³.

El-ma'nā: **Aķāmet:** Maḥbūbe iķāmet eyledi. **Leḥā:** Kendü için. **Minnī:** Benden; ya'nī kendü ķuvāmdan. **'Aleyye:** Benüm üzerüme. **Murāķiben:** Gözdicı. **Ḥāvātırı kalbī:** Benüm ḥāvātır-ı ķalbüm. **Bi'l-hevā':** Maḥabbet ile. **İn elemmeti:** Eger nüzül iderse.

Ya'nī ḥazret-i ma' şūķa kendü zāt-ı muķaddesesine maḥşuş olan ḥavāş u ķuvāmdan yine benüm üzerüme ḥāris ü murāķib iķāmet eyledi ki eger benüm ḥāvātır-ı ķalbüm ḥalvet-ḥāne-i yāra ve cilve-gāh-ı dil-dār olan göñlüme maḥabbet-i ğayr ile vārid ü nāzil olursa men' eyleye dimekdür. **Rubā'ī:**

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fā'*]

Dil geşte çu ḥalvet-geh-i ḥāş-ı dil-dār

Mīkerd zī-men be men niġebānān yār

Her ḥātır-i ķalbī ki be ğayr-ı mihreş

*Āyed be dilem red koned ān rā zī-ķarār*¹⁰⁷⁴

فَإِنْ طَرَقْتُ سِرًّا مِنَ الْوَهْمِ خَاطِرِي بِلا حَاطِرٍ أَطَرَقْتُ إِجْلَالَ هَيْبَةٍ (137)

¹⁰⁷² Başına gelmiştir.

¹⁰⁷³ Mahbube, kendisi için benim kuvvetlerimden benim üzerime bekçi ve gözcü dikti ki eğer kalbim başkasını sevecek olursa o gözcü ona engel olsun.

¹⁰⁷⁴ Gönlüm özel odası yapan sevgiliyi kendimden yine ben koruyorum. Gönlüm O'nun dışında aklımdan geçeni reddediyor.

Fe-in taraqat sirran mine'l-vehmi hâtirî

Bilâ hâzirin atraqtu iclâle heybeti

[110a] **Taraqa:** *Etâ leylen*¹⁰⁷⁵ dimekdür. **Taraqat'**daki zamîr-i fâ' il **havâtıra** râci' dür. **Sirran** lafzınıñ intişâbı hâliyyet üzredür. Bu maħalde **hâtir:** Qalb ma' nâsınadır. **Hâzir:** Hâ'-i mühmele ile ve zâ'-i mu' ceme ile ism-i fâ' ildür; *hazar'*dan; **hazar:** *men'* ma' nâsına idügi mâ-sebaqda geçmişdür. **İtrāk:** Hayâ vü heybet ile başın aşagâ şalup ve gözlerin yire diküp turmaqdur. **İclâl:** Ta' zîm ma' nâsınadır.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Fe-in eteti'l-ma'sûqatu qalbî mutecelliyeten fî şuveri'l-havâtiri mahfiyyeten mine'l-'aqli ve'l-vehmi bi-lâ mâni' in atraqtu min heybâtin, ta'zîmen lehâ.*¹⁰⁷⁶

El-ma'nâ: **Fe-in taraqat:** Eger havâtır gelürse; ya' nî maħbûbe şüret-i havâtırda gelürse. **Sirran mine'l-vehmi:** Vehmden gizlü oldığı hâlde. **Hâtirî:** Qalbüme. **Bilâ hâzirin:** Mâni'süz. **Atraqtu:** Ben itrāk iderüm; ya' nî başum aşagâ şalup gözlerüm yire diküp tururum. **İclâle heybeti:** Ta' zîm ü heybetden ötüri.

Ya' nî eger maħbûbe vehm ü 'aqliden hafî qalbe şüret-i havâtırda mütecellî olsa mâni' -i heybet ü celâl cihetinden kemâl-i huşû' u huşû' ile dehşet ü hayretümden başum aşagâ şalup ve gözlerüm yire diküp tururum dimekdür. **Rubâ'î:**

[*Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'*]

Ger der dil-i men yâr nihân mî-âyed [110b]

Püşîde zî-vehm u ez gumân mî-âyed

Ez heybet-i vey cân sereş efkende be pîş

¹⁰⁷⁵ O, geceleyn geldi.

¹⁰⁷⁶ Eger maşuka, akıl ve vehimden gizli olup havâtır (manavî hitaplar) suretiyle ve bir mâni olmaksızın kalbime görünürse, ben onun heybeti ve yüceliğinden dolayı başımı aşagâ eğip gözlerimi yere dikerim.

138) وَيُطْرَفُ طَرْفِي إِنْ هَمَمْتُ بِنَظْرَةٍ وَإِنْ بُسِطَتْ كَفِّي إِلَى الْبَسِطِ كُفَّتِ

Ve yuṭrafu ṭarfi in hememtu bi-naẓretin

Ve in busiṭat keffi ila'l-baṣṭi kuffeti

Yuṭrafu: *Yuṣrafu ve yureddu* ma' nāsınadır. **Ṭarf:** 'Ayn dimekdür. **Nazretin:** Binā'-i merreh, nazardan. **Baṣṭ** ve **keff:** Bir kāra qaşd u ta'arruż itmekden kināyetdür. **İla'l-baṣṭi'deki baṣṭ:** İnşirāḥ u ref'-i tekellüf ma' nāsınadır. **[Kuffet]:** Fi'l-i māzī-i mechül, müfred-i mü'enneş-i ğāyibedür, *muni'at* dimekdür.

Şi'r:

[Kāmil Bahri: Mütefā' ilün mütefā' ilün mütefā' ilün]

Ve yuraddu ṭarfı lev nazartu bi-laḫzatin

Bi-savārifil-iclālī ve hiye ru'ātuhā

Ve le'in basettu yedī li-baṣṭi meserretin

*Mene'at yedī minhā celāletu zātihā*¹⁰⁷⁸

El-ma'nā: **Ve yuṭrafu:** Şarf olunur; ya'nī yabāna baqđırılır. **Ṭarfi:** Benüm çeşmem. **İn hememtu:** Eger ben qaşd idersem. **Bi-naẓretin:** Bir kerre baqmağa. **Ve in busiṭat:** Eger baṣṭ olunursa. **Keffi:** Benüm keffüm. **İla'l-baṣṭi:** Baṣṭ u inşirāḥ için. **Kuffet:** Men' olunur.

Ya'nī eger yāra bir nazār baqmağa qaşd eylesem benüm gözüm döndürülür, baqmağa qādir olunmaz ve eger baṣṭ u inşirāḥ için yāra el uzatsam yedüm men' olunur; ya'nī dil-

¹⁰⁷⁷ Sevgili benim gönlüme gizli gizli gelse de vehim ve sanıdan uzak, emin olarak geliyor. O, öylesine heybetlidir ki can ona karşı başını önüne eğmiş ve sonbahardaki yaprak gibi titriyor.

¹⁰⁷⁸ Şârihe ait olduğunu düşündüğümüz bu beyitler, "Eğer ben o mahbubeye göz açıp kapayıncaya kadar bile bakmaya niyet etsem, benim gözüm onun azamet ve heybetinden çevrilir. Eğer ben onunla ünsiyete teşebbüs etsem, onun zatının azamet ve heybetinden dolayı benim bu girişim menolunur (engellenir)" şeklinde Türkçeye çevrilebilir.

dāruñ ‘ulüvv ü kibriyāsı men‘ ider, baş u münādemededen maḥrūm u memnū‘ olurum
[111a] dimekdür. *Vallāhu a‘lem.*¹⁰⁷⁹ **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilün fa‘*]

Ḥāhem ki nigāhī konem ez rüyeş rā

Der dest derāremī, konem süyeş rā

Ez heybet-i vey ne tāb-ı dīden dārem

*Ne ṭāḳat-ı dest zeden ān müyeş rā*¹⁰⁸⁰

139) وَمِنْ هَيْبَةِ الْإِعْظَامِ إِحْجَامٌ رَهْبَةً فَفِي كُلِّ عُضْوٍ فِيَّ إِقْدَامٌ رَغْبَةً

Fe-fi kulli ‘uzvin fiyye iḳdāmu raġbetin

Ve min heybeti'l-i‘ zāmi iḥcāmu rehbeti

Fe-fi kulli: Muḳaddem ḥaber[i]dür **ḥāşil** kelimesinüñ, oña müte‘allıḳdür. **İḳdāmu:** Mu‘aḥaar mübtedādür. Zarf-ı şānī ‘uzvuñ ḥaberidür; ya‘nī *şifātī fiyye* taḳdīrindedür. *Raġibe fihi:* *Erādehu* dimekdür. **Raġbet:** *İrādet* ma‘nāsınadır. **İḥcām:** *İmtinā‘* ma‘nāsınadır; *ḥacemtuhu fe-aḥceme*¹⁰⁸¹ dirler, *kebbeytuhu fe-ekebbe*¹⁰⁸² gibi, fi‘l-i şülāşīnün müṭāva‘ atı *if‘ālden* gelmek nevādirdür. **İ‘zām:** *Vicdānu‘ş-şey’i ‘azīmen*¹⁰⁸³

¹⁰⁷⁹ Allah daha iyi bilir.

¹⁰⁸⁰ O’nun yüzüne bakmak istiyor, O’na yönelmek istiyorum fakat öylesine heybetlidir ki ne yüzünü görmeye takatim var ne de saçına elimi sürmeye tahammülüm.

¹⁰⁸¹ Ondan imtina etmesini isteyince imtina etti.

¹⁰⁸² Birinin bir şeye meyletmesini söyleyince meyletti (teveccüh etti).

¹⁰⁸³ Bir şeyi azim bulmak.

ma' nāsınadır. **Heybet:** *Havf* dimekdür. **İkdām**[uñ] **rağbet**'e, ve **iḥcām**'uñ **rehbet**'e, ke-zālike **heybet**'uñ i' **zām**'a izāfeti müsebbebüñ¹⁰⁸⁴ sebebine¹⁰⁸⁵ izāfeti qabīlindendür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-fī kullī 'uzvin min a'zā'ī iqdāmun ileyhā ve rağbetun fihā li-sereyāni maḥabbetihā fī cemī'i cevāriḥī, ve min heybeti 'azīmi še'nihā ke-zālike fī kullī 'uzvin imtinā'un 'ani'l-iqdāmi li-ecli'l-ḥavfi ve'l-ḥaṣyeti.*¹⁰⁸⁶

El-ma'nā: **Fe-fī kullī 'uzvin:** Heme-i 'uzvda vardur. **Fiyye:** Bende; ya'nī bende mevcūd olan her 'uzvda. **İkdāmu rağbetin:** İkdām [111b] [u] rağb[et] vardur; ya'nī bir iqdām u rağbet vardur ki aña nisbet rağbetdür. **Ve min heybeti'l-i'zāmi:** Daḡı heybet ü i'zāmdan bir heybet ki aña sebab-i i'zāmdur. **İḥcāmu rehbeti:** İmtinā'-ı vaḥşet vardur; ya'nī bir imtinā' vardur ki aña sebab-i ḥavf u ḥaṣyetdür.

Ya'nī bende mevcūd olan a'zānuñ her birinde ma'şūqa cānibine iqdām u imtinā' vardur, iqdāma 'illet dildeki rağbet ve maḥbbetdür ve imtinā'a sebab yār-ı 'azīmi'ş-şānuñ heybetinden ḥāşıl olan ḥavf u ḥaṣyetdür, demek olur. *Vallāhu a'lem.*¹⁰⁸⁷ **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'ül*]

A'zā-yı vucūd-ı men heme bī-kem u kāst

Ser tā ḡademem geşte pur ez 'aşḡ-ı hevā'st

Likin hemeşān rağbet u aḡdām ki hest

*Ez heybeteş imtinā' reh-bend heme rā'st*¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁸⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁸⁶ Vücudumun her bir organında onun tarafına yöneliş ve meyil vardır. Çünkü tüm organlarım onun sevgisiyle boyanmıştır. Ayrıca (ona karşı duyulan) korku ve haşyetten ve onun azamet ve yüceliğinin heybetinden dolayı, her bir organım bahsi geçen yöneliş ve meyilden çekinmektedir.

¹⁰⁸⁷ Allah daha iyi bilir.

¹⁰⁸⁸ Benim tüm uzuvlarım eksiksiz baştan ayağa onun aşkında onu talep etmektedir. Ancak O'nun heybeti onların tüm rağbetleri ve çabalarının yol kesicisi ve engelidir.

لَفِيٍّ وَسَمِعِي فِي آتَارُ زَحْمَةٍ عَلَيْهَا بَدَتْ عِنْدِي كِبَارُ رَحْمَةٍ (140)

Li-fiyye ve sem‘ī fiyye āşāru zaḥmetin

‘Aleyhā bedet ‘indī ke-īşāri raḥmeti

Evvelki **fiyye**: *Femī* ma‘ nāsınadır, yā‘-i mütekellime muzāf olmuştur. İkincisi tarafdur, ol daḥı yā‘-i mütekellime muzāf olmuştur. ‘**Aleyhā** zamīri **maḥbūbeye** rāci‘dür. **Bedet** kelimesinüñ fā‘ili **āşāra** ‘āyid olan zamīrdür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Li‘femī ve’s-sem‘i‘l-mev[cū]deyini fiyye āşāru izdiḥāmin ‘ala‘l-maḥbūbeti zāharat ‘indī li-enne kullen minhā yaḥlubu taḥadduma ḥazzin [112a] mine‘l-maḥbūbeti, ke-mā enne kullen minhā yerḥamu ‘ala‘l-āḥari fe-yu‘şiruhu ‘alā nefsih.*¹⁰⁸⁹

El-ma‘nā: **Li-fiyye ve sem‘ī fiyye**: Bende mevcūd olan fem ü sem‘um için vardır. **Āşāru zaḥmetin**: ‘alāmet-i izdiḥām. ‘**Aleyhā**: Maḥbūbe üzerine. **Bedet**: Zāhir oldı ol āşār. ‘**İndī**: Benüm yanumda. **Ke-īşāri raḥmeti**: İşār-ı raḥmet gibi; ya‘nī bunlarda āşār-ı izdiḥām olduğu gibi işār-ı raḥmet daḥı vardır.

Ya‘nī bende mevcūd olan fem ü sem‘umda maḥbūbe üzerine āşār-ı muzāhame vü ‘alāmāt-ı mübād[er]e vardır ki anuñ zuhūrı benüm yanumdadır, ḥazret-i ma‘şūka nisbet degüldür, işār-ı raḥmet olduğu gibi; ya‘nī fem ile sem‘uñ her biri ḥazret-i ma‘şūka kendü ḥazzına fāyiz olmağ-ı için birbirine müzāhame vü aḥadühühümā āḥar mübādere ider; nitekim bir[i]birine raḥm idüp āḥarı kendü nefsünden taḥdīm ider dimekdür. **Rubā‘ī-i Cāmī**:

[*me‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilü feül*]

Güş u dehenem ki āliḳ-i rūy-ı to hest

Der ka‘be-i vaşl her yek iḥrām bebest

¹⁰⁸⁹ Bende bulunan ağız ve kulağında o maḥbube üzerine sıkıntı ve darlık belirtileri vardır. O zahmet benim katımda zahir oldu çünkü onların (kulak ve ağız) her biri maḥbube katında daha çok yüce ve kıymetli olmak istediği gibi diğerine merhamet gösterip kendine tercih eder.

İşān be gameş muzāḥim-i yekdigereḡ

*Ve'z raḡm hem īsār-kon-ı yekdiger est*¹⁰⁹⁰

141) لَهُ وَصَفُهُ سَمْعِي وَمَا صَمَّ يَصُمْتُ	لِسَانِي إِنْ أَبَدَى إِذَا مَا تَلَا اسْمَهَا
142) لِقَلْبِي وَلَمْ يَسْتَعِيدِ الصَّمْتِ صُمْتُ	وَأُذُنِي إِنْ أَهْدَى لِسَانِي ذِكْرَهَا
Lisāniye in ebdā izā mā tele'smehā	
Lehu vaşfehu sem'ī ve mā şamma yaşmuti	
Ve uzniye in ehdā lisānī zikrehā [112b]	
Li-şalbiye ve lem yesta'bid'iş-şamte şummeti	

Lisāniye: Mübtedādur. **Yaşmuti:** Ḥaberidür mübtedānuñ. Ke-zālike **uzniye** daḡı mübtedādur, **şummeti** haberidür **uzniye**'nüñ. Cümle-i ūlā şart-ı evvelüñ cezāsıdır, cümle-i şāniye şart-ı şānīnūñ. **Ebdā**'nuñ fā'ili [lisānī], **vaşfehu:** mef'ūlidür. **Telā**'nuñ **lisānī** fā' il[i]dür. **İzā:** *Ḥīne* ma' nāsınadır. **Mā telā**'daki **mā** zāyidedür. **İsmehā** zamīri **maḡbūbeye** rāci' dür. **Lehu** ile **vaşfehu** zamīrleri **sem'** e rāci' dür. **Mā şamma:** *Mā şāra zā şamamin*¹⁰⁹¹ ma' nāsınadır. **Ehdā:** *A'ṭā hediyyeten*¹⁰⁹² dimekdür. **Lem yesta'bid**¹⁰⁹³ **iş-şamte:** *Lem yetteḡizhu 'ābden*¹⁰⁹⁴ ma' nāsınadır. Bu maḡalde *lem yemtelikiş-şamte*¹⁰⁹⁵ dimekdür. Ba'z-ı nüsaḡda **ve lem yesta'iddeş-şamte** vaḡi' olmuşdur, bu taḡdīrce; *ve lem yeteḡeyye' lehuş-şamtu*¹⁰⁹⁶ ma' nāsınadır.

¹⁰⁹⁰ Senin yüzüne âşık olan ağzım ve kulağım, senin vuslatının Kabe'sinde ihram giyinip sana ulaşmaya niyet ettiler ancak bunlar hasret ve hüzünde birbirlerini rahatsız edip kıskandıkları gibi, aynı zamanda birbirlerine acıyorlar.

¹⁰⁹¹ Kulağım sağır olmadı.

¹⁰⁹² Hediye verdi.

¹⁰⁹³ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁹⁴ Falan kimseyi köle edinmedi.

¹⁰⁹⁵ Sessiz olma sıfatına sahip olmadı.

¹⁰⁹⁶ Ona, sükût fırsatı verilmedi.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *În azhere sem[‘]î vaşfêhu'l-lezî [huve] istimâ[‘]u kelâmi'l-maḥbûbeti ḥîne telâ lisânî li's-sem[‘]i ismehâ ve mâ şamme ‘ani'l-istimâ[‘]i istilzâzen bi-kelâmihâ, yaşmutu lisânî teraḥḥumen ‘alâ sem[‘]î ve mu ‘şiren ḥazzahu lehu, ve kezâ in a‘tâ lisânî zikrehâ li-ḳalbî ve lem yemteliki's-sukûte ve lem yeteheyye ‘ lehu's-şamtu tereket uznî¹⁰⁹⁷ ḥāzza semâ‘ ihâ mu ‘şireten ‘ale'l-lisâni raḥmete ḥazzi¹⁰⁹⁸ z-zikri.¹⁰⁹⁹*

El-ma[‘]nâ: **Lisâniye**: Benüm zebânum. **În ebdâ**: Eger izhâr eylese. [113a] **Îzâ telâ**: Tilâvet itdügi vaḳtde lisân. **İsmehâ**: Maḥbûbenüñ ismini. **Lehu**: Sem[‘] için. **Vaşfêhu sem[‘]î**: Benüm sem[‘] üm vaşfını; ya[‘] nî kendü vaşfını izhâr eylese. [Ve] **mâ şamma**: Daḥı şamam şâḥibi olmasa sem[‘]; ya[‘] nî sem[‘] ümüñ istimâ[‘] inde nev[‘] -i ḳuşûr u rekâket olmasa. **Yaşmuti**: şamıt olur lisânım. **Ve uznîye**: daḥı benüm ḳulağım. **În ehdâ**: Eger ihdâ eylese. **Lisânî**: Benüm lisânım. **Zikrehâ**: Maḥbûbenüñ zikrini. **Li-ḳalbiye**: Ḳalbüm için. **Ve lem yeste[‘] bidi¹¹⁰⁰ş-şamte**: Ḥâl ân ki anuñ sükûnetine daḥı mâlik olmasa lisân. **Ve lem yesta[‘] idde¹¹⁰¹ş-şamte**: Yâḥud şamta muvaffak daḥı olmasa lisân. **Şummeti**: İştmez olur üznüm.

Ya[‘] nî lisânım maḥbûbenüñ ismini tilâvet ü zikr eyledügi ḥinde sem[‘] üm daḥı kendünüñ vaşfı ki istimâ[‘] dur, anı lisânıma izhâr eyleyüp vaşf-ı işgâ aşlâ fütürı daḥı olmasa lisânım kendü ḥazzını aña îşâr idüp şamıt¹¹⁰² ü sâkit olur; ya[‘] nî kendü ḥazzı ki zikr-i maḥbûbe ile telezzüzdür andan kendüni keff idüp ḥişşesini sem[‘] e îşâr eyler. Ke-zâlike lisânım, eger maḥbûbenüñ zikrini teslîm için ihdâ eylese lisân-ı tercüman-ı [113b] ḳalb olduğı

¹⁰⁹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁰⁹⁹ Dilim kulağıma onun (mahbubenin) adını tilâvet ettiğı (okuduğı) esnada; kulağım, onu dinlerken sözlerini dinlemekten zevk alarak sağır olmadan, mahbubenin sözlerini dinlemek olan vasfını kendisine gösterse, dilim ona acıyarak kendi payını verip susar. Aynı zamanda eğer benim dilim onun (mahbubenin) zikrini kalbime verse dilim sükûta sahip olmadan ve sükûta muvaffak olmadan kulağım dinlemek olan vasfının büyük merhametinden dolayı kendi hissesini ona takdim eder.

¹¹⁰⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁰¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁰² Yazmada " " şeklindedir.

cihetden, hāl ān ki lisan şamta kâdir olmasa yâhud muvaffak olmasa üznüm kendü hazzını ki istimâ' dur lisānuma īşār¹¹⁰³ idüp kendüsi şamem ihtiyār eyler dimekdür.

Su'āl iderlerse ki maḥbūbenüñ zıkrden lisān[1] mütelezziz olduğu gibi üzün daḥı bi-
'aynihi ol zıkrüñ istimâ' ıyla mütelezziz iken lisān-ı şāmit olmağla sem'e ne vechle īşār
mutaşavver olur? Bel ki şamtla sem' üñ telezzüzi istimâ' ına māni' olur.

Cevāb: Bu maḥalde īşārdan murād her bir āḥarı için kendüye maḥşuş olan telezzüzden kendüyi keff ü men' itmekdür. 'İllet-i hazzda iştirāk bu vechle īşāra māni' degüldür. Zıkr ü istimâ' münkaṭı' olmağdan keyfiyyetleri munkatı' olmak lâzımgelmez. *Ke-mā lā yaḥfā* 'ala'l-mute'emmil.^{1104 1105} **Rubā'ī:**

[Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilün fa']

Her yek zī-zebān u gūş bā vey kārī

Ez guft u şunūd ḥazzī vü esrārī

Ber gūş zebān rā be sukūt īşārī'st

Z'ān hem be zebān-ı bā şumī īşārī¹¹⁰⁶

143) وَأَعْرِفْ مِقْدَارِي فَأُنْكِرُ غَيْرَتِي

أَغَارُ عَلَيْهَا أَنْ أَهَيْمَ بِحُبِّهَا

Ağāru 'aleyhā en ehīme bi-ḥubbihā

Ve a'rifu miqdārī fe-unkiru ğayretī

¹¹⁰³ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁰⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁰⁵ Dikkatlice bakanlardan gizlenmediği gibi.

¹¹⁰⁶ Hem kulak ve hem dil, onunla olan işlerinden dolayı, biri duymaktan ve biri konuşmaktan zevk alıp bazı sırlar öğrenir. Dil, susarak kulağın sevgili ile ilgilenmesi için fedakârlık yapar, kulak ise sağır olarak dilin sevgili ile ilgilenmesi için îsâr eder.

Ğiret: Ğamiyyet ma' nāsınadır. 'Aleyhā ile **bi-ħubbihā** zamīrleri **maħbūba** rāci'dür. **Bi-ħubbihā**daki **bā** sebebiyyedür, **en ehīme**'ye müte'allıkdür. **Heyemān:** Ğayret ma' nāsınadır. [114a]

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ağāru*¹¹⁰⁷ 'ala'l-maħbūbeti min en eteħayyere¹¹⁰⁸ bi-sebebi ħubbihā ve a'lemu miğdārī ve 'ademe leyākatī bi-hāzā fe-unkiru ğayretī.¹¹⁰⁹

El-ma'nā: **Ağāru** 'aleyhā: Maħbūbeyi kıskanurın. **En ehīme:** Benüm ğayrān olmamdan. **Bi-ħubbihā:** Anuñ maħabbeti ile. **Ve a'rifu:** Ben bilürin. **Miğdārī:** Benüm miğdārumı. **Fe-unkiru:** Pes inkār iderin. **Ğayretī:** Benüm ğayretümi.

Ya'nī ğazret-i maħbūbemi ben kendüm bile anuñ maħabbetiyle ğayrān u müteħayyir olmağdan şaşınuram. Ben kendü miğdārumı bilüp bu [ve]chle ğayret benüm ğaddüm olmadığı-çün ğayretüme dağı münkir oluram dimekdür. *Vallāhu a'lem.*¹¹¹⁰ **Rubā'i-i Cāmī:**

[*Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün*]¹¹¹¹

Der aşk-ı vey zī-vālihīem reşk dāredem

Der ħubb u şevk-i ü zī-ħodem ğayret āredem

Dānem ki ğadd-i men neboved ğayretī çunīn

*İnkār-i ğod konem ser-i ğaclet beħāredem*¹¹¹²

144) فَنُخْتَلِسُ الرُّوحَ اِرْتِيَا حَآ لَهَا وَمَا أُبْرِي نَفْسِي مِنْ تَوَهُّمٍ مُنِيَّةٍ

¹¹⁰⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁰⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁰⁹ Maħbubeyi, kendimin onun sevgisiyle hayran olmasından kıskanırım. Fakat ben, kendi değerimi ve onu kıskanmaya layık olmadığımı bilip kıskançlığımı inkār ederim.

¹¹¹⁰ Allah daha iyi bilir.

¹¹¹¹ Rubai vezni değildir.

¹¹¹² O'nun aşkında kendi şaşkınlığımı bile kıskanıyorum. O'na olan sevgim ve şevkime karşı kendime haset ediyorum. Böylesi bir haset benim haddim değil biliyorum, bu yüzden kendimi inkār ediyor ve utancım başımı kaşıyorum.

Fe-tahtelisu'r-rūḥu'rtiyāḥan lehā ve mā

Uberri 'u nefsi min tevehhumi munyeti

İhtilās: Kapılmaḡ ma' nāsınadır. **Er-rūḥ'**daki lām-ı ta' rīf izāfetden ' ivażdur; *fe-tahtelisu rūḥī* taḡdırindedür. **İrtiyāḥ:** Neşāṭ u sürür ma' nāsınadır. **İrtiyāḥ** lafzınıñ intişābı mef' ülün leh olmaḡ üzredür. **Lehā'**daki lām *ilā* ma' nāsınadır. **Żamīr maḥbūbeye** rāci' dūr. **Ve mā'**daki vāv ḡaliyyedür. **Munye:** [114b] Murād ma' nāsınadır.

Taḡdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-taḡtaṭifu rūḥī neşāṭan ve surūren ila'l-maḥbūbeti, ve'l-ḡālu ennī mā unezzihu ve uberri 'u nefsi min tevehhumi munyeti'l-muşāhedeti.*¹¹¹³

El-ma' nā: **Fe-tahtelisu:** Kapılır. **E'r-rūḥu:** Rūḥ. **İrtiyāḥan:** Neşāṭ u sürürdan ötürü. **Lehā:** Ma' şūḡaya. **Ve mā uberri 'u:** ḡāl ān ki ben tebriye [vü] tenzīh itmezem. **Nefsi:** Benüm nefsimi. **Min tevehhumi munyeti:** Murād u ārzū tevehhüminden.

Ya' nī rūḡum neşāṭ u sürürdan ötürü ḡazret-i ma' şūḡa müncezib ü munḡaṭıf olur, ḡāl ān ki nefsimi ārzū-yı müşāhede-i yār ve recā'-i muvāşalat-i dil-dār tevehhüminden tebriye vü tenzīh itmezem dimekdür. *Vallāhu a'lem.*¹¹¹⁴ **Rubā'ı-i Cāmī:**

[Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ül]

Cānem ki rubūde ḡeşt bā cānib-i yār

Dil rā ne şekīb u ne şabr u ne ḡarār

Men da' vī-yi ān nemī-konem der ḡam-ı vey

*Kīn nefsi nemī-koned temennā-yı hezār*¹¹¹⁵

145) بِطَيْفٍ مَلَامٍ زَائِرٍ حِينَ يَقْطَعِي

يَرَاهَا مَعَ بُعْدٍ عَنِ الْعَيْنِ مَسْمُوعِي

¹¹¹³ Benim ruhum sevinç ve neşe sebep olduğundan dolayı maḥbūbeye kapılır. Halbuki ben nefsimi, müşāhede arzusu kuruntusundan temize çıkarmam.

¹¹¹⁴ Allah daha iyi bilir.

¹¹¹⁵ Canım yārim tarafından çalınıp ona doğru yöneldiğinden beri gönlümde sabır ve huzur kalmadı. Onun gamından benim nefsimin bin türlü isteḡi yoktur diye iddia etmiyorum.

Yerāhā ma‘ a bu‘ din ‘ani'l-‘ayni mesma‘ī

Bi-ṭayfi melāmin zā'irin ḥīne yaqẓatī

Mesma‘: Kesr-i mīm ile ālet, feth-i mīm ile ism-i mekāndur; ālet-i sem‘ ve maḥall-i sem‘ dimekdür. Ve ‘alā kile't-taḳdīreyn murād üzündür; **yerāhā**'nuñ fā' ilidür. **Bi-ṭayfi**'deki **bā** sebebiyyedür. **Ṭayf**: Ḥayāl ü cünün dimekdür. **Melām**: Maşdar-ı mīmīdür, melāmet ma‘ nāsınadır. [115a] **Melāmin**'deki tenvīn izāfetden ‘ivażdur; *bi-tāyfin ḥāşale min melāmi reculin* taḳdīrindedür. **Zā'ir**: Mevşūf-i maḥzūfuñ şıfatıdır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Yere'l-maḥbūbete uzunī ma‘ a bu‘ dihā ‘an ‘aynī bi-sebebi ḥayālin ḥāşale min melāmi zāyirin lī vaḳta yaqẓatī ke-mā terāha'l-‘aynu bi-ṭayfi ḥayālin fi'l-menām*¹¹¹⁶.

El-ma‘ nā: **Yerāhā**: Maḥbūbeyi görür. **Ma‘ a bu‘ din**: Bu‘ d ile bile. **‘Ani'l-‘ayni**: ‘Aynden. **Mesma‘ī**: Benüm üzñüm. **Bi-ṭayfi melāmin zā'irin**: Ziyāret iden kimsenüñ melāmeti ḥayāliyle. **Ḥīne yaqẓatī**: Benüm uyanıkluğum vaḳtinde.

Ya‘ nī benüm ḳulağum rü'yetde ‘aynumdan kemāl-i mubā‘ade¹¹¹⁷ üzre iken daḥı maḥbūbeyi görür, beni ziyāret iden kimsenüñ melāmeti ḥayāliyle ḥālet-i yaḳāzamda dimekdür.

Ya‘ nī her ḳaçan ḳulağum beni lāyim olan kimsenüñ mülāyemeti eşnāsında maḥbūbenüñ zıkrını işitse nefşümde Ḥāzret-i ma‘ şūḳaya temşil eyler bir vechle ki ḳalbe rü'yet ğınāsı ḥāşıl ve gönül lezzet-i müşāhede-i cemāle vāşıl olur dimekdür. *Ke-mā ḳīl*.¹¹¹⁸¹¹¹⁹ **Şi‘r**:

[Kāmil Bahri: Mütēfā‘ ilün mütēfā‘ ilün mütēfā‘ ilün]

Ecidu'l-melāmete fī hevāki lezīzetin

¹¹¹⁶ Benim kulağım, ziyaretime gelen bir kötileyicinin hayaliyle, gözden uzak olduğu halde uyanırken maḥbūbeyi görür. Tıpkı uyku vaktinde onun hayalinin gözde canlanması gibi.

¹¹¹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹¹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹¹⁹ Denildiği gibi...

*Hubben li-zikriki fe'l-yelumni'l-luvvemu*¹¹²⁰

Ḥafî buyurulmaya ki nâzım *ḡuddise sirruh* [115b] ḡazretleri bu maḡalde üzni menzile-i 'aynda kıluḡ rü 'yet ki levâzim-i 'ayndandır, aña isnâd eyledi. Zîrâ kaçan ki sâlik maḡâm-ı cem'e vâşıl olsa ḡuvâ ve cevâriḡinden her biri âḡaruñ 'amelin işlemeḡe ḡâdir olur; nitekim bu maḡâmuñ taḡḡıki 'alâ vechi't-tafşıl maḡallinde beyân olinsa gerekdür ki inşâ'allâḡ. **Rubâ'î**:

[*Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ül*]

Güşem ki zî-dîde vu zî-beden est ba'id

Ḥâşiyet-i vey şenide bûde'st nedîd

Vaḡtî ḡayâl-i lâ'im âmed ber-i men

*Bîned ruḡ-ı düst ez râh-ı şenîd*¹¹²¹

146) وَتَحْسِدُ مَا أَفْتَنُهُ مِنِّي بَقِيَّتِي

فِيغِيظُ طَرْفِي مَسْمَعِي عِنْدَ ذِكْرِهَا

Fe-yaḡbiḡu ḡarfi mesma'î 'inde zikriḡâ

Ve taḡsidu mâ efnetḡu minnî baḡiyyetî

Ḡibta: Bir kimse ki ḡayra ḡâşıl olan ni' metüñ kendüye daḡı ḡuşûlin temennî itmeḡe dirler. **[Ḥased]**: Ḡayrdan zevâlin temennâ itmeḡle bile. **Yaḡbiḡu**'nuñ **ḡarf** fâ'ili, **mesma'î** mef'ülidir. **Taḡsidu**'nuñ **baḡiyyetî** fâ'ili, **mâ** mef'ülidir. **Efnet** kelimesinüñ, maḡbûbeye râci' olan zamîr fâ'ili, mâ'-i mevşüle râci' olan zamîr-i muttaşıl mef'ülidir.

¹¹²⁰ Ebu's-Şis Muhammed el-Huzâ'î'ye âit bu beytin ikinci mısraı yazmada “*Ḥabbezâ li-zikriki fe-leyleti'l-luvâmu*” şeklinde yazılmıştır; ancak hem şairin divanında hem beytin geçtiği kaynakların hiç birinde böyle bir rivayet yer almadığından başka mevcut mısraın anlamı ve vezni olmadığı için, yazmadaki mısra müstensihlin bir hatası olarak kabul edilerek kaynaklarda ve özellikle Divanda ve şârihin büyük oranda yararlandığını düşündüğümüz Kâşânî şerhinde yer alan mısraı aktarılıp “senin aşkın uğrunda azarlamak ve ayıplamak bana hoş gelir, çünkü seni (sana olan sevgimi) hatırlatır, o halde kim isterse beni azarlasın” şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Beytin metni için bkz. Abdullah el-Cubûrî (haz.), *Dîvânu Ebi's-Şis ve Aḡbâruh*, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1984, s.102.

¹¹²¹ Gözümden ve bedenimden uzak olan kulaḡım O'nun hakkında bir şeyler duymuş ama görmemişti. Beni kınayan hayâlîm yanıma gelince dostun yüzünü kulak yoluyla gördü.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Fe-yağbiṭu* ‘aynī *uzunī* ‘inde *zıkrı'l-maḥbūbeti*; *li-enne el-uznune*¹¹²² *yerāhā* ‘inde¹¹²³ *tecellihā fī şūreti'z-zıkrı dūne'l-‘ayn*, *ke-zālike yağbiṭu'l-uzunu* ‘aynī *fī muşāhedeti nūri't-tecellī ve ke-zālike taḥsidu baḳıyyetī* [116a] *mā efnetu'l-maḥbūbetu ve tetemennā hiye ayżan el-fenā* ‘a ‘aleyhā; *fe-kullun mine'l-cevārihi ve'l-kuvā taḥsidu'l-āḫara li-mu‘āmeletin maḥşūşatin lehā bi'l-maḥbūbeti*.¹¹²⁴

El-ma‘nā: **Fe-yağbiṭu**: Reşk eyler. **Ṭarfī**: Benüm gözüm. **Mesma‘ī**: Kulağuma. ‘**İnde zıkrıhā**: Maḥbūbenüñ zıkrı katında. **Ve taḥsidu**: Daḫı ḫased eyler. **Mā**: Şol şeyi ki. **Efnetu minnī**: Maḥbūbe anı benden fenā eyledi. **Baḳıyyetī**: Benüm baḳıyyem; ya‘ nī benüm baḳıyyeme ḫased eyler.

Ya‘ nī gözüm kulağuma reşk eyler maḥbūbenüñ zıkrı zebānında; li-zālike vücūdumdan baḳıyye ki henüz tecellī-i maḥbūbe ile fenā bulmamışdur, ol daḫı ḫased eyler benden maḥbūbenüñ ifnāsıyla fānī vü nā-būd olanlara dimekdür.

Hāsilu'l-ma‘nā: Benüm cevāriḫ ü a‘ zāmdan ve cevāniḫ ü kuvāmdan her birinüñ Ḥazret-i ma‘ şūka ile kendüye maḥşūş bir güne mu‘āmelesi vardur ve her birine bir vechle tecellī eyler ki aḫaduhumā āḫara reşk eyler; meşelā sem‘uma zıkrı şūretinden ve ‘ayna müşāhede şūretinden ve lisāna mükāleme şūretinden tecellī eyler. Ol cihetden her biri āḫara reşk eyler, ol āḫar kendüye maḥşūş tecellīye mazḫar olduğı ḫayşıyyet ile. Bu cihetdendür ki nāzım *ḫuddise sirruh* ḫazretleri ‘inde'z-zıkrı gözüm [116b] kulağuma reşk eyler, ve fānī olmayan baḳıyyemi fānī vü nā-būd olanlara ḡabṭ u ḫased eyler buyurmışlardur. **Rubā‘ī**:

[*Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilü fe‘ül*]

Der zıkr-i to dīde gūş rā reşk bered

Fānī zi men ān ki nā-şode ḡibṭa ḫored

¹¹²² Yazmada " " şeklindedir.

¹¹²³ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹²⁴ Sevgilinin zıkrı esnasında benim gözüm kulağıma gıpta eder (imrenir) çünkü sevgilinin zıkrı şeklinde tecellī etmesini görme fırsatı yalnız kulağa mahsustur. Kulak da İlāhî nurun tecellisini görme imkânı bulan gözüme gıpta eder. Aynı zamanda vücudumun sevgili tarafından yok edilmeyen organları, sevgilinin yok ettiği organları kıskanıp yerinde olmayı temenni eder. Böylece organların her biri, sevgili tarafından özel bir muamele gören diğer organları kıskanır.

Der 'aşk-ı to her [‘uzv-i] men ān dīger rā

Ez rūy-ı ḥased ta‘ne kuned perde dered ¹¹²⁵

147) وَرَائِي وَكَانَتْ حَيْثُ وَجَّهْتُ وَجْهِي

أَمَّمْتُ أَمَامِي فِي الْحَقِيقَةِ فَالْوَرَى

Ememtu imāmī fi'l-ḥaḳīḳati fe'l-verā

Verā 'iye ve kānet ḥaysu veccehtu vichetī

İmām: Muḳtedā ma‘nāsınadır. [**Ememtu**]: *Şirtu imāmen*¹¹²⁶ dimekdür. **Verā:** Ḥaḳ ma‘nāsınadır. İkinci **verā** ḥalf u ḳuddām ma‘nāsınadır; ḳuddām ma‘nāsına olduğı; *ḳavluh:* “*Ve kāne verā 'ehum melikun*”¹¹²⁷ gibi; *ve kān emāmehum* ma‘nāsınadır. Lākin bu maḥalde ḥalf ma‘nāsınadır. **Ve kānet**'deki **vāv** ḥāliyyedür. **Kāne**'nün ḥaberi **vichetī**dür. **Veccehtu** kelimesinün mef'ūli maḥzūf vechīdür; *veccehtu vechī*¹¹²⁸ taḳdīrindedür. **Vichet:** Kesr-i **vāv** ile teveccüh olınan nesneye dirler, ḳible gibi.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Lemmā feniye vucūdi'l-vehmiyyu fī vucūdihe'l-ḥaḳīḳiyyi [ve] irtefe'ati'l-işneyniyyetu beynī ve beyne'[el]-maḥbūbeti ve taḥaḳḳaḳatu bihā şirtu imāmen ve ḳibleten li-imāmī fi'l-ḥaḳīḳati, ve in kuntu muḳtediyen bihi fi'ş-şūreti ve kullu'l-verā verā 'ī, e 'immeten kānū e[m] me 'm[ū]nīne, ve ḥaysu veccehtu vechī veḳa' t semmete vichetī [117a] li-ennehā mutteḥidetun*¹¹²⁹ *bī muḳīmetun bi-fū 'ādī.*¹¹³⁰

¹¹²⁵ Senin adını zikretmekte, seni göremediği için göz kulağı kıskanır, çünkü kulak senin zikrini duyar. Senin aşkından benim her uzvum diğer uzvu kıskanır ve onun sırlarını aşikâr eder.

¹¹²⁶ Ben imam oldum.

¹¹²⁷ “Onların ilerisinde bir kral vardı” (Kehf, 18/79)

¹¹²⁸ Yüzümü döndürdüm.

¹¹²⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹³⁰ Gerçekte var olmadığı halde var sayılan vücudum, onun (sevgilinin) gerçek vücudunda fani ve onunla hakiki olup aramızdan ikilik kalkınca, görünüşte bana imam olana hakikat aleminde ben imam oldum, gerek muktedî (İmama uyan kimse) olsun gerek imam olsun bütün halk benim arkamda durdu. Ve her nereye yüzümü çevirsem mahbubenin yüzü orada oldu ve orası benim kiblem oldu; çünkü o (sevgili) benimle birleşip kalbimde yerleşmişti.

El-ma' nā: **Ememtu**: Ben imām oldum. **İmāmī**: Kendü imāmuma. **Fi'l-ḥaḳīḳati**: Ḥaḳīḳatde. **Fe'l-verā**: Pes cümle maḥlūḳāt. **Verā'ıye**: Benüm ḥalfumdudur. **Ve kānet**: Ḥāl ān ki oldı. **Ḥaysu**: Her mekānda ki. **Veccehtu**: Teveccüh eyledüm; ya' nī vechümi yöneltüdüm. **Vichefī**: Benüm kıblem.

Ya' nī baña şüreten imām u muḳtedā olanlara ḥaḳīḳatde ben imām u muḳtedā oldum çünkim ben imāmu'l-e'imme oldum. Lā-cerem kāffe-i maḥlūḳāt benüm ḥalfumda olup ḥaḳīḳatde ittibā' u iḳtidāları baña oldı. Ve ben her ne cānibe ki teveccüh eylesem; *ḳavluh*: “*Fe-eynemā tuvellū fe-şemme vechullāh*”¹¹³¹ müsted' āsınca ol maḥal benüm kıblem oldı, teng-nāy-ı zamān u mekāndan ve cihetden ḥalāş oldum dimekdür. *Vallāhu a'lem*.¹¹³²

Rubā' ī-i Cāmī:

[*Me' ūlü mefā' ilün mefā' ilü fe' ūl*]

Geştım imām-ı muḳtedā rā çu imām

Dārend verāyem heme-i ḥalḳ maḳām

Her cā ki teveccuḥi konem veches rā

*Mevcūd hemī bebīnem ān vech tamām*¹¹³³

148) يَرَاهُ أَمَامِي فِي صَلَاتِي نَازِرِي وَيَشْهَدُنِي قَلْبِي إِمَامًا أُنْمَتِي

Yerāhu emāmī fi şalātiye nāzirī

Ve yeşhedunī ḳalbī imāma e'immetī

Emāmī: Feth ile [ve] hemze ile ḥālfuñ zıdd[1]dur; öñ ma' nāsınadır. **Nāzirī**: Yerāhu'nuñ fā' ilidür. **Nāzir**: ' Ayn dimekdür. **Yerāhu**'daki zamīr **imām**'a rāci' dür; **yerā** 'ayne'l-imām taḳdīrinde. [117b] **Yeşhedunī**: *Yerānī* olduğundan ötüri mef' ūl[ey]ne ta' diye eylemişdür; mef' ūl-i evveli yā'-i mütekellimdür, mef' ūl-i şānisi **imām**dur.

¹¹³¹ “Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır” (Bakara, 2/115)

¹¹³² Allah daha iyi bilir.

¹¹³³ Herkesin uyduğu imama biz imam olduk. Halk benim makamımı diğerlerinden apayrı tutar. O'nun yüzüne teveccüh edip baktığım yerde, onun yüzünü eksiksiz bir şekilde görüyorum.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Yerâ başari'l-imāme muḳaddemen 'aleyye fî şalātī ve yerānī başiretī ennī imāmu'l-e 'immeti muḳtede*¹¹³⁴ 'l-kull.¹¹³⁵

El-ma' nā: **Yerāhu**: Anı görür; ya' nī imām[1] görür. **Emāmī**: Benüm önümde görür; ya' nī benden muḳaddem görür. **Fī şalātiye**: Şalātumda. **Nāzırī**: Benüm gözüm. **Ve yeşhedunī**: Beni müşāhede eyler. **Ḳalbī**: Başiretüm gözi. **İmāma**¹¹³⁶ e' **'immetī**: İmāmlaruñ muḳtedası.

Ya' nī benüm zāhirdeki gözüm imām[1] salātta emāmumda görür dimekdür.

Hāşılı'l-ma' nā: Egerçi şüreten şalātta¹¹³⁷ imāma iḳtidā iderüm, lākin ḥāḳīkatde ḥalīfe-i Ḥāḳḳ olduğum cihetden cemī' -i pīş ü pes ve zīr ü bālā benden feyz alurlar, bel ki ben şol noḳta-i ḥāḳīkatüm ki medār-ı pergyār-ı mevcūdāt ve miḥver-i dāyire-i maḥlūḳātdur dimekdür. **Rubā'ī**:

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fā'*]

Çeşmem ki imām-ı ḥod hemī bīned pīş

Ender pey-i vey zi tābi' ān dīd çu ḥ īş

Bīned ḥoş ān be çeşm-i dil çun nigered

*Metbū' -i heme ḥalk-ı cihān bī-kem u bīş*¹¹³⁸

149) وَلَا عَزْوٌ إِنَّ صَلَّى الْإِمَامُ إِلَيَّ إِنَّ تَوْتُ فِي فَوَادِي وَهِيَ قِبْلَةُ قِبَلَتِي

Ve lā ğarve in şalla'l-imāmu ileyye in

Şevet bi-fu 'ādī [118a] ve hiye ḳibletu ḳibleti

¹¹³⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹³⁵ Benim gözüm imamı, namazımda önümde görür ve basiretim (kalbimin gözü) beni, önde imam olanların imamı ve herkesin muktedâsı (uyulan) olarak görür.

¹¹³⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹³⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹³⁸ Uyduğu imamı önünde gören gözüm, O'nun arkasında kendi gibi O'na uyanları gördü. Gözüm, gönül gözüyle bakarsa, aslında tüm yaratılanların O'na itaat ettiğini görür.

Ve lā ğarve: *Lā* 'aceb ma' nāsınadır. **İn şallā'**daki **in** şartıyyedür, cezāsı muḳadderdür; **lā ğarve** delāletiyle. **İn şevet**¹¹³⁹daki **in** muşakḳaleden muḫaffefedür. **Şevet:** *Aḳāmet* ma' nāsınadır. **Bi-fu 'ādī'**deki **bā** *fī* ma' nāsınadır. **Ve hiye'**deki **vāv** ḫāliyyedür. **Zamīr-i hiye** maḫbūbeye rāci' dūr.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve lā 'acebe in şalla'-imāmu ve teveccehe ileyye fī'ş-şalāti li-enne'-maḫbūbete aḳāmet bi-fu 'ādī; ve'l-ḫālu ennehā ḳibletu ḳibleti*¹⁴⁰.

El-ma' nā: **Ve lā ğarve:** ' Aceb degüldür. **İn şalla'-imāmu:** Eger imām namāz kılarısa; ya' nī namāz[a] müteveccih olursa. **İleyye:** Baña. **İn şevet:** Zīrā iḳāmet eyledi Ḥazret-i ma' şūḳa. **Bi-fu 'ādī:** Benüm ḳalbümde. **Ve hiye:** Ḥāl ān ki ol maḫbūbe. **Ḳibletu ḳibleti:** Benüm ḳiblemüñ ḳiblesidür.

Ya' nī 'aceb degüldür ki eger imām namāzı müteveccih olup kılarısa; zīrā ma' şūḳa benüm ḳalbümde iḳāmet eyledi, ḫāl ān ki ol ma' şūḳa benüm ḳiblemüñ ḳiblesidür dimekdür.

Ba' z-ı nūsahda da **imām** yerine **enām** vāḳi' olmuşdur ve **ḳiblete ḳibletin** vāḳi' olmuşdur; yā'-i mütekellimsüz. Bu taḳdīrce: ' Aceb degüldür ki eger cümle benī ādem namāzın baña müteveccih olup kılarısa; zīrā ma' şūḳa¹¹⁴¹ **[118b]** benüm ḳalbümde iḳāmet eyledi, ḫāl ān ki ol ma' şūḳa cümle ḳiblelerüñ ḳiblesidür dimekdür. **Rubā'ī:**

[*Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fā'*]

Der vaḳt-i namāz imāmem ez şūr u şegāb

Ger sūy-ı merā guzer koned nīst 'aceb

Rūyeş ki bedū secde koned ḳible mudām

*Ū cāy be dil girifte bī-renc u ta' ab*¹¹⁴²

¹¹³⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁴⁰ İmam, bana doğru yönelip namaz kılarısa bu şaşırtıcı bir durum değildir; çünkü sevgili benim kalbime yerleşti. Zira O (sevgili) benim kiblemin kiblesidir.

¹¹⁴¹ Bu kelime yazmada iki defa tekrarlanmaktadır.

¹¹⁴² Namaz vakti, uyduğum imam fitne çıkartmak için bana uğrarsa bu şaşırtıcı bir durum değildir. O, hiçbir zorluk yaşamadan kalbin içine yerleşmiştir ve kible O'nun yüzüne secde eder.

وَكُلُّ الْجِهَاتِ السَّتِّ نَحْوِي تَوَجَّهْتُ بِمَا تَمَّ مِنْ نُسْكِ وَحَجِّ وَعُمْرَةٍ (150)

Ve kullu'l-cihāti's-sitti naḥvī teveccehet

Bi-mā ṣemme¹¹⁴³ min nuskin ve ḥaccin ve 'umreti

Cihāt-1 sitt: Fevḳ ü taḥt ve emām [u ḥalf] ve yemīn ü şimāldür. **Naḥv:** Cānib ma' nāsınadır; **naḥvī:** Cānibī dimekdür; **teveccehet** fi' linūñ mef' ulidür. **Bi-mā'**daki **mā ma'a** ma' nāsınadır. **Ṣemmete:** *Hunāke* dimekdür. *Gāyetī ṣemmete;* cihet-i ba' ideye, hunāke; cihet-i ḫarībeye işāretdür; anda ile bunda gibi. **Nusk:** Nūnuñ zamm[1] ile **sīnūñ** sükūniyla 'ibādet ma' nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve kullu'l-cihāti's-sitti mine'l-kevni teveccehet ileyye teveccuḥe'l-fer'i ila'l-aşli ma'a mā ḥaşala hunāke min funūni't-ṭā'āti ve şunūfi'l-'ibādāti ve ḥaccin ve 'umretin.*¹¹⁴⁴

El-ma' nā: **Ve kullu'l-cihāti's-sitti:** Cihāt-1 sittenūñ mecmū' sı. **Naḥvī:** Benüm cānıbuma. **Teveccehet:** Müteveccih oldılar. **Bi-mā ṣemme:**¹¹⁴⁵ Anda olan ile bile. **Min nuskin:** 'İbādetden. **Ve ḥaccin:** Daḥı ḥaccdan. [119a] **Ve 'umreti:** Daḥı 'umreden.

Ya' nī cihāt-1 sittūñ cümlesi benüm cānibüme teveccüh eyledi, anda olan ṭā'āt u 'ibādāt ve ḥacc u 'umre ve şalāt u du'ā' ve i' tikāf u sa'y u şafā ile ve ṭavāf ile bile dimekdür.

Hāşılı'l-ma' nā: İmām baña müteveccih olmaḳ 'aceb midür ki imāmuñ müteveccih-i İlāhī olan ḫıblenūñ ḫıblesi benüm ḫalbümdedür! Ol cihetdendür ki cümle-i cihāt ve anda olan 'ibādāt u ṭā'āt u i' tikāf ü ḥacc u 'umre ve ṭavāf ile bile baña müteveccihlerdür ve beni ka'be-i ḫaḫīḳat ve ḫıblegāh-ı her millet bilmişlerdür dimekdür, **Rubā' ī:**

[Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilün fa']

¹¹⁴³ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁴⁴ Dünyanın altı ciheti ile orada (dünyada) hasıl olan hac, umre ve ikisinin dışındaki çeşitli taat ve ibadetler fer'in asla teveccühü gibi tarafıma yönelmiştir.

¹¹⁴⁵ Yazmada " " şeklindedir.

Cānān ki dilem cilvegeh-i ĥod kerde

Mecmū‘-i cihet rūy be mā āverde

Ez Ka‘be vu ez ‘umre vu ĥaccī ki der ū‘st

Her yek zī‘šān be sūy-ı mā reh burde¹¹⁴⁶

لها صَلَوَاتِي بِالْمَقَامِ أَفِيئَهَا	وَأَشْهَدُ فِيهَا أَنَّهَا لِي صَلَّتٍ (151)
Lehā şalevātī bi'l-maḳāmi uḳīmuhā	
Ve eṣhedu fihā ennehā lī şalleti	

Lehā ile ennehā zamīrleri maḥbūbeye rāci‘dür. **Bi'l-maḳāmi**'deki **bā fī** ma‘ nāsınadır; **lām** ‘ahd içündür, **maḳām**'dan murād Maḳām-ı İbrāhīm'dür ‘alā nebiyyinā [ve] ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām.¹¹⁴⁷ **Uḳīmuhā** ile **fihā** zamīrleri şalevāt'a rāci‘dür. **Eṣhedu**: Uşāhid ma‘ nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Hāzīhi [119b] eṣ-şalātu'l-letī uḳīmuhā ve uşallihā fi'l-maḳāmi muḥtaşşatun li'l-maḥbūbeti lā li-ğayrihā li-tecerrudī¹¹⁴⁸ ‘an cemī‘i mā sivāhā, ve uşāhidu fihā enne'l-maḥbūbete ayzan tuşallī lī.*¹¹⁴⁹

El-ma‘nā: **Lehā**: Anuñ içündür; ya‘ nī maḥbūbe içündür. **Şalevātī**: Benüm namāzlarum. **Bi'l-maḳāmi**: Maḳāmda; ya‘ nī Maḳām-ı İbrāhīm'de. **Uḳīmuhā**: Ben anı iḳāmet iderüm. **Ve eṣhedu**: Daḥı müşāhede iderüm. **Fihā**: Anda; ya‘ nī şalātıda. **Ennehā**: Taḥḳīḳan maḥbūbe. **Lī**: Baña. **Şalleti**: Namāz ḳıldı.

¹¹⁴⁶ Gönlüm yârin tecelli ettiği yer olduğundan beri yönlerim tamamı bize yönelmiştir. Gönlümün içindeki Kâbe, umre ve hac sebebiyle onlardan her biri bizim tarafımıza yönelmiştir.

¹¹⁴⁷ Salat ve selam peygamberimizin ve onun üzerine olsun.

¹¹⁴⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁴⁹ Makam-ı İbrahim'de kılmış olduğum namazlar mahbube içindir, başkası için değildir; çünkü ben ondan başka her şeyden vazgeçtim. Ayrıca ben o namaz esnasında, mahbubenin de bana (benim için) namaz kıldığını görürüm.

Ya' nī min ḥayṣu'z-zāhir Maḳām-ı İbrāhīm'de maḥbūbe içündür benüm şalavātum, lākin min ḥayṣu'l-bāṭın; ya' nī vaḥdet ile keşreti cāmī' olan ḳalbde müşāhede iderüm ki ḥazret-i ma' şūḳa baña namāz ḳılar dimekdür.

Ḥafī buyurulmaya ki Ḥazret-i ma' şūḳadan 'āşıḳa şalāt raḥmet ma' nāsınadır. Bu taḳdīrce ve eşhedu fihā ennehā lī şalleti mışrā' inuñ ma' nāsı: *İnnī uşāhidu fī eşnā' i tilke'ş-şalāti enne'l-Ḥaḳḳa subḥānehu ve te'ālā yerḥamunī ve ya' fūnī*¹⁵⁰ dimekdür. *Vallāhu a'lem.*¹⁵¹

Rubā'ī:

[*Mef' ūlü mefā' ilün mefā' ilü fe' ūl*]

Ū rā'st heme 'ibādet-i men be maḳām

Ū rā'st ṭavāf u ḥacc u iḥrām

Likin be ḥaḳḳat Ū merā bu'gzāred

*Ber ma' nī-i raḥmet şalevātī vu ḳiyām*¹⁵²

[120a]

152) كِلَانَا مُصَلٍّ وَاحِدٌ سَاجِدٌ إِلَى حَقِيقَتِهِ بِالْجَمْعِ فِي كُلِّ سَجْدَةٍ

153) وَمَا كَانَ لِي صَلًّى سِوَايَ وَ لَمْ تُكُنْ صَلَاتِي لِعَبْرِي فِي أَدَائِكُلِّ رَكْعَةٍ

Kilānā muşallin vāḥidun sācidun ilā

Ḥaḳḳatihi bi'l-cem' i fi kulli secdetin

Ve mā kāne lī şallā sivāye ve lem tekun

Şalātī li-ğayrī fi edā¹⁵³ **kulli rek' ati**

¹⁵⁰ O namaz esnasında; şanı yüce, kusur ve noksandan münezzeḥ olan Cenāb-ı Hakk'ın merhamet edip bağışladığını görürüm.

¹⁵¹ Allah daha iyi bilir.

¹⁵² Benim tüm ibadetlerim, tavafım, haccım ve ihramım O'nadır. Fakat hakikatte O rahmetinden dolayı bu salavat ve kıyıamları yapmama izin vermiştir.

¹⁵³ Yazmada " " şeklindedir.

Kilā: *Mufredu'l-lafzi ve muşenne'l-ma'nā*¹¹⁵⁴dur, müzekker ve teşniyede isti' māl[i] vardır; *kull* lafzınıñ cem' de¹¹⁵⁵ isti' māl[i] gibidür. **Ḥaḳīḳatihi** zamīr[i] **muşallī** lafzına rāci' dūr. **Bi'l-cem'** i'deki **bā** *fī* ma'nāsınadır, **vāḥid** lafzına müte'alliḳdūr. **Fī kulli'**deki zarf¹¹⁵⁶ **sācidun** kelimesine müte'alliḳdūr. **Ve mā kāne'**deki **mā** nāfiyedür. **Şallā** cümlesi **kāne'**nüñ haberi, **siv[ā]ye** ismidür. **Şalāti: Lem tekun** kelimesinüñ ismidür, **li-ğayrī** haberidür. **Edā:** Memdūdedür, zarūret-i vezn-içün kaşr olınmışdur. Zarf¹¹⁵⁷ **lem tekun** kelimesine müte'alliḳdūr.

Takḍir-i kelām dimekdür ki: *Enā ve ma' şūḳī muşallin vāḥidun, huve yuşallī fī'l-ḥaḳīḳati ilā nefsi li-'ennehu lā vucūde li'l-ğayri ve kullun minnā bi't-tibāri's-şūreti ve'l-ma'nā sācidun ve muteveccihun ilā ḥaḳīḳati'l-muşallī'l-vāḥidi bi-ḥasebi uḥḍiyeti'l-cem' i fī kulli secdetin; ey fī kulli ruknin min erkāni['s-]şalāti ve mā kāne şallā siv[ā]ye li-ennā vāḥidun li-enne'l-'āşīḳa ma' dūmun¹¹⁵⁸ bi-nefsihi mevcūdun bihi fī'l-ḥaḳīḳati fe-lem yekun [120b] şalāti li-ecli ğayrī fī edā 'i kulli rek'atin bel li-ecli; fe-ena'l-'ābidu ve's-sācidu bi's-şūreti'l-beşeriyeti'l-fāniyeti bi-tefennihā ve āniyyetihā, ve'l-ma'būdu ve'l-mescūdu bi'l-ḥaḳīḳati'l-letī bihā taḥaḳḳaḳati'l-mevcūdāt.*¹¹⁵⁹

El-ma'nā: Kilānā: İkimüz; ya'nī benüm ile ma'şūḳa. **Muşallin vāḥidun:** Muşallī-i vāḥidüz. **Sācidun:** Sāciddür; ya'nī secde idiciyüz. **İlā ḥaḳīḳatihi:** Anuñ ḥaḳīḳatine; ya'nī ol muşallī vāḥidüñ ḥaḳīḳatine. **Bi'l-cem' i:** Cem' de; ya'nī maḳām-ı cem' de. **Fī kulli**

¹¹⁵⁴ Lafzı müfret (tekil) ancak manası ikil.

¹¹⁵⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁵⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁵⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁵⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁵⁹ Ben ve mahbube tek namaz ediciyiz. Aslında o kendine namaz kılar; çünkü başkası yoktur. Ve biz ikimiz, cem' (Yaratılmışları görmeyip bütün varlıkları Allah'ın sıfatlarının zuhuru bilerek varlıklarının izâfi olduğunu idrak etme mertebesi) makamındaki vahidiyet mertebesine ulaştığımız göre suret ve mana itibariyle her secdede yani namazın bütün rükünlerinde, tek namaz kılıcı hakikatının müteveccih ve secde edicisiyizdir. Aşığın varlık kazanması ancak maşukla mümkün olabildiği için ikimiz bir olduk; bu sebepten dolayı bana namaz kılan benden başkası olmadı ve benim kıldığım namazların her bir rekâtı kendime oldu; başkasına değil. Zira beşerî ve fani surette ibadet eden ve secde eden benim, aynı zamanda varlıkların varlığı gerçek olduğu hakikatte ibadet edilen ve secde edilen de benim.

secdetin: Her secdede. **Ve mā kāne lī şallā:** Dağı namāz kılmadı. **Siv[ā]ye:** Benden gayrı. **Ve lem tekun:** Dağı olmaz mı? **Şalāfī:** Benüm şalātum. **Li-ğayrī:** Benden gayrı için. **Fī edā¹¹⁶⁰ kulli rek'ati:** Her rek'atı edasında.

Ya' nī hazret-i ma' şūka ile ikimiz muşallī-i vāhid hükmindeyüz; müte' addid degülüz, maqām-ı cem' de kendü haqīkatine sācidüz her secdede, lākin maqām-ı cem' ki ben anuñ ile mütehaqqıqum, anuñ bir haqīkat-i vaḥdeti vardur ve bir nisbī keşreti vardur, pes ben nisbī keşreti olduğı ḥayşiyetden kendü vaḥdet-i haqīkatüme teveccüh iderüm, kendü zātumuñ kemālinden ötüri hazret-i [121a] ma' şūka vaḥdet-i haqīkiden keşret-i nisbīye teveccüh eyler kendü esmāsınuñ kemālin göstermek için, pes her birimiz keşret-i nisbī i' tibārıyla kendü cānumuza teveccüh idiciyüz. Lā-cerem benüm cānibümden baña namāz kılmadı, illā ki ben; ya' nī müteveccehün ileyhi olan benüm, ve benüm namāzum benden gayrıya degüldür. Her rek'atı edasında yine benüm ki baña mütevecceh olup namāz kılarım dimekdür. *Ḳāle'ş-şāriḥu'l-maḥaqqıku el-Ḳāşānī ḳuddise sirruh: "Ve hāza'l-kelāmu¹¹⁶¹ min lisāni'l-cem' i lā yufhemu illā bi-sem' i'l-cem' i".¹¹⁶² **Rubā'ī:***

[Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilü fe' ul]

Mā her du yekīm u hem guzārende namāz

Der cem'-i haqīkatīm hem kerde nīyāz

Ṭā' at ber ğayr-ı ḥod ne-kerdem ber-i men

Z'ān rūy haqīkat est ber ğayr mecāz¹¹⁶³

Ḥafī buyurulmaya ki üç beytün tercümesinde beyān olunan ma' ānī bi-esrihim şurrāhuñ taḥḳīkāt[ı]dur ki mulahḥaş tercüme olunup naql olunmuşdur. Ve ebyāt-ı mezbüre zımnında olan maḥbūbeden murād ma' şūq-i mecāzıdır diyü teveccüh itmege lafzuñ taḥammüli

¹¹⁶⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁶¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁶² Şāriḥ ve marifet yoluyla hakikati bilme seviyesine erişen Kāşānī- onun sırları takdis edilsin- şöyle demiştir: Cem' mertebesine ulaşanların diliyle söylenen bu sözler, ancak cem' mertebesine ulaşanların kulağı tarafından anlaşılır.

¹¹⁶³ Biz ikimiz biriz ve namaz kılan ve hakikatte niyaz eden biziz. Ben aslında kendimden başkasına ibadet etmedim, dolayısıyla hakikat başkası için mecazdır.

yokdur, haqîkat olmakdan ğayrı mesâğ kalmamışdır; haqîkat olduğı taqdîrce maĥbûb-ı haqîkî baña namâz kılar bel ki ikimüz muşallî-i v[â]hidüz ki maĥâm-ı cem‘ de [121b] kendü haqîkatümüze sâcidüz, baña namâz kılan benüm. Ve benüm namâzum benden ğayrıya degüldür. Zâhiran şer‘-i şerîfe muĥâlîf görünür. Lâkin nâzım *ĥuddise sirruh* ĥazretleri ekâbir-i evliyâdan idüginde ‘ulemâ-yı aĥyâr ve meşâyih-ı kibâr cümleten müttefiklerdür ki fezâ’iline ğâyet ve kerâmetine ĥadd u nihâyet yokdur. Huşuşan ĥuţbu'l-‘ârifîn, kıdvetü'l-muvaĥĥidîn, vâriş-i ‘ulûmu'l-enbiyâ’i ve'l-mürselîn şeyĥ Şadrudîn-i Ķonevî ĥazretleri nâzım *ĥuddise sirruh* ĥazretleri ile hem-‘aşr olmağın anlaruñ aşĥâbından ba‘z-ı e‘izze Mevlânâ Şadrudîn ĥazretlerine ve Mevlânâ ĥazretleri anlaruñ tefâşîl-i aĥvâline vuĥûf-ı tām ĥâşıl kılduğdan soñra kibâr-ı ehl-i Ĥaĥĥ’dan idi diyü medĥ ü şenâlarda mübâlağa eylemişlerdür. Ve sene-i selâş u erba‘în ü sittemi’e tarîĥinde ki Mevlânâ ĥazretleri ki Şâm’dan Mışr’ı teşrîf eylemişler, evvelâ Mısr’da ba‘dehu Dimaşĥ’da ve Rûm’da erbâb-ı vecd ü ĥâl ve aşĥâb-ı fażl u ifzâldan cem‘-i keşîr Mevlânâ ĥazretlerinden ĥaşîde-i mezkûreyi ‘alâ vechi'l-ittifâĥ [122a] ve't-taĥĥîĥ kıra‘at eyleyüp ešnâ’-i kıra‘atda mevâzi‘-i müşkilesini tavzîĥ ü beyân ve mevârid-i mu‘zilesini şerĥ ü tibyân buyurmışlardır. Ol mecâlis-i ‘âliye ve meĥâfil-i sâmiyede maĥâm-ı istifâdede olup Mevlânâ ĥazretlerinüñ kibâr-ı aşĥâbından olan keĥfü’t-ţâlibîn ve senedü’s-sâlikîn Şeyĥ Sa‘duddîn Sa‘îd-i Fergânî ĥazretleri ol le’âli’-i mesmû‘ât-i bî-nazîri rişte-i ta‘lîĥ ü taĥrîre çeküp evvel Fârisî ba‘dehu ‘Arabî şerĥler yazmışlardır. Ve Şeyĥ-i mûmâ-ileyh ĥazretleri aşĥâbından ba‘z-ı e‘izze daĥı müte‘addid şerĥler yazmışlardır. Ve bunlardan mâ‘adâ sulţânü'l-muĥaĥĥîĥîn, burĥânü'l-mudaĥĥîĥîn şeyĥ ‘İzzüddîn Maĥmûd-ı Ķâşânî ĥazretleri ve şeyĥü'l-fürû‘ ve'l-uşûl, ‘âlimü'l-ma‘ĥûl ve'l-menĥûl, ĥâfîz-i ĥavânînü’s-şer‘, mulaĥĥîş-ı müşkilâtî'l-aşl ve'l-fer‘ Dāvūd-ı Ķayşarî ve şeyĥ Rûknüddîn-i Şîrâzî ĥazretleri mükemmel şerĥler yazmışlardır. Ve ma‘a hâzâ nâzım *ĥuddise sirruh* ĥazretleri ‘aşrıdan bu zamâna gelince ki üç yüz altmış yıldan ziyâdedür meşâyih-i müte‘aĥĥîrîn ü ‘ulemâ’-i ‘âmilîn [122b] yanlarında ĥaşîde-i mezkûre maĥbûle vü mergûbe olup muĥallid olanlardan bir ferd redd cānibine zâhib olmamışlardır. Eger zu‘âfâdan ĥulâfına zâhib kimesne daĥı bulunursa bu ĥâ‘idenüñ külliyyetine zarar virmez, lâ-cerem ekâbirînden bu ĥadar cemm-i ğafîri ve bu mertebe cem‘-i keşîri tazlîl erbâb-ı ferâset kârı ve aşĥâb-ı kiyâset şi‘ârı degüldür, bel ki dâyre-i inşâfdan dūr ve ĥadd-i i‘tidâldan ba‘îd ü mehcürdür. Hemân bu maĥalde lâyıĥ olan oldur ki “*ĥumile'l-mu‘minu ‘âla’s-şalâĥ*”¹⁶⁴

¹⁶⁴ İman eden kişinin salih kimselerden olduğı düşünölmeli.

ķā' idesi mer'ī tütölup vāķi' olan müştebehāt mehmā emken Şer' -i Őerīfe taţbīķ ü tevfiķ ü sa' y olina. *Ve minallāhi'l- 'iŐmetu ve't-tevfiķ ve bi-yedihi ezimmetu't-taĥķīķ.*¹¹⁶⁵

Maķāle:

Ķāle'l-imāmu el-efzalu'r-Rabbānī ve'l-murŐidu'l-kāmiluŐ-Őamadānī, ķidvetu'l- 'ārifīn, delīlu's-sālikīn, ustāzuŐ-Őuyūĥi ve'l-ekārim, el-cāmi' u beyne 'ilmeyi'l-bāĥini ve'z-zāĥir, Őafvetu'l-evliyā ĥ'āce Muĥammed Pārsā fī risāletihī'l-musemmā bi-Risāleti lā ilāhe illallāh. Hestī yekī bīŐ nīst ve ān ĥaķīķat mer ma'Őūķrā'st. Ve izāfet-i hestī be-īn 'āŐıķ ve ĥayr-i vey [123a] mecāzī ve 'arazī'st berāy-ı ĥikmetī vü maŐlahatī ki derīn merātīb-i zuhūr est. Pes her 'āŐıķ ki der 'aŐıķ u sulūk-i rāĥ-ı ma'Őūķ īn nazar nezd-i vey nā-yāft Őeved, lābud be sebeb-i fiķdān-i īn nazar ān izāfet-i hestūrā be ĥod ĥaķīķat dāned. Ve ĥun ķalb-i ĥaķāyīķ ve izālet-i evŐāf-i ĥaķīķī der-ĥayyız-i imķān nīst lā-cerem be īn nazar āteŐ-i hicr mīefzūd ve ĥod rā [der] enbār-i kaĥ'ıyyet mīsūzed [ve] ĥod rā ez Ĥazret-i ma'Őūķ dūr mīendāzed ve ķābil-i vuŐul bedān ĥazret nemīmāned. VuŐul-i ĥaķīķī-i īn ma'nā: Ve hāzā Őirkun ĥafıyyun cezā' u nāri kaĥ'atın ĥafıyyetin; fe-hāzaŐ-Őirku'l-lezī yurī nefsehu fī muķābeleti'l-maĥbūbi ve lem yefne fīhi yūķidu nāra'l-kaĥ'ati ve'l-hecri fe-lā yaŐılu ileyhī'l-bette; li-enne ĥaķīķate'l-vuŐulī huve hāza'l- 'anā.

*Pes be īn aĥķām-ı teķayyudī, nefŐ ve inĥirāfāt-i ũ ber sālīķ ĥālib mīāyed, īn vucūd-ı muzāf rā der merātīb be ĥaķīķat ĥayr-ı vucūd-i yegāne-i muţlak-ı Ĥaķ subĥānehu taŐavvur mīķoned bi'l-kullıyye ve īn Őirk-i ĥafī est, zīrā ki vucūd iŐbāt mīķoned bi'l-iŐāle ve vucū[d]-ı yekī bīŐ nīst.*¹¹⁶⁶

¹¹⁶⁵ Başarı ve ismet Allah'tandır ve tahķik yuları yalnızca O'nun elindedir.

¹¹⁶⁶ Rabbani imamların en iyisi, mürŐid-i kāmīl, ariflerin önderi (tabi olduĥu ķiŐi), saliklerin rehberi, Őeyh ve ĥok cömertlerin hocası, bātın ve zahir ilimlerine sahip ve velilerin iĥinde en önde geleni olan Hoca Muhammed-i Pārsā “Lā İlāhe İllallah” adlı risālesinde Őöyle dedi: Varlık birden fazla deĥildir. Hakikatte maŐuktur. ĀŐıķ ve baŐkasının varlığının eklenmesi, zuhur mertebelerinde olan bir hikmet ve maŐlahata baĥlı olarak mecaz ve araz olur. Dolayısıyla, sulūk ve maŐuk yolunda bu nazarı olmayan her aŐıķ, bu nazarın olmamasından dolayı kendi varlığını hakikat sanır. Hakikatleri deĥiŐtirmek ve hakiki Őıfatları gidermek mümkün olmadıĥı iĥin, bu nazarda ister istemez ayrılık ateŐi daha fazla alevlenir. ĀŐıķ kendini katiyet yıĥınlarında yakar. Kendisini maŐuk hazretlerinden uzaĥa atar. MaŐuk hazretlerine kavuŐmaya ĥüç yetiremez. Őu anlamda hakiki vuslat, gizli bir ayrılık ateŐinden kaynaklı bir Őirktir. Zira sevenin, varlığını sevdiĥinde eritmeyip onu karŐısında görmesine neden olan Őirk, ayrılık ve hicran ateŐini alevlendirir, öyle ki seven sevdiĥine ĥiĥ kavuŐamaz olur. Ćünkü kavuŐmanın özü bu meŐakkatte gizlidir.

Ve H'āce hazretleri bu maḳāleden soñra [123b] űirk-i hafī ve űirk-i celī mertebesini beyān idüp mā-dām ki bi'l-aşāle iki vücūd iűbāt iderler, űirk-i hafīden ḫalāş olmaz űirkden bi'l-külliyeye anlar ḫalāş olur ki vücūdı Hāḳ *subḫānehu ve te'ālā* hazretlerine ḫaşr ideler. Ve Hāḳ'dan ḡayrınıñ vücūdı i' tibārīdür, ḫaḳīkī degüldür buyurmuşlardır. Ve bu taḫḳīkūñ zeylinde buyurmuşlardır ki: *ve ente lā ta'rifu ḫalāleke 'an ma'rifeti'l- vucūdi'l-ḫaḳḳi'¹⁶⁷ bi-sebebi ḡalebeti aḫkāmī'l-keşreti ve'l-inḫirāfāti, [ve] [i]lzāmuka nefseke'r-rucū'a 'an ḫalāli ḫāza'ş-şirki ve'l-kufri bi-izāleti kulli baḳiyyetin fi'n-nefsi min aḫkāmīl-keşreti ve'l-inḫirāfāti'l-ḫafīyyeti tuzhiru vaḫdete'l-ḫalbi'l-kāmineti fihā ve ḫīne 'izin yetebeyyenu ḫaḳīḳatu'l-Hāḳḳi bi-zuhūri't-tecelli'l-vaḫdānī fi'l-ḫalbi ve yetebeddulu'ş-şirku ve'l-kufri bi't-tevhīdi'ş-şirf . Ve ḫaḳīḳatu'ş-şirki ve'l-kufri el-iḫticābu 'ani'l-Hāḳḳi subḫānehu ve te'ālā fi eyyi mertibetin kānet, bi-eyyi şey'in kāne. Ve ḫaḳīḳatu'l-ḫicābi intibā' u suveri'l-kevnıyyeti fi'l-ḫalbi'l-māni'atı li-ḫabūli tecelli'l-ḫaḳā'ıḳi. İntehā kelāmuhu ḫaddesallāhu te'ālā sirrah¹⁶⁸.*

Ve bu faḳīr űeref-i űoḫbetleriyle muḡtenem olup kemāl-i vera' u taḳvā ile mevşūf ve farḫ-ı fażīlet [124a] ü zekā ile ma'rūf olan 'azīzlerden mevzi'-i 'ilm-i taşavvufdan su'āl itdügümde cümlesi müttefiḳü'l-kelime vücūd mes'elesidür didiler. Ve yine bu faḳīr mezheb-i mezbur meslek-i maḫūfdur, 'ulemā'-i ümmete ḳātibeten űer'-i űerīfe taḫbīḳı müyesser degüldür, bel ki mā-beynlerinde münāfāt vardır dimişlerdür, bu taḫdīrce bu ḫarīḳ meslek-i mezmūm olur, bu ḳanda ḳaldı ki ḫarīḳ-i necāt idüḡi ḫaḫ'ı ola didügimde cevāb didiler ki: Cüneyd-i Baḡdādī ve Bāyezīd-i Bestāmī ve kibār-ı mütaḫaddimīn ü müte'ahḫirīn bu mezhebdeürler, mes'ele-i vaḫdetūñ űer'-i űerīfe muḫālif yiri yoḡdur, cemī'-i uşūli űer'e muvāfiḳdur, bel ki űemere-i űecere-i űerī'atdur, ḡāyeti ehline

Dolayısıyla bu baḡlayıcı hükümlerle, salike nefsi ve onun sapkınlıkları galip gelir. Mertebelere eklenmiş olan bu varlığı, aslında Hak subhānehünün mutlak ve yegāne varlığından tamamen ayrı tasavvur eder. İşte bu gizli űirktir. Çünkü varlık aslıyla ispatlanır ve birden fazla deḡildir.

¹⁶⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹⁶⁸ Sen kendinin, sapma ve kesret yani çokluk durumunun hükümleri üstün geldiḡi için Hakk'ın gerḫek varlığını bilmediḡinin farkında deḡilsin. Muhakkak ki kendi nefsindeki kesret ve sapma hükümlerinin kalıntılarını yok ederek nefsinin bu sapmaktan vazgeçmeye mecbur etmek, kalpte gizli olan vahdeti meydana çıkarır. O zaman Hakk'ın hakikati kalpte olan vahidiyet (birlik) tecellisiyle aşīkār olup űirk ve küfür hālīs tevhitle deḡişir. Zira űirk ve küfürün hakikati, hangi mertebede ve hangi şeyle olursa olsun, űanı yüce ve noksandan münezzeḫ olan Cenāb-ı Hak'tan gizlenmektir. Hicabın hakikati ise, ilahī tecellileri kabule engel olacak şekilde maddi suretlerin kalbe yerleşmesidir. Onun (yazarın) –Allah sırlarını takdis eylesin- sözü sona ermiştir.

müraca'at ile taḥbīke vuḳūf [u] taḥṣīl itmek gerekdür. Fünūn-ı mütedāvileden birinüñ muṣṭalaḥātını zabṭ itmeyen kimesne bādī nazarda ol fenn ehliyle müşārekete ḳādir olmaz, fe-keyfe ki iṣṭilāḥī olmayup, bel ki vicdānī vü iṣrākī olan meṭālib-i 'aliyye ehliyle bādī nazarda bir kimesne mücerred 'ilm ü zekā ile müşāreket ihtimāli ola!

Lā-cerem erbābu'l-bāle lāzım olan oldur ki [124b] bu bābda ḥüsn-i ḳannı pīşe ve 'āḳıbet-i kārı endīşe idüp dāyire-i edebden ḥurūc¹¹⁶⁹ itmeyeler. Ve bu mes'elenüñ tevḫīḳı egerçi kim ṭavīlü'z-zeyldür, lākin meṣāyih-ı kirāmdan mesmū'umuz olduḡı üzre bī-ṣāyibe vü tebdīl ü teḡayyür dībāce-i kitābda ta'lik ü taḥrīr olınmıṣdur, nev'-i vuḳūf ḥāṣıl itmek isteyen ol maḥalle müraca'at eyleye. *El-ḳalīlu yedullu 'ale'l-keṣīr, ve'l-ḳaṭretu tunbi'u 'ani'l-ḡadīr.*¹¹⁷⁰

154) إلى كم أواخي السترها قد هتكتها وحل أواخي الحجب في عقد بيعتي

İlā kem u 'āḫı's-sitre hā ḳad hetektuhu

Ve ḥallu avāḫı'l-ḥucbi fi 'aḳdi bey'atī

Sitr: Kesr-i sīn ile perde ma'nāsınadır. U'āḫı lafzı zamm-ı hemze ile olıcaḳ mü'āḫātdandır, mülāzemet ma'nāsınadır; ve fetḥ-i hemze ile olıcaḳ cem'-i aḫyedür. Aḫye ṣol devābb baḡladuḡları ḫable dirler ki her ṭarafı yire ḳaḳılan vetede¹¹⁷¹ baḡlanmıṣ ola. Nāzım ḫazretleri bu 'ibāre ile 'alā vechi'l-isti'āre ṣol edāyı edā eylemiṣdür ki nüfūs-i insānī dünyevī ve uḫrevī kemāline eriṣmek aña teṣebbüs ile ḫāṣıl olur. **Ve ḥallu'**deki vāv ḫāliyyedür. 'Aḳdi bey'at'dan murād yevm-i mīṣāḳda olan bey'at-i ezeliyyedür.

¹¹⁶⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁷⁰ Az, çoḡa delālet eder ve damla gölcüḡün habercisidir.

¹¹⁷¹ Yazmada " " şeklindedir.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki [125a]: *Îlâ kem ulâzimu's-sitre ve esturu veche'l-ḥaḳîḳati bi-ḥicâbi's-şûreti. Hâ enâ ḳad hetek[tu]'s-sutrete ve keşef[tu]'l-ḥicâbe, ve'l-ḥâlu enne 'aḳde'l-esrâri ve keşfe'l-estâri fî cibilletî ve merkûzun fî ḥaḳîḳatî min yevmi 'aḳdi bey'atî.*¹¹⁷²

El-ma'nâ: **Îlâ kem**: Niceye dek. **U'âḫî**: Mu'âḫât iderüm; ya'nî mülâzemet iderüm, mufâraḳat itmezem. **Es-sitre**: Perdeye. **Hâ ḳad hetektuhu**: Âgâḥ ol ki taḫḳîḳ ben ol perdeyi yitirdüm. **Ve ḥallu avâḫî'l-ḥucbi**: Ḥâl ân ki ḥicâb bağlarını çözmek. **Fî 'aḳdi bey'atî**: Benüm bey'atum 'aḳdında şâbitdür.

Ya'nî niceye dek perde vü ḥicâb ile taḳayyüd iderüm Âgâḥ ol ki taḫḳîḳ ol perde-i ḥucbi ben ref' ü hetk eyledüm; ḥâl ân ki ḥicâblar 'uḳdelerini çözmek benüm ezeli 'âdetüm ve cibillî sünnetümdür dimekdür. **Rubâ'î-i Câmî**:

[*Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'*]

Tâ key ḡam-ı 'aşḳ-ı yâr pinhân dârem

Tâ key reh-i mestûrî-yi ḥod pîş ârem

Âmed [dem-i] ân geh ki perdehâ râ bederem

*Zirâ geh ü iş'âr-ı ḥod pindârem*¹¹⁷³

155) مُنِحْتُ وَلَاهَا يَوْمَ لَا يَوْمَ قَبْلَ أَنْ بَدْتُ لِي عِنْدَ أَخْذِ الْعَهْدِ فِي أَوْلَيْتِي

Muniḫtu velâhâ yevme lâ yevme ḳable en

Bedet lî inde aḫzi'l-'ahdi fî evvliyyetî

Menḫ: *Î'tâ* ma'nâsınadır. **Muniḫtu**: *U'tîtu* dimekdür. *Yâ'*-i mütekellim mef'ûl-i evveli.

Velâhâ: Mef'ûl-i şânîsidür **muniḫa**'nuñ. **Velâ**: Feth-i **vâvla** [125b] maḥabbet

¹¹⁷² Niceye dek (ne vakte kadar) örtüye sarılıp suret perdesiyle hakikatin yüzünü örteceğim? Bil ki ben o sureti yırttım ve o örtüyü kaldırdım. Zaten sırları bağlamak ve örtüleri kaldırmak benim tıynet ve huyumda biat gününden beri (ezelden beri) sabittir.

¹¹⁷³ Son mısradaki kelime eksikliği sebebiyle vezin hatalıdır. Tercümesi: Yârin aşkının verdiği hüznü ne zamana kadar gizleyeyim? Ne zamana kadar bunları saklayayım? Artık perdeleri yırtmanın zamanı geldi, çünkü kendimi göstereceğimi zannediyorum.

ma' nâsinadır. Evvelki **yevm'den**¹¹⁷⁴ murâd mübtedâ'-i zuhûr-ı 'âlem-i halk ola 'âlem-i emirdür ki anda şabâh u mesâ yokdur. İmtiyâz-ı 'ilmî mertebesidir. İkinci **yevm'den** murâd yevm-i müte'ârefdür ki şemsün tülû'ından gürübına varınca olan zamândan 'ibâretdür ki ol yirmi dört sâ'at-i nücümîde tamâm olur. **En bedet'**deki **en** maşdariyyedir. **Bedet:** *Zaharat* ma' nâsinadır. ' **İnde: Bedet** kelimesine müte'allıkdür.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *U'tiyet lî maḥabbetuhā fî evveliyetî; ey mubted'u vucūdî yevme lā vucūde¹¹⁷⁵ li-hāza'l-yevmi'l-mute'ārefî fîhi ḳable zuhūrî'l-maḥbūbeti lî 'inde aḥziha'l-'ahde minnî. Ve'l-murādu minhu beyānu ḳidemi maḥabbetihi ve kevnuhā mevhibeten lehu fî'l-ezeli ḳable vucūdî'z-zamāni ve'l-mekāni ve aḥzi'l-miṣāk^{1176 1177}*

El-ma'nā: **Munihtu:** Ben i'tâ olındum; ya'nî baña i'tâ eylediler. **Velāhā:** Maḥbūbenün maḥabbetini. **Yevme:** Bir yevmde ki. **Lā yevme:** Anda yevm-i müte'âref yoğıdı. **Ḳable en bedet lî:** Maḥbūbe baña zâhir olmazdan evvel. ' **İnde'l-'ahdi:** ' Ahd u miṣāk ḳatında. **Fî evvliyyetî:** Benüm evveliyetümde; ya'nî 'âlem-i [126a] vucūda gelmezden evvel.

Ya'nî maḥbūb-i ḥaḳîḳînün maḥabbeti baña i'tâ olındı 'âlem-i vucūda gelmezden muḳaddem bir günde ki anda [ne] şems ü ḳamerden eşer peydâ ve [ne] rüşeniden ḥaber hüveydâ idi. Henüz ḥazret-i ma' şūḳa baña zâhir olup benden "elestu bi-rabbikum"¹¹⁷⁸ ḥiṭâbıyla aḥz-ı 'ahd ü peymân itmemiş idi dimekdür. **Rubā'î:**

[Me'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'il]

Ān dem ki muḥabbeteş 'aṭā kerde merā

Ne rûz ne şeb bûd ne arz [u] ne semā

¹¹⁷⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁷⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁷⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁷⁷ Mahbubenin muhabbeti bana, benim varlık âlemine gelişimden ve ahit sırasında onun vücudunda zahir olmasından önce öyle bir günde verildi ki bizim bildiğimiz günler yoktu. Bu ifade ile kendi muhabbetinin kıdemi ve bu muhabbetin ona ta ezelden; yani zaman ve mekân henüz ortaya çıkmadan ve (Allah tarafından) bizden kesin söz alınmadan önce verildiği anlatılmaktadır.

¹¹⁷⁸ "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (A'râf, 7/172)

Ber dīde-i cān cilve ne-kerde est ne şod

Peymān-ı elest ez Ū zī-men kavī-i belā¹¹⁷⁹

156) فَبِلْتُ هَوَاهَا لَا بِسَمْعٍ وَلَا بِنَظَرٍ وَلَا بِاِكْتِسَابٍ وَاجْتِلَابٍ جِبِلَّةٍ

157) وَهَمْتُ بِهَا فِي عَالَمِ الْأَمْرِ حَيْثُ لَا ظُهُورٌ وَكَانَتْ نَشْوَتِي قَبْلَ نَشَأَتِي

Fe-niltu hevāhā lā bi-sem' in ve lā bi-nāzīrin

Ve lā bi'ktisābin ve'ctilābi cibilleti

Ve himtu bihā fi 'ālemi'l-emri ḥaysu lā

Zuhūrun ve kānet neşveti ḳable neş'eti

Neyl: Yetişmek ve bulmak ma' nāsınadır. **Hevāhā** ile **bihā** zamīrleri maḥbūbeye rāci' dūr. **Nāzīr:** 'Ayn ma' nāsınadır. **Cibillet:** Fıtrat dimekdür. **Himtu:** *Heyemān¹¹⁸⁰* dandur; taḥayyur ma' nāsınadır. **'Ālem-i emr:** Şol 'āleme dirler ki anuñ vücūdunuñ mādiyye vü meddiye tevķīfi olmayup bel ki maḥz-ı emrken eyle mevcūd olmış ola ve aña 'ālem-i melekūt daḥı dirler.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-niltu ve edrektu¹¹⁸¹ hevāhā lā bi-vāsīṭati's-sem' i [126b] ḥattā esme'a bihā evşāfehā, ve lā bi-'aynin ḥattā anzura bihā ilā cemālihā ve lā bi'ktisābi 'amelin āḫara minnī ve'ktizā' i fitretin ḥāşiletin lī bi-lā ḥubbihā bihā lā bī ve taḥayyertu ve himtu bi-ḥubbihā ve 'işķihā fi 'ālemi'l-emri ḳable zuhūrī fi hāzihi'n-neş'eti'l-ḫalkiyyeti fe-kānet neşveti ve sukrī ḳable vucūdī ve ḫalkiyyeti.¹¹⁸²*

¹¹⁷⁹ Bana muhabbetini ve sevgisini verdiği an ne gece gündüz ve ne de yeryüzü ve gökyüzü vardı. O, can gözüne görünmemiş, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sormamış ve ben de “Evet, öyledir.” dememiştim.

¹¹⁸⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁸¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁸² Onun (mahbube) sevgisine yetişip nail olmam, kulağımın onun vasıflarını duyup, gözümün onun güzelliğini görmesi vasıtasıyla olmadı. Ayrıca bu iş, bendeki başka bir duyunun onun sevgisini kazanması vasıtasıyla veya onun muhabbeti sebebiyle hasıl olan fitratımın çekişi vesilesiyle de olmamıştır. Ve ben

El-ma' nā: Fe-niltu: Ben yetişdüm. Hevāhā: Maḥbūbenūñ 'aşkına. Lā bi-sem'in: Sem' ile degül. Ve lā bi-nāzirin: Daḥı ' ayn ile degül. Ve lā bi'ktisābin: Daḥı sa' y ü iktisāb ile degül. Ve'ctilābi: Daḥı cibillet, daḥı fıtrat-i selīme ictilābı ile degül. Ve himtu: Daḥı ben mütehayyir-i vālih oldum. Bihā: Anuñ maḥabbeti ile. Fī 'ālemi'l-emri: ' Ālem-i ervāḥda. Ḥayṣu: Bir mekānda ki. Lā zühurun: Zühūr-ı vücūd yoĝıdı. Ve kānet: Ḥāl ān ki olmuş idi. Neşveti: Benüm sekr ü keyfiyyetüm. Ḳable neş'eti: Benüm ḥilḳat u zühūrumdan evvel.

Ya'nī benüm ḥazret-i ma'şūḳanuñ maḥabbetine vuşülüm sem' ü başar vāsıtasıyla degüldür; ya'nī sem' ile evşāfinı işıdüp ve başar ile cemālini görmek cihetiyle degüldür, daḥı kesb ile yāḥud fıtrat-ı selīmeden nāşī cezb ü celb [127a] ile degüldür, bel ki vehbī vü ezeliüdür; henüz ben ' ālem-i ervāḥda iken menzil-i eşbāḥ olmadın ve āramgāḥ-ı vuşlatda olup daḥı āvāre-i kūy-ı fūrḳat olmadın ' aşḳ-ı cānān ile bī-ser ü sāmān ve keşiş-i mihr ü maḥabbet ile vālih ü ḥayrān idüm. Benüm ol demde ne gerd-i vücūdumdan eşer peydā ve ne zühūr-ı būdumdan ḥaber hüveydā idi, sekrüm baña vücūdumdan evvel sebeḳat ve keyfiyyetüm zühūr-ı būdumdan muḳaddem işābet eylemişdi dimekdür. **Maṭla' :**

[Mef' ülü mefā' ilün mef' ülü mefā' ilün]

Ne ateş ü bād u ne āb u gil idüm cānā

Sen serv-i hevā-baḥşa ben māyil idüm cānā

Rubā' i:

[Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' il]

Ān rüz ki in gunbed-i devvār ne-būd

Cān-ı ten-i çār aşl hem yār ne-būd

Mā nerd-i muḥabbet heme[g]ī bāḥteim

onun muhabbeti ve aşkıyla, bu hilkat ve sıfatlarım ortaya çıkmadan önce alem-i emrde şaşip kendimden geçtim; benim sarhoş olmam, varlığım ve yaratılışımdan önceydi.

İn şeş der u çār ferş der kār [nebūd]¹¹⁸³

158) هُنَا مِنْ صِفَاتِ بَيْنَنَا فَاضْمَحَلَّتِ

فَأَفْنَى الْهَوَى مَا لَمْ يَكُنْ تَمَّ بَاقِيًا

Fe-efne'l-hevā mā lem yekun şemme bākıyen

Hunā min şifātin beynenā fe'zmaḥalleti

Efnā kelimesinüñ hevā fā' ili, mā mef' ülidür. Şemme ile 'ālem-i emre, hunā ile 'ālem-i ḥalka işāret eylemişdür. **Bākıyen:** Şābiten ma' nāsınadır. **Şemme:** **Bākıyen** kelimesine, **hunā:** İfnā kelimesine müte' allıkdür. **Min şifātin'**daki **min;** **mā'**daki ibhāmı mübeyyindür. **İzmaḥallet:** *Telāşet [127b] ve feniyyet* ma' nāsınadır. **Fe'zmaḥalleti'**deki zamir şifāt[a] rāci' dür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Lemmā edrektu maḥabbet[te]hā bihā lā bī ve lā bi-vaşfīn minnī fī 'ālemi'l-emri şumme zahertu bi-şifātin ḥādīşetin ḥāyiletin beynī ve beyne maḥbūbetī fī 'ālemi'l-ḥālki tederrekeni'l-hevā fe-efnā fī hāza'l-'ālemi mā lem yekun şābiten şemmete min şifātin ḥāyiletin ve āşārin māni'ātin beynenā, fe-izā feniyyeti'l-ağyāru ve'zmaḥalleti'r-rusūmu ve'l-āşār, ve lem yebka illallāhu'l-vāḥidu'l-ḳahhār.*¹¹⁸⁴

El-ma'nā: **Fe-efne'l-hevā:** 'Aşḳ ifnā eyledi. **Mā:** Şol şey' ki. **Lem yekun:** Degül idi. **Şemme:** Anda; ya'nī 'ālem-i ervāḥda. **Bākıyen:** Şābit degül idi. **Hunā:** Burada; ya'nī 'ālem-i ḥalkda ifnā eyledi. **Min şifātin:** Şifātdan. **Beynenā:** Bizüm beynümüzde. **Fe'zmaḥalleti:** Pes muzmaḥill ü mütelāşī oldı ol şifāt.

Ya'nī 'aşḳ u hevā ifnā eyledi şol şeyi, ol şey'üñ 'ālem-i emrde şubūt u beḳāsı yoğ-iken 'ālem-i ḥalka gelmekle ol şifātlar zuhūra gelüp benüm ile ma' şūḳa beyninde ḥicāb olmuş-idi; pes ol şifāt ifnā-yı hevā ile bi't-tamām benden fānī vü mütelāşī oldı dimekdür. **Rybā'ī:**

¹¹⁸³ Daha bu dönen kümbet yani gökyüzü ve dört erkan yokken, altı yön ve dört kat yeryüzü yaratılmamışken, biz muhabbet kumarında yenilmişiz.

¹¹⁸⁴ Alem-i emrde onun (mahbubenin) sevgi ve muhabbetine, kendimde olan bir sıfatla değil de kendisinde olan bir sıfatla nail olup halk aleminde benimle o mahbube arasında perde oluşturan hâdis (sonradan var olan) bir sıfat olarak ortaya çıkınca aşk beni yakalayıp alem-i emrde sabit ve mevcut olmayan ve benimle mahbube arasında perde oluşturan bu hâdis sıfatları yok etti. İşte o zaman mâsivâlar (Allah'tan başka her şey) yok olup alâmetler ve tasavvur edilen şekiller yıkılır ve her şeye galip ve eşsiz olan Allah'tan başka kimse kalmaz.

[Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūl]

Der dām-ı havādiş ki şodem bend-i cihāt [128a]

‘Aşq-ı to merā geşt çu hizr u zulumāt

Her çiz ki der ‘ālem-i vuşlat ne-buved

Maḥveş koned ān zi resm u āşār-ı şıfāt ¹¹⁸⁵

فَأَلْفَيْتُ مَا أَلْفَيْتُ عَنِّي صَادِرًا إِلَيَّ وَمَنِّي وَارِدًا بِمَزِيدَتِي (159)

Fe-elfeytu mā elḳaytu ‘annī şādiran

İleyye ve minnī vāriden bi-mezīdetī

Elfeytu: *Vecedtu* dimekdür. **Elḳaytu:** *Ṭaraḫtu* ma‘ nāsınadır. **Elfeytu**'nün evvelki mef' ūli **mā elḳaytu** cümlesidür. İkinci mef' ūli **vāriden**'dür. **Şādiran:** Hāldür, **elḳaytu**'nuñ zamīrinden. ‘**Annī:** **Şādiran** kelimesine müte‘ allıkdür. **Minnī:** **Elḳaytu** qarīnesiyle maḥzūf **ṭuriḫat;** **İleyye:** **Vāriden** kelimesine müte‘ allıkdür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-vecedu mā elḳaytu ve ṭaraḫtu minnī ḫāle kevnihī şādiran ‘annī vāriden ileyye ma‘a mezīdetin ‘aleyhi* ¹¹⁸⁶.

El-ma‘nā: **Fe-elfeytu:** Ben buldum. **Mā:** Şol şey’ ki. **Elḳaytu:** Ben ilḳā vü ṭarḫ eyledüm. ‘**Annī şādiran:** Benden şadır olduğı ḫāle. **İleyye vāriden:** *Elḳaytu ve ṭarḫtu minnī vāriden ileyye* taḳdīrindedür; ya‘ nī benden ilḳā vü ṭarḫ eyledüğüm şey’i yine baña vārid buldum. **Bi-mezīdetī:** Ziyādesiyle bile.

Ya‘nī ben buldum benden şadır olduğı ḫāle, benden ilḳā vü ṭarḫ eyledüğüm şey’ ol şıfātın ‘ibāretdür yine baña vārid ü rāci‘ buldum ma‘a ziyāde dimekdür.

Ba‘ z-ı şurrāḫ [128b] **elfeytu**'nuñ mef' ūl-i şānisi **şādiran** lafzın tıttup **minnī vāriden** lafzını aña ma‘ tūf tıttup **minnī bī:** **Vāriden** kelimesine; **ileyye** ile ‘**annī:** **Bī şādiran** kelimesine

¹¹⁸⁵ Hâdiselerin tuzağında yönlere ve mekâna esir düştüğümde, senin aşkın bana Hızır’a karanlık ülkesi gibi oldu. O, vuslat âleminde olmayan her şeyin sıfat ve özlerini siler.

¹¹⁸⁶ Kendimden çıkarıp attığım şeyi, benden sâdir olmasına rağmen, fazlasıyla kendime gelici buldum.

müte' allik ıutınışlardur. Bu tağdırce dimek olur ki: *Fe-vecedtu mā elķaytu mine'ş-şifāti şādiran 'annī ileyye ve vāriden 'annī, fe-vecedtu hā; ey eş-şifāta ba' de ilķā 'ihā vārideten min zātī şādiratan 'an zātī ilā zātī. Ve fihī şey 'un lā yaħfā 'ala'l-mute 'emmil.*¹¹⁸⁷ *Vallāhu a'lem.*¹¹⁸⁸ **Rubā'ī:**

[*Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūl*]

Der evvel-i kārem ān ĉi endāhte būd

Ez resm u eşerhā-yı şifathā ki numūd

Bāzem heme rā be men hemī yāfteem

*K'ez men be men āmed ān heme pīş şuhūd*¹¹⁸⁹

160) وشاهدت نفسي بالصفات التي بها تحجبت عني في شهودي وحجبتني	161) وإني التي أحببتها لا محالة وكانت لها نفسي علي محيلتي
Ve şāhedtu nefsi bi'ş-şifāti'l-letī bihā	
Teħaccebtu 'annī fi şuhūdī ve ĉicbetī	
Ve inni'l-letī aħbebtuhā lā maħālete	
Ve kānet lehā nefsi 'alyye muħiletī	

Ve şāhedtu'daki vāv ' atıfedür; elfeytu'ya¹¹⁹⁰ ma' tūfdur. **Şuhūd:** Ğuzūr-ı zātīden ' ibāretdür. **Ğicbet:** ol Ğuzūruñ fiķdānına dirler. Evvelki **nefs:** zāt ma' nāsınadır. İkinci **nefs'**den murād her ferdūñ te' ayyüni ve Ğayrdan mā bihi'l-imtiyāzı olandır şaħş cihetinden. **Bi'ş-şifāt'**daki

¹¹⁸⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁸⁸ Kendimden ıkardığım sıfatları, benden bana gelici ve kendimde buldum. Bunları, yani sıfatları, uzaklaştırdıktan sonra kendimden sādır ve yine kendimden kendime gelici buldum. Bunda (açıklamada), dikkatle bakanlardan gizli olmayacak şey vardır. Allah daha iyi bilir.

¹¹⁸⁹ İşin başında (daha yaratılmadan önce) bana verdiği tüm sıfatları ve nakışları ben (yaratıldıktan sonra) kendimde buldum ve benden bana geldiklerini gördüm.

¹¹⁹⁰ Yazmada " " şeklindedir.

[129a] **bā** mülābese içündür. **Bihā'**daki **bā** sebebiyyedür. **Ẓamīr** şifāta rāci' dūr. Beyt-i evveldeki **şuhūdī ve hicbetī** leff ü neşr-i mürettebdür. **Ve innī'**deki **vāv** 'a'ıfedür. **İnnī: nefsi** kelimesine ma' tūfdur, *ve şāhedtu ennī* taqdirindedür. **Lā maḥālete:** *Lā şubhete* dimekdür. **Ve kānet'**deki **vāv** ḥāliyyedür. **Lehā** zamīri maḥbūbeye rāci' dūr.

Taqdir-i kelām dimekdür ki: *Ve şāhedtu zātī fi ḥāleti şuhūdī mutelebbiseten bi's-şifāti'l-letī taḥaccebtu bihā 'annī; ey 'an ḥaḳīḳati zātī fi ḥāleti hicbetī, ve ke-zālike şāhedtu 'ayne'z-zātī'l-maḥbūbete'l-letī kuntu muḥibbehā lehā lā şubhete, ve'l-ḥālu enne'n-nefse kānet muḥiletī 'aleyye li-ecli'l-maḥbūbete'l-letī hiye 'aynī fi'l-ḥaḳīḳati. [ev] ennehu kānet nefsi li-ecli'l-maḥbūbete'l-letī hiye 'aynī fi'l-ḥaḳīḳati tuḥīlunī'¹¹⁹¹ ve turībunī 'aleyye.¹¹⁹²*

El-ma' nā: **Ve şāhedtu:** Ben müşāhede eyledüm. **Nefsi:** Benüm nefsumi; ya' nī benüm zāt-ı ḥaḳīḳatümü. **Bi's-şifāti'l-letī:** Şol şifāt ile ki. **Bihā:** Ol şifāt sebebi ile. **Teḥaccebtu:** Ben müteḥaccib ü mütesettir oldum. **'Annī:** Benden. **Fī şuhūdī:** Şühüdümde. **Ve hicbetī:** Daḡı hicbetümde. **Ve innī:** Daḡı taḥḳīḳan ben; ya' nī müşāhede eyledüm taḥḳīḳan ben. **El-letī:** Şol şey ki [129b] **Aḥbebtuhā:** Ben anı sevdüm. **Lā maḥālete:** Şüphesüz. **Ve kānet:** Ḥāl ān ki olmuşdı. **Lehā:** Maḥbūbeden ötüri. **Nefsi:** Benüm nefsum. **'Alyye:** Baña. **Muḥiletī:** Ḥīle idici.

Ya' nī ben kendü zāt u ḥaḳīḳatümü şol şifāt mülābesesiyle müşāhede eyledüm ki şühüdümde ki bi-' aynihi yine mā-delle şifāt sebebiyle maḥcūb u müstetir olmuşıdum ben benden. Ya' nī kendü ḥaḳīḳat-i zātumdan daḡı müşāhede eyledüm ki taḥḳīḳen ben kendü sevdüğüm imişüm bi-lā-şekk ü lā-şübhe. Ḥāl ān ki ḥazret-i ma' şūḳadan ötüri benüm nefsum baña ḥīle idici ve şekke düşürücü idi dimekdür. *Ve fīhi işāretun ilā taḥḳīḳihi rażıyallāhu te'ālā 'anhu bi-maḳāmı'l-beḳā' i ba' de'l-fenā'.¹¹⁹³* **Rubā'ī:**

[Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' il]

¹¹⁹¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁹² Ben zatımı hicabiyet durumunda kendileri sebebiyle kendimden; yani zatımın hakikatinden gizlendiğim sıfatlarla şühüdüm halinde gördüm. Ayrıca ben, şüphesiz sevdiğim ve ayn-ı zatım olan o maḥbubeyi de gördüm. Halbuki benim nefsim, ayn-ı zatım olan maḥbube için kendi zatıma yöneltici oldu. Ya da benim nefsim, ayn-ı zatım olan maḥbube için beni kendi zatımdan şüphe ettiriyordu.

¹¹⁹³ Bunda şairin, “Beka ba' de'l-fenā” (fenâdan sonra bekâ) makamına ulaştığına işaretler bulunmaktadır.

[Her] Çiz ki buved 'illet-i setrem ānhā

Dīdem ki bedān geşte kunūn keşf-i gīṭā

Īn dem ki şodem 'ayn-ı ḥabībem lā-şek

Hāl ān ki be-kerde ḥīle mer nefsi-i merā¹¹⁹⁴

فَهَامَتْ بِهَا مِنْ حَيْثُ لَمْ تَدْرِ وَهِيَ فِي شُهُودِي بِنَفْسِ الْأَمْرِ غَيْرِ جَهُولَةٍ (162)

Fe-hāmet bihā min ḥayṣu lem tedri ve hiye fī

Şuhūdī bi-nefsi'l-emri ğayru cehūleti

Fe-hāmet'deki **fā** şart-ı muḳādderūñ cevābıdır. Zāmīr-i müstekin ile **bihā** zamīr[i] nefse rāci' dūr; *hāmeti'n-nefsu bi-maḥabbeti nefsihā*¹¹⁹⁵ taḳdīrindedür. **Ve hiye fī**¹¹⁹⁶deki [130a] vāv hāliyyedür. **Nefsi'l-emri**: Hāḳīkat-i hāl ma' nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Īzā kāne'l-emru ke-zālike fe-nefsī vālihun bi-nefsihā lā bi-ğayrihā min ḥayṣu lem tedri ennehā 'aynu'l-ma'şūḳati ve nefsu'l-maṭlūbeti, ve'l-ḥālu ennehā leysat cehūleten bi-ḥaḳīḳati'l-emri bel hiye 'ālimetun fī şuhūdī lākinnehā kānet maḥcūbeten 'an zātihā bi-şifātihā ḳable şuhūdihā*.¹¹⁹⁷

El-ma'nā: **Fe-hāmet**: Ḥayrān oldı nefsi. **Bihā**: Kendüye. **Min ḥayṣu lem tedri**: Bilmedügi ḥayṣıyyetden. **Ve hiye**: Hāl ān ki ol nefsi. **Fī şuhūdī**: Benüm şühüdümde. **Bi-nefsi'l-emri**: Hāḳīkat-i hālde. **Ğayru cehūleti**: Cāhil degüldür.

¹¹⁹⁴ Önceden gizli oluşumun sebebi olan şeyler şu an sırlarımın perdesini yırtıyor. Sevgilimle aynı olduğum şu zamanda nefsimin hilesi olduğumda şüphe yok.

¹¹⁹⁵ Nefis kendi zatına aşık ve hayran olmuştur.

¹¹⁹⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁹⁷ Öyle olunca nefsim, sevilenin onun kendi zati ve aynısı olduğunu bilmediği için başkasına değil de kendi zatına aşık ve hayran olmuştur. Halbuki o (nefsim) şühüdüm (görünmem) esnasında işin aslını biliyor, habersiz değildir. Fakat o, şühüd halinden önce kendi sıfatlarıyla kendi zatından perdeliydi (gizliydi).

Ya'nî benüm nefsum kendü zâtına vâlih ü hayrân oldı, ma'sûkını kendü idüğini bilmedügi cihetden, hâl ân ki benüm şühüdum hâlinde haqîkat-i emre 'ârif idi; câhil¹¹⁹⁸ degül idi dimekdür. *Ve ni' me [mā] kâlê's-şeyhu Ferîduddîn el-'Attâr kudise sirruh fî hâza'l-ma'nâ. Ve ni' me'l-mu'in.*¹¹⁹⁹ **Nazm:**

[Mef' ulü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün]

Ey zâhir-i to 'âşık u ma'sûk bâînet

*Ma'sûk râ ki dîd taleb-kâr âmede*¹²⁰⁰

Hañi buyurulmaya ki **elfeytu**¹²⁰¹ beytinden bu maħalle gelince nâzım *kuddise sirruh* ħazretleri beķā ba' de'l-fenā maķāmı ile [130b] taħķıķlerine işāret buyurmışlardur; gāh lisān-ı cem' ile gāh lisān-ı vaħdet ile ta'bīr itmişlerdür. Ol cihetdendür ki *teħaccebtu* 'anhā maħallinde **teħaccebtu** 'annī,¹²⁰² *fî şuhūdihā* maħallinde **fî şuhūdi**¹²⁰³ 'ibāretiyle aña işāret buyurmışlardur. **Rubā'î:**

[Mef' ulü mefâ' ilün mefâ' ilü fe' ul]

Nefsem ki be-şod be ħiřten vâlih u zâr

Z'ân rû ki ne-fehmîd ħod ân bûd nigâr,

Hâl ân ki ne-dâniste ħodeş der zâhir

*V'in ħurfê ki der şuhūd-ı men vâķif-i kâr*¹²⁰⁴

¹¹⁹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹¹⁹⁹ Ferîduddîn-i Attâr'ın –onun sırları takdis edilsin- bu anlamda söylediği şu sözler ne güzeldir. En iyi yardımcı O'dur (Bu sözlerin buraya getirilmesine yardımcı olan Allah'tır).

¹²⁰⁰ Ey zahiri aşık ve bātını maşuk olan! Maşuku bir defa gören herkes, tekrar talep etmektedir.

¹²⁰¹ Kasîdenin 159. beytidir.

¹²⁰² Kasîdenin 160. beytidir.

¹²⁰³ Kasîdenin 160. beytidir.

¹²⁰⁴ Nefsimin bu işte şaşır kalmasının sebebi, aslında istenilen sevgilinin kendisi olduğundan habersizliğindendi. En çok şaşırılacak şey ise, benim bu durumun farkında olmam ama nefsin bundan habersiz olmasıdır!

وقد آن لي تفصيل ما قلتُ مُجملاً وإجمال ما فصلتُ بسطاً لبسطني (163)

Ve **ka**d āne lī tafşīlu mā **ka**ltu mucmelen

Ve icmālu mā faşşaltu beştan li-beşatī

Āne, ye ʾīnu, eynen ile hāne yaḥīnu ḥīnen bu maʿnāyadır; *āne aynuhu* dirler [ve] *hāne ḥīnuhu* dirler; *cāʾe vaqtu[hu]*¹²⁰⁵ dimekdür. **Beştan: Faşşaltu** kelimesinüñ mefʿulidür; *kaʿadtu culūsen*¹²⁰⁶ gibidür; *faşşaltuhu ve beşatuhu beştan* taḳdīrindedür. **Beşat:** Feth-i bā ile siʿat ve ihāta maʿnāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Hāne lī en ufaşşile mā eşertu mucmelen mine'l-ittihādi ve ḥaḳīḳati't-tevhīd, ve ucmile mā faşşaltuhu min aʿbāʾil-maḥabbeti ve ālāmi'l-işki li-īşālihā ila'l-maḳşūdi beştan fi'l-kelām; li-siʿatī ve ḳudretī fi icmālihi ve tafşīlih.*¹²⁰⁷

El-maʿnā: **Ve ka**d āne: Taḳḳīken vaḳit geldi. **Lī:** Benüm için. **Tafşīlu mā:** Şol [131a] şeyʾün tafşīli ki yaʿnī şol şeyʾün tafşīlinün vaḳti geldi ki. **Ḳultu:** Ben anı didüm. **Mucmelen:** İcmāl vechi üzre. **Ve icmālu mā:** Daḳı şol şeyʾün icmālinün vaḳti geldi ki. **Faşşaltu:** Ben anı tafşīl eyledüm. **Beştan:** Li-ecli'l-beşti tafşīl eyledüm. **Li-beşatī:** Siʿat u ihāta olduğundan ötüri.

Yaʿnī bundan aḳdem ʿalā vechi'l-icmāl beyān eyledüğüm şeyʾi ki ol ḥaḳīḳat-i tavḥīd[d]en ʿibāretdür, taḳḳīken anı tafşīl itmenün zamānı geldi. Ve yine bundan esbak ʿalā vechi't-tafşīl izḥār u iʿlān eyledüğüm şeyʾi ki ol şedāyid-i ālām u miḥnetten ibāretdür, anı icmāl itmenün evāmı geldi. Bā-ḥuşuş ki bu maʿnā-yı mücmeli tafşīl üzre bende ḳudret, tefāşīl-i iʿyāʾ-i maḥabbeti ḥayy idüp ʿalā vechi'l-icmāl¹²⁰⁸ taʿbīre bende siʿat u istiḳāʿat vardur dimekdür. **Rubāʿī:**

¹²⁰⁵ Zamanı gelmiştir.

¹²⁰⁶ Oturarak kuûd ettim.

¹²⁰⁷ Hem icmalde hem tafsilde vüsat ve güce sahip olduğuma göre, daha önce özetlenmiş olarak anlattığım “ittihād” sırları ve tevhīd hakikatlerini ayrıntılı olarak açıklamanın ve sözleri yayıp ayrıntılı olarak anlattığım muhabbet ağırlıkları ve aşk tasalarını özetlemenin zamanı geldi.

¹²⁰⁸ Yazmada " " şeklindedir.

[Mef' ulü mefā' ilünmefā' ilü fe' il]

Āmed dem-i ān ki mucmel-i 'aşk u hevā

Tafşıl hemī konem dihem şerh to rā

Bāzem ān rā ki kerde būd tafşıl

İcmāl konem vus'at-i ān hest merā¹²⁰⁹

نَوَادِرَ عَنْ عَادِ الْمُحِبِّينَ شَدَّتِ (164)

أَفَادَ اتِّحَادِي حُبَّهَا لِاتِّحَادِنَا

Efāde't-tihāzī ḥubbehā li'ttiḥādinā

Nevādire 'an 'ādi[131b]'l-muḥibbīne şezzeti

Efāde: A'ṭā ma'nāsınadır; *efedu'l-māle*, *a'ṭaytuḥu*¹²¹⁰ dimekdür. **İtiḥāzī:** Efāde'nün fā' ilidür. **İtiḥāz** lafzı fā' iline muzāfdür. **Ḥubbehā:** Mef' ulidür **itiḥāz**'uñ. Zāmīr ma' şūḳaya rāci'dür. **Li'ttiḥādinā**'daki **lām** ta'lil içündür, **efāde**'ye müte'alliḳdür. **Nevādire:** Bir maḥzūfuñ şıfatıdır ki ol maḥzūf **efāde**'nün mef' ulidür; *umūran nevādire* taḳdīrindedür. **'Ād:** Cem'-i 'ādetdür. **'An:** **Şezzet** kelimesine müte'alliḳdür. **Şezzet:** *Nederet* ma'nāsınadır. **Şezzet**'deki zāmīr-i müstekin **nevādir** kelimesine rāci'dür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *A'ṭā ve efāde't-tihāzī ḥubbe'l-maḥbūbeti li-ecli't-tiḥādinā umūran nevādire inferedet ve nederet 'an 'ādeti'l-muḥibbīne zuḥūru şibāhihā ve şezzet 'an deydeni'l-'āşıḳīne şudūru emşālihā.*¹²¹¹

El-ma'nā: **Efāde:** İfāde vü i'ṭā eyledi. **İt-tihāzī:** Benüm ittiḥāzum. **Ḥubbehā:** Anuñ maḥbbetini; ya'nī ma'şūḳanuñ ḥubbinı ittiḥāzum. **Li'ttiḥādinā:** Bizüm ittiḥādumuzdan ötüri; ya'nī bizüm ittiḥādumuzdan ötüri ifāde eyledi. **Nevādire:** Nādirler ki. **'An 'ādi'l-muḥibbīne:** 'āşıḳlar 'ādātından. **Şezzeti:** Nādir ü [132a] münferid oldı.

¹²⁰⁹ Aşk ve hevā konusunu sana şerh edip açıklamam için zaman geldi. Sonra tekrar sana ayrıntılı bir şekilde şerh edip açıkladığımı özetleyeceğim, bunu yapmaya gücüm var.

¹²¹⁰ Onu (parayı) verdim.

¹²¹¹ Birleşmemizin sebebiyle mahbubenin sevgisini kabul etmem, sevenlerin adetlerinde eşi benzeri olmayan ve aşıkların alışkanlıkları dışında olan nadir işler vermiştir.

Ya' nī ḥazret-i ma' şūkanuñ maḥabbetini temessük ü ittiḥāzum baña nevādir ü ġarāyib i' ṭā eyledi ittiḥād-ı ezeli'muzden ötüri. Ancılayın ġarāyib ki ' ādāt-ı ' uşşāqdan şudürı nādir ve zümre-i¹²¹² aḥbābdan zuhürı mümteni' ü müte' azzir oldı dimekdür.

Ve'l-ḥāşıl ḥazret-i ma' şūka ile ezeli ittiḥādumuzdan ötüri anuñ maḥabbetini ittiḥāzum baña niçe ḥālāt-ı ' acıbe vü keyfiyyāt-ı ġarībe ifāde vü i' ṭā eyledi ki ol ḥālātuñ ' uşşāqdan şudürı ġāyet kem-yābdur, bel ki her biri reşk-i firça-i erbābu'l-bābdur dimekdür. *Vallāhu a' lem.*¹²¹³ **Rubā'ī:**

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilü fe' il*]

'İşkeş zi yegānegī koned şād merā

Kerdest ber ehl-i ' aşq ustād merā

Mā rā çe nevādir ü ġarā'ib dāde' st

Bā ehl-i dilān ne-dād kān dād merā.¹²¹⁴

يَشِي لِي بِي الْوَأَشِي إِلَيْهَا وَلَا يَمِي عَلَيْهَا بِهَا يُبْدِي لَدَيْهَا نَصِيحَتِي 165)

Yeşī lī biye'l-vāşī ileyhā ve lāyimī

'Aleyhā bihā yubdī ledeyhā naşīḥatī

Vāşī: Ğammāz ma' nāsınadur. *Veşā bihi ile's-sulṭāni vişāyeten*¹²¹⁵ dirler; nemm ve sa' y ma' nāsınadur. Lī'deki **lām** lām-ı ' ākıbetdur; *lehu ve li'l-mevt*¹²¹⁶deki lāmlar gibi. ' **Aleyhā** ile **bihā:** **Lāyimī** kelimesine müte' allıkdür. *Ve lāyimī 'ala'l-maḥbūbeti nisbete ḥubbihā* taḳdīrindedür. Żamāyir-i mü'enneşenüñ dördü bile maḥbūbeye [132b] rāci' dür. **Vāşī:** Aña

¹²¹² Yazmada " " şeklindedir.

¹²¹³ Allah daha iyi bilir.

¹²¹⁴ O'nun eşi benzeri olmayan aşkı beni mutlu eder. O ve aşkı, beni aşk ehline hoca etti. O, bana ne nadide ne nadir şeyler verdi bir bilseniz, hiçbir gönül ehline vermediği kıymetli mücevherleri bana verdi.

¹²¹⁵ Onu sultana gammazladı.

¹²¹⁶ Yazmada " " şeklindedir.

dirler ki muhibbi maḥbūbeye ğamz ide; muhibbe ‘adāvetden ve maḥbūbenüñ liķāsı kendüye münḥaşır olmağdan ötüri. **Lāyim**: Aña dirler ki muhibbi ‘aşğdan men‘ eyleye, muhibbe teraḥḥum u şefkatdan ötüri maḥbūbından ḥufyeten. **Yubdī**’nün **lāyimī** fā‘ ili, **naşīḥatī** mef‘ ülidür.

Tağdır-i kelām dimekdür ki: *El-vāşī yeşī bī ile'l-maḥbūbeti lī, ve lāyimī ‘ala'l-maḥbūbeti bi-sebebi ḥubbihā yuzhiru naşīḥatī ledeyhā bi-ķavlihi: da‘ maḥabbetehā, ḥāşiletun min veşyin lī ileyye¹²¹⁷ maḥabbetī¹²¹⁸ maḥbūbetī şāra yeşī bī ileyye fe-innī ‘aynu'l-maḥbūbeti. Ve lāyimī ‘ala'l-maḥbūbeti bi-ḥubbihā yuzhiru naşīḥatī ‘indehā bi-ķavlih: İtruk maḥabbetehā li-enne'l-mūşā¹²¹⁹ lehu ve'l-mūşī vāḥidun, ke-mā enne'l-melūme ve'l-melūme ‘aleyhi vāḥidun, fe-hāzā emrunā¹²²⁰ vāḥidun ve lā yefūzu bihi kullu meni't-taşāfe bi'l-maḥabbeti bel huve şāzzun ḥāşilun li'l-efrādi, nāşin mine'l-vaşli ve'l-ittihād.¹²²¹*

El-ma‘nā: **Yeşī biye'l-vāşī**: *Yeşī biye'l-vāşī ileyhā bī* tağdırindedür. **Yeşī bī**: Beni ķovlar. **El-vāşī**: Ğammāz. **İleyhā**: Aña ya‘nī maḥbūbeye. **Lī**: Benüm için. **Ve lāyimī**: Daḥı baña lev m idici. **‘Aleyhā**: Anuñ üzerine; ya‘nī maḥbūbe üzerine. **Bihā**: Anuñ maḥabbeti sebebiyle; ya‘nī maḥbūbenüñ maḥabbeti sebebiyle lev idici [133a] **Yubdī**: İzhār eyler. **Ledeyhā**: Maḥbūbenüñ ķatında. **Naşīḥatī**: Benüm naşīḥatımı.

¹²¹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹²¹⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹²¹⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹²²⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹²²¹ Gammazlayıcı ve koğucu benim için beni mahubeye gammazlar. Mahubeyi sevdiğimden dolayı beni azarlayan ise onun (mahubenin) yanında; “Sevmeyi bırak!” diyerek bana nasihatte bulunduğunu izhar eder. Ancak ben mahubenin aynısı olduğum için, gammazlayıcı beni kendime gammazlamış oldu. Ayrıca onun için gammazlık yapılan ile onun hakkında gammazlık yapılanın aynı oldukları için, mahubeyi sevdiğimden dolayı beni azarlayan kişi onun (mahubenin) huzurunda; “Sevmeyi bırak!” deyip bana nasihatte bulunduğunu izhar eder. Bizim bu durumumuz bize mahsustur, bütün sevenler buna nail olamaz. Hatta bu durum, aralarında tam bir birlik hasıl olanlara tahsis edilmiş müstesna bir durumdur ki ancak “ittihād” yani mahub ile mahubenin aynısı olduğu zaman ortaya çıkar.

Ya' nī ğammāz ve vāṣī beni ma' şūķaya ğamz eyler benüm için; ya' nī ol ğamzuñ netice vü 'ākıbeti baña 'āyiddür¹²²² ve beni ma' şūķa sebebiyle lev m iden terk-i 'aşķ eyle diyü itdüĝi nuşķ u pend i ma' şūķaya izhār eyler dimekdür.

Hāsilu'l-ma' nā: Ğammāz beni ma' şūķaya ğamz eyledükde beni baña ğamz itmiş olur ve lāyim baña terk-i 'aşķ eyle diyü naşīħat u pend itdükde ma' şūķaya nuşķ u pend itmiş olur; zīrā benüm yār ile ittiħādum ezelīdür. 'Ālem-i farkda incizāb-ı maħabbetüm ol ittiħāduñ fer' idür. Ben yār ile ħaķīķat-i vāħideyüm, her kim beni ma' şūķaya ğamz iderse beni baña ğamz itmiş olur ve her kim baña terk-i 'aşķ eyle diyü naşīħat u pend iderse ol naşīħatı ma' şūķaya itmiş olur demek olur. Lā-cerem buncılayın maħabbet nādirdür, her 'āşıķuñ kārı vü her kem-sermāyenüñ bāzārı degüldür dimekdür. **Maṭla'**:

[Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Ey cemālin ħüb-rūlardan nümāyān eyleyen

Dīde-i 'uşşāk ile ol ħüsni ħayrān eyleyen

Rubā'ī:

[Me' ūlü mefā' ilün mefā' ilü fe' ūl]

Ğammāz eger koned merā ğamz be yār [133b]

Nāsiħ egerem pend dihed terk-i nigār

Ū 'ayb-i merā be men be-güyed nāsiħ

*Ma' şūķa be terk-i 'aşķ güyed nāçār.*¹²²³

فَأَوْسَعَهَا شُكْرًا وَمَا أَسْلَفْتُ قَلْبِي
وَتَمَنِّخُنِي بِرَأٍ لِّصَدَقِ الْمَحَبَّةِ (166)

¹²²² Yazmada "عائد" şeklindedir.

¹²²³ Laf taşıyan fitneci bana sevgili hakkında yalanlar söyleyip dedikodu yapsa veya nasihatçi bana sevgiliyi terk etmek için nasihat verse, onlar nasihatçi olarak benim ayıplarımı bana söylerler ancak sevgili çaresiz aşķı terk ederek benim ayıbımı belli eder.

Fe-üvsi' uhā şukren ve [mā] eslefet kılen

Ve temneḥunī birren li-şidki'l-maḥabbeti

Fe-üvsi' uhā: *Uveffihā* ma' nāsınadır. **Ve mā eslefet'**deki vāv ḥāliyyedür, mā nāfiyedür **eslefet'**deki; zamīr-i müstekin ile **fe-üvsi' uhā'**daki zamīr-i mü'enneş maḥbūbeye rāci' dūr. **[Mā] eslefet:** *Mā ḳaddemet* ma' nāsınadır. **Ḳilā:** 'Adāvet dimekdür, intişābı mef' üliyyet üzredür. **Menḥ:** Feth-i mīm ile 'aṭā ve baḥşış ma' nāsınadır. **Birr:** Kesr-i bā ile iyilik ma' nāsınadır. Ba' ž-ı nüsaḥda **li-şidki maḥabbeti**¹²²⁴ vāki' olmışdur.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe-ukşiru ve uveffī şukre ni' meti'l-maḥbūbeti; ve'l-ḥālu enneḥā fi[l']-ezeli mā ḳaddemet bi'n-nisbeti ileyye 'adāvete ba'zinā, bel eslefet maḥabbeten ve ḳabūlen ve tu'fīni'l-āne birren ve kerāmeten li-şidki'l-maḥabbeti ve ḥāşiluhu enne kulle insānin fi 'ilmihī'l-ezeliyyi*¹²²⁵ *immā maḥbūbun ev maḡzūb. Ve'l-maḥbūbu'l-ezeliyyu lā yaşīru maḡzūben 'aleyhi ve ke-zālike 'aksuh; li-enne şifāta'l-Ḥaḳki ezeliyyetun lā yetagayyeru bi-nefsi 'ameli'l-'abd; ve kullun muyesserun li-mā ḥulika leh.*¹²²⁶

El-ma' nā: **Fe-üvsi' uhā:** Ben aña īfā iderüm. **[134a] Şukren:** Şükrī. **Ve mā eslefet:** Ḥāl ān ki maḥbūbeye taḳdīm eylemedi. **Ḳilen:** 'Adāvet ü buḡz. **[Ve] temneḥunī:** Daḡı baña iḥsān eyledi. **Birren:** İyilik. **Li-şidki'l-maḥabbeti:** Şıdk-ı maḥabbetden ötüri.

Ya' nī ben ḥazret-i ma' şūḳanuñ şükrini ifādeye bezl-i maḳdūr iderüm; ḥāl ān ki ḥazret-i ma' şūḳa baña buḡz¹²²⁷ u 'adāvet taḳdīm eylemedi ḳaṭ'ā; ya' nī 'ilm-i ezeli'de beni

¹²²⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹²²⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹²²⁶ Ben mahbubenin şükrünü çokça ifade ederim. Çünkü o, ezelde bana asla düşmanlık ve nefret sunmamıştır. Aksine aşk ve muhabbet sunmuş ve onun sevgideki sıdkından dolayı bana şu an iyilik ve ihsanda bulunmaktadır. Hulâsa olarak, her bir insan, Allah'ın ezeli ilmine nispetle ya sevilmiş ya da nefret edilmiştir; ezelde sevilmiş kişi nefret edilmiş olmaz, bu durumun tersi de olmaz. Çünkü Hakk'ın sıfatları kadim ve ezeldir, kulun fiilleriyle deḡişmez, ayrıca herkes ne için yaratıldıysa ona müyesser kılınır.

¹²²⁷ Yazmada " " şeklindedir.

mağzûbından¹²²⁸ kılmadı ve hâlen dahı baña ihsân itmek üzredür şıdk-ı maḥabbet cihetinden. Ya' nî eger qabûl-i ezeliye maḥzar olmasaydum 'âlem-i şüretde benden şıdk u maḥabbet zâhir ü 'ayân ve âşâr-ı derd-i 'aşq çehre-i zerdümden nümâyân olmaz idi dimekdür. **Rubâ'î-i Câmî:**

[*Mef' ulü mefâ' ilün mefâ' ilü fe' ül*]

Men şukr hemî kunem be yârem heme ḥâl

Zirâ ki zi men nemî-numüdest melâl

Ber şıdk muḥabbetem 'aṭâ kerde be men

Ez mihr gehî vefâ vu geh ḡunc u delâl¹²²⁹

167) أَكُنْ رَاجِيًا عَنْهَا ثَوَابًا فَأَدْنَتْ تَقَرَّبْتُ بِالنَّفْسِ احْتِسَابًا لَهَا وَلَمْ

Teḳarrebtu bi'n-nefsi'ḥtisāben lehā ve lem

Ekun rāciyen 'anhā şevāben fe-edneti

Teḳarrebtu: Ṭaleb-i ḳurbet ma' nāsınadır. **Bi'n-nefsi:** *Bi-fidā 'i'n-nefsi* taḳdīrindedür. **İhtisāben lehā:** *İktifā 'en bihā* ma' nāsınadır. **Lehā** zamīri ile **'anhā** [134b] zamīri maḥbûbeye rāci' dür. **Fe-ednet'**deki **fā** sebebiyyedür. **İdnā:** kesr-i hemze ile yakın eylemek ma' nāsınadır. **Ednet** kelimesinüñ mef' ul[i] maḥzûfdur; **fe-ednetnî** taḳdīrindedür.

¹²²⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹²²⁹ Ben her durumda yârime şükrederim, ben onun bana yaptıklarını melâlet ve can sıkıntısı sanmışım ama aslında öyle değılmış. O sadakat ile bana sevgi bahşetmiş ve sevgiden dolayı bazen vefa bazen de naz ve işve yapıyormuş.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Takarrabtu ile'l-maḥbūbeti bi-fidā'i'n-nefsi iktifā'an bi-maḥabbetihā ve'btiḡā'an li-marzātihā; ve'l-ḥālu ennī ḡayru rācin minhā*¹²³⁰ *ecren ve sevāben, bel ercū minhā ḡurbahā faḡaḡ; fe-ednetnī ve ḡarrebetnī.*¹²³¹

El-ma' nā: Teḡarrebtu: Yakınlık taleb eyledüm. **Bi'n-nefsi:** Nefs ile; ya' nī bezl-i nefis ile. **İḡtisāben lehā:**¹²³² Ḥazret-i maḥbūbe ile iktifā'. **Ve lem Ekun:** Ḥāl ān ki ben olmadum. **Rāciyen:** Recā idici. **'Anhā:** Andan; ya' nī maḥbūbeden. **Sevāben:** Sevāb; ya' nī sevāb recā ider olmadum. **Fe-edneti:** Ol daḡı kendüye ḡarīb ḡıldı.

Ya' nī nefsi fidā itmekle Ḥazret-i ma' şūḡaya taḡarrub eyledüm maḡz-ı yār ile iktifā itdügüm cihetden; ḡāl ān ki ol ḡazretten recā-yı iḡsān ve ümīd-i vuşul-i derecāt eylemedüm. Lā-cerem ḡazret-i ma' şūḡa daḡı beni kendüye ḡarīb ve ni' met-i ḡurbdan ḡişşe-dār u bā-naşīb eyledi dimekdür. **Rubā' ī:**

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fa'*]

Cān dādem u ḡurb-ı ü ḡarīdem ey dil [135a]

V'ez ḡayr-ı ḡam-ı yār rehīdem ey dil

Ez vey ne sevāb u ecr ḡāhem z'ān [rū]

*Ū rā be 'ināyeteş resīdem ey dil.*¹²³³

168) وما إن عساها أن تكون مُبيلتي

وقدَّمْتُ مالي في مالي عاجلاً

Ve ḡaddemtu mā lī fi me'ālī 'ācilen

Ve mā en 'asāhā en tekūne munīletī

¹²³⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹²³¹ Ben, sırf onun (mahbubenin) rızasını kazanmak için onun muhabbetiyle yetinip nefsimi feda ederek mahbubeye yakınlık arzu ettim. Halbuki ben ondan sevap ve mükâfât ümit etmedim. Sadece ona yakın olmayı ümit ettim; o da beni kendisine yaklaştırdı.

¹²³² Yazmada " " şeklindedir.

¹²³³ Ey gönül! Can vererek O'na yakınlığı satın aldım ve O'nun gamından başka her şeyden kurtuldum. Artık O'ndan ne sevap ne de ecir isterim, zira O'nun inayetiyle O'na ulaştım.

Ve **ḳaddemtu**'daki **vāv** 'ātıfedür; **teḳarrebtu**'ya ma'ṭūfdur. **Taḳdīm**: Bezlden kināyetdür. Ve **mā lī**'deki **mā** ile **mā en**¹²³⁴'deki **mā** mevşüledür. Evvelki mevşülün şılasıdur muḳadder va' ddu. İkinci mevşülün şılası mā-ba' dindeki cümledür. **Zamīr-i mevşül munīletī** kelimesinün maḥzūf mef' ülidür; *munīletī iyyāh* taḳdīrindedür. Mevşül-i şānī mevşül-i evvele ma'ṭūfdur. **Me'al**: 'Āḳıbet dimekdür; bu maḥalde bi' tibārī mā ye'ülü ileyh āḥiret ma' nāsınadır. 'Ācilen lafzınun intişābı ḥāliyyet üzredür. **En** 'asāhā'daki **en** zāyidedür. 'Asā: Ef' āl-i muḳārebedendür ve ta'ḥīr içündür; recā, ercūhā ma' nāsınadır.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve ḳaddemtu 'ācilen ellezī va'adenī fī 'āḳıbeti emrī ve āḥiretī 'adlen, ve'l-lezī recevtu en tekūne'l-maḥbūbetu mu'ṭīnī iyyāhu imtinānen ve faẓlen.*¹²³⁵

El-ma'nā: Ve ḳaddemtu: Daḥı ben taḳdīm eyledüm. **Mā:** şol şey [ki] [135b] **Lī:** Benüm içündür. **[Fī] me'alī:** 'Āḳıbetümde. 'Ācilen: 'Ācil olduğum ḥāalde; ya'nī 'acele idici olduğum ḥāalde taḳdīm eyledüm. **En** 'asāhā: Recā eyledüm. **En tekūne:** Olmaḳ; ya'nī ḥazret-i ma' şūḳa olmaḳ. **Munīletī:** Baña i'ṭā idici olmaḳ.

Ya'nī va' de-i İllāhī mūcibince 'acilen mü'minīne va' de olınan sa'ādet-i uḥrevīmi Ḥazret-i maḥbūbeden faẓlen ü imtinānen i'ṭāsını mercū olınan 'ināyet-i vehbīmi 'ucāletü'l-vaḳt pīş-keş rāh-ı faḳr ü fenā eyledüm dimekdür.

Bu daḥı cāyızdır ki mıṣrā' -i evvelden murād āḥir-i 'ömrine varınca ḥāşıl idecek 'ibādet ü ṭā'at ve vecd ü ḥālāt olup, mıṣrā' -i şānīden murād uḥrevī sa'ādāt ve vuşul-i derecāt-ı cennāt ola, dimek ola. *Vallāhu a'lem.*¹²³⁶ **Rubā'ī-i Cāmī:**

[Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il]

Kerdīm her ān çı bāşedem bezl u fedā

Ber müceb-i 'adl ez ni'am-ı dār-ı beḳā

¹²³⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹²³⁵ Bana akıbetimde ve ahirette vaadedilen şeyleri hızlıca bağışladım. Bağışladığım bu şeyler, mahbubenin iyilik ve lütuf edip bana bağışlamasını temenni ettiğim şeylerdi.

¹²³⁶ Allah daha iyi bilir.

Bāz ān çi recās mī-konem ez yārem

*Ez faẓl-i ħodeş kerem dihed nīz merā.*¹²³⁷

وَحَلَّفْتُ خَلْفِي رُؤْيِي ذَاكَ مَخْلِصًا وَلَسْتُ بِرَاضٍ أَنْ تَكُونَ مَطِيئِي (169)

Ve ħalleftu ħalfi ru 'yeti zāke muħlişan

Ve lestu bi-rāzin en teküne maṭiyyetī

Ĥalleftu'ş-şey'e dirler *alķaytuhu fi'l-ħalfi*¹²³⁸ ma' nāsınadır. Bu maħalde *ķaṭa' tu'n-naẓara 'anhu*¹²³⁹ ma' nāsını irāde olınmışdır; kināyeten. [136a] **Zāke** ile **ķaddemtu'nuñ** maşdar[1] olan taķdīm'e işāret olınmışdır. **Maṭiyyet:** Bār-gīr ma' nāsınadır.

Taķdīr-i kelām dimekdür ki: *Elķaytu verā'a zahrī ru 'yetī zāke't-taķdīme ve'l-bezle ve ķaṭa' tu'n-naẓara 'an ħāli kevnī muħlişan ve lestu rāziy[en] bi-en teküne nefsi'l-letī teķarrebet bi-fidā 'ihā maṭayiyetī fi'l-āħireti.*¹²⁴⁰

El-ma'nā: Ve **ħalleftu ħalfi:** Arduma itdüm. **Ru 'yetī:** Benüm görmemi. **Zāke:** Ol taķdīm; ya' nī ol bezl ü taķdīm görmemi. **Muħlişan:** Muħliş olduğum ħālde. **Ve lestu bi-rāzin:** Daħı ben rāzī degülüm. **En teküne:** Olmağa nefsum. **Maṭiyyetī:** Benüm merkübüm.

Ya' nī rāh-ı yār u ṭaleb-i dil-dārda bezl ü işār eyledüğüm umūrı şey' 'add itmegi naẓar-ı i' tibārdan iskāṭ idüp verā-yı zahruma itdüm, muħliş olduğum ħālde daħı ben rāzī degülüm taķarrub ķaşdıyla ķurbān eyledüğüm nefsum ħadīs-i şerīfde vāriddür ki “*'Azzimū ḍaħāyākum; fe-innehā 'ale'ş-şirāṭi maṭāyākum*”¹²⁴¹ feħvāsınca şirāṭda benüm iĉün

¹²³⁷ Bana bahşedip verdiğın her şeyden kalıcı mülk ve dār-ı beka adaleti iĉin vazgeçtim. Rica ve ümidim tekrar O'nadır ve O, kendi fazlından kerem edip bana da bahşedecektir.

¹²³⁸ Arkamda bıraktım.

¹²³⁹ O şeyden kat-ı nazar ettim (ilgimi kestim).

¹²⁴⁰ Sarf ettiğim ve bağışladığım o şeyleri görmeyi arkamda bıraktığım gibi, benim (onları bağışlarken) samimi olduğumdan kat-ı nazar ettim (olduğuma bakmaktan vazgeçtim). Buna rağmen mahbubeye yakın olmak uğrunda feda ettiğim nefsin öbür dünyada binek olmasından memnun değilim.

¹²⁴¹ “*Kurbanlarınızı tazim ediniz, çünkü onlar sıratla sizin binekleriniz olacaktır*” mealindeki bu hadis-i şerifin metni iĉin bkz. Aclünî, c.2, s. 88.

maṭiyye vü âlet-i vuşûl ola; zîrâ benüm nazârumda esbâb-ı vuşûl-i nefis daḥı ‘illet-i bu‘ d u firâk ve mücib-i ħirmân ü iftirâk dimekdür. *Vallâhu a‘lem.*¹²⁴² **Rubâ‘-i Câmî:** [136b]

[*Mef‘ülü mefâ‘ilün mefâ‘ilü fe‘il*]

‘*Uşşâk çu men ğayr-ı ğameş endâzend*

Der nerd-i belâ her çi boved mî-bâzend

Râzî neyem ân ki cân-ı kurbân şode râ

*Der ħaşr merâ maṭiyyetî mî-sâzend.*¹²⁴³

170) وَيَمَّمْتَهَا بِالْفَقْرِ لَكِنْ بَوَّصَفِهِ غَنِيْتُ فَالْقَيْتُ افْتِقَارِي وَثَرَوِي

Ve yemmemtuhâ bi'l-fakri lâkin bi-vaşfihi

Ġanîtu fe-alkaytu'ftikârî ve şervetî

Yemmemtu: *Kaşadtu* ma‘ nâsınadır. **Lâkin:** Muşakkaleden muħaffefedür. **Bi-vaşfihi:**¹²⁴⁴

Ġanîtu kelimesinüñ müte‘ allak[ı]dur. **Şervet:** Ġinâ ma‘ nâsınadır.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Kaşadtu'l-maħbûbete bi'l-fakri, lâkin ğanîtu bi-vaşfi'l-fakri ve taħaccebtu bihi ‘anhâ fe-alkaytu'ftikârî ve şervetî; li-’enne kilâhumâ tested‘ i'l-vucûde; ve'l-vucûdu huve'l-ħicâb.*¹²⁴⁵

El-ma‘nâ: **Ve yemmemtuhâ:** Daḥı ben kaşd itdüm. **Bi'l-fakri:** Fakr ile. **Lâkin bi-vaşfihi:** Lâkin ol fakr vaşfiyla. **Ġanîtu:** Ġanî oldum; ya‘nî benden fakr-ı ħaḳîķî def‘ oldı. **Fe-**

¹²⁴² Allah daha iyi bilir.

¹²⁴³ Benim gibi âşık olanlar O’nun gamından başka her şeyi atarlar ve bela kumarında her şeylerini oynarlar. Ben canımın kurban olduğuna razı değilim, kıyamette beni binek yapınlar.

¹²⁴⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁴⁵ Ben fakr ile (kendimde hiçbir şey görmemek suretiyle) maħbubeye ulaşmaya niyet ettim; ancak o fakr ile gani olunca, ondan gizlenip fakri ve fakr sıfatıyla gani olmayı terk ettim; çünkü her ikisi var olmayı gerektirir, var olmak da gizlenmek demektir.

alkaytu: Pes ben daḥı itdüm. **İftikārī:** İftikārımı. **Ve şervetī:** Daḥı şervet-i ğināmı; ya' nī ben Ḥazret-i ma' şūḳaya faḳr ile ḳaşd u meyl eyledüm.

Ya' nī faḳr u fenāyı sermāye-i vuşul idüp faḳr ile sālīk-i rāh-ı fenā oldum; lākin faḳr ile vaşf daḥı mücib-i ğinā ve māni' -i vuşlat-ı ḥaḳīḳī olup ol daḥı sedd-i rāh-ı yār ve ḥicāb-ı vuşlat-ı dil-dār oldu. [137a] Lā-cerem ben daḥı iftikār u şervetümi yabana atdum ve ser menzil-i vaşf ve eşer-i hevā aḥzın 'ārī vü mücerred 'azīmet itdüm dimekdür. *Vallāhu a'lem.*¹²⁴⁶ **Rubā'ī:**

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il*]

Kerdem ber-i yār ḳaşd bā faḳr u fenā

Z'in vaşf şodem ğanī vü ez ehl-i beḳā

Dīdem heme rā ḥicāb u endāḥte şod

*Her vaşf ki ḥāşil şode ez faḳr u ğinā*¹²⁴⁷

فَأْتَيْتَ لِي إِلقاءَ فَقْرِي وَالغِنَى فَضِيلَةَ قَصْدِي فَاطْرَحْتُ فَضِيلَتِي (171)

فَلَاحَ فَلَاحِي فِي اطْرَاحِي فَأَصْبَحْتُ نُوَابِي لِأَشْيَاءَ سِوَاهَا مُشِيبَتِي (172)

Fe-eşbete lī ilḳā'u faḳriye ve'l-ġinā

Fazīlete ḳaşdī fe't-ḫaraḫtu fazīletī

Fe-lāḥa felāḥī [fi]'t-ḫirāḥī fe-aşbahat

Şevābī li-eşyā'in sivāḥa muşībetī

İlkā'u: Eşbete'nün fā' ilidür, **fazīlete** mef' ülidür. **El-ġinā'**daki **lām**; lāmü't-ta' rīf; muzāfun ileyhden 'ivazd[ur]. *Eşbete ilḳā'u faḳriye ve ğināye fazīlete ḳaşdī*¹²⁴⁸ taḳdīrindedür. **Fe-ḫaraḫtu'**daki **fā** ta'līl içündür. **Lāḥa:** *Zahara* ma'nāsınadır. **Felāḥī'**daki **fā** nefsi

¹²⁴⁶ Allah daha iyi bilir.

¹²⁴⁷ Fakr u fenā ile yāra ulaşmaya niyet ettim ve bu vasıf ile ğina ve varlıklılardan olup bekaya ulaştım. Bunların hepsini gördüm ve fakr ve ğinadan olan tüm örtüler silinip gitti.

¹²⁴⁸ Fakr ve ğınayı bırakmak, niyetimin faziletini meydana çıkardı.

kelimedendir. **Felâhî**: **Lâha** kelimesinin fâ' ilidir. **Aşbahat** kelimesinin **muşibetî** ismi, **şevâbî** haberidir.

Takdir-i kelâm dimekdir ki: *Lemmâ alqaytu'l-fakra ve'l-ginâ key-lâ eküne muttaşifan bihimâ eşbete hâzâ [el]ilkâ'u fazîlete kaşdı fe't-ţarahtu tilke'l-fazîlete ayzan; hattâ lâ yertesime minhâ âşâru'l-vucûdi fe-ezzene zuhru felâhî fi't-ţirâhî fe-aşbahatî'l-maḥbûbetu'l-letî hiye muşibetî 'ayna şevâbî [137b] ve cezâ 'en¹²⁴⁹ li-eşyâ'a ğayrihâ.¹²⁵⁰*

El-ma' nâ: **Fe-eşbete lî**: Benüm için işbât eyledi. **İlkâ'u fakriye ve'l-ginâ**: Benüm fakrum ile ğinâmı. **Fazîlete kaşdı**: Benüm kaşdum fazîletini; ya' nî benüm kaşdum fazîletini işbât eyledi. **Fe't-ţarahtu**: Pes ben daḥı yabana atdum. **Fazîletî**: Fazîletümi. **Fe-lâha**: Daḥı lâyiḥ ü zâhir oldı. **Felâhî**: Benüm felâḥ u rüşdüm. **Fi't-ţirâhî**: İttirâḥumda; **Fe-aşbahat şevâbî li-eşyâ'in sivâhâ muşibetî**: *Fe-aşbahat muşibetî şevâbî li-eşyâ'a sivâhâ muşibetî¹²⁵¹* taḥdîrindedür. **Fe-aşbahat**: Şabâha dâḥıl oldı. **Muşibetî**: Benüm maḥbûbeme. **Şevâbî**: Benüm şevâbum; ya' nî ecr ü cezâ i' tã idüp maḥbûbum ecr ü cezâ yerine kendü zuhür eyledi; çünkü 'aşık şevâbla mütesellî olmadı, şevâbdan bedel kendü oldı. **Li-eşyâ'in sivâhâ**: Andan ğayrı degül.

Ya' nî benüm fakrum ile ğinâmı ilkâ ve terk itdügüm baña kaşd fazîletin işbât eyledi, ben daḥı¹²⁵² mâni' -i vaşldur diyü ol fazîleti redd ü tarḥ eyleyüp yabana atdum ve menzil-i maḥşûda fenâ vü fakr-ı ḥaḳîḳî ile gitdüm ve benüm fevz ü felâḥum terk ü ittirâḥumda itdügi zâhir ü vâzıḥ oldı. Lâ cerem baña şevâb 'ivaż [138a] i' tã eyleyen maḥbubem, baña şevâb u 'ivaż ve ecr ü 'arz kendüsi oldı, andan ğayr[ı] degüldür dimekdir. **Rubâ'î**:

[*Mef' ulü mefâ' ilün mefâ' ilü fe' il*]

Endâhten-i fakr u ginâ kerd merâ

¹²⁴⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁵⁰ Fakr ve ğina ile sıfatlanmamak için ikisini bırakınca bu iki sıfatı bırakmak, niyetimin faziletini meydana çıkardı, fakat faziletin var olmanın bir belirtisi olmasından sakınarak o fazileti de bıraktım. Hemen ardından da selâmet nuru parladı ve bana sevap veren maḥbubenin kendisi bana sevap oldu ve sevap yerini tutu.

¹²⁵¹ Bana sevap veren maḥbubenin kendisi bana sevap oldu ve sevap yerini tutu.

¹²⁵² Yazmada " " şeklindedir.

İşbāt-ı fazīlet ki veyem nīst merā

Endāh'temeş nīz felāhem ān est

*Ma' şūka ez ān hodeş hemī dād cezā*¹²⁵³

وطلتُ بها لا بي إليها أدل من به ضلّ عن سبيل الهدى وهي دلت (173)

Ve zaltu¹²⁵⁴ **bihā lā bī ileyhā edullu men**

Bihi zalle 'an subuli'l-hudā ve hiye delleti

Zaltu:¹²⁵⁵ **Zā'**nuñ fethi ve kesri ile *şurtu* ma'nāsınadır, aşlında *zaltu* idi; li-ecli't-taḥfif **lām**ından biri ḥazf olup feth-i **zā** ile **zaltu** demek cāyızdır, yāḥud lām-ı ūlānuñ kesri **zā**ya virilüp li'l'tiḳā'i's-sākineyn **lām** ḥazf olup kesri **zā** ile *ziltu* demek daḥı cāyızdır. Zāmāyir-i mü'enneşenūñ cümlesi ma' şūkaya rāci' dūr. Mevāzi' -i şelāşede olan mülābese içündür. **Ve hiye**'deki **vāv** ḥāliyyedür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Şurtu edullu ve ehdī ile'l-maḥbūbeti bi-mulābesetihā lā bi-nefsī li-men zalle 'an sebīli'l-hudā bihi; ey bi-ta' ayyunihi'l-mu' abberi bi-men; ve'l-ḥālu enne'l-maḥbūbete hiye'l-letī tedullu'z-zāllīne lā ḡayr.*¹²⁵⁶

El-ma'nā: **Ve zaltu:** Ben oldum. **Bihā:** Maḥbūbe ile. **Lā bī:** Benüm ile degül. **İleyhā:** Maḥbūbeye. **Edullu:** Delalet [ider] oldum. **Men:** Şol kimseyi ki. **Bihi:** Anuñ ile; ya'nī ol[138b] ta' ayyün mülābesisiyle. **Zalle:** Azdı. **'An subuli'l-hudā:** Hidāyet yollarından. **Ve hiye:** Hāl ān ki ḥāşşaten ḥazret-i maḥbūbe. **Delleti:** Delālet eyledi; ya'nī ḡayrı degül.

Ya'nī çünki sābıka-i 'ināyet-i ezeliyye müsted'āsınca bir vechle faqr-ı ḥaḳīḳīye mazḥar olmışdum ki ne vücūdumdan eşer peydā ve ne varlıgumdan ḥaber hüveydā idi. Lā-cerem

¹²⁵³ Fakr ve gımayı atarak anladım ki önceden zaten O'nun deḡilmişim. Benim iyiliğim de fakr ve gınadan kurtulmakmış, onları attığım için sevgili beni ödüllendirdi.

¹²⁵⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁵⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁵⁶ Ben kendim ile deḡil de o maḥbūbe vesilesiyle, hidayet yolundan sapmış olan kimseyi o maḥbūbeye doḡru olan yola yönlendirdim. Halbuki yoldan sapanları hidayet eyleyen maḥbūbedir, başkası deḡildir.

Ḥazret-i ma'şūḳaya yine ma'şūḳa ile delālet ider oldum şol kimseye ki ol kimse kendülügiyle ṭarīḳ-i hüdādan azdı; ḥāl ān ki cümle mühtedilere hidāyet ve kāffe-i 'uşşāḳ kendüye delālet iden ḥāşşaten ḥazret-i ma'şūḳa oldı, ğayr degül; ya'nī her dāllūñ yüzinden ve her mürşid maḫharından i[r]şād u hidāyet Ḥazret-i ma'şūḳanuñ kārı ve ol maṭlab-ı ḥaḳīḳīnūñ kerdārıdır, ğayruñ degüldür dimekdür. **Beyt:**

[Mef'ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün]

Ġayr-ı to herçi hest serāb-ı numāyiş est

İncā ne endek est u ne bisyār āmede¹²⁵⁷

Rubā'ī:

[Mef'ülü mefā' ilün mefā' ilü fe' il]

Bā yār be sūy-ı vey şodem rāh-numā

Ān rā ki be ḥod gum şode ez rāh-i hudā

Ger nīk nazar konī delīl-i reh-rev

Cuz yār-i ḥaḳīḳī ne-buved der du serā.¹²⁵⁸

174) فِخْلٌ لَهَا خَلِيٌّ مُرَادَكَ مُعْطِيًّا قِيَادَكَ مِنْ نَفْسٍ بِهَا مُطْمَئِنَّةٌ

Fe-ḥalli lehā ḥillī murādeke mu' ṭiyen

Ḳiyādeke min nefsin bihā muṭma'inneti

Ḥalli: Ḥā'nuñ fetḫi ile ve lām'uñ [139a] teşdüdi ile emirdür ; *itruk* ma'nāsınadır. **Ḥill:** Kesr-i ḥa ile şadīḳ ve muḫtaş ma'nāsınadır; **ḥallī;** *şadīḳ* dimekdür. **Ḥillī'**deki **yā** yā'-i mütekellimdür. **Lehā** ile **bihā** zamīrleri¹²⁵⁹ ma'şūḳaya rāci' dür. **Mu' ṭiyen** lafzınuñ intişābı

¹²⁵⁷ Burada ne bir eksik ne bir fazla, senden başka her şey gösteri ve sanı, serap görüntüsüdür.

¹²⁵⁸ Yârim beni kendine doğru olan yola yönlendirdi. Ben ki hidayet yolunu kendiliğimden kaybetmişim. Aslında iyi baktığında, salikin ve yolcunun hakikate götürecektir rehberi iki cihanda da sevgiliden başka kimse değildir.

¹²⁵⁹ Yazmada " " şeklindedir.

hâliyyet üzredür. **Ķiyādeke:** Ķāfile [ve] mā *yukādu bihi'd-dābe[ye]*¹²⁶⁰ dirler. **Min nefsin'**deki **min** ibtidā içündür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *İtruk yā ḥalīlī cemī' a murādātike ve mecmū' a ḥuzūzike li-ecli'l-maḥbūbeti ḥāle kevnike mu'ṭiyen ḳiyāde emrike ve zimāme'ḥtiyārike ile'l-ma'şūḳati ḳiyāden şādiren min nefsin muṭma'innetin.*¹²⁶¹

El-ma'nā: **Fe-ḥalli:** Pes terk eyle. **Lehā:** Maḥbūbeden ötüri. **Ḥillī:** Ey benüm ḥalilüm. **Murādeke:** Murāduñı; ya'nī murāduñı terk eyle. **Mu'ṭiyen:** İ'tā idici olduḡuñ ḥâlde. **Ķiyādeke min nefsin bihā muṭma'inneti:** *Ķiyādeten bihā min nefsin muṭma'inneti* takdīrindedür. **Ķiyādeke:** Senüñ zimāmıñı. **Bihā:** Maḥbūbeye. **Min nefsin muṭma'inneti:** Nefs-i muṭma'inneden.

Ya'nī pes terk eyle zāt-ı maḥbūbe için ey ḥalilüm cemī' -i murādātuñ ve ḥuzūzuñı; ḥāl ān ki zimām-ı ḥtiyāruñı yāre ve 'inān-ı ḥtiyār u irādeñi dil-dāra tefvīz ü teslīm idesiz nefsi i muṭma'inneden; ya'nī nefsdan [139b] ki ol nefsi yārdan ḡayrdan rū-gerdān ve anuñ vaḥde-i vaşliye tesellī vü iṭmi'nān bulmuş ola. **Şi'r:**

[*Vāfir Bahri: Müfā'alatün müfā'aletün fe'ülün*]

Urīdu vişālehā ve turīdu hecrī

*Fe-etruku mā urīdu li-mā turīdu*¹²⁶²

Rubā'ī:

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilü fe'il*]

Ez behr-i vişāl-i ān murād-ı dil u cān

Bu'gzer zi heme murād u kām-ı du-cihān

¹²⁶⁰ Hayvanın bağlandığı şey (ip).

¹²⁶¹ Ey dostum; maḥbube için sükūn ve huzura ulaşmış olan nefsiine ait irade yuları ve tercih iplerini, ona vererek tüm arzu, istek ve hazlarını terk et.

¹²⁶² Birden fazla kaynakta rastlanıp geçtiği kaynakların hiçbirinde kime ait olduğu söylenmeyen bu beyit “Ben, onun (sevgilinin) vuslatını istiyorum, o ise ayrılığı istiyor, fakat ben, onun bu isteğini yerine getirmek maksadıyla benim isteğimden vazgeçiyorum” diye çevrilebilir.

Hālī zimām-ı ihtiyāret be-dehī

Ez dest-i ḥodī be dest-i ma' şūka revān. ¹²⁶³

175) وَأَمْسِ خَلِيًّا مِنْ حُطُوظِكَ وَاسْمُ عَنْ حَضِيضِكَ وَأَثْبُتْ بَعْدَ ذَلِكَ تَثْبِتِ
Ve emsi ḥaliyyen min ḥuḏūzike ve'smu 'an Ḥaḏīzike ve'sbut ba' de zālīke tunbiti

Hālī: Fāriğ ol ma' nāsına. **Ve'smu'**deki **ismu;** *semā, yesmū, sumuvven'*den emirdür. **Sumuvv:** 'ulüvv ma' nāsınadır. **Ḥaḏīz:** Sefil dimekdür. **Tunbiti:** Cevāb-ı emrde vāki' olduğundan ötüri meczūmu'l-āḥirdur, kesri zarūret-i şî' r içündür.

Taḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Kun ḥāliyen mine'l-ḥuḏūzi ve's-şehvāti'l-mute' allīkati bi-insiyyetike*¹²⁶⁴ *ve'rtefi' 'an ḥaḏīzi beşeriyetike ve'sbut ba' de zālīke tunbiti* ¹²⁶⁵

El-ma' nā: **Ve emsi ḥaliyyen:** Fāriğ gicele; ya' nī fāriğ ol. **Min ḥuḏūzike:** Ḥuḏūzından. **Ve'smu:** Daḡı 'ālī vü mürtefi' ol. **'An**¹²⁶⁶ **ḥaḏīzike:** Ḥaḏīzından; ya' nī ḥaḏīz-i beşeriyetüñden. **Ve'sbut:** Daḡı şābit ol. **Ba' de zālīke:** Andan soñra. **Tunbiti:** Bitürsin.

Ya' nī fāriğ ü āzāde ol cümle ḥuḏūz u şehvātüñdan [140a] müstağnī vü bī-niyāz ol ḥaḏīz ü murādātüñdan, daḡı şābit ü ber-ḡarār ol bu ḥāl üzre. Bu ma' nānuñ şübütından soñra “*Men şebete nebete*”¹²⁶⁷ müsted' āsınca bitürsin dimekdür. *Vallāhu a' lem.*¹²⁶⁸ **Rubā'ī-i Cāmī:**

¹²⁶³ Can ve gönlün muradının visaline ulaşmak için iki cihanın zevk ve muradından vazgeç. Şimdi yetkini O'na bırakıyorsun ama bil ki bunu yaparak maşukuna doğru gidiyorsun.

¹²⁶⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁶⁵ İnsanî haz ve şehvetlerinden vazgeç ve nefsanîyet çukurundan yüksel. Bu konuda dayanıklı ve sabırlı ol. Ondan sonra bitersin (yeşersin).

¹²⁶⁶ Yazmada “ ” şeklindedir.

¹²⁶⁷ “Kararlı ve sabırlı olan kimse, her türlü muradına kavuşur” manasındaki bu Arapça mesel için bkz. İbnu'l-Hatīb, s. 356.

¹²⁶⁸ Allah daha iyi bilir.

[Mef' ūlū mefā' ilūn mefā' ilūn fā']

Ez nefis u heme Һuzūz fāriğ [mī]bāş

V'ān Һazız u furū-tenī zi Һātir beterāş

Her geh to bedīn ki mī-şevī pā-bende

Restī pes ez īn mīve-i maqşūd bepāş.¹²⁶⁹

176) وَسَدِّدْ وَقَارِبْ وَاعْتَصِمْ وَاسْتَقِمْ لَهَا مُجِيباً إِلَيْهَا عَنْ إِنَابَةِ مُحِبِّتِ

Ve seddid ve kārīb ve' taşim ve'staķim lehā

Mucīben ileyhā ' an inābeti muħbiti

Tesdīd: Tesviye ma' nāsınadır. **Muķārebe:** ' Abduñ¹²⁷⁰ kurb[1] ma' nāsınadır; ya' nī kurb-ı hāş ile Һaķķ'a qarībdür murāķabe ve Һuzūr cihetinden. **İ' tişām:** Һaķķ *subhānehu ve te'ālā'*ya şıgınmaķdur her dilde. **İstikāmet:** Mertebe-i i' tidālde vuķūfdur; beyne'l-ifrāti ve't-tefrīti. **İnābet:** Mā sivādan Һaķķ'a rucū' itmekdür. **İħbāt:** İtfā'-i nār ma' nāsınadır. Bu maħalde tezellül ve sükün murād olınmışdur. **Lehā'**daki **lām** ta' līl içündür **istaķim** kelime[sine] müte' allıķdür. **İleyhā'**daki ilā; **inābeti muħbiti** kelimesine müte' allıķdür. **Mucīben** kelimesinüñ intişābı ħāliyyet üzerinedür. Żamāyir-i mü'enneşe maħbūbeye rāci' dūr.

Taķdīr-i kelām dimekdür ki [140b]: *Sevvi beyne zāhirike ve bātinike bi't-teveccuhi ile'l-ma' şūķati ve kārībhā bi'l-murāķabeti ve' taşim bihā fī kulli ħāl, ve'ħter ħadde'l-vasaṭi fī'z-zāhiri ve'l-bāṭini li-eclihā ħāle kevnike mucīben ile'l-maħbūbeti bi-icābetin şādiretin ' an reculīn ħāşī' in ve nefsin mutezellil[et]in fī bābihā.*¹²⁷¹

¹²⁶⁹ Nefis ve tüm zevklerden vazgeç ve tüm zevkleri ve alçaklığı unut gitsin. Sen bu dediklerimi yaptığın an, bil ki istediğine ve arzularına ulaşsın.

¹²⁷⁰ Yazmada “” şeklindedir.

¹²⁷¹ Maşukaya teveccüh ederek bātın ve zahirini düzelt, huzur ve murakabeyle ona yakın ol, her zaman sınıksız sarıl ve onun için bātın ve zahirinde orta yolu tut. Tüm bunlar o maşukanın dāvetine uyarak olmalıdır ve bu uyma, alçalmış bir nefis ve alçak gönüllü olan kimseden vuku bulmalıdır.

El-ma' nā: **Ve seddid:** Tesviye eyle; ya' nī zāhir ü bā'ınıñ tesviye eyle. **Ve kārīb:** Dağı kurb-ı hāş ile kārīb ol. **Ve'taşım:** Dağı Hāğğ te' ālā'ya şıgın. **Ve'stağım:** Dağı müstağım ol; ya' nī hadd-i vasağda şābit [ü] ber-ğarār ol. **Lehā:** Mağbūbe içün. **Mucībēn:** İcābet idici olduğıñ hāilde. **İleyhā:** Hāzret-i ma' şūğaya. **'An inābeti muğbīti:** İnābet-i recül-i hāşī' den.

Ya' nī zāhir ü bā'ınıñ tesviye eyle mağşūda teveccühden, dağı kurb-ı hāş ile kārīb ol ve her hāilde ki mağbūb-ı hağğıye ilticā eyle ve hadd-i vasağda şābit ü ber-ğarār ol hağzret-i mağbūbeden ötüri icābet idici olduğıñ hāilde ma' şūğa recül-i mütezellilden şādır olan icābet ü rücū' gibi dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ūlū mefā' ilün mefā' ilün fā']

Der rāh-ı taleb yek-dil u yek-şūret bāş

Bā kurb-ı huzūr-ı yār bā 'işmet bāş

Ez behr-i veyeş kun [141a] istikāmet pīşe

Likin bā hāzineş kavī-himmet bāş¹²⁷²

177) وَغَدُ مِنْ قَرِيبٍ وَاسْتَجِبْ وَاجْتَنِبْ غَدًا أَشْمَرُ عَنْ سَاقِ اجْتِهَادٍ بِنَهْضَةٍ

Ve 'ud min kārībın ve'stecib ve'ctenib ğaden

Uşemmiru 'an sāği'ctihādin bi-nahzati

'Ud: 'Āde, ya'ūdu, 'avden'den emirdür, irci' ma'nāsınadır. **Ve'stecib** ile **ve'ctenib** emirlerdür; istif'āl ile ifti'āldan. **İsticābe:** kabūl-i da'vet ma'nāsınadır. **Teşmīr:** Dāmen-der-miyān itmege dirler bir müttehem içün. **Nahzat:** Kavme-i serī' a ma'nāsınadır.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *İrci' min kārībın ile'l-mağlūbi'l-hağğıyyi, ve'stecib da'vete hu ve'ctenib 'ani't-tesvīfi ve'l-imhāli bi-en teğūle: ğaden uşemmiru 'an sāği'ctihādi bi'l-ğavmeti[s]-serī'ati ve'l-'azīmeti'l-mu'eşşireti'l-cāzime.*¹²⁷³

¹²⁷² Talep yolunda azimli ve istikrarlı ol. Yārın kurbu ve huzurunda namuslu ol. O'na ulaşmak için sabırlı, dayanıklı ve himmetli ol.

¹²⁷³ Hakiki matlub olan Allah'a alelacele dön, O'nun davetçisine uy ve "ben yarın hızlı doğruluş ve tesirli kararlılıkla gayret bacağıının paçalarını sıvarım" diyerek ertelemeyip sonraya bırakmaktan sakın.

El-ma'nā: **Ve 'ud:** 'Avdet ü rücū' eyle. **Min qarībin:** Fi'l-fevr; ya'nī bu' d mütehaqqıq olmadın. **Ve'stecib:** Dağı icābet eyle; ya'nī da'vet-i maḥlūbe. **Ve'ctenib:** Ya'nī ictināb eyle. **Ġaden uşemmiru:** Yarın teşmür ü zeyl iderin. **'An sāki'ctihādin:** İctihād sākından. **Bi-nahzati:** Qavme-i serī' a ile ve 'azīmet-i şādıka ile dimekdür. *Vallāhu a'lem*¹²⁷⁴. **Rubā'ī:**

[*Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilün fā'*]

Der rāh-ı ğamet bā şıfat-ı çāpuk bāş

V'ez dil heme ārzū-yı diger beteraş

Hergiz to megū ki kār ferdā be-konem

*Maḥrūm şevī rüy-ı dilet rā me-ḥirāş.*¹²⁷⁵

[141b]

178) *وكن صارماً كالوقت فالوقت في عسى وإياك عليّ ففهي أخطرُ علة*

Ve kun şārimen ke'l-vaḳti, fe'l-maḳtu fi 'asā

Ve iyyāke 'allī hiye aḥṭaru 'illeti

Şārim: Ġāyet¹²⁷⁶ kesici dimekdür. **Vaḳt:** Lüġatde zamāndan ba' zına ıtlāq olunur. İşılāh-ı şūfiyyede bir keyfiyyete dirler ki 'abde vārid olduġda 'abd taşarruf eyleye ve 'abd anuñ maḥkūmun bihi ola; ḥavf u ḥüzün ve feraḥ u sürür gibi. Lākin bu maḥalde vaḳtden murād ḥāldür ki mā-beyne'l-māzī ve'l-müstakbel olan zamāndan 'ibāretdür. Ve erbāb-ı taḥḳıḳ vaḳt ḥaḳḳında "*El-vaḳtu seyfun ḳāṭi'un*"¹²⁷⁷ didükleri ḥāl ma'nāsına olan vaḳtdür; zīrā ḥāl [ü] māzī ile müstakbel ḳāṭi' ve kendü vaḳtinde ve şāhibinde ḥükmi nāfiz ü cārīdür. Bel ki ḥāl bir zamān-ı memdūdeden 'ibāretdür ki māzī ve müstakbel anuñ tarafeynidür.

¹²⁷⁴ Allah daha iyi bilir.

¹²⁷⁵ Gönlünde varmak istediğin ve seni hüzünlendiren bir konu var ise elini çabuk tut ve diğer her şeyi aklından sil gitsin. Sakın ha bu işi yarına bırakayım deme, sonra istediğine ulaşamayınca gönlünün yüzünü tırmalama.

¹²⁷⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁷⁷ "Vakit, keskin bir kılıç gibidir" manasındaki bu mesel için bkz. 'Āmilî, c.1, s.24.

Ehl-i dil yanlarında mǎzī ve müstakbel hāle müstağrakdur. Anlaruñ vücūdları nisbī vü izāfīdür, hāle k̄ayim ve hāle ‘arız birer vaşflardur, haqīkatde hāldür ki her biriyle mütelebbis ve i‘ tibār-i āher ile biribirinden mümtāz u mütefāriḳdur. **Maḳt**: Eşedd-i buğz ma‘ nāsınadır. ‘**Asā** ile **la‘alle** ṭama‘ u tereccī içündür. ‘**Alle**, **la‘alle** lügatdur; lām-ı ūlā taḥfifen ḥazf olunmuşdur. ‘**Allī**’deki **yā** yā’-i mütekellimdür. [142a] **İyyāke**: kelime-i taḥzīrdür; muḥazzerün minh ekşeriyyen vāv ile isti‘ māl olunur ki " *ve'l-esede*"¹²⁷⁸ gibi, gāhī bilā-vāv daḡı isti‘ māl olunur; " *el-esede*"¹²⁷⁹ gibi, **ıyyāke** ‘**allī** bu ḳabīldendür. **Fe-hiye**’deki **Fā** ta‘ līl içündür. **Hiye**: Bi i‘ tibāri’l-kelime-i ‘**allī**’ye rāci‘ dūr.

Ṭaḳdīr-i kelām dimekdür ki: *Kun seyfen şārımen fī itmāmi muhimmetike ve infāzi ḥukmike ke'l-vaḳti; fe'l-maḳtu ḳavluke: ‘Asā ef‘alu kezā ve ıyyāke en teḳūle: le‘allī a‘melu kezā; fe-inne hāzi*¹²⁸⁰*’l-kelimete aḡṭaru ‘illetin li’s-sālik ve akberu ḥucubin li-ehi’l-mezāhibi ve’l-mesālik.*¹²⁸¹

El-ma‘nā: Ve **kun**: Daḡı ol. **Şārımen**: Ğāyet kesici. **Ke’l-vaḳti**: Vaḳt gibi. **Fe’l-maḳtu**: Ğazab-ı şedīd. **Fī ‘asā**: ‘Asā dimekde. **Ve ıyyāke**: Daḡı ḥazar eyle. ‘**Allī**: Le‘alle dimekdür. **Fe-hiye**: Bu kelime. **Aḡṭaru ‘illeti**: Aḡṭar-ı ‘illetdür; ya‘nī ‘ilelleriñ Ğāyet ḥatarnāk.

Ya‘nī seyfi-i ḳāṭi‘ ol vaḳt gibi, ḥükmüñi icrā vü infā[z]da maḳt u ḡazab ya‘nī maḳşūdan maḡrūm olmaḳ tesvīf ü imhāldedür, daḡı Ğāyet şaḳın “şāyed ki idem” dimekden sālīk, aş‘ab-ı ‘illet ve a‘zam-ı muşībet¹²⁸² budur dimekdür. *Vallāhu a‘lem.*¹²⁸³ **Rubā‘ī**:

[*Mef‘ülü mefā‘ilün mefā‘ilün fā‘*]

¹²⁷⁸ Aslandan sakın.

¹²⁷⁹ Aslandan sakın.

¹²⁸⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁸¹ (Ey sālīk) nefsin üzere ilāhī emir ve buyrukları yerine getirmekte keskin bir kılıca benzeyen vakit gibi ol. Zira "(‘asā) yani falanca şeyi belki (daha sonra) yaparım" demek çok nefret edilen bir şeydir. Ve sakın "(le‘alle) yani umarım ki bir müddet sonra falanca ameli işlerim" deme; çünkü bu kelime (*le‘alle*) sālīk için en tehlikeli hastalık ve mezhep ehli için en büyük hicap ve engeldir.

¹²⁸² Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁸³ Allah daha iyi bilir.

Der kār çu vaqt tīg-i burrā mībāş

Çun bād sebuk çu nār sūzān mī-bāş [142b]

Zinhār megū ki kār rā ħ āhem kerd

‘Īn ‘illet saht est gurīzān mī-bāş¹²⁸⁴

179) وَفُؤْمٌ فِي رِضَاهَا وَاسْعَ غَيْرَ مُحَاوِلٍ	نَشَاطًا وَلَا تُخَلِّدْ لِعَجْرِ مُفَوَّتٍ
180) الْبَطَالَةُ مَا أَحْرَتَ عَزْمًا لِصِحَّةٍ	وَسِرٌّ زَمَنًا وَانْهَضَ كَسِيرًا فَحَظَكَ
Ve ḵum fi riżāhā ve's' a ġayra muḥāvilin	
Neşāţan ve lā taḥlud li-' aczin mufevveti	
Ve sir zemenen ve'nhaż keşiren fe-ḥazzuke	
El-baţāletu mā aḥarrte ' azmen li'-şihḥati	

Ve's' a'daki vāv ' atıfedür, **ḵum** kelimesine ma' tūfdur. **Ġayra** kelimesinüñ intişābı ḥāliyyet üzredür. **Muḥāvele**: Taleb dimekdür. **İḥlād**: Kesr-i hemze ile meyl ma' nāsınadır. **Neşāţan** kelimesinüñ intişābı mef' üliyyet üzerinedür **muḥāvilin** kelimesinden; neşāt [u] sürür ma' nāsınadır.¹²⁸⁵ **Li-' aczin**'deki **lām ilā** ma' nāsınadır. **Mufevvet**: ' aczuñ şifatıdır. **Sir**: *Sāre, yusāru, seyren*'den emirdür. **Zemin**: Kötürüm dimekdür. **Nuhūz**: Zamm-ı nūn ile ayak üzerine tırmağdur *ḵāme* gibi ve toğrulmağdur istivā gibi, lākin bu maḥalde ḥareke ve meşy ma' nāsınadır. **Keşir**: şīga-i fa' ildür, mef' ūl ma' nāsına. **Zemenen** ile **keşiren** kelimelerinüñ intişābları ḥāliyyet üzerinedür, **sir** ile **ve'nhaż** zamīrlerinden. **Ḥazz**: Hişşe ve naşīb dimekdür. **Ḥazz**: Mübtedā, **El-baţāletu**: Haberidür. **Mā**: Müddet içündür. **Mā aḥarrte**: *Mā dāme aḥharte*¹²⁸⁶ taḵdīrindedür. ' **Azmen**: Mef' ülidür **aḥarrte**'nüñ. **Li'-şihḥati**'deki [143a] **lām** ta' līl içündür.

¹²⁸⁴ Bir iş yapacağın zaman, vakit ve zaman gibi kesici kılıç ol! Rüzgār gibi hafif, ateş gibi yakıcı ol. Sakın ha ben bu işi sonra yaparım deme, bu (iş) erteleme) zor bir hastalıktır, ondan kaç.

¹²⁸⁵ Yazmada, bu ibarenin “**Neşāţan** kelimesinüñ intişābı mef' üliyyet üzerinedür” kısmı burada tekrarlanmaktadır. Bu tekrar müstensih hatası olarak kabul edilip aktarılmamıştır.

¹²⁸⁶ Geciktirdiğin müddetçe.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ve kum ve's'a fî rizâ 'îl-maḥbûbeti ḥâle kevnike ğayra ṭalibin li'n-neşât, ve lâ temil ile'l-'aczi mufevviti'l-maṭlûb, ve sir fî talebi'l-maḥşûdi ḥâle kevnike zeminen ve'mşî ve teḥarrek ḥâle kevnike meksûren ev za'îfen; fe-inne naşîbeke'l-baṭâletu mâ dâme aḥḥarte'l-'azme li-ecli's-şihḥati. Ve fîhi emrun bi'l-'azîmeti ve nehyun 'ani'r-ruḥşati.*¹²⁸⁷

El-ma'nâ: Ve **kum:** Kâyım ol. **Fî rizâhâ:** Anuñ rızâsında; ya'nî maḥbûbenüñ rızâsında. **Ve's'a:** Daḥı sa'y eyle. **Ġayra muḥâvilin:** Ṭalib olmaduĝuñ ḥâlde. **Neşâtan:** Sürür u bestâ. **Ve lâ taḥlud:** Daḥı meyl eyleme. **Li-'aczin:** Bir 'acze ki. **Mufevveti:** Fevt idici ola; ya'nî maṭlûbını fevt idici ola. **Ve sir:** Daḥı seyr eyle. **Zeminen:** Kötürüm iken. **Ve'nhaż:** Daḥı serî'an kâyım ol. **Keşîren:** Meksûr u za'îf iken. **Fe-ḥazzuke:** Senüñ naşîbüñ. **El-baṭâletu:** Baṭâletdür. **Mâ aḥḥarte:** Mâ-dâm ki sen te'ḥîr idesin. **'Azmen:** 'Azmi. **Li'-şihḥati:** Şihḥat için.

Ya'nî ḥazret-i ma'sûka rızâsını talebinde dâyim ü şâbit ü sâ'î ol neşât u sürür talebsüz. Daḥı müfevvit-i maṭlûb olan 'acze meyle eyleme. Daḥı kötürüm iken sâyir ü meksûr [ü] za'îf iken mütaḥarrik ü sâ'î ol, senüñ naşîbüñ baṭâlet ü maḥrûmiyyetdür [143b] mâ dâm ki 'azmi şihḥate ile maḥşûda sa'y[i] zamân-ı refâhiyyete te'ḥîr idesin dimekdür. *Vallâhu a'lem.*¹²⁸⁸ **Rubâ'î:**

[*Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'ül*]

Mîrev zi rizâ-yı yâr u bugzer zi surür

Mâ'il meşev ez kâr-ı ḥodet 'acz u kuşûr

Meksûr u şikeste sa'y kon der reh-i düst

¹²⁸⁷ Sevinç ve neşe istemeksizin yârin rızasını kazanacağıın yoldan git ve gayret göster. İstek ve arzuların elden gitmesine sebep olan acizliğe meyletme, kırılmış ya da güçsüz olsan da maksudun peşinden koş. Zira sağlık için gayret göstermeyi geciktirdiğin müddetçe başarılı olmazsın. Bunda (beyitte), azimet emredilir ve ruhsattan (kolaylığa kaçmaktan) nehyedilir.

¹²⁸⁸ Allah daha iyi bilir.

*Te'ḥīr mekon tā neşevīz'ehl-i futūr*¹²⁸⁹

Ḥafī buyurulmaya ki nāzım *ḳuddise sirruh* ḥazretleri ve sir zeminen ve'nhaż keşiren ḳavl[i] ile erbāb-ı talebe taleb yolını ta' līm ve taleb-i Ḥaḳḳ'a hīçbir vecihle mecāl-i 'özür yoğudugını tefhīmdür. Mā-dām ki mürğ-i rūḫ-ı lāhūtī ḳafes-i beden-i nāsūtīde giriftārdur, 'abd maḳām-ı 'ubūdiyyetde şābit ü ber-ḳarār olmaḳ gerek ve 'adem-i ḳabūl anuñ ne kārıdır. Ḳuluñ gereğini Mevlā ve şayeste-i 'abdi Ḥaḳḳ *subḫānehu ve te'ālā* bilür. *Lillāhi derru'l-ḳāyil*.¹²⁹⁰ **Şi'r:**

Ger ne-bāşed be-düst reh burden

*Şarḫ-i yārīst der taleb murden*¹²⁹¹

181) وَأَقْدِمُ وَقَدَّمْتُ لَهُ مَعَ
الْحَوَالِفِ وَأَخْرَجُ عَنْ قِيودِ التَّلَفُّتِ

Ve aḳdim ve ḳaddim mā ḳa' addte lehu ma'a

El-ḥavālifi ve'ḫruc 'an ḳuyūdi't-teleffuti

İkdām: Bir emre şurū' da müsāra'ata¹²⁹² dirler. **Taḳdīm:** Hediyeye-i cüz'iyye ma' nāsınadır; 'Acemler dest-āvīz didükleri gibi. Bu maḫalde bezl ü işār ma' nāsınadır; nitekim **ve ḳaddemtu mā lī fi me'ālī 'ācilen**¹²⁹³ beytinde sebḳat eylemişdür. **Ḥavālif:** Cem' - i ḫālīfedür. [144a] **Ḥālīfe:** Aña dirler ki erbāb-ı cihād zümresinde müteḫallif ola cihāda

¹²⁸⁹ Yârin rızasını kazanacağın yoldan git ve sevinçten vazgeç. Kendi kusurlu işlerine meyletme, elden ayaktan kesilsen de dostun yolunda elinden geleni yap ve bıkkınlık ehlinden olmamak için gecikme, bunları yapmakta gecikme.

¹²⁹⁰ Şunu söyleyene kurban olunur.

¹²⁹¹ Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gülistan adlı eserinde geçen bu beyit "eğer dosta kavuşmak mümkün değil ise dostluk ve yarlık şartı bu talepte" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Bu beytin Latinze edilmiş şeklinin büyük bir kısmı Ozan Yılmaz'ın hazırladığı "Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)" adlı eserden alındığı gibi, Türkçeye çevirisi aynı esere dayanarak yapılmıştır. Bkz. Yılmaz, s.519.

¹²⁹² Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁹³ 168. beyit.

‘adem-i şalāhiyyetinden ötüri za‘afeh¹²⁹⁴ vü nisā vü şıbyān. *Lefete vechehu* ‘anhu; *şarafahu*¹²⁹⁵ dimekdür. **Muteleffit:** *Keşiru'l-iltifāt* ma‘nāsınadır.

TakdİR-i kelām dimekdür ki: *Ağdim* ‘ale's-sulūki ve *ğaddim ve'bzul kulle-mā* *ka‘addte ve teğayyedte li-eclihî min kılleti'l-himmeti ve ‘ademi'l-ehliyyeti ve'hruc* ‘an *ğuyūdi'l-iltifāti ile'l-ğuzūzi ve'l-melezzāti li-yenfetiha* ‘aleyke *ebvābu'l-‘azīmeti ve yağşule leke ğanāyimu'r-rağmeti*.¹²⁹⁶

El-ma‘nā: **Ğa‘addte:** Ğu‘ūdı¹²⁹⁷ ihtiyār eylediñ. **Lehu:** Anuñ için. **Ma‘a'l-ğavālıfi:** Ğavālıf ile; ya‘nī zu‘afā vü nisā vü şıbyān ile. **Ve'hruc:** Dağı Ğurūc eyle. ‘**An Ğuyūdi't-teleffuti:** İltifāt Ğaydlarından.

Ya‘nī “*Raca‘nā min[el-]cihādi'l-ağğari ile'l-ekber*”¹²⁹⁸ müsted‘āsınca sülūk-i rāh-ı yāre ve ‘azm-ı kuy-ı dil-dāra iğdām u müsāra‘at eyle. Dağı iğār ü terk ü mübāderet eyle şol Ğuzūz-ı müştebihāt ki saña bu ‘azīmetden ferāğata dā‘ī ve bu sa‘ādetden mağrūmiyyete sā‘īdür; mezkūrları terk eyle ve dağı Ğuyūd-ı iltifātından fāriğ ü āzāde ol dimekdür. *Vallāhu a‘lem*.¹²⁹⁹ **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ūlü mefā‘ilün mefā‘ilü fe‘ūl*]

Der rāh-ı muğabbet Ğademī muğkem zen [144b]

Her çiz ki māni‘-i reh est ber hem zen

Pā-beste meşev be-ārzhā-yı Ğasīs

¹²⁹⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁹⁵ Ondan yüzünü çevirdi; yani onu uzaklaştırdı.

¹²⁹⁶ Sülūk ehlinden olmakta acele et, kendisi için mukayyet olup oturduğun gayret eksikliği ve güçsüzlük gibi bütün şeyleri takdim eyle! Ayrıca geçici haz ve lezzetlere meyletme kaydından kurtul ki azimet kapıları sana açılınsın ve rahmete mazhar ol!

¹²⁹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹²⁹⁸ “*Küçük cihattan büyük cihada döndük*” mealindeki bu hadis-i şerifin metni için bkz. Aclûnî, c.1, s. 486.

¹²⁹⁹ Allah daha iyi bilir.

*Bā kūy-ı te‘abbud ademet rā kem zen.*¹³⁰⁰

182) وَجَدَّ بِسَيْفِ الْعَزْمِ سَوْفَ فَإِن تَجُدُّ تَجِدُ نَفْساً فَالْنَفْسُ إِن جُدَّتْ جَدَّتْ

Ve cudde¹³⁰¹ bi-seyfi'l-‘azmi sevfe fe-in tecud

Tecid nefsen, fe'n-nefsu in cudte ceddeti

Cudde: Yecuddu, *cedden*'den emirdür ; cedd: a ma‘ nāsınadır. **Fe-in tecud:** *Cāde bi-nefsihi*,¹³⁰² *yecūdu, cūden*'dendür. **Cāde:** *Māte* dimekdür. **Tecid nefsen:** *Vecede, yecidu, vicdānen*'dendür; *ādefe* ma‘ nāsınadır. Bu daı cāyızdır ki cudte: *Cāde bi-nefsihi*¹³⁰³ den ola. Ve ceddet: Sa‘ idet ma‘ nāsınadır.

adīr-i kelām dimekdür ki: *Ve'ta‘ [bi]-seyfi'l-‘azmi “sevfe ef‘alu”;* *ey et-tesvīfe ve'l-imhāle ve'tail bi-ehemmi vazīfetin [fi]’l-āl, fe-in temut fī enā’i tilke’l-‘azīmeti ceddet*¹³⁰⁴ *ve'ctehedet; ke-mā īl: i‘r:*

[Serī‘ Bahri: Müstef‘ ilün fā‘ ilün müstef‘ ilün fa‘ ilün]

Fe'n-nefsu ke'-ifli in tuhmilhu ebbe ‘alā

ubbi'r-rizā‘ i’¹³⁰⁵ve in tetimhu yenfaimi

¹³⁰⁰ Sevgi ve muhabbet yolunda salam bir adım at ve yoluna ıkan tüm engelleri ez ge. Alaka isteklerine takılıp kalma ve kuru kuru ibadet etmekten vazge.

¹³⁰¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁰² O, nefsinı feda etti.

¹³⁰³ O, nefsinı feda etti.

¹³⁰⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁰⁵ Yazmada " " şeklindedir.

Ve'n-nefsu¹³⁰⁶ in cudte bihā fī tarīki'l-Ḥaḫḫi se' idet; li-ennehā vaṣalet ilā mertebeti'ş-şehādeti ve'l-ḥayāti'l-ebediyyeti; ke-mā kālallāhu te'ālā: "Ve [lā] taḥsebenne'l-lezzīne ḫutlū fī sebīlillāhi emvātā, bel aḫyā 'un 'inde rabbihim yurzaḫūn"¹³⁰⁷

El-ma' nā: **Ve cudde:** Kaṭ' eyle. **Bi-seyfi'l-'azmi:** 'Azīmet kılıcı ile. **Sevfe:** Sevfeyi; ya' nī tesvīf ü imhāli. **Fe-in tecud:** Eger ölürseñ [145a] **Tecid:** Bulursın. **Nefsen:** Revḫ ü rāḫat. **Fe'n-nefsu:** Zīrā nefis. **İn cudte:** Eger sen sa'y iderseñ. **Ceddeti:** Ol daḫı sa'y ider. **Yāḫud İn cudte:** Eger bezl-i rūḫ iderseñ. **Ceddeti:** Sa'id olursın dimekdür.

Ya' nī tīg-i tīz-i himmet ve seyfi-şarim-i 'azīmet ile bend-i tesvīf ü imhāl[i] bürīde ve perde-i müsāhele vü ihmāli derīde kıl. Eger bu 'azīmet eşnāsında cān virirseñ revḫ ü rāḫat-ı ebedīye vāşıl ve 'izzet-i sa'ādet-i sermediyye mütevāşıl olursın; zīrā ki eger sen sa'y iderseñ ol daḫı sa'y ider dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ulü mefā' ilü mefā' ilü fe' il]

Bā tīg-i ṭaleb rişte-i imhāl bebor

Her çīz ki dām-ı to'st fī'l-ḫāl bebor

Cān dih ki ḫayāt-ı ebedī mī-yābī

Sa'yī bekon u murād u āmāl be-bor¹³⁰⁸

Ekābir-i şurrāḫdan ba' zı zāl-i mu' ceme "ve cuzze" olmaḫ vechi üzre şerḫ eylemişlerdür.

¹³⁰⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁰⁷ Bunun yanında, gayret kılıcıyla, "(bir müddet sonra) yapacağım" yani oyalanma ve ertelemeyi kes ve süratle en önemli vazife (görev) ile uğraş. Eğer bu gayret esnasında vefat edersen Hak yolunda nefisini cömertçe harcayıp meşakkat çekenlerden biri olursun. Tıpkı şu şiirde dendiği gibi "Nefis bebek gibidir. Onu kendi haline bırakırsan genç olana kadar emmeyi sevmeye devam eder. Onu süttten ayırırsan ayrılır" [Bu mealde olup Būsīri'nin meşhur Bürde Kasīdesinde yer alan bu beyit için bkz. Ebū Abdillāh Şerefuddīn Busīrī, *Dīvān*, thk. Muhammed Seyyid Kilani, 2. Basım, Kahire: el-Babī el-Halebi, 1973, s.15]. Nefisini Hak yolunda cömertçe harcadığın zaman saadete mazhar olur; çünkü o zaman o nefis, yüce Allah'ın şu ayet-i kerimede buyurduğu gibi "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar" (Âl-i İmrân, 3/169) şehadet mertebesine ulaşır ebedī hayata kavuşur.

¹³⁰⁸ Talep ve isteme kılıcıyla, işleri erteleme ipini kes! Sana tuzak olan her şeyi kes ve at. Kalıcı hayat bulmak için canından vazgeç, bunun için çaba sarf et ve isteklerini ve emellerini kestir, at!

Ḥafî degüldür ki şan‘at-ı iştikâkiyyeye ri‘âyete “**ve cudde**” olmak enseb ü evlâ olduğundan nâzım *ḡuddise sirruh* ḡazretleri şanāyi‘-i bedī‘iyyede ḡuşūşan san‘at-ı iştikâkiyyede ri‘âyetinden daḡıḡa fevt itmemegin zāl-i mu‘ceme ile “**ve cuzze**” olmak vechine iltifāt olunmadı.

183) وَأَقْبِلْ إِلَيْهَا وَانْحُهَا مُفْلِسًا فَقَدْ وَصَيْتَ لِصُحْبِي إِنْ قَبِلْتَ نَصِيحَتِي

Ve aḡbil ileyhā ve'nḡuhā [145b] muflisen fe-ḡad

Vaşaytu li-nuşḡī in ḡabilte naşīḡatī

Ve'nḡu: *Naḡā, yenḡū, naḡven*'den emirdür; *uḡşud* ma‘ nāsınadır. **Muflisen** kelimesinüñ intişābı ḡāliyyet üzerinedür; **ve'nḡu**'daki müstetir olan zamīrden. **Vaşaytu:** *Vaşşaytu*¹³⁰⁹ ma‘ nāsınadır. **Li-nuşḡī**'deki **lām** ta‘ diye içündür. **İleyhā** ile **ve'nḡu** zamīrleri ma‘ şūḡaya rāci‘ dūr.

Takḡir-i kelām dimekdür ki: *Ve aḡbil ile'l-maḡbūbeti ve'ḡşudhā ḡāle kevnike faḡīren muflisen; fe-ḡad vaşalet leke naşīḡatī ve'ḡtertuke li-nuşḡī in ḡabilte naşīḡatī.*¹³¹⁰

El-ma‘ nā: **Ve aḡbil:** İḡbāl ü teveccūh eyle. **İleyhā:** Ḥazret-i maḡbūbeye. **Ve'nḡuhā:** Daḡı ḡaşd eyle aña. **Muflisen:** Müflis olduğun ḡālde. **Fe-ḡad vaşaytu:** Taḡḡıḡ vāşıl ḡıldum saña. **Li-nuşḡī:** Naşīḡatumı. **İn ḡabilte:** Eger ḡabül iderseñ. **Naşīḡatī:** Benüm naşīḡatumı.

Ya‘ nī Ḥazret-i maḡbūbeye teveccūh ü iḡbāl eyle müflis ü ‘āciz olduğun [ḡālde], ben naşīḡat ü pendümi saña işāl eyledüm eger ḡabül iderseñ dimekdür. **Rubā‘ī:**

[*Mef‘ ūlü mefā‘ ilün mefā‘ ilün fa‘*]

Bā cānib-i yār kon ‘azīmet ey dil

Der ḡālet-i muflisī vü zillet ey dil

İn est naşīḡat ki to rā mī-dārem

¹³⁰⁹ Vasıl oldum.

¹³¹⁰ Müflis (iflās eden) ve fakir olduğun halde mahbubeye teveccūh et; benim nasihatim sana ulaştı ve ben nasihat etmek için seni seçtim, eğer kabul edersen.

Ger mī-şinevī pend u naşīhat ey dil.¹³¹¹

184) فلم يَدْنُ مِنْهَا مُوسِرٌ بِاجْتِهَادِهِ وَعَنْهَا بِهِ لَمْ يَأْ مَوْثِرٌ عَشْرَةَ

Fe-lem yednu minhā mūsirun bi'ctihādihi

Ve 'anhā bihi lem yen 'e mu 'şiru 'usreti [146a]

Fe-lem yednu'daki fā ta' l'il içündür. *Denā minhu*,¹³¹² *ķarube* ma' nāsınadır. **Mūsir:** Ğanī dimekdür. **Lem yen 'e:** *Lem yeb'ud* ma' nāsınadır. **Denā** kelimesinüñ isti' māl[i] hūrūf-ı cārreden min ile; **ne 'ā** kelimesinüñ 'an iledür; *denā minhu*¹³¹³¹³¹⁴ [ve] *ne 'ā 'anhu*¹³¹⁵ dirler. **Mu 'şiru**¹³¹⁶ **'-usreti:** Şol kimseye dirler ki faķrı ğinādan tercīh idüp iħtiyār-ı faķr eylemiş ola. **Bihi** zamīri¹³¹⁷ faķrdan 'ibāret olan 'usret[e] rāci' dūr.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Fe lem yaķrub min hāzihi'l-maħbūbeti ğaniyyun bi'ctihādihi ve bezlih, bel bi-rahmetillāh ve fāzlih ve lem yeb'ud 'anhā men yaħtāru'l-'usrete ve'l-faķra bi-'usrihi ve faķrih.*¹³¹⁸

El-ma' nā: **Fe-lem yednu:** Ķarīb olmaz. **Minhā:** Maħbūbeye. **Mūsirun:** Ğinā ve şervet şahibi. **Bi'ctihādihi:** Sa' y u ictihādiyle; ya' nī maķdūrını bezl ü şarf itmekle. **'Anhā:** Daħı

¹³¹¹ Ey gönül, çaresiz ve hakir bir şekilde sevgiliye meylet! Nasihat ve öğüt dinlersen eğer, benim sana vereceğim öğüt bu kadar.

¹³¹² Yazmada " " şeklindedir.

¹³¹³ Yazmada " " şeklindedir.

¹³¹⁴ Ona yaklaştı.

¹³¹⁵ Ondan uzaklaştı.

¹³¹⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹³¹⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹³¹⁸ Zengin birisi, sırf çabalayıp bahşetti diye bu maħbubeye yakın olmaz. Aksine sadece Allah'ın rahmeti ve yardımıyla (yakın) olur. Ayrıca güçlüğü ve fakirliği seçen birinin güçlüğü ve fakirliği nedeniyle ona uzak olmaz.

andan; ya' nī maḥbūbeden. **Bihi:** Anuñ ile; faqr u 'usr ile. **Lem yen'e:** Ba'id olmaz. **Mu'siru**¹³¹⁹ 'usreti: Mü'sir ve 'usret-i faqr ihtiyār eyleyen kimesne.

Ya' nī Ḥazret-i maḥbūbeye kimse ğinā vü şervet ve bezl-i māl u şarf-i himmet ile qarīb olmaz; ya' nī vehbīdür. Ke-zālike ol ḥazretten ba'id olmaz faqr u zillet ihtiyār idenler ve 'adem-i kudretiyle; ya' nī fazlīdür, kesbī degüldür dimekdür. *Vallāhu a'lem.*¹³²⁰ **Rubā'i:**
[146b]

[*Mef'ülü mefā'ilün mefā'ilün fa'*]

Ān kes ki zi ehl-i cāh u miknet bāşed

To zann meber ki ehl-i kırbet bāşed

Ānān ki ne faqr u nistī bugzīdend

*Maḥrūm u vişāl-i ehl-i vuşlat bāşed*¹³²¹

185) بِدَاكِ جَرَى شَرْطُ الْهَوَى بَيْنَ أَهْلِهِ وَطَائِفَةً بِالْعَهْدِ أَوْفَتْ فَوْقَتْ

Bi-zāke cerā şarṭu'l-hevā beyne ehlihi

Ve ṭā'ifetun bi'l-'ahdi evfet fe-veffeti

Zāke: Müşarun ileyh ve aqbil ileyhā [ve'nḥuhā] muflisen¹³²² mışrā' inuñ mazmūnidur. **Fe-lem yednu**¹³²³ beyti mışrā'-i mezbūruñ 'illetidür. **İfā'-i 'ahd:** Vefā itmek ma'nāsınadır. **Fe-veffeti:** Ğayruñ ḥaqqını virmege dirler. **Evfet**'deki zamīr ṭā'ife[ye] rāci'dür. **Veffet**'deki zamīr maḥbūbeye rāci'dür.

¹³¹⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹³²⁰ Allah daha iyi bilir.

¹³²¹ Sen sanma ki güç ve hırs ehli Dost'a yakındır. Fakr ve yokluk yolunu seçmeyenler, vuslat ehlinin visalinden mahrum kalırlar.

¹³²² Kasîdenin 183. beytidir.

¹³²³ Kasîdenin 184. beytidir.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Ağbil ile'l-mağbûbeti bi'l-fakri ve'l-iflâs, bi-zâke cerâ şartu'l-mağabbeti beyne ehlih; li-enne resme'l-mağabbeti ve şartahu en yekûne'l-muğibbu fâniyen*¹³²⁴ *min nefsihi hattâ mâ yabkâ lehu vucûd; fe-keyfe yebkâ lehu eşerun mine'l-evşâfi'l-kâyimeti bih ve tâyifetun vada*¹³²⁵ *hatta'l-fakra ve'l-ğînâ*³ *fe-efnev* 'an enfusihim *bi-kulliyetihim ve baqû*¹³²⁶ *muflişîne ve lâzemû şartu'l-fakri [ve] veffeti'l-mağbûbetu huğûkahum; ke-mâ kâle* 'aleyhiş-şalâtu ve's-selâm: "Men kâne lillâhi kânellâhu lehu".¹³²⁷

El-ma^cnâ: Bi-zâke: Böyle; ya^c nî bu vech üzere. Cerâ: Cârî oldı. Şartu'l-hevâ: Mağabbet şart[1]. Beyne ehlihi: Ehli beyninde. Ve tâ³'ifetun: Bir tâyife. Bi'l-^cahdi evfet: [147a] İfâ³-i 'ahd eylediler; ya^c nî 'ahd-i ezelnüñ hıfzında ihmâl u müsâhele eylemediler. Fe-veffeti: Mağbûbe dağı tevfiye-i hağ eyledi; ya^c nî murâdları gibi i^c tâ eyledi dimekdür.

Ya^c nî bu üslûb u kâ^c ide üzere cârî oldı mağabbet şart[1] ehli beyninde. Bir tâyife ifâ³-i 'ahd eyleyüp rızâ-yı Bârî muğâf[a]zada bezl-i mağdûr eylediler. Hazret-i ma^c şûka dağı murâdlarına müsâ^cade itmekle anlara mükâfât eyledi dimekdür. *Vallâhu a^clem.*¹³²⁸

Rubâ^cî:

[Mef^c ülü mefâ^c ilün mefâ^c ilün fa^c]

Der mezreh-i aşğ u erbâb-ı hevâ

Şartî bâşed ki gufte bûdîm to râ

¹³²⁴ Yazmada " " şeklindedir.

¹³²⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹³²⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹³²⁷ Fakr ve iflâs ile mağbûbeye teveccüh et; çünkü bu iş muğabbet ve hevâ ehli arasında bu şekilde akmaktadır. Zira muğibbin kendi nefsinin bile ifna etmesi, muğabbetin şartlarından biri iken kendisine bağı olan hâl ve sıfattan bir eser bırakmasının kabul edilmesi nasıl kabul edilebilir? Onlardan bir kesim sözlerinde durarak zenginlik ve yoksulluğu bile bırakıp muğabbetin şartını tam bir fakr ile eda edip yerine getirdiler. Bunun üzerine sevgili, peygamberimizin -Allah'ın salât ve selâmı üzerinde olsun- buyurduğu gibi: "Kim Allah için olursa, Allah da onun için" [Şârih, her ne kadar bu ibarenin bir hadis-i şerif olduğunu ifade etse de hadis kitaplarında bulunmamaktadır] onlara hak ettiği ecir ve mükâfatları eksiksizce verdi.

¹³²⁸ Allah daha iyi bilir.

Ānān ki vefā kerde be ʿahd-i ezeli

*Maʿşūka be iṣān be-koned nīz vefā.*¹³²⁹

186) متى عصفت ريح الولا قصفت أحبا غناء ولو بالفقر هبت لربت

Metā ʿaşafet rīhu'l-velā қаşafet aḥā

Ġenāʾin ve lev bi'l-fakri hebbet le-rabbeti

ʿAşafeti'r-rīhu: *İştediti'r-rīhu* maʿnāsınadır. **Қаşafet**: *Қаға* ʿat dimekdür. **Velā**: Feth-i vāv ile maḥabbet maʿnāsınadır. **Ġenāʾ**: Memdüde, feth-i ġayn ile kifāyet ve nefʿ dimekdür. *Aḥu'l-ġenāʾ* [ʾ] ġinā şāḥibi [ve] şervet maʿnāsınadır. **Aḥ** ile **eb** lisān-ı ʿArabda mülābese maʿnāsında istiʿmāl olunur; *ebū turāb*: *mulābisuʾ[t]-turāb*, *aḥu'l-beliyye*: *mulābisuʾ-beliyye*¹³³⁰ dimekdür. **Şiʿr**:

[*Hezec Bahri: Mefāʿilün mefāʿilün feʿülün*]

Elā lā taḥzaniʾḥvānuʾl-beliyye

*Fe-liʾr-raḥmāniʾ*¹³³¹ *alṭāfun ḥafīyye*^{1332 1333}

Rabā: Bir şeyʾe dirler ki ziyāde maʿnāsına. [147b]

¹³²⁹ Aşk kandili ve heves ehli hakkında bir şart vardı ve biz bunu daha önce sana söylemiştik: Ezeli ahitlerine vefa edenlere maşuk da vefa eder.

¹³³⁰ *Ebū turāb*: toprak sahibi, *aḥuʾl-beliyye*: belâ ehli demektir.

¹³³¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹³³² Yazmada " " şeklindedir.

¹³³³ Saʿdî-i Şîrâzî'ye ait olan bu beyit "Çeşitli sıkıntılarla imtihan edilenler sakın üzülmesin, zira Rahman olan Allah'ın gizli lütufları vardır" şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Beyit için bkz. Saʿdî-i Şîrâzî, *Gülistân*, London: Dâru'l-Hukûmet (Printed For Parbury Allen, And Co.), 1827, s.26.

Takdîr-i kelâm dimekdür ki: *Metâ hebbt rîhu*¹³³⁴ *l-maḥabbeti ʿalā şāḥibi's-saʿati ʿarrathu ʿan saʿatihi ve ḳudretihi ve ceʿalethu faḳîren zelîlen. Ve metâ hebbet ʿala'l-faḳîri rabethu ke-mâ huve şifatu'l-eşcârî'l-ġaniyyeti*¹³³⁵ *bi'l-evrâḳi ve's-şimâr ve la-ʿarrathu*¹³³⁶ *ʿanhâ.*¹³³⁷

El-maʿnâ: **Metâ**: Kaçan kim. **ʿAşafet**: Şiddet ile esse. **Rîhu'l-velâ**: Maḥabbet yili. **Ḳaşafet**: Kaḫ eyleyler. **Aḥâ ġenâ'in**: Vüsʿat u ḳudret şāḥibini; yaʿnî ġanî olanları. **Ve lev bi'l-faḳîri**: Eger fuḳarâya mülâbis. **Hebbet**: Esse. **Le-rabbeti**: Elbette terbiyet ider; yaʿnî neşv [ü] nemâsın arturur.

Yaʿnî kaçan kim tünd-bâd-ı mihr ü maḥabbet ve rîḫ-i ʿāşîfe-i ʿaşḫ u meveddet hûbûb eylese ḳudret şāḥiblerini müflis ve ʿuryân eyleyler. Kaçan kim faḫra mülâbis ü muḳârin hûbûb eylese; yaʿnî faḳîr üzerine esse neşv ü nemâsın ziyâde ider dimekdür. *Vallâhu aʿlem.*¹³³⁸ **Rubâʿî**:

[*Mefʿülü mefâʿilün mefâʿilü feʿil*]

Her dem ki nesîm-i ʿaşḫ mî-bûd vezân

Ber ehl-i ġinâ hemî-koned naḫş u ziyân

Vʿân dem ki ber ehl-i faḫr mîbâr vezed

*İşkuftê şevved neşv-i nemâ yâbed ez ân*¹³³⁹

¹³³⁴ Yazmada “” şeklindedir.

¹³³⁵ Yazmada “” şeklindedir.

¹³³⁶ Yazmada “” şeklindedir.

¹³³⁷ Sevgi rüzgârı başkasıyla zengin olana doğru estiği zaman, güç ve zenginliğini alıp onu hor ve fakir hâle getirir. Ve sevgi rüzgârı fakire doğru estiği zaman, meyveli ağaç gibi onu besleyip büyütür ve fakirlik elbisesini soyar (fakirlikten kurtarır).

¹³³⁸ Allah daha iyi bilir.

¹³³⁹ Aşk rüzgârı esen her nefes dünya ehli için hüsrân ve zarardır. Ama fakr ehline esen nefeste ise hayat ve yaşâm vardır.

وأغنى يمين باليسار جزاؤها ممدى القطع ما للوصل في الحب ممدت 187)

Ve aġnā yemīnin bi'l-yesāri cezā `uhā

Mude'l-qaṭ' i mā li'l-vaşli fi'l-ḥubbi muddeti

Aġnā: Ef' al-i tafzīldür; ġinādan. **Yemīn'**den yed irāde¹³⁴⁰ olınmışdur. **Yesār:** Ġinā ve sa' at ma' nāsınadır. [148a] **Bā:** İlşāk içündür. **Cezā `uhā** zamīri **yemīn'**e rāci' dūr. **Mudā:** Zamm-ı mīm ile cem' -i mudyedür; **mudye:** Koyun boğazladuqları sikkīne dirler. **Mudā** lafzınıñ **qaṭ'** a izāfeti ' illetüñ ma' lüle izāfeti qabīlindendür. **Mā li'l-vaşli'**deki **mā** müded içündür, **lām:** Li-ecil ma' nāsınadır. **Meddu[l]-yed:** Ta'arruz u talebden kināyetdūr. **Aġnā:** Mübtedādur. **Cezā[`u]hā:** Mübtedā'-i şānīdūr, ḥaberi ile ḥaberidūr mübtedā'-i evvelüñ. **Li'l-vaşli** lāmı ile **fi'l-ḥubbi'**deki zarf **muddet** kelimesine müte' allıkdūr.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve aġnā ve ebseṭu yedin bi's-sa'ati ve'l-ḫudreti cezā `uhā qaṭ'un bi'l-mudā mā-dāmet mumteddeten li-ecli'l-vaşli fi'l-`işki ve'l-hevā.*¹³⁴¹

El-ma' nā: **Ve aġnā yemīnin:** Yedüñ ġāyet ġanīsi. **Bi'l-yesāri:** Ġinā vü sa' at ile. **Cezā[`u]hā:** Anuñ cezāsı; ya' nī ol yedüñ cezāsı. **Mude'l-qaṭ' i:** Qaṭ' bıçaqlarıdır. **Mā li'l-vaşli:** Mā-dām ki vaşl için. **Fi'l-ḥubbi:** Maḥabbetde. **Muddeti:** Medd olındı ol yed.

Ya' nī kemāl-i ġinā ve şervet ile muttaşif olan yedüñ cezāsı hicrān u firāk bıçaqları ile qaṭ' dur mā-dām ki maḥabbetde vaşl için medd-i yed ve sa' y [u] kedd ide dimekdür. **Rubā' i:**

[Mef' ulü mefā' ilün mefā' ilü fe' ul]

Her kes ki şeved ġanī vü ez ehl-i kemāl

Der 'aşk u hevā hemī-koned qaşd-ı vişāl [148b]

Bāyed ki be tīġ-i ġayreteş qaṭ' şeved

¹³⁴⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁴¹ En zengin ve en geniş imkâna sahip olan aşk ve hevâda vuslat için uzatılan her elin cezası bıçak ile kesilmektir.

188) وَأَخْلِصْ لَهَا وَاخْلُصْ بِهَا مِنْ رُعُونَةٍ اِفْتِقَارَكَ مِنْ أَعْمَالٍ بِرِ تَزَكَّتْ

Ve aḥliş lehā ve'ḥluş bihā min ru' ūneti

İftikārike min a' māli birrin tezekkati

Lehā zamīri ile **bihā** zamīr[i] maḥbūbeye rāci'dür. Ba'z-ı şurrāḥ **bihā** zamīri iḥlāşa raci'dür **ve aḥliş** qarīnesiyle; zamīri te'nīş¹³⁴³ şıfat u ḥaşlet i' tibāriyle dimişlerdür. Ve lākin **min**; **Ve'ḥluş** kelimesinüñ şılasıdır; *ḥalaşa minhu*¹³⁴⁴ dirler. İkinci **min** beyān içündür; **aḥliş lehā**'ya müte'allıkdür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Aḥliş li-ḥazreti'l-maḥbūbeti a' māleke'l-mebrūrete elletī tezekket min şevā'ibi'l-vucūdi ve'ḥluş bi-sebebihā min ru'yeti'iftikārika ile'l-Ḥaḳḳi subḥānehu ve te'ālā; li-enne ru'yete'l-iftikāri yaḳtazi'l-vucūde ke-mā merre mirāren*¹³⁴⁵

El-ma'nā: **Ve aḥliş:** İhlāş eyle; ya'nī pak u şāf kıl 'amelüñi şevb ü riyādan u süm'adan.

Lehā: maḥbūbe için. **Ve'ḥluş:** Daḫı kurtıl. **Bihā:** Maḥbūbe ile; ya'nī maḥbūbe sebebiyle.

Min ru' ūneti: İrilikden. **İftikārike:** Senüñ iftikāruñ ra'nāliginden. **Min a' māli birrin:** A' māl-i mebrūre kısmındandır ki. **Tezekkati:** Pak u tāhir oldu ol a' māl.

Ya'nī Ḥazret-i maḥbūbe için iḥlāşla her 'amel ki senden şādır olur a' māl-i mebrūre kısmındandır. [149a] Ve daḫı ru' ūnet ü iftikār u ihtiyācdan kurtulursın ḥazret-i ma' şūḳa sebebiyle dimekdür. **Rubā'ī:**

[Mef' ūlü mefā' ilü mefā' ilün fā']

¹³⁴² Her kim ki dünya malı zengini olsa ve aşk ve hevesi arasında visal talep etse, talep eli ve ayağı gayret kılıcı ile kesilmelidir.

¹³⁴³ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁴⁴ Ondan kurtuldu.

¹³⁴⁵ Varlık şâibelerinden temiz olan hayırlı amellerini maḥbūbeye has kıl ve bu maḥbūbe ile (sebebiyle) yüce Allah'a olan iftikār (fakir olmak) kibrini görmekten kurtul; çünkü -defalarca da anlatıldığı gibi- iftikārı görmek var olmak demektir.

Ez behr-i vey ihlās bekon der her kār

Şāyed ki şeved germ to rā īn bāzār

H`āhī ki ḥalāş ez ḥodī-i ḥod yābī

*Ez revyet-i iftikār-ı ḥod hem beder ār*¹³⁴⁶

189) عَوَادِ دَوَاعِي الْقَيْلِ وَالْقَالِ وَاِنْجُ مِنْ عَوَادِي دَعَاوٍ صِدْقُهَا قَصْدُ سَمْعَةٍ

Ve ‘ādi devā‘ i’l-ķīli ve’l-ķāli ve’ncu min

‘Avādī da‘ āvin şidķuhā ķaşdu sum‘ati

‘**Ādi**: Mu‘ādātandır emirdür. **Devā‘ī**: Cem‘-i dā‘iyedür. **Ve’ncu**: *Necā*; *yencū*, *necah*’dan emirdür. ‘**Avādī**: Cem‘-i ‘ādiyedür; ‘ādiye: Zulum ve şer ma‘nāsınadır. **Şidķuhā**: Mübtedā, **ķaşdu**: Hāberidür.

Takdīr-i kelām dimekdür ki: *Ve abğiz devā‘i’l-tekellumi ve’t-tenaşşuḥi ve’ḥluş min şerri da‘āvi’n-nefsi’l-letī ķuşide bihā sum‘ātun ve riyā’un, ‘alā takdīri şidķihā; ve zāke li-enne’s-sālike iẓa’nķaṭa‘a ‘ani’d-dunyā ve aşğālihā bi-mulāzemeti’l-ḥalveti ve mudāvemeti’z-zikri şafā*¹³⁴⁷ *bāṭinuhu ve’n‘ākese fī mir‘āti ķalbihi esrāru’l-melekūt, ve tenebbehete’n-nefsu minhu bi-ṭarīķi’l-işrāk*,¹³⁴⁸ *ve teşerbet ‘urūķuha’l-yābisetu min hāza’ş-şurbi ve enbetet ve tefaşşalet min şifātiha’l-kāmineti fihā min ḥubbı’l-cāhi ve’r-rif‘ati ve’l-menzileti ‘inde’n-nās, ve yurīdu*¹³⁴⁹ *en yetevessele*¹³⁵⁰ *ilā taḥşīli meṭālibihā ve tekmīli me‘āribihā bi-iẓhā[ri] mukāşefāti’l-ķalb, [149b] ve yağlubu ‘aleyhi dā‘iyetu’t-tekellumi bihā ve yazunnu ennehā ġayru muzirretin bi-ḥālihi; li-‘ilmihī bi’ş-şidķi fīmā*

¹³⁴⁶ Her işte O’nun için ihlās et, belki böylece senin amaçların gerçekleşir. Kendi benliğinden kurtulmak istiyorsan, sendeki fakr ve ihtiyaçtan bile sıyrıl.

¹³⁴⁷ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁴⁸ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁴⁹ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁵⁰ Yazmada " " şeklindedir.

yedda[‘]ih, ve kaşduhu bi-zālike irşādu't-ṭālibīn; ve li-zālike yağfelu [‘]an keydi'ş-şeyṭāni ve ta[‘]zīzihi ve telbāsi'n-nefsi ve tesvīlihā kaşde's-sum[‘]ati fī libāsi'ş-şidkī; fe-nebbehe'n-nāzīmu -ḳuddise sirruh- bi-hāza'l-beyti [‘]alā mezlaḳī¹³⁵¹ aḳdāmi's-sālikin ve mezzelleti efhāmi'n-nāsikīn.¹³⁵²

El-ma[‘]nā: Ve [‘]ādi: Buğz eyle. **Devā[‘]i'l-ḳīli ve'l-ḳāli:** Ḳīl ü ḳāl dā[‘] iyelerin. **Ve'ncu:** Ḳurtıl. **[Min] [‘]avāḏī da[‘]ā[vin]:** Şol da[‘]vālar şürürından. **Şidḳuhā:** Anlaruñ şidḳı; ya[‘]nī ol da[‘]vālaruñ şidḳı. **Ḳaşdu sum[‘]ati:** Süm[‘]a kaşd[1]dur.

Ya[‘]nī ḳīl ü ḳāl dā[‘] iyelerine buğz u [‘]adāvet eyle, daḣı ḣalāş ol şol da[‘]vālar [‘]ādiyān-ı muzriyātinden ki anlaruñ şidḳı riyā ve süm[‘]a kaşdıdur dimekdür. **Rubā[‘]i:**

[Mef[‘]ülü mefā[‘]ilün mefā[‘]ilün fa[‘]]

Ey dil to be guft u gūy rā yek-sū kon

Ḥod rā be ḡameş yek-dil u yek-rū kon

Tā ez ser-i şūmī-yi da[‘]āvī birehī

Ferş-i çu riyā[‘]st terk-i ān rā rū kon¹³⁵³

فَالسُّنُّ مَنْ يُدْعَى بِالسِّنِّ عَارِفٍ وقد عبرت كل العبارات، كَلَّتْ (190)

¹³⁵¹ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁵² Söz ve ibarelerle olan irşattan nefret et; faraza doğru olsa bile kastı riya olan nefsinin dedikodu davalarının şerrinden kurtul. Zira sâlik, halvet ve zikre devam ederek dünya uğraşlarından uzaklaştığı zaman kalbi temiz olur, melekût âleminin sırları yüreğinin aynasına yansır ve nefsi keşif ve sezgi yoluyla gelen ilimle aydınlanır. Onun (sâlikin) nefsinin kupkuru dalları üzerine bu takım maarif ve ilim suyu indiği zaman kıpırdar, kabarıp. Nefsinde saklanmış olan şan, şeref ve insanlar arasında mertebe üstünlüğü sevgisi gibi her türlü sıfat bittikten (ortaya çıktıktan) sonra nefsinin söz konusu istek ve rağbetlerini yerine getirme arzusu doğar. Sâlik kendi niyetinin halis olduğunu zannederek bu iş müritleri cezbetmek maksadıyla yapıldığı için kendi haline zarar vermeyeceğini düşünerek şeytanın, sâlikin nefsine riya ve gösterişi doğruluk ve temiz yüreklilik olarak göstermek ve nefsi kuşkuya düşürmek gibi hilelerinden gafil olup kalbî mûkaşefeleri ortaya koymaya başlar. İşte bu yüzden nâzım -onun sırları takdis edilsin- bu beyitte sâliklerin ayağının kayabileceği yerleri ve nâsiklerin akıllarının düşeceği halleri anlatarak uyarıda bulunmuştur.

¹³⁵³Ey gönül, konuşup laf yapmayı bir kenara bırak ve onun gamını ve hüznünü sineye çekmekte sadık ve azimli ol. Vesveselerin şerrinden korunmak için riyadan uzak dur.

Fe-elsunu men yud'ā bi-elseni 'ārifin ¹³⁵⁴

Ve kad 'aberet kulle'l-'ibārati, kelleti

Fe-elsunu'deki fā fā'-i ta'līldür. **Elsunu:** Cem'-i ilsāndur. **Elseni:** Ef'al-i tafzīldür; *lesenden*. **Lesen;** lām [150a] ile sīnūñ fethaları ile kelāmda tefaşşuḥ ma'nāsınadır. **Kulle**¹³⁵⁵ kelimetesinūñ intişābı nez'-i ḥāfizıyyet üzerinedür. **Kelleti:** *Kelāl*den fi'l-i māzī-i müfred-i mü'enneş-i ğāyibedür.

Takeḍir-i kelām dimekdür: *Ve'ctenib 'ani'l-ḳīli ve'l-ḳāli fe-inne elsune men yud'ā bi-afşahi 'ārifin kellet 'an beyāni'l-ḥaḳīḳati ve 'acizet; ve'l-ḥālu ennehā mā ḳaşşarati't-ta'bīre, bel [lev] 'abbaret 'anhā bi-eyyeti 'ibāretin [le-]emkenet; ke-mā ḳīl:¹³⁵⁶ Şi'r:*

[Mefā'ilün mefā'ilü mefā'ilün]

Ma'ānī hergiz ender ḥarf nā-yed

Ki baḥr-i ḳulzum ender ḫarf nā-yed¹³⁵⁷

El-ma'nā: **Fe-elsunu men:** Şol kimselerūñ dilleri ki. **Yud'ā:** Dinilür anlara. **Bi-elseni 'ārifin:** 'āriflerūñ afşahi dinilür. **Kelleti:** Lāl oldı. **Ve kad 'aberet:** Ḥāl ān ki taḫḳīḳ eyledi. **Kulle'l-'ibārāt:** 'İbāretlerūñ külliesini. **Ve kad 'aberet** cümlesi cümle-i ḫāliyyedür, mu'tarızadur **kelleti'l-elsunu** cümlesi beyninde.

Ya'nī 'āriflerūñ afşah u a'lemi ve muḥaḳḳıḳlaruñ izāḫ-ı merāmda cümleden müsellimi dinilen kimesneler beyān-ı ḥaḳīḳden lāl u ḳāşır ve esrār-ı mā fi'l-bālini izḫārdan 'āciz ü mütahayyirlerdür; ḫāl ān ki bunlaruñ her bir[i] fāris-i meydān-ı belāḡat ve şeh-süvār-ı 'arşa-i feşāḫatdur dimekdür. **Rubā'i-i Cāmī:**

¹³⁵⁴ Yazmada, bu mısran "kellet" ile bitse de bu kelimenin ne divanda ne de diğēr şerhlerde yer almaması ve aruz bakımından da fazla olduğu nedeniyle ona yer verilmemiştir.

¹³⁵⁵ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁵⁶ Ve kīl ü kālden (dedikodudan) uzak dur; çünkü ariflerin en fesahetçi ve belāḡatçisi diye tanınanların dilleri, o hakikat hususunda āciz kalır. Halbuki o diller genellikle ifade etmek konusunda hiç kusurlu değildir ki başka bir durum olup onu herhangi bir cümle ve ibāre kurarak tavsif etmeye kalkışsaydı başarılıydı. (Aşağıda) denildiği gibi...

¹³⁵⁷ Manalar asla harfe sığmaz, zira okyanus bir kıyıya sığmaz.

[Meʿ ūlū mefāʿ ilūn mefāʿ ilū feʿ ūl]

Ānān ki kemāl u maʿ rifet dāšteend

Der ʿilm u fazīlet ʿalem efrāšteend [150b]

Her geh ki be vaşfeş beguşāyend zebān

Ez ʿacz ber āb nakş ingāšteend¹³⁵⁸

وما عنه لم تُفصح فإناك أهله وأنت غريب عنه ما قلت فاصمت (191)

Ve mā ʿ anhu lem tufşih fe-inneke ehluhu

Ve ente ġarībun ʿ anhu mā kulte feʿsmuti

Ve mā ʿ anhu'daki mā mevşıldur, ʿ anhu lem tufşih kelimesine müteʿ allıkdür; ellezī lem tufşih ʿ anhu taqđırindedür. İfşāh: İzhār itmek maʿ nāsınadır. Mā kulte'deki mā müddet içündür.

Taqđır-i kelām dimekdür: *Ve'l-lezī lem tufşih bel taʿ cezu ʿ an beyānihi fe-inneke ehluhu ve şāhibuh, ve ente baʿ idun minhu mā dumte kâ ʿ ilen ʿ anhu ve muşihan iyyāh, ve izā kâne'l-emru ke-zālike fe-ʿ alyke'ş-şamt.*¹³⁵⁹

El-maʿ nā: **Ve mā:** Şol şey ʿ ki. **Anhu:** Andan; yaʿ nī ol şeyden. **Lem tufşih:** İfşāh itmekden; yaʿ nī anı izhāra kâdir olmadıñ. **Fe-inneke ehluhu:** Taħkīken sen anuñ ehlin. **Ve ente ġarībun ʿ anhu:** Dağı sen andan ġarībsin. **Mā kulte:** Mā-dām ki sen didiñ; yaʿ nī anı [izhār] eylediñ. **Feʿsmuti:** Şāmit ol; yaʿ nī süküt[1] ihtiyār eyle.

Yaʿ nī şol şey ʿ ki sen taʿ bīr ü izāha kâdir degülsin, sen anuñ ehlin, ve sen andan nāşī vü bīgānesin mā-dām ki andan ġaber viresin. Lā-cerem süküt eyle dimekdür; zīrā ki ġaķīkat aña oldur ki zebān ile taʿ bīrden ʿ ālī ve lisān-ı serī ʿ ü'l-beyān [151a] ile tefsīrden müteʿ ālī olan ġaķīkten ġaber virmek ġaķīkati bilmemekdendür; *ke-mā kâle esedullahi'l-ġālib, ʿ Alī*

¹³⁵⁸ Kemāl ve marifeti olanlar ve ilim ve faziletleriyle tanınmış olanlar, ne zaman ki O'nu tavsif etmeye kalkışsalar çaresizlikten suya nakış işlemiş ve O'nu vasfedememişlerdir.

¹³⁵⁹ İzhar etmediğin, hatta açıklaması konusunda âciz kaldığın sırları izhar etmediğin müddetçe o sırların ehli ve sâhibi kalacaksın. Söylediğin zaman o sırlara yabancı olursun. Durum bundan ibaretse sükût et (sus).

ibni Ebî Tâlib, kerremallâhu vecheh, ve raziyallâhu te'âlâ 'anh: El-ḥaḳîḳatu keşfu sicâti'l-celâli min ğayri işâretin. Fe-keyfe¹³⁶⁰ bi'l-'ibâreti?!¹³⁶¹ Vallâhu a'lem.¹³⁶² Rubâ'î:

[Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'îl]

Her k'û zi nişân dâden ez Ū lâl buved

Vâḳif şode ber ḥaḳîḳat-i ḥâl buved

V'ân kes ki ḥaber dâden ez Ū miḥ'âhed

Nâ-ehl buved sukûketş efdâl buved¹³⁶³

وفي الصمتِ سمْتُ عنده جاءُ مسكِيَّةٌ غدا عبْدُه من ظَنِّه خيرٌ مُسْكِيَّةٌ (192)

Ve fi'ş-şamti semtun 'indehu cāhu musketi

Ġadā 'abdehu men ḡannehu ḥayru muskiti

Semt: Ṭarîḳ ma'nâsınadır. Evvelki **musketi** 'aḳl dimekdür. İkinci **musketi** baḳıyye ma'nâsınadır. 'Abdehu'deki zâmîr ile ḡannehu'deki zâmîr **şamta** râci' dür.

Takdîr-i kelâm dimekdür: *Ve fi'ş-şamti ṭarîḳun ve uslûbun 'inde zâlike tetebeyyenu menziletu'l-'aḳli şâra 'abduhu [ve] mulâzimuḥu¹³⁶⁴ men ḡannahu ḥayru baḳıyyetin ve*

¹³⁶⁰ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁶¹ Allah'ın her savaştta galip gelen aslanı olan Hz. Ali b. Ebî Tâlib'in -Allah yüzünü şereflendirsin ve ondan razı olsun- şunları söylediği gibi: "Hakikat; işaret (keşif ile kalbe gelen mana) olmaksızın celâl örtülerinin açılmasıdır. Öyleyse ibârenin (sözle ifade) hali nasıl olur?!" Hz. Ali'nin ibaresi için bkz. Haydar el-Amûli, *Câmi 'u'l-Esrâr ve Menba 'u'l-Envâr; Risâletu Nakdi'n-Nukûd fî Ma'rifeti'l-Vucûd*, neşr. Osman İsmail Yahya, Henry Eugenie Corbin, 2. Basım, Tahran: Encümen-i İnan-ı Şinasi-yi Fransa, 1989, s.170.

¹³⁶² Allah daha iyi bilir.

¹³⁶³ O'nun hakkında konuşmaktan dili kesilen kişi, hâl ilmine vâkıf olmuştur. O'ndan konuşup O'nun hakkında bilgi veren kişi ise ehliyetsizdir, susması daha efdaldir.

¹³⁶⁴ Yazmada " " şeklindedir.

*evferu huşşatin.*¹³⁶⁵

El-ma^cnā: **Ve fi'ş-şamti:** Sükütde vardır. **Semtun:** tarîk ü üslüb. **İndehu:** Anuñ katında. **Cāhu musketi:** Rütbe-i ^c aql. **Ġadā ^c abduhu:** Anuñ kulı oldı. **Men:** Şol kimse ki. **Zannehu:** Şandı¹³⁶⁶ ol kimse anı. **Ĥayra muskiti:** Ĥayr-ı baqiyye [151b]; ya^c nī şamtda tarîk ü üslüb vardır, rütbe-i ^c aql anuñ katında şābitdür.

Ya^c nī şamtda tarîk ü üslüb vardır, rütbe-i ^c aql anda şābit ü zāhir olur; ol şamtuñ mülāzım u esiri olur, anı ĥayr-ı baqiyye bilen kimesne olur. *Vallāhu a^c lemu bi'ş-şavāb, ve ileyhi'l-merci^c u ve'l-me^c āb.*¹³⁶⁷

*Temmet hāzihi'l-kitābu el-musemmā bi-Şerh-i Kaşīdetu't-Tā'iyye li-mevlānā kutbi'l-^c ārifin; ^c Ömer İbni'l-Fāriż tağammedehullāhu bi-raĥmetihi'l-ġāmiz, li'l-merĥūmi'l-^c ārifī billāh Ma^c rūf Efendī -raĥimehullāh- el-ķāzī bi-Mişra el-maĥrūseti sābiķan ve'l-muteşerrifī bi-civāri'l-merĥūmi'n-nāzimi -^c aleyhime'r-raĥmetu ve'r-rizvān- ^c alā yedi az^c afi'z-żu^c afā, ve ĥādimi'l-fuķarā, es-seyyid Ĥasan er-Rūmī mevĥinen ve min ĥuddāmi ĥazreti Sultān şeyĥi İbrāhīm Ġülşenī -nefa^c anallāhu Te^c ālā bi-berekātihim ve berekāti ĥalvātihim ve celvātihim fi'd-dunyā ve'l-āĥireti bi-Muĥammedin ve ālihi ve şaĥbihi ecma^c in, ve'l-ĥamdu lillāhi rabi'l-^c ālemīn- fī evāyili şehri cemāziye'l-evvel senete sittetin ve ^c işrine ba^c de elfin mine'l-hicreti'n-nebeviyye.*¹³⁶⁸

¹³⁶⁵ Susmakta üslup ve yol vardır ki onda (yolda) aklın mertebesi sabit olur ve (bu yol) susmanın esiri ve mülāzımıdır. Onu bilen kimse ise hayr-ı bakiyeden (bakiyenin en hayırlısı) ve hisselerin en bereketlisi olur.

¹³⁶⁶ Yazmada " " şeklindedir.

¹³⁶⁷ Allah doğruyu daha iyi bilir. Ayrıca dönüş ve yöneliş yalnızca O'nadır.

¹³⁶⁸ Ariflerin en büyüğü olan Mevlana Ömer b. Fāriż –Allah onu, açık olmayan rahmetine büründürsün- tarafından kaleme alınan Tā'iyye kasidesinin, Allah'ı tanıyan, eskiden Mısır kadılığı yapmış olan ve şu anda da (bu kasideyi) nazmedenin yakınında defnedilen Ma^c rūf Efendi'ye –Allah'ın rahmeti ve rızası onun üzerine olsun- ait olup “Şerh-i Kasīdetu't-Tā'iyye” olarak adlandırılan bu şerhi, zayıf kulların en zayıfı, fakirlerin hizmetçisi ve İbrahim-i Ġülşenî'nin şeyhi olan hazret-i Sultan'ın, -Allahu Teâlâ, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*, ailesi ve ashabı hürmetine bize onların bereketlerinden dünya ve ahirette yararlanmayı nasip eylesin- hizmetçilerinden olan Hasan er-Rūmî tarafından hicri takvimine göre 1026 senesinin Cemaziyelevvel ayının ilk günlerinde istinsah edilip tamamlanmıştır. Ve hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

SONUÇ

Şerh geleneğine kaynaklık etmesi dolayısıyla Klasik Türk edebiyatında önemli bir yer tutan birden fazla kasîdenin sahibi olan İbnu'l-Fâriz'in *el-Kasîdetu't-Tâ'iyye* ya da *et-Tâ'iyyetu'l-Kubrâ* adlı kasîdesinin Türkçe ilk şerhi XVI. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden biri olan Trabzonlu Mehmed Ma'rûf'un *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye* adlı eseridir. Şimdiye dek üzerinde bir çalışma yapılmamış olan bu şerhi inceleyip Arap harfli olan metninin çeviriyazımını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmamızda; şerh edilen kasîdenin sahibi İbnu'l-Fâriz'in hayatı ve divanı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra *Tâ'iyye* hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde; yazıldığı dönemden itibaren beş farklı Arap şairi tarafından kendisine nazireler yazılmasının yanı sıra bir defa Farsçaya manzum olarak tercüme edildiğini tespit ettiğimiz *Tâ'iyye*'nin, 27'si Arapça, 5'i Farsça ve 5'i Türkçe olmak üzere 37 şerhi tespit edilmiştir. Birden fazla âlim tarafından Türkçe olarak şerh edildiğini gördüğümüz bu kasîde üzerinde yapılmış hiçbir tercümenin bulunmaması dikkatimizi çekmiş olup bu durumun, kasîdenin havi olduğu nükte, işaret ve tasavvufî sembollerin başka bir dile aktarılmasının çok kolay olmadığından kaynaklandığı düşünülmüştür.

Tâ'iyye hakkında bilgi verilmesinin ardından çalışmamıza konu olan *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye* isimli şerhin yazarı olan Trabzonlu Mehmed Ma'rûf hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bu bölümde; asıl ismi el-Ma'rûf b. Muhammed olup başta *Terceme-i Reşehâtu 'Ayni'l-Hayât* olmak üzere dört eser sahibi olan şârihin zaman zaman *'Ârifî* mahlasıyla Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazıp bir kısmına Reşehât tercümesinde diğer kısmına ise Tâ'iyye şerhinde yer verdiği ve milâdî 23 Ocak 1595 tarihinde vefat ettiği ortaya konmuştur.

Çalışmanın ağırlıklı kısmı olan *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye'nin incelenmesi* başlıklı bölümde; öncelikle 761 beyitten oluşan Tâ'iyye kasîdesinin sadece 192 beytinin ele alındığı ve yaklaşık olarak 1001/1593 tarihinde telif edildiğini ortaya koyduğumuz şerhin elimizdeki tek nüshasının tam görünmesine rağmen Ma'rûf'un şerhinin bundan ibaret olmadığını düşündüren bazı hususlardan söz edilmiştir. Bu bağlamda; özellikle şerhin bir yerinde dibaceye bir göndermenin yapıldığını dikkate alarak şerhe bir dibace bölümünün yazıldığı ancak bu bölümün şu ana kadar kayıp olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat eserin Ma'rûf'un ölümüne yakın bir tarihte yazıldığını dikkate alarak şerhin bir yerinde bir meseleye değinileceğinden bahsedildiği halde değinilmemesinin kasîdenin diğer

beyitlerinin şerh edildiği ihtimalini ispata yeterli olmadığı düşünülmüştür. Şerh metninin incelenip havi olduğu malzemenin ortaya konduğu bu bölümde; metindeki gramer terimleri, Arapça, Farsça, Türkçe söz varlığı, şerh metodu, reddiyeler, göndermeler, şârihe ait Arapça, Farsça, Türkçe şiirler, kitabi bilgiler ve belagate dair hususlar vs. ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Bu bağlamda; Ma‘rûfun, Türkçe yazılan şerh metinlerinin genelinde takip edilen yöntemi kullandığı ancak özellikle şerhin anlam boyutunun incelendiği bölümde; şerh edilen beyit/beyitlerin Arapça olarak açıklanması ile beyit/beyitleri meydana getiren sözcükler ya da belirtme guruplarının birebir Türkçe karşılığının verilmesi olmak üzere özellikle diğer Tâ’iyye şerhlerinde hiç rastlanmayan iki kısım daha eklediği görülmüştür.

Bu şerhi diğer Tâ’iyye Kasîdesinin şerhlerinden ayıran diğer husus ise, Ma‘rûfun, şerhin farklı aşamalarında bazı konularda başta Sa‘duddîn el-Fergânî ve Abdurrezzâk el-Kâşânî olmak üzere daha önce kasîdeyi Arapça şerh edenleri reddetmesidir (eleştirmesidir). Bu reddiyeler yapılırken reddedilen şârihin isminin verilmemesinin yanı sıra bazen hakkında özellikle “İlmi bakımından üstün” anlamına gelen “Fâzıl” kelimesinin kullanılmasından, şârihin sadece metin merkezli bir eleştiride bulunmak istediği ve o şârihlerin yetersizliğini ifade etmeyi amaçlamadığını vurgulamak istediği; dolayısıyla onun bugünkü eleştiri etik kurallarının temelini oluşturanlardan biri sayılabileceği ve eleştiri yapmak isteyenlere bir örnek gösterilebileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, özellikle XVI. yüzyıldaki Türkçe şerhlerde sık görülen reddiye geleneği örneklerini dikkate alarak o dönemde sistemli bir tenkit anlayışı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla başta İslam Ansiklopedisi'nde yer alan “Tenkit” maddesi olmak üzere Türk edebiyatı tenkit geleneğini ele alan bazı kaynaklardaki “*Tanzimat'tan önce sistemli bir tenkit anlayışından söz etmek mümkün değildir.*”¹³⁶⁹ bilgisinin yeniden gözden geçirilmesini öneriyoruz.

Her ne kadar şârih, şerhin farklı aşamalarında önceki şârihleri eleştirmeyi ihmal etmese de onun özellikle kaynak metnin kelimelerinin incelendiği aşamada yaptığı açıklamaların bir kısmının Abdurrezzâk el- Kâşânî'nin *Keşfu'l-Vucûhi'l-Gurr li-Ma‘ânî Nazmi'd-Durr*

¹³⁶⁹ Abdullah Uçman, “Tenkit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2011, 40: 461-462, s. 461

adlı şerhinde yapılan açıklamaların birer tercümesinden ibaret olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra “*Taḳdîr-i kelâm dimek olur ki*” veya “*Taḳdîr-i kelâm dimekdür ki*” gibi ifadelerle başlayan ve şerh edilen beyit/beyitlerin Arapça olarak açıklandığı aşamada kullanılan ifadelerin büyük bir kısmının, bazen Kāşânî, bazen de Dâvûd el-Kayserî'nin Arapça şerhlerinde yer alan ibarelerin dönüştürülmesinden ya da üzerinde küçük değişiklikler yapılarak meydana geldiği hatta bazı açıklamaların, bahsi geçen şerhlerde kullanılan cümlelerin birebir aynısı olduğu tespit edilmiştir. Şerh edilen beyit/beyitlerin geniş bir biçimde nesir olarak Türkçeye aktarıldığı aşamada yer alan açıklamaların, çoğu zaman “*Takdîr-i kelâm dimekdür ki*” veya “*Takdîr-i kelâm dimek olur ki*” gibi ifadelerin ardından gelen o Arapça ibarelerin tercümesinden ileri gitmediği, fakat bu tercümelerin genellikle bire bir veya tefsirî (genişletilmiş biçimde) yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Ma'rûf, genellikle ele aldığı beytin şerh edilme sürecini, anlamı destekleyen bir bazen iki Farsça rubai vermekle bitirmektedir. Bu aşamada yer verilen rubailerin bir kısmının Ebû Sa'îd Ebu'l-Hayr ve Molla Câmî'ye ait olduğu tespit edilse de bunların büyük bir kısmının şârihe ait olduğu sonucuna varılmıştır. Başta şârihe ait olduğunu düşündüğümüz rubailer olmak üzere, bu rubailerin büyük bir kısmının şerh edilen beytin Farsçaya tercümesinden ibaret olması dikkat çekmektedir.

Bundan hareketle, Arapça veya Farsça bir metnin Türkçe şerhini okuma ve inceleme çalışmalarının, aynı metnin bahsi geçen dillerdeki şerhleri göz önünde bulundurularak yapılması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şerhte soru-cevap yöntemine başvurulduğu görülmüştür. Bu noktada; bu yönteme başvurulmasındaki amacın, anlatımın etkili duruma getirilmesi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, şârihin hayatının bir döneminde müderrislik yapmasının bu konuda çok etkili olduğu düşünülmüştür.

Diğer şerh edebiyatı metinlerinde olduğu gibi Ma'rûf'un Tâ'iyye şerhinin, Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin yanında, kasîdenin bazı Arapça ve Farsça şerhleri, divan, mesnevi, tefsir ve tasavvuf-ahlak mevzularında yazılmış olan yirmiyi aşkın eserden yararlanılarak teşekkül ettiği görülmüştür. Tüm bunlar dikkate alındığında bu şerhin, şerh literatürünün oldukça önemli eserleri arasında yer aldığını söylemek yerinde olacaktır.

Tâ'iyye kasîdesinin beyitlerini ve beyitlerindeki tasavvufî makâmât ve halleri açıklayan Ma'rûf, İbnu'l-Fâriz'in anlam dünyasının yanı sıra seyr ü sülûk anlayışıyla alakalı araştırmalara katkılar sağlamıştır.

Bu tip çalışmalara öncülük eden örneklere dayanarak oluşturduğumuz şablon, şerh metinlerine nasıl yaklaşılması gerektiği hususunda bir fikir verebilir. Kültür, dil ve edebiyat dünyasına büyük katkı sağlayacak muhtevaya sahip olan şerh metinlerinin gün yüzüne çıkarılıp incelenmesi, yeni nesillere hazine değerinde olan o muhtevadan yararlanma kapısını aralayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdelmaksoud, Belâl. *İbnü'l-Fâriz ve İsmâil Ankaravi'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2000.
- Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâil. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs*. Thk. Abdulhamîd b. Hindâvî. 2 Cilt. Lübnan: el-Mektebe'l-Asriyye, 2000.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Medhal-i Kavâ'id*. Haz. Nevzat Özkan. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Akdağ, Ahmet. "Abdüsselâm b. Nu'mân b. Halil'ın Kasîde-i Hamriyye Şerhi". *SOBİDER (Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı: 4 (Ekim 2017): 465-500.
- Alzyout, Hassan Abdallah. "Trabzonlu Mehmed Ma'rûf ve 'Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye' Adlı Eseri". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Sayı: 51 (Haziran 2019): 525-548.
- 'Âmilî, Bahâuddin. *El-Keşkül*. Thk. Muhammed Abdulkerîm en-Nemrî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Amüli, Haydar, *Câmi'u'l-Esrâr ve Menba'u'l-Envâr; Risâletu Nakdi'n-nukûd fî Ma'rifeti'l-Vucûd*. Neşr. Osman İsmail Yahyâ, Henry Eugenie Corbin. 2. Basım. Tahran: Encümen-i İran-ı Şinasi-yi Fransa, 1989.
- Ankaravî, İsmâil Rusûhî. *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâ'iyye)*. Haz. Mehmet Demirci. 2. Baskı. İstanbul: Vefa Yayınları, 2008.
- Atâî, Nev'izâde Atâullah Efendi. *Eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri: Hadâ'ikü'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şekâ'ik*. Haz. Abdülkâdir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Ayverdi, İlhan. *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)*. Haz. Kerim Can Bayar, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010.
- Baban-zade, Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetu'l-Ârifin: Esmâ'u'l-Mu'ellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.

- Bayrakdar, Mehmet. *Dâvud el-Kayserî: er-Resâil*. Kayseri: Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1997.
- Baytar, Y. Seracettin. *İbnu'l-Fârid, Hayatı ve Divânı*. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, SBE, 2008.
- Beyânî, Mustafa. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Thk. İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Beyzâvî Nasîrüddin. *Envaru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl, Beydâvî Tefsiri*. Çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.
- Bolelli, Nusrettin. *Arapça Dilbilgisi Nahiv-Sarf ve Terimleri*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2006.
- Bosnevî, Muhammed b. Muhammed b. Sâlih. *El-Cevheru'l-Esnâ fî Terâcimi 'Ulemâ'i ve Şu'arâ'i'l-Bosneh*. thk. Seyyid Kesrûy Hasan. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Bursalı, Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. M. A. Yekta Saraç. 3 Cilt. Ankara: TÜBA Yayınları, 2016.
- Busîrî, Ebû Abdillâh Şerefuddîn. *Dîvân*. Thk. Muhammed Seyyid Kilani, 2. Basım. Kahire: el-Babi el-Halebi, 1973.
- Çelebioğlu, Ayşegül. “Ârifî”. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. 1: 439-440. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Ceylan, Ömür. *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. 2. Basım. İstanbul: Kitabevi, 2000.
- Coşkun, Menderes. *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*. 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
- Cubûrî. Abdullah (haz.), *Dîvânu Ebi'ş-Şîs ve ahhâruh*, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1984.

- Cürcani, Seyyid Şerîf Hanefî. *Ta'rifat: Tasavvuf İstilahları*. Çev. Abdülaziz Mecdi Tolun; Tercüme ve notlarla yayına haz. Abdurrahman Acer. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- Deliktaş, Süleyman. *Salahaddin-i Uşşaki ve Kasîde-i Hamriyye Şerhi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 1990.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. 11. Basım. Ankara: TDK Yayınları, 2016.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 1983.
- Emre, Ahmet Cevat. *Türkçe Sarf ve Nahiv: Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv*. Haz. Gülden Sağol, Erdal Şahin, Nurgül Yıldız, Ankara: TDK Yayınları, 2004.
- Ergun, S. Nüzhet. *Türk Şairleri*. 4 Cilt. İstanbul: y.y., 1936.
- Erverdi, Ezel – Kutlu, Mustafa – Doğan, Mehmet – Erdem, Abubekir. “Ârifî (Trabzonlu)”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*. 1: 158-159. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.
- Fergânî, Sa'duddîn, *Muntehe'l-Medârik*. Mustafa Yalçinkaya (çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Fergâni, Sa'duddin. *Munteha'l-Medârik fi Şerhi Tâ'iyyeti İbni'l-Fâriz*. 2 Cilt. Thk. Asım el-Keyyâli. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Âlemiyye, 2007.
- Fergânî, Sa'îduddin. *Meşâriku'd-Derârî: Şerh-i Tâ'iyye-i İbn-i Fâriz*. Tashih ve ta'lik: Celâluddîn Âştîyânî. Kum: Defter-i Tebligât-ı İslâmî, 1379/1960.
- Galâyînî, Mustafa. *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 33. Basım. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1997.
- Güllüce, Fatih. *Mehmed Nâzım Paşa'nın İbn Fâriz Tercümesi ve Şerhi: Metin ve İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 2008.
- Hilmî, Muhammed Mustafa. *İbnu'l-Fâriz ve'l-Hubbu'l-İlâhî*. 2. Baskı. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, Tarihsiz.

- İsfehânî. Sâ'inüddin Ali İbn Muhammed et-Türke. *Şerhu Nazmi'd-Durer: Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Kubra-ı İbn-i Fâriz*. Thk. Ekrem Cûdî Ni'metî, Tahran: Merkez-i Neşr-i Mirâs-ı Mekûb, 1384/2005.
- İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zamân Mimmâ Şebete bi'N-naqli evi'S-semâ' ev Eşbetehu'l-'Ayân*. Thk. İhsân Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978.
- İbnu'l-Hatîb, Muhammed b. Kâsım. *Ravzu'l-ahyâr el-Muntehab min Rabî'i'l-Ebrâr*. Halep: Dâru'l-Kalemi'l-Arabî, 2002.
- İbnu'l-İmâd, Abdulhayy b. Ahmed. *Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb*. Thk. Mahmûd Arnaût. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986.
- İbnu's-Şerîf, Mehmed Ma'rûf. *Şerh-i Kasîdetu't-Tâ'iyye*. Nuruosmaniye, 4007/1: 1b-151b. Süleymaniye Kütüphanesi.
- İbnu's-Şerîf, Mehmed Ma'rûf. *Tercüme-i Reşehât*. Selimiye, 4637: 1b-347b. Edirne Selimiye Kütüphanesi.
- İbnülemin, Mahmûd Kemâl. *Son Asır Türk Şâirleri*. 3 Cilt. 3. Baskı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- İnce, Muhammed. *İbnü'l-Fâriz'in Hamriyye Kasîdesinin Arapça, Farsça ve Türkçe Şerhleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, SBE, 2018.
- Kanar, Mehmet. *Ebû Saîd Ebu'l-Hayr, Rubailer*. İstanbul: Şule Yayınları, 2013.
- Kanar, Mehmet. *Hâfiz-ı Şîrâzi'den Gazeller*.
https://issuu.com/ihracizade/docs/h_f_z-ir_z_den_100_gaze
[erişim tarihi: 14/02/2018].
- Karabulut, Ali Rıza. *El-Mahtûâtü'l-Mevcûde fî Mektebâti İstanbul ve Anadolu = İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*. 3 Cilt. Kayseri: y.y., 2005.

- Kāşânî, Abdurrezzâk. *Keşfu'l-Vucûhi'l-Gurr li-Me'ânî Nazmi'd-Durr*. Thk. Ahmed Ferîd el-Mezyedî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.
- Kâtib Çelebi, Hâcî Halîfe Mustafâ. *Fezleke-i Kâtib Çelebi*. 2 Cilt. İstanbul: Ceride-i Havâdis Matbaası, 1287/1870.
- Kâtib Çelebi, Hâcî Halîfe Mustafâ. *Keşfu'z-Zunûn 'An Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*. Nşr. Mehmet Yaltkaya – Rifat Bilge. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Türâsi'l-Arabî, 1941.
- Kayserî, Dâvûd b. Mahmûd. *Şerhu Tâ'ıyyeti İbni'l-Fâriz el-Kubrâ*. Thk. Ahmed Ferîd el-Mezyedî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-Mu'ellifîn: Teracimu Musannifi'l-Kutubi'l-Arabiyye*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-Arabî.
- Keyyâlî, Âsim İbrahim. *El-Hakâ'iku'l-İlâhiyye fî Tâ'ıyyâti's-Sûfiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- Kınalızâde, Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-Şu'arâ*. Thk. İbrahim Kutluk. 2. Baskı. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edib (haz.). *Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Mahmûd, Abdulhâlik. *Tâ'ıyyetu İbni'l-Fârizi'l-Kubrâ ve Şurûhuhâ fi'l-Arabiyye*, 1. Baskı. Kâhire: Ayn Li'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'ıyye, 2009.
- Maksudoğlu, Mehmet. *Arapça Dilbilgisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1969.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî*. Haz. Nuri Akbayer. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî. *Mesnevî*. Defter: 5/590. Haz. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.

- Molla Câmî, Abdurrahman. *Levâ'ih*. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 1174.
- Molla Câmî, Abdurrahman. *Silsiletu'z-Zeheb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Koleksiyonu, nr. 159.
- Molla Câmî, Abdurrahman. *Şerh-i Kasîde-i Hamriyye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu, nr. 4209.
- Molla Câmî, Abdurrahman. *Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fâriziyye*. Süleymâniye Kütüphanesi. Ayasofya Koleksiyonu. nr. 4209/7.
- Muhibbî, Muhammed Emîn. *Hulâşatu'l-Eser fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdi 'Aşer*. 4 Cilt. Mısır: el-Matba'atu'l-Vehbiyye, 1868.
- Mutenebbî, Ebu't-Tayyib. *Divanu'l-Mutenebbi*. Beyrut: Dâru Beyrût, 1983.
- Öteleş, Zeliha. *Abdülganî en-Nâblusî Şerhi Bağlamında İbnü'l-Fâriz'ın Kasîde-i Tâ'iyye'sinde Seyr u Sülûk*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Özсарay, Mustafa. *Reşehat: Hayat Pınarından Can Damlaları*. 2. Basım, İstanbul: Semerkand, 2006.
- Sa'di-i Şîrâzî. *Gülistân*. London: Dârü'l-Hukûmet (Printed For Parbury Allen, And Co.), 1827.
- Saraç, M. A. Yekta. "Tasavvuf Edebiyatına Ait Temel Bir Metin ve Türk Edebiyatına Yansımaları". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. XXX, İstanbul, 2003, s. 445-468.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*. 12. Basım. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2014.
- Sibt İbni'l-Fâriz, Şeyh Alî b. Yusuf. "Dîbâcetu'd-Dîvân". *Dîvânu İbni'l-Fâriz*. Thk. Abdulhâlik Mahmûd. 2-35. 3. Baskı. Kâhire: Mektebetu'l-Âdâb, 2007.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Reddiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007. 34: 516-521.

- Şemseddin Sami. *Kāmûs-ı Türkî*. Haz. Gündoğdu, Raşit – Niyazi Adıgüzel – Ebul Faruk Önal. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2011.
- Şemseddin Sami. *Kāmûsü'l-A'lâm*. 6 Cilt. İstanbul: Mihran Matbaası, 1308/1891.
- Şimşek, Sultan. “Şâirlerin Efendisi Kimliğiyle İbnu'l-Fârid ve Kasîde-i Râiyyesi'nin Arap Belagati Açısından Tahlili”. *Sufî Araştırmaları -Sufî Studies*. Sayı: 14, Manisa: 2016, s.33-54.
- Tansel, Fevziye Abdullah. “XX. Asır Edebiyatı'nın Unutulmaması Gerekli Şâirlerden Ali Salâhaddin Yiğitoğlu (1877-1939)”. *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, ss. 265-282. Sayı: 3, 1977.
- Tosun, Necdet. “Reşehât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2008, c. 35, s. 8-9.
- Taşcı, Hülya Canpolat. “Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*, ss. 72-97. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.
- Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. Haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı. 2 Cilt. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Uçman, Abdullah. “Tenkit”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011. 40: 461-462.
- Uludağ, Süleyman. “İbnu'l-Fâriz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 40-42. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Uzun, Tacettin. *Arapça Sarf-Nahiv Terimleri Sözlüğü*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2012.
- Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.

- Yıldırım, Yusuf. “Abdülmeccîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi”. *İSTEM (İslâm, Sanaat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi) Dergisi*, Sayı: 25, 2015, s. 151-175.
- Yılmaz, Ozan (haz.). *Sûdî Bosnevî, Gülîstan Şerhi*, 1. Basım. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Ozan. “Bir Münekkit Var Şarihten İçeri Türk Şerh Edebiyatı'nda “Reddiye” Geleneği ve Sudî-i Bosnevî Örneği”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 7. İstanbul 2011, 107-154.
- Yılmaz, Ozan. “Klâsik Şerh Edebiyat Literatürü”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2007, 271-304.
- Yüksel, Murat. *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri*. 3 Cilt. Trabzon: Yunus Dergisi Yayınları, 1993.
- Zehebî, Şemsuddîn. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*. Thk. Muhammed eş-Şebrâvî. 18 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- Ziriklî, Hayruddîn. *El-A'lâm: Kâmûsu't-Terâcimi li-Eşheri'r-Ricâli ve'N-nisâ mine'l-'Arabi'l-Mubta'rribîne ve'l-Musteşriķîn*. 8 Cilt. 15. Baskı. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

A

Abdulganî en-Nâblusî 5,15 , 16
Abdullâh Abdî b. Muhammed el-Bosnevî 15
Abdurrahîm b. Alî er-Rûmî 16
Abdurrezzâk el-Kâşânî 13, 114 , 465
Abdusselâm b. Numan b. Halîl 2
Abû Abdillâh Muhamme el-Harrâk 17
Afifuddîn Süleymân b. Alî et-Telmesânî 13
Ahmed b. Abdurrezzâk et-Tantarânî 1
Ahmed Nâcî 3
Alâiyyevî Kara Mustafâ b. Abdullâh 3
‘Alî ibni Ebî Tâlib 462
‘Amr 305 , 116 , 84 , 357
Ali b. ‘Atiyye b. Hasan el-Hamevî el-Heytî :Ali b. ‘Atiyye b. Hasan el-Hamevî el-Heytî 14
Alî b. Hicâzî b. Muhammed el-Beyyûmî 16
Alî b. Hüseyin 23 , 36
Alî Rıza Karabulut 27 , 32
Ali Salâhaddin Yiğitoğlu 5
Âmid 25
‘Âmir b. ‘Âmir el-Basrî 17
‘Ârifî 1, 21, 32

B

Baba Çelebi 24
Bâyezîd-i Beştâmî 409
Bayramiye 27

Beyânî 21 , 23 , 27 , 29
Beyazıt 30
Beyzâvî 147 , 203
Bulak 31
Bürde 1, 143 , 174 , 448
Bursa 25
Bursalı Mehmed Tahir 21, 25 , 27 , 32
Bûsîrî 1 , 173

C

Câmî 366 , 338 , 325 , 308 , 289 , 284 ,
392 , 391 , 387 , 379 , 378 , 376 , 372
460 , 438 , 431 , 429 , 427 , 410 , 398
Cüneyd-i Bağdâdî 409

D

Dâvûd b. Mahmûd el-Kayserî 14 , 118
Dâvûd-i Kaşarî 406
Dimaşk 156 , 155 , 406
Diyarbakır 25

E

Ebû Nasr Muhammed b. Abdurrihmân el-Hemezânî 16
Ebû Zeyd es-Serûcî 12
Efrâyim 164 , 148 , 258
El-Celâl Muhammed b. Abdurrahmân el-Kazvîni eş-Şâfi’î 14
El-Hüseyin b. Ahmed el-Fetî et-Tebrîzî 16
el-Ma’rûf b. Mehmed b. eş-Şerîf b. Abdluganî 6

Esad Efendî 32

Eş-Şems el-Bestâmî el-Mâlikî 15

Eyle 156 ,155 ,147 ,106 , 203

Eyyüb 208

F

Fahrüddîn Alî Safî b. Hüseyin Vâiz-i
Kâşifî 27

Fergânî 348 ,256 ,166 ,148 ,147 , 406

Ferîdüddîn el-^c Aṭṭâr 419

Filistîn 155 ,147 , 203

Fir^c avn 200 ,155 ,150 , 203

H

Hâce Ubeydullâh 28

Hamriyye 16 ,9 ,8 ,5 ,3 ,2 , 199

Harîrî 12

Hârûn 155 , 203

Hasan Çelebi 29 ,27 ,24 ,23 ,22 ,21 ,
33

Ḥasan er-Rûmî 463

Haseki 25

Ḥazret-i İbrâhîm 206

Ḥazret-i Mûsâ 155 ,150 ,148 ,147 ,
258 ,203 ,200 ,199 ,197 ,164

Ḥazret-i Şu^c ayb 203

Ḥazret-i Yûşa^c 258 ,164 ,148 ,

H. Muhammed 12

I

III. Murâd 29

İ

İbn Farîz 3 , 4

İbnu'l-'Abbâs b. Alî el-Me'errî 16

İbnu'l-Fârîz i, vii, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11,
12, 14, 19, 24, 26, 36, 37, 38, 131, 172,
464, 467, 470

İbnu'n-Nahvî 1

İbnülemin Mahmud Kemal Inal 5

İbrâhîm 402 ,175 ,139 , 403

İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-
Hanefî el-Halebî 14

İbrâhîm Gülşenî 463

İsmail b. Ahmed er-Rüsuhi el-
Ankaravî 3 , 18

İsma'il b. İbrâhîm b. Temcîd 18

İsmail Hakkı Bursevî 19

İzmir 25 , 29

K

Ka'b b. Zuheyr 1

Kâhire 26 ,25 ,16 ,13 ,10 ,8 , 470

Kara Mustafâ el-'Alâî 16

Karâfe 9

Kâşânî 117 ,116 ,115 ,114 ,113 ,39 ,
465 ,405 ,170 ,145 ,119 ,118

Ḳâşânî 334 ,198 ,167 ,149 , 405 406

Kâtib Çelebi 22

Kayserî 170 ,145 ,119 ,118 ,40 ,39 ,
468 ,465 ,179

L

Leylâ 160 , 261

M

Manisa 184 ,30 ,29 ,4 , 472

Ma' rûf Efendî 463

Ma'rûf 28 ,27 ,26 ,25 ,24 ,23 ,21 ,6 ,
41 ,40 ,39 ,38 ,37 ,36 ,35 ,34 ,33 29

‘132 ‘131 ‘130 ‘129 ‘124 ‘122 ‘113 ‘42
‘144 ‘143 ‘139 ‘138 ‘137 ‘136 ‘135
‘156 ‘155 ‘154 ‘149 ‘147 ‘146 ‘145
466 ‘465 ‘464 ‘174 ‘171 ‘166 ‘163
Mecnûn 160 ‘ 261
Mehmed Ma’rûf 6, 18 21, 22, 23, 36,
38, 42, 110,111, 114
Mehmed Nazım 3 ‘ 4
Mehmed Sa’îd 3
Mehmed Süreyya 25 ‘22 ‘ 26
Merve 12
Mevlânâ 156 ‘155 ‘ 406
Mısır 155 ‘37 ‘36 ‘31 ‘25 ‘21 ‘9 ‘3 ‘
463
MıŖır 156 ‘155 ‘147 ‘ 203
Micdel 155 ‘ 203
Muhammed b. Abdilkebîr el-Kettânî 17
Muhammed b. İŖhâk 17
Muhammed b. Ömer el-‘Alemî 15
Muhammed Emîn 21 ‘14 ‘ 37
Muᖅammed Pârsâ 407 ‘166
Muhıbbî 37 ‘26 ‘25 ‘24 ‘22 ‘21 ‘ 38
Mukattam 9
Munferice 1
Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî 16
Mustafâ b. Murâd el-YeniŖehrî 19
Mustafâ Hulûsî Alâıyyevî 3
Mustafa Özsaray 23 ‘ 32
Mustafâ Rüşdî 20
Müezzinzâde Hafız Ahmed PaŖa 26

N

NakŖıbendî 27 ‘23 ‘ 28

Necip Fazıl Kısakürek 32
Nev’izâde Atâî 26 ‘24 ‘22 ‘
Hz.Nûn 164 ‘148 ‘ 258
Nureddin Ali b. Sultân Muhammed 15

Ö

Ömer b. Abdulvehhâb el-‘Arzî 15
Ömer b. İŖhâh el-Gazvî 14
‘Ömer İbni'l-FâriŖ 463
‘Ömer İbnu'l-FâriŖ 182

R

Resûlzâde 3
ReŖehât vi, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 38, 132, 134, 464,
472
Ruknuddîn eŖ-Ŗîrâzî 15
Ruknuddîn-i Ŗîrâzî 406
Rûm 156 ‘155 ‘ 406

S

Sa ‘duddîn el-Fergânî 145 ‘17 ‘13 ‘ 170
Sadık Yazar 36 ‘1 ‘ 37
Sadruddîn ‘Alî el-Asfahânî 14
Ŗadruddîn-i Ŗanevî 406
Sa‘duddîn Sa’îd b. Muhammed b.
Ahmed el-Karabâğî 18
Safâ 12
Sâi’nuddin Ali b. Muhammed et-Türke
14, 17
Salâhî 3
Serûcî 12
Sînâ 203 ‘155 ‘147 ‘ 204
Sinân PaŖa 25

Sirâcuddîn Ebû Hafs Ömer b. İshâk el-Hindî 14
Sultan Süleyman 24
Sühâ 313
Süleymaniye 27 ,19 ,18 ,17 ,15 ,14 ,6 ,
199 ,174 ,171 ,123 ,36 ,32 ,31 ,30 ,29

Ş

Şâh Efendi 24
Şâm 208
Şemseddin Sâmi 26
Şeyh Ali 9
Şifâi Mehmed Dede 3

T

Tâ'iyye ,i, vii, 4, 5, 6, 11, 13, 15, 16,
17, 18, 19, 21, 24, 32, 34, 36, 37, 38,
39, 83, 122, 123, 132, 133, 137, 138,
145, 147, 154, 155, 165, 169, 170, 171,
204, 205, 207, 209, 210, 212, 214, 215,
216, 217, 219, 221, 222, 223, 226, 227,

228, 230, 232, 234 ,244 ,243 ,236 ,
,255 ,253 ,252 ,250 ,249 ,248 ,247
,271 ,269 ,267 ,265 ,264 ,259 ,257
,280 ,279 ,277 ,276 ,275 ,273 ,272
,291 ,289 ,288 ,286 ,285 ,283 ,282
466 ,464 ,297 ,295 ,294 ,292

Topkapı 30 ,29 ,31

Trabzonlu Mehmed Ma'rûf ,i, vii, 5, 6,
21, 37, 175, 464

Taberiyye 155 ,203

Y

Ya' kûb 207 ,80 ,208

Yûsuf 164 ,148 ,258

Z

Zeyd 312 ,305 ,371

Zeynu'l-Âbidîn b. Abdurraûf el-Minâvî
el-Misrî 15

Züheyr 298

ÖZGEÇMİŞ

Hassan Abdallah Alzyout 08/10/ 1987 tarihinde Ürdün'ün İrbid şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra 2005 yılında Yarmouk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitimine başladı. 2009 yılında mezun olduktan sonra 2010 yılında Ankara Üniversitesi, Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi TÖMER'de Türkçe eğitimine başlayıp 2011 yılında mezun oldu. Aynı yılda Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 2013 yılında mezun oldu. 2016 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programına başlayan Alzyout 2018 yılında yatay geçişle Sakarya Üniversitesine geçmiş olup halen burada eğitime devam etmektedir. 2013-2016 yılları arasında Ürdün/Yarmouk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sami ve Doğu Dilleri Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmış olan Alzyout evli ve bir çocuk babasıdır.